

UNIVERSITAT DE VALÈNCIA

Facultat de Geografia i Història

EL PROCÉS REPOBLADOR POSTMORISC AL COMTAT DE
COCENTAINA: ENTRE LA MOBILITAT I LA
CONSOLIDACIÓ

TESI DOCTORAL

Presentada per: Sergi Silvestre Pérez

Dirigida per: Rafael Benítez Sánchez-Blanco

València, febrer de 2019

PROGRAMA DE DOCTORAT 3157: GEOGRAFIA I HISTÒRIA DES DE LA
PREHISTÒRIA FINS L'EDAT MODERNA

SUMARI

AGRAÏMENTS	5
PRESENTACIÓ	7
INTRODUCCIÓ	13
Capítol 1. Objectius, metodologia i fonts	15
1.1.Objectius	16
1.2.Estructura i precisions metodològiques	20
1.3.Fonts documentals	22
1.3.1. Les fonts arxivístiques	22
1.3.2. Les fonts impreses	33
PART I. Conversos i expulsats: una minoria entre l'assimilació i el desterrament	37
Capítol 2. Estat de la qüestió: la problemàtica dels moriscos valencians	39
2.1. Aproximació historiogràfica	39
Capítol 3. Una geografia morisca d'interior: el comtat de Cocentaina	45
3.1. Antecedents històrics d'un senyoriu valencià	49
3.2. El llinatge dels Corella	56
3.3. Distribució demogràfica i jurisdicció	60
3.4. Espai i paisatge agrari	68
3.5. Alcosser i Gaianes: dos llocs de moriscos a la parròquia de la solana del Benicadell	79
Capítol 4. El memorial de deutes i l'expulsió: radiografia de les relacions entre cristians vells i moriscos	91
4.1. El memorial de deutes	93
4.2. L'expulsió	99

PART II. La repoblació i els repobladors: la terra i els homes	103
Capítol 5. Estat de la qüestió: la interpretació històrica de les repoblacions postmorisques	105
5.1. Aproximació historiogràfica	105
5.2. Principals factors determinants	109
Capítol 6. Els procés de repoblació	113
6.1. Colons d'una frontera interior: primera onada	118
6.2. Les Cartes de Poblament	167
6.3. Els establiments	191
Capítol 7. Uns venen, altres se'n van	207
7.1. La redistribució de població i l'arribada de nous colons	207
Capítol 8. Cap a la consolidació del poblament	237
8.1. Estabilització de la mobilitat: tercera onada	237
8.2. Evolució demogràfica	247
PART III. Conclusions	257
Capítol 9. Valoracions i conclusions finals	259
PART IV. BIBLIOGRAFIA, ANNEXOS I APÈNDIX DOCUMENTAL	265
Bibliografia	267
Annexos	279
Apèndix documental	311
Índex de documents	312
RESUM/RESUMEN/ABSTRACT	395

Agraïments

Aquest epígraf sempre sol ser el més costós d'escriure, el que més reflexió i sentiment comporta; i és per aquest mateix motiu que hem volgut que estiga a l'inici d'aquesta tesi. Hom pot preguntar-se, per què? Doncs aviat ho explicarem. Quan un tira la mirada enrere i pensa en tot allò que ha passat des de que va començar aquesta interessant i enriquidora, però alhora agobiant, aventura, s'adona de la fugacitat del temps i del cúmul d'històries, gentes i experiències que poden donar-se lloc en un període tan curt de temps, però alhora tan llarg. Però també s'adona de la importància de tenir gent que et recolza, t'ajuda i et compta com a part del seu projecte vital per compartir esforços, patiments i alegries. Per aquest motiu, per la importància que tenen les persones que possibiliten que puguem complir els nostres somnis, que ens desenvolupem a nivell personal i professional, volem que les línies introductòries d'aquesta tesi doctoral vagin dedicades a elles i ells: persones senzilles, humils i anònimes, com aquelles que apareixen en aquesta tesi i que ara es converteixen en protagonistes.

I de nou, la dificultat de poder sintetitzar tot allò que voldríem expressar, però sense oblidar a ningú, però volent citar a tots i a totes, a cadascuna de les persones que en major o menor grau, han aportat el seu granet de sorra a aquesta tesi, però també, i molt més important, a la personalitat d'aquell que l'escriu. Ens doldria, però, no ser just per omissió o per no donar prou èmfasi al suport i ajut que hem rebut d'aquestes persones, com també per la seua crucial influència en la nostra formació personal i acadèmica. Així doncs, a totes elles i a tots ells, gràcies.

Gràcies especialment a Rafael Benítez Sánchez – Blanco per haver acceptat dirigir-nos aquesta tesi de doctoral i per la paciència demostrada, durant aquests anys; i com no, per la implicació i facilitats que en tot moment ens ha manifestat per a qualsevol cosa, prova de la seua inestimable bonhomia.

Per últim, el nostre més sincer agraïment als nostres avis Angelita Vilaplana(†), Paco Silvestre(†), Maruja Aznar i Rafael Pérez; i als nostres pares, Mari Pérez i Toni Silvestre, per la tasca i influència tan important que han exercit i continuen exercint en el que escriu aquestes línies; i per haver-li ensenyat a estimar, de forma inconscient, les seues arrels i, amb elles, la història.

Presentació

És curiós com de vegades el subconscient té molt a veure amb les eleccions i decisions que al llarg de la vida hom ha de prendre. Un exemple, si ens fixem en la tasca que com a historiadors desenvolupem, el podríem veure en els temes que ens causen curiositat i ens espemten a explicar açò o allò.. Però també, tot siga dit, l'atzar més o menys casual és un dels altres factors i aliats amb el què compta qualsevol professional de la història en la seua recerca i exhumació documental als arxius i biblioteques. És clar, que no és així constantment, però no deixa de ser un aspecte significatiu. I en aquest sentit, estretament lligats i condicionats amb aquest subconscient que comentàvem, no hem d'oblidar-nos dels interessos d'un mateix.

En el nostre cas, i concretament parlant-ne d'aquesta tesi doctoral, venen a confluïr tots tres factors: per una banda, unes inquietuds i interrogants que des de fa temps se'ns van plantejar, i que fomenten el nostre interès per esbrinar, entendre i explicar des d'una perspectiva microhistòrica, un període molt interessant i clau de la nostra història com és l'expulsió dels moriscs i la posterior repoblació, fixant-nos en com es va produir i qui van ser els seus principals protagonistes; per altra banda, el condicionament d'aquests interessos al nostre subconscient, que ens espenta a rastrejar en les nostres arrels i en la terra que ens ha vist nàixer i estimem, per restituir i rescatar de l'oblit als actors principals sobre els quals descansava i s'estructurava tot un sistema que va permetre a monarques i senyors assolir el seu prestigi durant els segles passats. Persones amb noms i cognoms, relegades pel pas del temps al silenci més absolut, i que gràcies a la seua experiència històrica particular en contextos socials, polítics i econòmics d'allò més diversos, van haver d'afrontar el seu temps i les circumstàncies com van saber i poder, deixant-nos un llegat força considerable, i fonamental per entendre el nostre entorn, la nostra idiosincràsia i la nostra realitat en totes les vessants. Dos aspectes, als quals afegiríem l'atzar, ja que hem tingut la sort de que s'haja conservat la suficient documentació, i de certa qualitat, per a poder iniciar i desenvolupar aquesta tesi.

Probablement, fins que un no es posa a redactar no és totalment conscient de tots aquests aspectes que comentem. Potser, perquè fins aleshores no ens havíem parat amb deteniment a estructurar les idees i objectius, com també, a analitzar pormenoritzadament

la informació i documentació que calia processar per poder dur l'estudi endavant. És a partir d'aleshores, tot i els entrebancs amb els què s'hem d'enfrontar, quan un se n'adona amb major claredat; però també, quan comencen a aparèixer les dificultats implícites en la tasca de tot historiador. Una tasca que no és gens fàcil, sinó més aviat al contrari. És cert que la diversitat d'arxius i fonts documentals a les que es pot recórrer és molt ampla, però quan l'àmbit d'estudi és redueix al terreny pormenoritzat i microanalític, el treball es complica molt més.

Cal tenir present que no sempre s'hi deixava testimoni de tot allò que ocorria, i quan es feia, la documentació que és generava no era, ni de bon tros, tan abundant com podem concebre i observar en l'actualitat. Malauradament, a aquests inconvenients se li afegeix el pas del temps i els enfrontaments bèl·lics esdevinguts al llarg de la història que han contribuït al deteriorament i desaparició d'un important nombre de fonts documentals. A més a més, si la base de la investigació està centrada en un àmbit espacial concret, tot i que s'estableix una relació amb el context general de l'època per tal d'explicar el procés a estudiar, en aquest cas la repoblació postmorisca i els seus protagonistes, ens veurem abocats a una recerca que ben bé es pot resumir amb la ben coneguda dita popular "buscar una agulla en un paller".

Tanmateix, no per açò, un ha de desistir; sinó més bé tot el contrari, ja que com comentàvem, l'atzar sempre es creua en el camí del professional de la història, i en les seues recerques als arxius li permet realitzar troballes interessants i amb les què poder explicar un passat del qual som hereus, alhora que es gaudeix esbrinant els perquès; és a dir, responent aquelles preguntes que se'ns presenten per entendre un temps i un context, que ens permeta entendre la societat i el món en què vivim, conseqüència directa de l'esdevenir històric.

Són reptes que ens motiven encara més si cap per a dur endavant aquesta investigació, i alhora, també aportar el nostre menut gra de sorra mitjançant un estudi local; encara que tan sols siga per verificar les hipòtesis generals plantejades i traçades per la historiografia fins a primeries dels anys '90 del passat segle XX en les investigacions sobre els senyorius valencians i els processos de repoblació¹, esdevinguts després de l'expulsió dels moriscos, i iniciades allà per la dècada de 1950-1960 pel

¹ Nombrosos són els estudis podríem comentar. Des dels realitzats en un primer moment per Torres Morera, Gil Olcina, Ciscar Pallarés, sota l'impuls del professor Reglà, fins als continuats per Ruiz Torres, Ardit Lucas, Pla Alberola, Bernabé Gil o La Parra López, per exemple, i que replantejaven i actualitzaven algunes de les tesis i plantejaments d'aquests primers.

professor Joan Reglà. I com no, si pogués ser, aportar alguna dada interessant pel que fa a la caracterització d'aquests repobladors i l'espai agrari i rural amb el què s'encontraren. Si més no, també un intent per fer front amb els prejudicis rancis que normalment encara imperen en molts sectors de la societat actual envers els pobles menuts i la història. És a dir, amb la generalitzada i assumida concepció errònia de que els pobles menuts no tenen història ni participen d'aquesta; com també, amb aquella concepció que cal desterrar definitivament, i que identifica i relaciona a la disciplina històrica únicament amb els fets i esdeveniments "importants" protagonitzats per reis i nobles, per personatges afamats, o per batalles i guerres considerades cabdals.

I és que realment, en paraules del professor Marc Baldó², conèixer la història ens ajuda a saber exactament i objectivament, el món que vivim, el que hem heretat i les experiències – socials, humanes – anteriors. Com funciona i ha funcionat, quins han estat els mecanismes mitjançant els quals els humans han fet i fan història. De fet, si alguna cosa ha fet l'ésser humà al món, és la seua història. Esbrinar-la i explicar-la és l'objecte d'aquesta disciplina. Així doncs, la investigació històrica té un clar propòsit: serveix per a orientar-nos, per a entendre els problemes que, al nostre món, presenten una aparença complexa, si no confusa.

Tracta, per tant, d'aportar una explicació profunda, exacta i exhaustiva de la realitat social. En efecte, el món on vivim és un món històric. Els problemes que s'hi plantegen són en gran mesura resultat del passat i deriven directament d'aquest; han sorgit dintre del procés històric. Per interpretar el món actual amb rigor, cal conèixer el passat humà, cal descobrir-ne les arrels. En això consisteix la història, i el seu repte és el present. Recordem doncs, algunes cites textuais que són el reflex de l'objectiu clar d'aquesta disciplina i fruit de l'estudi i reflexió d'historiadors, escriptors, antropòlegs envers d'aquesta qüestió, i que en gran part han motivat l'elecció d'aquest tema d'investigació: "un poble que no és conscient de la seua història està condemnat a perdre-la", "qui perd els seus orígens, per la seua identitat"...

Conseqüentment, podem observar la importància de la història i el paper fonamental que ha de jugar en la societat; i en aquest sentit, una rellevància que ha d'estar marcada per les investigacions i la seua difusió no únicament en l'àmbit acadèmic, sinó també en la societat. Un dels principals aspectes estiba en tenir ben present que la història global i generalitzada que normalment se'ns presenta es conforma d'una sèrie d'històries més

² BALDÓ LACOMBA, Marc; *Introducció a la història: praxi, estructura i canvi*, València, Universitat de València, 2011, pp. 11

concretes pertanyents a zones i poblacions concretes, que conjuntament conformen aquesta visió generalitzada d'un espai o societat. Hem d'oblidar-nos de veure la història amb una perspectiva homogènia i sols estructurada a partir de fets rellevants, sinó que la història és molt més complexa i conseqüència de molts factors i diverses circumstàncies. Tal i com deia Joan Fuster³, «tota història és, per definició, “local”» i per tant, com afegiria posteriorment matisant aquesta afirmació, «la “història local” és la història de la mediocritat. No és una història brillant: és, simplement, la “història” que ens és desconeguda, la història del “poble” i la dels “pobles”», i com no, la de les seues gents.

Hem de fixar-nos, per tant, en que la història no es constitueix de grans fets i d'esdeveniments aïllats, sinó que està formada per un cúmul de situacions diverses que s'interrelacionen entre sí. En aquest punt, hem de referir-nos a alguns historiadors que han reflexionat sobre aquests aspectes, com per exemple Joaquín González Martínez⁴, el qual ens apunta encertadament que en la mesura en que estudiem la història local, l'aspecte espacial es fa més rellevant, ja que la història d'un poble i la seua regió implica l'aprensió de l'espai i com aquest protagonitza en gran part el comportament de molts dels seus individus, i com a conseqüència, al territori s'hi crea un espai ple de significats, d'usos, d'evocacions; en definitiva, un espai de signes d'identitat. És a dir, parafrasejant a Antonio Calzado⁵, que l'estudi local d'una població no ha de reduir-se a un exercici d'erudició localista, sinó que ha de ser una estratègia d'investigació que concentre els esforços de l'investigador per a relacionar els habitants d'un espai humà reduït (poble, ciutat, comarca) amb els grans processos socials.

La importància dels estudis locals i comarcal és fonamental per conèixer el passat històric de les societats. Acostumats a la concepció d'una història global, moltes vegades no s'hi percep ni es té en compte les peculiaritats i diferències territorials a nivell històric, malgrat que la historiografia actual està molt sensibilitzada en la importància d'aquests estudis. Tothom hauria de tenir present que allò local i allò global cal analitzar-ho simultàniament, ja que ambdós s'influeixen de forma recíproca.

³ FUSTER I ORTELLS, Joan; “Pròleg al llibre *Economia agrària i història local. I Assemblea d'Història de la Ribera*”, València, IVEI Alfons el Magnànim, 1981, p. 8.

⁴ Reflexió que ens arriba mitjançant: YUNÉN ZOUAIN, Rafael Emilio; “Las historias locales: su importancia para el desarrollo comunitario” en *CLIO*, n°165, 2003. Disponible via la xarxa d'internet: clio.academiahistoria.org.do/trabajos/clio165/Clio_2003_No_165-13.pd (consultat 01/08/2013)

⁵ CALZADO ALDARIA, Antonio; “La Guerra Civil desde La Vall d'Albaida” en Girona Albuixec, Albert i Navarro, Javier, *Fa setanta anys: La Guerra Civil al País Valencià (1936-1939)*, València, Universitat de València, 2011, pp. 218

En definitiva, la complexitat de la història en sí justifica la seua importància en la societat i en l'educació, i la necessitat de les investigacions com aquesta amb l'objectiu d'estudiar els canvis, les transformacions i les continuïtats de les societats al llarg del temps. Perspectives molt interessants i necessàries, que permeten forjar una anàlisi on establir hipòtesis i conclusions mitjançant una visió *glocal* d'aspectes diversos, com per exemple, la cultura, el pensament o l'economia que es desprèn de l'experiència històrica; és a dir, analitzar i contextualitzar els fets des d'allò més local fins allò més global intentant establir relacions de reciprocitat a partir dels vertaders protagonistes, les persones. Amb aquestes premisses, i sota la tutorització del Doctor Rafael Benítez Sánchez – Blanco, ens plantejem la realització d'aquest estudi sobre la repoblació postmorisca de l'antic Comtat de Cocentaina.

INTRODUCCIÓ

Capítol 1. Objectius, metodologia i fonts

Des dels inicis d'aquesta investigació, tot i ser conscients, ens vam plantejar uns objectius molt ambiciosos que, ara, ens adonem no hem pogut abordar en la seua totalitat. Tot i que a la tesi doctoral queden esbossades les idees i directrius generals i comuns a tot l'àmbit d'estudi, l'escassetat de temps del què disposàvem per a l'anàlisi, redacció i lliurament del present treball, es contraposa amb el grau de detall necessari; i en conseqüència, també amb l'extensió literària que requeriria íntegrament la nostra investigació per explicar minuciosament el procés i les dinàmiques de repoblació postmorisca a tots els nuclis de població de l'antic comtat de Cocentaina. Per aquest motiu, i com més endavant detallarem al parlar de l'estructura de la tesi, tot i que l'eix director de la investigació es sustenta en una òptica que abasta tota la geografia comtal, el corpus analític de detall es centrarà en els nuclis de població situats al nord del comtat, és a dir, a l'espai que anomenem com la solana del Benicadell.

L'anàlisi no deixa de banda tota la informació extreta de l'àmplia nòmina de fonts documentals consultades durant la investigació, i en la mesura del possible, incloem referències i exemples de la resta de poblacions immerses dintre dels límits del terme general del comtat de Cocentaina i la seua jurisdicció, amb l'objectiu de denotar la visió de conjunt i la interrelació de les dinàmiques i factors. Sempre que hem pogut, s'ha establert la relació amb d'altres poblacions limítrofs, situades fora del terme i jurisdicció comtal, amb la intenció de facilitar l'anàlisi dels materials i presentar un mapa conceptual base a partir del qual donar resposta als màxims interrogants possibles. Si més no, les hipòtesis ací plantejades i els interrogants que deixem oberts, han de permetre'ns continuar la recerca i estudi per continuar treballant en aquesta línia.

Per facilitar l'explicació dels objectius plantejats, els desglossarem en cinc línies directrius diferents recíprocament relacionades per un eix vertebrador comú que, indubtablement, ha de concebre's i valorar-se analíticament i acurada des de l'òptica d'estudi *glocal*.

1.1. Objectius

L'estudi de la repoblació postmorisca al comtat de Cocentaina és l'objectiu principal d'aquesta investigació. Esbrinar i aprofundir en la coneixença dels perfils familiars i socioeconòmics, les dinàmiques migratòries, les xarxes interrelacionals i les motivacions de les gentes que protagonitzaren la repoblació posterior a l'expulsió dels moriscs d'aquest espai geogràfic, serà el punt de partida necessari sobre el què cimentar l'argumentació analítica i la construcció dels discurs explicatiu, juntament amb les fonts documentals i la bibliografia.

1.1.1. Espai rural i parcel·lari agrari.

L'aproximació a l'espai rural i el parcel·lari agrari ens facilita una visió general de la geografia del comtat de Cocentaina durant segles XVI i XVII, que és tan imprescindible per a comprendre l'impacte de l'expulsió en aquest territori com per a entendre el posterior procés de repoblació.

L'orografia condiciona l'espai i l'actuació de l'ésser humà sobre aquest. Llavors, la configuració del territori quant a l'estructura de poblament, les vies de comunicació, els sistemes de regs, el parcel·lari i els usos agraris i ramaders té molt a veure amb l'adaptació i acció humana al medi. Una adaptació que no serà aliena, en tots els sentits, als colons que, de procedències diverses, s'establiran als indrets que abans de l'expulsió habitaven els moriscs foragitats del comtat de Cocentaina. Uns indrets amb un urbanisme i un parcel·lari fruit de l'adaptació i evolució de la vida i treball de la comunitat morisca, sota influència de les directrius senyoriales dels Corella i els seus administradors, com també, dels nuclis econòmics de cristians vells, com ara Alcoi, Bocairent, Ontinyent i Cocentaina, capçalera del comtat.

La terra és el bé principal sobre el què es sustenta la repoblació independentment de la perspectiva d'anàlisi: el comte i les autoritats comtals es preocupen per documentar i mesurar les terres deixades pels moriscs i, amb rapidesa, assignar-les als colons acabats d'arribar als indrets d'on havien estat foragitats els seus habitants, per no perdre les collites. Posteriorment, establiran amb les Cartes Pobles i els establiments les directrius per les quals s'havien de regir els vassalls que, mitjançant el règim emfitèutic, contreien un vincle amb el senyor i amb la terra; els colons i repobladors articulen les estratègies i

experiències vitals, socials i econòmiques entorn a la terra, ja que és alhora la base per a la seua subsistència però també del sistema polític i econòmic; i de la mateixa forma, el mercat dels crèdits censals, la crisi que esdevindrà amb l'expulsió i les ambicions dels creditors, tindran una estreta vinculació amb la terra.

1.1.2. Les dinàmiques socials i econòmiques

L'organització sociopolítica i econòmica de tota societat no pot entendre's sense atendre a l'anàlisi de les dinàmiques que la configuren i l'articulen. Llavors, l'existència al comtat de Cocentaina als inicis del segle XVII de dos comunitats diferenciades culturalment i religiosa, tot i els esforços de l'Església per convertir definitivament als novament convertits a la fe catòlica, condicionen les relacions i dinàmiques socials, comercials i econòmiques entre les gentes pertanyents a una comunitat i altra. No obstant això, caldrà advertir que més enllà de la pertinença a una comunitat o altra, també haurem de fixar-nos amb l'activitat i paper que exerceixen aquestes gentes en l'espai geogràfic on resideixen, els vincles familiars i les relacions socioeconòmiques que tenen a nivell local, comarca i, fins i tot, supracomarcal. La transformació de l'espai rural i de les dinàmiques socials i econòmiques que esdevindrà a partir de l'expulsió de la comunitat morisca, no sols tindrà un greu impacte demogràfic, sinó que obligarà a una nova adaptació de l'organització social i productiva, tot repercutint en els mercats i xarxes comercials comarcals i supracomarcals, entre altres aspectes.

1.1.3. L'expulsió com a punt d'inflexió

És indubtable que l'expulsió dels moriscs, com han constatat nombrosos historiadors i la historiografia dona bon compte i raó, suposà un abans i un després no sols en termes demogràfics, sinó també a nivell socioeconòmic, polític i conceptual. El territori valencià començava el segle XVII amb un importat revés, fent esclatar tot d'una els problemes que des de feia dècades havien anat coent-se i desenvolupant-se a les entranyes del sistema.

El comtat de Cocentaina no quedà exempt a aquesta dinàmica que es repeteix arreu de l'antic regne de València, sinó tot el contrari. Es veu imbricat de ple i n'he sofrirà les conseqüències. L'impacte que tindrà el foragitament de més de la meitat de la població resident a la jurisdicció comtal es traduirà de forma directa en la transformació no sols de

la xarxa i densitat dels nuclis de població, sinó també de l'estructura de socioeconòmica i política, que haurà de fer front als greus problemes que romanien implícits, que tindran la seua plasmació, entre altres, amb la crisi dels censals.

Una premissa a la què caldrà prestar especial atenció, ja que sobre aquesta nova realitat de l'espai rural ha d'entendre's el procés repoblador i la relació amb el règim senyorial.

1.1.4. La repoblació

El procés repoblador dels llocs habitats pels moriscs suscità, després de l'expulsió, no pocs debats i conflictes entre els diferents poders territorials, com ara el Consell d'Estat, el Consell d'Aragó i la pròpia Audiència de València. Com ha analitzat encertadament el professor Benítez⁶, la participació de diferents agents en aquest procés ofereix una imatge un poc caòtica i anàrquica entre el 1611 i el 1613; moment en que s'aconsegueix posar ordre, tot i el fracàs de les directrius repobladores dutes a terme per Fontanet amb no pocs esforços. I es que, en aquest sentit, no sols la falta de previsió de les conseqüències de l'expulsió, sinó també el com organitzar la posterior repoblació, s'unia als interessos enfrontats de creditors censalistes, senyors, repobladors, i com no, els poders territorials i estatals.

Tanmateix, a la present tesi doctoral, sense oblidar tots els aspectes indicats i els agents que intervenen, s'intentarà abordar i aprofundir en l'anàlisi de la repoblació des de l'òptica microhistòrica. Aquest plantejament ens obliga, no sols a fixar-nos en la successió i confluència d'un munt de factors que dificulten la repoblació i la seua consolidació al llarg dels trenta anys posteriors a l'expulsió, sinó també en els perfils socials dels repobladors, les xarxes de parentiu i les dinàmiques econòmiques que mantenien abans i després de l'expulsió.

La mobilitat i la inestabilitat són altres dels aspectes claus a estudiar amb l'objectiu d'identificar les diferents onades de repoblació existents al comtat de Cocentaina. Uns resultats que ens permetran contrastar-los amb els obtinguts al treball de fi de màster, i què han servit i són la base per a la present tesi doctoral, com també amb els resultats obtinguts a estudis d'altres senyorius valencians realitzats per al mateix període per

⁶ Veieu: BENÍTEZ SÁNCHEZ – BLANCO, Rafael; "Justicia y Gracia: Lerma y los Consejos de la Monarquía ante el problema de la repoblación del Reino de Valencia" en *La Monarquía de Felipe III: los Reinos*, Volumen IV, Madrid, Fundación MAPFRE – Instituto de Cultura, 2008, pp. 255 – 332.

historiadors com ara Ricardo Franch, Manuel Ardit, James Casey, Eugeni Ciscar o Primitivo Pla, entre d'altres.

En l'anàlisi del procés repoblador, a més, no podem obviar la necessitat de reflexionar respecte a les Cartes Pobles i el seu contingut. Per aquest mateix motiu, caldrà contrastar entre sí l'articulat de les del comtat de Cocentaina i, no menys important, esbrinar el seu compliment efectiu en els Establiments i en l'organització dels nuclis de població repoblats .

1.1.5. Els repobladors.

La repoblació postmorisca del comtat de Cocentaina, com qualsevol repoblació a la què ens puguem referir, no pot entendre's sense uns repobladors: colons arribats des de diferents indrets per establir-se en un territori despoblat, o com en el cas què ens ocupa, que aviat podia esdevindre deshabitat al ser foragitats forçadament els seus habitants. Analitzar els perfils socials i econòmics, juntament amb les relacions familiars i comercials que mantenien els repobladors abans i després de l'expulsió és un dels punts claus d'aquesta investigació. Esbrinar els llocs de procedència i les motivacions que espenten als protagonistes d'aquests assentaments, i com no, d'evitar la despoblació d'aquestes contrades, ens permetrà analitzar un procés de reocupació territorial marcat per una forta mobilitat.

Immediatament després que els moriscs abandonen les seues llars, el territori sota jurisdicció dels Corella assistirà a un degoteig de colons provinents de comarques i poblacions properes al comtat, moltes d'elles de reialenc. No obstant això, altre dels punts claus d'aquest estudi és intentar esbrinar l'inici d'aquest flux migratori, queensem s'inicià fins i tot setmanes abans de la publicació del decret d'expulsió.

Esbossar els trets principals i resultats inicials d'un exercici prosopogràfic fruit de la recerca entre els diferents fons documentals ha de permetre'ns fer-nos una idea general dels diferents perfils que trobem entre els repobladors, tot aproximant-nos a les dinàmiques i funcionament d'unes comunitats locals que intentaran renàixer durant les dècades que segueixen a l'expulsió.

1.2. Estructura i precisions metodològiques

L'*estructuració* de la tesi que presentem ve marcada per l'eix vertebrador explicat als objectius. Hom podrà veure al sumari la divisió de cadascuna de les parts que la conformen amb els seus pertinents capítols.

Els agraïments són la primera de les seccions amb la què ens trobem, i que pensem ha d'estar en un primer terme per emfatitzar la gratitud que sentim cap a totes aquelles persones que, d'una forma o d'altra, han possibilitat la present tesi doctoral i ens han recolzat i ajudat. En una societat on impera desgraciadament i de forma tan generalitzada l'egoisme i l'individualisme, no podem desaprofitar l'ocasió per expressar novament la importància de l'agraïment i del treball cooperatiu i cooperatiu.

La següent secció la integra una presentació de la tesi doctoral que recull tota una sèrie de reflexions al voltant de les motivacions que han donat lloc a la investigació i a l'elecció de la temàtica d'estudi; com també, a elegir l'ofici d'historiador.

La introducció és la primera de les tres seccions centrals de la tesi. No obstant, la menys breu, ja que tan sols la integra un capítol on s'exposen els objectius, s'explica l'estructura i la metodologia, i com no, s'exposen les fonts documentals emprades en la investigació.

Tot seguit ens endinsem en la segon de les seccions titulada "Conversos i expulsats: una minoria entre l'assimilació i el desterrament" en clara al·lusió a la problemàtica prèvia a l'expulsió i que, a més, és el mateix títol d'una publicació que recull les actes d'un Congrés commemoratiu i monogràfic sobre aquesta problemàtica i l'expulsió⁷; fet pel què ens va semblar molt adient per denominar a aquesta secció que està conformada pels capítols 2, 3 i 4.

Continuarem amb la part dedicada plenament al procés de repoblació i a exposar les contribucions que aportem amb la tesi a l'estudi de les repoblacions postmorisques. Aquesta secció que l'hem titulat "La repoblació i els repobladors: la terra i els homes" integra els capítols 5, 6, 7 i 8.

Les conclusions són altra de les parts de l'estructura d'aquesta tesi doctoral i que coincideix amb el capítol 9. Un capítol en el què recopilarem els resultats als quals hem arribat i exposarem de forma sintetitzada una valoració d'acord amb el *status questionis* del tema que ens ocupa.

⁷ A.A.D.D., *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament*. Actes del Congrés 400 anys de l'expulsió dels moriscos (Muro, octubre, 2009), Muro: Ajuntament de Muro, 2010.

Amb la bibliografia, els annexos i l'apèndix documental es completarien les seccions que conformen la totalitat del present treball, tot incloent un resum final en valencià/català, castellà i anglès.

Finalment, per a acabar aquest epígraf, hem cregut adient fer unes consideracions en relació a la *metodologia* utilitzada per deixar constància de les etapes en les què aquesta investigació s'ha desenvolupat: fonamentació bibliogràfica, treball de documentació, anàlisi de resultats i conclusions.

1.2.1. Fonamentació bibliogràfica

Durant la investigació hem dedicat una etapa a fer una revisió crítica de la biografia existent, com també, a posar en relació tots els estudis més significatius i rellevants en torn a l'expulsió dels moriscs i les posteriors repoblacions als senyorius valencians. Un temps necessari en la investigació, on cal fer un adient repàs a la historiografia per poder veure l'evolució dels estudis i contextualitzar el nostre estudi, i en alguns casos, actualitzar amb les noves aportacions, anàlisis i/o interpretacions.

1.2.2. Treball de documentació

És la fase central de la investigació, ja que a partir del treball de documentació obtenim les dades per a l'anàlisi i estudi. El treball de recerca als arxius consultant fonts documentals de tipologia diversa, com ara protocols notariaus, registres parroquials, capbreus... ens permet disposar d'una gran quantitat d'informació sobre les relacions socials, econòmiques i vitals de les gentes que habitaren l'espai geogràfic que estudiem, limitat naturalment per importants serralades i estructurat comunicativa i comercialment per les viles d'Alcoi, Cocentaina, Bocairent i Ontinyent.

1.2.3. Anàlisi de resultats

Les dades obtingues han estat traslladades a bases de dades i tractades de forma pormenoritzada en funció de la informació que ens aportava. La identificació i relació de dades, com la utilització de la genealogia i la prosopografia ens ha permès reconstruir biografies parcials, xarxes comercials i de parentiu, com també, aprofundir en la reconstrucció de famílies.

Tots aquests aspectes ens faciliten la possibilitat de l'anàlisi de les dades, la visualització i la interpretació de les dinàmiques socials, econòmiques i polítiques, almenys d'una forma inicial, del procés de repoblació postmorisca al comtat de Cocentaina.

1.2.4. Conclusions

Es basen en els resultats de les tres etapes anteriors, tot sintetitzant aquells aspectes més importants i que concorden amb allò apuntat per a la historiografia per al territori valencià, com també esbrinant, explicant i conceptualitzant aquelles novetats que per a l'àrea estudiada s'han pogut identificar fins al moment.

1.3. Fonts documentals

En primer lloc, cal aclarir què entenem per fonts. Podem dir-ne, que les fonts són tots aquells documents primaris que hem emprat al llarg de l'elaboració d'aquest estudi, i que ens permeten esbrinar i intentar comprendre com es va desenvolupar la repoblació postmorisca al comtat de Cocentaina, i els perquè, tan d'aquesta com dels problemes previs i posteriors existents fins la seua consolidació.

Les classificarem en dos tipus: d'una banda, les fonts arxivístiques; i d'altra, les fonts impreses.

1.3.1. Les fonts arxivístiques

Amb aquestes primeres, allò que se'ns planteja és un problema general en qualsevol estudi de similars característiques: la dispersió, i de vegades l'escassetat o l'excés, de les fonts documentals conservades a les institucions arxivístiques, tan públiques com privades. En definitiva, un trencaclosques al què s'ha d'enfrontar l'historiador, rastrejant pacientment entre un volum considerable de documentació dispersa, per poder dur a bon terme el seu estudi.

És a aquesta problemàtica implícita en la pròpia investigació històrica a la què hem fet front amb la consulta dels fons documentals existents a diferents institucions arxivístiques. Cal esmentar que partíem des d'una posició d'avantatge pel que respecta a

la consulta de les fonts documentals, ja que la recerca estava iniciada amb anterioritat, i per tant, disposàvem del treball realitzat per a la tesi de final de Màster com a base des d'on ampliar i continuar endinsant-nos en la recerca.

La tipologia de documents utilitzats és molt diversa i abasta, entre d'altres, des d'establiments de propietats a registres notariais i sacramentals. Un dels aspectes a tenir en compte en l'estudi de les repoblacions postmorisques és l'espai rural, i més concretament, el parcel·lari agrari existent en el moment de l'expulsió. Primitiu Pla Alberola, professor de la Universitat d'Alacant, apunta a un dels seus estudis⁸ que tan prompte l'expulsió dels moriscs estigué en marxa, els tècnics agrimensors sota les ordres del comte de Cocentaina s'apressaren a mesurar i inventariar totes les terres que els expulsats deixaven.

Amb les referències de les què disposàvem calia buscar els documents fruit d'aquesta feina realitzada pels agrimensors del comte. Les bastants visites realitzades a la Fundació Bancaixa de Sogorb ens han permès consultar una part important del fons documental pertanyent a l'Arxiu Documental de Medinaceli. Sobretot la que comprèn les seccions *Cocentaina* i *Varios del Reino de Valencia* que dita Fundació, mitjançant un acord amb la Casa Ducal de Medinaceli, te microfilmades per a consulta d'investigadors prèvia sol·licitud⁹. Posteriorment ens desplaçarem a consultar els documents originals d'aquestes dues seccions, com també altres documents corresponents a la secció *Archivo Histórico* i que la Casa Ducal de Medinaceli conserva a les dependències d'un dels edificis dels què disposa l'Arxiu, situades a l'Hospital de Tavera de Toledo.

Malauradament, no s'han pogut localitzar fins al moment els llibres i plànols conseqüència d'aquesta minuciosa tasca, però si els documents als què donaren origen i pels quals n'he tenim constància de la mateixa, és a dir, els *establiments*. Aquests són una de les fonts que, juntament amb els *registres notariais* i un *memorial de deutes* realitzat poc després de la publicació del decret d'expulsió, més ens interessen per a començar a elaborar el nostre estudi sobre la repoblació i el seu procés consolidació.

Si bé és cert, tampoc hem d'oblidar la importància i rellevància de les *cartes pobles*. Amb aquestes cartes de poblament, el senyor fixava amb un extens articulat el corpus de regles que haurien de regir el dia a dia dels vassalls, i que malgrat la duresa en molts dels

⁸ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las cartas pueblas del condado de Cocentaina*, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1986, pp. 32

⁹ La documentació original de les seccions pertanyents a la Casa de Cocentaina, i que formen part del fons documental de l'Arxiu Ducal de Medinaceli, part es conserva a la Casa Pilatos de Sevilla i part a l'Hospital de Tavera de Toledo.

casos, foren acceptades majoritàriament per aquests. El règim de tinença de la terra, entre altres molts aspectes com ara els monopolis senyorials, queden clarament explicitats i assenyalen les línies directrius a partir de les quals es realitzarien els posteriors establiments.¹⁰

Els *Establiments* són altra de les fons a tenir ben presents, ja que com bé ha apuntat el professor Pla Alberola, la perspectiva del moment de la repoblació no pot entendre's sense la visió complementària que aquests li aporten a l'articulat de les *Cartes Pobles*. Acte seguit a l'atorgament de les cartes de poblament, els distints senyors cedeixen normalment les seues propietats immobles, procedents i augmentades considerablement amb els béns deixats pels moriscs expulsats, en lots adequats a la unitat de treball familiar i amb un règim de tinença de la terra tradicionalment vinculat als processos de repoblació: l'emfiteusi.¹¹ No obstant això, cal parar l'atenció a les excepcions existents que es desprenen de l'anàlisi pormenoritzada, com també, als casos en els què la cessió de terres és prèvia a la *Carta Poble* i als *Establiments*, i que en molts casos, va vinculada a la ràpida afluència de colons immediatament després de l'expulsió i a l'interès del senyors, en aquest cas del comte de Cocentaina, per evitar perdre la collita de grans que els moriscs foragitats deixaven per recollir.

Les amples possibilitats d'estudi que ens presenta una font documental com els *Establiments*, obre un ample ventall a les investigacions no sols en la línia directriu que ací ens ocupa. Tot i que cal que la informació a la què accedim vaja complementada amb la que pot obtenir-se d'altres fonts documentals de diferent tipologia, no perdem l'ocasió per emfatitzar la riquesa d'aquesta font que és susceptible i important no sols per al treball d'investigació sobre la història rural i de l'espai agrari, sinó també per a estudis sobre economia, jurisdicció o altres d'àmbit lingüístic. Complementàriament pot aportar dades per facilitar la investigació genealògica i, sobretot, obre un camp d'estudi important a la toponímia o l'onomàstica. Dintre de l'àmbit de la història rural, necessàriament

¹⁰ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las cartas pueblas...*, *Op. Cit.* pp. 13-19 Actualment disposem d'una nombrosa historiografia pel que fa a les cartes pobles i a la repoblació, ja que molts són els estudis que des dels anys '70 del segle XX fins l'actualitat s'han realitzat al País Valencià al voltant dels senyorius. En aquest sentit, l'obra de referència amb la qual s'inicien aquest tipus d'estudis és CÍSCAR PALLARÉS, Eugenio; *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, València, Del Cenia al Segura, 1977. Tanmateix, cal puntualitzar que durant els anys '80 – '90 alguns dels plantejaments fets per Císcar, com per exemple "la refeudalització", foren qüestionats i reinterpretats a la vista de nous estudis.

¹¹ PLA ALBEROLA, Primitivo; "Benillup 1609-1630: alternativas y dificultades de una repoblación" en *Anales de la Universidad de Alicante. Historia moderna*, nº1, pp. 171-203

relacionada amb altres camps d'estudi¹², els aspectes fonamentals que es poden treballar amb aquesta font documental, des de la nostra òptica serien alguns dels següents:

- la propietat de la terra i formes d'explotació.
- les transformacions del paisatge agrari i l'organització del parcel·lari a partir d'elements naturals o artificials.
- la pervivència o fossilització del parcel·lari anterior i la caracterització de l'espai rural.
- les relacions socials i de parentiu en relació a la terra
- l'economia rural i conreus. Tipus d'agricultura.
- comparativa i complementarietat amb les cartes pobles.
- les revisions i rebaixes de censos realitzades amb posterioritat.
- consolidació o no de la repoblació.

Per altra banda, seguint en l'intent d'aproximar-nos a la quotidianitat i realitat dels nous pobladors de les localitats habitades pels moriscs al comtat de Cocentaina, calia fer ús d'altres fonts documentals a les ja comentades i, per això, ens vam encaminar a l'exhumació d'altres tipologies documentals que podien aportar-nos informació complementària útil per als nostres objectius.

Així doncs, els arxius parroquials de la comarca ens eren i són d'imprescindible consulta, ja que les reconstruccions de famílies o l'observació de la mobilitat que ens permeten realitzar els *Quinque Libri*, en cas d'existir, és d'una ajuda excepcional per a la interpretació del procés repoblador. Tot seguit, i intentant enllaçar amb les transformacions del paisatge agrari i les relacions socials i de parentiu establertes entre els nous pobladors, com també amb altres aspectes, per exemple econòmics, calia fer una ullada als Protocols Notarials.

La recerca als diferents arxius notariais i municipals, va començar pels de Cocentaina, Alcoi i Ontinyent, i poc a poc va anar ampliant les prospeccions documentals als de Xixona, Bocairent i Muro. Malgrat el gran nombre de protocols consultat, totes les sèries no han pogut estudiar-se de forma exhaustiva. En alguns casos sols s'han pogut realitzar cates, o fins i tot, tan sols s'han buidat analitzat aquells aspectes més interessants o la informació que ens semblava més rellevant. Llavors, volem deixar constància que encara ens queda molt de treball per fer en aquest sentit. La documentació recollida i analitzada ens permet aproximar-nos i oferir una visió bastant completa d'aquest moment

¹² Recordem la necessitat en l'estudi de la història de la interdisciplinarietat.

històric, i alhora, del procés repoblador que intentem estudiar en aquesta tesi doctoral. Amb tot l'expressat, som conscients que la present investigació haurà de ser ampliada i arrodonida encara en molts aspectes.

- **Arxiu Ducal de Medinaceli – Fundació Bancaixa Sogorb (ADM-FBS)**

- ✓ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2.

Es correspon amb la signatura arxivística dels documents originals, conservats en les instal·lacions de l'Arxiu de la Casa Ducal de Medinaceli existents a l'Hospital de Tavera de Toledo. Per a aquest estudi s'han consultat els documents microfilmats i dipositats en fons de la Fundació Bancaixa de Sogorb, els quals, es corresponen amb els microfilms continguts en els rotllos 248 i 249:

- Establiments Alcosser, 1616 – 1618
- Establiments Gaianes, 1613
- Establiments Muro, 1611 - 1614
- Establiments Turballos, 1616 -1619

- ✓ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 6, n. 61, rotllo 199.

- ✓ ADM-FBS. *Secció Varia del Regne de València*, leg. 1, n. 140 i n. 155

Com en el cas anterior, la signatura arxivística es correspon a la dels documents originals, conservats a les instal·lacions de l'Arxiu de la Casa Ducal de Medinaceli, emplaçat a la Casa Pilatos de Sevilla i a l'Hospital de Tavera en Toledo. Tanmateix, per a aquest estudi s'han consultat els documents microfilmats i dipositats en fons de la Fundació Bancaixa de Sogorb, què es corresponen amb els microfilms continguts en el rotllo 321:

- Capbreu d'Alcosser, 1686 – 1687
- Capbreu de Gaianes, 1686 – 1687

- ✓ ADM-FBS. *Secció Varia del Regne de València*, leg. 1, n. 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 124, 125, 126, 127 i 129.

Seguint la mateixa dinàmica que en les anteriorment citades fonts, els documents microfilmats que hem consultat i que estan dipositats en fons de

¹³ L'enumeració de les fonts arxivístiques la realitzem en funció del volum de documents analitzats i la importància o pes relatiu que han tingut en la realització d'aquest estudi, i no per ordre alfabètic.

la Fundació Bancaixa de Sogorb, es corresponen amb els microfilms continguts en els rotllos 262, 263, 264, 265, 314 i 315:

- Protocols Notarials d'Andreu Cister, Cocentaina, 1661 – 1675
- Protocols Notarials de Joseph Francés, Muro, 1670 – 1688

- **Arxiu Ducal de Medinaceli - Toledo (ADM)**

- ✓ ADM. *Arxiu Històric*, leg. 153, R-4, R-7 i R8
- ✓ ADM. *Fondo Cocentaina*, leg. 33, D-2
- ✓ ADM. *Arxiu Històric*, leg. 150, R-29, R-30 i R34

- **Arxiu Parroquial de Sant Jaume de Gaianes (APG)**

- ✓ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668¹⁴
- ✓ APG. *II Quinque Libri*, 1668 – 1698
- ✓ APG. *Llibre de visites d'amortització*, 1700 – 1756
- ✓ APG. *Llibre de títols de curat i fàbrica*, 1733 - 1755

- **Arxiu Parroquial de Sant Josep d'Alcosser (APA)**

- ✓ APA. *I Quinque Libri*, 1668 – 1736
- ✓ APA. *Testaments i llegats a l'església*, 1609 – 1875
- ✓ APA. *Rebuts i pagaments*, 1633 – 1861
- ✓ APA. *Llibre de la Confraria del Roser*, 1667 - 1902

- **Arxiu Notaria de Cocentaina (ANC)**

- ✓ ANC. *Protocols Notarials Miquel Andrés*, Cocentaina i voltants, 1597-1600
- ✓ ANC. *Protocols Marc Antoni Guitart*, Cocentaina (itinerant), 1598-1602
- ✓ ANC. *Protocols Notarials Onofre Navarro*, Vall de Perpuxent, 1607 - 1611

¹⁴ Aquest *Quinque Libri* conté els registres parroquials d'Alcosser fins el 1668. Recordem que fins el 1774 l'església d'aquesta població estarà annexa a la de Gaianes.

- ✓ ANC. *Protocols Notarials Geroni Vidal*, Muro, 1615.
- ✓ ANC. *Protocols Notarials Onofre Navarro*, Vall de Perpuxent, 1626 – 1629
- ✓ ANC. *Protocols Notarials Roc Reig*, Muro, 1682 – 1692.
- ✓ ANC. *Protocols Notarials Joseph Francés*, Muro, 1698.

- **Arxiu Municipal de Cocentaina (AMC)**
 - ✓ AMC. *Protocols Notarials*, Sig. 11/5, 11/6, 19/1, 19/3, 19/4, 26/1 i 26/2. Notari Nicolau Ferri. Cocentaina, 1608 – 1625.
 - ✓ AMC. *Cort del Justícia*, R. 282 i 283; Cocentaina, 1609 – 1611.
 - ✓ AMC. *Cort del Justícia*, R. 304, 306, 310, 311, 314, 315 i 326; Cocentaina, 1632 – 1649.

- **Arxiu Municipal d'Ontinyent (AMO)**
 - ✓ AMO. *Protocols Notarials Pau Ferre*, Bocairent, 1584-1585
 - ✓ AMO. *Protocols Notarials Cosme Eiximeno*, Bocairent, 1592 – 1618
 - ✓ AMO. *Protocols Notarials Josep Ferre*, Bocairent, 1594 – 1622
 - ✓ AMO. *Protocols Notarials Miquel Lluís Alcaraz*, Bocairent, 1600 – 1620
 - ✓ AMO. *Protocols Notarials Pere Gumiel*, Bocairent i itinerant, 1607 – 1624
 - ✓ AMO. *Protocols Notarials Gracià Calatayud*, Bocairent, 1609-1611
 - ✓ AMO. *Judiciari de Sala*, Taxes, Ontinyent, 1619 i 1620
 - ✓ AMO. *Protocols Notarials Bertomeu Maïques*, Bocairent, 1609 – 1648
 - ✓ AMO. *Protocols Notarials Joan Calatayud*, Bocairent, 1615-1624
 - ✓ AMO. *Protocols Notarials Joan Quiles*, Bocairent, 1618-1628
 - ✓ AMO. *Protocols Notarials Bertomeu Francés*, Bocairent, 1636

- **Arxiu Municipal de Bocairent (AMB)**
 - ✓ AMB. Sig. 1/1, *Llibre d'Oficis*, 1561 – 1660.

- ✓ AMB. Sig. 30/2, *Llibre de l'Almoina de Nicolau Abat*, 1587 – 1742.

- **Arxiu Municipal de Xixona (AMX)**
 - ✓ AMX. *Protocols Notarials Pere Espí*, 1609-1610
 - ✓ AMX. *Procolos Notarials Lluís Perez*, Ibi, 1603-1608¹⁵ / 1610-1613 / 1617
 - ✓ AMX. *Protocols Notarials Diego Aracil*, Xixona, 1608-1610

- **Arxiu Municipal d'Alcoi (AMA)**
 - ✓ AMA. *Cort de Justícia*, Sig. 383, 384 i 385; Alcoi 1609 – 1611
 - ✓ AMA. *Protocols Notarial*, Sig. 735-752. Miquel Valls, Alcoi, 1595-1610
 - ✓ AMA. *Protocols Notarials*, Sig. 798-800. Agustí Valls, Alcoi, 1639-1644
 - ✓ AMA. *Protocols Notarials*. Sig. 819. Tomàs Gisbert, Alcoi, 1658 – 1664.
 - ✓ AMA. *Protocols Notarials*, Sig. 833. Gaspar Molla, Alcoi, 1665 – 1695.
 - ✓ AMA, *Protocols Notarials*, Sig. 685, Onofre Cantó, Alcoi, 1611
 - ✓ AMA, *Protocols Notarials*, Sig. 690-704, Onofre Cantó, Alcoi, 1617-1631
 - ✓ AMA, *Protocols Notarials*, Sig. 785, Joan Giner, Alcoi, 1623-1637

- **Arxiu Municipal de Muro (AMM)**
 - ✓ AMM, *Llibre d'elecció d'Oficis i de Consells Generals*, 1609 – 1674.

- **Arxiu Parroquial de Santa Maria de Cocentaina (APSMC)**
 - ✓ APSMC. *II Quinque Libri*, batejats, 1559 – 1621
 - ✓ APSMC, *III Quinque Libri*, 1624 – 1672
 - ✓ APSMC, *Llibre dels matrimonis*, 1565 – 1628
 - ✓ APSMC, *Índex dels difunts*, 1527 - 1790

¹⁵ El buidatge d'aquest protocol i la informació sintetitzada de cada acte ens ho facilità Josep Lluís Santonja Cardona, a qui li agraïm la seua col·laboració.

- **Arxiu Parroquial del Salvador de Cocentaina (APSC)**
 - ✓ APSC. *I Quinque Libri*, 1541 – 1578.
 - ✓ APSC. *II Quinque Libri*, 1578 – 1609.
 - ✓ APSC. *III Quinque Libri*, 1609 – 1649
 - ✓ APSC. *IV Quinque Libri*, 1650 - 1681

- **Arxiu Parroquial de Sant Pere Apòstol de l'Alcúdia (APAL)¹⁶**
 - ✓ APAL. *I Quinque Libri*, 1567 – 1622
 - ✓ APAL. *II Quinque Libri*, 1623 - 1712

- **Arxiu Parroquial de Santa Anna de Benimarfull (APB)¹⁷**
 - ✓ APB. *I Quinque Libri*, 1657 - 1730

- **Arxiu Parroquial de l'Assumpció de Nostra Senyora de Benilloba (APBN)**
 - ✓ APBN. *I Quinque Libri*, 1580 – 1614
 - ✓ APBN. *III Quinque Libri*, 1627 – 1652
 - ✓ APBN. *IV Quinque Libri*, 1649 - 1683

- **Arxiu Parroquial de Sant Bertomeu d'Almudaina (APALM)**
 - ✓ APALM. *I Quinque Libri*, 1610 – 1713¹⁸

- **Arxiu Parroquial de Sant Miquel Arcàngel d'Agres (APAGR)**
 - ✓ APAGR. *I Quinque Libri*, 1564 – 1622

¹⁶ Aquest *Quinque Libri* conté els registres parroquials de l'Alqueria d'Asnar, ja que aleshores l'església d'aquesta població era annexa a la de l'Alcúdia.

¹⁷ Els registres parroquials de Benillup estan integrats en aquest *Quinque Libri* per ser annex a la parròquia de Benimarfull.

¹⁸ Cal tenir present, que aquest *Quinque Libri* conté els registres parroquials del seu annex de Benialfaquí.

- ✓ APAGR. *II Quinque Libri*, 1623 – 1678

- **Arxiu Parroquial de la Col·legiata de Gandia (APCG)**
 - ✓ APCG. *Llibre de batejos*, 1572 – 1611.
 - ✓ APCG. *Llibre de matrimonis*, 1580 - 1611

- **Arxiu Diocesà de València (ADV)**
 - ✓ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Santa Maria de Planes, *I Quinque Libri*, 1623 – 1696.
 - ✓ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Sant Pere de Beniarrés, *I Quinque Libri*, 1611 – 1649
 - ✓ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Sant Cristòfol de Benirrama, *I Quinque Libri*, 1611 – 1681.
 - ✓ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Visitació de Nostra Senyora de Real de Gandia, *I i II Quinque Libri*, 1596 – 1608 i 1608 – 1669.
 - ✓ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Santa Maria Magdalena de L'Orxa, *II Quinque Libri*, 1654 – 1693.
 - ✓ ADV. *Fons Històric*, leg. 133.2

- **Arxiu del Regne de València (ARV)**
 - ✓ ARV. Generalitat, *Veïnatge del regne de València*, leg. 4825 – 4829
 - ✓ ARV. Reial Audiència, *Processos 1ª Part. Lletre P*, exp. 1842 i 1882
 - ✓ ARV. Reial Audiència, *Processos 3ª Part*, leg. 1, n. 8
 - ✓ ARV. Mestre Racional, Sig. 11811, 10898, 11813 i 11816

- **Arxiu de la Corona d'Aragó (ACA)**
 - ✓ ACA. *Consejo de Aragón*, leg. 577, n. 29
 - ✓ ACA. *Consejo de Aragón*, leg. 895 n. 170 i leg. 896, n. 68

1.3.2. Les fonts impreses

Les fonts impreses han sigut també d'ajuda en el present estudi, fonamentalment pel que respecta a les Cartes Pobles. Tot i que són prou menys nombroses que les arxivístiques, la seua utilització per endinsar-nos en la coneixença dels textos o còpies originals de les Cartes Pobles del comtat de Cocentaina, com també del seu articulat i contingut, ha estat fonamental. Pla Alberola, Gozálbex Esteve i Pérez Pavia, ens permeten conèixer les Cartes Pobles no sols presentant-nos un estudi preliminar de les *cartes de poblament* del comtat de Cocentaina; sinó també ens acosten a la font primària amb la transcripció del text complet. En aquest mateix sentit, nosaltres mateix també aportem un estudi, transcripció i edició d'una carta de poblament amb la què ens vàrem trobar durant la nostra recerca als arxius, com és la de Setla.

Més recentment, la publicació realitzada pel Servei de Publicacions de la Universitat de València del treball recopilatori de tres volums sobre les *cartes de poblament* valencianes d'època moderna, amb un estudi preliminar i edició a cura d'Enric Guinot i Manuel Ardit, ens permet la coneixença de totes les cartes de poblament atorgades entre els segles XVI i XVIII que han estat localitzades fins al moment, gràcies a la important tasca de transcripció i edició realitzada. Un fet que facilita l'accés a la font primària i un munt de possibilitats per a l'estudi analític i la comparació de les cartes de poblament de qualsevol indret del territori valencià.

Per últim, també ens ha estat d'ajuda consultar els comentaris d'un contemporani al moment que ara estudiem, com és Escolano; i com no, les observacions de Cavanilles, que amb la transcripció i publicació realitzada per la Fundació Bancaixa Obra Social, ens permet arribar a la font primària; és a dir, a allò que apuntava el botànic Cavanilles al segle XVIII al seu pas per les terres del comtat. En aquest sentit, tot i que la informació que ens aporta pertany a un altre segle i context llunyà al que abasta la investigació d'aquesta tesi, no li resta interès. Ben al contrari del que podríem pensar, les observacions de Cavanilles ens ajuden a albirar els canvis i continuïtats al llarg de mes d'un segle i, sobretot, reflexionar entorn a com afectaren al règim senyorial, als conreus i la producció agrícola.

Relació de fonts impreses consultades:

- CAVANILLES I PALOP, Antonio José (1997) “Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia”, dintre de *Las Observaciones de Cavanilles. Doscientos años después*. Transcripció i textos de Julio Lacarra i Ximo Sánchez; pròleg de José M. López Piñero, amb introducció de Joan F. Mateu Bellés i epíleg de Vicent M. Rosselló Verger. Editat per Fundació Bancaixa Obra Social. València.
- ESCOLANO, Gaspar (1972) *Década primera de la Historia de Valencia*, València, 1611. Edició facsímil publicada pel Departament d’Història Moderna, Universitat de València.
- GOZÁLBEZ ESTEVE, Elia (2015) *Carta Pobla de Muro, 26 abril 1611*. Estudi preliminar i transcripció. Editat per Ajuntament de Muro. Muro.
- GUINOT RODRÍGUEZ, Enric; ARDIT LUCAS, Manuel (eds.) (2015) *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, Col·lecció Fonts Històriques Valencianes, 62a. PUV, Universitat de València. València.

 (2016) *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, Vol. II. Col·lecció Fonts Històriques Valencianes, 62b. PUV, Universitat de València. València.

 (2017) *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, Vol. III. Col·lecció Fonts Històriques Valencianes, 62c. PUV, Universitat de València. València.
- MARTINEZ ALMIRA, Magdalena; PAYÀ SELLÉS, Jorge; MARCOS FUSTER, Noelia (2001) *Visitas Pastorales a la Parroquia de Sant Joan d’Alacant (XVII)*, Sant Joan, 1606-1679. Estudi preliminar, codicològic i dels segells amb transcripció i regest de textos. Editat per Ajuntament de Sant Joan. Elx.
- PÉREZ I PAVIA, Gonçal (2006) *Carta Pobla de Gaianes*. Estudi preliminar i transcripció. Edita l’Ajuntament de Gaianes. Muro.
- PLA ALBEROLA, Primitivo (1986) *Cartas Pueblas del Condado de Cocentaina*. Editen Diputació Provincial d’Alacant: Institut d’Estudis Joan Gil-Albert i Ajuntament de Cocentaina. Alacant.

- SILVESTRE PÉREZ, Sergi (2014) “Noves aportacions al voltant de les repoblacions postmorisques: la Carta Pobla de Setla (1609)”, dintre de *Alberri: Quaderns d'investigació del Centre d'Estudis Contestants*, nº24, pp. 27-72. Edita Centre d'Estudis Contestants, Cocentaina.
- VICIANA, Martí de (1972) *Crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia*, València, 1566. Edició facsímil preparada per Sebastià Garcia Martínez, València, Universitat de València.

PART I

CONVERSOS I EXPULSATS: UNA MINORIA ENTRE L'ASSIMILACIÓ I EL DESTERRAMENT¹⁹

¹⁹ El títol d'aquesta primera part el prenem en clara referència i al·lusió a la publicació *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament*, editat per l'Ajuntament de Muro l'any 2010.

Capítol 2. Estat de la qüestió: la problemàtica dels moriscs valencians

L'expulsió dels moriscs l'any 1609 significà un abans i un després per a la societat valenciana de principis del segle XVII. La rellevància d'aquest esdeveniment a tot l'antic Regne de València fou important, ja que una tercera part de la seua població fou obligada a partir cap un exili forçós. Els moriscs del Comtat de Cocentaina, com els de la resta del territori valencià, varen ser expulsats i embarcats cap a un destí incert (les costes de Berberia). Concretament, el contingent pertanyent al Comtat de Cocentaina, va embarcar pel port d'Alacant a l'octubre d'aquest mateix any²⁰. Però, que podem dir-ne d'abans? Quina fou la situació d'aquesta minoria al llarg del segle XVI?

2.1. Aproximació historiogràfica

Des de la publicació *Los moriscos españoles y su expulsión* de Boronat i Barrachina a primeries del segle XX, molt és el que s'ha escrit sobre els moriscos i la seua expulsió, majoritàriament des dels anys '70 ençà. La important aportació realitzada per Fernand Braudel a la mitjanía del segle XX amb la seua obra *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en tiempos de Felipe II* (1949), marcarà un punt d'inflexió en la renovació dels estudis sobre la minoria morisca, que es veurà continuada amb les obres *Un conflicto nacional: moriscos y cristianos viejos en Valencia* de T. Halperín Donghi o a la *Geografía Morisca* de Lapeyre, publicada l'any 1959. A d'aquests estudis s'uniran els de Julio Caro Baroja sobre *Los moriscos del Reino de Granada* també de l'any 1959, o els articles publicats pel professor Joan Reglà entre 1953 i 1964, i que foren recopilats en el llibre *Estudios sobre los moriscos* l'any 1964. Tots ells, marcarien un abans i un després en la investigació i en les línies directrius dels estudis realitzats²¹ amb posterioritat al voltant

²⁰ MOMBLANCH GONZÁLBEZ, Francisco de Paula; *Historia de la Villa de Muro*, Alcoi, Ajuntament de Muro, 1993, pp. 85; i LOMAS CORTÉS, Manuel; *El puerto de Dénia y el destierro morisco (1609-1610)*, Col·lecció Història Oberta, 161, València, Ajuntament de Dénia – Publicacions Universitat de València, 2009

²¹ Destacar importants i significatius estudis, com els d'Antonio Domínguez Ortiz, Bernard Vincent, Mikel Epalza, Carmen Barceló, Rafael Benítez Sánchez-Blanco, Rafael Carrasco, Dolors Bramon, Luis Bernabé Pons, José Maria Perceval, Elia Gozálbiz Esteve, Santiago Laparra López o Manuel Lomas Cortés, entre

d'aquesta minoria; com també, de les causes i conseqüències del seu foragitament, almenys al territori valencià.²² L'ampla historiografia amb la què en l'actualitat comptem, que s'ha anat revisant i actualitzant al llarg dels darrers 40 anys, ha aportat noves hipòtesis i teories, alhora que els estudis monogràfics anaven oferint i esbrinant, en alguns casos fins al detall, no sols la problemàtica morisca, sinó també costums, tradicions i altres aspectes de la vida d'aquest col·lectiu humà.

Una fita important, historiogràficament parlant, potser fos l'any 2009, ja que amb motiu de la commemoració del 400 aniversari de l'expulsió dels moriscos valencians, es desenvoluparen tota una sèrie d'actes, congressos i seminaris per analitzar i tractar la problemàtica morisca i l'expulsió. Aquest fet feu proliferar una ingent quantitat d'estudis sobre la vida i els costums de la comunitat morisca i la seua tragèdia.

La commemoració d'aquesta efemèride pensem va tenir una rellevància que pot considerar-se com a positiva, tan a nivell social com acadèmic; ja que a més de fer palés el punt d'inflexió que suposà l'expulsió en l'esdevenir històric dels territoris peninsulars, i més concretament a l'antic regne de València, també va servir per reflexionar i difondre entre la ciutadania els estudis i la praxis universitària entorn a aquesta temàtica. Per altra banda, l'amplitud investigacions que generà aquest context han vist plasmat els resultats i conclusions en un nombre important de publicacions, i fins i tot, també en documentals, materials didàctics i exposicions. Tots aquests materials ofereixen a l'historiador un estat de la qüestió actualitzat, a més de servir per consolidar, i en altres casos revisar i renovar, plantejaments, hipòtesis i nous camps de treball.

Introduïts aquests aspectes historiogràfics, passem doncs a realitzar-ne una síntesi que ben bé es podria resumir amb el títol d'aquesta secció. De fet, l'elecció del referit títol ha estat marcada per dita premissa, i no ens hem pogut resistir a prendre en préstec el nom d'una de les moltes publicacions²³ fruit dels actes commemoratius realitzats al llarg de 2009, ja que ens semblava molt suggeridor. Així doncs, per entendre la problemàtica morisca i els esdeveniments de 1609, cal retrotraure'ns almenys fins a primeries del segle XVI per tal de tenir una visió bastant sòlida i completa. Cal dir però,

altres; i que són alguns dels autors principals a tenir en consideració i que figuren en l'extensa relació historiogràfica vinculada amb la investigació sobre els moriscos.

²² Cal tenir en compte que algunes de les tesis de Reglà, han sigut reinterpretades i corregides posteriorment, analitzant la problemàtica des d'altres punts de vista que aquest obvià. Malgrat tot, tan les seues reflexions com la seua anàlisi al respecte és fonamental, ja que fou en gran part la base i el referent des d'on partiren els estudis successius al respecte.

²³ El títol d'aquesta part, que integra els capítols 2, 3 i 4, és el mateix que dona nom a la publicació *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament*, editat per l'Ajuntament de Muro l'any 2010.

que som conscients de la complexitat que comporta, doncs no devem ni volem esplaïar-nos, ni tampoc desviar-nos del tema principal d'aquesta tesi.

En primer lloc, és fonamental i imprescindible prendre com a referència principal què complementa la bibliografia bàsica i clàssica anteriorment citada, l'obra i estudis dels professors Bernard Vincent i Rafael Benítez Sánchez-Blanco, com també els de Manuel Lomas Cortés, Jorge Catala Sanz o Sergio Urzainqui, entre altres.²⁴

En aquest sentit, fent ús de les referències bibliografia consultades, ens ha semblat interessant una síntesi i reflexió realitzada per Josep Lluís Santonja, doctor en història i director de l'arxiu municipal d'Alcoi, i que ens serveix per començar l'exposició dels antecedents històrics que desencadenaren l'expulsió dels moriscs. Santonja, repasa l'evolució i transformació de la comunitat mudèjar des de la conversió fins l'expulsió, i planteja que als segles XV i XVI, amb el creixement demogràfic i el canvi en algunes de les relacions de producció, reviscolaren antigues tensions entre els cristians vells i les minories mudèjars.²⁵

Aquest fet ens permet introduir-nos en una problemàtica creixent que acabarà provocant l'expulsió dels descendents d'aquest col·lectiu. S'agreujava, doncs, el problema de la integració d'aquesta minoria, que serà més intens després dels enfrontaments que donaren lloc a les Germanies. Així, segons indica Benítez, amb la conversió forçosa dels mudèjars de la Corona d'Aragó, que es completava durant el 1526, el monarca Carles V aconseguia la unificació religiosa de *iure* en els seus dominis a costa de crear un problema de difícil solució. Els nous convertits mancaven per complet d'instrucció religiosa i sols eren cristians de nom. A més a més, la seua assimilació ensopegarà amb el rebuig social dels cristians vells i amb els interessos dels senyors. Malgrat que la decidida actuació de certs sectors eclesiàstics, amb el recolzament de la Corona, intentarà trencar la passivitat d'alguns sectors del clergat i, sobretot, aquestes resistències, entre elles, la de la pròpia comunitat morisca, no ho aconseguirà.²⁶

De fet, apunta Santonja, que quan ja havien passat quaranta anys del decret de conversió general dels moriscos valencians, encara hi eren molts els testimonis que

²⁴ Veieu el capítol de Bibliografia.

²⁵ SANTONJA I CARDONA, Josep Lluís; "La tragedia morisca. De la conversió a l'expulsió dels moriscos valencians" en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament. Actes del Congrés 400 anys de l'expulsió dels moriscos (Muro, octubre, 2009)*, Muro, Ajuntament de Muro, 2010, pp. 87-141.

²⁶ BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael; "Islam ocult, evangelització i repressió inquisitorial" en *Entre terra i fe. Els musulmans al regne cristià de València (1238-1609)*, València, Universitat de València, 2009, pp. 111-132

parlaven del manteniment de les pràctiques tradicionals musulmanes a les poblacions morisques. Els moriscos realitzaven les pràctiques islàmiques que hi podien, segons la seua situació dins de la comunitat de cristians vells i les pressions a què eren sotmesos.²⁷ Tots aquests aspectes religiosos i culturals, juntament amb altres estrictament polítics, han estat estudiats pels ja citats professors R. Benítez Sánchez-Blanco i B. Vincent, entre altres, i són la base per comprendre el conflicte morisc. Però, per què aquesta pervivència?

Segons han apuntat els mateixos autors, la instrucció religiosa musulmana, de caràcter clandestí, és un element clau per comprendre la permanència morisca en la seua fe. Cal tenir present, que era una tasca conjunta de tota la comunitat, i que a més, la presència i existència dels alfaquins en el col·lectiu valencià fou tàcita fins al mateix moment de l'expulsió. Així, la repressió va ser particularment dura amb ells, ja que les autoritats eren conscients de la seua importància com a mantenidors del zel religiós dels moriscos. En relació, un aspecte ben explicat per Vincent, és la importància que per a la resistència de la comunitat morisca van tenir l'aljama i la família, ja que constituïen el suport de la fe musulmana. Però, si bé és cert, que aquestes estructures no hagueren sigut tan profundes sense la benevolència, en gran part, d'alguns sectors de la noblesa valenciana propietaris de molts senyorius, els vassalls dels quals eren moriscos, i que pel fet de necessitar eixa mà dòcil i industriosa deixaren anar la vista cap enlloc quan aquestos complien preceptes prohibits.²⁸

A tot açò, no hem d'oblidar-nos que en la segona meitat del segle XVI, els efectes de la revolta morisca de Granada, l'any 1568, van agreujar encara més el problema dels moriscos valencians, sospitosos de ser una massa receptora de rebels i corsaris. Uns temors que venien d'antic, i que nodrien la consideració d'enemic d'estat que poc a poc la monarquia anava assignant-li als moriscs; és a dir, una espècie de "quinta columna" dels adversaris, i que per tant, devia ser objecte d'una vigilància especial. En aquesta visió sobre els moriscs tindran un pes important les pressions eclesiàstiques que anaven dirigides a l'apostasia dels cristians nous, i el perill que suposaven. Al cap i a la fi, per damunt de tota aquesta problemàtica estaven els interessos de la Corona, estretament lligats als de l'església, i en el rerefons dels quals tenia gran importància el Sant Ofici.

²⁷ SANTONJA I CARDONA, Josep Lluís; "La tragedia morisca...", p. 105

²⁸ VINCENT, Bernard; "La vida social i religiosa", en *Entre tierra y fe. Los musulmanes en el reino cristiano de Valencia (1238-1609)*, València, Universitat de València, 2009, pp. 363.

Interessos que ahora, caldria relacionar-los amb la decidida intenció de la monarquia d'acabar amb les bandositats i els vells poders feudals.²⁹

Altres dels aspectes força importants, que cal no oblidar, és el continu intent d'evangelització i les dificultats amb les quals es topà l'església, a més de la presència i intervenció de la Inquisició. Una evangelització que va acabar en fracàs, i que fou dificultada, entre altres, per la resistència dels propis moriscs i per la falta d'organització com de mitjans econòmics i personals per part de l'església.³⁰ Davant aquestes pretensions, i amb l'objectiu de posar solució al problema, durant la dècada dels setanta del segle XVI, Juan de Ribera es plantejà com a missió primordial aquest tema des de la problemàtica de les rectories morisques. Però a pesar d'aquest intent, es va topar amb el capítol eclesiàstic i la noblesa que van fer manifesta la seua negativa de col·laborar en l'obra d'evangelització dels moriscs. Llavors, l'empresa es presentava difícil per poder dur-la endavant, més si tenim en compte que la situació de les parròquies.

Juntament amb aquests aspectes també cal considerar, com apunta encertadament el professor Benítez, els problemes polítics de començament del segle XVII: un nou monarca, Felip III, eclipsat pels seus antecessors Carles I i Felip II; un favorit un tant especial, com ho era el duc de Lerma; o l'herència econòmica i política, amb tota una sèrie de problemes endèmics que calia solucionar.

Amb aquest context, tal i com ha apuntat Manuel Lomas, la promulgació de l'edict de expulsió el 22 de setembre de 1609 no va agafar a ningú de sorpresa.³¹ Una expulsió que va estar fonamentada en la raó d'Estat, pel presumpte perill que suposava un possible suport dels moriscs a una pretesa amenaça d'invasió dels territoris peninsulars de la Monarquia Hispànica. En paraules de Rafael Benítez, aquesta al·legà la traïció per a justificar jurídicament l'expulsió pel delict de lesa majestat (*lesae maiestatis*) humana, que es va presentar a l'opinió pública amb un embolcall íntegrament religiós, acusant als

²⁹ SALVADOR ESTEBAN, Emilia; "Bandos y fórmulas de solidaridad. La instrumentalización de las rivalidades de los poderosos por la corona", en CLARAMUNT RODRÍGUEZ, Salvador (coord.) *El món urbà a la Corona d'Aragó, del 1137 als decrets de Nova Planta: XVII Congrés d'Història de la Corona d'Aragó [Barcelona, Poblet, Lleida, 7 al 12 de desembre de 2000]*, I, 2003, pp. 19-34.

³⁰ SILVESTRE PÉREZ, Sergi; "Notes sobre l'Alcosser dels segles XIII al XVII: mudèjars i moriscos" en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament*, Muro, Ajuntament de Muro, 2010, pp. 222.

³¹ LOMAS CORTÉS, Manuel; "L'expulsió" en *Entre tierra y fe. Los musulmanes en el reino cristiano de Valencia (1238-1609)*, València, Universitat de València, 2009, pp. 149; i *El proceso de expulsión de los moriscos de España (1609-1614)*, Col·lecció Biblioteca d'Estudis Moriscos, València, Publicacions Universitat de València, 2011

moriscs de seguir fidels a la fe islàmica malgrat tots els esforços realitzats per a convertir-los.³²

Les rebel·lions protagonitzades per moriscs rebels a la mola de Cortes i la Vall de Laguar entre els mesos d'octubre i novembre de 1609, no impediren l'expulsió, i foren aturades cruelment pels terços i la Milícia Efectiva que havia estat mobilitzada a finals d'octubre per Agustí Mexía.

L'expulsió continuà fins a la seua fi, condemnant a un exili forçós i incert a una tercera part de la població valenciana. Segons apunta Lomas, es pot establir amb fiabilitat que el total de moriscos embarcats sobrepassà la xifra de cent mil persones. Una xifra a la què se li han d'afegir els milers de moriscos que van morir com a conseqüència de les rebel·lions, com també els que van ser segrestats o esclavitzats. Fins i tot, caldria contemplar-hi el percentatge de moriscos fugitius, ocults o els pocs que van romandre amb llicència.

En definitiva, l'expulsió marcava un punt d'inflexió, tot i que la permanència de tot allò relacionat amb el problema morisc, l'expulsió i les seues conseqüències continuaren sent una realitat que assotà les consciències dels regnícoles valencians durant molts anys. Aquest aspecte apuntat pels professors Lomas i Benítez, és important a tenir en compte en el nostre estudi, ja que es convertia en un més dels molts problemes amb què es va trobar el regne de València una vegada acabada l'expulsió. Senyors arruïnats, terres abandonades i creditors desesperats es convertirien a partir d'aquell moment en la realitat habitual d'un període de daltabaixos a nivell econòmic i demogràfic, caracteritzat entre altres coses pel problema de la repoblació.³³

³² BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael; "En les dues ribes" en *Entre tierra y fe. Los musulmanes en el reino cristiano de Valencia (1238-1609)*, València, Universitat de València, 2009, pp. 148.

³³ LOMAS CORTÉS, Manuel; "L'expulsió..." *Op. Cit.*, pp. 167; i "El proceso de expulsión..." *Op. Cit.*

Capítol 3. Una geografia morisca d'interior: el comtat de Cocentaina.

L'històric i tradicional comtat de Cocentaina, que amb el pas del temps ha esdevingut i donat nom a una de les comarques valencianes actuals, englobava a primeries del segle XVI, Cocentaina, Muro i Gaianes, principalment; incorporant-se posteriorment a la seua plena jurisdicció altres, com Alcosser, l'any 1550, i l'Alqueria d'Asnar, ja al segle XVII.

Tot i que aquests darrers dos nuclis de població pertanyien al seu terme i espai d'influència, eren possessions d'altres senyors fins que passaren a mans dels comtes de Cocentaina. No obstant açò, ni de bon tros, els límits eren els mateixos que en l'actualitat, on la comarca es componia per moltes altres localitats (Agres, Benimarfull, Fageca, Planes, Balones, Benilloba...) i té 376'40 km², és a dir, una extensió considerable. Emplaçada en les comarques centrals del País Valencià, la actual comarca del Comtat, limita al nord i oest amb la Vall d'Albaida i La Safor, a l'est amb la Marina Alta i la Marina Baixa i al sud amb l'Alcoià.

El centre neuràlgic de l'històric comtat era Cocentaina. Tanmateix, el comtat com a tal no naix fins el segle XV. Cocentaina, que com tantes viles, va ser un nucli clau durant el segle XIII en la frontera del sud del regne. En paraules de Carmel Ferragud, fins la caiguda de Múrcia i la signatura de la sentència arbitral de Torrellas, el nucli contestà va restar estratègicament en mans de la corona fins que l'11 de setembre de 1291 Jaume II, seguint una política de donacions a nobles que ja no es deturaria amb els seus successors, va fer lliurament a l'almirall Roger de Llúria, del Castell i vila de Cocentaina en feu hereditari, i d'Alcoi en alou franc. Afegeix Ferragud, que el 1297, Llúria rebria el mer i mixt imperi, tant d'Alcoi i Cocentaina com de totes les seues possessions al regne, però únicament de forma vitalícia.³⁴ Pel temps, la família dels Llúria perdrien el govern de Cocentaina, que passaria a mans de la reina Sibil·la, fins la seua constitució definitiva en comtat pels Trastàmara en el segle XV.

³⁴ FERRAGUD DOMINGO, Carmel; *El naixement d'una vila rural valenciana. Cocentaina 1245-1304*, València, Universitat de València – Ajuntament de Cocentaina, 2002, pp. 140

L'any 1448, Alfons V, farà donació en València a Ximén Pérez de Corella del comtat de Cocentaina, en els descendents del qual anirà consolidant-se i ampliant-se.³⁵ Cal tenir present, com apunta Primitiu Pla Alberola, que quan al primer Corella se li concedeix el títol de comte, el comtat estava format pel terme de Cocentaina, incloent-hi Muro, com a carrer d'aquesta vila, i les alqueries de l'Alcúdia, Gaianes i Turballos.³⁶

Ressenyar, per la seua importància en quant als regadius que al seu voltant existien, la principal artèria fluvial. Aquesta és el riu d'Alcoi o Serpis que, com tants altres, no té un naixement únic sinó que resulta de la confluència d'una nodrida xarxa d'aigüeres, regalls, barrancs i rierols que drenen les aigües de la Foia de Polop i de la Canal d'Alcoi, entre les ombries del Carrascal de la Font Roja i les solanes de Mariola. Aquest riu amb a penes 75 quilòmetres, és el riu per excel·lència no sols de la comarca del Comtat, sinó que també ho és de les comarques de l'Alcoià i La Safor. Tot i que en l'actualitat se'l coneix amb el nom de Serpis, al llarg de sis segles (des de la conquesta i colonització catalana d'aquestes terres, en el segle XIII, fins el segle XIX en què va fer fortuna el nom de Serpis) se l'ha anomenat generalment riu d'Alcoi.³⁷

Altre aspecte que hem de tenir present, per situar-nos espacialment i geogràfica, és la gran depressió que conforma la Foia de Cocentaina, i que es veu prolongada en la vall de Perputxent. Aquesta depressió, vertebrada pel citat riu d'Alcoi, es troba envoltada d'un conjunt de serres que sobrepassen els mil metres d'altitud, com són: la serra de Mariola, la serra d'Aitana, la serra del Benicadell... A més a més, està dividida per sis subcomarques històriques i geogràfiques, com són: l'esmentada Foia de Cocentaina, la Vall de Seta, la Vall de Travadell, la Valleta d'Agres, la Vall de Perputxent i la Baronia de Planes.

³⁵ Per a més informació sobre el comtat de Cocentaina, és interessant entre altres estudis més actualitzats, i sempre que anem amb compte i cura pels possibles errors producte de l'antiguitat de l'obra, fer-li una ullada a *Historia de la Villa y Condado de Cocentaina* de FULLANA MIRA, Luis, editada a València l'any 1920, i reeditada el 1975 a Alcoi.

³⁶ PLA ALBEROLA, Primitivo; "Notas sobre la historia de Muro a lo largo del siglo XVI" en *Actes de les I jornades d'Història local de Muro*, Muro, Ajuntament de Muro – Institut d'història l'Almoroig, 2005, pp. 31. Citat també per PÉREZ I PAVÍA, Gonçal; "Gaianes al segle XVI" en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament. Actes del Congrés 400 anys de l'expulsió dels moriscos (Muro, octubre, 2009)*, Muro, Ajuntament de Muro, 2010, nota 38, pp. 276.

³⁷ BAÑÓ I ARMIÑANA, Ricard; *Manual de la història d'Alcoi*, Alcoi, Misèria i Companyia, 1999; PELLICER I BATALLER, Joan; *De la Mariola al Mar. Viatge pel riu Serpis*, Bellreguard, Col·lectiu de Mestres de la Safor, 1997.

Imatge 1. Comarques del regne de València citades per Martí de Vicià (1564)³⁸

³⁸ Font: https://www.researchgate.net/figure/Figura-9-Comarques-del-Regne-de-Valencia-citades-per-Marti-de-Vicià-1564_fig21_314243477

Imatge 2. Comarques del regne de València citades per Gaspar Escolano (1610)³⁹

³⁹ https://www.researchgate.net/figure/Figura-10-Comarques-del-Regne-de-Valencia-citades-per-Gaspar-Escolano-1610_fig7_314243477

3.1. Antecedents històrics d'un senyoriu valencià

Abans d'endinsar-nos en l'anàlisi dels processos d'expulsió i repoblació de l'antic comtat de Cocentaina, cal contextualitzar de manera succinta la trajectòria històrica del propi senyoriu i les cases senyorials que el van posseir des del segle XIII fins al segle XVII. Tot i que en aquesta investigació no podem fer un repàs exhaustiu i detallat de tots els precedents històrics coneguts d'aquest senyoriu valencià, sí que interessa donar a conèixer, almenys a grans trets, les característiques bàsiques.

Hom podrà preguntar el perquè d'aquesta contextualització. I la resposta ve donada, tal i com indica Antoni Furió, pel fet que “la senyoria i el règim senyorial han estat un element estructural i determinant de la societat europea durant un llarg període de la seua història”.⁴⁰ I per aquest mateix motiu cal tenir-ho en compte, ja que seguint al mateix Furió,

“des de la seua instauració al voltant de l'any mil fins a la seua dissolució als segles XVIII i XIX, la senyoria es va imposar i mantenir com a cel·lula primària de l'enquadrament social, com a marc d'organització de les relacions entre els homes i també com a suport de la dominació d'una classe social, la dels senyors, que hi basava i extreia a través seu el poder i les rendes que li permetien mantenir-se i reproduir-se com a classe”.⁴¹

És clar que amb el pas dels segles i amb transformacions successives de tot tipus, el pes i la funció de la senyoria no podien ser els mateixos en l'edat mitjana, quan el poder polític estava encara poc institucionalitzat i centralitzat i el mercat poc desenvolupat, que en la moderna, quan s'imposen el mercantilisme i l'estat absolutista.

Així doncs, tot i que és en aquest darrer període en el què s'emmarca la nostra investigació, no podem obviar l'evolució del senyoriu, ja que aquesta defineix i ens permet entendre millor l'organització i l'estructura política i territorial del comtat de Cocentaina.

La conquesta del territori valencià als musulmans, com indica Enric Guinot, no fou un procés unitari i de colp, sinó que aquest territori de la València islàmica “fou conquistat en tres campanyes successives, de les quals, en les dues primeres, el rei no va

⁴⁰ FURIÓ DIEGO, Antoni; “Senyors i senyories al País Valencià al final de l'edat mitjana” en *Revista d'Història Medieval*, núm. 8, València, 1997, pp. 109

⁴¹ *Ibidem*.

tenir més remei que comprar l'ajut de les hosts nobiliars i de les milícies urbanes amb les donacions de terres i pobles corresponents".⁴² En canvi, en la darrera etapa en la quals es duqué la frontera fins a Biar entre l'any 1244 i 1245, el rei en Jaume quasi no atorgà senyories. El sud del regne valencià fou ocupat per pacte amb els alcaids musulmans locals, com ara al-Azraq. Cocentaina seria una de les moltes viles que buscaven una capitulació beneficosa i, evitant així, qualsevol problema amb Jaume I. Pels voltants de l'any 1245 el consell musulmà contestà establia contates amb les autoritats reials cristianes, tot entregant la vila a canvi d'un reconeixement dels seus drets. Amb la qual cosa, enfront d'una senyorialització generalitzada a les comarques septentrionals, al sud es donà un predomini del reialenc⁴³. Sols amb el pas del temps, com apunta Grau Escrihuela, el lent però continu degoteig de senyorialitzacions anà estenent-se per les comarques meridionals, com serà el cas de Cocentaina.

En aquest context, la vila comtal no va patir grans trastorns amb la dominació cristiana. El consell local li prometria fidelitat i li pagaria certa contribució al monarca i, aquest, per la seua part, els respectaria els seus drets i costums. La presència de població cristiana durant aquests primers anys seria reduïda a la vila, i els seus antics pobladors musulmans el contingent demogràfic majoritari a la mateixa.

La situació de tranquil·litat arribà a la seua fi l'any 1247 amb l'alçament musulmà contra la dominació cristiana. El cabdill al-Azraq, va aprofitar el relleu muntanyós d'aquestes contrades i, des de la seua residència a la vall d'Alcalà, a l'est de Cocentaina, es va sublevar vers el control polític i militar que intentaven establir el monarca cristià. Jaume I aviat se n'adonà que el domini no seria efectiu fins que no hi hagués un control efectiu amb població cristiana assentada als territoris conquerits i, acte seguit, mobilitzà als nobles i institucions eclesiàstiques emprant tots els mecanismes dels què disposava, tot recorrent als avantatges espirituals i concedint-ne de terrenals a tots aquells que s'arriscaren a colonitzar aquetes terres de frontera i recorrent als espirits.

Ràpidament la reacció de les hosts cristianes es farà patent i, aviat, el monarca tornarà a tenir el control dels castells sublevats, exceptuant el d'Alcalà. Davant aquest fet, Jaume I es traslladarà a Cocentaina amb les seues tropes amb l'objectiu de trobar-se amb al-Azraq, que finalment, capitarà el 8 de juliol de 1258 i marxarà cap a l'exili.⁴⁴

⁴² GUINOT RODRÍGUEZ, Enric; "La creació de les senyories en una societat feudal de frontera: el Regne de València (segles xiii-xiv), en *Les senyories medievals. Una visió sobre les formes de poder feudal*, Revista d'Història Medieval, n°8, València, 1997-1998, pp. 79-82

⁴³ *Ibidem*, pp. 99

⁴⁴ FULLANA MIRA, Lluís (fra); *Historia de la Villa y Condado... Op. Cit.*, pp. 60-70

La relativa pau i tranquil·litat que s'obria després d'aquestes capitulacions, tan sols durarà fins el 1275. Aquest any, de nou, el cabdill al-Azraq, de retorn del seu exili, instigarà un segon alçament musulmà, que acabarà amb una victòria de les tropes cristianes i, com apunten les fonts, amb la mort del cabdill a les portes de la vila d'Alcoi.⁴⁵

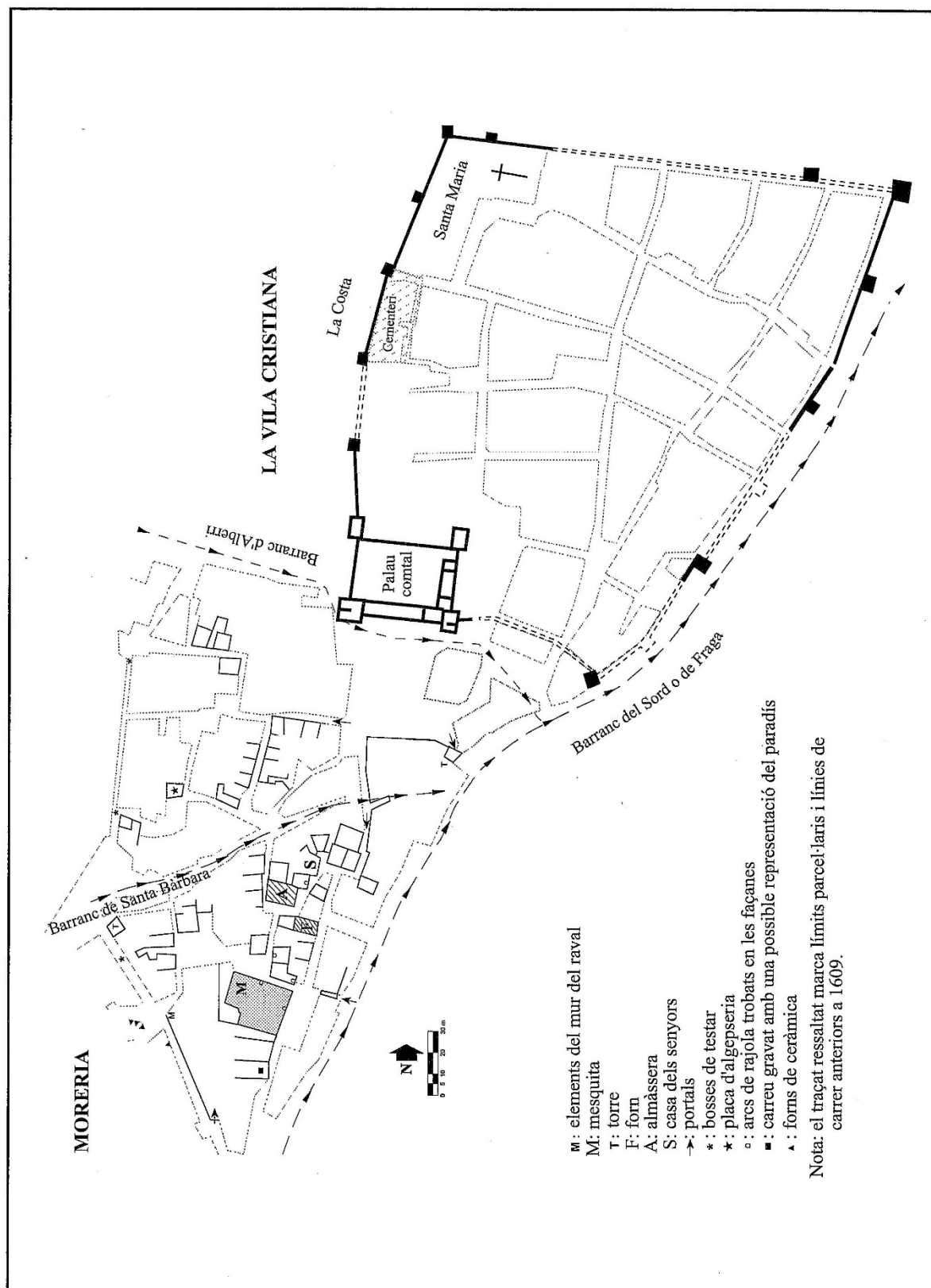
Al ritme d'aquests esdeveniments, anava produint-se la transformació de la Qustantaniya musulmana en un nucli important de cristians. Tot i que els primers colons cristians arribats a la vila s'assentaren en les vivendes d'aquells musulmans que havien preferit emigrar a terres musulmanes després de la conquesta o durant el primer dels alçaments, l'ubicació de la vila en la vessant oriental del turó on s'ubicava el castell, no responia a les formes de vida ni als models defensius vigents del món catalano-aragonés.⁴⁶ Llavors, Jaume I fundarà el raval o moreria de Cocentaina, i amb hortes reals cedides a la comunitat cristiana, erigirà noves vivendes estructurant un nou espai que renovava urbanísticament la vila.

D'aquesta forma, la nova ubicació de la vila quedava al nord-est de la moreria i tindria una planta que seguia el model clàssic hipodèmic, tot formant una espècie de rectangle protegit per muralles. Un total de quatre portes donaven accés per cadascun dels seus costats: el portal de Xàtiva, el de Travadell, el de Sant Jaume i el d'Alcoi. En la distribució espacial intramurs l'església de Santa Maria quedaria al nord-est i la residència dels oficials reials, o alcàsser, al nord-oest. Al segle XIV el recinte interior anirà quedant-se saturat i es començaran a construir vivendes extramurs.⁴⁷

⁴⁵ TORRÓ ABAD, Josep; "Els camperols musulmans del Regne de València: de la conquesta a la conversió" en Els musulmans al Comtat, Centre d'Estudis Contestants, Cocentaina, 2009, pp. 27-38

⁴⁶ MENÉNDEZ FUEYO, Jose Luís; "*Construatis domos et hedificia vestra*. Los procesos de construcción en la Cocentaina medieval durante el dominio de la casa de Llúria (ss. XIII-XIV)" en *Arqueología y Territorio Medieval*, 22, 2015. pp. 79-120; ALABAU CALLE, José Antonio, "De la Qustantaniya islámica a la Cocentaina Cristiana" en Els musulmans al Comtat, Centre d'Estudis Contestants, Cocentaina, 2009, pp. 53-68

⁴⁷ FERRAGUD DOMINGO, Carmel; *El naixement d'una vila rural... Op. Cit.*, pp.70-74

Imatge 3. Vila de Cocentaina i la seua moreria⁴⁸

⁴⁸ FERRAGUD DOMINGO, Carmel; *El naixement d'una vila...* Op. Cit. Imatge 4, pp. 72

Pel que fa al terme de Cocentaina, en paraules de Carmel Ferragud,

“no estigué exclusivament sota domini del rei i, des dels primers anys de la conquesta, el districte pertanyent al hisn Qusantaniya se’ns presentarà com una xarxa de petites alqueries vora dels cursos fluvials que solcaven el terme, habitades i treballades per mudèjars, i que correran diferent sort en funció de la seua circumstància: mentre algunes continuaran sota jurisdicció reial i, per tant, estaran dirigides des del govern vilatà, les altres foren lliurades per Jaume I a cavallers aragonesos que havien tingut un paper actiu en el procés de conquesta i havien de ser recompensats, i amb açò alguns d’aquests cavallers es convertiren en senyors d’un grup reduït de mudèjars. La jurisdicció, però, romangué comuna a tot el terme”⁴⁹,

ja que les alqueries foren cedides com a heretat perpetua, franca i lliure amb totes les lleis i pertinences, les quals podrien posseir, donar en possessió, vendre o alienar; i mai amb cap potestat jurídica sobre els vassalls.

Aquest modest grup nobiliari propietari d’alguna alqueria formada per unes quantes cases, com continua comentant Ferragud, fou bastant la tònica general a Cocentaina i la zona de la muntanya al sud del territori valencià. Cal remarcar, però, un altre aspecte amb al què el citat historiador posa especial atenció: el procés de senyorialització, que afectà des de l’inici a les alqueries més allunyades del centre castral de Cocentaina, lliurada a cavallers membres de la petita i mitjana noblesa.⁵⁰

Llavors, en aquest context i per esbrinar els orígens del comtat, cal prestar atenció a l’evolució de la pròpia vila de Cocentaina, què es va mantenir sota el patrimoni reial des de la seua conquesta fins a 1291, quan va ser lliurada per Jaume II en feu hereditari a l’almirall Roger de Llúria. La concessió règia de Cocentaina, juntament amb Alcoi, suposava per a Llúria ampliar de forma considerable els dominis territorials de frontera. Com comenta Vicente Gómez, aquesta donació a venia a sumar-se a les possessions que ja detenia en la vall de Travadell, contigua a la de Cocentaina, i que el 1270 se li havien concedit a sa mare. Un conjunt patrimonial, al què cal afegir altre viles i territoris, i al què se li afegiria la concessió del *mer imperi* per a exercir les jurisdiccions civil i criminal en totes les viles i poblacions dels seus dominis.⁵¹ A la mort de l’almirall, la vila i castell de Cocentaina, amb el seu terme general, passaria a mans del seu fill, Roger de Llúria i

⁴⁹ FERRAGUD DOMINGO, Carmel; *El naixement d’una vila...* Op. Cit. pp. 144

⁵⁰ *Ibidem*.

⁵¹ GÓMEZ BENEDITO, VICENTE; *El ocaso de los dominios valencianos de los Medinaceli. El tránsito del Antiguo Régimen al Liberalismo en los estados señoriales de Segorbe, Dénia y Aitona*, Publicacions de la Universitat de València i Ajuntament de Sogorb, València, 2017

Lanza. Apenes dos anys després, aquest darrer també moriria. El successor fou altre dels fills de l'almirall, Berenguer de Llúria i Entença. La seua mort sense descendents desencadenarà un conflicte entre els descendents i hereus de Roger de Llúria, tot havent d'intervenir Jaume II, nét de Jaume I, que finalment va determinar lliurar la baronia a la filla de l'almirall, Beatriu de Llúria i Lanza. El 1335, s'apagava la vida de Beatriu, tot succeint-la el seu tercer fill, Alfons Roger de Llúria i Xèrica.⁵²

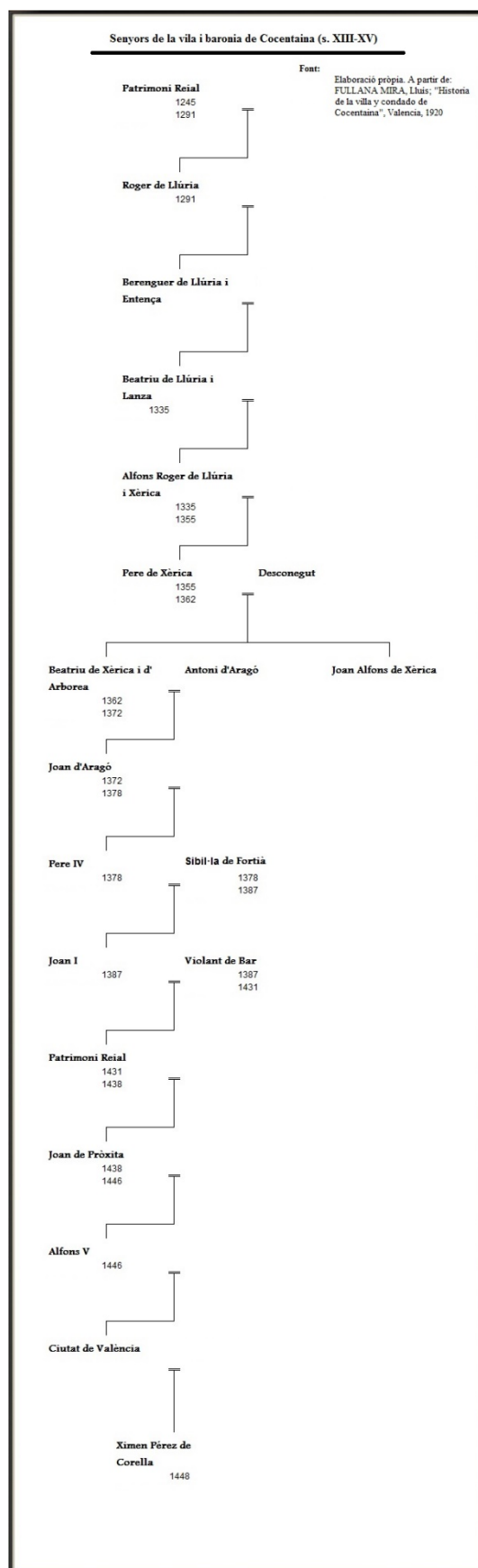
La fidelitat d'Alfons de Llúria al rei Pere IV durant la guerra de la Unió serà recompensada amb la concessió del privilegi del mer i mixt imperi, amb la facultat de transmetre'l als seus descendents. Amb la mort sense descendència d'Alfons l'any 1355, el senyoriu passarà a mans del seu germà Pere de Xèrica, qui el 1356 serà nomenat capità general del regne de València. A la seua mort el 1362 la successió recaurà en la seua filla Beatriu. No obstant això, segons apunta Fullana, el rei Pere IV atorgarà la baronia de Cocentaina a Joan Alfons de Xèrica per "justes e raonables causes": Una donació que serà revocada després que Bonaventura d'Arborea, vídua de Pere de Xèrica i mare de Beatriu, recurrís la donació feta pel monarca. L'any 1372, Beatriu i el seu marit, el noble Antoni d'Aragó, vendran la baronia de Cocentaina a Joan d'Aragó, comte d'Empúries, a mans del qui restarà fins el 1378 en què la va vendre al rei Pere IV per preu de 16.000 florins. Aquest li la lliurarà a la seua esposa Sibil·la de Fortià; però, a la mort de Pere IV el 1387, aquesta tractarà de fugir cap a Castella per la seua enemistat amb el rei Joan I, qui li va confiscar tots els seus béns, tot donant-li'ls a la seua esposa Violant de Bar⁵³.

A la mort de la reina Violant, l'any 1431, la vila i baronia de Cocentaina passarà de nou al patrimoni reial, i set anys després, el 1438, serà venuda a Joan de Pròxita per 70.000 florins. Aquest la detindrà sota el seu domini fins el 1446, data en la què el rei Alfons el Magnànim va comprar la baronia i aviat va tractar de vendre-la a la ciutat de València per la necessitat de finançament per la guerra i conquesta del regne de Nàpols. Tot i que finalment la venda es tancà per 20.000 florins, la baronia romandrà poc temps en mans de la ciutat de València, ja que prompte tornava al patrimoni reial. Finalment, el 1448, el monarca feu venda de la baronia de Cocentaina a un dels seus cortesans, Ximen Pérez de Corella⁵⁴.

⁵² FULLANA MIRA, Lluís (fra); *Historia de la Villa y Condado... Op. Cit.*, pp. 62-88

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

Imatge 4. Cronologia dels senyors de la vila i baronia de Cocentaina (s. XIII-XV)⁵⁵

⁵⁵ FULLANA MIRA, Lluís; *Historia de la villa y condado de Cocentaina*, Impr. Huici, València, 1920.

3.2. El llinatge dels Corella

A partir de l'obra *Historia de la villa y condado de Cocentaina*, del frare Lluís Fullana, exposarem breument una visió de l'evolució dels llinatges d'aquesta família i la seua vinculació amb el comtat de Cocentaina fins al segle XVII.

En primer lloc, cal tenir present que la vinculació de la Casa dels Corella amb la baronia de Cocentaina, com acabem de veure, s'inicia l'any 1448 amb la venda que el rei Alfons el Magnànim li feu a Ximen Pérez de Corella, governador del regne de València, per preu de 80.000 florins. Una venda amb la què s'elevava la baronia a la condició de comtat. Les ocupacions diplomàtiques per a les què va ser nomenat el I comte de Cocentaina, el van mantenir apartat de la vila. La mort li arribaria l'any 1457 a Nàpols, un fet que denota la proximitat d'aquest cortesà a la Cort del Magnànim.

La successió va recaure en el seu fill, Joan Ruiz de Corella i Llançol de Romaní, qui va seguir acumulant propietats i dignitats en València i Sicília, tot arribant a exercir de virrei a València. En primeres noces va casar amb Beatriu de Centelles, filla dels comtes d'Oliva; i després d'enviduar, casà amb Francesca de Montcada, filla dels virreis de la Cerdanya. A la seua mort, l'any 1478, el va succeir Joan Ruiz de Corella i Montcada.

El III comte de Cocentaina casarà amb na Joana Fajado, tot i que no pogueren tenir descendència. Davant d'aquesta circumstància, el comte en Joan, va intentar que el seu patrimoni fos declarat de lliure disposició amb l'objectiu de poder deixar-lo en el seu testament a qui ell volgués, en perjuí del seu germà en Rodrigo, que d'acord amb els furs de València devia ser el successor. L'assumpte va motivar l'enfrontament dels germans davant la Reial Audiència de València, que va fallar a favor d'en Rodrigo. No obstant això, el comte en Joan, no content amb la sentència, va apel·lar al rei, qui definitivament la va ratificar al considerar que el patrimoni d'en Joan havia estat concedit pel monarca a la família dels Corella, i si hi havia descendència directa o col·lateral, la successió havia de respectar-se.

L'any 1519, a la mort del comte, el seu germà en Rodrigo Ruiz de Corella serà declarat IV comte de Cocentaina. Contragué matrimoni amb n'Àngela de Borja Llançol de Romaní. Ben aviat haurà de veure's amb l'esclafit de les Germanies i a la pesta que el mateix 1519 es va propagar per tot el territori valencià. El favor que va rebre del papa Lleó X l'any 1520, pels seus serveis a l'església abans de succeir al seu germà en el títol comtal, li atorgarà el dret de patronat sobre l'església parroquial de Santa Maria de la vila

de Cocentaina. Un dret que s'extenia amb caràcter perpetu als seus descendents, tot tenint la potestat de presentar sacerdots adequats per a rectors de la citada parròquia. En contraprestació, el comte estava obligat a satisfer una pensió anual per al culte i clero.

En Rodrigo moria el 10 de juny de 1522, tot succeint-lo el seu fill Guillem Ruiz de Corella i Borja Llançol de Romaní, i a qui el papa Climent VII, l'any 1530, li atorgarà una bula fent extensiu el patronat que havia rebut son pare a les esglésies de la vila i comtat. Durant els anys que estigué al capdavant del comtat hagué de fer front a tots els problemes que derivaven de les Germanies, com també, a la reforma de les rectories morisques i als inicis de la problemàtica amb aquesta comunitat. Un exemple serà l'execució del mandat de 13 de setembre de 1524, expedit pel monarca Carles I a Segòvia, en el què s'ordenava que tots els musulmans havien de ser batejats o, al contrari, haurien d'eixir del regne.

El comte en Guillem, casat amb la filla del virrei de València, en Diego Hurtado de Mendoza, servirà amb lleialtat a la monarquia. L'any 1541 desapareixerà misteriosament, abans però, havia demanat a l'emperador Carles I que legitimara al seu fill bastard, en Joan Ruiz de Corella. Amb la desaparició del comte, es nomenarà a n'Alonso de Barrantes com a tutor del seu fill, en Ximen Pérez Ruiz de Corella i Mendoza.

El VI comte de Cocentaina casarà amb na Beatriu de Mendoza, i a la mort d'aquesta el 1565, es traslladarà a Castella on va estar empresonat durant molt de temps per ordre del rei. El 4 de juny de 1601, a Sevilla, li sobrevindrà la mort, tot estant desterrat de la cort i del regne de València pels excessos i assassinats comesos, com per la participació en les bandositats. Uns fets que temps enrere l'havien fet mereixedor d'una sentència de mort, que li fou commutada per Felip II amb el desterrament.⁵⁶

A en Ximén el va succeir el seu nét en Gastó Ruiz de Corella i Moncada, VII comte de Cocentaina, qui mesos abans havia casat amb la seua cosina na Brianda de Cárdenas i Ruiz de Corella, comtessa de la Puebla del Maestre. Tanmateix, en Gastón, tan sols va heretar els béns vinculats, ja que el seu avi i antecessor l'havia desheretat, com a tots els seus descendents directes. Un fet que privava al setè comte de Cocentaina d'una important quantitat en béns lliures, que passaven a mans d'un parent llunyà. Entre aquests béns estava la baronia d'Alcosser, ja que aquesta s'havia adquirit en 1550 després de constituït el vincle de comtat el 1547. Davant d'aquesta situació, apunta Pla Alberola, que el nou senyor en Gastó, va voler actualitzar les rendes del comtat, ja que al seu entendre

⁵⁶ FULLANA MIRA, Lluís; *Historia de la villa y condado...* pp. 275-394

l'anterior comte havia tingut una gestió negligent de les mateixes, i de forma intencionada, perquè no tindria interès en mantenir i millorar uns béns que, per la seua vinculació, anirien a parar a un hereu repudiat.⁵⁷ I així, en Gastó, no va dubtar en pledejar amb l'hereu dels béns lliures del seu avi per la desvalorització del vincle, però també, per revisar les rendes dels seus vassalls en el comtat, ja que s'havien vist erosionades amb el pas del temps, i per una dolosa administració. La conseqüència immediata d'aquesta segona, com diu Pla, era de preveure: l'oposició dels moriscos del comtat.

Tornant al fil d'allò que apunta Fullana en relació al VII comte de Cocentaina, cal afegir alguns aspectes als què va haver d'enfrontar-se en la gestió de la vila i comtat per la falta de gra. Malgrat tot, el monarca Felip III en més d'una vegada li va prestar ajuda, com ara amb la concessió l'any 1604, a la vila, del dret de cobrar la sisa per espai de deu anys i una paga de censos. L'any 1611, després d'haver fugit a Catalunya⁵⁸, morirà; tot succeint-lo la seua filla Guiomar de Corella, qui morirà al poc temps l'any 1613.

La successió al comtat esdevindrà amb el IX comte de Cocentaina, en Jeroni Ruiz de Corella, oncle de la comtesseta finada. Durant el temps que estigué al capdavant del comtat s'haurà de fer front a la consolidació de la repoblació i al problema dels creditors censalistes. Morirà a l'octubre de 1623 a Milà.

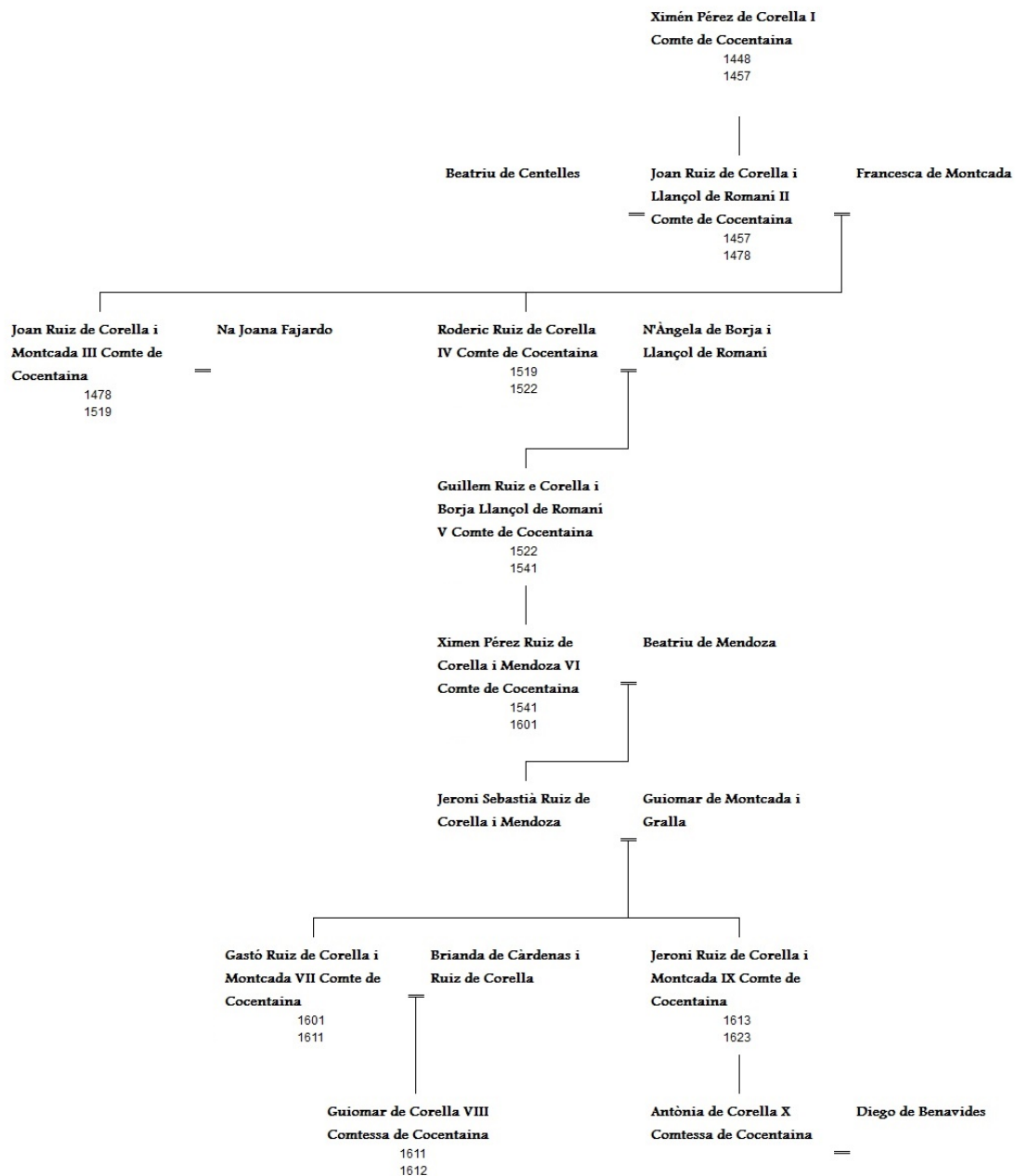
Finalment, amb n'Antònia de Corella, X comtessa de Cocentaina, filla i hereua d'en Jeroni, el comtat passarà, mitjançant l'enllaç matrimonial d'aquesta amb en Diego de Benavides, a la Casa dels Ducs de Santiesteban del Puerto.⁵⁹

⁵⁷ PLA ALBEROLA, Primitivo; "Notas sobre la historia de Muro a lo largo del siglo XVI" en *Actes de les I Jornades d'Història local de Muro, celebrat a Muro l'any 2003*, Alcoi, Ajuntament de Muro – Institut d'Història l'Almoroig, 2005, pp. 39-40

⁵⁸ CATALÀ SANZ, Jorge A.; "Violencia nobiliaria y orden público en Valencia durante el reinado de Felipe III. Una reflexión sobre el poder de la nobleza y la autoridad de la monarquía", *Estudis: Revista Estudis*, n°19, València, 1993, pp. 113-114

⁵⁹ FULLANA MIRA, Lluís; *Historia de la villa y condado...* pp. 391-395

Descendents de Ximén Pérez de Corella I Comte de Cocentaina

Imatge 5. Arbre genealògic de la Casa dels Corella, comtes de Cocentaina (s. XV-XVII) ⁶⁰

⁶⁰ Elaboració pròpia a partir de: FULLANA MIRA, Lluís; *Historia de la villa y condado...* pp. 275-394

3.3. Distribució demogràfica i jurisdicció

L'estructura de poblament morisc al territori valencià pot caracteritzar-se per ser un hàbitat relativament dispers entre nombrosos llogarets disseminats per les petites valls de les terres altes. Com apuntà Manuel Ardit a *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, el model de poblament (posat en relleu pels estudis de Pierre Guichard) derivava en part de les tradicions hispanomusulmanes, però era també conseqüència de la reestructuració de l'hàbitat imposada per la repoblació durant el segle XIII.⁶¹ A més a més, destacava que:

“Cap gran nucli de població no era morisc, gairebé tots eren allunyats de la costa i totes les capitals comarcals o centres de poder, així com nusos de la xarxa de comunicacions es trobaven en mans cristianes”.⁶²

Aquesta afirmació coincidiria plenament amb la distribució demogràfica de l'espai geogràfic que abasta la nostra investigació, i que hem esbosat a l'inici d'aquest capítol. Un espai que s'incloïa dintre dels límits jurisdiccionals de l'antic comtat de Cocentaina i que estava habitat per un contingent demogràfic majoritàriament morisc, tot conformant una xarxa d'uns dèsset nuclis de població, d'entre els quals, molts d'aquests eren de reduïdes dimensions i de població exclusivament morisca.

Els focus demogràfics existents a penes excedien, en pocs casos, les seixanta cases: com ocorre a Alcosser, l'Alcúdia, Fraga o Gaianes⁶³. Tan sols Muro, amb unes 220 cases de moriscs⁶⁴, destacaria per la seua grandària; probablement propiciat per l'orografia i la proximitat a Cocentaina, fets que li conferiren un paper a tenir en consideració ja des del segle XV, però sobretot, durant els segles XVI i XVII.

La descripció que Escolano realitza del comtat de Cocentaina ens permet fer-nos una major idea d'aquest espai:

“[...] *En el Condado de Cocentayna recaen seys pueblos de Christianos Nuevos, que son Alcudia, Torballes, Alcoceret, (y no Alcacer, com se engañó Abraham Ortelio en*

⁶¹ ARDIT LUCAS, Manuel; *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, pp. 35-36

⁶² *Ibidem*. pp. 36

⁶³ Pàgina web del Seminari d'Estudis sobre la població del País Valencià, elaborada per BERNAT I MARTÍ, Joan Serafí. Recuperat d'internet (http://www.seppv.uji.es/est_historiques/censos/1609.html); LAPEYRE, Henri: *Geografía de la España Morisca*, Biblioteca de Estudios Moriscos. Publicacions Universitats de València, Granada i Saragossa, Sueca, 2009, pp. 53-54.

⁶⁴ ESCOLANO, Gaspar; *Década primera de la Historia... Op. Cit.*

su mapa) Gayanes, Penella, Alqueria de Ferriz, y Muro: con mas de quatrocientas y treynta casas entre todos, supuesto que solo Muro tiene docientas y veynte. Assi mesmo es el Conde señor del lugar de Benavites, y metad de Quartel en la valle de Uxon. En el termino y jurisdiccion de Cocentayana se encierran otros lugares de Moriscos, que son, Fraga, del convento y frayles Hieronymos de Sant Miguel de los Reyes de Valecia. Selha, de los cavallerós Boschs; Benitaher, de los cavallerós Beamonts, Alqueria de Descalç, Benifloret de los Estañas, y Benamer de Francisco March, Ciudadano de Valencia, [...]. Los sobredichos lugares ternan cosa de docientas casas por todos [...]”.⁶⁵

Com podem observar, aquest eclesiàstic valencià contemporani al període que estudiem, no sols ens aporta informació sobre l’ocupació humana en termes demogràfics, sinó que també exposa la dualitat jurisdiccional existent al propi comtat, amb l’existència de xicotets senyorius els senyors dels quals exercien la baixa jurisdicció o, en algun que altre cas, pretenien la jurisdicció alfonsina.

La vila comtal, de població mixta, era el nucli més destacat del comtat. Cristians vells i moriscs s’hi concentraven habitant a Cocentaina, tot i que aquests darrers s’agrupaven des de la primera meitat del segle XVI majoritàriament al raval. Cocentaina, com a vila capçalera del comtat, era el centre neuràlgic i dinamitzador de l’activitat institucional, econòmica i comercial d’un espai que excedia els propis límits jurisdiccionals dels Corella, tot sent alhora, un dels eslavons d’una xarxa més ampla i complexa, imprescindible per entendre el procés de repoblació postmorisca, entre altres aspectes, i que es definiria per un eix bàsic conformat per les viles d’Alcoi, Cocentaina, Bocairent i Ontinyent, les quatre habitades per cristians vells. Un espai, que com bé ha demostrat Antoni Llibrer Escrig per al segle XV i primeries del XVI, ja desenvolupa una activitat econòmica i comercial de rellevància, i on la participació de les comunitats islàmiques en interrelació amb els cristians vells emprenedors del moment, molts d’ells artesans vinculats al procés de producció de draps, era força important.⁶⁶

La imatge 6 que a continuació podem veure, elaborada i publicada per Juan Piqueras a partir de les dades i informació extretes dels diferents recomptes de població existents per a les darreries del segle XVI i primeries del segle XVII, ens presenta la distribució demogràfica dels moriscs i cristians vells que poblaven la foia de Cocentaina i les valls d’Alcoi, al voltant del 1600.

⁶⁵ ESCOLANO, Gaspar; *Segunda Parte de la Década primera de la historia de la insigne y coronada ciudad y reyno de Valencia*, Impr. Pedro Patricio Mey, València, 1611. Consultat a: <https://books.google.es/books?id=ohJUAAAACAAJ&dq=gaspar%20escolano%20libro%20nono&hl=es&pg=PA1#v=onepage&q=gaspar%20escolano%20libro%20nono&f=false>.

⁶⁶ LLIBRER ESCRIG, J. Antoni: *Industria textil y crecimiento regional: la vall d’Albaida y el comtat en el siglo xv*. Publicacions Universitat de València, Guadassuar, 2014.

Si atenem a l'organització parroquial del comtat de Cocentaina, podem establir quatre àmbits territorials clarament delimitats i que ens permetran desenvolupar la investigació i anàlisi posterior. En aquest cas, per l'amplitud de l'estudi, la tesi doctoral es centrarà majoritàriament en un d'aquests àmbits: la parròquia de Gaianes i els seus annexos. No obstant això, les al·lusions als altres tres àmbits es fa imprescindible. Una organització parroquial que té els seus orígens en la reforma parroquial duta a terme, a la dècada de 1530, pels Comissaris Apostòlics encarregats d'elaborar un pla d'acció evangelitzadora que havia de prestar atenció espiritual als nous convertits i desmembrava en quatre l'antiga parròquia de la vila de Cocentaina. Un pla que serà ratificat el 1574 per l'arquebisbe Ribera.⁶⁸

En el primer d'aquests àmbits, ubicat al sud, en la falda oriental de la serra de Mariola, es troba la vila comtal amb la parroquial de Santa Maria; i al seu arrabal morisc, s'erigia una parroquial sota l'advocació de sant Salvador i de la què passaven a dependre els llocs de Fraga (que era propietat dels monjos Jerònims de Sant Miquel dels Reis de València) i Benifloret dels Estanya. A l'extrem més sudoriental d'aquest àmbit, Penella, citat per Escolano⁶⁹ l'any 1611, estava ja despoblada des de feia temps.

Aigües avall del riu d'Alcoi, cal situar el lloc de l'Alcúdia, que tot i no ser un nucli molt gran, exercirà com a capçalera dels llocs de Benitaer (sota domini directe de Sant Miquel dels Reis i amb el domini útil pertanyent als Beamont) i de l'alqueria de Ferris (que canviarà de senyors i de nom, tot passant a denominar-se Ràfol Blanch i, posteriorment, l'Alqueria d'Asnar). A més a més, en alguns dels censos i recomptes inicials, apareixen també les referències a l'alqueria d'Aranda, que potser es puga correspondre amb l'alqueria de Sans que apareix en altre recompte posterior. Entre l'Alcúdia i Fraga, es situava Beniasmet, que pertanyia a Lluís Rotlà (als censos de primeries del segle XVII apareix mencionada com a alqueria de Rotlà).⁷⁰

Al centre del comtat, molt a prop de la confluència entre els rius d'Agres i d'Alcoi, es situa Muro, segona població en importància i de la què dependrien eclesiàsticament els properes i xicotets llocs de Benàmer (també senyoriu directe de sant Miquel dels Reis i

⁶⁸ Arxiu de la Catedral de València (ACV), lligall 59, n°7. Agraïm al nostre director de tesi el fet d'haver-nos facilitat la informació i les dades extretes a partir d'aquesta font documental. En relació a l'organització parroquial pot veure's també: VIDAL BELTRÁN, Eliseo; "El cuaderno de un visitador de moriscos" en *Estudis: revista de historia moderna*, n°8, València, 1979, pp. 38.

⁶⁹ ESCOLANO, Gaspar; *Década primera de la Historia...* Op. Cit.

⁷⁰ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las Cartas Pueblas...*, pp. XVIII i, per a la ubicació, FERRAGUD DOMINGO, Carmel; *El naixement...* Op. Cit.; AZUAR, Rafael; "Los orígenes islámicos de Muro" en Actes de les I Jornades d'Història Local a Muro, pp. 9-20

amb domini útil de Francesc March), Setla (senyoriu de la família Bosch, tot i que passaria als Nunyes per matrimoni) i Benifit o alqueria de Descals.

En la solana del Benicadell cal situar el quart d'aquests àmbits, on es construirà la parròquia de Gaianes, de la què dependria Alcosser (en la documentació de l'època se l'anomena habitualment com a Alcosseret) i el lloc de Turballos. D'aquests tres, Gaianes i Turballos eren propietat del comte de Cocentaina, i Alcosser, estava en plet entre el comte i un familiar, tot i que era el comte qui de forma tàcita l'administrava.⁷¹

Els coneixements sobre la població d'un territori són absolutament indispensables per fer aproximacions temàtiques d'allò que passa. De fet, la població d'un indret és un element viu i dinàmic, sotmès a molts i diversos tipus de pressió que li donen plasticitat i capacitat d'adaptació. La violència i les guerres, les epidèmies, les catàstrofes naturals, les plagues, la fam, els meteors i altres circumstàncies, influeixen en l'evolució del nombre d'habitants d'un conjunt de població. En aquest sentit, el dinamisme demogràfic del territori valencià als segles XVI i XVII ha estat objecte d'un nombre important d'estudis, i també, no exempt de debat historiogràfic. Ardit Lucas ens apunta que aquest dinamisme fou superior en la comunitat morisca, en relació amb els cristians vells, com a conseqüència de molts factors; entre els quals, estarien les aportacions migratòries granadines després de 1570.⁷² Un aspecte també remarcant per Ana Sanz de Bremond a l'estudiar l'evolució de la comunitat morisca i la repoblació del senyoriu de Benilloba,⁷³ limítrof al comtat de Cocentaina.

Una font important per conèixer de forma aproximada el nombre de persones que habitaven el comtat de Cocentaina, i fer-nos una mera idea de l'evolució demogràfica, poden ser els censos o recomptes de població. Tanmateix, hem de tenir en compte i diferenciar entre dos èpoques: la pre-estadística i l'estadística; doncs planteja alguns problemes a l'hora d'utilitzar les dates que ens aporten.

Per al període pre-estadístic, que és en el què es situa la nostra investigació, les xifres de població solen donar-se en nombre de veïns o de cases, sent necessària la utilització d'uns coeficients per convertir-les en habitats.⁷⁴ Altre dels elements que condicionen la fiabilitat dels recomptes de l'època pre-estadística és l'objectiu clarament

⁷¹ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las Cartas Puebla...* Op. Cit.

⁷² ARDIT LUCAS, Manuel; *Els homes i la terra...* pp. 36-37

⁷³ SANZ DE BREMOND Y MAYANS, Ana; *Benilloba morisca y cristiana: historia de una evolución social*, tesi doctoral en línia, dirigida per la Dr. Na Magdalena de Pazzis Pi Corrales, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1998, pp. 56-57

⁷⁴ La historiografia i els diferents autors no coincidiesen en l'aplicació de l'esmentat coeficient, podent oscil·lar des del 3'5 fins al 7, depenent de si és població morisca o cristiana vella, i del període que estudiem.

fiscal o militar que tenen, i sempre amb caràcter impositiu. D'aquest fet estiba que, junt amb els veïns exempts, que no consten, hi hagen ocultacions que de vegades poder ser de gran importància.

Llavors, centrarem l'atenció amb els quatre censos que estudià Lapeyre per analitzar la població morisca de l'antic regne de València des del 1527 fins al moment de l'expulsió; com també, amb altres dos fonts que ens aporten dades demogràfiques, com son el del Pla parroquial de Ribera (1574) i Escolano (1611). Cal apuntar però, les consideracions de Ferrer Naranjo, que després d'haver realitzat una anàlisi minuciosa dels censos de 1563, 1572, 1602 i 1609, considera que els únics fiables serien els de 1563 i 1602, tot obrint per tant un marge d'escepticisme per als de 1572 i 1609.⁷⁵

Si ens fixem amb el quadre 1, que recull les principals dades de població que se'ns aporta als censos i recomptes dels què disposem per al període morisc, la vila de Cocentaina era un nucli demogràfic important de cristians vells, d'uns 2000 habitants (cal tenir en compte que el nombre de cases el multiplicarem pel coeficient de 4'5, indicat per Lapeyre), i que sumant els del raval morisc superaria la xifra de 3000 habitants. La resta, exceptuant Muro, que podria estar al voltant dels 1000 habitants a primeries del segle XVII, eren xicotetes poblacions. No obstant això, entre aquestes poden establir-se almenys tres nivells: les que es situaven entre 50 i 100 cases (225-450 habitants), com ara Fraga, l'Alcúdia, Gaianes o Alcosser, la repoblació dels quals s'acometrà immediatament després de l'expulsió, com aviat veurem; les que tenien entre 10 i 15 cases (45-70 habitants), com són Benifloret, Benitaer, Benàmer, Setla o el Ràfol Blanch, i on sols en els dos darrers casos els senyors atorgaran carta de poblament específica; i els llocs amb un nombre reduït de cases que no aconseguiran repoblar-se, i que juntament amb altres de major nivell que inicialment establiren repobladors, no aconseguiran consolidar aquest poblament, i acabaran desapareixent (Rahal Franch o l'alqueria de Sans).

En conjunt, segons les estimacions de Caracena i Escolano, en el moment de l'expulsió podria haver unes 1400 cases arreu del terme general del comtat de Cocentaina; i d'aquestes, quasi dues terceres parts com s'aprecia al quadre 1 eren de moriscs. Si realitzem un còmput aproximat, tot i ser unes xifres imprecises, estaríem parlant entorn a uns 4000 moriscs sobre una població total d'un 6000 persones.

⁷⁵ SANZ DE BREMOND Y MAYANS, Ana; *Benilloba morisca y cristiana.... Op. Cit.*

Nucli demogràfic ⁷⁶	Desarmament 1563	Hierónimo Muñoz ⁷⁷	Pla parroquial de Ribera 1574 ⁷⁸	Censo fiscal 1602 ⁷⁹	Caracena 1609 ⁸⁰	Escolano 1611 ⁸¹
COCENTAINA		650			500	500
RAVAL DE COCENTAINA	123	131	100	262	210	200
Fraga	39	36	20	68	80	
Benifloret /Estanya	13		9	13	15	
MURO	150		87	294	330	220 ⁸²
Benàmer	8			6	12	
Setla	10		40 ⁸³	13	12	
Benefit	5			3	6	
ALCÚDIA	25	n.e.	27	54	60	
Benitaer	11			11	12	
Alqueria de Ferris / Asnar (Ràfol Blanch)	14		30 ⁸⁴	10 ⁸⁵	12 ⁸⁶	
Alqueria de n'Aranda	8			2 ⁸⁷		
GAIANES	23 ⁸⁸		30	62	62	
Alcosser[et]	36 ⁸⁹	37	35	54	60	
Turballos	5		10	26	40	

Quadre 1. Recòmptes de població (*graella d'elaboració pròpia*)

⁷⁶ El nombre d'habitants el deduïm a partir de multiplicar el nombre de cases per l'índex 4'5 utilitzat per Lapeyre. Cal dir, que el professor Reglà assenyalava també com a indicador per obtenir el nombre d'habitats l'índex 5. Nosaltres ens decantem pel primer.

⁷⁷ LAPEYRE, Henri; *Geografía de la España Morisca*, Biblioteca de Estudios Moriscos; Granada i Zaragoza, Universitat de València, 2009, pp. 53; DANVILA COLLADO, a partir del còmput realitzat per Hierónimo Muñoz 1565-72, a la revista *Archivo de Dènia*.

⁷⁸ Hem d'agrair al professor Rafael Benítez Sánchez-Blanco, el que ens haja facilitat les dades per a 1574, les quals obté de la documentació relativa a la reforma de les parròquies, elaborada per ordre del Patriarca Ribera a mitjans dels anys '70 del segle XVI. Una documentació, que com ens indica, es conserva a l'Arxiu de la Catedral de València (ACV), leg. 59/7, f. 137v-138v.

⁷⁹ LAPEYRE, Henri; *Geografía de la España Morisca...* pp. 53

⁸⁰ *Ibidem*; HALPERIN DONGHI, Tulio; *Un conflicto nacional: moriscos y cristianos viejos en Valencia*, València – Granada- Saragossa, Universitat de València – Universidad de Granada – Universidad de Zaragoza, 2008. (1ª ed. Buenos Aires, Facultad de Filosofía y Letras, 1955; 1ª ed. Espanyola, Valencia, Institució Alfons el Magnànim, 1980).

⁸¹ ESCOLANO, Gaspar ; *Segunda Parte de la Década...* pp. 1363-1364; PIQUERAS, Juan; “Geografía de la población morisca...” pp. 187-199

⁸² Les xifres que ens dona Gaspar Escolano son globals. Per a l'Alcúdia, Turballos, Alcosser, Gaianes i l'Alqueria de Ferris es compten 210 cases; mentre que Fraga, Setla, Benitaer, l'Alqueria de Descals, Benifloret i Benàmer, sumen 200.

⁸³ Aquesta xifra comptabilitza el conjunt dels 3 llocs annexos més Serra. Desconeixem a quin llogaret es refereix o, si per contra, és una errata i es refereix al propi Setla.

⁸⁴ Còmput dels tres llocs annexos.

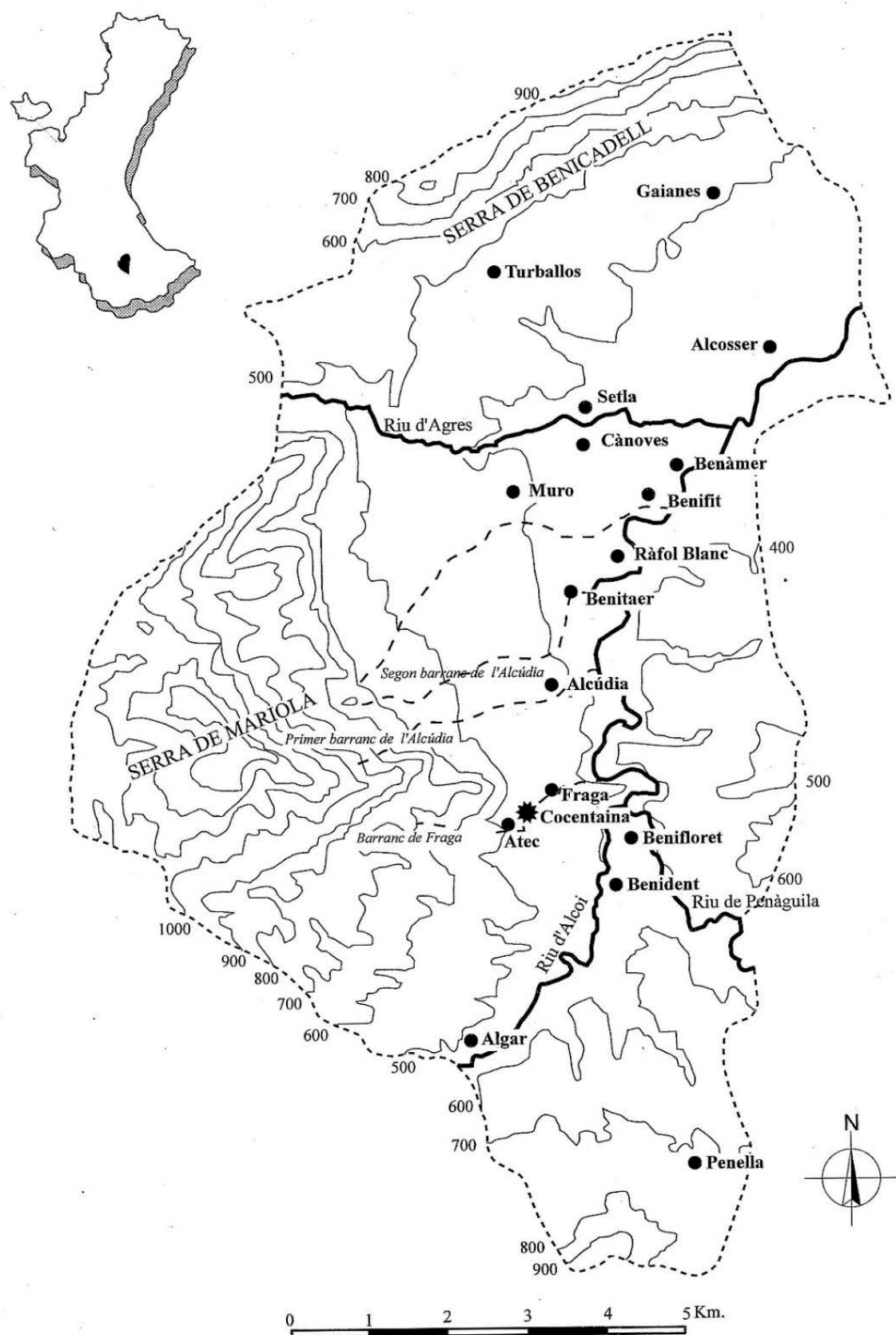
⁸⁵ En aquest cens es fa referència a l'Alqueria d'Asnar. (Veieu el *Nomenclator* de Sanchis Sivera).

⁸⁶ En aquest cens s'inclouen una Alqueria de Ferris i una altra d'Asnar (amb 14 cases). Hi ha, a més de “Veni Floret” (amb 15 cases), una A. d'Estanya, amb 36.

⁸⁷ Deu correspondre's a l'Alqueria de Sans que apareix en aquest cens.

⁸⁸ Apareix, per error, com a “Bayonet”

⁸⁹ Lapeyre al llibre *Geografía de la España Morisca* ens apunta, a l'igual que Danvila, 34 cases per a Alcosser en el cens de 1563. Per contra, després de consultar a l'ARV el desarmament d'Alcosser, el nombre total de cases registrades i que comptabilitzem nosaltres és de 36.

Imatge 7. El terme de Cocentaina al segle XIII: espai natural i xarxa de poblament⁹⁰

⁹⁰ FERRAGUD DOMINGO, Carmel; *El naixement d'una vila...* Figura 1, pp. 36

3.4. Espai rural i paisatge agrari

Més enllà d'allò que es veu i es sent, el paisatge es pot considerar com la conseqüència directa d'una complexa interacció entre el medi físic i la societat al llarg de la història⁹¹. Aquesta afirmació del professor Giménez Font ens du de seguida a plantejar-nos un fum d'interrogants claus per poder entendre l'espai geogràfic en relació a les dinàmiques econòmiques i socials dels seus habitants abans i després de l'expulsió dels moriscs.

Cóm estava organitzat l'espai agrari al comtat de Cocentaina en vespres de l'expulsió? Existia un paisatge morisc pròpiament dit? Era paregut, en les seues bases, al paisatge islàmic medieval? Quines formes d'explotació dels recursos i conreus estaven present en aquesta societat? Quines diferències, si és que s'observen, hi havia entre cristians vells i nous en relació amb l'àmbit agrari? Quina influència tenia en l'economia local, comarcal i supracomarcal? Amb quin espai i paisatge agrari es trobaran els nous colons? Cóm influeix en la repoblació? O, quines conseqüències tindrà l'expulsió dels moriscs i la repoblació en l'espai i paisatge agrari existent?

Si atenem a les apreciacions de Pablo Giménez Font, en primer lloc caldrà tenir en compte que els pas de tres segles de presència cristiana havia deixat una empremta considerable en el territori, tot implantant des del segle XIII una nova organització social i territorial⁹². Aquesta nova organització i transformació de l'espai és a la què Carmel Ferragud, a l'estudiar la vila de Cocentaina entre el 1245 i el 1306, al·ludeix fent una lectura de la zonificació, ocupació humana i paisatge a partir de les referències aparegudes a les fonts documentals:

“Una nova concepció social demanava lògicament una nova distribució de la terra, i aquesta no podia ser repartida si no travessava un procés de regularització morfològica. Possiblement els terrenys de secà adoptaren formes quadriculades i rígides, enfront de les valls estretes i aterassades, on la fitació es feia en línies transversals, més o menys rectes, que seccionaven els bancals des de la muntanya fins el fons de la vall”.⁹³

⁹¹ GIMÉNEZ FONT, Pablo; “El paisatge morisc al Comtat” en *Els musulmans al Comtat*, Cocentaina, Centre d'Estudis Contstants, 2009, pp. 171

⁹² *Ibidem*, pp. 172

⁹³ FERRAGUD DOMINGO, Carmel; *El naixement d'una vila... Op. Cit.* pp. 41

En aquesta transformació de l'espai, i per tant, amb una nova distribució de la terra, el mateix Ferragud, presta especial atenció a la tasca realitzada pels agrimensors i també al posterior repartiment:

“Els *soguejadores* dividiren la terra en parts homogènies depenent de la naturalesa del terreny, [i] els repartidors atribuïren a cadascú una part en funció de la jerarquia que ocupava. Jerarquia que quedaria marcada encara més avant per un procés d'acumulació de patrimonis”.⁹⁴

No obstant això, cal tenir present que l'espai natural delimitat per la pròpia orografia, esbossant una espècie d'illa entre muntanyes on s'ubica el comtat de Cocentaina, convivia des d'antuvi amb l'acció antropomòrfica dels habitants i,

“a les vores dels rius i de les fonts, allà on l'aigua era abundant, feia segles que es practicava l'agricultura. Els antics pobladors andalusins l'havien preferit i hi situaren les seues alqueries, tot dissenyant i bastint sàviament un conjunt complex de tècniques i models de distribució d'aigua que els agents de la colonització cristiana heretaren posteriorment. Els nouvinguts els aprofitarien, transformarien i eixamplarien”.⁹⁵

La nova colonització del segle XIII estructurà un nou espai rural i agrari, no sols pel que fa a la xarxa de nuclis de població, sinó també en relació als espais de conreu. Les zones de secà, amb noves roturacions destinades a eixamplar les plantacions de vinyes, s'intercalen amb els espais destinats al regadiu. Així doncs,

“els espais irrigats del segle XVI i XVII sembla serien molt semblants als dels temps de la conquesta quan s'establiren els primers cristians, i rebrien els cabals de dues procedències: rius i fonts. Pel que fa a les aigües dels rius, encapçalades per les del riu d'Alcoi, [...] Segons la descripció que ens proporciona Pascual Madoz, des del moment en què penetrava en el terme i fins a la seua fusió amb el de Penàguila les aigües del Serpis regaven l'horta de Cocentaina (Algar, Beniasent, Benideu, Calàndria) i una vegada fusionats a penes proporcionaven regs insignificants. Ací eren les fonts les que adquirien el protagonisme (Real Blanc, Alcofra, Fraga, Alcúdia, Jovades). Posteriorment, el riu tornava a vessar en terres de l'Alqueria, Benàmer, Alcosser”.⁹⁶

Pel que fa als conreus, molts estudis han coincidit a l'assenyalar com a predominant d'aquestes contrades l'anomenada trilogia mediterrània, és a dir, el conreu de la tríada formada pels cereals, la vinya i l'olivera. No obstant això, les hortes,

⁹⁴ *Ibidem*, pp. 41

⁹⁵ *Ibidem*, pp. 52

⁹⁶ *Ibidem*, pp. 52-53

destacades per Viciàna o Escolano al referir-se a aquestes valls, és un dels aspectes que més es tendeix a relacionar amb el paisatge morisc.⁹⁷ La varietat de grans, fruites, hortalisses i llegums que es conreaven en aquestes hortes es pot esbrinar a partir de la documentació, que si bé és cert no és d'allò més abundant, si que tenim alguns exemples d'una important riquesa informativa, com ara la relació dels comptes que l'almirall d'Alcosser, Ausias Ayer, realitzà de tot allò que havia col·lectat per drets senyorials del comte, durant l'any 1593-1594, i on podem veure: fruita verda i fruita seca, canyamons, alls, cebes, llegums, dacsa d'índies, civada, ordi, sègol, palla, canyes, seda, oli i blat, tot especificant que en la vinya eixe any no s'havia plantat blat.⁹⁸

La descripció detallada d'aquest espai agrari ens l'ofereix, amb un grau minuciós, un document molt interessant elaborat a Muro durant l'octubre de 1609. Ens referim a la "memòria dels alfarraços de les adaces, fets en lo lloch de Muro, en la partida de Bracal, [...] per Miquel Mas i Llorens Jordà" amb l'objectiu de distribuir immediatament entre els colons nouvinguts les hortes dels moriscs foragitats i en les què estaven per recollir les daces.⁹⁹ Tot seguit exposarem alguns exemples on pot veure's que els conreus, com ara cereals, vinyes i cultius arboris es presenten barrejats en un mateix espai distribuït en diferents bancals, i que ens molts, aquests són de dimensions relativament reduïdes:

"Cristòfol Trençano [...] en los pactes a sa Senyoria ben vist [...] tres bancals sembrats de adacsa, situats davall lo camí que va a Torballos, que afronten al dit camí y ab la riba del riu y ab la sèquia a l'altra part; y ab una nesplera qu'està en lo quexer de la sèquia i més avalls afronta ab un llidoneret, qu'està en la cantonada del segon bancal, y afronten ab una morera qu'està huberta per mig y lo tercer bancal a hon està dita morera no arriba a la riba, y en dit tercer bancal en lo qual y ha cinch cirers chiquets, lo cap del marge y en lo marge, de la part damunt y ha dos magraners y en dits tres bancals y ha tres oliveretes y molts altres arbres moreres i cirers, en los quals an alfarrassat cinch cafissos de adacsa".¹⁰⁰

"Juan Guill de Banyeres [...]. Ítem, dos bancals situats en dita partida, que afronten ab la sobredita senda de la orta y en la cantonada al entrar de dits dos bancals y ha una figuera, la qual està entre dos sendes, y per mig de dits dos bancals y ha una senda que es la que devalla al horta per la vora de la qual y ha un filera ab quatre sirers y afronten ab una canas qu'està en la riba y ab

⁹⁷ VICIANA, Martí de; *Crónica de la ínclita...*; ESCOLANO, *Segunda Parte de la Década...*

⁹⁸ A.D.M. Fundació Bancaixa Segorbe, Secció Cointaina; Rotllo 196; Signatura L-4/61; Fot. 135-141

⁹⁹ El document al què ens referim i que recentment vàrem consultar a l'Arxiu Ducal de Medinaceli de Toledo, fou consultat i citat en el seu dia per Pla Alberola, motiu pel què tinguérem notícia de la seua existència.

¹⁰⁰ ADM.AH.Lligall 150.R01.002

unes moreretes dins dels quals dos bancals y ha un bancal de alfalfes, los quals han alfarrassat en quatre cafissos”.¹⁰¹

“Josep Fort de Villena [...] ab los pactes sobrevists [...]. Ítem, tres bancals sembrats de adacsa, que afronten ab la dita sendeta que va al riu d’Agres y ab la sèquia que devalla devés les alqueries, y afronta ab senda que va a les ortes, y afornta ab una figuera, qu’està junt de dita sendeta, junt de la qual y ha un sireret mig sech, dins dels quals tres bancals y ha un bancal de guaret y afronta ab la riba del riu de Agres, y afronten ab dos noguers, lo hu gran y l’altre miganser, los quals bancals estan plantats ab moltes moreres, sirers, pruneres y altres albres, en los quals tres bancals se han alfarrassat sis cafissos”.¹⁰²

Vist però fins ací, i en paraules de Ferragud Domingo, cal pensar que el sistema de conreus practicat a la Cocentina medieval i a la seua jurisdicció,

“anava a perdurar llargament en el temps, i no seria fins al segle XX que canviaria radicalment la fesonomia del paisatge. A l’època moderna James Casey situava en aquesta zona, seguint l’estudi del terç delme, un predomini net del forment (58,19%), seguit de l’ordi (10,99%), la vinya (7,84%) i l’oli (5,84%)”.¹⁰³

Com apunta Giménez Font, una activitat molt vinculada als moriscs era l’apicultura, que permetia l’obtenció d’importants quantitats de mel i cera¹⁰⁴. Aquest aspecte també és apuntat per Gaspar Escolano al referir-se a la vila de Cocentina, tot indicant que “*rinde pan y cevada en abundancia, y tanta yerva para ganado, q(ue) tiene a sus moradores ricos de cera, miel y lana*”¹⁰⁵.

Sobre aquesta comesa integrada en l’explotació forestal hem pogut descobrir alguns detalls del pes significatiu en l’economia d’aquest territori, com també de la seua distribució espacial pel comtat, gràcies al procés que Miquel Soriano, procurador fiscal de la vila i comtat de Cocentina, instà contra Gaspar Tapatap i Lluís Errus, moriscs del lloc de Muro, pel robatori de mel, cera i 51 ruscós, a més de per haver-ne mort altres 16. Les manifestacions realitzades els dies 26 de març, 2 i 3 d’abril de 1598 pels afectats pels robatoris, ens permeten fer-nos una idea dels espais on s’ubicaven els ruscós que Tapatap i Errus van furtar durant els tres mesos que van des de Nadal de 1597 fins a l’inici del procés al març de 1598¹⁰⁶. Amb aquesta distribució que abasta diferents partides del terme

¹⁰¹ ADM.AH.Lligall 150.R01.002

¹⁰² *Ibidem*

¹⁰³ FERRAGUD DOMINGO, Carmel; *El naixement d’una vila... Op. Cit.* pp. 49

¹⁰⁴ GIMÉNEZ FONT, Pablo; “El paisatge morisc... Op. Cit.

¹⁰⁵ ESCOLANO, Gaspar; *Segunda Parte de la Década... Op. Cit.*

¹⁰⁶ ADM.AH. Lligall 153/4

general de l'antic comtat de Cocentaina podem afirmar, sense por a ser agosarats, que el nombre de ruscós que hi hauria repartit pels barrancs, secans i falde de les serres que envolten la foia de Cocentaina, més enllà dels furtats, seria elevat.

A la següent graella podem observar i identificar la ubicació dels ruscós robats o morts pels dos moriscs processats, com també la quantitat en cada partida.

Partida	Ruscós furtats	Ruscós morts
Solana de Turballos	14	
Camí d'Alcoi	5	
Port d'Albaida	15	
Costera del riu, camí dels secans	2	
La Plana	8	5
L'Alberri	1	
Barranc de l'Alcúdia	1	
Les Fontanelles, camí de València	1	
Estret d'Agres	3	8
L'Algar	1	3

Graella d'elaboració pròpia

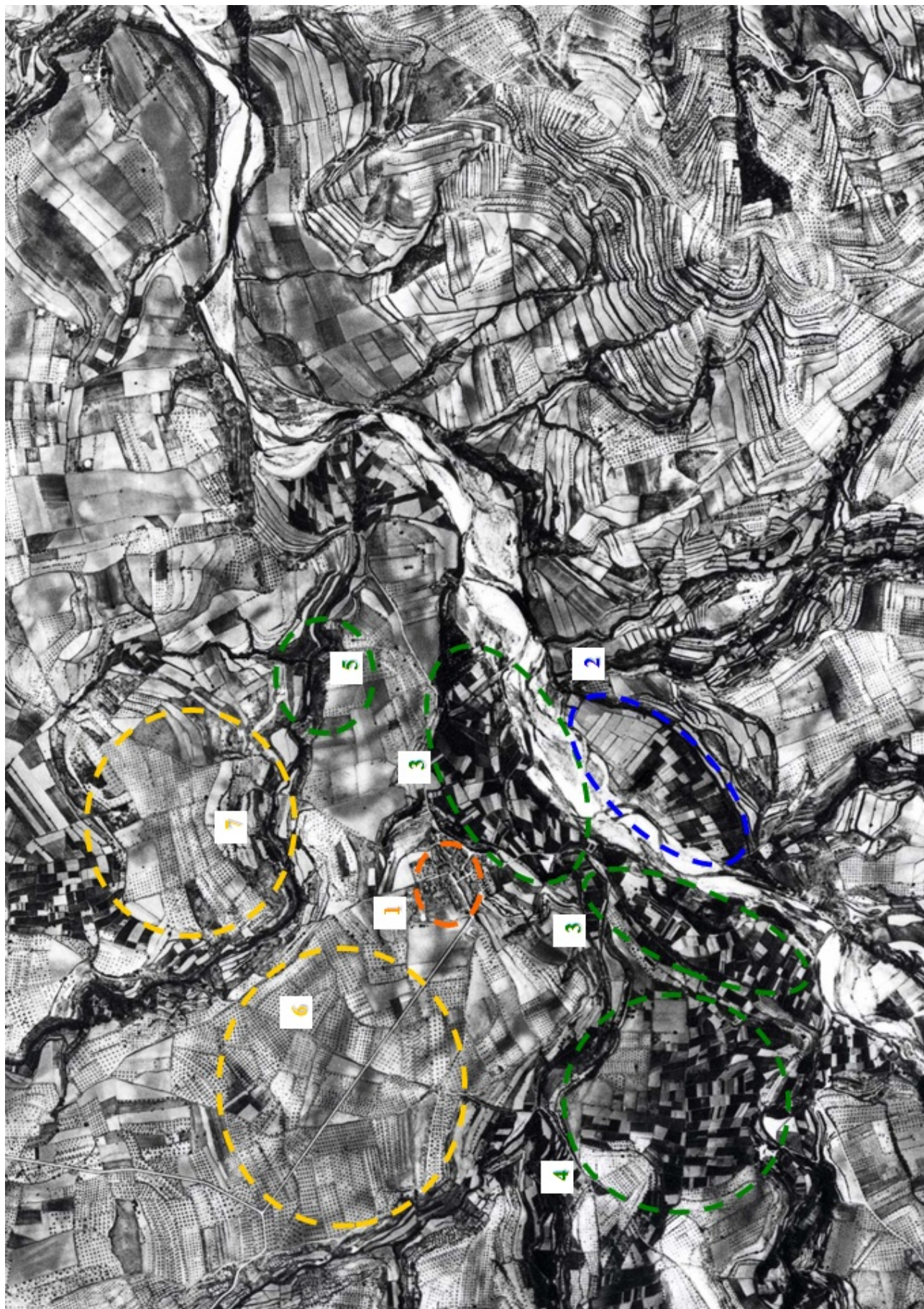
És de suposar que la producció de mel i cera, tal i com apuntava el mateix Escolano, seria important. I el fet que el senyor comte posseïra un *colmenar* en la Solana de Turballos i amb un *colmener* encarregat de la cura d'aquests ruscós i de la seua producció¹⁰⁷, ens fa pensar que la mel i la cera tindrien un paper important no sols en l'alimentació i en l'economia domèstica, sinó també, en l'economia comarcal i supracomarcal.

Pel que fa a l'aprofitament ramader, que incloïa pastures, emprius, bovalars i deveses, ocupava una part important de l'espai rural, encara que els conflictes amb una agricultura de secà en expansió, com apunta Pablo Giménez¹⁰⁸, eren comuns.

A continuació, partint de l'anàlisi dels casos d'Alcosser i Gaianes, ens endinsarem en l'intent de perfilar més detalladament una instantània de l'espai rural i agrari corresponent a les darreries del segle XVI i primeries del XVII.

¹⁰⁷ Joan Conill, cristià nou del lloc de Muro, *colmener* de sa Senyoria, manifestà que li havien furtat 6 ruscós del colmenar de aquesta te en la Solana de Turballos.

¹⁰⁸ GIMÉNEZ FONT, Pablo; "El paisatge morisc... Op. Cit.

Imatge 8. Espais de conreu al terme d'Alcòsser a primeries del segle XVII (*elaboració pròpia*)

Emprant com a material gràfic base una fotografia aèria corresponent al vol americà realitzat l'any 1956¹⁰⁹, hem marcat a la imatge 8 les diferents zones de conreu que tenim documentades al terme d'Alcosser durant el segle XVI, i la seua tipologia. Posteriorment, farem el mateix per al terme de Gaianes.

Si observem el parcel·lari que s'observa a la fotografia, ens adonarem de la correspondència de parcel·lacions fossilitzades d'origen medieval, conseqüència de la reordenació de les hortes d'origen andalusí i realitzada a partir de la colonització cristiana dels segles XIII-XIV. Aquesta anà parella amb una concentració de la població i a l'abandonament d'alguns nuclis per part del contingent musulmà. Comparar la fisonomia que presenten els regs de Setla o del ràfol d'Alcosser, amb la que presenten les hortes pròximes al mateix Alcosser, ja ens diu molt en aquest sentit: en aquest cas comptem amb parcel·les de menors dimensions, adaptades a l'orografia i irregulars (Imatge 8, nº3 i 4). Aleshores, aquest aspecte aniria en consonància amb la nostra primerenca hipòtesi, juntament amb el fet que a l'espai del ràfol, tot indica que hi va existir un nucli de població musulmana que fou deshabitat durant la primera meitat del segle XV i que li donaria nom a la partida.¹¹⁰

Pel que fa a la xarxa hidràulica que permet el reg d'aquests dos espais, com al seu funcionament compartit entre Setla i Alcosser, observem a la documentació indicis de la seua existència ja a primeries del segle XV. Així, als protocols notariais de Dionís d'Olit¹¹¹, ens trobem amb una escriptura datada el 21 d'abril de 1423, en la qual, el noble català Bernat Galcerà de Pinós, senyor d'Alcosser i del referit Rafal, concedeix en arrendament aquests dos llocs de mudèjars al ciutadà de València Lluís Domingueç; i en un dels capítols que s'estipulen, expressa clarament la importància de mantenir en bon estat, entre altres, els alcavons de Setla. Per això, si ens fixem en el seu contingut, veiem que per evitar “debat entre lo senyor e los arrendadors, vol lo senyor que a són càrrech romanga tenir en condret¹¹² l'escorredor de l'Albufera i els alcavons de Setla, exceptat l'escurar, que és a càrrech de l'aljama”. És a dir, que el senyor d'Alcosser i del Rafal¹¹³,

¹⁰⁹ Imatge del vol americà ha sigut facilitada pel Servei Cartogràfic de la Universitat de València, situat a la Cartoteca de la Facultat de Geografia i Història. Fotografia 5787, tractada informàticament per nosaltres.

¹¹⁰ Veieu: SILVESTRE PÉREZ, Sergi; “Notes sobre l'Alcosser dels segles XIII al XVII: Mudèjars i Moriscos” en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament*, Ajuntament de Muro, 2010; o també del mateix autor, el treball inèdit *Aproximació al parcel·lari rural d'Alcosser i Gaianes: localització i evolució dels principals conreus (segles XVI-XVII)*, 2013.

¹¹¹ Arxiu Protocols Corpus Christi Valencia (APCCV); Protocols notariais Dionís d'Olit, Signatura 25614.

¹¹² En bon estat.

¹¹³ Fa referència als dos llocs de mudèjars, tot i que també tenim constància per altre document de 1426 que aleshores el Rafal, que esdevindrà en la partida del ràfol, restava ja despoblat. L'esmentat document és: Arxiu Ducal de Medinaceli – Fundació Bancaixa Sogorb (ADM-FBS); Signatura L-4/34, Rotllo 196, fotogrames 23-35.

volent evitar possibles conflictes amb els arrendadors d'aquests dos llocs de mudèjars es comprometia a mantenir la xarxa hidràulica en bon estat, en aquest cas alcavons, mentre que les despeses de la neteja anirien a càrrec de la comunitat mudèjar d'Alcosser, que en el cas que ens ocupa seria per poder abastir d'aigua els conreus del ràfol.

Tanmateix, conflictes pel dret i abastiment d'aigua, com també pel manteniment en bon estat dels elements conformadors del sistema de reg, motivats per aquest aprofitament compartit, hi havia i no pocs, almenys si ens fixem en el segle XVI. Així doncs, per exemple, el 22 de maig de l'any 1517 ens trobem com Joan d'Alçamora, notari d'Alcoi, a petició de Guillem Ramon Olzina, senyor de Planes i Alcosser, protocolitzà mitjançant escriptura notarial el desacord d'aquest al voltant d'una proposta realitzada pels hereters de Setla i en Pere Bosch, procurador de Vicent Joan Bosch, senyor de Setla. Sembla, com diu al document, que en la sèquia de Setla que baixava en direcció a Alcosser s'havien produït "algunes çolzides per les moltes aygues que son stades", i per aquest motiu els hereters i senyor de Setla, mitjançant el seu procurador li demanaven als hereters i senyor d'Alcosser que compliren amb l'obligació d'arreglar i netejar l'esmentada sèquia. No obstant, aquest darrer manifestava la seua desconformitat, ja que també els hereters i senyor de Setla tenien obligació d'arreglar i netejar una part de la sèquia, i per això, plantejava que les despeses foren assumides de forma comuna per tots els hereters que regaven de dita sèquia, sempre i quan no es creara un precedent que anara en perjuí dels seus drets i que pogués afegir-li'n altres que no li pertocaven en relació a la neteja i manteniment de l'esmentada sèquia.¹¹⁴

Però, ben prompte, durant 1535 i 1538, altre conflicte tornarà a enfrontar als senyors d'Alcosser i de Setla, com també als hereters ja moriscs d'ambdós poblacions. Un conflicte en el què també prendran part alguns moriscs de Muro i el comte de Cocentaina, sobre els drets d'aigua del riu d'Agres, i els dies de reg que li corresponien a les terres del ràfol d'Alcosser que s'abastien d'aquestes aigües mitjançant la sèquia de Setla.¹¹⁵

Centrant-nos de nou en l'observació de la imatge 8, podem veure que hem marcat amb el nombre 1 i un cercle taronja el nucli de població, o espai urbà del poble d'Alcosser. Ens adonem que la situació és cèntrica respecte al seu terme. Pel que respecta a l'espai agrari, a partir de la documentació consultada pertanyent a la segona meitat del segle XVI,

¹¹⁴ Arxiu Municipal d'Alcoi (AMA), Protocols notarials de Joan Alzamora, Signautra 524, any 1517. Agrair a Vicent Olcina Pérez, el que ens haja facilitat aquest interessant document, com també algunes referències corresponents a Alcosser amb les que s'ha anat trobant al llarg de la seua investigació al voltant de la Baronia de Sella, i els seus senyors, que també ho eren d'Agres.

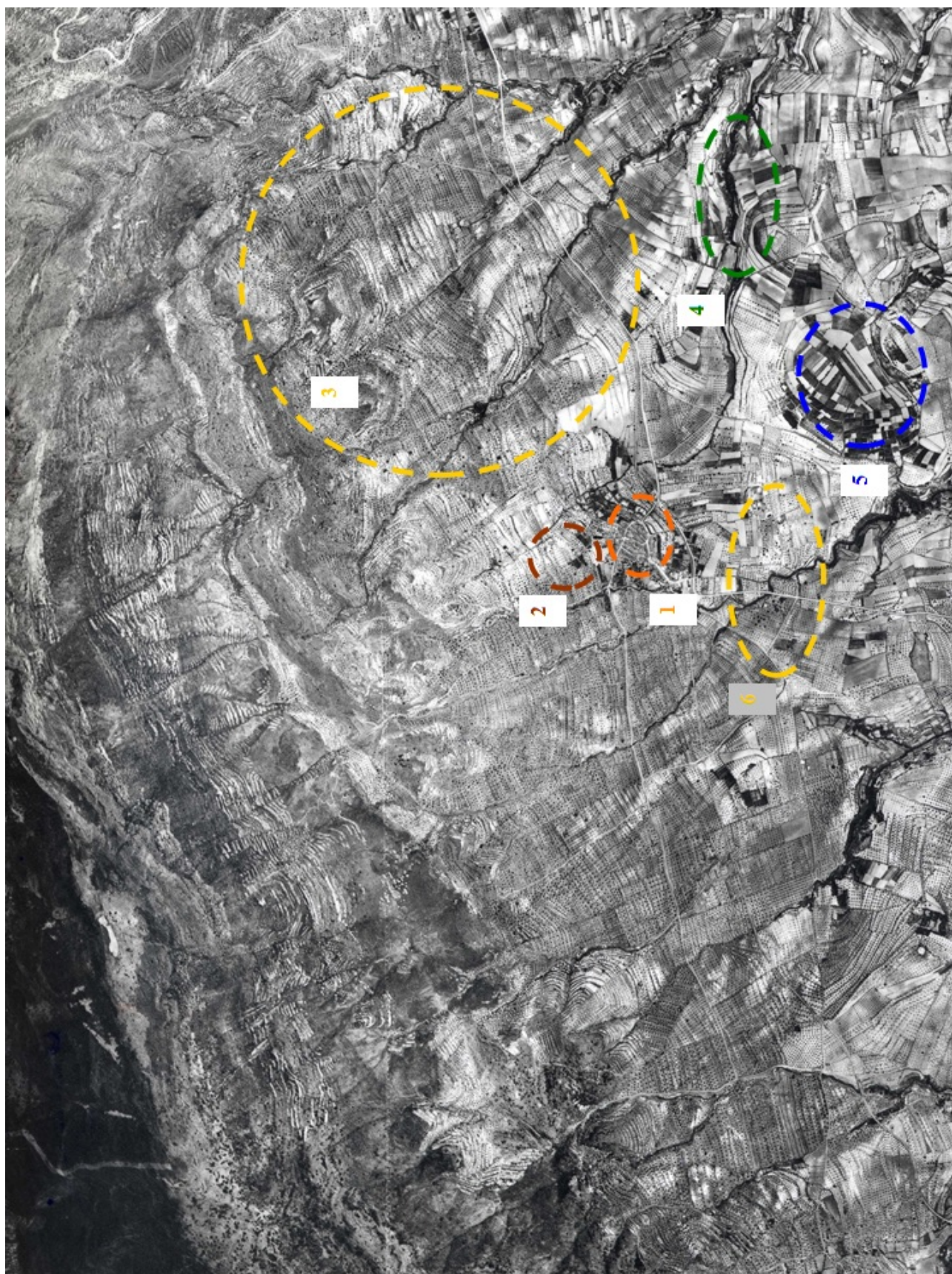
¹¹⁵ ADM-FBS, Secció Cocentaina, Signatura L-2/14 Rotllo 192, Fotogrames 135-137

observem les partides d'horta marcades amb cercles de color verd, denominades: les hortes velles, el ràfol i les hortes noves, amb els nombres 3, 4 i 5 respectivament. Aquesta darrera partida, seria conseqüència del creixement agrari produït durant el segle XVI, i que donaria lloc a l'ampliació de l'horta en un nou espai, ampliant la xarxa hidràulica. Com a excepció en aquest cas, cal ressenyar l'Albufera, ja que està en terme de Gaianes, tot i que desaigua pel sistema de drenatge d'alcaons en Alcosser; i també, la zona de marjal sota el poble, a vora del riu d'Alcoi, marcada en color blau i amb el nombre 2. No per menys abundant respecte a l'horta hem d'oblidar-nos de l'espai dedicat al secà, marcat amb groc i amb els nombres 6 i 7; el qual, es concentra prop de les eres comunes que hi ha prop del poble, i en la part superior a d'aquest, tot aprofitant les planícies que s'hi formen en direcció a la veïna població de Gaianes; que alhora, estan a més cota i allunyades del riu. També hi ha conreus de secà en el Ràfol, majoritàriament vinya i espais destinats al conreu de grans. Suposem que aquesta decisió, està motivada probablement per obtenir major rendiments en la producció d'aquests grans.

L'interessant conjunt de còpies d'escriptures notariales conservades a l'arxiu parroquial de Gaianes, gràcies a la tasca de recopilació a principis del segle XVIII per l'aleshores retor Tomàs Moscardó, ens permet aprofundir encara més en el paisatge i estructura agrària de finals del segle XVI (1578 i 1595) a partir de la descripció dels béns de la parròquia, que provenien dels anteriorment pertanyents a les mesquites de Gaianes i Alcosser. Aquesta font documental¹¹⁶, juntament amb altres com els establiments del XVII que més endavant analitzarem, ens permet traçar aquesta instantània. Però a més, ens aporta dades d'allò més interessants sobre la toponímia, els conreus i, com no, l'economia d'aquesta petita comunitat morisca.

La referència a topònims que després desapareixeran amb la repoblació, ens permet assabentar-nos de la nomenclatura georeferencial emprada pels moriscs per tal de situar els bancals que la parròquia tenia a Alcosser, com per exemple: el bancal de la Talaia, el dit la Zenia o el de la vinya del senyor també dita de l'Aljama.

¹¹⁶ APG. *Llibre de títols de curat i fàbrica*, 1733 – 1755, sense foliar.

Imatge 9. Espais de conreu al terme de Gaianes a primeries del segle XVII (*elaboració pròpia*)

La morfologia i paisatge agrari que presenta el terme de Gaianes és bastant diferent al d'Alcosser, amb un gran predomini del secà. Com podem veure a la imatge 9, la situació del nucli de població, també és centrada en relació a l'espai que conformen els seus límits. A més, la proximitat a la solana del Benicadell i els barrancs que transcorren en direcció al riu d'Alcoi, li confereixen una orografia particular, a la qual s'adapta el parcel·lari.

Centrant-nos més concretament en el segle XVI, la documentació anteriorment citada sobre els béns pertanyents a les antigues mesquites, ens corrobora aquest gran predomini del secà enfront el regadiu en Gaianes. Per una banda, tindríem el nucli urbà, que hem assenyalat amb un cercle taronja i el nombre 1. I per altra, els espais agraris pròpiament dit, on caldria diferenciar el secà i l'horta, que en el cas de Gaianes caldria afegir un ampli espai que suposem sense rompre, on s'inclouria el conformat per l'ampla extensió de serra de què disposa la població. Aquest fet, fa suposar l'existència, tal i com apuntava Gonçal Pérez, d'activitat ramadera.

Pel que respecta a l'horta, tan sols documentem als anys 1578 i 1595 dos espais importants: la partida de l'Albufera, que assenyallem amb el nombre 5 i un cercle de color blau, i que a banda de terra de regadiu amb alguns conreus de secà, suposem també inclouria un espai de prat per al ramat, gràcies al sistema de drenatge que permetia desaiugar-la; i la partida de l'horteta o horta de la Font, que dona nom al barranc contingu, i a la qual li assignem el nombre 4 indicant-la amb un cercle verd.

Amb un cercle de color groc fosc i el 3, identifiquem a partir de les referències als camins i altres elements topogràfics, un espai bastant ampli que a la documentació rep el nom de partida de la Flota, vulgarment dita dels olivars. Segons apunta Gonçal Pérez i Pavia, basant-se en els estudis de Coromines, el terme "flota" està fent referència a la denominació genèrica d'una gran extensió d'oliveres. Aquest fet evidencia, exactament un exemple de la definició, a més de ser un mot interessant a nivell lingüístic i toponímic, com afegeix l'amic Pérez i Pavia.¹¹⁷

Els altres dos espais a comentar, que pertanyen al secà, i estan numerats amb els nombres 2 i 6, són: la partida dels Fossars vell i nou, marcat amb un cercle de color marró, i que com el mateix nom ens indica ens situa l'espai de soterrament de la comunitat morisca, que malgrat aquest fet, dedicava espais per al conreu d'oliveres; i la partida dels farraginals, sota el poble, i que ens presenta un espai destinat als farratges.

¹¹⁷ PÉREZ I PAVIA, Gonçal; "Gaianes al segle... *Op. Cit.*, pp. 271

En definitiva, observem un paisatge agrari de secà, on els conreus majoritaris són les oliveres, les figueres i els grans, ja bé sembrats en el poc regadiu que hi ha, o bé en l'abundant terra campa existent. Tot i no numerar l'espai que resta a l'esquerra de Gaianes, per no tenir referències documentals sobre el nom o possible existència d'una partida i de parcel·les conreades, sí que tenim alguna minsa referència que ens notifica en aquest espai l'existència d'algun bancalet amb oliveres, és a dir, junt al camí de Turballos o del port d'Albaida.¹¹⁸

3.5. Alcosser i Gaianes: dos llocs de moriscos a la parròquia de la solana del Benicadell.

3.5.1. Alcosser.

Situat a vora del riu d'Alcoi sobre una elevació, Alcosser es converteix en un punt estratègic des d'on s'albira tot el curs de l'esmentat riu al pas pel seu terme. Un riu que és i ha sigut durant segles una de les fonts d'alimentació dels camps i hortes que al seu voltant es concentraven. El terme municipal actual, probablement el mateix que al segle XVII, té uns 4'7 km² i fita al nord amb el de Gaianes; a l'est, amb el de Planes; al sud amb el de Benimarfull i el de Muro, amb el qual també fita a l'oest. Un espai en el que podem parlar-ne, almenys, de dos nuclis d'hàbitat documentats fins al segle XV. Així, a banda de la pròpia alqueria d'Alcosser, situada en el mateix emplaçament sobre el qual està l'actual població, també hi ha constància documental de l'existència d'altre nucli de poblament anomenat el Rafal.¹¹⁹ Aquest, què a la dècada dels vint del segle XV ja ens apareix a la documentació com a despoblat¹²⁰, estaria situat cap al final de la partida a la qual suposem dona el nom, el Ràfol.¹²¹ Els motius que ens indueixen a pensar-ho, són, per una banda, la proximitat en quant al topònim Rafal i Ràfol; i per altra, que segons

¹¹⁸ APG. *Llibre de títols de curat i fàbrica*, 1733 – 1755, sense foliar.

¹¹⁹ En la historiografia trobem diversos corrents respecte a la definició i funcions del rafal. Segons defineix Pierre Guichard, els rafals eren una mena d'explotacions privades podent tenir un matís d'«heretat», independentment de la seua grandària o titularitat. Per contra, Mikel de Epalza discrepa de la definició feta per Guichard, definint-lo com una espècie de corral. Tanmateix, des del nostre punt de vista s'apropa més a la definició de Guichard, decantant-nos per aquesta.

¹²⁰ SILVESTRE PÉREZ, Sergi; "Notes sobre l'Alcosser dels segles XIII al XVII: Mudèjars i Moriscos" en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament*, Muro, Ajuntament de Muro, 2010, pp. 197 – 231.

¹²¹ Aquesta partida, que apareix com a tal en la documentació, actualment també l'hem escoltada sota la denominada dels Ràfols.

fonts orals, anys enrere mentre es llaurava una parcel·la situada dintre d'aquesta partida, es varen trobar bastants ossos que semblaven humans. Aquest fet, tot i no poder confirmar-lo, ens donaria unes someres pistes de la localització d'aquest menut nucli d'hàbitat, que juntament amb la documentació de que disposem, ens permet fixar l'existència d'aquesta estructura de poblament tan a finals del segle XIV com a principis del XV, malgrat que fins al moment no hem pogut encontrar cap referència anterior.

No obstant això, tradicionalment la historiografia a tendit a identificar erròniament aquest menut nucli de població amb el Ràfol Blanch (antiga denominació de l'Alqueria d'Asnar), probablement per similitud del topònim, i la desaparició d'aquest primer al llarg del segle XV. Autors com Lluís Fullana als anys vint del segle XX, o Carmel Ferragud¹²² i José Hinojosa¹²³, més recentment, cauen en aquest parany a l'hora de parlar-ne de la xarxa de poblament del terme de Cocentaina en època medieval.

De fet, un dels aspectes que venen a sustentar la nostra hipòtesi, a banda dels ja exposats, és un article de Josep Torró on s'apunta que l'origen del Ràfol Blanch es situa en 1528, aspecte que desenvolupa més extensament Pedro Corredor en un article¹²⁴, i per tant, no aniria enlloc situar-lo abans del segle XVI, i menys encara, identificar-los com al mateix nucli d'hàbitat. Tanmateix, podria donar-se el cas, que en el lloc on es situarà el Ràfol Blanch al segle XVI, hi existís anteriorment un rahal, consideració bastant probable.

Pel que respecta pròpiament a Alcosser, d'origen musulmà, ve de la veu àrab "*Al-Quasayr*", que significa "xicoteta fortalesa"¹²⁵. Açò ens indueix a pensar que l'origen d'aquesta degué ser una petita torre de vigia que serviria per al control del territori, proper a la qual se situaria un nucli dispers de població dependent del Hisn de Qusantaniya.¹²⁶ Malgrat tot, no és fins al segle XIII quan podem començar a parlar d'Alcosser fent referència a fonts documentals. Es té constància que va ser conquerit a mitjans d'aquest segle per Jaume I, i la primera referència escrita de que disposem és una permuta realitzada pel rei al cavaller Martí (E)ximèn(is) de Sovaren o Sobarre, en la qual li canvia l'alqueria de Gaianes, al terme de Cocentaina, per l'alqueria d'Alcosser, al mateix terme, amb els seus forns, molins, terres, aigües, boscos i totes les seues pertinences, juntament

¹²² FERRAGUD DOMINGO, Carmel; *El naixement d'una vila rural valenciana... Op. Cit.*, pp. 35-36

¹²³ HINOJOSA MONTALVO, José; "Arriendo de los lugares de Alcocer y del Rafal en *Los Caminos de la Lengua: Estudios en Homenaje a Enrique Alcaraz Varó*, Universidad de Alicante, 2010, pp. 1091-1106

¹²⁴ CORREDOR PEINADO, Pedro; "El Ràfol Blanch: la dificultat de seguir la pista a una alqueria independent" en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament*, Muro, Ajuntament de Muro, 2010, pp. 289 – 309.

¹²⁵ BARCELÓ TORRES, Mª Carmen; *Toponímia aràbiga del País Valencià: alqueries i castells*; Ed. Gráficas Castillo, Canals 1983

¹²⁶ FERRAGUD DOMINGO, Carmel; *El naixement d'una vila rural valenciana... Op. Cit.*, pp. 30-59.

amb tres jовades que aquest ja posseïa a *Los Adalils*, i la meitat de la propietat que el rei tenia a Cocentaina¹²⁷. En l'esmentat document s'allibera a perpetuïtat d'impostos reials, especialment de capitació o besant, tots els musulmans establerts o que anaren a Alcosser i a la propietat que dit cavaller tenia prop d'Alcoi.¹²⁸ Veiem que amb açò, l'alqueria d'Alcosser passava a ser un petit senyoriu, amb senyor propi, dins del terme de Cocentaina, mitjançant la donació que el rei feia a aquest cavaller en agraïment als servicis prestats i per herència a perpetuïtat. Desconeixem la jurisdicció que aquest tenia sobre l'alqueria i el territori pertanyent a aquesta.¹²⁹

Durant l'últim terç del segle XIV i, fins almenys 1423, observem que ambdós nuclis de població (Alcosser i Rafal), amb els seus respectius espais agraris, pertanyien al llinatge del noble català Bernat Galcerà de Pinòs. Tanmateix, el 1426 mitjançant una donació reial passen a mans del secretari del rei d'Aragó, en Juan d'Olzina, que passarà a ser el I Baró d'Alcosser. En aquests documents, ja s'indica que el Rafal estava despoblat. Al llarg de la segona meitat del segle XV, Juan d'Olzina, descendent d'aquest primer, III Baró d'Alcosser i senyor de les baronies de Huesa i Muniesa a Terol, vendrà aquestes dos últimes per comprar la Baronia de Planes. A partir d'aquest moment passarà a ser senyor de les Baronies de Planes i d'Alcosser. Finalment, a mitjans del segle XVI Alcosser passarà a mans dels Comtes de Cocentaina, mitjançant compra efectuada l'any 1550 davant el notari Melchor Centoll; malgrat tot, aquesta compra no deixarà a Alcosser exempt de plets, sinó tot el contrari, ja que per la seua jurisdicció se'n succeiran un nombre elevat, no sols amb els Barons de Planes, sinó entre el mateix llinatge dels Comtes de Cocentaina, degut a l'herència del comte en Ximén.¹³⁰

Tot i que són molts els aspectes que podríem desenvolupar, però creiem interessant abans de passar a parlar-ne de Gaianes, centrar l'atenció en alguns dels elements que serveixen de vertebradors del territori en la documentació del segle XVII. En aquest sentit, es pot apreciar que el nucli de població que conforma Alcosser està situat més o menys en el centre del terme, d'on ixen alguns camins secundaris de comunicació entre les alqueries properes, i que a més, serveixen per vertebrar el territori, com són el camí

¹²⁷ Aquesta propietat del rei diu que limita amb la plaça de l'església, amb dos camins públics i amb l'altra meitat de la propietat, tinguda per Ponç Guillem de Vilafranca.

¹²⁸ BURNS, Robert I.; *Diplomatarium II*; Edicions 3 i 4, pp. 191; TORRÓ ABAD, Josep; *El Naixement d'una Colònia: dominació i resistència a la frontera valenciana (1238-1276)*, Publicacions de la Universitat de València, 2006, pp. 95; FULLANA MIRA, Lluís; *Historia de la Villa i Condado de Cocentaina...* *Op. Cit.*, pp. 41

¹²⁹ SILVESTRE PÉREZ, Sergi; "Notes sobre l'Alcosser dels segles XIII al XVII..." *Op. Cit.*, pp. 199-201

¹³⁰ *Ibidem*.

de Gaianes, el camí de Muro, el camí de Turballos, el camí de Planes o el camí del molí.¹³¹ A banda, pel seu terme passen dos artèries principals de comunicació, però que queden una mica més allunyades del poble, com són el camí reial de Gandia i el camí de Gorga al Port de Salem.

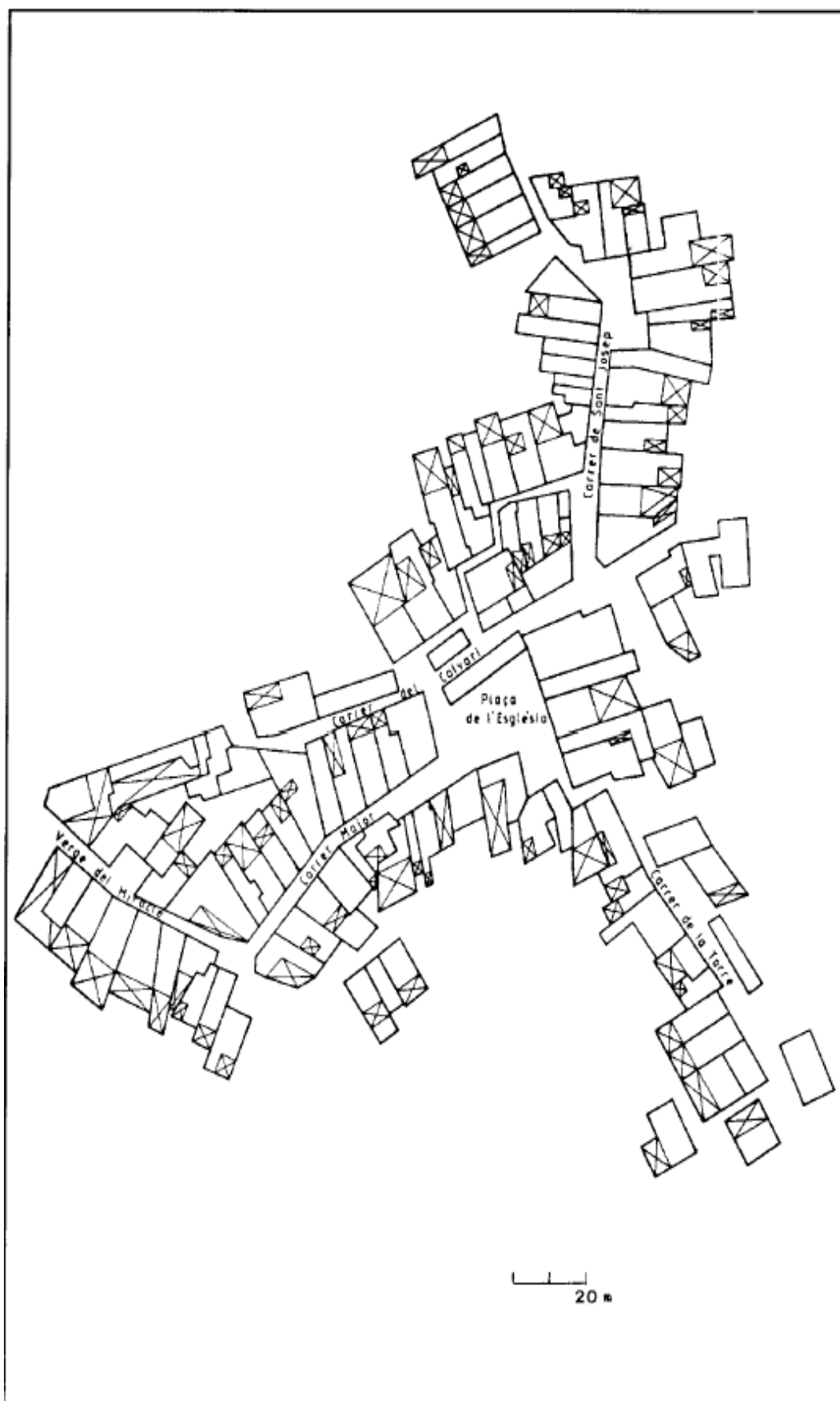
L'urbanisme d'Alcosser és clarament la fossilització de l'antiga alqueria mudèjar, al voltant de la qual s'estructura l'espai agrari. De fet, si fem la comparació amb l'estructura urbana d'Alcalà de la Jovada ens adorem de les grans similituds que entre ambdues antigues alqueries existeix.

Fixant-nos en el model plantejat per Josep Torró a partir de l'Atzuvieta sobre la dinàmica dels grups domèstics mudèjars, i en el que posa com a exemple final d'evolució a Alcalà de la Jovada, ben bé podríem aplicar la mateixa anàlisi per al cas d'Alcosser.¹³² Les imatges 10 i 11 que tot seguit presentem es corresponen a la trama urbana actual d'Alcalà de la Jovada, realitzada per J. Ibars i extreta de la publicació de J. Torró "Urbanisme mudèjar...",¹³³ i a una vista aèria recent d'Alcosser. La comparativa d'ambdós plantes ens permet identificar l'urbanisme sinuós que les caracteritza i les seues similituds pel que fa a la trama urbana.

¹³¹ La prolongació d'aquest camí, que s'anomena en la documentació el camí que va del molí a Setla, o també camí del ràfol, és a partir del qual es vertebren les hortes del ràfol. A més a més, l'esmentat camí va en paral·lel a la sèquia que baixa de Setla, i a partir de la qual s'estructura el reg de les parcel·les.

¹³² TORRÓ I ABAD, Josep; "El urbanismo mudéjar como forma de resistencia: Alquerías y morerías en el reino de Valencia (siglos XIII-XVI)" en *VI Simposio internacional de Mudejarismo, Teruel, 16-18 de septiembre de 1993*. Actes, 1995, pp. 535-598

¹³³ SILVESTRE PÉREZ, Sergi; "Notes sobre l'Alcosser dels segles XIII al XVII..." *Op. Cit.*, pp. 217-218.

Imatge 10. Trama urbana actual d'Alcalà de la Jovada, realitzada per J. Ibars

Imatge 11. Vista aèrea actual d'Alcòsser

Per últim, ens sembla suggeridor fer un breu apunt demogràfic amb el què observar, de forma aproximada, l'evolució demogràfica d'Alcosser. Així, a partir de totes les dades de que disposem al nostre abast relatives al segle XVI, hem confeccionat la següent graella.

Censos	1510	1563	1572	1574	1602	1609
Cases	$\pm 30^{134}$	36^{135}	37^{136}	35^{137}	54^{138}	60^{139}
¹⁴⁰Habitants	± 135	162	166	144	243	270

Graella d'elaboració pròpia

Hem de tenir present que tot i que aquestes xifres són merament aproximatives, ens són d'allò més útils per observar el creixement demogràfic experimentat per la comunitat morisca d'Alcosser al llarg del segle XVI, i que va en consonància amb la resta del comtat i amb el què apunta la historiografia general.

1.2.4. Gaianes.

Pel que fa a Gaianes, el segle XVI fou un segle força complicat per als moriscos gaianers, i com és de suposar, per a la resta de la comunitat morisca del Regne de València. La revolta de les Germanies, l'evangelització i persecució continuada, el desarmament de 1563 o l'expulsió final l'any 1609, són un exemple d'aquesta terrible

¹³⁴ El nombre de cases s'ha obtingut realitzant un càlcul aproximat a partir de les dades que en aporta el Cens de 1510 realitzat a resultes de les Corts de Montsó. En ell se'ns donen les xifres de 183 cases i 4898 caps de bestiar per al conjunt de les Baronies de Planes i Alcosseret. Si a les 183 cases li descomptem el nombre de cases de les poblacions pertanyents a Planes: Almudaina, Benicapsell, Lombo, Margarida, Benialfaquí i Catamarruch, obtenim aproximadament les possibles cases que deuria tenir Alcosser l'any en qüestió. (agafant dades dels cens de 1563 després de fer una reducció de dos o tres cases per poble).

¹³⁵ Lapeyre al llibre *Geografía de la España Morisca* ens apunta, a l'igual que Danvila, 34 cases per a Alcosser en el cens de 1563. Per contra a nosaltres, després de consultar a l'ARV el desarmament d'Alcosser, el nombre total de cases registrades que ens apareixen és 36.

¹³⁶ LAPEYRE, Henri; *Geografía de la España Morisca*, Biblioteca de Estudios Moriscos; Granada i Zaragoza, Universitat de València, 2009, pp. 53; DANVILA COLLADO, a partir del còmput realitzat per Hieronimo Muñoz 1565-72, a la revista *Archivo de Dènia*.

¹³⁷ Hem d'agrair al professor Rafael Benítez Sánchez-Blanco, el que ens haja facilitat les dades per a 1574, les quals obté de la documentació relativa a la reforma de les parròquies, elaborada per ordre del Patriarca Ribera a mitjans dels anys '70 del segle XVI. Una documentació, que com ens indica, es conserva a l'Arxiu de la Catedral de València (ACV), leg. 59/7, f. 137v-138v.

¹³⁸ LAPEYRE, Henri; *Geografía de la España Morisca...* pp. 53

¹³⁹ *Ibidem*; HALPERIN DONGHI, Tulio; *Un conflicto nacional: moriscos y cristianos viejos en Valencia*, València – Granada- Saragossa, Universitat de València – Universidad de Granada – Universidad de Zaragoza, 2008. (1ª ed. Buenos Aires, Facultad de Filosofía y Letras, 1955; 1ª ed. Espanyola, Valencia, Institució Alfons el Magnànim, 1980).

¹⁴⁰ El nombre d'habitants el deduïm a partir de multiplicar el nombre de cases per l'índex 4'5 utilitzat per Lapeyre. Cal dir, que el professor Reglà assenyalava també com a indicador per obtenir el nombre d'habitats l'índex 5. Nosaltres com es pot veure ens decantem pel primer.

pressió. Tanmateix, com apunta al seu estudi el bon amic i malauradament traspasat Gonçal Pérez i Pavia, a Gaianes, hi ha dues circumstàncies especials i dignes de comentar: per una banda, la seua situació geogràfica.

Al ser un lloc allunyat de Cocentaina, de Perputxent i de Planes, sembla no ser atractiu per viure a cap cristià, ja que implicava ser massa agosarats a l'exposar-se a viure en una comunitat íntegrament morisca. Una realitat que per similitud, ben bé es podria extrapol·lar per al cas del veí lloc d'Alcosser. Amb açò, la permissibilitat i manteniment de les costums i lleis coràniques ("çuna e xara") havia de ser major que a altres indrets, com ara Muro, on podien ser denunciats pels seus veïns cristians. L'altra, és que Gaianes era terra de senyoriu, i generalment aquest fet du implícitament aparellat una major pressió econòmica d'una banda, però major llibertat en les costums de la comunitat morisca, per altra. De fet, els senyors de moriscos anteposaven molt per davant els seus interessos i guanys econòmics a les pràctiques i actuacions religioses dels seus vassalls.¹⁴¹

No obstant, aquesta primera circumstància, alhora n'he duu implícita una altra molt més interessant. Com comenta l'amic Pérez al seu treball, l'emplaçament de Gaianes dintre del terme del comtat de Cocentaina és una mica peculiar, ja que sembla, en paraules del mateix, com si llur ubicació hagués sigut producte de l'atzar. I així, davant d'un plànol dels límits d'aquell històric comtat de Cocentaina, on s'observen els nuclis de població, tan sols Gaianes, Turballos i Penella ni són a la vora de cap riu ni hi ha, al seu terme, gran quantitat d'aigua; com sí passa a la resta de poblacions, moltes d'elles alqueries d'origen musulmà.

A més a més, altre aspecte que destaca Gonçal Pérez, i interessant pel que fa al nostre treball, és que Gaianes almenys des del segle XIII era una alqueria molt ben comunicada i amb un cert valor geoestratègic, propiciat pel Benicadell i per les dues rutes de comunicació per les quals s'accedeix a la foia de Cocentaina des de la vall d'Albaida travessant aquesta serralada, i que tenen pas per la localitat.¹⁴²

Sembla interessant fer referència a un dels elements vertebradors de la comunitat morisca, com ho era la mesquita. En aquest sentit, el citat Gonçal Pérez i Pavia ens planteja la hipòtesi de que probablement la mesquita de Gaianes també ho fora d'Alcosser; no en el sentit de lloc obligat d'oració, que en podia ser qualsevol, sinó com a mena d'àgora, la qual seria la base per a l'erecció de la nova parròquia, que es

¹⁴¹ PÉREZ I PAVIA, Gonçal; "Gaianes al segle XVI" en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament*, Muro, Ajuntament de Muro, 2010, pp. 267.

¹⁴² *Ibidem*, pp. 259

desmembrava l'any 1541 de l'església matriu de Santa Maria de Cocentaina. Un indicador que pareix afermar-ho és un document on apareix la relació dels béns de la *olim mesquita*, i que comptabilitza conjuntament els béns al terme de Gaianes, amb unes trenta fanecades de terra i cinquanta oliveres que supoven una renda d'un 40 lliures, i les terres d'Alcosser, de les quals sols s'arribava a extreure 20 lliures. És una idea que, consultada la documentació, ens és del tot raonable.¹⁴³

Tanmateix, podem pensar-hi també, que amb l'erecció de les noves rectories, s'unificaren ambdues mesquites i els seus béns per tal de conformar la nova parròquia: alhora que se la proveïa de recursos per al seu sosteniment, també es fixava la capçalera de la parròquia en Gaianes, per ser equidistant a Alcosser i a Turballos, els dos annexos.

Pel que fa a l'evolució demogràfica al llarg del segle XVI, si realitzem la mateixa operació que hem fet per a Alcosser, podem confeccionar la següent graella, que en aquest cas ens és molt menys suggeridora:

Censos	1510	1563	1574	1602	1609
Cases		23 ¹⁴⁴	30 ¹⁴⁵	62 ¹⁴⁶	62 ¹⁴⁷
¹⁴⁸ Habitants		113	123	279	279

Graella d'elaboració pròpia

No obstant, si ens fixem amb les dades que presentem a la graella, per exemple el nombre de cases existents l'any 1563 i el 1574, ja ens podem adonar d'alguns aspectes bastant suggeridors, i que caldria analitzar més a fons. Un d'aquests, és la grandària del nucli poblacional, i que pot ser un indicador força interessant si ho comparem amb Alcosser. Tot i que Gaianes era el cap de la parròquia, a la qual estaven annex Alcosser i Turballos, observem que demogràficament parlant, l'any 1563 i el 1574, Gaianes era més menut que Alcosser.

¹⁴³ *Ibidem*, pp. 268

¹⁴⁴ Lapeyre al llibre *Geografía de la España Morisca* ens apunta l'existència de 25 cases per a Gaianes, una xifra dubtosa, si ens fixem en el còmput d'Alcosser, prou superior, i amb els recomptes posteriors, a més de que al cens de 1563 el nombre de cases registrades és de 23. Potser, com apunta Gonçal Pérez, Lapeyre es confongué amb aquesta dada.

¹⁴⁵ Com s'ha comentat anteriorment per a Alcosser, en aquest cas, també les dades per a l'any 1574 ens són facilitades molt amablement pel professor Benítez. Unes dades que obté a ACV, *leg.* 59/7, f. 137v-138v, apareixent el nombre de cases de moriscos de cada població que conforma la parròquia, en el present cas, són: 30 per a Gaianes, 35 per a Alcosser i 10 per a Turballos.

¹⁴⁶ LAPEYRE, Henri; *Geografía de la España Morisca...* pp. 53

¹⁴⁷ *Ibidem*; HALPERIN DONGHI, Tulio; *Un conflicto nacional: moriscos y cristianos...* Op. Cit.

¹⁴⁸ Apliquem el mateix índex que per al cas d'Alcosser i la resta del Comtat.

Un aspecte, que contrasta amb la situació posterior a l'expulsió, i fins i tot de finals del segle XVI, on demogràficament serà Gaianes el nucli més poblat. Aquest fet curiós, almenys vist des de l'òptica de finals del cinc-cents i del sis-cents, podria entendre's i explicar-se a partir de l'observació de l'espai agrari i els sistemes d'explotació de la terra, ja que Alcosser compta en aquests moments amb un ampli espai dedicat al conreu del regadiu, terra preuada pels moriscs, mentre a Gaianes aquesta és escassa, abundant el secà i les zones per a la ramaderia, que probablement interessaven més als cristians vells. Però, fins a quin punt poden tenir rellevància aquests aspectes?

Hem de tenir en compte que estem parlant que ambdós poblacions disten escassament 3 km entre sí. I, si Alcosser estava més poblat durant els tres primers terços del segle XVI, per què es designa a Gaianes com a cap de la parròquia? Potser que siga la seua situació cèntrica, en pro d'una major cobertura, respecte als dos annexos que se li assignen? Tots aquests aspectes, que fent una ullada ràpida se'ns plantegen, caldria analitzar-los amb profunditat, ja que no ens semblen suficients per poder donar-ne una explicació bastant acurada.¹⁴⁹

En definitiva, estem al davant d'una localitat que en vespres de l'expulsió dels moriscs comptava amb tres carrers i un carreró, entre els quals s'hi repartien unes seixanta dos cases més alguns corrals. Cases que alhora que eren expulsats l'octubre de 1609 els gaianers moriscs, sense tenir quasi temps a quedar-se despoblat, rebien al contingent repoblador provinent de poblacions properes de cristians vells.

¹⁴⁹ Tot i que interessant, ens sembla una mica agosarada la hipòtesi plantejada en aquest sentit per l'amic Gonçal Pérez, qui analitzant aquests aspectes apunta al respecte de les dades de Lapeyre, que caldria sotmetre-les a crítica, ja que per al Gaianes del 1563 no serien molt versemblants, com tampoc el que ens indica el desarmament d'aquest mateix any. Una afirmació que argumenta a partir de les dimensions del fossar, que segons documenta, ocupava a finals del segle XVI unes dotze fanecades, i que farien pensar amb un nucli de població superior a les vint-i-cinc cases. A més a més, el mateix Pérez, en aquest exercici d'anàlisi crític, no dubta en esbrinar i estudiar la nòmina de propietaris de parcel·les que apareixen en la relació de béns de l'església, anteriorment mesquita, i corresponent als anys 1578 i 1595, identificant-ne almenys a 50. Aquesta reflexió i hipòtesi la podem veure en PÉREZ I PAVIA, Gonçal; "Gaianes al segle XVI... *Op. Cit.*, pp. 269-270

Imatge 12. Vista aèria actual de Gaianes i el seu parcel·lari agrari

Capítol 4. El memorial de deutes i l'expulsió: radiografia de les relacions entre cristians vells i moriscs

Tan aviat es va publicar el bàndol d'expulsió, els moriscs van començar a vendre tots els béns mobles que van poder, recurrent entre d'altres mecanismes al "publich encant". D'aquesta manera es van liquidar a baix preu ramats, grans i altres mercaderies. Fins i tot, alguns moriscos van aprofitar per saldar deutes contrets amb cristians vells, creditors o amb titulars de senyorijs diferents al del lloc on residien, recurrent als notaris. Sembla, tal com apunta el professor Benítez Sánchez-Blanco, que van existir recomanacions de don Agustín Mejía perquè es permetessin aquestes vendes com a forma de facilitar l'embarcament i evitar aixecaments.¹⁵⁰

S'ha de ressenyar que, en el manifest elaborat per l'administració del comtat de Cocentaina sobre els béns i deutes deguts i que hi eren tinguts pels moriscs, del què aviat en parlarem, podem documentar una nòmina força rellevant de casos en què les vendes són anteriors a la pragmática de l'1 d'octubre de 1609.¹⁵¹ Però a més, s'observen compres de béns a moriscos fetes pels cristians vells que deixen entreveure un mercat amb una dinàmica comercial important, i on el recurs al crèdit es va haver d'utilitzar bastant. Alguns dels exemples més paradigmàtics, per citar-ne algun, serien els d'Antoni Monnou, que:

*“dize que pocos dias ha, con licencia de su señoría, compró un olivar de los herederos de Miguel Tindal, y lo pagó en trigo, y no tiene authos, y esto save Jayme Martí y Joan Doménech”*¹⁵².

El cas de Bartomeu Selfa,¹⁵³ que:

¹⁵⁰ BENÍTEZ, “Justicia y Gracia... Op. Cit., pp. 257-263.

¹⁵¹ SILVESTRE PÉREZ, Sergi “El memorial de deutes de 1609: una primera aproximación a las relaciones entre cristianos viejos y moriscos en el condado de Cocentaina” en *Identidades Cuestionadas. Coexistencias y conflictos interreligiosos en el Mediterráneo (ss. XIV-XVIII)*, Universitat de València, València, 2016, pp. 179-188

¹⁵² Archivo Ducal de Medinaceli – Fundación Bancaja Sogorbe (ADM-FBS), *Varios del reino de Valencia*, sig. L-228/1

¹⁵³ Celpha (sic.)

*“dize que deve a Jordi Xibar, veynte libras, en cumplimiento del valor de la casa que le compró a su lado”*¹⁵⁴.

O ara el de Francesc Ferrando, sombrerer, que:

“dize que deve a Joan Giber 16 sueldos por 16 arrobas de paja, y dos libras, poco más o menos, que quedan del valor de cierto panyo que este tomó de su tienda”.¹⁵⁵

Davant d'aquesta situació, els titulars de senyorijs i llocs de moriscs no van tardar a manifestar les seues protestes, ja que amb aquestes vendes es podia veure frustrada la donació real que se'ls havia comunicat pel monarca mitjançant el virrei, que llavors era el marquès de Caracena. Una mercè reial, que a més, quedava recollida en el quart ítem del bàndol d'expulsió amb la següent frase:

“Su Magestad ha tenido por bien de hazer merced destas haciendas, rayzes y muebles que no puedan llevar consigo [los moriscos], a los señores cuyos vasallos fueren”.¹⁵⁶

En la pràctica, la situació seria molt diversa; depenent del grau de control que els senyors pogueren exercir sobre els seus vassalls, o de la pròpia rapidesa de portar-los a embarcar. Així doncs, afirma Benítez, segons el cas que es donara, els moriscos s'enfrontarien amb una major o menor dificultat pel que fa a tenir temps per liquidar els seus béns o bé arribar a qualsevol acord per aquests. Amb tot això, el virrei i l'Audiència, amb el vistiplau de l'arquebisbe Ribera, publicaven en data d'1 d'octubre una pragmàtica que interpretava el bàndol d'expulsió, prohibint la venda de determinats béns, com el bestiar, els grans, l'oli, crèdits (censals, obligacions, deutes ...) i, per descomptat, els béns immobles (encara que foren francs i de reialenc). En cas de contravenir la pragmàtica, els compradors haurien de respondre amb la "pena de comís" d'allò adquirit, o bé pel seu valor real i 25 lliures de multa. Només s'autoritzaria als moriscs a vendre aquests béns, amb un preu just, quan es tractara de casos on els compradors foren els seus senyors, i sempre que fos en pagament de deutes contrets; també podrien vendre els béns a qualsevol altre creditor que presentara document públic. Però si és cert que sota la vigilància de l'Audiència es va aplicar el que havia estat decretat amb la publicació d'aquesta

¹⁵⁴ADM-FBS, *Varios del reino de Valencia*, sig. L-228/1

¹⁵⁵ADM-FBS, *Varios del reino de Valencia*, sig. L-228/1

¹⁵⁶E. CISCAR PALLARES, *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, Valencia, 1977, pp. 138-139; BENÍTEZ “Justicia y Gracia op. cit., pp. 259

pragmàtica, també és veritat que es va fer d'una manera molt prudent, permetent les vendes i fent cas omís als greuges dels senyors.¹⁵⁷

Al comtat de Cocentaina, el comte don Gastón Ruiz de Corella va tenir una actitud molt diligent amb l'objectiu de defensar els seus interessos. En aquest sentit, tal com apunta Primitiu Pla, les seues primeres gestions van ser encaminades a apropiar-se de bona part dels béns mobles i semovents dels seus vassalls condemnats a l'exili. No obstant això, la preocupació del comte per les terres no es manifestarà explícitament fins el 17 d'octubre de 1609, que amb la publicació d'un pregó, i encara estant els moriscos a les terres del Comtat, feia saber a tots la mercè que el monarca havia fet “a tots los barons y senyors de les viles y llochs del present regne” i per la què se li feia “senyor de tots los béns de sos vassalls moriscos, axí mobles com sitis”.¹⁵⁸ Un pregó que, al cap i a la fi, presentaria una doble intencionalitat: d'una banda, reafirmar i defensar el dret que sobre els expressats béns dels moriscs li pertanyien mitjançant la mercè reial, i per la qual passaven a ser de la seua propietat, com a senyor dels vassalls moriscs expulsats dels seus territoris; i de l'altra, evitar qualsevol apropiació d'aquests béns per part de creditors censalistes, altres senyors, o fins i tot, per l'allau d'aspirants a repobladors d'aquestes terres que ja anaven arribant.

Tot això esdevenia aproximadament un mes després d'haver-se ordenat pel Consell d'Aragó, dies abans de la publicació del decret d'expulsió, i a instàncies del duc de Lerma, esbrinar tots els béns mobles i immobles que deixaven els moriscos, així com tots els censals carregats sobre aquests i els deutes pendents tant en senyoriu com a patrimoni reial.

4.1. El memorial de deutes

Com a conseqüència de l'esmentada ordre, el comte de Cocentaina no hi havia tardat a publicar el 27 de setembre de 1609 un pregó en què instava “[...] a que los que tienen ropas de moriscos y cosas que devan a moriscos, o que moriscos les devan a ellos lo manifiesten dentro de un dia [...]”.¹⁵⁹ Tot i que va comparèixer una nòmina força elevada de cristians vells que manifestaven que eren creditors de moriscs, o declaraven deure o haver comprat béns a d'aquests durant els últims dies, no ho van haver de fer tots

¹⁵⁷ BENÍTEZ “Justicia y Gracia op. cit., pp. 260

¹⁵⁸ PLA, *Las Cartas Pueblas* op. cit., pp. XXXI

¹⁵⁹ ADM-FBS, *Varios del reino de Valencia*, sig. L-228/1

els existents en aquesta situació, sinó majoritàriament els residents al comtat de Cocentaina.¹⁶⁰ És així que d'un llistat d'uns 97 manifestants, en cap cas apareixen altres creditors com són mossèn Jeroni Ferris, prevere beneficiat a la parròquia de Bocairent; Josep Garcia, mercader d'Ontinyent; Josep Asnar, senyor de Ràfol Blanch; o Jeroni Núñez, senyor de Setla. Tots aquests últims, residents fora del comtat, i documentats a partir de protocols notariais, com a creditors.¹⁶¹

És coherent pensar que aquesta preocupació manifesta amb la publicació del pregó del dia 17 d'octubre va haver d'estar motivada en part, per les gestions que des de principis d'octubre havien iniciat els creditors censalistes i altres senyors titulars de llocs de moriscs, situats dins el comtat i amb competències menors,¹⁶² per tal de cobrar els deutes que els devien els moriscos i de les quals posseïen escriptura.¹⁶³

Aquesta intencionalitat d'apropiar de béns immobles i semovents dels moriscos en concepte de liquidació de comptes i deutes que aquests li eren deutors, s'observa ja des el 13 d'octubre de 1609 en els protocols notariais del bocaientí Cosme Eximeno.¹⁶⁴ Aquest fet, doncs, entrava en conflicte amb els interessos del comte de Cocentaina, tenint en compte que molts dels moriscs deutors Núñez eren de Muro, i per tant, els béns¹⁶⁵ que aquests li venien al senyor de Setla estaven situats al terme d'aquesta primera població, i llavors es suposaven dins dels béns que per mercè real li corresponien com a propietat del comte don Gastón; però a més, tot agreujat pel fet que Jeroni Núñez pretenia (suposant

¹⁶⁰ SILVESTRE PÉREZ, Sergi; "El memorial de deutes... Op. Cit.

¹⁶¹ Ho observem a partir dels protocols notariais consultats a l'Arxiu Municipal d'Ontinyent (AMO), com ara els protocols notariais de Pere Gumiel o Cosme Eiximeno. També s'ha de destacar la informació obtinguda de la consulta del fons documental de l'ADM-FBS, *Secció Cocentaina*.

¹⁶² Emparant-se amb la pragmàtica d'1 d'octubre publicada pel virrei Caracena i l'Audiència de València, amb el consentiment de l'arquebisbe Ribera, i que permetia la compra de béns de moriscos en concepte de liquidació de deutes, sempre que s'hagueren escriptures públiques que testimoniasen el deute contret pels moriscos en favor del creditor.

¹⁶³ Molts d'aquests béns estan pròxims a les terres que conformen el senyoriu de Setla, possessió del senyor Jeroni Núñez, quan no situats dins el propi terme o també en altres emplaçaments allunyats de la pròpia Setla, com seria el cas de la partida de Canoves o el nucli urbà de Muro.

¹⁶⁴ AMO, *Protocols Notariais*, Cosme Eximeno, 1609, s.f.

¹⁶⁵ Suposadament francs, ja que només s'explicita de manera clara en un únic cas. No obstant això, no hi ha cap referència al fet que aquests béns estigueren sota domini directe del comte de Cocentaina i en règim de enfiteusi

que no l'exercia encara) la jurisdicció alfonsina en el seu senyoriu de Setla,¹⁶⁶ immers dins el terme del comtat de Cocentaina.¹⁶⁷

Això no obstant, i tornant al memorial de béns i deutes manat confeccionar pel comte el 27 de setembre, el seu contingut i anàlisi inicial se'ns presenta d'allò més clarificador per endinsar-nos en l'estudi de les intenses relacions microeconòmiques hagudes fins al moment entre cristians vells i moriscs. En aquest sentit, i tenint en compte que el que s'ha exposat ací tan sols és una breu aproximació inicial a la documentació en procés d'estudi i anàlisi, passarem a l'exposició d'uns exemples significatius; no sense abans comentar que, dels 97 cristians vells que es van presentar a donar manifestació d'allò que se'ls devia o devien, pràcticament la totalitat residien al comtat, encara que no tots foren oriünds (observem la presència dels mercaders genovesos Lorenzo i Joan Batiste Senín). Alguns fins i tot, en lloc de personar individualment ho fan per mitjà d'algun procurador, com és el cas de Melcior Miquel i Francisco Pascual, que presenten memorial per mitjà del seu criat morisc Pere Pele. Així mateix, el llistat total ascendeix a uns 107 manifestants, i en cap cas aparèixen altres creditors com en mossèn Hieroni Ferris, prevere beneficiat en la parròquia de Bocairent; Josep Garcia, mercader d'Ontinyent; en Josep Asnar, senyor de Ràfol Blanch; o en Jeroni Nunyes, senyor de Setla. Tots aquests darrers, residents fora del comtat, i documentats a partir de protocols notariais, com a creditors¹⁶⁸.

Aquests declarants, que com s'ha expressat, eren majoritàriament residents a la vila de Cocentaina, es corresponen a perfils socials diversos: des de mercaders i artesans fins llauradors, sense faltar preveres i cavallers. Al seu torn, molts d'ells els podrem veure mesos després participant en el procés de repoblació.

Així doncs, dels més de 300 registres individuals existents en aquest memorial, i que hem buidat en una base de dades d'Access, podem establir segons la tipologia de les manifestacions, tot i la varietat d'informació aportada en cada un d'elles i dels rics matisos, els següents casos:

¹⁶⁶ Suposant que no l'havia obtingut abans de 1609, i tal com s'intueix del primer capítol de la Carta Pobra (S. SILVESTRE PÉREZ, "Noves Aportacions al Voltant de les repoblacions postmoriscques: la Carta Pobra de Setla 1609", en Alberri: Quaderns d'investigació del Centre d'Estudis Contestants, Cocentaina, 2014, pp. 27-72) i del que apuntat pel professor Pla Alberola (P. PLA ALBEROLA, "la jurisdicció alfonsina com a al·licient per a la recolonització del territori", en Revista d'Història Moderna, Sant Vicent, 1993, pp. 79-140).

¹⁶⁷ SILVESTRE, Sergi "Noves aportacions op. cit.

¹⁶⁸ Ho observem a partir de la consulta d'alguns dels protocols notariais existents a l'Arxiu Notarial d'Ontinyent [AMO], com per exemple els Protocols Notariais de Pere Gumiel o de Cosme Eximeno. També ens aporta una quantitat d'informació rellevant la documentació consultada a l'ADM-FBS, secció Cocentaina.

1. El dels memorials específics: són memorials propis i de certa extensió que el manifestant aporta per ser inclosos en el memorial genèric, on es fa constar en una única entrada adjuntant la documentació; i en els quals, es dóna compte de l'activitat i relacions econòmiques que es deuen ja sigui del declarant als moriscos o viceversa. En molts casos s'especifiquen fins al detall i poden ser conseqüència d'una comptabilitat privada:

*“Gerónimo Trençano, ha hecho presentación de un memorial en nueve fojas rubricadas por el scrivano desta manifestation, y dize que en él están menudamente escritas todas las partidas de dineros que le deven moriscos deste condado y está dicho memorial enxerido en este pliego, y al principio está rubricado con letra R. Esto está escrito de mano de Puerto en dizi siete planas rubricadas de mi mano, Francisco Doménech”.*¹⁶⁹

2. El de les comptabilitats particulars i les referències a escriptures notariales: són entrades al memorial genèric on el manifestant fa expressa referència a una comptabilitat particular portada per ell. A més, s'observa el recurs als notaris. Un fet que es pot observar de forma reiterada al llarg del memorial evidenciant la importància comercial en l'àmbit geogràfic que ens ocupa, i com no, la diversificació dels negocis:

*“Balthasar Calbo, mercader, dize que las deudas que tiene entre moriscos deste condado estan menudamente escritas en los libros de los quales hizo presentation a su señoría con auto que passó ante Francisco Doménech, notario, en xxii deste y que se refiere a ellos en todo”.*¹⁷⁰

3. De les relacions comercials fora del comtat: s'observa novament el recurs a l'escriptura notarial, però la importància en aquests casos és l'envergadura del volum del negoci, que en algun cas ascendeix a les mil vuit-centes lliures. En la seua majoria els manifestants actuen com a procuradors d'un principal:

*“Nofre Borràs, del raval, en nombre de Joan Battiste Palavezino, dize que Hadarí, el alvaradero, deve a dicho Palavezino dozientas y unas libras en las quales se obligó ante Jayme Micón”*¹⁷¹.

*“Y que Cristóval Faquinet deve a éste [Pere Navarro] tres libras por el valor de cierto vino que le ha enbiado a Relleu para la venida del conde de Anna, y tiene carta con orden que embie dicho vino”*¹⁷².

4. Dels arrendaments: els moriscos, entre la diversificació dels seus negocis, solien arrendar petites heretats, baronies o senyories, tal com podem observar que van fer

¹⁶⁹ ADM-FBS, *Varios del reino de Valencia*, sig. L-228/1, f. 12

¹⁷⁰ *Ibidem*, f. 7

¹⁷¹ *Ibidem*, f. 7

¹⁷² *Ibidem*, f. 11

en la segona meitat del segle XVI els destacats moriscos Gaspar Maçot, de Muro, i Pere Asquer, de Beniarrés: ¹⁷³

“Y que el dicho Geme ha de mostrar haver pagado las pensiones que se le consignaron en el arrendamiento de Benimarfull, que se le ha arrendado al dicho Geme y a Gaspar Asquer. No ha manifestado otra cosa Tomàs Moltó”. ¹⁷⁴

5. Dels negocis amb acords verbals, registrats en comptabilitats privades: són exemples de negocis al detall i de caràcter ambulant que els manifestants declaren amb els seus apunts o registres de comptabilitat privada, on s'observa el caràcter verbal d'aquests acords resolts entre cristians vells i moriscos. Ja siga el d'un sombrerer que *“tiene muchos sombreros vendidos a moriscos del condado”*, amb relació detallada de les tipologies del barret, o el d'un botiguer o un calderer, com ara:

“Pedro Jordan, calderero, dize que menudamente se le deven por moriscos del arraval y de los demás lugar deste condado las partidas menudas questan contenidas en un memorial de quatro planas rubricadas por el notario ante quien passa ésta manifestation, y que no tiene cauthelas algunas, más de los escritos en su libro propio, senyalado con esta letra. Quatro planas y media tiene este memorial de Jordan, rubricadas de mi mano” ¹⁷⁵.

6. Dels deutes de cristians vells a moriscos i els esforços de peces: s'observarà la descripció amb un alt nivell de detall de les peces que s'obstinen com segur de pagament. A més, aquest tipus de registres ens mostren un nombre significatiu de moriscos proveïdors de matèries primeres o productes agrícoles als cristians vells, que per la compra d'aquests contrauen deutes:

“Marianna Margarit, muger de Miguel Navarro, dize que en poder de Martín Jibar tiene dos enxiveras labradas de hilo tostadas y otras dos de red labrada blanca, tres tovallolas de lienço la una de olanda y las dos de lienço de casa y un antecama de red labrada blanca, y que todo lo dexó dentro de una savana, y lo tiene todo empenyado en un cahíz de sevada, y que el dicho Xivar puso cosida en dicha ropa cierta cédula en la qual escribió que dicha ropa era desta. No manifestó otra cosa Mariana Margarit”. ¹⁷⁶

7. De les mostres de la vida cotidina: en estreta relació amb la tipologia anterior, doncs ens aporta dades sobre els deutes de cristians vells a moriscos i l'obstinació de peces. El matís d'aquesta tipologia el posarien les expressions de la vida quotidiana.

¹⁷³ S. SILVESTRE PÉREZ, “Notes sobre l'Alcosser dels segles XIII al XVII: mudèjars i moriscos”, en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament*, Muro, 2010, pp. 197-232

¹⁷⁴ ADM-FBS, *Varios del reino de Valencia*, sig. L-228/1, f. 12

¹⁷⁵ *Ibidem*, f. 8

¹⁷⁶ *Ibidem*, f. 9

Aquestes ens permeten veure relacions microeconòmiques interessants, com el pagament d'un deute en espècie o amb la força de treball:

*“Miquel Company manifesta que Geronimo Boemir tiene en su poder dos pieças de oro deste proprias, y son un anillo y un collar que dicen en esquerpa, con una pieça en medio y que la esquerpa tiene a cada cabo un aguja y es todo en una caxuela redonda del tamanyo de la palma de la mano, y pesa todo 166 reales, y lo tiene en prenda de 82 reales que este le debe por un vestido pardo. Más manifiesta que a cuenta destos 82 reales le tiene pagado al dicho Boemi treynta y seys reales en seys jornales que ha travajado en casa dicho Boemi y en su tienda en el mercado”.*¹⁷⁷

8. De la consciència i dramatisme de l'expulsió: s'observa de forma indirecta la percepció i consciència que els moriscos prenen de l'expulsió, ja que per mitjà de les manifestacions dels cristians vells se'ns expressa aquesta realitat:

*“Joan Andreu dize que compró en días passados quarenta arrovas de lana de Gerónimo Hahix a veynte reales la arrova, con pacto que no las havia de pagar si se van los moros antes de Navidad, y que deste trato hay testigos”*¹⁷⁸.

*“Y que el hijo de Faquinet, de Fraga, le ha dado a este [Miguel Mas], tres rezes de ganado lanar y una cabra, y le ha dicho que lo tome, pues él se va, y este las tiene en su ganado”*¹⁷⁹.

Arribats fins aquest punt, les relacions comercials que es desprenen de la primera anàlisi del "memorial de deutes" que hem exposat ens presenten en el moment previ a l'expulsió dels moriscos, l'existència d'unes intenses relacions entre els cristians vells i els moriscos del comtat de Cocentaina. Uns vincles que complementats amb la informació obtinguda de les cates i esbós realitzat a una nòmina de protocols notariais de l'àmbit d'estudi que ens ocupa entre 1595 i 1609, ofereixen la imatge d'un interessant dinamisme entre les dues comunitats. Així doncs, el citat memorial es presenta com una radiografia de la microeconomia del comtat en data de 27 de setembre de 1609, permetent-nos aprofundir en l'enteniment i coneixement de les relacions econòmiques i comercials d'un espai geogràfic i cultural característic.

Tot això ens permetrà en propers treballs, anar ampliant i detallant en l'anàlisi de la documentació presentada, sobretot, explicar les incògnites, plantejaments i hipòtesis que es presenten en relació al tema d'estudi, fonamentalment a partir de tres termes: coexistència, intercanvis i enfrontaments entre les dues comunitats. Un punt de partida

¹⁷⁷ *Ibidem*, f. 1

¹⁷⁸ *Ibidem*, f. 10

¹⁷⁹ *Ibidem*, f. 3

doncs, per a la reflexió i l'anàlisi que, tal com ha apuntat diverses vegades el Dr. Manuel Lomas, planteja la necessària observació d'aspectes com el dramatisme, l'empatia, la col·laboració i l'amistat, dins de la quotidianitat de les comunitats morisca i cristiana vella.

4.2. L'expulsió

L'expulsió dels moriscs l'any 1609 significà un abans i un després per a la societat valenciana de principis del segle XVII. La rellevància d'aquest esdeveniment, com les conseqüències immediates i successives arreu de l'antic Regne de València, foren ben importants en tots els sentits; ja que una tercera part de la seua població fou obligada a partir cap a un exili forçós. Els moriscs del comtat de Cocentaina, com els de la resta del territori valencià, serien expulsats i embarcats cap a un destí incert (les costes de berberia). És així, com al llarg de l'octubre d'aquest any, i en poc més d'un mes des de la publicació del ban d'expulsió, milers de valencians abandonaven la seua terra i les seues llars. En el cas dels moriscs residents al territori comtal, com ara a Alcosser, l'Alcúdia, Benàmer, Beniasmet, Benifloret, Benifit, Setla, Fraga, Gaianes, Muro, Rafol Blanch, Turballos o el raval de Cocentaina, a finals de l'octubre eixien en direcció al port d'Alacant, on serien embarcats.¹⁸⁰ A partir d'aleshores, s'iniciava un complex procés de repoblació que, com ha apuntat encertadament el professor Primitivo Pla Alberola, havia estat encetat des del mateix moment de la promulgació del decret d'expulsió, tot deixant oberta una frontera de pas cap als territoris que abandonaven els moriscs i que prompte va atraure un important contingent poblacional que buscava satisfer unes expectatives que no sempre s'acompliren.¹⁸¹

Tot i que amb l'expulsió dels moriscos es posà fi als enfrontaments entre el comte de Cocentaina i els vassalls moriscs, com per exemple els de Muro, que fins i tot arribaren a la Reial Audiència¹⁸², no passà el mateix amb els contenciosos entre els mateixos Corella, hereus del difunt comte en Ximén, que continuaren fins ben entrada la segona

¹⁸⁰ MOMBLANCH GONZÁLEZ, Francisco de Paula: *Historia de la Villa de Muro*. Ajuntament de Muro, Alcoi, 1993, pp. 85; LOMAS CORTÉS, Manuel: *El puerto de Dénia y el destierro morisco (1609-1610)*, Col·lecció Història Oberta, 161. Ajuntament de Dénia – Publicacions Universitat de València, València, 2009, pp. 141 – 146; ÍD.: *El proceso de expulsión de los moriscos de España (1609-1614)*. Universitat de València, València, 2012, pp. 123.

¹⁸¹ PLA ALBEROLA, Primitivo: *Las Cartas Pueblas del Condado de Cocentaina*. Institut de Cultura Joan Gil – Albert, Alacant, 1986, pp. XIV-XV.

¹⁸² *Ibidem*, pp. 40-41

meitat del segle XVII. Per altra banda, l'expulsió li permetia a en Gastó poder dur a terme una millor revisió de les seues rendes, afavorit pel procés repoblador, i tenint en compte que amb la incorporació dels béns dels seus vassalls moriscos n'he sortia beneficiat. Un aspecte aquest darrer que pot apreciar-se, tal i com apunta Rafael Benítez, al "*Assiento de las casas de los títulos, barones y dueños de los lugares que por la expulsión de los moriscos del Reyno de Valencia quedaron despoblados*". Un document producte de la pragmàtica de 2 d'abril de 1614, i de les diferents consultes posteriors, i que havien de salvaguardar el procés repobladors al territori valencià, que estava veient-se enterbolit per diferents circumstàncies, entre elles la problemàtica dels creditors censalistes. En aquest sentit, la Junta de Població, que havia de respondre a les demandes dels senyors sol·licitant la reducció de censals, i en alguns casos, la taxació d'aliments, va resoldre negativament al comte de Cocentaina, ja que una vegada fetes les oportunes valoracions, considerava que a aquest, juntament amb altres tres senyors, la repoblació els havia resultat tan profitosa que, aleshores, havien de ser obligats a pagar íntegrament els censals que tenien carregats sobre els seus llocs i els de les aljames, i en cas contrari ser embargats.¹⁸³

En aquest context, les cartes pobles promulgades pel comte de Cocentaina són un dels principal aspectes d'un procés molt elaborat, com apunta Pla Alberola, i que tenia com a finalitat principal posar en explotació l'important patrimoni que l'expulsió dels moriscos havia posat en les mans del comte en Gastó; uns interessos que el comte va defensar des de ben prompte intentant apropiat-se del màxim dels béns possibles pertanyents al seus vassalls moriscos, ja que el monarca havia disposat que tots els immobles dels considerats com a presos de lesa majestat passaren a propietat dels respectius senyors en compensació pels danys que per a aquests representava la pèrdua dels seus vassalls.¹⁸⁴ Aquesta preocupació del comte per les terres dels seus vassalls que en breu havien de marxar cap a l'exili forçós, segons el professor Pla¹⁸⁵, es va manifestar amb el pregó publicat el 17 d'octubre de 1609, un fet que propiciarà la ràpida arribada d'un contingent humà que aspirava accedir a les terres que anaven a deixar els moriscos. Recordar, per la seua significació, que en aquest moment la comunitat morisca encara estava al comtat, i no començarien a marxar fins pocs dies després; és a dir, a partir del dia 21. El citat professor, a l'estudiar les Cartes Pobles del comtat de Cocentaina i el

¹⁸³ BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael; "Justicia y Gracia: Lerma y los... *Op. Cit.*, pp. 308-310.

¹⁸⁴ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Cartas Pueblas del Condado...*, *Op. Cit.*, pp. XXXI

¹⁸⁵ *Ibidem*.

procés que duu a la seua elaboració i atorgament, observa a partir de l'anàlisi de la documentació, que les terres deixades pels moriscos foren de seguida encomanades als colons acabats d'arribar al comtat, com demostra per al cas de Muro¹⁸⁶ o el marquesat de Guadalest¹⁸⁷. Tanmateix, el sistema de cessió primigeni és la parceria. Un fet, que com apunta, juntament amb les exigències del comte, degueren desil·lusionar uns colons amb unes expectatives probablement massa optimistes. Una postura que permetia satisfer provisionalment l'ansia de terres d'aquests colons i, alhora, no perdre les collites que deixaven els vassalls moriscos. Mentrestant, l'administració senyorial dels Corella al comtat, s'enfrontava amb la tasca de solucionar els problemes que se li plantejaven amb el procés repoblador. Una tasca en la què Pla Alberola distingeix dues vessants.¹⁸⁸

Per una banda, la d'un grup conformat per experts agrícoles, mestres d'obra, fusters i ferrers, que sota les ordres del comte de Cocentaina, inicia l'extensa i costosa feina d'inventariar tan els immobles urbans, com les parcel·les que havien pertangut als moriscos. El resultat és una espectacular tasca d'agrimensura que ens permet disposar per a pràcticament tot el comtat d'una relació numerada d'aquestes parcel·les, amb la indicació de les fites i el tipus de terra (secà o regadiu). Uns treballs que, com apunta Pla, justifiquen i expliquen el mode en que s'estructuren les rendes que exigirà el comte en funció dels establiments posteriors. Per altra banda, la feina dels advocats i procuradors del senyor, que hagueren de dur el pes de les negociacions amb els nouvinguts que aspiraven a accedir a les terres i immobles, convertint-se en pobladors d'aquests llocs abandonats pels seus anteriors veïns moriscos.¹⁸⁹

El resultat seran les quatre cartes pobles promulgades per en Gastó al comtat de Cocentaina, tot i que són huit el nombre de llocs de moriscos sota el seu domini en 1609. A més, no hem d'oblidar-nos que durant els anys posteriors a l'expulsió n'adquirirà tres més.¹⁹⁰

¹⁸⁶ *Ibidem*, "Los movimientos migratorios en el Condado de Cocentaina tras la expulsión de los moriscos" en Pérez Aparicio, Carme (ed) *Estudis sobre la població del País Valencià*. València, S.E.P.P.V., Vol. I, pp. 301-314; i també del mateix autor, *Cartas Pueblas del Condado...* *Op. Cit.*

¹⁸⁷ *Ibidem*, *La población del marquesado de Guadalest en el siglo XVII*, Alacant, Publicaciones del Instituto de Estudios Alicantinos, Serie I, Número 87, 1984.

¹⁸⁸ *Ibidem*, *Cartas Pueblas del Condado...* *Op. Cit.*, pp. XXXII-XXXIII

¹⁸⁹ Pla Alberola explica que per al cas del comtat de Cocentaina cal parlar de negociació entre el senyor i els aspirants a nou pobladors, ja que es desprèn de forma clara de la documentació. Un exemple que ho demostra, i aporta, és l'existència d'uns *Capítulos para la población de los lugares de Cocentaina*, en la portada del qual apareix l'anotació següent: "borrador, mudáronse muchas cosas". Tanmateix, no deixa de ser una hipòtesi en la qual, el mateix, incideix que s'hauria d'aprofundir. Veieu: PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las cartas pueblas del condado...* *Op. Cit.*, pp. XXXIII.

¹⁹⁰ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las cartas pueblas del condado...* *Op. Cit.*, pp. XIII-XLI

PART II

LA REPOBLACIÓ I ELS REPOBLADOR: LA TERRA I ELS HOMES¹⁹¹

¹⁹¹ El títol d'aquesta segona part està inspirat a partir de *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)* de Manuel Ardit Lucas

Capítol 5. Estat de la qüestió: la interpretació històrica de les repoblacions postmorisques

En aquest capítol ens plantegem la realització d'una contextualització historiogràfica, que sense ser excessiva, ens permeta fer-nos una idea de l'estat de la qüestió al voltant dels estudis realitzats sobre les repoblacions postmorisques, i alhora, ens ajude en la comprensió i interpretació dels aspectes tractats als capítols d'aquesta secció.

5.1. Aproximació historiogràfica.

L'any 1997, l'historiador Eugeni Ciscar i Pallarés apuntava al capítol XX del seu llibre *La Valldigna siglos XVI y XVII. Cambio continuidad en el campo valenciano*, la necessitat que s'hi té d'un major nombre de treballs específics per al segle XVII que ens permeten determinar amb major certesa els trets característics del camp valencià del sis-cents, un període marcat als seus inicis per les repoblacions postmorisques, ja que a partir d'aquest tipus d'estudis es pot obtenir una projecció general de la temàtica, alhora, que es pot avançar en la confecció d'una síntesi en la que puguen confluir majors certeses amb les hipòtesis o simples presumpcions ja existents en la historiografia; les quals, únicament el major coneixement de la matèria pot afirmar o descartar.¹⁹²

Des d'aleshores ençà, tot i que s'han realitzat alguns treballs, no són gaire abundants els que escometen a fons en la repoblació, no sols fixant-se en l'anàlisi del marc jurídic fixat per les cartes pobles, sinó també endinsant-se en l'anàlisi del procés repoblador i dels protagonistes del mateix.¹⁹³ Uns aspectes que aportarien, com deia Ciscar, un major

¹⁹² CISCAR PALLARÉS, Eugenio; *La Valldigna siglos XVI y XVII. Cambio y continuidad en el campo valenciano*, València, Diputació de València, Col·lecció Investigacions, 1997, pp. 431.

¹⁹³ Entre aquests podem citar, per exemple: BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael, "Justicia y Gracia: Lerma y los Consejos de la Monarquía ante el problema de la repoblación del Reino de Valencia" en *La Monarquía de Felipe III: los Reinos*, Volumen IV, Madrid, Fundación MAPFRE – Instituto de Cultura, 2008; ARDIT LUCAS, Manuel, *Creixement econòmic i conflicte social. La foia de Llombai entre els segles XIII i XIX*, Sueca, Editorial Afers, 2004; MAS I FORNERS, Antoni, i MONJO I MASCARÓS, Joan-Lluís, *Per poblar lo regne de València... L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*, Binissalem, Conselleria de presidència de les Illes Balears, Col·lecció Els Camins de la Quimera, 2002; ALEMANY

i necessari coneixement dels canvis i continuïtats del camp valencià al llarg del segle XVII.

Si fem un repàs historiogràfic ens adonem de seguida, que el gros dels treballs i estudis al respecte els podem emmarcar entre les dècades dels 70 i principis dels 90 del passat segle XX. El punt d'inflexió marcat per les ensenyances, treballs i bon fer del professor Reglà a la Universitat de València, va obrir diferents camps d'investigació entre els historiadors, com per exemple els què hem pogut veure anteriorment amb els moriscos, però també, al voltant de la repoblació. Així, amb l'estudi de Juan Ramon Torres Morera, *Repoblación del reino de Valencia tras la expulsión de los moriscos*, publicat l'any 1969¹⁹⁴, s'iniciava aquest camp d'investigació; però no serà fins l'any 1977, quan Ciscar Pallarés, amb la publicació del seu treball *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)* torne a marcar un nou impàs en els estudis sobre el camp i senyoriu valencià, des de l'òptica de les repoblacions postmorisques i amb la tesi de la "refeudalització". Una tesi en la què Ciscar plantejava, entre altres coses, que:

*“la nueva situación creada con la repoblación supondrá una refeudalización, una extensión e intensificación de las relaciones feudales, traducida en la disminución del jornalero, incipiente proletariado rural, desaparición de la propiedad alodial, aumento de la enfiteusis, mayor control y superiores exigencias señoriales, así como una ruptura de las anteriores estructuras comerciales y descenso de las actividades artesanales”, afegint que “igualmente, se cercena el número y riqueza de una clase burguesa o para-burguesa, cristiana y morisca, y se limita su ulterior desarrollo”.*¹⁹⁵

Aquesta interpretació, que malgrat estar molt ben estructurada, al llarg dels anys 80 i 90 serà desmuntada i rebatuda, ja que una cosa és el règim jurídic que regula la repoblació, i altra la realitat social i nivell de vida dels vassalls. A més a més, cal apuntar en aquest sentit, que Ciscar extreu la seua tesi a partir del que diuen els continguts i lletra de les Cartes Pobles, i per tant, amb les monografies locals i específiques que durant

GARCIA, Salvador, *Las cartas de poblamiento de l'Atzúvia i Forna. Els precedents i les conseqüències*, Atzúvia-Forna, Institut d'Estudis Comarcals de la Marina Alta (IECMA), 2012; MAS I FORNERS, Antoni, MONJO I MASCARÓS, Joan-Lluís, i MAS I MARTÍ, Josep, *Llíber i Llucmajor. Les arrels històriques d'un agermanament*, Benissa, Ajuntaments de Llíber i Llucmajor, 2006; PÉREZ I PAVIA, Gonçal, *La carta pobla de Gaianes*, Muro, Ajuntament de Gaianes, 2006; GOZÁLBEZ ESTEVE, Elia, "Repoblación y repobladores (siglos XVII y XVIII)" en *Actes de les I Jornades d'història local de Muro*, Alcoi, Ajuntament de Muro – Institut d'Història l'Almoroig, 2005.

¹⁹⁴ TORRES MORERA, Juan Ramon; *Repoblación del reino de Valencia tras la expulsión de los moriscos*, València, Publicacions de l'Arxiu Municipal de València, sèrie 3ª, estudis monogràfics, 1969.

¹⁹⁵ CISCAR PALLARÉS, Eugenio; *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, València, Del Cènia al Segura, 1977, pp. 325

aquest període comentat varen proliferar, s'observà que moltes d'aquestes cartes de poblament presentaven revisions posteriors a la baixa, i fins i tot, com apunta Santiago La Parra López per al cas d'Oliva i Gandia, beneficiava a una oligarquia urbana, a canvi de garantir la pau social. En definitiva, si comparem la situació dels repobladors amb la dels moriscos, s'observa una millora, que es farà més patent al llarg del segle XVII. Aspectes que demostren a nivell general, que en la pràctica, les condicions tan dures i exigents marcades per les cartes pobles, en realitat no ho foren tant. De fet, Primitiu Pla apunta, que malgrat que a la primera meitat del XVII es pot corroborar que la població valenciana no travessava per un dels seus millors moments, a la segona meitat del segle XVII, s'observa el millor període dels segles XVII i XVIII.¹⁹⁶ Aleshores, com apuntava Manuel Ardit Lucas l'any 1993 al seu llibre *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, calia relativitzar la incidència de la suposada refeudalització o enduriment de les condicions de la repoblació senyorial, que en tot cas hauria afectat, en línies generals, a nuclis poc poblats i amb una contribució relativa petita al total de la producció agrària valenciana. Si bé és cert, que resulta innegable que la senyoria, com expressava Ciscar, amb l'expulsió dels moriscos i la posterior repoblació, va guanyar en claredat, racionalitat i actualitat, en la mesura en que les noves capitulacions acabaren amb el complex embrull de prestacions que havien gravat els mudèjars i moriscos. També guanyà, probablement, en superfície, ja que sembla que els moriscos havien posseït, encara que de manera desigual, diferents extensions de terra en propietat plena i alodial. I a més, implicà la introducció o generalització de la emfiteusi en unes terres que abans no l'havien coneguda. Tanmateix, segons Ardit, com que la cessió del domini útil era encara prou corrent en aquesta època, seria excessiu parlar de senyorialització. Una ampliació patrimonial que beneficià indubtablement a molts senyors, però no deteriorà necessàriament la condició dels llauradors.¹⁹⁷

En aquest nou context, i fins a mitjans de la dècada de 1990, la nòmina d'estudis sobre els senyorius i camp valencià s'elevà substancialment, i cal destacar els noms d'historiadors com, per exemple, Pedro Ruiz Torres, Manuel Ardit Lucas, Ricardo Franch Benavent, Tomás Peris Albentosa, David Bernabé Gil, Armando Alberola Romà, Mari

¹⁹⁶ PLA ALBEROLA, Primitivo; "Despoblación y repoblación. La crisis del XVII en el Cuartel de La Marina y Las Montañas" en *Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Alacant, abril de 1990*, coord. per Vicente Gozálbz Pérez, Antonio Eiras Roel, Massimo Livi-Bacci, Jordi Nadal Oller, Josep Bernabeu Mestre, Vol. 3 (*Evolución demográfica bajo los Austrias*, coord. per Jordi Nadal Oller), 1991, pp. 226

¹⁹⁷ ARDIT LUCAS, Manuel; *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, Barcelona, Curial, vol I, 1993, pp. 197-214

Carmen Irles Vicente, Elia Gozábez Esteve, Primitivo Pla Alberola o el mateix, i ja citat, Ciscar Pallarés. No obstant això, és Pla Alberola qui ens servirà de punt de partida en l'àmbit geogràfic de la nostra investigació, ja que seguint les directrius del professor Antonio Gil Olcina en relació als aspectes jurisdiccionals dels senyorius, com aleshores ho feren també molts d'aquests historiadors, s'endinsà en la coneixença i estudi del Marquesat de Guadalest i del comtat de Cocentaina durant els segles XVI i XVII. Així doncs, amb *Cartas Pueblas del condado de Cocentaina*, publicat l'any 1986, o els articles "*Benillup 1609-1630: alternativas y dificultades de una repoblación*", "*Los movimientos migratorios en el condado de Cocentaina tras la expulsión de los moriscos*" o "*Despoblación y repoblación. La crisis en el Cuartel de La Marina y Las Montañas*", dels anys 1981, 1988 i 1991 respectivament, per citar alguns, constava per al comtat de Cocentaina allò que hem apuntat abans sobre que la repoblació i les conseqüències de l'expulsió dels moriscos no havien sigut tan dures com es desprenia en analitzar aïlladament els texts de les Cartes Pobles. De fet, com venim dient, el mateix s'evidenciava poc a poc a la resta del territori valencià amb els estudis anteriorment citats, però a més, per regla general reflectien que a partir de l'expulsió dels moriscos el 1609 el procés repoblador comportarà una enorme diversitat del règim senyorial, alhora que també, canvis en l'estructura de la propietat i en els conreus.¹⁹⁸

En aquest sentit, el mateix Ciscar Pallarés, l'any 1993, a la tercera part del llibre *Moriscos, Nobles i Repobladores*, feia una reflexió i revisió historiogràfica davant aquesta crítica a la seua tesi sobre la refeudalització de l'any 1977¹⁹⁹, a més de plantejar alguns aspectes terminològics sobre el terme en sí. Amb açò, es donaven per desterrats, en certa manera, alguns dels aspectes i conflictes que havien sigut motiu de crítica i discussió de la tesi, i s'actualitzaven historiogràficament les tesis sorgides als anys 70 davant els nous plantejaments i estudis, però sense tenir una continuació en els anys posteriors. Vet ací, que fins l'actualitat pràcticament és un camp d'estudi que ha quedat estancat, i en el qual ens caldria un munt de feina, no sols de comparació, anàlisi, revisió i síntesi historiogràfica, sinó també com apuntava Ciscar, d'aprofundiment en un major nombre de monografies específiques.

Com ha apuntat el professor Bernabé Gil, l'expulsió dels moriscos l'any 1609 donà lloc a una enorme diversitat del règim senyorial en el territori valencià, però, per què tanta

¹⁹⁸ ARDIT LUCAS, Manuel; Els homes i la terra... *Op. Cit.*, pp. 79-235

¹⁹⁹ Reflexió que novament tornaria a realitzar l'any 1997, de forma més actualitzada, al llibre citat anteriorment *La Valldiga siglos XVI i XVII. Cambios y continuidades en el campo valenciano*.

diversitat? En aquest sentit, un fet curiós al respecte, és veure com l'any 1693 a les comarques centrals valencianes s'està desenvolupant la II Germania, mentre a la Vega Baixa, es produeix un seguit de colonitzacions alfonsines. Tan la pregunta com la reflexió plantejades per David Bernabé, impliquen la necessitat de realitzar una recopilació de tots els estudis duts a terme fins l'actualitat, analitzar-los a fons, i reflexionar-hi al respecte. Una tasca molt important per poder conèixer molt més els senyorius valencians, les estructures socials, econòmiques i culturals, a més de l'estructura de la propietat de la terra, sense perdre de vista els principals protagonistes d'aquests canvis i transformacions, les persones. En definitiva, podria ser un punt d'inflexió a partir del què revitalitzar i reflexionar al voltant d'aquest camp d'investigació.

5.2. Principals factors determinants

En primer lloc, cal tenir present que el problema de la repoblació s'ha d'observar almenys des de quatre òptiques diferents i, alhora, relacionades: monarquia, senyors, creditors censalistes i repobladors. De fet, en molts casos no podem contraposar clarament els darrers tres. Com apunta Rafael Benítez Sánchez-Blanco,²⁰⁰ una contraposició entre aristocràcia i burgesia no s'ajustaria de forma total a la que oposa a senyors de moriscs amb creditors censalistes, ja que malgrat que els aristòcrates són els que més llocs i cases de moriscs posseeixen, existeix a més, una llarga llista de xicotets senyors afectats per l'expulsió, i propietaris d'un únic lloc, o com a molt un parell, que resten molt allunyats del poder dels grans títols. A tot açò, és problemàtic identificar als censalistes de forma exclusiva amb les classes mitjanes rendistes i, més encara, amb la burgesia; ja que entre aquests podem trobar des de senyors titulats fins a artesans, alguns dels quals es troben entre les nòmines dels nous colons o repobladors als quals se'ls assignen terres. Però a més, una gran varietat d'institucions eclesiàstiques, i no pocs xicotets senyors de moriscs, els trobem en ambdós costats: com a senyors i com a creditors censalistes.

Per altra banda, si ens fixem en la Monarquia, a aquesta se li presenta el gran problema de com fer front a la crisi social i econòmica que havia produït l'expulsió, i en aquest sentit, a com reomplir el buit deixat pels moriscs. Un fet, que com assenyala el professor Benítez, va obligar a plantejar diverses solucions. En un primer moment, Lerma va plantejar el model aplicat al regne de Granada després de la deportació dels moriscs

²⁰⁰ BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael; "Justicia y Gracia: Lerma y los... *Op. Cit.*, pp. 255

granadins, i que consistia en que la corona incorporava tots els béns dels expulsats en l'aplicació de la condemna pel delit traïció i fixava unes condicions uniformes de repoblació. Però, com continua apuntant Benítez Sánchez-Blanco, prompte introduí diferències substancials amb aquests model, ja que el favorit de Felip III pensava concedir la mercè dels béns i de les rendes als senyors i que les condicions de repoblació no foren fixades solament pel govern, sinó que foren proposades per una comissió nomenada per la junta d'Estaments. El projecte centralista de seguida s'abandonà degut a l'oposició del Consell Reial de València recolzat pel Consell d'Aragó, ja que defensaven la llibertat de cada senyor per a repoblar. A més, també fracassà allò referent a la confiscació de béns emfitèutics pel fet que s'enfrontava amb la legislació foral, la qual garantia la consolidació del domini útil per part del titular del domini directe.

A tot açò, i per a complicar més la situació, s'afegia un problema més greu com era la crisi dels censals, i que s'havia obviat des del principi. Com apunta el citat professor, és molt probable que el Govern hagués preferit una solució global dels censals consistent en rebaixar l'interés de forma general al 5%, alleugerant les tensions i deixant actuar a les forces socials per a que cadascú busqués solucions per la via judicial i les concòrdies. No obstant, la dificultat radicava en que el gran endeutament senyorial requeia sobre els béns destinats als repobladors per efecte de la forma en que els moriscos havien assumit crèdits a favor dels seus senyors i de la legislació foral que garantia el cobrament dels deutes dels senyors en els béns dels seus vassalls. Davant d'aquesta situació en tingué que intervenir en l'àmbit dels censals, però de seguida sorgiren les discussions i enfrontament per part de les diferents parts amb el plantejament de diverses propostes.

Finalment, serà el pla de l'Audiència de València el que s'aplicarà de la mà del doctor Salvador Fontanet, regent del Consell d'Aragó. El sistema no va resistir la complexitat d'un projecte massa complex per aplicat per una administració limitada, que en l'àmbit local estava dominada pel poder jurisdiccional dels senyors, i que ja s'havia retardat fins 1614. Amb açò sobrevenia la caiguda en desgràcia del favorit de Felip III, el duc de Lerma, i la mort del mateix monarca. Tanmateix, cal destacar alguns aspectes significatius com és la reducció global de l'interés, primer al 6'6% i després, en 1622, al 5%; com també, el recurs a les concòrdies entre senyors i censalistes, deixant de banda el "*asiento*" realitzat per la Junta de Població.²⁰¹

²⁰¹ *Ibidem*, pp. 329-332

Així doncs, per valorar i explicar el procés repoblador caldrà tenir en compte, a més, els següents factors estructurals i socials:

1. Els senyors: es veuen amenaçats pels censals, alhora que alguns, també necessiten cobrar-ne per fer front als que deuen, a més de per poder fer front a les despeses que se'ls presenten. Tanmateix, en molts casos s'han vist i van a veure's afavorits al consolidar els dominis i propietats que abans eren dels seus vassalls moriscos, una ocasió que en molts casos els permetrà actualitzar les rendes amb les noves poblacions i establiments de béns als nous colons.

2. Les oligarquies locals o comarcals: conformat per unes elits, en molts casos nodrides d'artesans, que davant una conjuntura d'esgotament econòmic que venia a agreujar-se amb la crisi dels censals provocada per l'expulsió, es veien ofegades fiscalment amb una quantitat de deutes amb els que no podien fer front. Recordar, que no sols haurien de fer front als censals carregats a nivell particular, sinó que a més, els veïns eren garants dels deutes que els consells municipals havien contret. Així, la disponibilitat de terres com l'oportunitat d'evasió dels deutes, animà ràpidament l'ànsia de colonització, i més tenint en compte que entre el poble corria la notícia que l'ocupació d'aquestes terres seria lliure i sense cap tipus de càrrega. Aquest fet, provocà posteriorment el desengany i frustració de molts d'aquests primers colons amb unes expectatives massa elevades.

3. Les relacions familiars: aquestes són molt importants per analitzar el procés repoblador, ja que influeixen de forma destacada i ens permeten analitzar i explicar els moviments migratoris d'aquest període. Més tenint en compte la gran mobilitat que es pot constatar durant aquesta primera meitat del segle XVII, fonamentalment relacionada amb aquesta transferència demogràfica encaminada a repoblar les terres deixades pels moriscos foragitats.

4. El aspectes del procés repoblador comuns a tot l'antic Regne de València, s'han de tenir presents a l'hora de realitzar una valoració d'aquest procés. Aquests són:

- La repoblació, majoritàriament, va córrer a càrrec dels senyors.
- Estigué marcada per un grau elevat d'improvisació en la seua aplicació.
- Hi hagué una lenta recuperació demogràfica.

Capítol 6. El procés de repoblació

Al setembre de 1609 la notícia de l'expulsió dels moriscs entre les comunitats de cristians vells va provocar de seguida el degoteig d'un contingent humà, amb ànsies de colonització de terres, cap a aquells llocs que anaven a quedar abandonats. La ràpida reocupació d'algunes poblacions del comtat de Cocentaina, fins al moment morisques, ja es veu reflectida en la documentació durant els dies posteriors a l'expulsió, i fins i tot setmanes abans d'aquesta.

S'iniciava un complex procés de repoblació que, com ha apuntat encertadament el professor Primitivo Pla Alberola, havia estat encetat des del mateix moment de la promulgació del decret d'expulsió, tot deixant oberta una frontera de pas cap als territoris que abandonaven els moriscs i que prompte va atraure un important contingent poblacional que buscava satisfer unes expectatives que no sempre s'acompliren²⁰².

Un procés, que a més, es caracteritzarà per una ampla mobilitat demogràfica; i que si en un primer moment sembla nascut de l'espontaneïtat dels propis colons que acudeixen a repoblar dits territoris, prompte ens adonarem que no sempre serà així. De fet, des de l'inici observarem la participació en el procés de repoblació de diferents agents amb interessos enfrontants: repobladors, senyors, creditors censalistes, i fins i tot, el Consell d'Aragó, l'Audiència de València o el Consell d'Estat. Una situació que arreu del territori valencià ofereix una imatge una mica caòtica i anàrquica fins el 1611 – 1613 en que hom aconsegueix posar ordre, tot i el fracàs de les directrius repobladores dutes a terme per Fontanet amb no pocs esforços. Recordem que el gros de les Cartes Pobles s'atorguen durant aquest interval existent entre els any 1611 i 1613. Tanmateix, podem trobar-nos amb l'excepció d'uns pocs casos on la Carta de Població s'atorgà el mateix 1609 (en total, a hores d'ara, se n'han pogut documentar 7 casos, als quals, a partir d'ara es ve a sumar altre amb la nostra troballa, i que ordenats per data, quedarien així: Setla, Pujol, Vilamarxant²⁰³, Serra i Ría, Soneja i Assuèvar, Nàquera, Lloc Nou de Benamira o de Sant

²⁰² PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las Cartas Puebas del Condado de Cocentaina*, Institut de Cultura Joan Gil – Albert, Alacant, 1986, pp. XIV-XV.

²⁰³ Projecte de Carta Poble, publicada per ARDIT LUCAS, Manuel; "Projecte de població i carta pobla de Vilamarxant", *Mirades al camp del Túria*, 4/5, 2013, pp. 82-83. Informació facilitada per n'Enric Guinot.

Jeroni, la Valldigna i Corbera)²⁰⁴. Una d'aquestes excepcions, com podem veure, és el cas de la Carta Pobra de Setla, atorgada per en Jeroni Nunyes el 22 d'octubre de 1609, i que a banda de ser una troballa novedosa que hem pogut fer als protocols notariais conservats a l'Arxiu Municipal d'Ontinyent, és doblement interessant pel que respecta a l'estudi de les repoblacions postmorisques, més concretament si ens centrem en l'àmbit d'estudi que comprén aquesta tesi doctoral. Però, per què aquesta afirmació? Doncs principalment, per una sèrie d'aspectes interrelacionats entre sí i que podem considerar claus, almenys des de la nostra òptica, i que estan relacionats amb la dinàmica repobladora de la resta de poblacions valencianes repoblades, i sobretot, les que integren l'antic comtat de Cocentaina (com ara Alcosser, l'Alcúdia, Gaianes o Muro).

Així doncs, aquests aspectes als quals ens referim per al cas de Setla, podem englobar-los en tres. La seua importància rau, en primer lloc, en el fet que l'atorgament de la Carta de Població és immediat a la sortida dels moriscs, un indicador que ens reflexa clarament la innexistència d'un hiati poblacional²⁰⁵. De fet, la data de l'atorgament d'aquesta coincideix exactament amb la data en què la comunitat morisca de dit lloc, com també la resta de moriscs de les poblacions veïnes, abandonen els territoris d'allò que actualment conforma la comarca del Comtat; però a més, entre els signataris de la Carta Pobra veiem a personatges que des d'almenys nou dies abans ja els tenim documentats en diferents escriptures notariais atorgades durant els dies previs a la sortida dels moriscs, com a "residents" o "atrobats" en Setla. Per altra banda, el segon dels aspectes pel que destaca, és per la particularitat que li dona el fet que Setla, és a dir, el lloc que es procedeix

²⁰⁴ Observem que la Carta Pobra postmorisca més primerenca pel que fa a data d'atorgament, és la de Setla, signada el 22 d'octubre de 1609. I tot seguit, li segueixen els atorgaments de la Carta Pobra de Pujol el 24 d'octubre de 1609, feta per en Baltasar Julià; la dels llocs de Serra i Ría el 20 de novembre de 1609, atorgada per en José Folch de Cardona, qui el 28 del mateix mes també concedia la Carta Pobra per a altres llocs de la seua possessió, com ho eren Soneja i Assuèvar; i per últim, el 12 de desembre de 1609 era el Monestir de la Valldigna qui atorgava Carta Pobra per als llocs de Simat, Benifairó, Tavernes, i probablement també per a Ombria i Alcudiola. Vegeu: CISCAR PALLARÉS, Eugenio; *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, Del Cenia al Segura, València, 1977, pp. 171-175. Cal afegir però, gràcies a la informació facilitada pel Dr. Enric Guinot Rodríguez, el projecte de Carta Pobra per a Vilamarxant, datat el 7 de novembre de 1609; la Carta de Població de Lloc Nou de Benamira o de Sant Jeroni, atorgada el 8 de desembre; la de Nàquera, el 6 de desembre; i la de Corbera, el 22 del mateix mes. Veieu: GUINOT RODRÍGUEZ, Enric; *"Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)"*, Col·lecció Fonts Històriques Valencianes, 62a, c i d. PUV, Universitat de València. València, 2015, 2016 i 2017.

²⁰⁵ Aspecte que aniria amb total consonància amb allò observat per Primitivo Pla, i que el duia a intuir la innexistència del citat hiati poblacional. Però a més, també corrobora la hipòtesi plantejada al respecte, tot reafirmant la coincidència entre els moriscs que preparaven la seua partida i aquells que aspiraven a ocupar es cases i terres que aquests abandonaren, i no simplement com uns casos aïllats. Vegeu: PLA ALBEROLA, Primitivo; *Cartas Pueblas del Condado...*; i del mateix autor l'article "Los Movimientos migratorios en el Condado de Cocentaina tras la expulsión de los moriscos" en PÉREZ APARICIO, Carme (ed.) *Estudios sobre la población del País Valencià*, València, S.E.P.P.V., Vol. I, 1988, pp. 301-314.

a repoblar en aquest cas²⁰⁶, pertany a un senyor que pretenia la jurisdicció alfonsina²⁰⁷; fins i tot, és molt probable que amb l'expulsió dels moriscs allò al que aspiraria en Jeroni Nunyes és a no perdre-la, ja que podria haver-la aconseguit al voltant de l'any 1607 quan el lloc encara estava poblat únicament de moriscs²⁰⁸. Un fet, per tant, important. Si l'expulsió el 1609 podia afectar-li privant-lo de dita jurisdicció en no acomplir els requisits per ostentar-la, ben bé s'explicaria la immediatesa en l'atorgament de la Carta Pobra²⁰⁹. I per últim, el tercer aspecte que considerem d'importància, és la relació existent entre el senyor de Setla i un creditor censalista pertanyent a l'elit local de Bocairent, en mossèn Jeroni Ferris, que a més, també està vinculat familiarment amb l'esposa de Nunyes i amb la vila comtal: Cocentaina. Poblacions aquestes darrerres, que són alhora, focus econòmics de certa importància i nucli de cristians vells; però també, lloc de procedència de gran part dels repobladors de Setla²¹⁰. Fins i tot, observem indicis d'una

²⁰⁶ En aquest cas, per ser immediat l'atorgament de la Carta Pobra de Setla, tot coincidint pràcticament amb l'assentament de colons durant els dies precedents, podríem entendre el terme "poblar" en ambdós sentits de l'accepció; és a dir, tan a nivell humà o demogràfic, com a nivell jurídic. No obstant, cal tenir ben present, com apunta el professor Pla Alberola, que en aquest moment posterior a l'expulsió i amb l'atorgament de Cartes Pobles en l'interval existent entre 1609 i 1613, l'expressió estar "sens població" no l'hem de prendre en el sentit demogràfic, i per tant, tampoc haurà d'entendre's el "poblar" en aquest sentit, sinó en sentit jurídic, ja que el poblament o colonització per part dels efectius demogràfics es pot observar, en molts casos, coincident amb l'eixida dels propis moriscs. Veieu: PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las Cartas Pueblas del Condado...*, pp. XVI

²⁰⁷ Recordem que el Comtat de Cocentaina no constitueix un senyoriu homogeni, i en aquest sentit, com apunta el professor Pla Alberola, "*fruto de la particular articulación de las jurisdicciones señoriales en el derecho valenciano, podemos encontrar en el seno de una baronía, com es el condado, otros señoríos cuyos titulares tienen un nivel de competencias más reducido: la jurisdicción alfonsina, la jurisdicción civil o una mal determinada jurisdicción ínfima*". I així és, com un exemple d'aquests senyorius el podem observar en el cas Setla, que tot i estar dintre del terme jurisdiccional del Comtat de Cocentaina, conforma un menut senyoriu, del qual és titular en aquest moment en Jeroni Nunyes, i que exerceix un nivell de competències més reduït. Veieu: PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las Cartas Pueblas del Condado...*, pp. XVII.

²⁰⁸ En Jeroni Nunyes havia adquirit Setla per matrimoni amb Rafaela Bosch l'any 1597, i deu anys després ja instava a que se li reconegués l'exercici de la jurisdicció alfonsina, i que sembla va aconseguir. Açò implicaria tenir al mínim en el seu senyoriu 15 cases de cristians (els moriscs, a efectes, ho eren també: cristians nou), ja que era la condició mínima exigida pel fur per aconseguir la jurisdicció alfonsina. Per a més informació veieu: PLA ALBEROLA, Primitivo; "La jurisdicción alfonsina como aliciente para la recolonización del territorio", *Revista de Historia Moderna*, nº12, Universitat d'Alacant, Sant Vicent, 1993, pp. 79-140.

²⁰⁹ En aquest sentit és important observar, com al primer dels capítols de la Carta Pobra es fa explícita menció a que en Jeroni Nunyes exerceix la jurisdicció alfonsina en el senyoriu de Setla, tot expresant amb la següent frase: "[...] los dits nous pobladors, se hagen de avasallar aquells en lo present lloc prestant los omenatges de fidelitat acostumats, sometent-se al for y jurisdicció del señor del dit lloc, qui de present és y per temps serà, en tant quant per furs del present regne li és permés lo exersisi de la jurisdicció alfonsina". Vegeu l'annex documental.

²¹⁰ De fet, els nuclis d'on procedeixen majoritàriament els nous repobladors de gran part dels despoblants moriscs d'aquesta comarca, i que arriben entre 1609 i 1620, són de viles cristianes relativament pròximes. Un aspecte interessant és que aquestes són majoritàriament viles de reialent, com ara Alcoi, Bocairent, Banyeres, Ontinyent, l'Horta d'Alacant (Sant Joan i Benimagrell), Castalla, Ibi, Xixona o Villena; però també, d'altres de senyoriu, com la mateixa vila comtal, Cocentaina. Una afirmació que es desprén del treball de recerca i observació d'una nòmina bastant ampla de fonts documentals fins ara consultades, com per exemple els Protocols Notarials, i que són la base per a l'elaboració de la nostra investigació. Si és d'interès, podeu veure: SILVESTRE PÉREZ, Sergi; *El procés repoblador postmorisc al Comtat de*

possible estratègia duta a terme per alguns personatges pertanyents a l'elit local de Bocairent, i que malgrat tot, no restaria molt al marge de la possible iniciativa pròpia d'alguns repobladors; ja que a més d'observar la presència d'un contingent de colons oriünds de Bocairent que és important no sols a Setla, sinó també a poblacions veïnes com Muro, Alcosser, Gaianes o Almudaina, també ens n'adonem de l'activitat econòmica exercida durant aquests anys inicials per aquesta elit bocairentina, que tot i mantenir la seua residència en Bocairent, no deixen d'aparèixer a la documentació. Un exemple podria ser l'esmentat en mossèn Ferris, o també l'arrendament realitzat pel notari Pere Gumiel i altres mercaders de la vila de Bocairent, l'any 1618, de la baronia de Planes²¹¹.

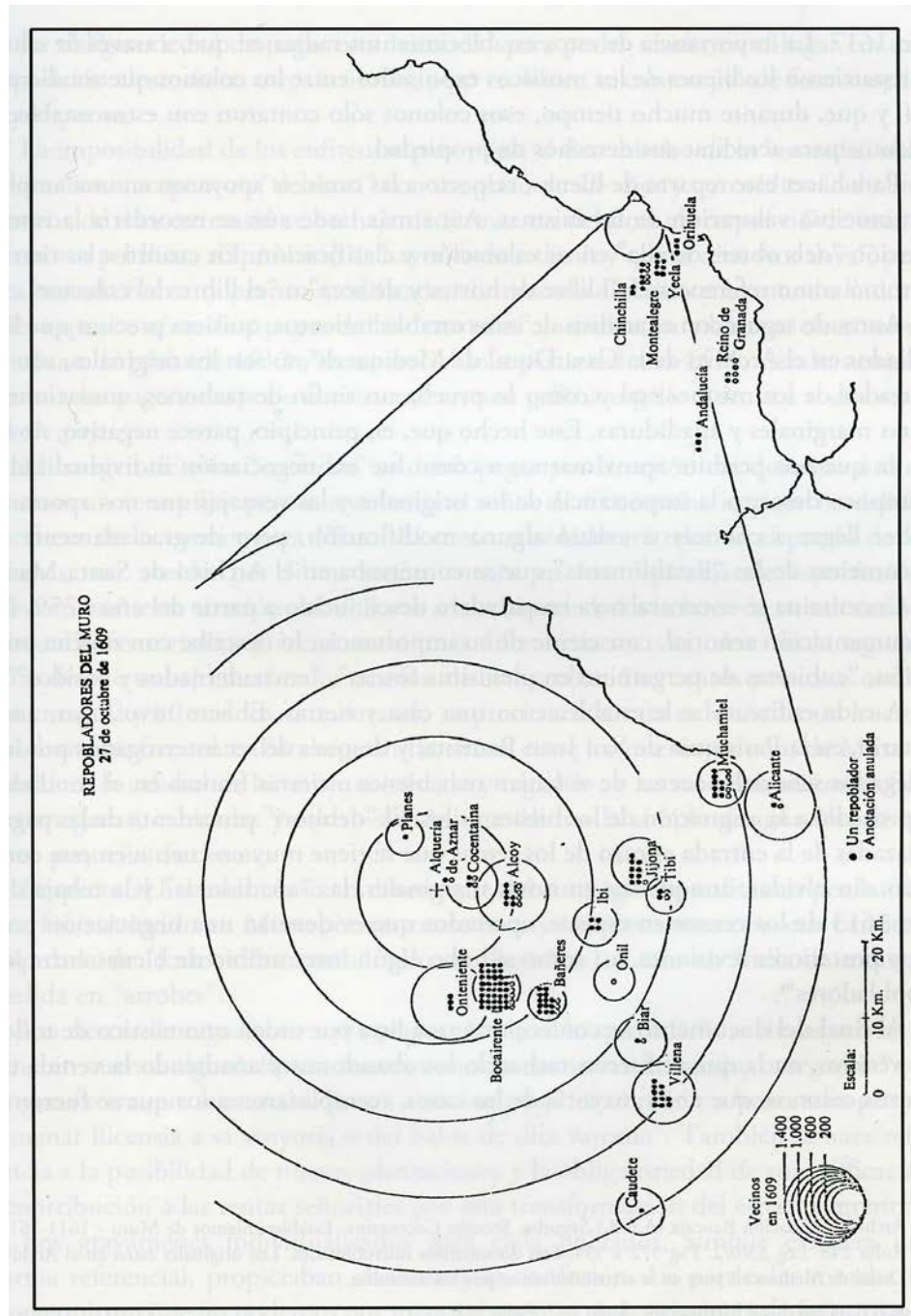
Vist açò, cal afegir que per regla general, el procés repoblador d'aquests despoblats moriscs no fou gens fàcil, com també seria un error pensar en la seua homogeneïtat a tot el territori valencià. De fet, i almenys per a l'àmbit d'estudi que ens ocupa, la complexitat augmenta conforme descendim amb l'anàlisi microscòpic dels agents participants i les relacions entre ells, que si més no, també no deixa de tenir el seu interès. No obstant això, i tornant a fer-ne una visió general del procés, no hem d'obviar les nombroses dificultats que l'entorpiren en tots els casos, com també la impossibilitat evident de restituir el buit demogràfic que deixaven els moriscs i que entre altres coses i factors, comdemnà a l'abandonament d'uns 200 nuclis de població valencians, fins al moment habitats per moriscs, i que quedarien totalment despoblats. A més a més, cal tenir en compte, com ha apuntat el professor Rafael Benítez Sánchez-Blanco, els no pocs debats i conflictes que es suscitaran entre els poders territorials, sobretot pel que respecta a les directrius repobladores que s'havien de dur a terme²¹². I tots aquests aspectes, hom ha d'entendre'ls

Cocentaina: entre la mobilitat i la consolidació. Una perspectiva local a partir de l'estudi de les localitats d'Alcosser i Gaianes, tesi de màster defensada a la Universitat de València, 2013, pp. 69-110; i anteriorment a d'aquest estudi, són de referència obligada alguns dels articles i publicacions de Primitivo Pla Alberola, i que són en certa manera el germen o punt de partida tan de la citada Tesi de Màster, com també d'aquesta Tesi Doctoral. Ens referim a: PLA ALBEROLA, Primitivo; "Benillup 1609-1630: alternativas y dificultades de una repoblación", *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, nº1, Sant Vicent, 1981, pp. 171-203; "Los movimientos migratorios en el Condado de Cocentaina tras la expulsión de los moriscos" en PÉREZ APARICIO, Carme (ed) *Estudis sobre la població del País Valencià, S.E.P.P.V.*, Vol. I, València, 1988, pp. 301-314; "Despoblación y repoblación. La crisis del XVII en el Cuartel de La Marina y Las Montañas" en *Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica, Alacant, abril de 1990*, coord. Vicente Gozálbz Pérez, Antonio Eiras Roel, Massimo Livi-Bacci, Jordi Nadal Oller, Josep Bernabeu Mestre, vol. 3 (*Evolución demográfica bajo los Austrias*, coord. per Jordi Nadal Oller), 1991; i *La población del marquesado de Guadalest en el siglo XVII*, Alacant, Publicacions de l'Institut d'Estudis Alacantins, Serie I, Número 87, 1984; *Las Cartas Pueblas del Condado de Cocentaina*, Institut de Cultura Joan Gil-Albert, Alacant, 1986.

²¹¹ Podeu veure algunes pinzellades sobre mossèn Jeroni Ferris i Calatayud a SILVESTRE PÉREZ, Sergi; "Setla al testament de mossèn Hieroni Ferriz (1616): notes al voltant de la repoblació postmorisca", *Revista Festes de Setla*, 2014.

²¹² BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael; "Justicia y Gracia: Lerma y los Consejos de la Monarquía ante el problema de la repoblación del Reino de Valencia", *La Monarquía de Felipe III: los Reinos*,

en el context d'una societat bastant poblada, però no el suficient per suplir el buit demogràfic dels moriscs, i on existia una fam de terra propiciada per les dificultats que atravesaven les manufactures i el comerç; una situació que a més, podia estar agreujada en molts casos per la pressió censalista.

Imatge 13. Procedència dels primers colons arribats a Muro el 1609. Original de P. PLA ALBEROLA²¹³

Volumen IV, Fundación MAPFRE – Instituto de Cultura, Madrid, 2008, pp. 255 – 332; PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las Cartas Pueblas del Condado...*, pp. XV; SILVESTRE PÉREZ, Sergi; *El procés repoblador postmorisc al Comtat...*, pp. 69-181.

²¹³ PLA ALBEROLA, Primitivo; “Los movimientos migratorios... pp. 308

6.1. Colons d'una frontera interior

El contingent repoblador que arribava a la vall de Cocentaina procedia de diversos indrets, com ara Alcoi, Bocairent, Banyeres, l'Horta d'Alacant, Iecla, Ontinyent o Villena; i les rutes d'accés al territori sota jurisdicció comtal, com també als immediats limítrofs, que abans havien facilitat el dinamisme comercial, ara facilitaven la transferència demogràfica i el pas a tot un espai obert per colonitzar, degut al foragitament dels seus habitants moriscs. En aquest sentit, si les rutes de comunicació pel port d'Albaida, pel port de Salem o també en direcció a l'Horta d'Alacant, tot passant per Alcoi, varen ser importants, encara ho serà més aquella que comunica la vall de Cocentaina amb la frontera castellana, tot passant per Bocairent i Banyeres, llocs de cristians vells des d'on provindrà la major aportació demogràfica²¹⁴.

La notícia de l'expulsió va córrer ràpidament arreu del territori valencià i, mentre els moriscs recollien tots aquells béns mobles que podien endur-se amb ells, els cristians vells començaven a forjar grans expectatives dirigides a acaparar part de l'ample botí que deixaven els expulsats: béns mobles i immobles abandonats o bé malvenuts.²¹⁵ Cal tenir en compte, que les cases i terres dels moriscs no sols eren uns béns desitjables en una societat superpoblada demogràficament, que il·lusionava a molts fadrins pertanyents a famílies humils a formar un nou nucli familiar impensable fins al moment, sinó que també obria les possibilitats d'expansió comercial i econòmica d'una oligarquia benestant. Però a més, presentava l'ocasió perfecta per començar una nova vida a un gran nombre de xicotets propietaris urbans, entre ells artesans, que es veien ofegats davant l'endeutament al què havien de fer front, bé pels interessos dels censals particulars, bé pels censos carregats pels Consells Generals de les seues respectives poblacions. A d'aquest darrer aspecte cal afegir-li que els veïns eren els garants dels deutes que contreia la comunitat local.

La ràpida reocupació d'algunes poblacions del comtat de Cocentaina, fins al moment morisques, ja es veu reflectida en la documentació durant els dies posteriors a

²¹⁴ SILVESTRE PÉREZ, Sergi; *El procés repoblador postmorisc al Comtat de Cocentaina: entre la mobilitat i la consolidació. Una perspectiva local a partir de l'estudi de les localitats d'Alcosser i Gaianes*, treball final de màster, Universitat de València, 2013.

²¹⁵ PLA ALBEROLA, Primitivo; en Pérez Aparicio, Carme (ed), "Los movimientos migratorios en el Condado de Cocentaina tras la expulsión de los moriscos", *Estudios sobre la población del País Valencià*. S.E.P.P.V., València, 1988, vol. I, pp. 305.

l'expulsió; i fins i tot abans. Aquest seria el cas de Muro, on el 27 d'octubre de 1609, sis dies després de l'eixida dels moriscs murers cap a l'exili, s'anotava en un quadern la relació i origen d'aquells 165 repobladors que arribaven per substituir als moriscs, i als què se'ls assignava una sèrie de parcel·les on restava "adachsa" per recollir. Un fet que evidenciaria que no hi hagué discontinuïtat en les tasques agrícoles, almenys en les terres més desitjades, i que els nous colons pogueren fer-se càrrec de la collita pendent de recol·lecció, en aquest cas la "adachsa"²¹⁶. Però si aquest és un exemple clar d'allò que apuntem, encara ho és més clar i de significatiu el cas de Setla, on l'atorgament de la Carta de Poblament, com hem vist, és immediat a la sortida dels moriscs, i constitueix un indicador que ens reflexa sens dubte la inexistència d'un hiat poblacional²¹⁷. Aspecte que aniria amb total consonància amb allò observat per Primitivo Pla, i que el duia a intuir la inexistència del citat hiat poblacional. Però a més, també corrobora la hipòtesi plantejada al respecte, tot reafirmant la coincidència entre els moriscs que preparaven la seua partida i aquells que aspiraven a ocupar es cases i terres que aquests abandonaren, i no simplement com uns casos aïllat. De fet, provocà no poques friccions i conflictes entre ambdós comunitats. Exemple d'aquesta situació, segons els documents que ens indica el citat historiador²¹⁸, i que malauradament en les nostres visites a l'Arxiu Històric Nacional no hem aconseguit localitzar, serien les diferents escriptures de venda d'unes cases i terres, atorgades per sis moriscs de Fraga en favor del senyor d'aquest lloc, el 13 d'octubre de 1609, i on els testimonis en totes aquestes són Pedro Sanjuan, de la Universitat d'Ibi, i Melchor Espí, del lloc de Xixona; cristians vells nou vinguts per aquestes contrades.

Si tenim en compte la concentració de la població morisca en determinades àrees, aviat ens adonarem d'obertura d'una vertadera frontera de recolonització interior. Tot i que de seguida no faltaren candidats per substituir als moriscs foragitats, altra cosa és que foren suficients. I a més, es presentava un problema, que era conjugar les expectatives dels potencials colons i els interessos dels senyors²¹⁹. Uns interessos enfrontats, que ben

²¹⁶ PLA, Primitivo; "Los movimientos migratorios...", pp. 306; ADM.AH.Lligall 150.R01.002

²¹⁷ ÍD; *Las cartas pueblas del condado de Cocentaina*. Institut de Cultura Juan Gil-Albert, Alacant, 1986; ÍD.: "Los Movimientos migratorios...", pp. 301-314; SILVESTRE PÉREZ, Sergi: "Noves aportacions al voltant de les repoblacions postmoriscs: la Carta Pobra de Setla (1609)", en ALBERRI "Quaderns d'investigació del Centre d'Estudis Contestans", n°24, (2014), pp. 27-71

²¹⁸ Aquests documents a què fem referència són: AHN, Secció Clero, carpeta 3342/1-6

²¹⁹ PLA, Primitivo; "Despoblación y repoblación. La crisis del XVII en el Cuartel de La Marina y Las Montañas" en *Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica, Alacant, abril de 1990*, coord. Vicente Gozábez Pérez, Antonio Eiras Roel, Massimo Livi-Bacci, Jordi Nadal Oller, Josep Bernabeu Mestre, vol. 3 (*Evolución demográfica bajo los Austrias*, coord. per Jordi Nadal Oller), 1991, pp. 210-211 i 226; ARDIT LUCAS, Manuel: *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*. Curial, Barcelona, vol I i II, 1993; BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael: "Justicia y Gracia: Lerma y los

prompte suscitarren no pocs conflictes i entorpiren una repoblació que de per sí es presentava difícil, entre altres coses, per la importància del buit demogràfic a reemplaçar i l'escassetat viabilitat per a procurar-se immigrants d'àrees llunyanes. A més a més, les mesures que es dictaren per dur a terme el procés de repoblació foren, en certa manera, inefectives. Un exemple el podem observar amb la tardança de la pragmàtica de 15 d'abril de 1614, que teòricament fixava les bases legals per a la definitiva solució, en un moment en que molts senyors ja havien atorgat les seues respectives Cartes Pobles. Pel que fa als repobladors, observem un interès selectiu en la colonització de les terres abandonades pels moriscs, ja que mentre unes localitats concentraren un nombre elevat de pobladors, les àrees marginals no despertaren gaire atracció, de forma que alguns senyors es trobaren amb altres dificultats afegides alhora de repoblar el seus llocs, com per exemple podem observar a Benillup.²²⁰

Tanmateix, les expectatives que alimentarien aquest interès dels repobladors resultaren en certa manera defraudades. És interessant citar una afirmació realitzada per Pla Alberola, que reflexa molt bé aquest fet:

*“al margen de que algunas [expectativas] fuesen verdaderamente utópicas, las exigencias de los señores, las de los acreedores censalistas, la misma descapitalización de las explotaciones, hicieron fracasar varios intentos de recolonización, hasta el punto de que no es difícil encontrar localidades donde se firmaron más de una carta pueblo primero otorgada”.*²²¹

Així doncs, una vegada repoblats i els nous vinguts assentats, la mobilitat d'aquests no cessà motivada en alguns casos per la decepció dels colons davant les condicions de les Cartes Pobles, i agreujada en altres per les caresties i desastres naturals que s'hi produïren en aquests primer moments. Un fet que ben cert pogué influir en el transvasament poblacional d'unes poblacions a altres. A més, un cas com el d'Alcosser, on en principi quedava subjecte als capítols de població de Muro, potser que també facilités cap a 1613 i fins a 1616, que famílies assentades en un primer moment en Muro (entre 1609 i 1611), anaren a Alcosser, però després tornaren (entre 1617 i 1621), tot mantenint les relacions de reciprocitat mútua. Però a més, també caldria afegir el factor

Consejos de la Monarquía ante el problema de la repoblación del Reino de Valencia” en *La Monarquía de Felipe III: los Reinos*, Volumen IV. Fundación MAPFRE – Instituto de Cultura, Madrid, 2008, pp. 255 – 332; CISCAR PALLARÉS, Eugenio: *Moriscos, nobles y repobladores*. Institució Alfons el Magnànim, Paiporta, 1993; TEROL I REIG, Vicent: “L'expulsió dels moriscos a la vall d'Albaida” (en premsa).

²²⁰ PLA, Primitivo; “Benillup 1609-1630: alternativas y dificultades de una repoblación”, *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, nº1, Sant Vicent, 1981, pp. 171-203.

²²¹ ÍD; “Despoblación y repoblación. La crisis...”, pp. 210.

de les xarxes socials, que augmentaria aquesta mobilitat amb casaments, o intents d'ascens social, propiciats per les relacions comercials entre els repobladors de poblacions veïnes. Un aspecte que ben bé es pot apreciar als registres notariais pertanyents al murer Gregori Vidal, l'alcoià Miquel Valls, els xixonencs Pere Espí i Josep Carbonell o els bocairentins Josep Ferre, Miquel Lluís Alcaraz, Bertomeu Maïques o Pere Gumiel, tots corresponents a aquest període.²²² Ara bé, si les Cartes Pobles o els Consells Generals analitzats per alguns historiadors, com ara Francesc de Paula Momblanch²²³ i Elia Gozálbey²²⁴ per al cas de Muro, ens donen la relació de llinatges existents durant aquests primers anys de la repoblació, i en els quals Muro, l'Alcúdia, Gaianes o Alcosser van haver de renàixer de les cendres com l'au fènix, els protocols notariais ens permeten fer un estudi amb major profunditat. Llavors, vegem-ne exemples a partir d'alguns aspectes de la quotidianitat del Muro de l'any 1615, tot fixant-nos en els protocols de Gregori Vidal²²⁵, i que a més, ens donen raó de l'origen d'aquests primers llinatges murers, els seus perfils socials i les relacions entre ells.

En primer lloc començarem per parlar-ne del nucli de Bocairentins, els quals podem afirmar varen ser els més nombrosos entre els repobladors; i entre ells, tindríem per exemple a Cristòfol Vicent, Aparici Beneito, Joan Maïques, Cosme Maïques, Miquel i Roc Sanchis, Damià Castelló, Joan Silvestre, Joan i Andreu Molina... Si ens fixem als protocols notariais de l'expressat notari Vidal ens assabentem d'algunes curiositats de la realitat d'aquests nous murers, que aviat estructuraren un entramat de relacions entre ells i els altres colons arribats de diversos indrets per dotar de l'oportú dinamisme. Entre els molts exemples que posen de manifest aquesta afirmació, citarem que en data de 18 d'agost de 1615 Cosme Maïques, llaurador i veí de Muro però natural de Bocairent, atorgava una obligació de reconeixement de deute a favor del també llaurador Jaume Planelles, veí de Muro i natural de l'Horta d'Alacant, per pagar-li 30 lliures que li devia en concepte de certs negocis que ambdós mantenien. I així, per satisfer el deute, Maïques li feia cessió a Planelles de tots els drets que tenia sobre un plet amb Andreu Jover, llaurador veí de Muro i natural d'Ibi.

²²² ANC, *Protocols Gregori Vidal*, 1615; AMA, *Protocols Notarial*, Sig. 735-752. Miquel Valls, Alcoi, 1595-1610; AMX, *Protocols Notariais* Pere Espí, Xixona, 1610-1616; *Protocols Notariais* Josep Carbonell, Xixona, 1610 – 1619; AMO, *Protocols Notariais Josep Ferre*, Bocairent, 1594 – 1616; *Protocols Notariais Miquel Lluís Alcaraz*, Bocairent, 1600 – 1620; *Protocols Notariais Pere Gumiel*, Bocairent i itinerant, 1607 – 1620; *Protocols Notariais Bertomeu Maïques*, Bocairent, 1609 - 1648

²²³ MOMBLANCH GONZÁLBAY, Fco de Paula; *Historia de la Villa de Muro*. Ajuntament de Muro, 1993

²²⁴ GOZÁLBAY ESTEVE, Elia; *Carta Poble de Muro (1609)*, Ajuntament de Muro, 2015

²²⁵ ANC, *Protocols Gregori Vidal*, 1615, s.f.

En aquest procés d'extracció d'informació ens assabentem de les últimes voluntats d'alguns dels repobladors en accedir als seus testaments, com ara Aparici Ortunyo, natural de Iecla i “resident en la present vila de Muro que estant detengut de greu malaltia corporal en lo llit, de la qual temch morir”, atorgava el seu testament deixant entre altres coses com a hereus als seus fills Sebastià, Leonardo i Francisca Ortunyo, i nomenant com a marmessor a Joan Soriano, natural de Iecla i veí de Muro. També descobrim les darreres voluntats de Lluís Asnar, natural de la ciutat de València i “atrobat en la alqueria dels Sansos detengut de greu malaltia corporal”; les de Francesc Cuenca, natural de Banyeres i resident a Muro; o les de Joan de Requena, llaurador, natural de la vila de Sax i “habitador de la present vila de Muro”.

No menys interessant és l'arrendament per dos anys que Roc Sanchis, natural de Bocairent i veí de Muro, realitza el vint d'octubre del 1615 als germans Jeroni Segovia i Manuel Franco, d'una casa que fita amb altra seua, amb la de Joan Santamaria i amb el forn de Muro; com també ho és el nomenament de procurador fet per Caterina Morales, casada en segones noces amb el banyerut Francesc Cuenca, a favor del seu fill Pere Joan Visent, llaurador natural també de Banyeres i veïns tots en la vila de Muro.

Els càrrecs locals de Muro que exerciren l'ofici durant l'any 1615 també es deixen veure als protocols del notari Gregori Vidal, i així és com el 8 de febrer, Cristòfol Vicent, Baltasar Bernabeu i Gaspar Sisternes, tots tres jurats, arrenden a Jaume Arcaina, llaurador veí de Muro, “la sisa novament posada en lo dit poble de Muro de les coses tocants a la tenda” per temps d'un any i preu de setanta sis lliures, setze sous i quatre diners. En altres termes apareix el batle de la vila, de qui sabem que era natural de Cocentaina i fill d'un acomodat comerciant, entre altres coses. En data de cinc de novembre, Josep Garcia, llaurador d'Alcosser, reconeixia deure a Francesc Satorre, batle de Muro, dos cafissos de forment a preu i fur conforme Alexandre Visent, arrendador de dita vila, vendria el forment que li quedara. Garcia s'obligava a no poder vendre una mula roja que tenia com a segur i penyora fins que no li pagarà el forment a Satorre, i així si arribat el moment no podia pagar-li, ho faria amb dita mula.

Però si les relacions entre veïns testimonien un cert dinamisme econòmic en la quotidianitat local a escassos sis anys de l'expulsió dels moriscs, també constatem les relacions comercials i socials amb els pobles d'origen i amb veïns de poblacions properes, que entre molts altres factors es veuria facilitat pels intensos fluxos migratoris existents durant aquestes dècades posteriors a l'expulsió. El vint-i-huit de gener de 1615, Pere Reig, llaurador i veí de Muro, confessava deure a Jeroni Alcaraz, veí de la vila de Bocairent, la

quantitat de vint-i-huit lliures pel preu d'un matxo que li havia comprat. Dos dies després, Lluís Mollà, veí de Muro, confessava deure i s'obligava a pagar a Jaume Boscà, llaurador veí de la Pobla del Duc, sis lliures pel preu de quaranta cànters de vi. El tres de febrer, Vicent Pastor, llaurador de Muro, reconeixia deure-li a Bertomeu Sempere de Banyeres, la quantitat de díhuit lliures i deus sous pel preu d'un rosí.

Exemplificadors de la mobilitat, les relacions comercials i colonització interior podrien ser quasi tots els casos que citem i molts més que ens deixem, ja que en aquestes pàgines ens és impossible exposar-los tots amb el detall que es requereix; tanmateix, un cas on es pot visualitzar amb major claredat és observant a l'anteriorment citat Cosme Maïques, a qui trobem que en data de vint-i-dos de novembre de 1615 confessava davant del notari Vidal que era deutor a Miquel Ferre, fill de Joan, natural de Bocairent però resident en Montaverner. Dos bocairentins repobladors de despoblats moriscos situats en senyorijs i valls diferents, i que a banda de mantenir relació amb la població d'on són oriünds, estableixen relacions comercials entre ells tot havent-se desplaçat un a Muro i l'altre a Montaverner.

Pel que fa a la relació dels repobladors amb els familiars i poblacions d'origen la podem constatar contínuament durant els primers anys de la repoblació. Dorotea Jover, malgrat que el seu primer marit havia mort poc després d'assentar-se a Muro i havia casat en segones noces amb Lluís Jordà, mantenia contacte amb el seu sogre Nicolau Gonsalbes, veí de la universitat de Sant Joan. De fet així ho testimonia la carta de pagament que atorgà el vint-i-quatre de novembre de 1615 reconeixent haver rebut del seu sogre trenta lliures per tal de sustentar al seu fill, nét d'aquell. De la mateixa forma, els germans Joan, Polònia i Elisabeth Silvestre, juntament amb el seu pare Joan, tot i que s'havien assentat en Muro, durant el mes de març de 1615 sol·licitaran els serveis de diversos notaris tan de Bocairent com els del propi Gregori Vidal per aclarir l'herència del difunt Bertomeu Belda, veí de Bocairent, avi i sogre respectivament.

La presència de repobladors provinents de les terres del regne de Castella, com s'ha vist, també està constatada. Així doncs, tot i que el contingent demogràfic repoblador del comtat de Cocentaina provingué majoritàriament dels territoris limítrofs a d'aquest i pertanyents a l'antic regne de València, els colons oriünds de Villena, Iecla i fins i tot Madrid també es deixaran veure al Muro de la dècada de 1610. Un exemple més als què ja hem enumerat abans i que resulta doblement interessant és la venda d'una esclava negra realitzada el deu d'abril de 1615 per Maria Enríquez, natural de Madrid i viuda d'Antonio Rodríguez d'Acosto, resident a Muro. L'esclava, que s'anomenava Maria, fou venuda a

Bertomeu Deusa, cirurgià i criat del comte de Cocentaina, per preu de mil dos-cents vint-i-cinc reals castellans. I segons afegeix Maria Enríquez per a coneixença del comprador

*“es de hedat de veynte años, poco más o menos, de mediana estatura, con señas que les faltan tres dientes de la parte de arriba. La qual me trexeron de Lisboa dose años a poco más o menos, y me pertenesia con justo título, y públicamente la passé a este reyno por el puesto de Almansa pagando allí lo que de derechos se devia a su magestad”.*²²⁶

Com pot observar-se, les dades que la propietària de l'esclava aporta per a la venda ens llancen una informació d'allò més interessant en tots els sentits. Per una banda, ens fa coneixedors dels trets físics de la jove; i per altra, ens descobreix quan i de quina forma fou adquirida l'esclava per la repobladora. Alhora, les dades que indica en relació a quin fou el camí que recorregué per arribar al regne de València i que hagué de satisfer els drets duaners en Almansa, ens dona peu a plantejar-nos hipòtesis sobre els motius de l'arribada i establiment a Muro.

Per altra banda, cal afegir altres aspectes interessants que vindrien a complementar els tractats fins al moment, com també l'òptica que ofereix l'anàlisi dels protocols de Gregori Vidal.

En primer lloc, la importància i influència que les relacions de caràcter comercial, existents entre moriscs i cristians vells abans de l'expulsió, pogueren tenir pel que fa a la mobilitat geogràfica, i per tant, en la repoblació postmorisca. I no ens referim solament als censals. Si ens fixem amb alguns dels protocols notariais pertanyents a notaris de la vila de Bocairent, actualment conservats a l'Arxiu Municipal d'Ontinyent, observarem diferents tractes entre moriscs murers i cristians vells bocairentins; dades suggerents que, ho són encara més, en adonar-se'n que molts d'aquests darrers els quals veurem assentats en Muro immediatament després del foragitament dels moriscs d'aquesta població. Aquest fet evidencia, si ens fixem en l'origen dels repobladors i en les xarxes comercials existents amb antelació a l'expulsió dels moriscs, el dinamisme de l'eix Alcoi-Cocentaina-Muro-Bocairent-Villena, en el qual caldria aprofundir el seu estudi no sols pel que respecta al procés repoblador. Un dels casos més copsants, per posar algun exemple, podria ser el d'Aparici Beneito, llaurador pertanyent a l'oligarquia local de la vila Bocairent i veí de la mateixa, qui el 9 d'abril de 1595 atorgava davant el notari bocairentí Josep Ferre, una obligació en la qual reconeixia deure-li a Gabriel Mazuet, nou convertit del lloc de Muro,

²²⁶ ANC, *Protocolos Gregori Vidal*, 1615, s.f.

la quantitat de 82 lliures;²²⁷ i uns quants anys després, concretament el 1611, observem com se li estableixen cases i terres en Muro,²²⁸ alhora que l'any 1613 és nomenat en el llibre d'oficis de Bocarient per a ocupar una de les magistratures locals, però se l'inhabilita a continuació per a exercir-la "per estar residint en lo lloc de Muro".²²⁹ No obstant això, no pensem que aquesta relació és puntual, ja que la mateixa situació la documentem per al cas de Cristòfol Vicent; fins i tot, observem com uns anys abans, l'any 1594, el reputat morisc murer Gaspar Maçot, constituïa com a procurador seu a un bocairentí, Joan Castelló (que després serà poblador documentat el 1611 en Muro i, en 1616, en Turballos²³⁰), davant acte del mateix notari Ferre.²³¹

Per altra banda, és també significatiu i interessant observar el Llibre d'Oficis i Consells Generals de Muro, conservat a l'Arxiu Municipal de la localitat, en el qual des de desembre de 1609, concretament amb l'elecció del justícia realitzada el dia 26, podem anar observant la nòmina dels repobladors que ja hi ha assentats i com van estructurant les bases per al funcionament i dinamisme de la comunitat local.²³² Un fet que ve a evidenciar la ràpida ocupació. Però a més, en el cas de Muro, hem d'afegir la ja citada "memòria dels alfarraços de les adachses" on als nou arribats se'ls assigna immediatament les terres que estaven sembrades de dacsos amb l'objectiu de que aquesta fou recollida i no es perguera. Com apuntà el professor Pla, el problema més immediat que se li presentava al comte de Cocentaina, i per extensió, a l'administració senyorial, era elaborar els inventaris de les parcel·les del comtat amb una descripció detallada, la producció estimada i la indicació de a qui li era encomanada.²³³

Tot seguit passem la dinàmica del procés repobladors a dues de les dos poblacions de la Solana del Benicadell, és a dir, Alcosser i Gaianes, ja que fou molt similar a la de Muro; tot deixant l'anàlisi de les parròquies del raval de Cocentaina i de l'Alcúdia per a les properes ampliacions d'aquesta investigació.

Pel que respecta a Gaianes, les primeres referències documentals que ens testimonien l'assentament de nous colons es desprenen a partir de la signatura de la carta

²²⁷ AMO, *Protocolos Notariales Josep Ferre*, 1594/1595

²²⁸ ADM-FBS, *Secció Cocentaina*, leg. 33, n.2

²²⁹ AMB. Sig. 1/1, *Llibre d'Oficis*, 1561 – 1660; AMO, *Protocolos Notariales Josep Ferre*, 1614

²³⁰ ADM-FBS, *Secció Cocentaina*, leg. 33, n.2

²³¹ AMO, *Protocolos Notariales Josep Ferre*, 1594/1595

²³² AMM, *Llibre d'elecció d'Oficis i Consells Generals*, 1609-1674

²³³ El document al que fa referència Pla Alberola és la "Memòria dels alfarraços de les adacsos fets en lo lloch de Muro en la partida del bractal, hui a XVII de octubre de 1609, alfarraçades per Miquel Mas y Lloréns Jordà", conservat a l'Arxiu Ducal de Medinaceli de Toledo, concretament a la secció històrica: ADM.AH.Lligall 150.R01.002

de poblament, atorgada el 7 d'agost de 1611, i amb la qual s'establia el marc jurídic pel qual s'hauria de regir la comunitat. Tanmateix, estem convençuts pels motius esgrimits anteriorment, que almenys aquests 19 signataris, i potser amb alguns veïns més, ja duïen un temps residint a la localitat. Un exemple que corrobora aquesta hipòtesi és el fet que el 28 de juny de 1610, ens trobem a la Cort de Justícia d'Alcoi, una execució instada per Gaspar Sisternes, cavaller, contra Vicent Llàzer, "habitador en aquel condad, en lo loch de Gaianes", per deutes censals. Així, Sisternes requeria a Llàzer el pagament de 18 lliures, 6 sous i 8 diners corresponents a dos pagues vençudes, per raó d'un cens de 583 sous i 3 diners.²³⁴ Si bé és cert, que de moment tan sols hem pogut documentar aquesta referència.

Tot i que pensem que hauríem d'extrapol·lar i fer extensible el succeït a Muro, fins que no documentem més casos, pensem que continua sent una mica agosarat; però també és cert, que a partir d'aquesta data fins a la formalització definitiva del procés repoblador inicial, amb els establiments de l'any 1613²³⁵, les referències que documentem en relació als repobladors i nous habitants de Gaianes van sent a poc a poc més abundants, i ens reflecteixen l'existència d'una xicoteta comunitat local que intentava tirar endavant amb el ressorgiment de la població i amb unes dinàmiques relacions, lògicament, amb les comunitats locals veïnes. Així ho evidencien, per exemple, que el 23 de desembre de 1612, Jordi Balaguer, "abitador del lloch de Gaianes" contragués matrimoni en la parròquia del Salvador de Cocentaina²³⁶ amb Anna Marin, donzella del lloc de Fraga²³⁷; que durant el mes d'octubre de 1613, Lluís Balaguer, "llaurador habitador e poblador del lloch de Gaianes", atorgués testament davant del notari contestà Nicolau Ferri²³⁸; o que l'11 de setembre de 1615, Josep Balaguer, veí de Gaianes, davant del notari murer Gregori Vidal, atorgara escriptura d'obligació, en la qual reconeixia deure a Agustí Belda, fill de Jaume Belda de la vila de Bocarent, la quantitat de 39 lliures.²³⁹

Si ens fixem en Alcosser, al no tenir Carta Pobra pròpia i regir-se teòricament per la de Muro²⁴⁰, el document amb el què es formalitzaria oficialment la repoblació serien

²³⁴ AMA, *Cort del Justícia*, sig. 384, Alcoi, 1610, f. 38-38v

²³⁵ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2.

²³⁶ APSC. *III Quinque Libri*, 1609 – 1649, f. 137

²³⁷ És significatiu, però, que aquesta Anna Marin amb la que contrau matrimoni Jordi Balaguer, siga parent dels Marin que ens apareixen establerts a Alcosser, i on el referit Balaguer també ens apareixerà als establiments, ja que se li concedeixen terres. Un fet, que com veurem més endavant crida l'atenció, ja que a Jordi Balaguer li seran establertes, pel procurador del comte, terres tan a Gaianes, Alcosser i Turballos.

²³⁸ AMC. *Protocols Notarials*, Sig. 11/5, any 1613.

²³⁹ ANC. *Protocols Notarials* Geroni Vidal, Muro, 1615.

²⁴⁰ Com després analitzarem, i contràriament al que apuntà als anys 80 del passat segle XX el professor Pla, no tenim tan clar que la Carta Pobra de Muro fou el marc jurídic per a tots els repobladors d'Alcosser, ja

els establiments atorgats pel procurador del comte l'any 1616.²⁴¹ Tanmateix, podem constatar la seua ocupació prou abans, i probablement, com hem apuntat per al cas de Gaianes, seguint la mateixa dinàmica i amb un ràpid assentament, tal i com s'observa en Muro. Alguns exemples que evidencien aquest repoblament immediat i anterior a 1616 serien els casos que hem pogut documentar a partir de la consulta dels *Quinque Libri* parroquials de la comarca, com també de diferents protocols notariais i la Cort del Justícia de Cocentaina.

Tenim, per exemple, que el dia 22 de gener de 1613, en l'església del Salvador de Cocentaina, van contraure matrimoni Jusep Garcia, viudo del lloc d'Alcosseret²⁴², i Bàrbera Planelles, del lloc de Fraga²⁴³; o també, que uns mesos després, el 19 de maig de 1613, davant del notari Pere Gumiel, Antoni Sanjuan, fill de Lluís, llaurador natural de Bocairent i veí en el lloc d'Alcosseret, atorgava una obligació en la qual reconeixia deure-li a Agustí Belda, fill de Tomàs, ciutadà bocairentí, la quantitat de 12 lliures²⁴⁴.

Les referències obtingudes a partir d'una sèrie d'obligacions realitzades davant del notari murer Gregori Vidal, l'any 1615, per alguns dels repobladors d'Alcosser, serien altra de les mostres que exemplifiquen aquest assentament previ als establiments. D'entre totes, podem citar la realitzada per Josep Garcia, llaurador d'Alcosser, el 22 de febrer de 1615, en la qual reconeix deure a Abdon Ferrer, veí del lloc de Salem, la quantitat de 25 lliures i 6 sous, pel preu d'un *macho* que li havia comprat; o també el testament de Geroni Sala.²⁴⁵ Anteriors però, són els esments que localitzem a la Cort dels Justícia de Cocentaina, on ens trobem que el 5 de setembre de 1612, Joan Sala de Genís, batle de Mutxamel, en representació de Josep Poveda, instava i requeria a la Cort del Justícia de la dita vila de Cocentaina a que intimés a Francesc Planelles, resident en Alcosser, per a que en el termini de deu dies efectuara el pagament de 10 lliures que li estava devent a l'expressat Poveda, tal i com feien constar amb l'obligació rebuda pel notari Jeroni Ramos. A dita inscripció, a més, consta que passat el termini expressat per a fer el pagament, i no havent-se efectuat,

que com es desprén dels establiments i d'altra documentació consultada, sembla que en alguns casos el marc fou la Carta Pobra de Gaianes.

²⁴¹ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2.

²⁴² Cal advertir, que la nomenclatura d'Alcosser durant el segle XVI i la primera meitat XVII, ens apareix indistintament com a "Alcoçer" o bé com "Alcoçeret".

²⁴³ APSC. *III Quinque Libri*, 1609 – 1649, f. 137v

²⁴⁴ AMO, *Protocols Notariais de Pere Gumiel*, 1613-1615

²⁴⁵ ANC, *Protocols Gregori Vidal*, 1615

“accedí la Cort al lloc d’Alcosser a la casa de dit executat, i essent en aquella, no foren trobats béns mobles que poder escriure, i així la Cort sen tornà en blanch”.²⁴⁶

Aquest exemple, com els anteriors, en ofereixen una ràpida ocupació d’aquests indrets alhora que també ens presenten els diferents perfils socials d’uns repobladors que havien acudit a ocupar les cases i terres que els moriscs expulsos havien estat obligats a abandonar.

6.1.2. Els protagonistes amb noms i cognoms.

Exposat el context en el qual s’inicia i desenvolupa el procés repoblador del comtat de Cocentaina, cal aprofundir-ne en la coneixença dels protagonistes d’aquesta primera onada. Com és inviable poder explicar i detallar un per un els casos de tots els repobladors i de tots els llocs repoblats, ens centrarem en Muro, Gaianes i Alcosser; sobretot en aquests darrers.

El primer període del procés de repoblació estaria emmarcat en l’interval temporal comprés entre 1609 i 1620. Hom podrà preguntar-se els perquès d’aquestes dues dates límit: quines són les raons per establir aquestes dues dates com a límit? La primera està clara, doncs és el punt d’inflexió i inici del procés de repoblació, desencadenat amb el ban d’expulsió de 22 de setembre de 1609; és a dir, la data en que s’inicien els desplaçaments i augmenta l’ànima colonitzadora dels cristians vells cap als nuclis de població que aviat anaven a quedar abandonats. I la segona data, l’any 1620, l’hem elegit perquè ens és molt significativa, ja que a partir d’aquest moment s’hi produirà un sèrie de fets a nivell comarcar, però sobretot a Gaianes i Alcosser, que estan interrelacionats entre sí, i que a més faran perillar la consolidació de la repoblació d’ambdues poblacions. Però a més, a partir d’aquest any també s’observa una substitució pràcticament total dels primers pobladors de Gaianes i Alcosser, per un nou contingent de repobladors; tot i que restaran en menor mesura alguns d’aquest primers, o bé descendents seus. Si bé és cert, que durant aquest primer període, la característica principal serà l’elevada mobilitat humana.

Per parlar-ne dels protagonistes ens centrarem, per al cas de Muro, en aquells que ens presenten aspectes significatius i interessants. Mentre que per al cas de Gaianes i

²⁴⁶ ADM.AH.Lligall Lligall 153/12 *Segona mà de lletres de la Cort del procurador general de la vila i comtat de Cocentaina*, 1612

Alcosser, per les seues reduïdes dimensions sí que farem atenció completa a la nòmina dels repobladors què apareixen registrats als establiment. No obstant això, emprarem altre fonts per complementar la visió i explicació d'allò que volem fer palès.

A Muro, tot i que la nòmina de signataris de la carta de poblament és molt reduïda, cal tenir present que a l'octubre del 1609 tenim constància de 165 colons als que se'ls assigna terres. Un fet que pot constatar-se al llibre d'elecció d'oficis com també als establiments, ja que tan sols amb aquests, l'any 1611, es comptabilitzen uns 118 emfiteutes. Llavors, en relació als signataris, podem dir que aquests actuarien com a representants de la comunitat, ja que entre aquests trobem als què durant l'any de 1611 varen exercir càrrecs municipals, com ara: Joan Domènech, que era el Justícia; Lluís Asnar, Antoni Ortunyo i Jaume Planelles que eren els jurats; i Andreu Andrés, que exercia de mustaçaf.²⁴⁷ La resta dels signataris foren Francesc Martí, Vicent Martí, Ginés Alonso, Aparicio Ortunyo, Felip Sempere, Miquel Ivorra, Joan Solbes, Joan Ferrandis, Lluís Bonanat, major, Francesc Satorre, menor, Francisco Domingues i Garci Gasque.²⁴⁸

Pel que fa a Gaianes, la relació dels signataris de la carta de poblament si que contempla, majoritàriament, a tots els què es suposen veïns de la població; tal i com dona a entendre la mateixa. Els dinou signataris seran Joan Valls, Vicent Llàzer, Vicent Balaguer, Cosme Mataix, Miguel Pérez, Cristòfol Pérez, Nicolau Llopis, Andreu Reig, Sebrià Llopis, Pere Arcayna, Joseph Balaguer de Joseph, Lluís Balaguer, Damià Pérez, Nicolau Gironés, Joseph Balaguer major, Vicent Balaguer, Vicent Miralles, Nofre Sempere de Nofre, i Francesc Martínez, tots llauradors, nous pobladors i “abitadors al present del lloch de Gaianes”.²⁴⁹ De tots aquests, hi ha almenys 14 que dos anys després encara els documentem en Gaianes, tal i com s'aprecia en la relació d'establiments formalitzats: Joan Valls; Vicent Llàzer; Vicent Balaguer; Miquel Pérez, què ara apareix junt amb al seu fill Miquel Pérez, menor; Andreu Reig, Sebrià Llopis, Pere Arcayna²⁵⁰;

²⁴⁷ AMM. *Llibre d'elecció d'oficis i de Consells Generals*, 1609 – 1674, f. 1 – 1v

²⁴⁸ Pla Alberola, P.J., *Cartas pueblas del Condado de Cocentaina*, Alacant, 1986, pp. 37-71.

²⁴⁹ PÉREZ I PAVIA, Gonçal; *Carta Pobra de Gaianes*, Muro, Ajuntament de Gaianes, 2006, pp. 38

²⁵⁰ El 1615 suposem que continuava residint a Gaianes, ja que com s'indica en un parell d'ocasions en els protocols del notari murer Gregori Vidal, on actua com a testimoni, Alcayna és “llaurador del lloch de Gaianes”. [ANC, *Protocolos Notariales Gregori Vidal*, 1615] Açò no vol dir tampoc, que pogués haver mudat la seua residència a Muro i continués tenint les terres establertes a Gaianes, fent cas omís a les condicions de residència marcades per la Carta de Població, com sembla va passar en alguns casos, i on l'exemple més clar el tindríem amb els nous pobladors de Turballos, on segons ens indica Primitiu Pla, l'any 1627 el comte va tenir que recordar als huit que “tenen poblacions y cases en lo lloch de Torballos”, entre ells potser que foren Jordi Balaguer i Joan Casteló, l'obligació de residència, sota pena de comís, ja que “se han acomodado en lo lloch de Muro y altres llochs del preset condat”. [PLA ALBEROLA, Primitivo; *Cartas pueblas del... Op. Cit.*, pp. XXIX]

Josep Balaguer de Josep; Lluís Balaguer²⁵¹ de Vicent; Vicent Miralles; Nofre Sempere; Nicolau Gironés, i Frances Martínez. Tanmateix, altres dels signants de la carta pobla i que no apareixen als 28 establiments, pot ser hagueren mudat de residència o bé havien mort, com per exemple Josep Balaguer, major, que sembla moriria durant la realització dels establiments, ja que el seu nom apareix taxat, i en data de 29 de maig de 1613 s'anota i s'acorda l'establiment en nom del seu fill Jordi Balaguer.²⁵² Per contra, ens apareixen nous colons als quals se'ls estableixen terres, entre ells Joan Esteve, Jaume Ridaura, Joaquim Terol, Lluís Monçon²⁵³ o Miquel i Pere Balaguer entre altres. Alguns, com Lluís Valls o els Balaguer, són fills d'alguns dels signataris, però els altres pot ser arribaren durant aquest interval de temps existent entre 1611 i 1613, o bé, que tot i residint ja a Gaianes el 1611 no signarien la Carta Pobra, cosa també probable; i per tant, ara se'ls formalitzava com a tots, amb els establiments, els béns cedits en emfiteusi pel comte. De fet, si ens fixem de nou en el cas de Muro, els signats de la carta de població tan sols són 17, mentre que hi ha constància de l'existència el 1609 d'un nombre entre 165 i 205 repobladors, i en el 1611, any de la signatura de la Carta Pobra i també de l'atorgament dels establiments, n'he són al voltant dels 118 els realitzats.²⁵⁴

Pel que fa a l'origen d'aquests pobladors, no se'ns indica. No obstant, tenim documentats als Balaguer, abans de 1609, en la parròquia de Santa Maria de Cocentaina, on havien arribat cap a la dècada dels 80 del segle XVI provinents d'Alcoi. També d'Alcoi són els Martínez, Terol, Miralles, Gironés, Sempere i Llàzer. De fet, hem pogut documentar a l'arxiu municipal d'Alcoi a alguns d'aquests nous pobladors de Gaianes, com per exemple a Nicolau Gironés o Vicent Llàzer.

²⁵¹ Probablement degué morir aquest mateix any 1613 o el 1614, ja que a l'octubre del 1613, tal i com s'ha comentat abans, va atorgar testament davant el notari contestà Nicolau Ferri, però a més, a primeries del 1614 ens trobem la divisió de béns feta pels hereus davant del mateix notari. I segons ens indica l'encapçalament de l'acta notarial del testament, l'atorgant estava "malalt en lo llit de greu malaltia corporal..." [AMC. *Protocols Notarials*, Sig. 11/5, anys 1613-1614]

²⁵² ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2.

²⁵³ L'establiment s'atorga el 29 de maig de 1613, però en aquest cas, tan sols són terres el que se li estableix a Monçon. No obstant, en l'acte es fa constar que dit establiment s'atorga a Gaspar Balaguer en representació d'aquest primer. Un fet suggeridor per dos motius: per una banda, perquè si ens fixem que el 22 de juliol d'aquest mateix any, ens apareix als *Quinque Libri* de Benilloba el bateig d'un fill de Lluís Monçon i Agustina Coloma, de seguida se'ns planteja la pregunta... és el mateix personatge? I per altra banda, i que ens fa pensar que probablement la resposta a d'aquest interrogant siga afirmativa, és que al full de l'establiment hi ha un afegitó datat en 27 de setembre del mateix any, en el qual se li afegeix als béns establerts a Monçon en maig, una casa en Gaianes. Casualment, als registres parroquials de Benilloba ja no torna a aparèixer. Cal apuntar, a més, que Monçon havia sigut signatari de la Carta Pobra de Benilloba juntament amb altres 38 colons el 7 de setembre de 1611. Aquest fet, seria un altre dels exemples que constarien, entre altres coses, l'elevada mobilitat existent en els anys immediats a l'expulsió dels moriscs. [Fonts: ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2.; APBN. *I Quinque Libri*, 1580 – 1614; AMA, *Protocols Notarials*, Sig. 685, Onofre Cantó, 1611]

²⁵⁴ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2.

En el cas d'aquest darrer, el 28 de juny de 1610, a la Cort de Justícia d'Alcoi, es registrava una execució instada per Gaspar Sisternes, cavaller, contra Vicent Llàzer, "habitador en aquel condad, en lo loch de Gaianes", per deutes censals. Així, Sisternes requeria a Llàzer el pagament de 18 lliures, 6 sous i 8 diners corresponents a dos pagues vençudes, per raó d'un cens de 583 sous i 3 diners. [²⁵⁵].

De la mateixa manera, a partir d'un procés de raons per deutes censals instat per Blai Mira contra Nicolau Gironés l'any 1633, ens assabentem, entre altres coses, que Gironés resideix altra vegada en Alcoi; i que l'any 1617 Vicent Balaguer fill de Joan, natural d'Alcoi i habitador de Gaianes, li havia venut a d'aquest una heretat denominada el maset roig, situat en terme de la vila d'Alcoi, per preu de 663 lliures, i sobre la qual hi havia carregats una sèrie de censos. ²⁵⁶

Molt probablement també siguen d'origen alcoià els Arcayna, Mataix, Ridaura i Valls, ja que segons observem al llibre de la Cort del Justícia²⁵⁷ com als protocols notariais consultats, aquests cognoms són molt comuns a dita població. Un aspecte que també aprecia i apunta Lluís Torró després d'observar i comparar els sigantaris de les cartes pobles de Benilloba, Benasau, Ares, Benillup, el raval de Cocentaina, Muro, l'Alcúdia, Gaianes i Ràfol Blanch, amb els cognoms de la llista del morabatí d'Alcoi, corresponent a l'any 1602.²⁵⁸ Aquestes apreciacions, queden finalment constatades per nosaltres a partir de la mostra documental extreta dels protocols notariais, i que hem pogut analitzar.²⁵⁹

²⁵⁵ AMA, *Cort del Justícia*, sig. 384, Alcoi, 1610, f. 38-38v]

²⁵⁶ AMA, *Cort del Justícia*, sig. 470/2, Alcoi, 1633

²⁵⁷ AMA, *Cort de Justícia*, Sig. 383, 384 i 385; Alcoi 1609 – 1611

²⁵⁸ El mateix Torró Gil, a l'estudiar Alcoi, i basant-se en l'anàlisi del morabatí, observa que la proporció entre «propietaris» (morabatins) i «pobre» (nichils) era el 1602 de 3/2 aproximadament, és a dir, 538 front a 353; mentre que el 1610 era de 4/3, 402 front a 321. Unes dades que indiquen un descens del 25% dels propietaris, fet que revelaria una participació rellevant dels alcoians en el procés de colonització interior; mentre que els pobres tan sols descendeixen un 9%. Aquest fet, en el qual desapareixen més morabatins que no nichils, segons Torró Gil, apuntaria a que la repoblació dels llocs deixats pels moriscs és protagonitzada, en un nombre significatiu, per petits propietaris pertanyents a l'artesanat i ofegats pels deutes, què aprofiten l'avinentesa per a buscar nous horitzons a les terres abandonades. [TORRÓ GIL, Lluís; *Abans de la indústria. Alcoi als inicis del sis-cents*, Múrcia, Universitat d'Alacant – Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1994, pp. 104-105]

²⁵⁹ Tot i que el cas de Vicent Llazer és un dels pocs que hem pogut documentar per a Gaianes, si ampliem l'estudi a la resta de l'antic territori comtal n'he trobem diferents exemples. Sols cal fixar-nos en Muro, on comptabilitzem entre l'any 1610 i 1615 una ingent quantitat d'artesans, com per exemple sastres, pelaires, ferrers, fusters..., tots ells nous pobladors i oriünds de pobles com Bocairent, Banyeres, Ontinyent o Iecla, o també de les properes Cocentaina i Alcoi. [ANC, *Protocolos Gregori Vidal*, 1615; AMO, *Protocolos Notariales Josep Ferre*, 1610-1611; ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2.] Però tornant al cas de Llàzer, tot apunta a que pertanyia al grup dels artesans i petits propietaris endautats que participaren en aquesta colonització de la frontera d'interior, prova d'açò, és que se li executaran els béns mobles que havia deixat a Alcoi, en casa d'Andreu Asnar, consistents en robes. [AMA, *Cort del Justícia*, sig. 384, Alcoi, 1610, f. 38-38v]

Per altra banda, cal ressenyar un altre aspecte doblement interessant: per una banda, com apunta Benítez Sánchez-Blanco, el fet que amb el decret promulgat per la Junta de repoblació ni els béns immobles ni aquells aparells necessaris per als repobladors, tan per a viure com per a complir les tasques del conreu de la terra, no pogueren ser embargats, suposava un mecanisme per salvaguardar la repoblació.²⁶⁰ Així doncs, si ens fixem que aquest es referia tan als deutes censals contrets pels moriscs o les aljames, com també als deutes propis anteriors del colon, ens adonem que en certa manera els repobladors estaven sent beneficiats; i per altra, les possibilitats que oferia Gaianes per a la ramaderia al comptar amb un ampli i extens territori per a la pastura del ramat, com ho és la solana del Benicadell; ja que si atenem que els cognoms Llàzer, Miralles i Arcayna podem relacionar-los amb l'artesanat alcoià, més concretament als teixidor de drap²⁶¹, ens adonarem que podria haver-hi un cert interès per part d'aquests nous pobladors, encaminat a la producció manufacturera tèxtil, o almenys de subministrament de matèria prima a la vila d'Alcoi. Si bé és cert que havien marxat d'aquesta, probablement motivats en gran part per l'endeutament censal al que haurien de fer front, no vol dir que no continuaren mantenint relacions.

Tal vegada, si analitzàrem més a fons aquest aspecte podríem obtenir resultats bastant interessants, ja que com apunta Lluís Torró, l'expulsió dels moriscs va frenar el procés de deteriorament les economies artesanals al permetre a una part important d'ells accedir a la propietat de la terra, o bé engrandir la que ja tenien, en aquest cas ocupant els béns que abandonaven els moriscs. Aquest factor, des de l'òptica alcoiana, i segons l'esmentat historiador, unit a l'accentuament de la concentració de la propietat, podria haver sentat les bases per a una ulterior expansió de la producció al preservar capitals i deixar una important reserva de mà d'obra susceptible de ser utilitzada en la manufactura.²⁶²

En aquest sentit, no seria d'estranyar que contribuïren en aquest procés proto-industrial els colons establerts a Gaianes, provinents d'aquest artesanat ofegat per deutes censals, facilitant matèria primera: la llana. Més tenint en compte, que alguns d'aquests repobladors o descendents seus, unes dècades després els tornarem a veure habitant en el Alcoi, com per exemple el ja citat Nicolau Gironés. A més, cal ressenyar una curiositat:

²⁶⁰ BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael; "Justicia y Gracia: Lerma y los... *Op. Cit.*, pp. 307-308

²⁶¹ TORRÓ GIL, Lluís; *La reial fàbrica de draps d'Alcoi (segles XVI al XVIII)*, Alcoi, Institut de cultura Juan Gil-Albert, 1996.

²⁶² TORRÓ GIL, Lluís; *Abans de la indústria. Alcoi als...* *Op. Cit.*, pp. 201

mentre a Muro l'origen dels pobladors és bastant divers, predominant el contingent provinent de Banyeres, Bocarient, Villena i Iecla,²⁶³ a Gaianes el predomini està marcat per els alcoians. Com dèiem, pot tenir relació aquest fet amb l'ampli espai per a la pastura que ofereix el Benicadell, i que els colons provenien de l'artesanat draper alcoià? Probablement. Tanmateix, i malgrat estar més o menys constatades, no deixen de ser hipòtesis; per tant, és en aquesta direcció per on caldrà aprofundir i continuar la nostra investigació.

Tot seguit, passem a fixar-nos amb els nous pobladors d'Alcosser. Com no disposem de Carta Pobla específica, el document clau per iniciar l'anàlisi són els establiments, l'atorgament dels quals es retardà fins el 1616²⁶⁴ degut als conflictes interns entre els Corella per la possessió d'aquesta baronia. La nòmina de colons als què se'ls estableixen béns aquest any està composta per un grup de 21 emfiteutes. No obstant això, aquest llistat el podem reduir a 19, ja que hem documentat que a almenys 2 d'aquests emfiteutes se'ls assigna béns immobles però no hi residien a la població, sinó que ho feien a Muro i el raval de Cocentaina respectivament: és el cas de Francesc Satorre i Tomàs Blanes, dels quals parlarem més endavant. La resta, segons el que observem a les fonts, sembla que sí residien a Alcosser, i són els següents: Joan Valls, menor; Miquel Pérez; Francesc Esteve; Jordi Balaguer; Vicent Planelles; Miquel Sanjuan; Juan Guillem; Josepha Planelles, viuda de Geroni Sala; Dorotea Sala, viuda de Frances Planelles, amb el seu fill Bertomeu Planelles; Juan Marin; Anton Marin, Pere Planelles; Pere Fabra; Vicent Llàzer, de Gaianes, en nom del seu fill Vicent Llàzer, constituït en menor edat; Miquel Simó, major; Josep Garcia; Catalina Estevan, vídua de Pere Salvador; Vicent Miralles; i Francesc Marin.

Què podem dir-ne d'aquests? Doncs, pel que fa a l'origen, als establiments no se'ns especifica; però a partir d'altres fonts, i de l'encreuament de documentació, hem pogut obtenir bastants dades al respecte. El primer que observem és que l'origen dels colons és divers, tot i que són tots cristians vells provinents d'indrets relativament pròxims.²⁶⁵ Així doncs, per una banda tindríem als fills d'alguns nous pobladors del veí poble de Gaianes,

²⁶³ PLA ALBEROLA, Primitivo; "Los movimientos migratorios... *Op. Cit.*, pp. 307-310

²⁶⁴ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2

²⁶⁵ Caldria afegir, que la mobilitat existent aleshores, motivada en alguns casos per la decepció dels colons davant les condicions de les Cartes Pobles, i agreujada en altres per les caresties i desastres naturals que s'hi produïren en aquests primer moments, pogué influir en el trasvassament poblacional d'unes poblacions a altres. A més, un cas com el d'Alcosser, on en principi quedà subjecta als capítols de població de Muro, potser que també facilités cap a 1613 i fins a 1616, que famílies assentades en un primer moment en Muro (entre 1609 i 1611), anaren a Alcosser, però després tornaren (entre 1617 i 1621), mantenint en tot moment les relacions de reciprocitat mútua.

com són Joan Valls, menor, fill de Joan Valls, oriünd d'Alcoi; Vicent Llàzer, menor, fill del també homònim i natural d'Alcoi, Vicent Llàzer, major; i Jordi Balaguer, fill del ja difunt Josep Balaguer, originaris d'Alcoi i que havien passat per Cocentaina abans d'establir-se en Gaianes. Per altra banda, també provinents d'Alcoi tindrem a Pere Fabra i Vicent Miralles.

Quant als Planelles, són originaris de l'Horta d'Alacant. A la documentació de la Cort del Justícia d'Alcoi ens trobem registrat, el 15 de novembre de 1611, una execució instada per Tomàs Planelles, veí de la ciutat d'Alacant, contra Francesc Rodrigo, natural de Mutxamel. Casualment, aquest mateix any, a Muro documentem la presència en els establiments de colons provinents d'Alacant i de Mutxamel. Com a exemples, podem citar a Melcior Gozábez i la seua muller Isabel Juan Sirvent, o a Francisco Terol, naturals de Mutxamel; o també a Jaume Planelles, natural de l'horta d'Alacant, del qual tenim constància que a primeries del 1610 ja estava establert a Muro. De fet, des d'aquest any fins almenys 1628, serà elegit en diverses vegades per ocupar diferent magistratures locals. Però a més, resulta significatiu que al seu fill li diguen Tomás; al què també documentem als Consells Generals a partir del 1631 i exercint magistratures locals, com la de jurat, l'any 1631, o la de justícia, al 1634. Aleshores, tenen algun parentesc el Planelles documentat a la Cort del Justícia d'Alcoi, amb els Planelles de Muro? I amb els Planelles establerts a Alcosser? Doncs probablement sí, ja que als registres de la Cort de Justícia alcoiana, mesos abans ens apareix altre document i que està registrat l'1 de juliol d'aquest mateix any 1611, on s'observa que Joan Espí, veí d'Alcoi, insta una execució contra Jaume Planelles i Francesc Planelles, fills de Jaume, naturals de l'Horta d'Alacant, per qüestions relatives al carregament d'un censal. A més, relaciona a Tomàs Planelles, dient que és fill del *quondam* Francesc Planelles, i hereu d'aquests dos. Per tant, en un context com aquest, on la dinàmica de mobilitat és elevada i l'emigració des dels nuclis de cristians vells cap a les zones abandonades pels moriscs és la tònica dominant no és d'extranyar que aquest Planelles siguen els mateixos. De fet, tan sols amb l'anàlisi de l'antroponia dels Planelles localitzats a la Cort del Justícia d'Alcoi i dels establerts a Muro i Alcosser, ens adonem que és similar i es repeteix. A més, cal de tenir en compte un altre aspecte, que és el fet que gran part dels establiments d'Alcosser, no tots com veurem més endavant, varen estar regits per la Carta Pobla de Muro.²⁶⁶

²⁶⁶. Fonts: AMA, *Cort del Justícia*, sig. 384, Alcoi, 1610, f. 493-494/586/891-897; ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2; AHN, *Inquisició*, leg. 676, exp. 14; AMM, *Llibre d'elecció d'Oficis i de Consells Generals*, 1609 – 1674

Per últim, tot indica que els Marin varen arribar des dels voltants de Iecla per l'estret d'Agres fins a Cocentaina, i des d'aquesta població, es desplaçarien cap al 1615 a Alcosser. Quant a Miquel Simó, era natural de Gandia, tal i com es desprén de l'observació dels primers registres sacramentals de l'arxiu parroquial de Gaianes, i en els quals està annex Alcosser. Les actes de casament de dues de les filles de Miquel Simó, major, i la seua muller Mariana Mollà, així ens indiquen la procedència. A continuació, transcrivim una d'aquestes partides de casament com a exemple:

*“A 12 de desembre de 1627, io el lisenciado Descals, con lisensia de don Estevan Sans, doctor en derechos i canónigo de la seu de Xàtiva, i por el ilustríssimo don fray Hizidoro Aliaga, arsobispo de València, ofisial de causas matrimoniales me se fue despachada una lisensia por Fernando Gómes, protonotario de Pedro Galiana, a 27 dagosto de 1627; i abiendo presedido dichas amonestaciones, la primera 28 dagosto, la segunda 29 dagosto, la tersera 30 dese, a 12 de setiembre a los quales despose de una, palabras de presente, a Juan Leon, viudo por muerte d'Agustina Margarid, de Cosentayna, con Fransisca Simon, donzella, hija de Miguel Simó, major, i Marianna Mollà, conjuges, naturales de Gandia, residentes en dicho lugar de Alcoseret. Fueron padrinos Jaime Català, major, del dicho lugar; i Anna Simó de Gandia. Fueron testigos Antón Marín, Juan Valls, major, Miguel Sanjuan i Pedro Fabra, mayor”.*²⁶⁷

Pel que fa a Miquel Sanjuan, era oriünd de Bocairent, dada que constatem mitjançant els diferents actes notariaus que s'han consultat, com per exemple, l'escriptura dotai realitzada en ocasió del seu casament amb Àgueda Juan, l'any 1609.²⁶⁸

Si analitzem els casos de Francesc Satorre, menor, i Tomàs Blanes, ens adonarem que ambdós són un casos especials a simple vista. El primer, natural de Cocentaina, és un dels nous pobladors de Muro, i que a més de signatari de la Carta Pobla d'aquest lloc, atorgada l'any 1611, també és nomenat batlle de la localitat. Un fet que no és d'estranyar si observem la seua ascendència, relacionada amb l'oligarquia local contestana d'aquest període. De fet, era fill del comerciant contestà i creditor censalista Francesc Satorre.

Als protocols del notari contestà Nicolau Ferri ens hem trobat amb una escriptura d'inventari de béns que ens ratifica la filiació d'ambdós Francescs Satorre, pare i fill; però a més, no sols ve a confirmar-nos que el fill d'aquest comerciant i creditor censalista és el Satorre que tenim documentat a Muro com a nou poblador i batle, i al qual també se li

²⁶⁷ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668, f. 93v

²⁶⁸ Aquesta escriptura, que és còpia de l'original, l'hem localitzada a l'arxiu parroquial d'Alcosser inclosa entre una sèrie de documents pertanyents a l'herència de Miquel Sanjuan, entre els quals, també s'hi troba el seu testament nuncupatiu atorgat l'any 1644. Però a més, també hem pogut consultar l'original d'aquesta escriptura dotai, registrada als protocols notariaus del bocairentí Cosme Eiximeno. [APA. *Testaments i llegats a l'església*, 1609 – 1875; AMO. *Protocols Notariaus Cosme Eiximeno*, Bocairent, 1592 – 1609]

havien establert béns a Alcosser; sinó que podem observar clarament l'activitat de creditor censalista del pare a partir de la relació de censos que recauen en l'herència, motiu pel qual es realitza d'esmentat inventari. Un fet que tindria molt a veure amb l'establiment del fill com a nou poblador de Muro i batle d'aquesta població, tenint en compte el context de la crisi dels censals d'aleshores. En aquest mateix sentit, caldria ressenyar que entre aquests censos que posseïa Satorre, n'observem de carregats per moriscs de Muro abans de l'expulsió.²⁶⁹ Aquests podrien ser alguns dels motius, més que suficients, per explicar que l'any 1616 se li establiren 8 fanecades de terra, plantada de vinya, en Alcosser, en compensació de favors o d'algun pagament o deute per part del comte. Uns béns que s'afegien als que ja posseïa a Muro, i que li havien sigut establerts el 1611.

El paper de creditors dels Satorre, continuà també amb els repobladors. Un exemple que seria el cas que s'ha comentat anteriorment, on Josep Garcia, llaurador d'Alcosser, pel novembre de 1615, davant del notari murer Gregori Vidal, va atorgar una obligació en la qual reconeixia deure-li a Francesc Satorre, batlle de Muro, dos cafissos de forment al preu i forma acordada amb Alexandre Vicent, arrendador de dit lloc, segons com es venguera el forment que li quedava. Garcia, prometia pagar-li-ho tot durant el mes d'agost de 1616, sota pena de 10 sous, i per a major seguretat, hipotecava una mula roja que tenia, obligant-se a no vendre-la fins que no fora pagat el forment que devia; i en cas que no pogués pagar-lo, ho faria amb la mula hipotecada.²⁷⁰

Quant a Tomàs Blanes, podem dir-ne que era un mercader de la vila Cocentaina, al què documentem ja als establiments del raval d'aquesta població, atorgats el 1614. Data aquesta, en la qual se li estableix en Alcosser la vinya que era del senyor comte. Però a més, després de l'expulsió dels moriscos, havia sigut designat pel comte com a batlle i administrador de la baronia d'Alcosser i del lloc de Gaianes. Un càrrec que encara exercia el 1616 quan se li estableixen, a més de la vinya que ja posseïa, 38 fanecades de secà i al voltant d'unes 39 fanecades d'horta, com també una casa a la què el 1618 se li afegiran els dos cups que en un primer moment s'havien reservat els senyors. Tot açò, igual que en l'anterior cas, sembla ser el pagament als seus serveis, com ho demostren les següents frases inserides al text de l'establiment:

“Quia per grata et accepta servicia impensa per te (...) et erga nos in cuius servicio et in dicto officio fuisti et es permanen merito nos induvent ut erga te

²⁶⁹ AMC, *Protocolos Notariales Nicolau Ferri*, Sig. 19/3, any 1623

²⁷⁰ ANC, *Protocolos Gregori Vidal*, 1615

*liberales efficiamus et indies augramus peculium et seu patrimonium tuum bonus ingerius deducendis”.*²⁷¹

No obstant això, Blanes no mudà en cap moment la seua residència, tot residint en el raval de Cocentaina fins que va morir; sent soterrat a la parròquia del Salvador el 27 de gener de 1621.²⁷²

En general, pel que fa al perfil dels repobladors del comtat de Cocentaina, observem que hi ha uns cinc tipus de perfils: el del cap de família de mitjana edat, amb la seua muller i fills entre infantil edat i l'adolescència, i que desenvolupava algun ofici artesanal i s'havia vist ofegats pels censals, com ho serien Joan Valls, major, o Vicent Llàzer, major; el dels joves que iniciaven l'aventura de formar una família aprofitant l'oportunitat d'accés a la terra que permetia l'ampla nòmina de béns deixats pels moriscs foragitats, com seria el cas de Francesc Marin i Jerònima Llario, establerts a Alcosser poc després de contraure matrimoni, l'any 1615, a la parròquia del Salvador del raval de Cocentaina;²⁷³ els dels adults, amb certa edat i vinculats a l'oligarquia local, que deixaven als fills en la població natal i es desplaçaren a repoblar aquestes terres, com ara Aparici Beneito o Cristòfol Vicent; el dels creditors censalistes, molts d'ells mercaders, que a banda de voler veure's satisfets d'allò que se'ls devia, van veure oportunitats d'ampliar les xarxes comercials, com per exemple els Belda; i per últim, observem els perfils dels repobladors arribats de llocs distants a més de 20 km del comtat, que són els menys, com ara els arribats de Iecla, Villena, Granada o Madrid.

6.1.3. Les relacions i xarxes de parentiu

La importància que les xarxes socials tenen en els estudis sobre la història familiar i de les relacions mercantils, empresarials i, fins i tot, en l'ascens social de les famílies dedicades a aquests menesters, ha sigut posada de rellevància per la historiografia des de fa dècades. Tanmateix, els darrers anys, les noves metodologies d'anàlisi desenvolupades

²⁷¹ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n.2

²⁷² APSC. *III Quinque Libri*, 1609 – 1649, f. 33

²⁷³ Tot seguit transcrivim, com a exemple i pel seu interès, l'acta de casament: “Io Joan Andrés, prevere regent la parrochial de sant Salvador, de llicència del doctor Miquel Sancho, rector de la rectoria de la vila *primium trium canonicam monitione premissa tribus dominicus vel diebus festibus calendis* i certificat del curat de la vila de Bocairent, desposí *nullo aparente impedimento* i doní les benedictios nuptials ab llicència del señor official de Xàtiva, a Francisco Merin, natural de [...] fill de Juan Merin i de de Issabel Sanchis, conjuges; i Hierònima Llario, donzella, filla de Josseph Llario i de Hierònima Paia, conjuges, tots residents en dita parrochial, foren testimonis Pere Andrés i Thomas Maiques” [APSC. *III Quinque Libri*, 1609 – 1649, f. 141]

per la sociologia i basades en programes informàtics, ha permès que l'historiador puga comptar, en un afany interdisciplinar, amb altres eines per a l'anàlisi d'aquestes xarxes, amb l'objectiu d'augmentar l'efectivitat d'anàlisi amb la complementarietat d'ambdues metodologies: la tradicional i clàssica anàlisi qualitativa, i l'anàlisi informàtic de xarxes egocentrades. Així doncs, amb la utilització d'aquestes ferramentes, juntament amb la combinació de fonts documentals clàssiques (protocols notarials, registres comptables o parroquials, aveïnaments...), o altres menys explotades, com és la correspondència epistolar privada, que, si existeix, ens pot oferir interaccions directes i no mediatitzades entre els actors socials a estudiar, l'investigador pot oferir una visió més clara i ampliada de gran part d'aquestes relacions socials (a distints nivells: familiar, comercial, institucional...), i que a banda d'aproximar-se amb efectivitat a la xarxa real del personatge o col·lectiu estudiat, de vegades treuen a la llum relacions que d'altra forma podien passar desapercebudes, tal i com a pogut comprovar José María Imízcoz a les seues investigacions.²⁷⁴

És impossible abordar en el present treball tots aquests aspectes, ja que la falta de temps és un factor clau, i més tenint en compte el col·lectiu humà que estudiem i el seu context històric. Tanmateix, podem presentar una visió anàltica per a la interpretació del procés repoblador i la caracterització dels seus protagonistes.

Llavors, emprarem alguns d'aquests mecanismes i premisses utilitzades per a l'estudi de les xarxes socials, com per exemple la reconstrucció de famílies o l'observació de les relacions comercials; tot i que únicament ens centrarem en el cas d'algunes de les famílies més suggeridores, i que foren establertes durant aquesta primera onada en Muro, Alcosser i Gaianes. En primer lloc, en parlarem dels Beneito, i a continuació seguirem el mateix esquema expositiu amb la resta dels llinatges seleccionats. S'introduirà l'exposició amb un arbre genealògic de cada família, elaborat a partir de la documentació recollida a les fonts; i amb aquest, estructurarem la nostra explicació, ja que a banda de complementar-la, permet que aquesta siga més intel·ligible.

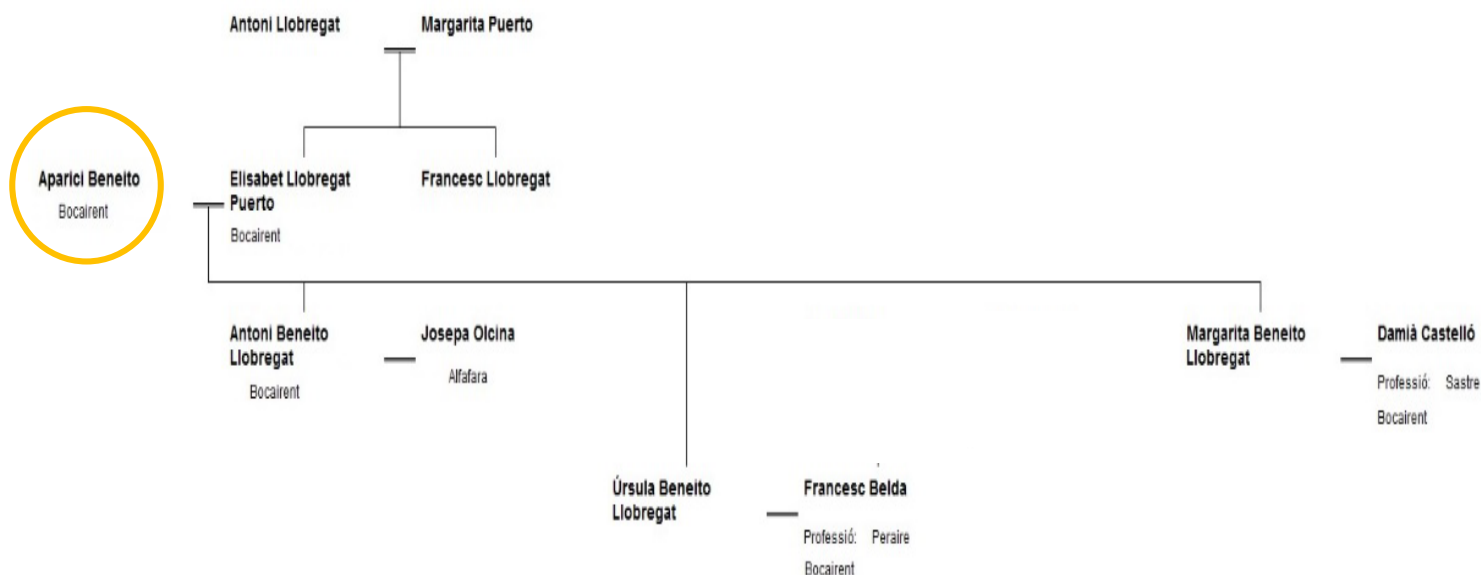
²⁷⁴ IMÍZCOZ BEUNZA, José María; "Redes sociales y correspondencia epistolar. Del análisis cuantitativo de las relaciones personales a la reconstrucción de redes egocentradas" en *Redes*, 21 núm 4, Madrid, 2011, pp. 98-138

BENEITO

En aquesta primera onada de repobladors sembla suggeridor parlar d'Aparici Beneito, qui amb el seu fill Antoni, apareixen ja documentats en la memòria dels alfarrasos fets el 27 d'octubre de 1609 a Muro. Posteriorment, als establiments de dit lloc, l'any 1611, se'ls establirà casa i terres.²⁷⁵

La primer referència que tenim sobre dit Aparici Beneito es remunta a 1585. Aquest, juntament amb la seua muller Elisabet Llobregat, cònjuges de la vila de Bocairent, reconeixen deure-li a l'honorable Antoni Ferre, fill de Joan, també de la vila de Bocairent, la quantitat de 38 lliures i 10 sous pel preu d'una mula que li havien comprat.²⁷⁶ A partir d'aquesta data, el documentem, almenys una vegada per any com a mínim fins al 1609, als protocols del notari bocairentí Josep Ferre. Unes vegades per a atorgar obligacions, altres per nomenar procurador o altres per realitzar quitaments o transaccions de compravenda.²⁷⁷

La seua residència a Bocairent està documentada mitjançant el morabatí de dita vila, almenys els anys 1598 i 1601.²⁷⁸

²⁷⁵ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n.2

²⁷⁶ AMO, *Protocols Notarials Pau Ferre*, 1584-1585, s.f.

²⁷⁷ AMO, PN, Pau Ferre, Cosme Eiximeno, Pere Gumiel, Miquel Lluís Alcaraz i Josep Ferre.

²⁷⁸ ARV, Mestre Racional, Sig. 11811, 10898, 11813 i 11816

Com a llaurador, Aparici Beneito, mantenia tractes comercials amb moriscs de Muro, com ara Gabriel Bazuet, al qui a l'abril de 1595 li reconeix deure 82 lliures pel preu d'una mula que li havia comprat amb acte davant el també notari bocairentí Roc Beneito. Com no havia pogut satisfer el pagament l'any 1594, que és com s'havia obligat amb la compra, el morisc murer

“per fer-li bona e bé a guarda al dit Aparici Beneito de la susdita quantitat, ço és: la meitat l'ha de pagar per tot el mes d'agost primer vinent de l'any, i l'altra meitat pel mes d'agost après primer vinent de l'any 1596, amb que el dit Aparici Beneito pose de cara i inalienables els fruits (...)que proseïran tocant sa part de la heretat de Joan Molina, notari, que te a mitges, situada en la partida de Micalàs, nomenada Micalàs. Ítem tots els fruits que posseïran de la heretat que te en el terme de la vila de Bocairent, en la partida de la marjal, els quals fruits de dita heretat no puga vendre, alienar ni transportar a ninguna persona, sinó serà per obligació de pagar al dit Mazuet la desusdita quantitat”²⁷⁹

Però les seues relacions econòmiques no eren tan sols amb moriscs, sinó també amb veïns de Bocairent i de les poblacions veïnes com ara Agres, Alfafara, Banyeres, Onil o fins i tot amb mercaders de la ciutat de València. Per exemple, al febrer de 1601, atorga una obligació confessant deure a Jeroni Mollà, llaurador de Banyeres, la quantitat de 200 lliures pel preu de la compra, a títol d'arrendament, que havien acordat en relació a unes terres de reg situades en Banyeres. Dita quantitat li prometia pagar amb interès de 20 diners per lliura, en temps de 5 anys, a raó de 50 lliures anuals i comptant a partir de l'1 de gener de 1603.²⁸⁰

Observem que el recurs al crèdit mitjançant els censals era bastant constant. Així doncs, el 1603 carrega juntament amb el seu fill, el seu gendre Francesc Belda i amb Jeroni Alcaraz, fill de Jeroni, Nofre Llorens i Cristòfol Vicent, tots veïns de Bocairent, un censal de pensió de 150 sous censuals anuals. S'obligaven a satisfer anualment a Josepa Calatayud, vídua de Jeroni Maiques, veïna de Bocairent, tot carregant el censal sobre cases i terres dels obligats.²⁸¹

L'any 1600 havia desposat a la seua filla Úrsula amb Francesc Belda, peraire bocairentí, fill de Joan Belda, tot constituint-li una dot de 250 lliures, de les quals, 200 li les transferien com a herència de l'avi matern Antoni Llobregat, qui li les havia deixat en

²⁷⁹ AMO, *Protocolos Notariales de Josep Ferre*, 1595, s.f.

²⁸⁰ AMO, *Protocolos Notariales de Cosme Eiximeno*, 1601, s.f.

²⁸¹ AMO, *Protocolos Notariales de Cosme Eiximeno*, 1603, s.f.

herència testamentària.²⁸² Set anys després, casava als seus fills Antoni i Margarita. Al primer, li feia donació “*intervivos*” d’una casa, terres i mules, valorat tot en 500 lliures, amb l’objecte que pogués atorgar cartes nupcials per casar amb Josepa Olcina, filla de Damià Olcina, difunt, i néta de Josep Olcina, d’Alfafara, i a la què li constituïren una dot de 6000 sous. Si Antoni Beneito havia casat al mes de febrer, a l’abril atorgaren cartes nupcials per casar a Margarita amb Damià Castelló, sastre bocairentí, i que a l’any 1609 apareix en la relació dels alfarrasos de Muro i també se li establiran casa i terres el 1611.²⁸³

Tot i que Aparici Beneito i el seu fill Antoni havien rebut casa i terres el 1611, aquest darrer no romandrà a Muro, sinó que sembla que únicament ho farà Aparici. Una afirmació que es veu corroborada amb diversos exemples, com ara que a l’abril de 1612, Antoni Beneito, fill d’Aparici, llaurador de la vila de Bocairent, reconeixia deure a Vicent Casanova, també de Bocairent, la quantitat de 18 lliures pel preu d’una *macho* roig que li havia comprat;²⁸⁴ mentre que a Aparici Beneito, tot i ser nomenat el 1614 per a ocupar una de les magistratures locals de la vila de Bocairent, se l’inhabilita per a ser insaculat. Juntament amb ell, també són inhabilitats altres bocairentins que havien anat a repoblar altres indrets. Tot seguit reproduïm un fragment de l’acta notarial conservada al protocols notarians de Josep Ferre i que també pot veure’s al llibre d’oficis de la vila de Bocairent:

“Com sien finits i acabats els cinc anys de la darrera insaculació, segons l’acte de les últimes Corts celebrades per la Magestat del rei don Felip, en la ciutat de València, en l’any 1604, capítol 48 i segons l’ordre de l’acte de Cort de dita insaculació, capítol 51, se dona ordre que no puga ser ensaculada persona alguna que no tinga cassa parada en dita vila eo llochs de sa contribució, e si per cas algú après de estar ensaculat, senanirà o viurà fora del terme de dita vila, sia tengut e donar per impedit, i com al present es troben en les borses o sacs de dita insaculació Lluís Alcaraz, notari, Pau Belda, Aparici Beneito i Cristòfol Vicent, es quals viuen fora la dita vila, ço és: Lluís Alcaraz i Pau Belda, en la Universitat d’Agullent; i Aparici Beneito i Cristòfol Vicent en el lloc de Muro, del comtat de Cocentaina, on tenen les cases i domicilis. Per dita raó aquests no deurien ser insaculats, segons el parer i determinació dels dits Cosme Eiximeno, batle, i Alfons Silvestre, jurat segon. I com el parer dels dits Joan Molina, justícia; Jaume Belda, jurat en cap; Vicent Castelló, jurat tercer; i Vicent Ferre, mustaçaf, sia que dits absents no deuen ser llevats ni remoguts dels sacs o borses on estat insaculats, per ço que en els dits Actes de Cort no diu ni mana que sien trets ni remoguts de dits sacs o borses els que estan absents de la dita vila, sinó que en cas d’elecció siguen donats per impedit, i per dita raó no són del parer que aquells siguen remoguts ni trets de dites borses o sacs”²⁸⁵

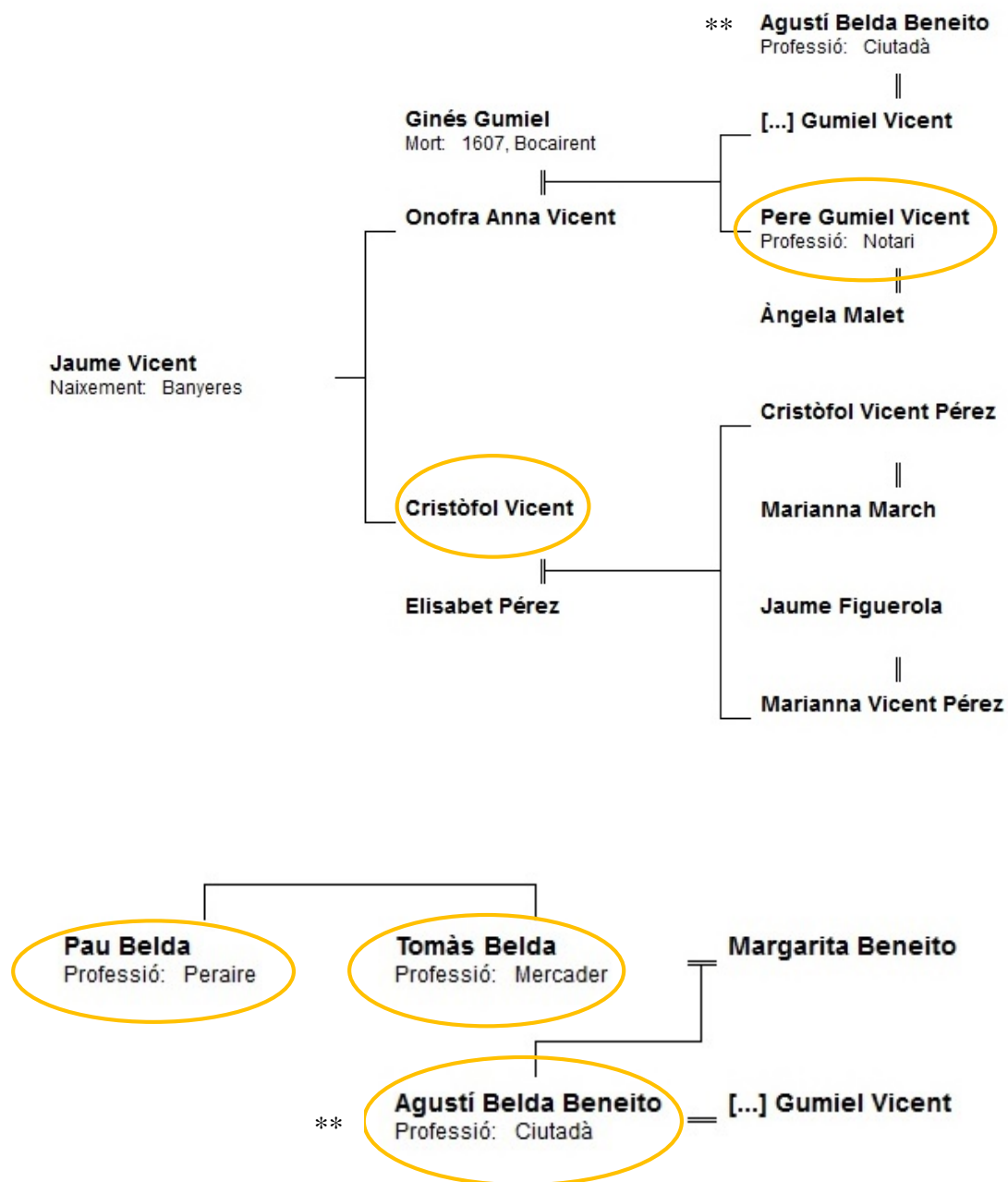
²⁸² AMO, *Protocols Notarians de Cosme Eiximeno*, 1600, s.f.

²⁸³ AMO, *Protocols Notarians de Miquel Lluís Alcaraz*, 1607, s.f.; ADM.AH.Lligall 150.R01.002

²⁸⁴ AMO, *Protocols Notarians de Josep Ferre*, 1612, s.f.

²⁸⁵ AMB. Sig. 1/1, *Llibre d’Oficis*, 1561 – 1660; AMO, PN Josep Ferre, 1614, s.f.

VICENT, BELDA I GUMIEL

Interessant també és referir-nos a Cristòfol Vicent, i per extensió, a la xarxa familiar que l'envolta. Per què? Doncs perquè recorren assíduament als serveis dels notaris bocairentins, tot deixant constància de la seua activitat social i econòmica, fet que ens ofereix una fantàstica radiografia de la seua trajectòria vital i, en certa manera, de quin fou el seu paper en la repoblació de l'àrea geogràfica que ens ocupa, en especial les poblacions del comtat de Cocentaina, com ara Muro.

La primera referència que tenim sobre Cristòfol Vicent ens retrotrau a l'any 1580 al lloc de Banyeres, en que aquest i la seua muller, Elisabet Pérez, atorgaren davant del notari Cristòfol Llorens, una escritura de compravenda a favor de Melcior Ferre, prevere de la vila de Bocairent.²⁸⁶ No serà fins el 1592 en que tornem a trobar-nos amb documentació sobre aquest matrimoni; concretament, el 23 de gener d'aquest any compraren al prevere Pere Llobregat, una casa, “franca i quita, situada en la vila de Bocairent, en el carrer dit de l'empedrat”,²⁸⁷ per preu de 200 lliures.

Posteriorment el localitzem als morabatins de Bocairent confeccionats per a l'any 1598 i 1601,²⁸⁸ i a partir de llavors, apareixerà de forma continuada als protocols dels notaris d'aquesta vila, almenys fins el 1622. Un fet que ens indica, tal i com passava amb Aparici Beneito, la generalització del recurs al mercat del crèdit censal. En aquest sentit, és interessant referir-nos al censal de 150 sous d'interés anual que carreguen l'11 de setembre de 1603 de forma conjunta els expressats Cristòfol Vicent i Aparici Beneito, amb altres veïns de Bocairent, a favor de Josepa Calatayud, vídua de Jeroni Maïques, sobre diferents terres de reg.²⁸⁹

L'òptica d'aquest mercat del crèdit, vinculat també a la compravenda de terres i als intercanvis comercials, cal pensar-la més enllà de l'àmbit local, sinó que aquest s'estructura a nivell comarcal i, fins i tot, en alguns casos supracomarcal. Exemples com els que tot seguit exposarem per al cas dels Belda, Vicent o Gumiel, n'he donen prova d'allò que estem comentant.

Observem que el 13 de juny de 1601, el notari Pere Gumiel, veí de Bocairent, ordena i nomena en procurador seu a Cristòfol Guarinos, notari de la vila d'Elda, “per a que en nom seu pugui defendre i tractar totes aquelles coses referides a ell (*dit Gumiel*)” davant de qualsevol persones.²⁹⁰ El mateix Gumiel, era fill d'un mercader resident a la vila de Novelda.

Pel que fa als Belda, la seua activitat és molt intensa, i a més, observem com controlen els mecanismes de poder local ocupant magistratures, com ara el 1602, que mentre que Cristòfol Vicent “almustaçaf en lo present any de la present vila de Bocairent” fa jurament per a complir

²⁸⁶ AMO, *Protocols Notarials de Cristòfol Llorens*, 1580, s.f.

²⁸⁷ AMO, *Protocols Notarials de Cosme Eiximeno*, 1592, s.f.

²⁸⁸ ARV, Mestre Racional, Sig. 11811, 10898, 11813 i 11816

²⁸⁹ AMO, *Protocols Notarials de Cosme Eiximeno*, 1603, s.f.

²⁹⁰ AMO, *Protocols Notarials de Pere Gumiel*, 1601, s.f.

“lo dit vostre ofici de mustaçaf, gardareu justícia i raho a tots quants davant vos serán e pleit e qüestió tendrán en coses tocants a dit vostre ofici, gaurdareu justícia i raho bones practiques i costums de la present vila, e celareu tot ço e quant en segret vos será descubert e pendreu bons e lleals consells de bons e lleals homens tostemps que menester los haureu e request ne sereu per al bon regiment i govern del dit vostre ofici desseparat e departit de vos tos hai amor, rancor, mala voluntat i altres circumstancies que emparhar vos puixen, e guardareu en tos i per tot la fidelitat de la chatolica real magestat del rei nostre señor, si Deu vos ajud e los seus sants quatre evangelis de la vostra mà dreita corporalment tocats i jurats”,²⁹¹

qui acte seguit fa jurament com a lloctinent de mustaçaf serà el seu nebot polític, el comerciant i ciutadà Agustí Belda, fill de Tomàs.²⁹² Aquest mateix any 1602, documentem que el pare d’aquest darrer, Tomàs Belda, mercader de Bocairent, atorgava un carta de poder davant del notari Pere Gumiel, cunyat del seu fill i nebot polític de l’anteriorment citat Cristòfol Vicent, en la què es diu que

*“quantos esta carta de poder vieren, como jo, Thomàs Belda, vezino i morador de la villa de Bocairente, del reino de Valencia, en nombre i como tudor i curador que soi de la persona i bienes de Lorenço Jaquero, hijo i heredero de Juan Antonio Jaquero, según que de dicha tutela i cura i herencia consta con autos echos en la corte del justicia de la presente vila de Bocairente a siete i veinticuatro días del mes de octubre del año mil i quinientos noventa i quatro, en dicho nobmre de mi buen grado i cierta sciencia por esta presente publica carta otorgo i conosco que doi i otorgo todo mi poder cumplido libre llenero i bastante según que io lo he i tengo e mejor i mas cumplidamente de derecho lo puedo dar i otorgar a vos, Jusepe Camarasa, morador de la villa de Iecla, del reyno de Castilla, que estais ausente, bien ansí como si fuessedes presente specialmente i expressa para que por mi i en mi nombre en dicho nombre i como io mesmo podáis comparecer i comparecais delante quelesquier escribano o escrivanos publico o públicos de la dicha villa de Iecla i de qualesquier otras partes de los reinos de Castilla o delante de los regentes los libros i notas de aquellos que hayan rescebido obligaciones i otros qualesquier autos en favor de dicho Juan Antonio Jaquero, o a el en qualquier modo pertenecientes, i podáis pedir i pidáis a los dichos scrivano o escrivanos o a los que rigieron los lbirs i notas de aquellos los susdichos autos y obligaciones o traslados de aquellos i rescebillos en vuestro poder i confessar han ellos habido”*²⁹³

Llorens Jaquero, era nebot de Tomàs Belda, fill de la seua germana Margarita Anna Belda, qui havia casat amb el comerciant i mercader genovés Joan Antoni Jaquero. L’activitat relacionada amb el mercat del comerç de la llana i de les manufactures de drap es veu clarament activa, i on Bocairent era un nucli important, juntament amb Alcoi,

²⁹¹ AMO, *Protocolos Notariales de Pere Gumiel*, 1602, s.f.

²⁹² *Ibidem*.

²⁹³ *Ibidem*.

Cocentaina i Ontinyent. En aquest sentit, és significatiu veure com Tomàs Belda, pare del citat Agustí Belda, al març del 1604 actua en algunes transaccions com a procurador de Joan Baptiste Parravicino, cavaller de la ciutat d'Alacant.²⁹⁴ Però a més, el mateix Tomàs Belda, durant el mes de juny del mateix any, en de les cartes d'obligació que tenim documentades s'obligava,

*“en dar i pagar a vos Damian Dias, ciudadano, vezino i morador de la ciudad de Villena, del reino de Castilla, que sois ausente bien así como si fuessedes presente, [...] i a los vuestros, seis mil i trezientos reales castellanos, los quales son por razón i pretio de quinientas i setenta ovejas i corderos que de vos he comprado habido i rescebido de la bondad i valor i pretio de las quales i de los quales me tengo por muy contento i entregado a toda mi voluntad i placer”.*²⁹⁵

Una obligació que satisfesia i cancel·lava durant el mes de novembre del mateix any 1604, i en la que actuà com a testimoni, entre d'altres, Aparici Beneito. Per últim, en relació als Belda abans de 1609, cal apuntar també que l'any 1608 va muntar juntament amb Ginés Cirera, fill de Bonifaci i mercader natural de Bocairent, una botiga de draps en la ciutat d'Oriola, i

*“van posar en aquella per col·lector i administrador al dit Ginés Cirera, amb el concert, pacte i condició que el dit Tomàs Belda hauria de comprar dels seus diners propis els draps i tota la demás roba que per a dita botifa fos necessària; i el dit Ginés Cirera, hauria de posar son treball i indústria, així de vendre dita roba com de cobrar aquella que s'hauria fiat.”*²⁹⁶

Pel que fa a Cristòfol Vicent no restava al marge d'aquests negocis, i el 1602, podem veure que Jaume Lloret, cavaller d'Ontinyent, reconeixia deure-li la quantitat de 136 lliures i 19 sous pel preu de 83 cabres que li havia comprat.²⁹⁷ També va recórrer al mercat del crèdit i de compravenda de terres, com ara el juny de 1604 amb la venda d'un censal a Miquel Corbí, llaurador de la universitat d'Ibi,²⁹⁸ o durant el setembre de 1605 amb la venda d'un bancal de terra de reg a Ausias Francés, ferrer de la vila de Bocairent.²⁹⁹

²⁹⁴ AMO, *Protocolos Notariales de Pere Gumiel*, 1604, s.f.

²⁹⁵ *Ibidem*.

²⁹⁶ AMO, *Protocolos Notarial de Pere Gumiel*, 1613-1615, s.f.

²⁹⁷ AMO, *Protocolos Notariales de Pere Gumiel*, 1602, s.f.

²⁹⁸ *Ibidem*, 1604, s.f.

²⁹⁹ *Ibidem*, 1605, s.f.

Tot i que l'expulsió marcà un punt d'inflexió i una reestructuració orgànica del funcionament territorial i comercial d'aquestes contrades, agreujada per la crisi censalista, és important tenir present que aquestes relacions d'àmbit econòmic estructurades per les xarxes de comunicació cap a l'interior i cap a la costa entre els nuclis més importants d'aquesta geografia muntanyosa, ja foren de senyoriu, com ara Cocentaina, o de reialenc com Alcoi, Bocairent o Ontinyent, influirà molt en la repoblació i posterior consolidació. Per què? Doncs si tenim en compte, com hem comentat abans, que hi hauria una ràpida difusió de notícies arreu d'aquestes xarxes de comerç en relació a l'oportunitat d'ocupar aquestes terres que deixaven els moriscs foragitats, com també, que el paper exercit pel mercat del crèdit, de la terra i de productes manufacturats també teixia lligams entre creditors i deutors, ja foren cristians vells o moriscs, no és gens disbaratat pensar que molts d'aquests creditors voldran després cobrar allò que se'ls devia o que vulgueren ocupar el buit comercial que havien deixat els moriscs, que en alguns casos havien exercit un important paper com a intermediaris i traginers.

Si observem tot seguit un extracte d'un registre ben interessant de la Cort de Justícia de Cocentaina, corresponent al 16 de gener de 1610, ens adonem que

*“en toda aquella millor via, forma y manera que de justícia quede y deve dixo y propuso que Miquel Alcadi, alias Galgo, morisco que residia en el arraval de la dicha vila de Cocentaina, hombre de edad de 45 años poco más o menos, alto de buena estatura, moreno de cara y barbi negro; y Miquel Palomo, morisco, que residia en la villa de Benilloba, hombre de edad de 40 años poco más o menos, de mediana estatura, barbirojo, los dos tragineros, que cada uno de ellos llevaba consigo [...] de dos, o tres, o quatro cavalcadures cargadas de diferentes y muchas mercaderies por el presente reyno de Valencia y por los reynos de Castilla y Aragon, comprando y vendiendo, llevando también consigo mucha cantidad de dinero, las quales mercadurias y dineros eran propias de Martí Giber, morisco natural y residente en el arraval de Cocentaina, por consiguiente [...] las quales cavalgaduras, mercadurias y dinero, conforme la merced hecha por su majestat a los señores del reyno de Valencia al tiempo del destierro perpetuo de los moriscos deste dicho reyno son propias de su señoria, y no de otra persona alguna, y como dichos Galgo y Palomo al tiempo y quando se publicó el vando por su magestat que todos los moriscos vasiassen este reyno y se fuesen a embarcar llevarvan consigo cargadas muchas cavalgaduras de mercadurias y dinero del dicho Martí Gibar, y por la extraction de dichos moriscos han quedado y quedan en ageno poder siendo propias de su señoria. Por tanto, requiere a vuestra merced sea servido manar, recibir uns sumaria información de testigos para provar lo que dicho es y consultándole a vuestra merced como le constara de todo lo susodicho”*³⁰⁰

³⁰⁰ AMC, Reg. 283, Justícia, Cort del Justícia, Llibre, 1610-1611

Un document que ben bé confirma el què estem exposant, i que complementat amb l'actuació que tingueren, entre d'altres, els Belda, els Vicent i, fins i tot, el mateix notari Gumiel, ofereix una visió molt interessant del moment previ i posterior a l'expulsió que ens permet entendre el procés de repoblació postmorisc en aquest espai geogràfic on s'ubica el comtat de Cocentaina.

L'assentament de Cristòfol Vicent a Muro no es fa efectiu fins el 7 d'abril de 1614, que és quan documentem el seu establiment, i per això, el 28 de setembre d'aquest mateix any ja se l'inhabilita per poder exercir magistratures locals a Bocairent "per estar residint en el lloch de Muro, del comtat de Cocentaina".³⁰¹ Un any abans s'havia establert a Muro el seu gendre, Jaume Figuerola, qui abans residia a la vila de Cocentaina.³⁰² I cal destacar que de les cases que se li estableixen a Cristòfol Vicent, estarà situada al costat mateix, ja que "afronta ab casa de Jaume Figuerola i per altre ab casa que s'establirà".³⁰³

Una vegada residint ja a Muro, tot i que cal apuntar que el fill de Cristòfol Vicent, també anomenat Cristòfol, tenim documentat que havia quedat a la vila de Bocairent, veurem que molts repobladors del comtat de Cocentaina i rodalies tindran tractes comercials amb Agustí Belda, alguns dels quals ja eren fins i tot anteriors. Per exemple, l'any 1613, Roderic Sellés, llaurador del lloc de Muro, atrobat en Bocairent, reconeix deure a Agustí Belda, fill de Tomàs, ciutadà de Bocairent, la quantitat de 10 lliures pel preu de 2 cafissos d'ordi, a raó de 3 lliures el cafís, i 6 barcelles de forment, a raó de 8 lliures el cafís.³⁰⁴

Per citar algun altre exemple, comentarem que el mateix any 1613, Vicent Martí del lloc de Muro, atorga una obligació per satisfer i pagar a Agustí Belda, fill de Tomàs, ciutadà la vila de Bocairent, la quantitat de 31 lliures i 10 sous que li devia pel preu corresponent a 10 cafissos i 6 barcelles d'ordi que li havia comprat. Una obligació per la qual feia cessió al dit Agustí Belda, dels drets d'allò que li resta devent Blai Llorente, llaurador del lloc de Muro, valorats en similar quantitat de 31 lliures i 12 sous, que dit Llorente confesà deure a Andreu Andrés, del lloc de Muro, per la resta del preu d'una mula que li comprà a Andrés, i de la què hi havia escritura atorgada davant del notari Joan Doménech, notari, en 27 de desembre de 1612. Deute que Andreu Andrés, amb instrument notarial atorgat davant de Joan Doménech en 9 de març de 1613, havia cedit a Vicent

³⁰¹ ADM.AH.Lligall 150.R01.002; AMB. Sig. 1/1, *Llibre d'Oficis*, 1561 – 1660; AMO, PN Josep Ferre, 1614, s.f.

³⁰² ADM.AH.Lligall 150.R01.002; AMO, *Protocolos Notariales de Pere Gumiel*, 1610, s.f.

³⁰³ ADM.AH.Lligall 150.R01.002.

³⁰⁴ AMO, *Protocolos Notariales de Pere Gumiel*, 1613-1615, s.f.

Martí. S'afegia que, en cas que pagat aquest deute no fos suficient per cobrir la quantitat que s'adeudava o que Blai Llorente no pogués satisfer dit deute ni amb els seus béns mobles, Martí es comprometria a restituir-li i pagar-li les 31 lliures i 10 sous. I a dit acte foren testimonis Aparici Beneito, llaurador del lloc de Muro, i Lluís Navarro, obrer de vila de la vila de Cabdet.³⁰⁵

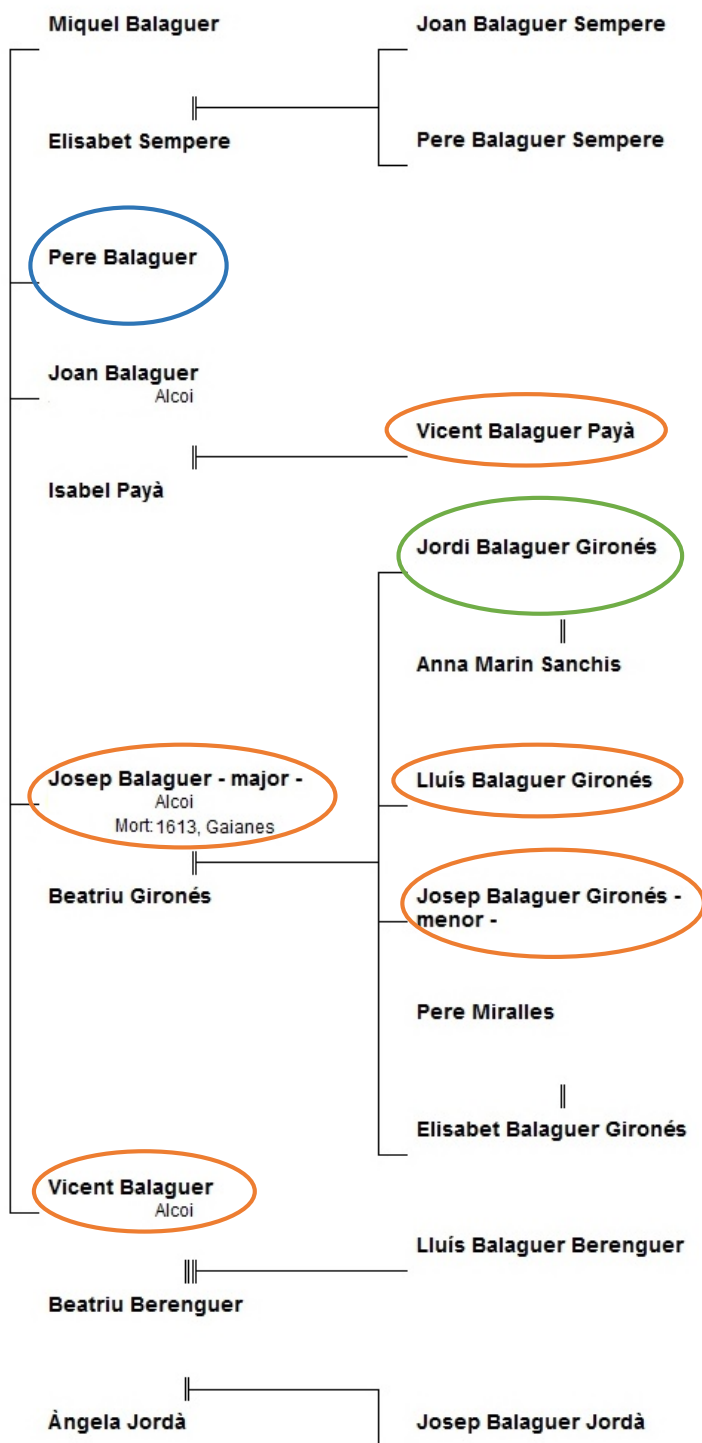
Podríem continuar exemplificant amb més casos, però amb la intenció d'abastar l'acció de la xarxa comercial d'Agustí Belda a tot el comtat, citarem un altre cas corresponent a 1613, quan Lluís Joan Purjaçons, cavaller, batle de la vila de Cocentaina, juntament amb Miquel Pérez, dit del Raval; Miquel Prats; i Pere Cardona, llauradors, de la dita vila i raval de Cocentaina, reconeixen deure a l'esmentat Agustí Belda, fill de Tomàs, ciutadà, habitador de la vila de Bocairent, en tant que tutor i curador de la persona i béns de Llorenç Jaquero, fill i hereu de Joan Antoni Jaquero, la quantitat de 404 lliures, pel preu amb què dit Miquel Pérez, en nom dels anterior, va comprar i rebre 202 cabres, a raó de 40 sous cada cabra.³⁰⁶

Podem considerar que l'expulsió, en alguns casos, com ara per als Belda, Vicent i Gumiel va suposar una oportunitat per ampliar les seues xarxes comercials, i prova d'aquesta afirmació la tenim en què el 7 de desembre de 1618, exercint Pere Gumiel de batle i col·lector de la vila i baronia de Planes, limítrof al comtat de Cocentaina en la vessant est i amb eixida al mar en direcció a la vila de Pego, li arrenda al baró de Planes dita vila i baronia, juntament amb els mercaders bocairentins Jeroni Alcaraz, Martí Gumiel, Agustí Belda fill de Tomàs i Llorens Jaquero.³⁰⁷

³⁰⁵ AMO, *Protocolos Notariales de Pere Gumiel*, 1613-1615, s.f.

³⁰⁶ *Ibidem*.

³⁰⁷ ANC, *Protocolos Notariales d'Onofre Navarro*, 1617-1620, s.f.

BALAGUER

Com podem observar a l'arbre genealògic dels Balaguer, foren cinc els membres de la família arribats a Gaianes, i que a més, signaren la carta de poblament l'any 1611. Els hem marcats amb color taronja per a que es puguin visualitzar a primer cop d'ull. No obstant això, si ens endinsem en l'anàlisi de la xarxa familiar, de seguida ens adonem que tota la família participà en el procés de colonització i repoblament de les localitats de Gaianes, i en menor mesura també d'Alcosser i alguna altra localitat veïna, com Muro; fins i tot, també veiem el seu pas per localitats situades fora de la jurisdicció del comtat de Cocentaina, com ara a la Baronia de Planes³⁰⁸.

Als establiments de Muro, podem documentar que l'any 1616 se li estableixen casa i terres a Pere Balaguer (assenyalat amb un cercle blau), germà i oncle respectivament dels Balaguer signataris de la Carta Pobra de Gaianes, i que també ens

apareix residint en Gaianes fins a aquesta data. L'any 1619 podem veure que ja resideix a Muro, prova d'açò és la seua participació en l'elecció d'oficis locals i que el 1620 siga

³⁰⁸ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Santa Maria de Planes, *I Quinque Libri*, 1623 – 1696.

nomenat pera exercir el càrrec de jurat tercer de Muro.³⁰⁹ Pel que fa a l'altre Pere Balaguer, nebot de l'anterior, va casar amb Lluïsa Català, passarà a residir a Planes, on morirà el 24 de juliol de 1696.³¹⁰

Continuant amb l'explicació, el cas de Jordi Balaguer, què hem marcat amb un cercle verd, ens ofereix una clara mostra no sols d'aquesta mobilitat existent, sinó també de com poc a poc la relació entre els repobladors assentats també facilitarà el procés repoblador.³¹¹ Observem, que a banda d'estar casat amb la filla de Joan Marín, repoblador d'Alcosser, i germana dels també repobladors d'aquesta localitat Francesc i Anton Marin, és fill del repoblador de Gaianes Josep Balaguer, major. Un fet que ens fa més comprensible l'enteniment dels perquès de la seua aparició als establiments d'ambdues poblacions. No obstant, se'ns presenten encara dubtes per esbrinar relatius als establiments que també se li fan en Turballos, i que contravindria allò indicat al marc jurídic signat abans dels establiments, és a dir, la carta de poblament.

Per altra banda, al protocols notariais del notari murer Gregori Vidal es poden observar certs aspectes de l'activitat econòmica i comercial mantinguda entre els colons nou vinguts i establerts en aquestes poblacions abans habitades pels moriscs; és a dir, es reflecteixen les xarxes relacionals o socials que comencen a establir-se, no sols en l'àmbit estrictament familiar. Així, per exemple, documentem com Jordi Balaguer i el seu cunyat Anton Marin, el 12 d'octubre de 1615, atorguen una obligació davant del citat notari, en la qual reconeixen deure-li a Joan Fenollar, veí de Muro, 19 lliures corresponents al preu d'unes vaques que li havien comprat. Ambdós cunyats es comprometien i prometien pagar-li a Fenollar l'expressada quantitat durant el mes d'agost de l'any 1616.³¹²

Un altre aspecte a destacar és que els Balaguer estan emparentats, mitjançant algunes de les seues dones, amb altres dels llinatges que documentem entre aquests primers repobladors de Gaianes, com són els Sempere, Gironés i Miralles. Si ens fixem, Josep Balaguer, major, està casat amb Betriu Gironés, i entre la nòmina de repobladors de Gaianes observem a Nicolau Gironés, què és signatari de la Carta Pobra l'any 1611; o també, als establiments de 1613, veiem a Josepa Sempere, viuda d'Ausiàs Gironés. Però a més, Miquel Balaguer és casat amb Elisabet Sempere, que era parent de la citada Josepa

³⁰⁹ ADM-FBS. Secció Cocentaina, leg. 33, n. 2; AMM, *Llibre d'elecció d'Oficis i de Consells Generals*, 1609 – 1674

³¹⁰ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Santa Maria de Planes, *I Quinque Libri*, 1623 – 1696.

³¹¹ ANC, *Protocols Gregori Vidal*, 1615; AMO. *Protocols Notariais Josep Ferre*, Bocairent, 1594 – 1616, i *Protocols Notariais Pere Gumiel*, Bocairent i itinerant, 1607 – 1620.

³¹² ANC, *Protocols Gregori Vidal*, 1615

Sempere i de Nofre Sempere de Nofre, altre dels signataris de la Carta Pobla, i casat amb Elisabet Terol, emparentada amb el Joaquim Terol que ens apareix als establiments de Gaianes el 1613. En aquest sentit, també observem que Elisabet Balaguer Gironés, filla de Josep Balaguer, major, casà amb Pere Miralles, germà de Vicent Miralles, també signatari de la Carta Pobla; o que Lluís Balaguer, fill de Vicent, és gendre de Miquel Pérez, major, també establert a Gaianes.³¹³ Un fet que per a Gaianes, ens indicaria que el procés repoblador després de l'expulsió dels moriscs va estar caracteritzat per un component basat en un alt caràcter familiar dels nous colons, entre altres aspectes.

La relació dels Balaguer amb els veïns de Muro i d'altres localitats es fa evident. Un cas significatiu, és l'obligació realitzada l'11 de setembre de 1615, davant el notari Gregori Vidal, per Josep Balaguer, fill del difunt Josep Balaguer, i veí de Gaianes, en la qual reconeixia deure-li a Agustí Belda, fill de Jaume, de la vila de Bocairent, la quantitat de 39 lliures.³¹⁴ Però, per què diem que és significatiu aquest cas? Doncs, perquè com hem pogut veure abans, els protocols notariais dels notaris bocairentins Josep Ferre i Pere Gumiel, entre altres, ens han permés observar que els Belda eren una important família pertanyent a l'oligarquia local de Bocairent, dedicats al comerç i al crèdit, i que en aquests primers moment mantindran molt de contacte amb els nous repobladors de Muro, Gaianes i Alcosser, sobretot amb el contingent de colons bocairentins.³¹⁵

LLÀZER

Pel que fa als Llàzer, observem que durant la dècada següent a la signatura de la Carta Pobla i a la formalització dels establiments canviaran la seua residència a Muro, probablement motivats per dos factors: un, l'ascens social; i l'altre, les millors condicions de vida que oferirà la veïna població enfront de la situació que viuran Alcosser i Gaianes durant l'interval temporal que dista entre 1617 i 1625.

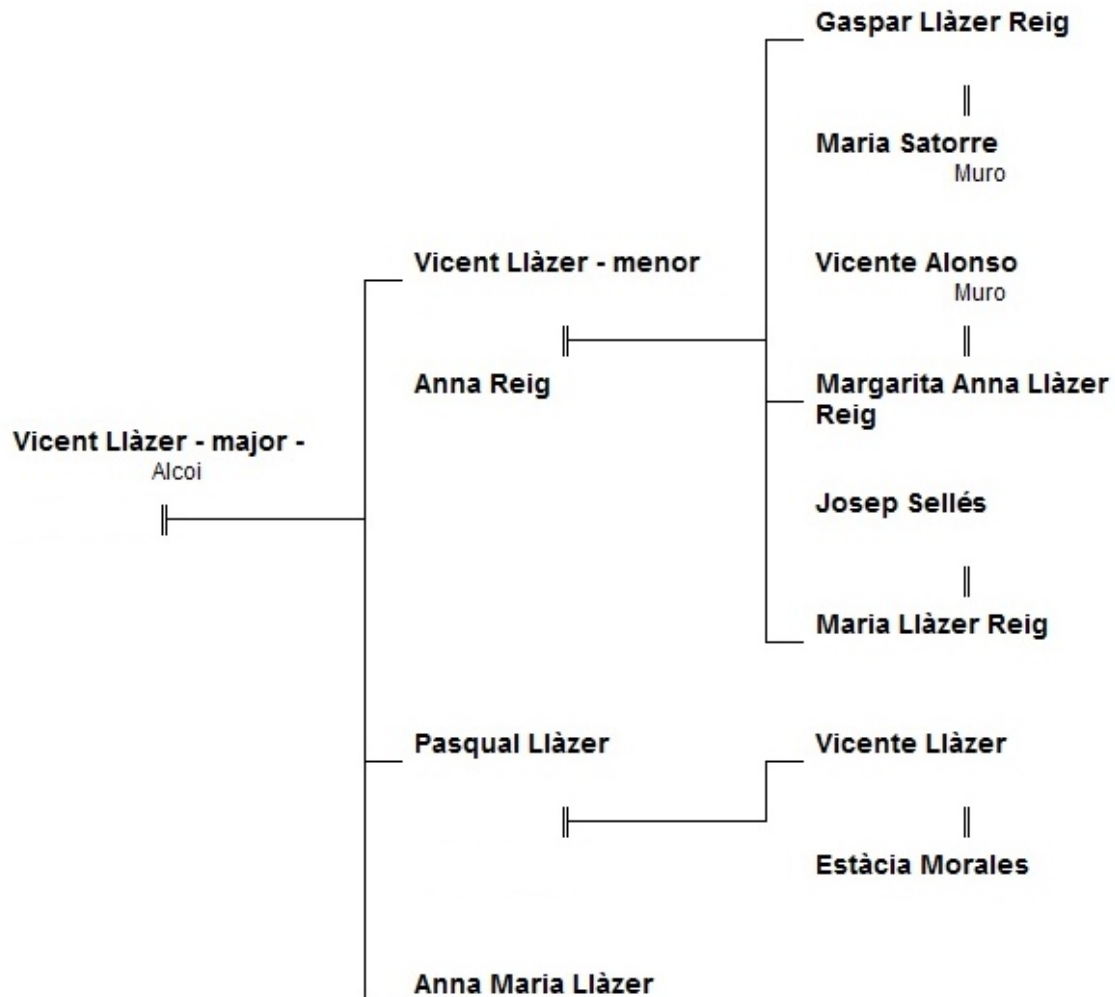
Hem de tenir present, pel que hem pogut documentar i s'ha comentat, que els Llàzer eren oriünds d'Alcoi, i pertanyien a aquest grup significatiu grup d'artesans i petits propietaris endeutats que havien emigrat des d'Alcoi cap a les zones que quedaven abandonades amb l'expulsió dels moriscs.

³¹³ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668; ADM-FBS. *Secció Cocentina*, leg. 33, n. 2; ANC, *Protocols Gregori Vidal*, 1615

³¹⁴ ANC, *Protocols Notariais de Gregori Vidal*, 1615, s.f.

³¹⁵ AMO, *Protocols Notariais de Josep Ferre i Pere Gumiel*

La seua pertinença documentada a l'artesanat alcoià, en concret amb les manufactures i el comerç de draps, ens fa pensar que no fos casualitat el seu assentament a Gaianes. No seria d'estranyar el seu interès per establir-se en una zona amb un ampli

espai per a la ramaderia, com ho demostra que se li establisquen a Vicent Llàzer, major, una quantitat gens menyspreable de terres de secà, entre les quals hi ha 8 fanecades de ferreginal, 8 de tomillar, 4 de romeral i altres 16 fanecades de retanal, que semblen estar destinades a la pastura.³¹⁶

Aquest interès dels nous pobladors de Gaianes, basat en part en la ramaderia com a mitjà d'obtenció de matèria prima, probablement per a la venda als teixidors de llana alcoians, es pot despendre a partir d'algunes obligacions atorgades davant del notari alcoià Miquel Valls. Citarem alguns exemples, com ara que el 19 de novembre de 1610, Lluís Valls i Cosme Mataix, llauradors del lloc de Gaianes, reconeixien deure-li a Miquel Valor, llaurador d'Alcoi, 289 lliures i 15 sous per la compra de 190 cabres. I pocs anys

³¹⁶ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2

després, concretament el 18 de setembre de 1614, ens trobem amb Pere Balaguer, llaurador de Gaianes, que reconeix deure al mateix Miquel Valor, llaurador d'Alcoi, la quantitat de 280 lliures i 3 sous per la compra de 170 ovelles i cabres. Balaguer degué coincidir en el notari amb els seus veïns, Lluís Valls i Josep Balaguer, llauradors de Gaianes, ja que el mateix dia que aquest, també atorgaren una obligació en la qual reconeixen deure-li al citat Miquel Valor, 160 lliures per la compra de 80 ovelles.³¹⁷

Cal destacar també que Vicent Llàzer, major, en nom i representació del seu fill encara menor d'edat, rebrà el 1616 altre establiment de casa i terres en Alcosser, proporcionalment més abundant en terres d'horta que el què rebé ell en Gaianes el 1613.³¹⁸ Tot i que aquest lot no era tan ampli en nombre de fanecades, sí que ens indica no solament un afany per possibilitar la formació d'una família al seu fill, sinó també l'expansió dels recursos per a l'economia familiar, en tots els àmbits.

Per als Llàzer, una vegada establerts a Gaianes, la forma que inicialment empraren per a obtenir els recursos que necessitaven va ser la venda de terres situades en Alcoi, i que per una banda permetien desprendre's d'alguns possibles deutes censals que encara tingueren pendents; tot i haver-se'n anat a Gaianes; i per altra, que davant d'aquest alliberament, i malgrat la concessió del domini útil d'un nombre gens menyspreable de terres per part de l'administració comtat en Gaianes, caldria tenir un mínim de mitjans per començar de nou. Així, observem com el 21 de març de 1611, Vicent Llàzer i la seua muller Àngela Miralles, veïns de Gaianes, venen a Pere Miralles, fill de Lluís, veí d'Alcoi, i probablement parent d'aquests, un tros de terra plantada amb oliveres situada en Alcoi, en la partida de la creu de Cocentina, per preu de 65 lliures.³¹⁹

A primeries de la dècada de 1620 veurem que canvien la residència i se'ls estableixen casa i terres en Muro, tot i que mantindran part de les terres que tenien establertes en Gaianes i Alcosser. De fet, al capbreu realitzat durant els anys 1686-87, Gaspar Llàzer Reig, fill i nét respectivament d'ambdós Vicent Llàzer, encara capbreva terres tengudes sota domini emfitèutic en Alcosser i Gaianes; les qual, eren part de les que se'ls havien establert al seu avi i pare mitjançant els establiments realitzats el 1613 i

³¹⁷ AMA, *Protocolos Notarial*, Sig. 752 i 756. Miquel Valls, Alcoi, 1610 i 1614

³¹⁸ ADM-FBS. *Secció Cocentina*, leg. 33, n. 2

³¹⁹ Podeu veure la transcripció a l'apèndix documental. AMA, *Protocolos Notarial*, Sig. 752. Miquel Valls, Alcoi, 1610]

1616, primer en Gaianes i després en Alcosser, i què havia heretat a través de sa mare Ana Reig, viuda de Vicent Llàzer.³²⁰

Per últim, un aspecte molt interessant que esbrinem de la consulta de les fonts documentals existents a l'arxiu municipal de Muro, és el fet que a partir de 1626 i fins a 1632, Vicent Llàzer, major, ara veí de Muro, començarà a exercir magistratures locals, com per exemple el càrrec de mustaçaf o de jurat primer³²¹; però, més significatiu encara, serà observar com la descendència de Vicent Llàzer, menor, emparentarà amb membres de l'incipient oligarquia murera. Mentre que el seu fill Gaspar Llàzer Reig, casarà amb Maria Satorre³²²; la seua filla Margarita Anna Llàzer Reig, ho farà amb Vicent Alonso; els descendents dels quals aconseguiran ser familiars de la Santa Inquisició a finals del segle XVII.³²³

³²⁰ ADM-FBS. *Secció Varia del Regne de València*, leg. 1, n. 140 i n. 155; ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2; ADM-FBS. *Secció Varia del Regne de València*, leg. 1, n. 126; ANC. *Protocols Notarials Roc Reig*, Muro, 1682 – 1692

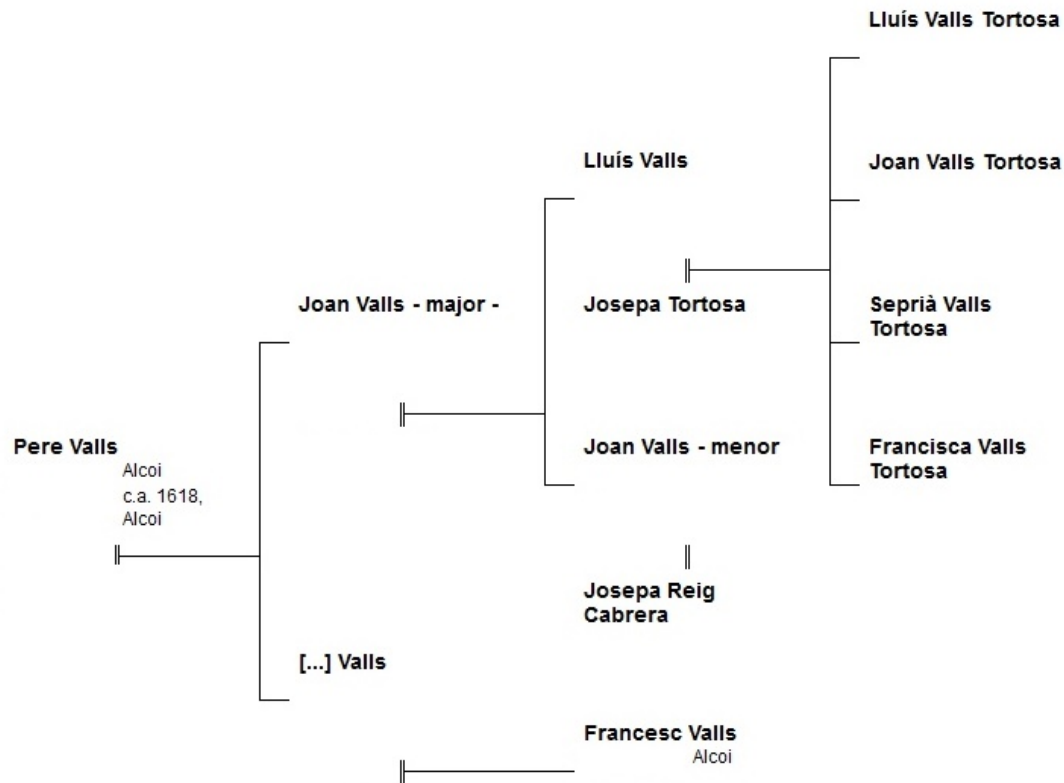
³²¹ AMM, *Llibre d'elecció d'Oficis i de Consells Generals*, 1609 – 1674

³²² Aquesta és descendent de l'anteriorment citat Frances Satorre, batlle de Muro.

³²³ Fou aquest Vicent Alonso, veí de Muro, i pertanyent a l'oligarquia local, qui l'any 1693, juntament amb el rector d'Albaida, en les rodalies de la població intentà negociar amb les tropes reials que es disposaven a enfrontar-se amb l'exèrcit agermanat. Tanmateix, la impaciència de les tropes reialistes frustrà la negociació, i a cap a l'hora de vespres del 15 de juliol de 1693, esdevenia la batalla de Setla de Nunyes, la qual posaria fi a l'aixecament camperol conegut com a Segona Germania. [GARCIA MARTÍNEZ, Sebastià; *Valencia Bajo Carlos II: bandolerismo, reivindicaciones agrarias y servicios a la monarquía*, Villena, Ayuntamiento de Villena, 1991, pp. 277-282; MOMBLANCH GONZÁLBEZ, Fco de Paula; *Història de la Villa de Muro*, Muro, Ajuntament de Muro, 1993, pp. 125-174; AHN, *Inquisició*, leg. 601, exp. 2]

VALLS

La pervivència d'aquest llinatge en Gaianes, fent front a les adversitats de l'esdevenir històric, sobretot d'aquests primers moments, es fa palesa fins l'actualitat. Si ens fixem en les circumstàncies que envolten a Joan Valls, major, un dels signataris de la

Carta Pobla de Gaianes, observarem que aquestes són molt similars a les de Vicent Llàzer, major. També natural d'Alcoi, i pertanyent a l'artesat petit propietari, emigraria cap a Gaianes després de l'expulsió dels moriscs. Un lloc on se li oferien noves perspectives de futur, enfront d'una situació on la pressió dels deutes censals l'ofegarien. De fet, si observem alguns dels protocols notariais d'Alcoi existents per a aquest període, observem el declivi de l'activitat comercial dels Valls.³²⁴ Un llinatge, que a més, havia anat perdent pes dintre de l'oligarquia local alcoiana al llarg del segle XVI. Tal i com apunta Torró Gil³²⁵, fent referència a Ricard Bañó, si entre 1409 i 1430 els llinatges de l'oligarquia alcoiana que més influència i càrrecs ocupen en la comunitat local són els Valls³²⁶,

³²⁴ AMA. *Protocols Notariais*, Sig. 798, 799 i 800. Agustí Valls, Alcoi, 1640-1644, i *Protocols Notarial*, Sig. 735-752. Miquel Valls, Alcoi, 1595-1610

³²⁵ TORRÓ GIL, Lluís; *Abans de la indústria. Alcoi als inicis del sis-cents*, Murcia, Universitat d'Alacant i l'Institut de Cultura Joan Gil-Albert, 1994, pp. 125-131

³²⁶ Les elits destaquen per la seua perdurabilitat, arrelant amb més força i monopolitzant càrrecs polítics, com podem veure en el llinatge dels Valls durant el segle XV. Un fet que s'evidencia a l'índex de la cort

Alçamora, Gil o Sempere, arribats a les acaballes del segle XVI i al voltant de l'expulsió dels moriscos, són els Alçamora, Merita, Aiz, Cantó, Santonja o Espinós, mentre que s'observa la caiguda dels Valls de les primeres posicions.³²⁷

Com a exemple podem citar que, l'any 1607, Joan Valls i la seua muller, sent habitants d'Alcoi, veneren a Gaspar Moltó, peraire de la mateixa vila, una heretat franca de terra, que era part de vinya i part de terra campa, situada en la partida del barranc de la Salut, al terme de la vila d'Alcoi. Una venda que realitzaren per preu de 50 lliures.³²⁸

Aquests fets explicarien, encara més si cap, l'emigració cap a Gaianes d'un descendent d'aquest llinatge vingut a menys, i que veuria la possibilitat refer la seua vida, amb escreix, junt als seus fills. I més, si atenem a que la quantitat de terres què els són establertes a ell i al seu fill Lluís en Gaianes el 1613, juntament a les què se li establiran el 1616 en Alcosser a l'altre dels fills, Joan, no són gens menyspreables.

La constatació de les relacions que els Valls varen continuar mantenint amb la vila d'Alcoi, tot i estar residint a Gaianes, la podem observar als protocols notariais, en aquest cas del notari alcoià Miquel Valls. Per citar algun exemple, que a més demostra la veracitat d'allò que estem explicant i de la genealogia plantejada, és el nomenament de procurador que Joan Valls, major, realitza al setembre de 1618 amb ocasió d'instar a la lectura del testament del seu pare, Pere Valls, qui havia mort a Alcoi.

“Joan Valls, llaurador, habitador del lloc de Gaianes, constitueix en procurador seu a Francesc Valls, nebot seu, present, per a que en nom seu i per ell inste la publicació del testament de Pere Valls, difunt pare seu, i accepte l'herència ab benefici i inventari [...]. *Actum locorum* de Gaianes. *Testes huius rei sunt* Josep Reig, llaurador, Genís Martí, llaurador, de la vila d'Alcoi, en el lloc de Gaianes repertus respectivament habitants”.³²⁹

de justícia d'Alcoi on podem apreciar que en el període comprés entre 1375 i 1499, exerceixen el càrrec de justícia sis membres d'aquest llinatge: Andreu Valls (1375), Ramon Valls (1416), Bernat Valls (1454), Joan Valls (1471), Ramon Valls (1497) i Joan Valls (1499). Complementàriament, segons apunta Lluís Torró, la família Valls fou la que més càrrecs va acaparar al llarg del primer terç del segle XV. [SÁNCHEZ ALÉS, Fco Javier, i SILVESTRE PÉREZ, Sergi; “Notes al voltant de les elits rurals d'Alcoi: el llinatge dels Valls”, article inèdit, 2012; TORRÓ GIL, Lluís; *Abans de la indústria. Alcoi als.. Op. Cit.*, pp. 125-131]

³²⁷ Durant el segle XVI, tan sols exerceix el càrrec de justícia en Miquel Valls (1589), fet que ens fa plantejar-nos dues hipòtesis: bé la rama troncal va marxar a una altra ciutat més important, fruit de seu ascens social; o per contra, és una manifestació de la pèrdua de posició de la família Valls en el conjunt de les elits alcoianes. Probablement fou aquesta darrera la circumstància, ja que a banda de als descendents de la família que els documentem ara formant part dels artesans petits propietaris, també n'he trobem a alguns exercint professions, com la de notari, un exemple seria el del ja citat Miquel Valls, que exercí fins el primer terç del segle XVII, i ja entrats de ple en aquest segle, el cas d'Agustí Valls, que també exercí la professió notarial. [SÁNCHEZ ALÉS, Fco Javier, i SILVESTRE PÉREZ, Sergi; “Notes al voltant de... *Op. Cit.*]

³²⁸ AMA, PN Miquel Valls, 1606, Sig-748

³²⁹ AMA, PN Miquel Valls, 1618, Sig-760

Si la descendència dels Valls es consolidà en Gaianes, no succeí el mateix en Alcosser, com desmostra la desaparició del cognom ja en la dècada de 1640 i, també, el testament de Josepa Reig Cabrera, vídua de Joan Valls, menor, del què es desprén que no havien tingut descendència i que aquesta se n'havia tornat a residir Alcoi. Però a més, aquest testament ens sembla interessant per observar alguns aspectes de la hipòtesi anteriorment exposada en relació a la importància que tingué el factor familiar en la repoblació de Gaianes. Per què? Doncs perquè ens ofereix la imatge d'una xarxa social entrellaçada i que malgrat tot, no havia perdut, fins i tot havia tornat en alguns casos, al la seua localitat d'origen, però mantenint les relacions amb els què havien quedat en el poble que temps enrere els seus havien anat a repoblar buscant unes noves condicions de vida.

PLANELLES

És el torn dels Planelles, i per tant, a partir d'ara la nostra mirada passarà a centrar-se més en Alcosser. Així doncs, observem encerclats amb verd als quatre membres de la família als quals el 1616 se'ls formalitza l'establiment de casa i terres en Alcosser. Uns béns als què accedirien tan prompte els moriscs abandonaren la població, o almenys des del 1615, data en la què podem documentar la residència dels Planelles en Alcosser, tal i com es desprén del testament de Jeroni Sala, entre altres documents.³³⁰ Però a més d'aquest document notarial d'últimes voluntats, també ratifiquem la relació de parentesc entre Jusepa Planelles, muller del testador, i Pere Planelles, a l'indicar-nos que eren germans. Si fem una ullada als establiments d'Alcosser i comptabilitzem junts tots els béns que se'ls estableixen als Planelles, observem que sumen una xifra total bastant significativa: pel que fa a terres, estaríem parlant que gaudien del domini útil d'unes aproximadament 440 fanecades de terra, entre horta i secà, ratificades amb els establiments atorgats el 1616.³³¹

Per altra banda, i com s'ha comentat abans, d'aquest llinatge tenim documentada la seua procedència de l'Horta d'Alacant, i la seua presència per les actuals comarques de l'Alcoià i el Comtat seria conseqüència directa de l'expulsió dels moriscs, tot podent documentar a alguns d'aquests membres imbricats en plets duts davant les Corts de Justícia d'Alcoi, durant l'any 1610,³³² i la de Cocentaina, el 1612. En tots aquests casos

³³⁰ ANC, *Protocols Gregori Vidal*, 1615

³³¹ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2

³³² AMA, Cort del Justícia, sig. 384, Alcoi, 1610, f. 493-494/586/891-897

els requeriments instats per a l'execució de béns per deutes estan relacionats amb els seus llocs d'origen o amb tractes comercials. Com a exemple d'aquest darrer cas citarem un dels requeriments duts a la Cort de Justícia de Cocentaina el 14 d'agost de 1612:

“Miquel Vives, justícia, de la vila d'Oliva, instant i requirent Francesc Ferrando, procurador de Bertomeu Cantó, a vostra mercè per ministres de la sua Cort face en donar e intimar deu dies a Francesc Planelles, de Pere, llaurador, habitador en el lloc de Muro, dins los quals haja donat e pagat al principal de dit requirent 45 lliures les quals lo dit executat confessà deure y prometé pagar en termini ja passat al dit requirent ab acte rebut per Joseph Blanquer, notari, en 5 dies de abril de 1607. Datum Oliva a 5 de juliol de 1612. Dit dia requirent Miquel Estarça, alguasil, haver intimat al dit, personalment”.³³³

No obstant, la referència més primerenca i documentada de forma clara de l'assentament d'aquesta família al comtat de Cocentaina, la tindriem amb Jaume Planelles, encerclat amb blau, i establert a Muro almenys des de l'any 1610, tot i que oficialment la cessió i atorgaments d'aquests es realitzà l'any 1611.³³⁴ Per què diem açò? Doncs perquè des del 1610 ja observem a Jaume Planelles formant part de l'elecció de les magistratures locals, tot sent nomenat jurat tercer aquest mateix any. Entre 1610 i 1628 l'observem als Consells Generals de Muro, on exerceix entre altres magistratures locals, el càrrec de Justícia dues vegades: la primera a l'any 1622, i la segona el 1626.³³⁵ Un període en el qual, i per circumstàncies que desconexem³³⁶, alguns dels membres de la família Planelles canviaran la seua residència, bé a Muro o bé a Alcoi. Serà aquest el cas de Pere Planelles, al qui observem com a veí de Muro a partir del Consell General celebrat el 30 d'octubre de 1636. Un camí que havia emprat almenys cinc anys abans el seu nebot Tomàs Planelles, qui el 1631, ja va ser elegit per exercir el càrrec de jurat tercer de Muro, i tres anys després, era nomenat Justícia.³³⁷ A cavall entre ambdues poblacions estarà Bertomeu Planelles, que si bé fins 1640 residirà sense interrupció en Alcosser³³⁸, a partir

³³³ ADM.AH. Lligall 153/12 *Segona mà de lletres de la Cort del procurador general de la vila i comtat de Cocentaina*, 1612.

³³⁴ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2

³³⁵ AMM, *Llibre d'elecció d'Oficis i de Consells Generals*, 1609 – 1674

³³⁶ Probablement en aquestes desicions pogueren incidir entre altres motius, l'epidèmia esdevinguda cap a primeries de la dècada de 1620, com també el terratrèmol de 1617 o els conflictes entre els hereus del difunt comte en Gastó per la possessió d'Alcosser. Aspectes aquests, què desenvoluparem més detingudament en el següent subepígraf, però des de l'òptica genèrica dels problemes implícits i existents en el procés repoblador d'Alcosser, Gaianes i Muro, i també a nivell del comtat de Cocentaina.

³³⁷ AMM, *Llibre d'elecció d'Oficis i de Consells Generals*, 1609 – 1674

³³⁸ A partir del testament del seu germà Vicent Planelles Sala, en el qual és designat com a tutor del seu nebot, esbrinem que durant aquest any Bertomeu Planelles Sala encara era veí d'Alcosser.

d'aquesta data també mudarà la seua residència definitivament a Muro.³³⁹ Diferent camí emprengué el major dels fills de Francesc Planelles i Dorotea Sala, és a dir, Vicent Planelles, qui se n'anirà a viure a Alcoi, on morirà cap a 1640, tal i com es desprén del seu testament atorgat en l'esmentada població, el mateix any, davant el notari alcoià Agustí Valls.³⁴⁰

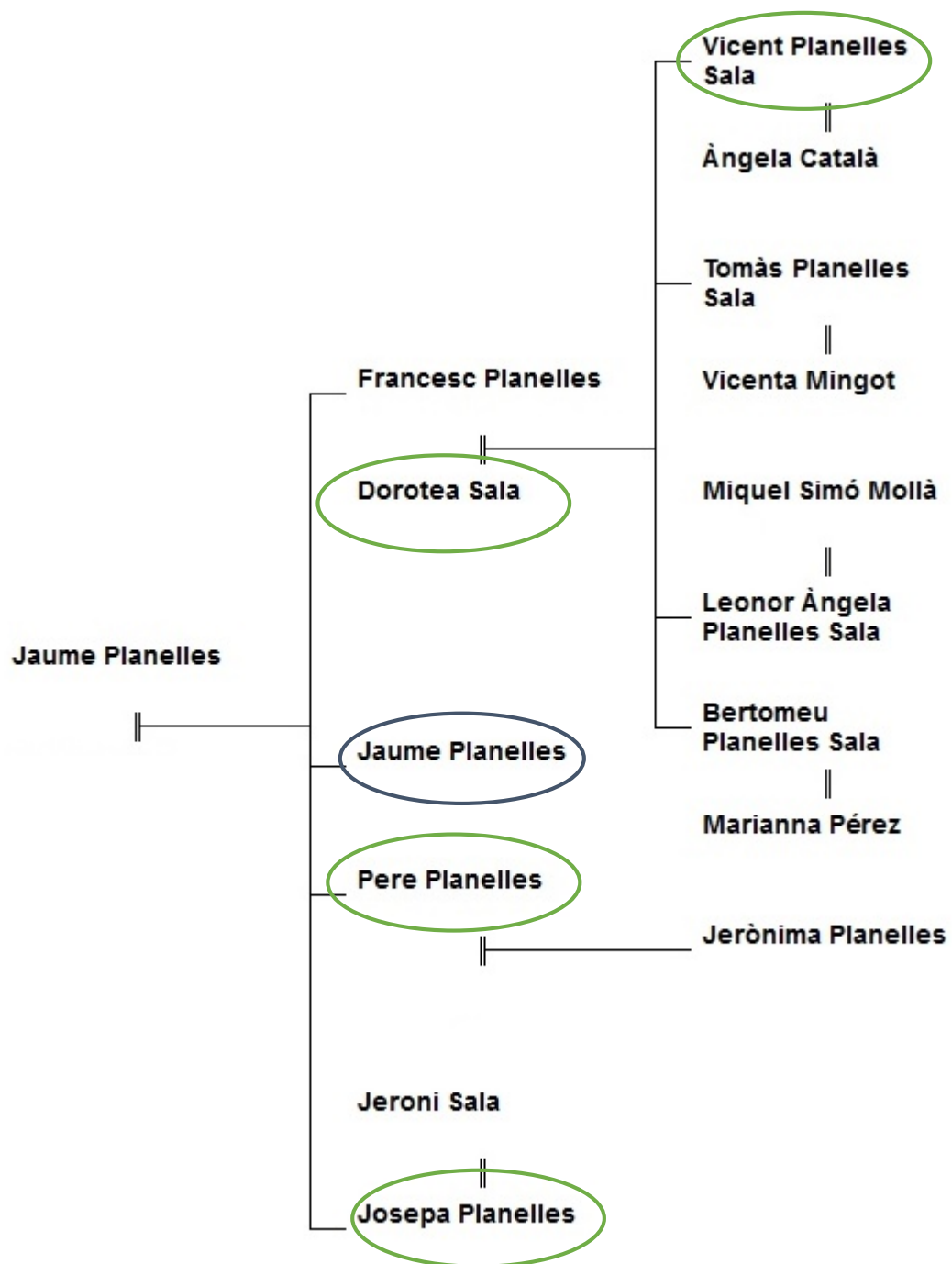
En definitiva, observem que els Planelles, malgrat ser nous pobladors d'Alcosser, van tenir des d'un primer moment una relació molt estreta amb la veïna població de Muro, a la qual acabaran desplaçant-se tres membres d'aquesta. Una desició i relació que probablement estigué afavorida per la xarxa de parentiu existent, com també pel fet que els establiments que els atorgaren a d'aquests estigueren subjectes als capítols de nova població de Muro.³⁴¹ Així doncs, tan sols mantindrà la seua residència en Alcosser Leonor Àngela Planelles Sala, que havia casat amb Miquel Simó Mollà, fill d'un dels altres repobladors d'Alcosser: Miquel Simó, major.³⁴²

³³⁹ En 1646 no ens apareix al cens realitzat de tots els caps de casa, mentre que el 29 de març de 1643 ja el documentem al Consell General de Muro, com a veí d'aquesta localitat. [ARV. Generalitat, *Veïnatge del regne de València*, leg. 4825 – 4829]

³⁴⁰ Aquest testament ens permet fer-nos una visió d'aquesta mobilitat que hi hagué i que continuava existint en menor mesura l'any 1640; però també, i més significatiu per a nosaltres, ens reflecteix el canvi de residència de molts dels membres de la família Planelles. [AMA. *Protocols Notarials*, Sig. 798. Agustí Valls, Alcoi, 1639-40]

³⁴¹ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2

³⁴² APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668

6.1.4. Problemes per consolidar el poblament.

La consolidació d'aquest primer repoblament no fou gens fàcil ni estigué exempta de problemes, no solament per a Gaianes i Alcosser, sinó per a la resta de poblacions abandonades forçosament pels moriscs expulsats del comtat de Cocentaina. Com s'ha apuntat, es pot observar una gran mobilitat durant els primers anys de la repoblació, i per al cas de Gaianes i la veïna població d'Alcosser, podem identificar diferents onades de repoblació fins a 1650, marcades per la inestabilitat d'aquest període com també per les epidèmies, els desastres naturals, o fins i tot pels conflictes interns dels hereus del comte Cocentaina, en Gastón Ruiz de Corella i Mendoza.

Així doncs, l'any 1620 és un punt d'inflexió que marca l'impàs d'una onada de repobladors a la següent. La successió d'una sèrie d'esdeveniments que es produiran a partir de 1617 i fins el 1625 aproximadament, faran perillar la repoblació de moltes d'aquestes poblacions morisques del comtat de Cocentaina recentment resorgides, entre elles Gaianes i Alcosser. En aquests casos, podem apreciar que molts dels pobladors arribats entre 1609 i 1616 abandonen les citades poblacions desplaçant-se a localitats veïnes més grans, com Muro, o bé tornant als seus pobles d'origen com Cocentaina o Alcoi. Però a més, un nombre important d'aquest primer contingent repoblador serà víctima de les epidèmies, que va produir una minva demogràfica significativa.

Si bé és cert que alguns permanexeran estoicament defugint com podien una situació bastant desastrosa. Una vegada passades les penúries, el nombre de veïns que havia quedat en Gaianes i Alcosser era ínfim, alguns dels primers repobladors o descendents seus tornaran, però altres abandonaran o vendran els béns que se'ls havien establert en 1613 o 1616 respectivament. També es donarà el cas d'aquells, qui havent canviat la seua residència, mantindran les possessions establertes.

Tanmateix, en aquest nou context, farà la seua aparició el nou contingent de repobladors. Una segona onada, que podem emmarcar entre 1625 i 1645, i de la qual parlarem al següent capítol. Fetes aquestes reflexions, passem a veure breument els tres problemes principals que dificultaren la repoblació, sobretot en els casos d'Alcosser i Gaianes.

a) *Desastres naturals i crisis de subsistència.*

Segons apunta Primitiu Pla³⁴³, i hem pogut consultar a les fonts³⁴⁴, durant el primer terç del segle XVII les actuals comarques de l'Alcoià i el Comtat van sofrir diversos moviments sísmics que deixaren com a empremta danys materials d'important consideració, i almenys en Alcoi, també víctimes. Al comtat de Cocentaina un dels més malparats per aquests terratrèmols sembla que va ser Alcosser, tal i com es desprén d'un plet mantingut entre els Corella per la possessió d'aquest,

“a ocasió dels terremotos que·i agué en lo any 1617, resta (...) ab molt poques cases y vassalls y destruït lo terme”, afegint que “així mateix, en los terremotos que succehiren en la present ciutat y regne en lo any propassat, succehiren moltes desdiches en lo dit lloch de Alcosseret, de tal manera que a quedat despoblat aquell, sens que hagen restat més de dos o tres cases, y aquelles cassi derrohides”³⁴⁵.

No obstant això, caldrà anar amb precaució amb la interpretació d'aquesta informació, tot i ser molt suggeridora. Per què? Doncs per dos motius, primer pel fet que ambdós litigants expressen i justifiquen les seues postures en favor de la seua conveniència; i segon, perquè el document al que ens referim és de desembre de l'any 1644, i aquest mateix any, pel mes de juny, també la comarca havia sofert una sèrie de terratrèmols³⁴⁶, un fet que probablement aprofiten ambdós pledejants per oferir una visió catastrofista. De fet, la segona afirmació, es refereix clarament al terratrèmol de 1644, i no als de primeries de segle.

Malgrat tot, és innegable pel que reflexen les fonts, que entre 1617 i 1620 una multitud de terratrèmols va afligir als veïns de molts pobles arreu del territori valencià. De fet, el 2 de desembre de 1620 una sèrie de moviments sísmics va aterroritzar a Alcoi

³⁴³ PLA ALBEROLA, Primitiu; “Hambre, peste y guerra: los embates de la muerte en el condado de Cocentaina (1609 – 1709)” en *Revista de historia moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, nº5, Alacant, 1985, pp. 100

³⁴⁴ ARV. Reial Audiència, *Processos 1ª Part. Lletre P*, exp. 1842

³⁴⁵ ARV. Reial Audiència, *Processos 1ª Part. Lletre P*, exp. 1842 i 1882; PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las cartas pueblas del condado... Op. Cit.*, pp.XXIX

³⁴⁶ Segons ens apunta Fco de Paula Momblanch, “Una gran catàstrofe vino a cernirse sobre Muro y otros [pueblos] de las Montañas (...). El domingo 26 de junio de 1644 tembló la tierra con tan violencia, que el más sólido de sus edificios, la iglesia parroquial, se desplomó en gran parte, teniendo que suspenderse el culto divino. El campanario cayó sobre el templo, destruyendo la bóveda y las capillas del bautismo, de las almas, de los Reyes y de San Onofre, llevando consigo al Santísimo Sacramento. Quedó rota la pila bautismal y derribada la pared del cementerio que daba a la plaza (...)” [MOMBLANCH GONZÁLBEZ, Francisco de Paula; *Historia de la Villa de Muro... Op. Cit.*, p. 136 – 137]

i rodalies³⁴⁷. Potser que entre aquests estigué també Gaianes i Alcosser, però no ens atreviríem a afirmar-ho.

Juntament amb els terratrèmols, cal prestar atenció a les crisis de subsistència. En aquest sentit, Pla Alberola ha pogut documentar, per a l'any 1623, notícies de forts temporals durant la primera quinzena de març.³⁴⁸ Un fet, que sembla va provocar importants danys en els edificis reservats com a monopoli dels comtes, fent malbé almàsseres, forns i magatzems. En aquest sentit, aquestes “grans pluges y fortunes de remolins y ayres” que documenta el professor Pla³⁴⁹, de segur que tindrien el seu reflex en les collites. I així, afegeix el citat historiador, que en data de 21 d'octubre de 1623, el síndic de Cocentaina exposava “que en la present vila no y ha vitualles y patixen molta fam, axí los vehins della com los pasatgers”; una situació, que ben bé podria fer-se extensiva a la resta del comtat, atenent que en 13 de setembre del mateix any s'havia informat que “Muro, Selca y demás lochs del present condad estan plens de malalts”.³⁵⁰ Aquesta situació de crisi de subsistència, amb fam i malalts arreu del comtat, abarcaria diversos anys, segons allò indicat als estudis realitzats Primitiu Pla.

A tot açò, un fet rellevant que quasi acaba amb el fracàs de la consolidació del repoblament de Gaianes, el tenim durant aquest mateix any quan s'indica, durant l'abril de 1623, que la població de Gaianes està despoblada. Quina és la raó? Doncs, segons documenta el citat Pla Alberola, els motius són “...que los vehins y nous pobladores del dit loch de Gayanes se són morts, y los que restaven han derilinqut del tot lo dit loch per ocasió de la mala salut”, una situació que també hauria afectat a la veïna població de Beniarres³⁵¹ mentre que curiosament no tan a Alcosser. Cosa estranya tenint en compte la proximitat existent entre Gaianes i Alcosser, i d'ambdós a l'Albufera. Per què diem açò? Senzillament perquè l'epidèmia que documenta Pla, i que seria la causa de la despoblació en aquest període de Gaianes i Beniarres, tindria el seu focus a l'Albufera, com podem veure tot seguit:

“Prop lo loch de Gayanes [...] en part profunda se acostuma fer una gran replega de aygua pluvial y de altres parts, y com ve a estar restanyada y no té ahon discórrer se va a corrompre y infecte lo ayre [...] Del tems que dits lochs estaven poblats de moros hi havia fet uns alcavons per a donar aviament y expedició a la dita aygua restanyada que ve a parar al riu de Alcoy (...) Però

³⁴⁷ MOMBLANCH GONZÁLEZ, Francisco de Paula; *Historia de la Villa de Muro... Op. Cit.*, p. 136

³⁴⁸ PLA ALBEROLA, Primitiu; “Hambre, peste y guerra... *Op. Cit.*, pp. 95

³⁴⁹ *Ibidem*.

³⁵⁰ *Ibidem*, pp. 96 i 108

³⁵¹ *Ibidem*, pp. 97

[ara] estan reblits y enrrunats y se hauran de escurar y netetjar per a que·s conseguixca lo benefici del aviament de a dita aygua”.³⁵²

Per tant, era precis donar eixida a les aigües estancades per a eliminar el focus d'infeccions i malalties, en aquest cas paludisme, que comprometia l'èxit de la repoblació immediata al foragitament dels moriscs, ja que amb aquest context la residència en Gaianes perdia qualsevol tipus d'interès o atractiu possible.³⁵³

b) Elevada mobilitat entre pobles

Com s'ha comentat, i seguint els estudis realitzats per professor Pla, com també els dels professors Ardit, Ciscar i Benítez, amb l'expulsió dels moriscs el 1609, si tenim en compte la concentració de la població morisca en determinades àrees, es va obrir una vertadera frontera de recolonització interior. Tot i que de seguida no faltaren candidats per substituir als moriscs foragitats, altra cosa és que foren suficients. I a més, es presentava un problema, que era conjugar les expectatives dels potencials colons i els interessos dels senyors.³⁵⁴ Uns interessos enfrontats, que ben prompte suscitaren no pocs conflictes i entorpiren una repoblació que de per sí es presentava difícil, entre altres coses, per la importància del buit demogràfic a reemplaçar i l'escassetat viabilitat per a procurar-se immigrants d'àrees llunyanes. Com s'ha vist, el contingent repoblador del comtat de Cocentaina fou en la seua majoria provinent de viles de cristians vells dels voltants, com Alcoi, Cocentaina, Bocairent o l'Horta d'Alacant.

A més a més, les mesures que es dictaren per dur a terme el procés de repoblació foren, en certa manera, inefectives. Un exemple el podem observar amb la tardança de la pragmàtica de 15 d'abril de 1614, que teòricament sentava les bases legals per a la definitiva solució, en un moment en que molts senyors ja havien atorgat les seues respectives Cartes Pobles. Pel que fa als repobladors, observem un interès selectiu en la colonització de les terres abandonades pels moriscs, ja que mentre unes localitats concentraren un nombre elevat de pobladors, les àrees marginals no despertaren gaire

³⁵² PLA ALBEROLA, Primitiu; “Hambre, peste y guerra... *Op. Cit.* pp. 97

³⁵³ *Ibidem.*

³⁵⁴ *Ibidem.*; “Despoblación y repoblación. La crisis del XVII en el Cuartel de La Marina y Las Montañas” en *Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica. Alacant, abril de 1990*, coord. per Vicente Gozábez Pérez, Antonio Eiras Roel, Massimo Livi-Bacci, Jordi Nadal Oller, Josep Bernabeu Mestre, Vol. 3 (*Evolución demográfica bajo los Austrias*, coord. per Jordi Nadal Oller), 1991, pp. 226 pp. 210 i 211.

atracció, de forma que alguns senyors es trobaren amb altres dificultats afegides alhora de repoblar el seus llocs, com per exemple podem observar a Benillup.³⁵⁵

Tanmateix, les expectatives que alimentarien aquest interès dels repobladors resultaren en certa manera defraudades. És interessant citar una afirmació realitzada per Pla Alberola, que reflexa molt bé aquest fet:

*“al margen de que algunas [expectativas] fuesen verdaderamente utópicas, las exigencias de los señores, las de los acreedores censalistas, la misma descapitalización de las explotaciones, hicieron fracasar varios intentos de recolonización, hasta el punto de que no es difícil encontrar localidades donde se firmaron más de una carta pueblo primero otorgada”*³⁵⁶.

Així doncs, una vegada repoblats i els nous vinguts assentats, la mobilitat d'aquests no cessà motivada en alguns casos per la decepció dels colons davant les condicions de les Cartes Pobles, i agreujada en altres per les caresties i desastres naturals que s'hi produïren en aquests primer moments. Un fet que és ben cert que pogué influir en el trasvassament poblacional d'unes poblacions a altres. A més, un cas com el d'Alcosser, on en principi quedà subjecta als capítols de població de Muro, probablement facilitara cap a 1613 i fins a 1616, que famílies assentades en un primer moment en Muro (entre 1609 i 1611), anaren a Alcosser, però després tornaren (entre 1617 i 1621), mantenint en tot moment les relacions de reciprocitat mútua.

c) Conflicte dins la casa dels comtes de Cocentaina.

Aquest conflicte és molt important per analitzar el procés repoblador d'Alcosser i les seues dificultats en relació als problemes de la seua consolidació. Però a més, també és interessant per fixar-nos en un aspecte que pot semblar contrari: les facilitats i permissivitat envers els repobladors d'aquest lloc, que podrien haver ajudat a la seua consolidació, com també complicar-la. Per què? Doncs per una banda, perquè el fet que Alcosser estiguera inmers en un plet per la seua possessió entre membres del mateix llinatge dels Corella, impossibilitava la concessió als repobladors d'un marc jurídic propi, fet pel qual no es disposa de Carta Poble i els establiments es retarden fins 1616, seguint en segons que casos, els capítols de nova població de Muro o de Gaianes. Per altra banda,

³⁵⁵ Veieu: PLA ALBEROLA, Primitivo; “Benillup 1609-1630: alternativas y dificultades de una repoblación” en *Anales de la Universidad de Alicante. Historia moderna*, nº1, pp. 171-203

³⁵⁶ PLA ALBEROLA, Primitivo; “Despoblación y repoblación. La crisis... *Op. Cit.*, pp. 210

la possibilitat d'un menor control per part de l'administració comtat, degut a les circumstàncies, pogué oferir un clima perfecte als nous pobladors per a una major evasió, incompliment parcial i permissivitat en aspectes com els referents al pagament de censos, obligatorietat de residència o els arrendaments de monopolis, per posar alguns exemples.

Però bé, reprenent l'exposició del conflicte, cal remuntar-nos breument a l'origen del mateix. I tal i com apunta Primitiu Pla, s'observa que Alcosser havia estat adquirida a l'any 1550 pels comtes de Cocentaina, un fet què deixava a la baronia fora dels béns vinculats, ja que el comtat havia estat vinculat en l'any 1547. Així doncs, quan el 1601 en Ximén Ruiz de Corella atorga testament, es troba que Alcosser, està entre els béns a la seua lliure disposició. Aquest fet, junt a que el comte s'havia enemistat temps enrere amb el seu únic fill, ja difunt, propicià una desició que obrirà una escletxa entre els seus hereus i descendents: desheretava als seus néts en favor del seu cosí germà en Rodrigo de Corella. Però si els béns vinculats passaven als hereus desheretats, i sols eren els béns lliures el què passaven a en Rodrigo de Corella, per què aquest conflicte?

Doncs, en primer lloc, pel simple fet del desheretament; i en segon lloc, i amb més rellevàcia, pel fet que la baronia d'Alcosser era un dels béns que redondejava el patrimoni dels comtes. Davant aquesta situació, i per evitar la seua pèrdua com també pel fet de que al passar a altre senyor es pogueren reiniciar vells conflictes sobre jurisdicció i regs³⁵⁷, en Gastó Ruiz de Corella, hereu dels béns vinculats, prendrà possessió d'Alcosser alegant drets contra els béns lliures d'en Ximén. Quins seran els motius que al·legarà? Segons ens aporta Pla Alberola, els motius seran el deteriorament que la mala gestió duta a terme pel difunt comte en Ximén havia produït al valor del vincle, com també, el fet de ser hereu de la condessa na Brianda i de la seua filla na Beatriu, que reclamaven els seus béns dotals. Un contenciós que no finalitzarà fins l'últim terç del segle XVII, però sense que els successors d'en Gastó deixen de posseir Alcosser, com també de percebre les seues rendes, malgrat les diferents alternatives que prengué el plet. Així doncs, mitjançant una concòrdia atorgada el 1677 es donarà per finalitzat aquest conflicte hereditari entre els Corella.³⁵⁸

Per tant, si tenim en compte aquests aspectes, i els unim amb els efectes dels terratrèmols de 1617, com també a les crisis de subsistència i la mobilitat existent durant el primer període de repoblació, ens podem adonar d'unes dificultats latents per a la

³⁵⁷ Plets com els que havien mantingut a final de segle XVI, en una guerra declarada, el comte de Cocentaina i el baró de Planes, antic senyor d'Alcosser

³⁵⁸ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las cartas pueblas del condado... Op. Cit.*, pp.XXIX

consolidació de la repoblació, que sortosament foren superades. Tanmateix, i almenys per a Alcosser, caldrà esperar a passada la dècada de 1640, ja que amb motiu dels terratrèmols de 1644, i malgar haver rebut un contingent repoblador nou amb la segona onada, sembla que la situació podria haver-se agreujat i fes perillar la repoblació. Una situació de despoblament que a més, segons es desprén del plet, sembla que també podria haver estat afavorida per la condesa davant la situació en que havien quedat les cases, al tractar “ab los vasalls de dita baronia la despoblasen y se’n pasen a altres lochs del condat de Cosentayna dits de Muro o Gayanes”.³⁵⁹ Aquest de fet, és un dels arguments que argüeix en un dels plets en Pedro Corella, hereu d’en Rodrigo Ruiz de Corella, acusant de negligència a la comtesa i reclamant la restitució de la baronia.

Tanmateix, no podem afirmar fins a quin punt la situació seria tant dramàtica com ho pinta, doncs la mateixa comtesa li rebateix que aquesta afirmació no podia tenir

“fonament algú, peque es fa expresa negativa que per part de aquella se acha intentat cosa alguna a la dita despoblació, y quan part de aquelles, considerat la necessitat urgent en que estan, pues a ocase del terremotos que han succeyt en dita baronia se han caygut casi totes les cases de aquella y estan los dit vassalls sens tenir on habitar ni recollirse, aguessen intentat acudir al amparo de dita condessa y aquella tractar de ampararlos no pot impedirol dit adversari...”.³⁶⁰

Llavors, aquests tres aspectes que hem exposat, serien els principals problemes a considerar des d’una òptica local, al nostre entendre, pel que fa a la repoblació del comtat de Cocentaina, i concretament en els llocs d’Alcosser i Gaianes. Tanmateix, no hem d’oblidar-nos ni deixar de banda aquells més genèrics per al conjunt del territori valencià.

6.2. Les Cartes de Poblament

Què entenem per carta de poblament? Com han apuntat Enric Guinot i Manuel Ardit serà l’instrument jurídic escrit que proliferarà de forma general durant l’època medieval als territoris de conquesta i, mitjançant el qual, es realitzaran els assentaments col·lectius de nous pobladors al territori valencià. La seua utilitat pel que fa a la forma d’establir les condicions de vida en una comunitat farà que tant senyors laics i eclesiàstics

³⁵⁹ ARV. Reial Audiència, *Processos 1ª Part. Lletres P*, exp. 1842 i 1882

³⁶⁰ *Ibidem*.

com la mateixa corona, continuant emprant aquest tipus de document jurídic.³⁶¹ Ara bé, l'evolució al llarg dels segles successius introduirà alguns canvis en l'estructura i contingut d'aquest tipus de document jurídic, i amb l'expulsió, el recurs a d'aquest mecanisme per repoblar els ravals, pobles o llogarets que perdien als seus habitants serà la tònica general als senyoriis i al reialenc.

Les característiques però, poden variar. De fet, hi ha una clara diferència entre les cartes de poblament de l'època medieval i les modernes, com és que la majoria d'aquest darrer període estan referides a l'establiment de la població en comunitats rurals, tot regulant de forma detallada les rendes senyoriales, les condicions d'establiment de les possessions i l'exigència de les obligacions fiscals.³⁶²

En definitiva, i recorrent a paraules dels ja citats Guinot i Ardit, les cartes de poblament poden definir-se com:

“un tipus de contracte legal, atorgat pel rei o senyor a un grup de persones que anaven a viure en una de les poblacions conquistades als musulmans, o bé en una de nova fundació en el context del repoblament. Malgrat que les dues parts no tenien el mateix poder, aquestes cartes venien a ser pactes entre dues bandes (senyors i vassalls) que establien amb major o menor detall els drets i béns materials que els senyors o rei donaven als nous pobladors i, en contrapartida, els drets i obligacions que aquests podien gaudir o n'estaven obligats, a la inversa.”³⁶³

Pel que fa al comtat de Cocentaina, tenim constància de l'existència de cinc cartes de poblament atorgades de forma immediata a l'expulsió dels moriscs. D'aquestes, quatre ho seran pel comte, i corresponen al raval de Cocentaina, l'Alcúdia, Muro i Gaianes (1611); i l'altra, la de Setla (1609)³⁶⁴, serà atorgada pel seu senyor Jeroni Nunyes. A més a més, ens han arribat altres dues pertanyents a l'alqueria d'Asnar (o Ràfol Blanc), que tot i ser més tardanes, també cal tenir en consideració. La primera serà atorgada el 1626 pels senyors Josep Asnar i Anna Maria Santonja, i la segona, que data del 1697, i que

³⁶¹ GUINOT RODRÍGUEZ, Enric; ARDIT LUCAS, Manuel (eds.); *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, Col·lecció Fonts Històriques Valencianes, 62a. PUV, Universitat de València. València, 2015, pp. 13-15

³⁶² GUINOT RODRÍGUEZ, Enric; ARDIT LUCAS, Manuel (eds.); *Cartes de poblament...* pp. 15

³⁶³ *Ibidem*, pp. 13

³⁶⁴ La Carta de Poblament d'aquest senyoriu, que es creia desapareguda, la varem trobar durant el transcurs de la investigació d'aquesta tesi a l'Arxiu Municipal d'Ontinyent (AMO), als protocols del notari Cosme Eiximeno. És la primera carta de poblament atorgada després de l'expulsió arreu del territori valencià. Veieu: SILVESTRE PÉREZ, Sergi; “Noves aportacions al voltant de les repoblacions postmoriscs: la Carta Pobla de Setla (1609)”, en ALBERRI “*Quaderns d'investigació del Centre d'Estudis Contestans*”, nº24, (2014), pp. 27-71

havent passat aquest senyoriu a mans dels comte de Cocentaina, s'acordà l'atorgament d'una nova carta de poblament.³⁶⁵

6.2.1. Propietat i jurisdicció

Les quatre cartes de poblament que foren acordades pels Corella amb els repobladors dels lloc del raval de Cocentaina, l'Alcúdia, Muro i Gaianes són molt semblants.³⁶⁶ L'interés del comte en incorporar al seu domini totes les cases i terres del comtat podia enfrontar-lo amb aquells que posseïen propietats franques i amb els dominis d'altres senyors. Aquest interès, en el què aprofundirem més endavant, es veu reflexat de forma clara a la introducció dels acords signats amb l'atorgament de les cartes de poblament, on s'afirma que:

“totes les cases, terres, heretats y posecions de dita varonia y lloch, que abans eren posehides per los dits moros habitants d'ella, així per lo dispost y ordenat en dits reals edictes publicats al temps de la expulsión com àlias per lo que està escrit de justicia, són de present pròpies del dit il·lustrísim senyor conde de Cosentayna”³⁶⁷.

No obstant això, per evitar conflictes, un poc més endavant afegeix que tot i pensar que totes les possessions són franques i no censides a altres senyors, en cas que resultara que alguna d'aquestes estiguera a cens d'altre senyor directe, no pretendria perjudicar a aquella senyoria directa, però tampoc admetria que per l'expulsió li corresponguera més drets sobre el domini útil que els que abans podrien tindre.

Llavors, el comte assumeix, de fet, eixe domini útil i l'atorga amb noves condicions als repobladors, respectant sobre el paper els drets de la senyoria directa.³⁶⁸ D'aquesta forma pretén incorporar al seu domini la propietat de totes les terres i cases – exceptuant el cas que algú poguera presentar documents que demostrara que les posseïen franques –, establir en emfiteusis el domini útil, encara que el directe pogues ser d'altres senyors, i tindre a la seua disposició les cases i terres vacants. Exigeix, en conseqüència,

³⁶⁵ GUINOT RODRÍGUEZ, Enric; ARDIT LUCAS, Manuel (eds.); *Cartes de poblament...*; Primitivo PLA, *Cartas pueblas...*; SILVESTRE PÉREZ, Sergi; “Noves aportacions al voltant de les repoblacions...

³⁶⁶ Son molt extenses. La de Muro és la que més capítols conté, 88, seguida de la del raval de Cocentaina amb 82. Les de l'Alcúdia i Gaianes, molt semblants, tenen 74 i 73 respectivament. Veieu en l'annex el quadre comparatiu del contingut de les quatre.

³⁶⁷ Carta de poblament de Muro: Primitivo PLA, *Cartas pueblas...*, pp. 39-40.

³⁶⁸ Capítol 4t. de les cartes de poblament de Muro i el raval de Cocentaina, però que no apareix en l'Alcúdia ni en Gaianes. (PLA, Primitivo; *Cartas pueblas...* op.cit. pp. 8-9 y 41-42).

la manifestació en el termini que es fixaria, totes aquelles propietats que foren franques³⁶⁹; i en cas de no fer-ho, es considerarien pròpies del senyor comte i sotmeses a les obligacions corresponents.³⁷⁰

Un dels principals obstacles amb el què topetarà la política dels Corella serà el monestir de Sant Miquel dels Reis de València, qui era senyor directe de Fraga, Benàmer i Benitaer. I per més complexitat de l'assumpte, el domini útil d'aquests dos últims llocs pertanyia a Francesc March, en el cas de Benàmer, i en el cas de Benitaer, proindivís a Gaspar Alberola i en Jorge Beaumont. Sembla que, com explicara Primitivo Pla, el monestir de Sant Miquel dels Reis intentà repoblar Fraga atorgant una carta de poblament (no localitzada), però poc temps després, el 1614, vengué el domini sobre els tres llocs als comtes de Cocentaina. Aquest fet dificultarà, més si cap, els intents dels titulars del domini útil per endavant les repoblacions de dits llocs. En Benàmer, en Francec March, que ja havia tingut dificultats per fer-ho amb els monjos de Sant Miquel dels Reis, ara ensopegava amb major obstacle al passar el domini directe als Corella. No obstant això, finalment acabarà establint unes poques cases. Pel que fa als senyors que posseïen el domini útil de Benitaer, optaren per vendre'l al comte el mateix 1614, i serà aquest que establisca 17 pobladors sota les condicions de la Carta Pobla de l'Alcúdia.³⁷¹

Si en aquests casos que acabem de veure els comtes pogueren satisfer bastant ràpidament els seus objectius i ambicions, hi haurà dos llocs on els seus interessos veuran barrat el camí per l'actuació dels seus senyors: el Ràfol Blanc (o Alqueria d'Asnar) i Setla.

En el primer dels casos, Josep Asnar i la seua muller Anna Maria Santonja establiran el 1626 a set pobladors, que de fet, ja residien en el Ràfol Blanc i posseïen les cases i terres des de feia "molt temps", en aplicació del dret emfitèutic que als senyors directes els correspon. Però, de la mateixa manera que havia expressat el comte, introdueixen la salvaguarda que si hagués altre senyor directe amb justs títols, no pretendrien usurpar-li cap dret i li pagarien "la ànnua pensió" que li corresponguera, cobrant ells els càrrecs que establien amb la carta de poblament.³⁷² En altres paraules, sembla que no estaven molt segurs de ser els senyors directes i preferien assegurar-se un

³⁶⁹ Capítols 16 del Raval i Muro (PLA pp. 13 i 46) i 15 de l'Alcúdia i Gaianes (PLA pp. 80 i 111).

³⁷⁰ Capítol 17 de la de Muro (PLA p. 47). A partir d'ací, en els capítols que són semblants, sols es farà referència a la carta de poblament de Muro. Al Quadre 1 dels annexes pot veure's la correspondència amb les altres cartes de poblament.

³⁷¹ PLA ALBEROLA. Primitivo; *Cartas pueblas...*, Op. Cit. pp. XIX-XXVII.

³⁷² *Ibidem*, pp. 133-134.

“sub-cens”. Els enfrontaments que més endavant tindran amb els Corella facilitaran la venda del lloc el 1686 i, com a conseqüència, l’atorgament per part dels comtes d’una nova carta de poblament l’any 1697.³⁷³

Pel què fa a Setla, senyoriu dels Bosch, havia passat a mans de Jeroni Nunyes mitjançant el casament d’aquest amb Rafaela Bosch, i ben aviat va pretendre la jurisdicció alfonsina. L’expulsió dels moriscs podia suposar un obstacle per als Nunyes, tot tenint en compte l’actitut diligent que mantenia el comte de Cocentaina, en Gastó Ruiz de Corella, per defensar els seus interessos. De fet, cal recordar com hem vist al capítol 4, que les primeres gestions d’en Gastó van anar encaminades a apropiar-se de bona part dels béns mobles i semovents dels seus vassalls condemnats a l’exili. No obstant això, la preocupació del comte per les terres no es manifestarà explícitament fins el 17 d’octubre de 1609, que amb la publicació d’un pregó, i encara estant els moriscs a les terres del Comtat, feia saber a tothom la mercè que el monarca havia fet “a tots los barons y senyors de les viles y llochs del present regne” i per la qual se’l feia “senyor de tots los béns de sos vassalls moriscos, axí mobles com sitis”³⁷⁴. Un pregó, que al cap i a la fi, presentaria una doble intencionalitat: d’una banda, reafirmar i defensar el dret que sobre els expressats béns dels moriscs li pertanyien mitjançant la mercè reial, i per la qual passaven a ser de la seua propietat, com a senyor dels vassalls moriscs expulsats dels seus territoris; i per altra, evitar qualsevol apropiació dels expressants béns per part de creditors censalistes, altres senyors, o fins i tot, per l’allau d’aspirants a repobladors d’aquestes terres i que ja arribaven.

Tot açò es produïa aproximadament un mes després des de que s’havia ordenat pel Consell d’Aragó, dies abans de la publicació del decret d’expulsió, i a instàncies del duc de Lerma, averiguar tots els béns mobles i immobles que deixaven els moriscs, com també tots els censals carregats sobre aquests i els deutes pendents tan en senyoriu com en reialenc³⁷⁵. De fet, com hem vist al capítol 4, a resultes d’aquesta ordre el comte de Cocentaina havia publicat el 27 de setembre de 1609 un pregó en el qual instava “[...] *a que los que tienen ropas de moriscos y cosas que devan a moriscos, o que moriscos les devan a ellos lo manifiesten dentro de un dia [...]*”³⁷⁶.

³⁷³ *Ibid.*, pp. XXIV-XXV.

³⁷⁴ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las Cartas Pueblas del Condado...*, pp. XXXI

³⁷⁵ BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael; “Justicia y Gracia...”, pp. 260-261

³⁷⁶ ADM-FBS, Signatura L-228/1, rotllo 339, f. 317

És coherent pensar que aquesta preocupació manifesta amb la publicació del pregó del dia 17 d'octubre, degué estar motivada, en part també, per les gestions que des de primeries d'octubre, i també amb l'objectiu de defensar els seus interessos, havien iniciat³⁷⁷ els creditors censalites i altres senyors titulars de llocs de moriscs situats dintre del comtat i amb competències menors, per tal de cobrar els deutes que els devien els moriscs i dels quals posseïen escriptura pública. Un clar exemple seria el cas d'en Jeroni Núñez, senyor de Setla, les gestions del qual per tal d'apropiar-se de béns immobles i semovents dels moriscs en concepte de liquidació de comptes i deutes que aquests li eren deutors, s'observen ja des del 13 d'octubre de 1609 als protocols notariais del bocairentí Cosme Eximeno³⁷⁸. Aquest fet, doncs, entrava en conflicte amb els interessos del comte de Cocentaina, tot tenint en compte que molts dels moriscs deutors a Núñez eren de Muro, i per tant, els béns³⁷⁹ que aquests li venien al senyor de Setla estaven situats en el terme d'aquesta primera població³⁸⁰, i llavors, es suposaven dintre dels béns que per merced reial li corresponien com a propietat del comte en Gastó; però a més, tot agreujat pel fet que Jeroni Núñez pretenia (tot suposant que no l'exercia encara) la jurisdicció alfonsina en el seu senyoriu de Setla³⁸¹, immers dintre del terme del comtat de Cocentaina.

Si ens fixem en l'interval existent entre el 13 d'octubre i el 22 d'octubre de 1609, data aquesta darrera en que es produeix l'eixida dels moriscs d'aquestes contrades i, a més, coincident amb l'atorgament de la Carta Pobra de Setla, ens adonarem que són atorgades davant del notari bocairentí Cosme Eximeno un total 3 obligacions de reconeixement de deute, 5 permutes de béns immobles, 4 cessions de deutes pendents de cobrar, i 8 vendes de béns immobles; en les quals, els atorgants són moriscs majoritàriament de Muro i Setla, que pretenen liquidar comptes o deutes amb el

³⁷⁷ Tot emparant-se amb la pragmàtica de l'1 d'octubre publicada pel virrei Caracena i l'Audiència de València, amb el consentiment de l'arquebisbe Ribera, i que permetia la compra de béns de moriscs en concepte de liquidació de deutes, sempre que es tingueren escriptures públiques que testimoniaren el deute contret pel moriscs en favor del creditor.

³⁷⁸ Arxiu Municipal Ontinyent [AMO] Protocols Notariais Cosme Eximeno, 1609, s.f.

³⁷⁹ Suposadaments francs, malgrat que tan solament s'explicita de forma clara en un únic cas. No obstant això, no hi ha cap referència a que aquests béns estiguen sota domini directe del comte de Cocentaina i en règim d'emfiteusi, com sí se'ls concedirà l'explotació a partir de la repoblació als colons nou vinguts. De fet, el gran interès del comte de Cocentaina d'apropiar-se dels béns dels seus vassalls moriscs, entre altres coses, confirmaria aquesta hipòtesi.

³⁸⁰ Molts d'aquests béns estan pròxims a les terres d'allò que conforma el senyoriu de Setla, possessió d'en Jeroni Núñez. També observem béns situats dintre del terme de Setla, o en emplaçaments llunyans al terme de Setla, com per exemple és la partida de Canoves o el casc urbà de Muro.

³⁸¹ Tot suposant que no l'havia obtingut abans de 1609, tal i com es podria intuir a partir del primer capítol de la Carta Pobra (veieu l'annex documental), i amb allò que apunta el professor Pla Alberola a l'article "La jurisdicción alfonsina como aliciente para la recolonización del territorio", *Revista de Historia Moderna*, nº12, Universitat d'Alacant, Sant Vicent, 1993, pp. 79-140.

beneficiari d'aquestes, que és en Jeroni Núñez, senyor de Setla. Però junt a d'aquestes, també trobem una venda de béns immobles a en mossèn Jeroni Ferriz, prevere de Bocairent, i 6 vendes de béns immobles a en Joseph Asnar, senyor del Ràfol Blanch, totes elles atogades per moriscs amb el mateix objectiu: liquidar i satisfer deutes pendents amb aquests.

Tot seguit passem a comentar els tres que hem considerat més complets i interessants, per tal d'observar com el senyor de Setla estava aprofitant per apropiar-se de tots els béns possibles abans de la sortida dels moriscs, tot cobrant els deutes que se li devien de la forma que fos. Així, el 13 d'octubre, els germans Joan i Lluís Mugarer, nous convertits i habitants de Setla, atorguen escriptura de venda d'un bancal de terra d'horta, situat en el reg del Bracal, per satisfer les 47 lliures que restaven de l'arrendament de l'almàssera de Setla, tal i com estava anotat al llibre de comptes de la senyoria. A més a més, aquest bancal, fitava amb moriscs de Muro i amb terra plantada de moreres pertanyent a dit senyor de Setla³⁸². A l'endemà, dia 14, cal prestar atenció també, a la venda atorgada per Jeroni Masuet, àlies Tauruix, nouconvertit del lloch de Setla, qui per satisfer el pagament de 300 lliures, 10 sous i 8 diners a en Jeroni Núñez, li fa venda de dos cases situades a Muro, una al carrer de baix de l'església i l'altra al carrer Calahí, com també de 5 trossos de terra de secà, situats a Muro entre les partides de la Plana i l'Almoroig, a més de 4 bancals d'horta, plantats amb moreres, i situats a la partida de Marjalap, tot fitant amb terra del senyor de Setla i la sèquia de dit lloc³⁸³. L'últim exemple, que caldria citar per la seua representativitat seria l'atorgat el dia 19 d'octubre per Vicent Masuet, nouconvertit del lloc de Muro, qui atenent al carregament d'un censal que junt amb Gaspar Masuet, Angela Iel, Joan Masuet, Angela Pollati i Marianna Pollati, varen carregar davant del notari constestà Joan Esteve Serra, l'1 d'octubre de 1606, en favor d'en Jeroni Núñez, aprofitaven per reconèixer l'obligació que tenien de satisfer-li anualment, en data d'1 de setembre, la quantitat de 166 sous i 8 diners. I atorgaven l'obligació amb la intenció de que tingués còpia, tot assegurant-li i reconeixent-li el dret que sobre el pagament de dita pensió li pertocava³⁸⁴.

Aleshores, és del tot comprensible que al pregó publicat per Carlos Vendrell, cavaller, en nom i com procurador general del comte de Cocentaina, s'hi faci l'afirmació que seguidament exposarem, tot pensant per una banda en la possible colonització i

³⁸² AMO, Protocols Notarials Cosme Eximeno, 1609, s.f.

³⁸³ *Ibidem*.

³⁸⁴ *Ibidem*.

ocupació per part dels repobladors nouvinguts, però també, amb els conflictes que podia ocasionar-li l'actuació dels creditors censalistes, com seria el cas d'en mossèn Jeroni Ferriz, del qual parlarem després, i també en certa manera el cas d'en Jeroni Núñez, malgrat la doble intencionalitat que en el darrer es suposa aniria implícita per ser senyor amb pretenció d'exercir la jurisdicció alfonsina. Veiem-ne, doncs, l'afirmació inserta al pregó, i publicada pel procurador general en nom del comte:

“Perquè nenguna persona presumixca que dits béns resten vagans y sense senyor, mana [...] tots tinguen y reputen al dit senyor compte per senyor verdader de totes les cases, terres y heretats de dits moriscos vassalls de sa senyoria, y que, so pena de vint y cinch lliures y de vint dies de pressó, ningú sia gosat ni presumixca entrar en heretat ni en bancal algú que sia estat en domini de morisco algú fins en deneu dies del propassat mes de setembre, en lo qual dia, ab pregó real, foren donats per traydors a la magestat divina los dits moriscos y, per consegüent, incapaços per fer transportacions de sos béns y drets, per quant aquells són estats confiscats per sa magestad y d'ells és estada feta mercè als dits senyors³⁸⁵”

Llavors, observem que clarament es vol deixar constància que tota aquella venda o transacció de béns o drets que hagués estat feta per qualsevol morisc després del dia 19 de setembre de 1609, i sempre que no estigués afectada per la pràgmatica de l'1 d'octubre, quedaria anulada i sense cap vigor. Aleshores, en quina situació quedaven les vendes atorgades pels moriscs, entre el 13 i el 22 d'octubre, a favor del senyor de Setla en concepte de liquidació de comptes i deutes? Podem considerar-les vàlides i efectives? O per contra, no tindrien cap validesa ni efectivitat?

Si atenem a allò que diu el bàndol d'expulsió, juntament amb la pragmàtica i al pregó publicat pel procurador del comte, podem suposar que totes aquelles vendes realitzades amb l'objectiu de satisfer i liquidar un deute, i que estigueren avalades per un document d'escriptura pública, com s'expressa a la pragmàtica, i on es reconegué el deute dels moriscs venedors amb el senyor de Setla, deurien d'haver-se acceptat com a vàlides. No obstant això, a hores d'ara no podem afirmar amb total seguretat que fos així. El que sí que és cert, és que aquest fet i l'atorgament immediat de la Carta Pobla degué agreujar el conflicte existent entre en Gastó Ruiz de Corella, comte de Cocentaina, i en Jeroni Núñez, senyor de Setla; tot tenint en compte, com apunta el professor Jorge Català Sanz, que les demandes presentades davant l'Audiència per en Jeroni Núñez, amb l'objectiu d'obtenir el reconeixement de la jurisdicció alfonsina, irritaren enormement al

³⁸⁵ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las Cartas Pueblas del Condado...*, pp. XXXI

comte en Gastó, qui no estava gaire disposat a compartir amb un vassall les seues exclusives competències judicials. Però a més, apunta Català, el disgust es va convertir en odi mortal en el moment en què l'Audiència obligava a en Gastó a la indemnització a Nunyes per haver destruït un assut que aquest darrer havia construït per regar les seues terres³⁸⁶.

L'enfrontament entre el comte de Cocentaina i el senyor de Setla arribarà a la seua màxima expressió en el moment en què en Gastó Ruiz de Corella, decidit a acabar amb el conflicte, pren la decisió d'eliminar a en Jeroni Núñez. I així, amb la intenció de no despertar cap sospita, recorrerà al seu criat perquè contractés a un llaurador de València, ofegat pels deutes amb el joc, tot encomanant-li la tasca de posar fi a la vida del senyor de Selta a canvi de 300 lliures. Tanmateix, tot quedà en un intent d'assassinat perpetrat a València durant la matinada del 6 d'octubre de 1610, i on el projectil que havia d'acabar amb Núñez no va eixir finalment de l'arma de l'agressor. Davant d'aquestes circumstàncies, el comte de Cocentaina se n'adonà que no havia actuat amb massa discreció. Aquest fet, juntament amb la seua imminent detenció, l'obligà a fugir cap a Catalunya, on va morir el 1611 sense haver atorgat testament³⁸⁷.

6.2.2. Jurisdicció i govern

L'interés del comte de Cocentaina no sols acabava amb l'ambició d'incorporar al seu domini les possessions dels moriscs foragitats, sinó que considerava primordial assentar en el comtat una població estable que el reconega com a senyor. Atenent a aquest objectiu veurem a l'articulat de les cartes de poblament una sèrie de capitulacions que fixen les condicions de residència i vassallatge per a poder optar a la propietat útil de casa i terres.³⁸⁸ I així mateix, els repobladors hauran de ratificar l'avassallament prestant “los sòlits y acostumats homenajes y juramentos de fidelitat y vasallaje al dit senyor conte [...] regoneixent-lo per senyor verdader y natural”.³⁸⁹ Una de les conseqüències d'aquest jurament serà el sotmetiment a la jurisdicció senyorial, en primera instància, no sols en

³⁸⁶ CATALÀ SANZ, Jorge A.; “Violencia nobiliaria y orden público en Valencia durante el reinado de Felipe III. Una reflexión sobre el poder de la nobleza y la autoridad de la monarquía”, *Estudis: Revista Estudis*, nº19, València, 1993, pp. 113-114

³⁸⁷ *Ibidem*; “Violencia nobiliaria...”, pp. 114

³⁸⁸ Per a poder “poblar y recidir en dita varonia” haurien de sol·licitar la llicència al batlle per avassallar-se (Capítol 7 de la Carta Pobra de Muro, *Ibid.*, p. 43).

³⁸⁹ Capítol 87.

allò relatiu a la propietat dels béns i al pagament de rendes, sinó en qualsevol contracte i delictes.³⁹⁰

Altres de les manifestacions son les que afecten al govern dels llocs, i que el comte volia mantenir estretament controlats, mitjançant el nomenament dels càrrecs, que elegiria a sa voluntat entre aquells que els veïns li presentaren, o entre altres persones si fos el cas i li pareguera convenient,³⁹¹ com també mitjançant el control dels Consells General. De fet, aquests haurien de contar amb l'autorització del comte per poder-se celebrar, i les votacions haurien de ser “de paraula, dient cascú son vot públicament”, amb el risc de represàlies que açò podia suposar, ja que es feia sota la presència dels delegats senyorial.³⁹² Pel que fa a la residència incial s'estipulava que havia de ser de 5 anys, i que en cas de no complir-los, suposaria la pèrdua de les millores que hagueren efectuat, el pagament del deteriorament dels béns i una multa de 50 lliures.³⁹³ Si després d'aquests cinc anys s'absentaven més de sis mesos, perdien el domini sense poder exigir millores.³⁹⁴

La preeminència senyorial es volia posar de manifest també en l'església, la capella i altar principal està reservada per al comte, que a més, incorpora al seu patrimoni els béns i terres dels propis municipals que abans de l'expulsió es destinaven a l'atenció de “persones necesitades de dit lloch”. La intenció serà fundar un benefici eclesiàstic amb dites rendes per a “persones benemèrites a sa senyoria y, en son cas, a sos successors ben vistes”, i que, com solia ser habitual, era una font de patronatge per als senyors.³⁹⁵

6.2.3. Regalies i monopolis

A les cartes de poblament les regalies són objecte d'una atenció especial. Per suposat, les regalies en sentit estricte com el terç delme, al què, sense nomenar-lo però evidentment inclòs en el pagament del delme, es dedica el primer capítol de totes les cartes pobles; o a les mines d'algeps, de les quals s'indica que “totes les mines de algeps que i ha en lo terme del present condad de Cosentayna hagen de ser y sien de sa senyoria y de sos successors, segons tostemps fins a hui son estades”.³⁹⁶

³⁹⁰ Capítol 10.

³⁹¹ Capítols 22-22.

³⁹² Capítols 23-25.

³⁹³ Capítol 6

³⁹⁴ Capítol 5.

³⁹⁵ Capítols 2 i 3.

³⁹⁶ Capítol 36.

Cal apreciar també la llarga sèrie de monopolis de venda i transformació de productes agraris a la què fa al·lusió; per exemple, de forma general per a tot el comtat es menciona la fleca, la tenda, el forn, els molins fariners, la carnisseria i, per suposat, l'almàssera senyorial³⁹⁷; la taverna i la fonda tan sols apareixen en el cas de Muro³⁹⁸; i com a complement, es prohibeixen o es regula la compravenda de productes afectats pel monopoli, fins i tot en alguns casos de forma molt reglamentària, com succeeix Muro amb les farines forasteres o amb l'adquisició de productes, propis de la tenda, fora de la població³⁹⁹.

Poc comuns, però no menys significatives són les què afectes als draps, a les rajoles i a les teules. En el primer cas, els senyors es reserven el dret a poder prohibir temporalment l'entrada i venda de panys forasters com a mitjà per a facilitar la “venda dels que's faran en lo present condat de Cosentayna”, exceptuant els que siguen per al seu ús personal i no per a la venda⁴⁰⁰. Com a excepcional dintre de les condicions imposades als repobladors apareix el pagament al senyor d'un delme de les teules i rajoles que es fabricaran en “los teulars de sa senyoria, però també de la que cascú farà en sa propia terra o altra part”⁴⁰¹.

6.2.3. Cases i terres

Els censos deguts per casa i terres ofereixen una especial duresa en comparació amb allò fixat en altres cartes de poblament. El comte estableix un dret d'entrada en les cases, a excepció de Gaianes que es fixa un sou anual, tal i com s'especifica de forma clara al capítol 65:

“La voluntat de dit senyor conte sia establir les cases de dit lloch tan solament ab lo dit cens y sens entrada ni preu algú, haguda consideració a la incomoditat que los habitants d'ell tenen per a provehir-se de les coses necessàries per a son ús, per estar com està lo dit lloch tan apartat de la vila de Cosentayna y de altra població considerable”⁴⁰².

³⁹⁷ Capítols 34, 37, 38, 39, 40, 46 i 63.

³⁹⁸ Capítols 44 i 45.

³⁹⁹ Capítols 41 i 42. Sobre “les farines forasteres” es regula en totes les cartes, però no amb tan de detall; la prohibició de comprar fora de la tenda sols afecta a Muro, on igualment, s'especifica la concessió d'un dia de mercat setmanal (Cap. 43).

⁴⁰⁰ Capítol 18 de Muro.

⁴⁰¹ Capítol 48.

⁴⁰² PLA ALBEROLA, Primitivo; *Cartas pueblas...*, Op. Cit. p. 127.

Mentre que en la resta de casos, allò que s'estipula és que:

“Precehint la estimació que sia feta del valor de dites cases y dedüida la quarta part de dita estimació y valor, lo restant de dita estimació se haja de pagar, ço é, carregant lo cens que li pareixera a sa senyoria y se acordarà a sou per lliura, ab fadiga y lluisme, y del compliment de dita estimació se'n haja de fermar un debitori ab responció de interés a sou per lliura y ab promició de haver-lo de redimir y quitar dins vint anys, en pagues higuels cada any, revellant-se y defalcan-se del interés lo que correspondrà a la cantitat de la propietat que'n cascun any se anarà pagant y redimint del dit debitori”⁴⁰³.

Tot i que el procediment no queda del tot clar en aquest article de la carta de poblament, allò més lògic, és interpretar que sobre el 75% del valor estimat de la casa s'estableix un debitori a favor del comte, el qual, haurà d'amortitzar i quitar el repoblador en pagaments anuals i durant 20 anys, als que s'hauria d'afegir el pagament d'un interés del 5% sobre el deute restant en cada any. D'aquesta forma, el comte rebia de forma immediata el preu de l'entrada, que el poblador aniria pagant a terminis.

Les cartes pobles del comtat de Cocentaina presenten, en definitiva, unes característiques pròpies en la forma d'estimar les rendes degudes pel domini útil de la terra: diferencien entre terres de partició i terres de “responció y cens sabut”. Aquestes primeres són les que inclouen plantacions arbòries: oliveres, moreres, figueres, fruiters i vinya; i estan obligades a una partició de fruits, que es situa en els nivells superiors de les cartes pobles postmorisques.

El principal interés del comte resideix en l'olivar i l'oli; per aquest motiu, en les cartes pobles se'ls dediquen nombrosos capítols.⁴⁰⁴ La partició està fixada en un terç, però a més s'estableixen les condicions del cultiu, de la recollida de l'oliva, de la seua transformació en l'almàssera senyorial, es prohibeix la venda de les olives o el seu adob, es pressiona perquè es reposen els oliveres seques... L'oli apareix, en aquest sentit, com un cultiu fonamental en l'economia del comtat, del qual el senyor espera obtenir importants rendes.

En canvi, la vinya només està gravada en una quarta part, tot i que també és un nivell comparativament alt. El pagament s'havia de realitzar indistintament en vi o en passa. Per estimular la seua introducció es fixen cinc anys francs per a les noves vinyes, encara que sí haurien de pagar el terç delme d'allò que poc a poc s'anara produint.⁴⁰⁵ Aquest mateix percentatge del 25% hauran de pagar les figueres, en forma de figues

⁴⁰³ Capítol 78 de la Carta Pobra de Muro, *Ibidem.*, p. 66.

⁴⁰⁴ Capítols 57 a 66 i 68 de Muro, *Ibid.*, pp. 60-63.

⁴⁰⁵ *Ibid*, capítols, 72-74, pp. 64-65.

seques. Les moreres, en canvi, partiran a mitges; i idèntica proporció les canyes que es tallaren dels canyars. De la resta dels fruiters només es pagaria el terç delme.⁴⁰⁶

Comparant aquestes particions amb les què Eugenio Ciscar va recollir, s'observa que la de les moreres se situa entre les més altes: de les 55 cartes pobles que inclouen l'estudi de Ciscar, només hi ha dues que igualen aquesta partició; en les oliveres, de 56, esmenta dues cartes pobles que parteixen a la meitat, i altres catorze que igualen la partició al terç, fet que suposa que se situen en el 30% de més exigència. De les figueres, encara que hi ha nou cartes que exigeixen més d'una quarta part de la collita, i cinc que exigeixen el mateix que les del comtat, aquestes es troben en el 30% de més duresa. Pel que fa a la vinya, l'exigència d'una quarta part només és superada per una carta de poblament, i igualada per tres, el que les col·loca en el 10% de més severitat.⁴⁰⁷

Per la seva banda, la terra campa dedicada al cultiu del cereal és designada com a terres de "responció y cens sabut". En el capítol 63 de la Carta Pobla de Gaianes, i en els corresponents de les altres, s'explica que

“de totes les terres camps, així de regadiu y horta com de secà [...] tinguen obligació [...] de pagar a sa senyoria [...] per via de responció y cens ànno, la part y porció certa de fruits que se acordarà y posarà en los establiments particulars que a cascú de aquells se farà de dites terres [...] collint-se o no collint-se en les dites terres”.⁴⁰⁸

La valoració va haver d'encarregar-se a experts designats per les dues parts. Això és el que es desprèn de la introducció de la segona de les cartes de poblament de Ràfol Blanch (1697); en ella s'exposa com els vassalls van considerar útil un "cense o pecho çert y sabut" en lloc de "la partició de fruyts" que abans pagaven a l'anterior propietari. El canvi es considera, per tant, una mercè que el comte els fa. Així doncs, per a la seua posada en execució es nomenen dos experts per cadascuna de les parts, veïns tots de Muro, “los quals, de conveni de dites parts, han acudit a les terres y casses que cascú de nosaltres dits vasalls detenim y posseym en lo dit territorio e baronia, y aquells hajan inposat en cascun tros de terra y casa lo çens y pecho sabut”.⁴⁰⁹ El mesurament degué ser minuciós, ja que pel que sembla es va excloure del còmput la terra ocupada en els camps per arbres subjectes a règim de partició. Un aspecte que indica el capítol 60 de

⁴⁰⁶ *Ibidem*, capítols, 69-71, pp. 63-64.

⁴⁰⁷ CISCAR PALLARÉS, Eugeni; *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570-1620)*, Valencia, Del Cenia al Segura, 1977, pp. 258-263.

⁴⁰⁸ PLA ALBEROLA, Primitivo, *Cartas pueblas...*, Op. Cit., pp. 126-127.

⁴⁰⁹ *Ibidem*., p. 142.

la carta de poblament de Muro, quan expressa que, si s'assecaven algunes oliveres situades en terra campa i no es tornaven a plantar, el senyor perdria la part que li correspondria a aquesta terra. Tot i que la conclusió i acord és que es replanten, en funció de l'interès ja expressat per l'oli, la premissa és que s'ha mesurat la terra campa excloent la superfície de les oliveres a ella ubicats.⁴¹⁰ I, finalment, hi ha un altre capítol que dóna a entendre que la partició establerta com a cens fix de les terres dedicades al cereal, era un terç en l'horta i un quart en el secà, expressat sobre la quantitat de producció estimada pels experts. Es tracta del capítol titulat "Terres no manifestades", 18 de la Carta de poblament de Muro. En aquest, s'estableix que aquells que hagen deixat de manifestar la possessió de terres que pertanyien als moriscs expulsats, hauran de "pagar lo ters que se arbitrarà que's podria traure de la tal terra si serà orta o regadiu y lo quart si serà terra de seca. Lo qual ters y quart, respectivament, lo haga de pagar de tots los anys que discorreran des del dia de la present nova població y capitulació", encara que no l'haja sembrat i ni obtingut collita tots els anys.⁴¹¹

Aquestes últimes condicions suposaven, en abstracte, una càrrega notable, ja que un gravamen d'un terç en l'horta i un quart en el secà el situaven entre els nivells més alts.⁴¹² I perquè, a més, és com s'expressa un "cens sabut", fix, que no depèn del nivell de la collita anual ni tan sols de si aquesta s'ha arribat a obtenir. Al senyor li evitava la despesa de control de la collita obtinguda per cada emfiteuta i li garantia aquest ingrés fix anual; resulta difícil valorar el benefici que podia suposar per als camperols en relació a una partició. Per poder fer-ho caldria saber si l'estimació realitzada pels experts s'ajustava a una realitat molt variable, a causa de les enormes fluctuacions de les collites a l'antic règim agrari.

Per la seua banda, les condicions establertes en la carta de poblament de l'Alqueria d'Aznar pertanyent a l'any 1626 són una mica més benèvols dins d'un esquema semblant. Per descomptat que, a falta d'tenir una jurisdicció alfonsina, el contingut se centra fonamentalment en la cessió emfitèutica: obligació de residència, cura de la terra i de les cases, extensió del cultiu de la morera, avançament de grans per sembrar, rendes que han de pagar... No obstant això, s'imposen drets de monopoli que correspon a un senyor de vassalls i no merament al titular d'un domini directe sobre les

⁴¹⁰ *Ibidem.*, p. 61.

⁴¹¹ *Ibidem.*, p. 47.

⁴¹² De nou les dades d'Eugenio Ciscar ens mostren que un terç en l'horta sols era exigut en quatre de les 57 cartes de poblament (7%), i que demanar un quart en secà es situa també dintre d'eixe 7% de major duresa (CISCAR PALLARÉS, Eugenio; *Tierra y señorío...*, Op. Cit., pp. 255-256).

terres: “tinguen obligació de coure en lo forn, comprar en la tenda y taberna de dit lloch, sots pena de sexanta sous per cascuna vegada”. Ara bé, segueix a açò una frase condicional: “havent-hi emperò recapte competent en cascuna de dites regalies de forn, tenda y taberna, y no en altra manera”, el que sembla deixar l'obligació a expenses de poder oferir aquests serveis.⁴¹³ Únicament en el capítol 23, després d'especificar que podrà imposar el que siga necessari per a “la conservació dels fruyts, rendes y regalies”, el que en definitiva correspondria al contingut dels altres capítols, s'allarga a matèries de justícia i govern que desborden el marc de la relació emfitèutica:

“Facultat de poder fer [...] crides, prohibitions y manaments [...] per a la bona administració de justicia, pau, quietud y seguretat de les persones [...] y bon govern”⁴¹⁴.

En la nova carta de poblament atorgada en 1697 pel comte de Cocentaina als veïns de la població, incorporats ja al seu domini, es manté el fonamental de les obligacions fixades en les signades noranta anys abans. Només queda sense detallar allò relatiu a les regalies, sota una clàusula de salvaguarda general, exceptuant el molí de gra “que se Excelència té dins lo present condat” i al qual estan obligats a acudir.⁴¹⁵

En definitiva, la reiteració gairebé noranta anys més tard de les condicions imposades als repobladors inicials mostra que els interessos senyorials seguien centrats en els punts que hem comentat. Fent un salt d'altres cent anys, són significatives les paraules de Cavanilles relatives al Comtat:

“Por todas partes se ve la industria rural y la aplicación de aquellos colonos, dignos de mejor suerte; porque recargados de tributos señoriales solo parece que trabajan para llenar los cofres del Señor: hizo este pactos onerosos con los nuevos colonos que reemplazaron a los moriscos; quedó entonces mucho inculto por parecer incapaz de cultivo; y llegando la actual generación más industriosa y más necesitada que las precedentes, reduxo a huertas los eriales y sitios pedregosos, taladró cerros, allanó cuevas. Buscó aguas a fuerza de trabajos, y abrió canales para conducirlos, creyéndose libre de los tributos, que solo parece debían adeudar las tierras en estado de fructificar al tiempo del convenio; pero engañada en sus cálculos paga también ahora de aquello que empezó a tener valor en sus manos, y se desalienta en perjuicio de la agricultura y el Estado. Añádese a esto que el labrador allí no tiene libertad

⁴¹³ Capítol 6. I també el següent. *Ibidem*, pp. 135-136.

⁴¹⁴ Capítol 23.

⁴¹⁵ Capítols 11 i 12. *Ibidem*, pp. 145-146.

de arrancar y plantar los árboles que más le acomoden, y por consiguiente no puede muchas veces variar las producciones”⁴¹⁶.

El quadre de comparació establert pel professor Primitiu Pla, al qual s'han afegit les dades de la carta de poblament de Setla, ens permet situar les exigències d'aquestes cartes en el context geogràfic més immediat.⁴¹⁷

Particions de fruit: conreus herbacis

Localitats	Grans		Productes hortícoles
	Secà	Regadiu	
Raval de Cocentaina	No es fa partició, sinó que es paga un cens fixe en espècie		
L' Alcúdia	No es fa partició, sinó que es paga un cens fix en espècie		
Muro	No es fa partició, sinó que es paga un cens fixe en espècie		
Gaïanes	No es fa partició, sinó que es paga un cens fixe en espècie		
Setla	1/4	1/3	1/3
Rafel Blanch (A. de Aznar)	1/6	1/4	Igual que els grans
Benasau	1/4	1/4	Francs
Benilloba	1/5	1/5	
Benillup	1/5	1/5	Cens en metàl·lic
Vall de Guadalest	1/9	1/5	1/8 del que venguen
Vall de Perputxent	1/9	1/5	

Particions de fruits: conreu arbustius i arboris

Localitats	Oliveres	Vinya	Figues	Moreres	Nouers
Raval de Cocentaina	1/3	1/4	1/4	1/2	
L' Alcúdia	1/3	1/4	1/4	1/2	
Muro	1/3	1/4	1/4	1/2	
Gaïanes	1/3	1/4	1/4	1/2	
Setla	1/3	1/4 ó 1/5 ⁴¹⁸	-	1/2	-
Rafel Blanch (A. de Aznar)	1/3	1/7	1/4 ⁴¹⁹	1/3	
Benasau	1/3	1/4	1/4		1/3
Benilloba	1/3	1/4	1/5		
Benillup	1/3	1/4	1/4		1/3
Vall de Guadalest	1/4	1/4 pansa 1/5 vi	1/5	1/5	1/8
Vall de Perputxent	1/4	1/8	1/4		

⁴¹⁶ Antonio José de Cavanilles, *Observaciones sobre la Historia Natural ... del Reyno de Valencia*, Madrid, 1797, p. 158

⁴¹⁷ PLA ALBEROLA, Primitivo; “Benillup 1609-1630: alternativas...”, pp. 176-177.

⁴¹⁸ Tot dependent de l'espai en què estigués situat la vinya.

⁴¹⁹ “Los arbres de fruytes, al quart”. Capítol 9, PLA ALBEROLA, Primitivo, *Cartas pueblas...*, p. 136.

Com s'observa, els gravàmens propis del Comtat són els més alts, tot i que no es diferencien gaire dels de zones pròximes, en particular dels exigits a Benasau, Benilloba i Benillup.

6.2.4. La carta de Setla⁴²⁰

La celeritat amb què en Jeroni Nunyes atorgà capítols de nova població per al lloc de Setla, correspon clarament amb una estratègia prevista des del mateix moment de la publicació del decret d'expulsió dels moriscs, i on el principal objectiu seria mantenir els requisits mínims per evitar perdre els drets que sostenien les seues demandes per a l'exercici de la jurisdicció alfonsina. Recordem, com apunta Primitivo Pla, que la incidència del foragitament de la comunitat morisca plantejava dificultats demogràfiques que posaven en dubte la continuïtat de les noves experiències dutes a terme al comtat de Cocentaina per senyors com ara micer Estevan Micó a l'alqueria de Rahal Franch, en Francisco March a Benàmer, en Josep Asnar a Ràfol Blanch, o el mateix en Jeroni Núñez a Setla⁴²¹. Arreu del territori valencià molts senyorius alfonsins veien perillar la seua condició per la pèrdua de tot el seu veïnat. De fet, apunta el professor Pla, que si la jurisdicció alfonsina s'adquiria en aconseguir les quinze cases, ben bé es podia defensar que la pèrdua del nombre mínim de cases exigit pel fur suposaria la pèrdua de la citada jurisdicció, tot tenint en compte que la *universitat*⁴²² s'havia extingit amb l'expulsió dels seus components; malgrat que es pretengués que les comunitats nascudes de la repoblació es subrogaren als drets adquirits pels seus predecessor moriscs⁴²³.

⁴²⁰ SILVESTRE PÉREZ, Sergi; "Noves aportacions al voltant de les repoblacions... pp. 27-72

⁴²¹ És interessant comentar de forma succinta, allò que apunta el professor Pla entorn d'alguns d'aquests senyors i els seus senyorius, tots quatre situats dintre del terme general del comtat de Cocentaina. Pel que fa a micer Estevan Micó, va comprar l'alqueria de Rahal Franch el 1592, tot realitzant una gran inversió i amb la qual dos anys després aconseguí el reconeixement de la jurisdicció alfonsina. No obstant això, a la seua mort, la vídua de Micó, haurà de fer front a l'endeutament i l'any 1603 acabarà venent el senyoriu al comte de Cocentaina. Més complex seria el cas de Francisco March, qui comprà Benàmer l'any 1607, i malgrat els esforços per aconseguir la jurisdicció alfonsina, els seus interessos s'enfrontaran amb el monestir de Sant Miquel dels Reis (posseïdor de la senyoria directa), tot fracasant en l'intent. Vegeu: PLA ALBEROLA, Primitivo; "La jurisdicción alfonsina como...", pp. 89; i també del mateix autor "Las Cartas Pueblas del Condado...", pp. XIX-XXVII

⁴²² Com a ens jurídic. Vegeu: GIL OLCINA, Antonio; *Singularidades del régimen señorial valenciano. Expansión, declive y extensión de la señoría directa*, Publicaciones Universidad de Alicante, Sant Vicent del Raspeig, 2012; PLA ALBEROLA, Primitivo; "La jurisdicción alfonsina como...", pp. 79-139; o també del mateix autor "El funcionamiento de las instituciones locales en un lugar de moriscos: Muro en vísperas de la expulsión", *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, nº19, Sant Vicent del Raspeig, 2001, pp. 123-164

⁴²³ PLA ALBEROLA, Primitivo; "La jurisdicción alfonsina como...", pp. 93

Aquest aspecte és cabdal per interpretar l'actuació del senyor de Setla amb l'immediat atorgament de la Carta Pobla a quinze nous pobladors, alguns dels quals ja havia assentat i establert com a veïns des de primeries d'octubre; tot evitant així que amb l'expulsió pogués quedar extingida com a ens jurídic la *universitat*. És a dir, l'estratègia seria donar continuïtat a la comunitat malgrat l'expulsió dels moriscs, tot defugint qualsevol possibilitat que el pogués fer perdre l'exercici de la jurisdicció alfonsina, o en tot cas, els drets que amb el manteniment i compliment dels requisits mínims li possibilitaven el reconeixement de les demandes jurisdiccionals realitzades davant l'Audiència. Llavors, mentre que molts senyors que posseïen o pretenien la jurisdicció alfonsina abans de 1609 semblen renunciar a les seues prerrogatives jurisdiccionals durant els anys successius a l'expulsió⁴²⁴, en Jeroni Nunyes no.

Tota aquesta estratègia aniria lligada a consolidar el seu ascens social, ja que a banda de l'important suport que sembla va rebre per part d'en mossèn Ferriz, també observem que Núñez estigué vinculat familiarment als àmbits del dret i la judicatura: durant 1610 el seu pare exercia el càrrec de regent de la Reial Audiència de València. Un aspecte important si atenem que aquest àmbit constituïa una de les altres vies de promoció social de l'època. A més, en Jeroni Núñez ja havia aconseguit en certa manera consolidar el seu prestigi social amb l'obtenció del títol de cavaller durant l'any 1599, i per tant, calia augmentar-lo. Aquest fet probablement motivaria la decisió d'iniciar el camí per a aconseguir el reconeixement de la jurisdicció alfonsina en el seu menut senyoriu, on no sols estava aconseguint el reconeixement de l'exercici de la jurisdicció alfonsina a Setla, sinó també en els llocs de Sempere i Cartayna (Vall d'Albaida), i que li provocarà plets amb el comte de Cocentina, en el primer cas, i amb la ciutat de Xàtiva, en ambdós darrers⁴²⁵.

Sembla interessant la comparativa entre l'ascens social del senyor de Setla i Sempere, amb la d'altres senyors titulars de senyorijs alfonsins; però més encara ho és l'observar el paral·lelisme que sembla existir entre en Jeroni Nunyes, senyor dels citats

⁴²⁴ Com apunta el professor Pla Alberola, a més dels senyors que veïeren perillar l'exercici de la jurisdicció alfonsina pel que fa a la disminució del nombre de vassalls i d'aquells altres per als qui l'expulsió dels moriscs va trancar les seues pretensions d'assolir la categoria de senyor, com ara els casos de Gormaig o La Sarga, també s'observa aquells que havien defensat els seus drets enfront de ciutats o viles, i que renunciaren a unes pretensions que consumien energies i diners, tot alienant les seues possessions en favor de poderosos contrincants. Seria el cas dels senyors de Rahal Franch, Fraga, Benitáer o Ràfol Blanch, els quals, entre 1603 i 1686, van acabar venent-los als comtes de Cocentina. Vegeu: PLA ALBEROLA, Primitivo; "La jurisdicción alfonsina como...", pp. 93-94

⁴²⁵ PLA ALBEROLA, "La jurisdicción alfonsina como...", pp. 91

Setla i Sempre, amb el cas d'en Baltasar Julià, senyor de Pujol⁴²⁶; i no sols en allò que respecta al procés d'ascens social, sinó també en l'estratègia d'actuació duta a terme per poblar el seu senyoriu. De fet, ambdues Cartes Pobles disten entre sí dos dies⁴²⁷, tot atorgant-se amb immediatesa, i quasi sense que els moriscs hagen acabat d'abandonar les poblacions. Una evidència clara de l'objectiu que ambdós senyors pretenien: evitar la pèrdua de l'exercici o drets per al reconeixement de la jurisdicció alfonsina.

Els capítols de nova població

El 20 d'octubre de 1609, trobat a Setla i davant la presència del notari bocairentí Cosme Eiximeno, en Jeroni Nunyes, senyor de Setla i Sempere, nomenava com a procurador i alcaid de Setla a Segimon de Ribes, donzell, tot concedint-li poders per administrar dit lloc⁴²⁸. A l'atorgament de dita escriptura, intercalada entre les moltes altres que durant els dies anteriors i posteriors atorgaren els moriscs de Muro i Setla per satisfer i liquidar deutes pendents amb Núñez, observem que actuen com a testimonis Gaspar Periz i Pere Sanchiz, llauradors de "*dicti loci de Selha habitatores*"⁴²⁹. Amb aquest fet, ens confirma que l'hiat poblacional en Setla no existí, i arribaren a conviure almenys durant uns nou dies, els pobladors nouvinguts i els moriscs. De fet, si ens fixem en tots aquells que actuen com a testimonis a les escriptures atorgades a Setla, davant el citat Eiximeno i a partir del dia 13 d'octubre, ens adonem que si en un primer moment són majoritàriament bocairentins que tot i estar presents a Setla encara manifesten la seua residència a la vila de Bocairent⁴³⁰, en breu comencem a veure que ja apareixeran altres,

⁴²⁶ Població situada en terme general de la vila d'Alzira, i poblada de moriscs fins l'expulsió. L'estudi realitzat per Maria Socorro Reizábal Garrigosa, ens mostra com es desenvolupà el procés d'ascens socials dels Julià, que passaren de mercaders a senyors en poc més d'unes dècades. A més a més, analitza la importància econòmica, política i social del cavaller Baltasar Julià, qui a primeries del segle xvii actua com un actiu home de negocis, on l'arrendament de sises, els crèdits censals i altres activitats li reporten quantiosos ingressos. Vegeu: REIZÁBAL GARRIGOSA, Mª Socorro, "La familia valenciana de los Juliá, de mercaderes a señores de la baronía de Benidoleig (1565-1637)", *Estudis*, n° 18, 1992, pp. 59-75.

⁴²⁷ A Setla la Carta Pobra s'atorga als nous pobladors el dia 22 d'octubre de 1609, mentre que a Pujol l'atorgament es produirà el dia 24.

⁴²⁸ AMO, Protocols Notarials Cosme Eiximeno, 1609, s.f.

⁴²⁹ *Ibidem*.

⁴³⁰ Com a exemples podríem citar a Matias Belda i Miquel Belda, fill de Joseph, peraires, "*in ville Bocairent habitatores, et in dicto loco de Selha reperti*", que actuen com a testimonis en diverses vendes, i els quals, mitjançant l'encreuament de fonts documentals, intuïm varen acabar assentant-se a Muro. El mateix cas seria el de Pere Ferre, fill de Miquel, llaurador, "*in vile de Bocairent habitatore*" o els casos del peraire Jeroni Pasqual, probablement oriünd també de Bocairent, i el del llaurador de Banyeres Maties Mollà. Els resultats d'aquesta recerca i l'encreuament de fonts podrà veure's minuciosament detallat a la Tesi, i que com s'ha comentat està en procés d'elaboració. No obstant això, les fonts consultades en aquests casos concret que citem ens remeten a l'AMO, Protocols Notarials Cosme Eiximeno, 1609, s.f.; a l'Arxiu Notarial

que tot i tenir constància de la seua recent arribada a Setla, passen a constiuir-se com a veïns i habitants⁴³¹. No obstant això, també s'aprecia la presència entre els testimonis de personatges propers al senyor de Setla, com ara mossèn Ferriz, o altres cristians vells residents a poblacions properes. Fins i tot documentem personatges que sembla que podrien estar de pas, ja siga per qüestió de negocis o bé atrets per l'ànsia colonitzadors de les terres que en breu deixarien els moriscs⁴³².

Serà així com, el 22 d'octubre, i encara no havent abandonat els moriscs el terme general del comtat de Cocentaina, el senyor de Setla ja atorgava la carta de població als quinze colons que acceptaven els vint-i-dos capítols que la conformen. És interessant fer una ullada als quinze signataris, ja que com s'ha comentat, almenys a quatre d'aquests els podem documentar com a veïns i residents de Setla des d'una setmana i mitja abans, tot convivint durant aquest interval amb els originals residents: els moriscos. Llavors, en Jeroni Núñez evitava l'hiat poblacional, l'extinció de la *universitat* i mantenia els requisits mínims exigits per a l'exercici de la jurisdicció alfonsina. En aquest sentit, les pretensions i estratègia del senyor de Setla ja les podem veure expressades i resumides implícitament des dels primers capítols de la carta de població.

Al llarg de la successió d'ítems que conformen aquesta escriptura de població es desenvoluparà un articulat jurídic pactat entre el senyor i els nous pobladors, el qual havia de regir la relació entre senyor i vassalls, i on aquest primer concedia drets de propietat immoble als signataris, tot fixant unes condicions que els pobladors haurien de complir, com ara l'obligació de residència, el manteniment de les infraestructures hidràuliques, la partició de les collites d'horta i secà o l'utilització dels monopolis. En definitiva, un articulat que sembla seguir l'esquema de la major part de les cartes pobles valencianes, i que en aquest cas, imposa unes condicions que tot i semblants, no arriben a l'exigència abusiva de les imposades pel comte de Cocentaina a Muro o Gaianes, per exemple⁴³³.

de Cocentaina [ANC], Protocols Notarials Gregori Vidal, 1615; i a l'ADM-FBS, Secció Cocentaina, leg. 33, n. 2.

⁴³¹ Serien els cas del ja citat Pere Sanchiz, però també els de Pere Ribes, Cristòfol Thomas o Sebastià d'Orries.

⁴³² Exemples d'aquest cas serien l'espardenyer Miquel Bueno, "*civitatís Valencie habitatoris et naturalis de Requena, in dicto loco de Selha reperti*"; o també Doménec Llull, "*civitatís Valencie habitatore in dicto loco de Selha reperto*". AMO, Protocols Notarials Cosme Eiximeno, 1609, s.f.

⁴³³ Podeu veure en aquest sentit diversos estudis al respecte de les cartes de població arreu del territori valencià, com ara: CISCAR PALLARÉS, Eugenio; *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570 – 1620)*, València, Del Cénia al Segura, 1977; també del mateix *La Valldigna siglos XVI y XVII. Cambio y continuidad en el campo valenciano*, Col·lecció Investigacions 1, València, Diputació de València, 1997; ARDIT LUCAS, Manuel; *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, Barcelona, Curial, vol I i II, 1993; i *Creixement econòmic i conflicte social. La foia de Llombai entre els segles XIII i XIX*, Sueca, Editorial Afers, 2004; o per exemple V.V.A.A., *Benimantell. La Vall de Guadalest 1611-2011*, Ajuntament

Però, què és allò que podem destacar-ne? En primer terme, i com ja apuntà el professor Primitivo Pla⁴³⁴, que el contingut de les cartes de població sembla estar acordat i negociat abans de l'atorgament. De fet, als capítols estesos davant del notari Eiximeno i que conformen la Carta Pobra de Setla, observem reiteradament les expressions “ab pacte y condició” o “com és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre dites parts”⁴³⁵. Però allò que caldria destacar, i que es repeteix a l'ampla nòmina de cartes de població, és que l'aspecte econòmic ocupa la major part dels capítols; tot contemplant la partició de grans i fruits en l'horta i el secà, com també, el pagament de censos per les cases i heretats o una ampla nòmina d'obligacions que els pobladors havien d'acceptar, com ara l'obligació d'utilitzar els monopolis senyorials.

L'avassallament seria altre dels punts interessants a mencionar, i que com hem vist abans amb el comentari de les cartes de poblament atorgades pel comte de Cocentaina, defineix la relació entre el senyors i els repobladors. A més a més, en aquest cas, encara tindria un major pes, tot corresponent a una estratègia prevista per Jeroni Nunyes amb l'objectiu de no veure perjudicats els seus interessos, tal i com es desprèn del propi articulat:

“És estat, pactat, avengut i concordat per y entre les dites parts que ans de pendre posesió, los dits nous pobladors de les cases y heretats del dit lloch de Selha que-s senyalaran a cascú dels dits nous pobladors, se hagen de avasallar aquells en lo *present* lloc prestant los omenatges de fidelitat acostumats someten-se al for y jurisdicció del senyor del dit lloc qui de *present* és y per temps serà, en tant quant per furs del *present* regne li és permés lo exersisi de la jurisdicció Alfonsina”.⁴³⁶

Per al cas de Setla observem, que a banda de distingir-se entre el tipus de conreus, també es fa una distinció segons l'espai agrari, tot limitant-nos-el i indicant a quina partició estaria sotmés el conreu allí existent. Un aspecte que ben bé ens permet fer-nos una idea de les possessions del senyor de Setla, i que podrien configurar el terme d'aquest

de Benimantell – Diputació d'Alacant, Alacant, 2011. No obstant, més específicament i per l'àmbit geogràfic on es situa el nostre estudi, éa dir, el comtat de Cocentaina, cal fixar-nos obligatòriament amb els estudis de PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las Cartas Pueblas de Condado...*, o també del mateix autor “Benillup 1609-1630: alternativas y dificultades... o *La población del marquesado de Guadalest en el siglo XVII*, Alacant, Publicacions de l'Institut d'Estudis Alacantins, Serie I, Número 87, 1984.; Altres estudis que podríem citar són PÉREZ I PAVIA, Gonçal; *Carta Pobra de Gaianes*, Ajuntament de Gaianes, Muro, 2006; o GOZÁLBEZ ESTEVE, Elia; *El señorío de Benilloba*, Caja de Ahorros de Alicante y Murcia, Alcoi, 1985

⁴³⁴ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las Cartas Pueblas del Condado...*

⁴³⁵ AMO, Protocols Notarials Cosme Eiximeno, 1609, s.f.

⁴³⁶ *Ibidem*

menut senyoriu. Així doncs, tres són les zones que s'assenyalen: per una banda, l'espai conformat per "totes les ortes del dit lloch y (...) les demás terres que estan davall la dita sequia de Setla", i on la partició dels grans, fruits i productes hortícoles s'havia de fer a 1/3; per altra banda, totes aquelles terres incloses "des del vessant de la vinya del senyor fins al mateix camí real de València", i que intuïm corresponen al secà, estarien sotmeses a partició d'1/4; i per últim, el darrer espai delimitat, i que sembla correspondre's també a terra de secà, és l'existent entre "les terres damunt lo camí real de València y dels plans, davall la vinya de la senyoria en Gaianes", i al que li corresponia una partició d'1/5. El fet que s'indique que en Jeroni Núñez, senyor de Setla, tenia una vinya a Gaianes se'ns presenta interessant, i obri altra vessant a estudiar. No obstant això, i tornant al tema que ens ocupa, amb la distinció d'aquestes tres àrees agrícoles entenem els motius exposats al capítol dotzè, en referir-se a la partició de la pansa i el vi en funció d'on estigués plantada la vinya. Un aspecte que alhora, també esdevé indicador i definitori per esbrinar l'espai agrari existent, com per denotar la importància del conreu vitivinícola.

L'atenció que se li presta al manteniment de les estructures hidràuliques per tal d'abastir d'aigua les terres d'horta, i que els nous pobladors estaran obligats a fer, és ben important; tot exposant-se als primers capítols. A més, és d'allò més suggeridora, ja que ens presenta una estructura de reg complexa i compartida amb altres llocs com Benifit, Benàmer i Alcosser, i que si ens permet relacionar-la amb documentació anterior entorn a plets suscitats per la possessió de l'aigua, també ens ajuda a comprendre el parcelari i el seu funcionament⁴³⁷.

El conreu de l'olivera i el procés d'elaboració de l'oli és altre dels aspectes als quals se li presta una atenció destacada, tot quedant expressat al capítol huité l'obligatorietat dels nous pobladors de recollir totes les olives existents a les terres que se'ls establien i portar-les a l'almàssera senyorial per fer l'oli. Si més no, cal remarcar que per la moltura de l'oliva, els nous pobladors de Setla haurien de pagar una barcella per cada cafís d'olives (1/12), a més de partir l'oli al terç. A totes aquestes particions, s'afegia un cens pagador anualment per les cases i heretats que se'ls establien en emfiteusi, i que sembla

⁴³⁷ Totes les dades que ens aporten aquests tres capítols relacionats amb l'aigua, i que estan en relació amb l'estructuració del sistema de reg de l'horta de Setla, ens semblen d'allò més interessant, ja que gran part d'aquest espai d'horta que es conforma al caliu de la sèquia del reg de Setla, Benifit, Benàmer i Alcosser encara roman en funcionament en l'actualitat. La seua posada en valor ja va ser objecte d'atenció per la nostra part durant l'any 2013, i per tant, aquestes dades esdeven claus per continuar estudiant i reivindicant la protecció i dinamització d'aquest espai agrari que sobreviu estoicament al pas del temps. Vegeu: SILVESTRE PÉREZ, Sergi; "Notes inicials per a l'estudi i posada en valor del nostre paisatge rural i agrari: els regs de Setla i el Ràfol d'Alcosser", *Revista de Festes de Setla*, 2013.

ser per a tots igual: “una gallina bona per cascún cap de cassa en lo dia e festa de Nadal, y lo dia de sent Joan, deu sous de sens, fadiga y lloisme, per cascuna cassa y heretat de les del dit lloch”. Un aspecte que contrasta amb la forma de pagament exigít pel comte de Cocentaina als llocs de Muro, Gaianes, Alcosser o l’Alcúdia, on els nous pobladors pagaran per les terres una quantitat fixa en fruits, tant si les sembraven com si no⁴³⁸. Per últim, no podem obviar comentar, entre altres obligacions exigides als nous pobladors de Setla, el pagament al guarda, l’obligació d’abocar el fem produït en les terres de partició, o fins i tot, l’obligatorietat dels serveis personals en les terres del senyor “a tanda de vila”.

Així doncs, en el primer cas, el salari que els repobladors haurien de satisfer-li al guarda havia d’eixir de “la primera herada de forment e ordi de cadascuna heretat de dit lloch”, tot extraient-ne una barcella de forment i altra d’ordi abans de pagament del delme. Aquesta sisa s’hauria de realitzar pels jurats, qui tot seguit s’encarregarien de pagar al guarda o guardes que en cada moment foren. Pel que fa al fem, la seua importància com a fertilitzant es fa evident, tot exigint-se per part d’en Jeroni Nunyes que aquest siga abocat en les terres sotmeses a partició. Sembla obvi l’interés del senyor en que aquestes terres tingueren major productivitat. A més, la cura que es té en aquest sentit per l’abonament de les heretats, que lògicament augmentaria el rendiment, s’observa en el valor que se li dona al fem, ja que al capítol vinté s’estipula el dret del senyor a imposar penes a aquells que no tingueren l’horta femada, i que si algun poblador “quant se’n anirà del present lloch mudant sa cassa eo habitació a altra part, [...] lo tal vehí sia tengut y obligat de partir ab sa senyoria la mitat de tot lo fem y passa que aquell tindrà”. Les prestacions de serveis personals, mentre que a moltes cartes de població no solen demanar-se, en el cas de Setla observem que sí està present. I així, en Jeroni Nunyes, acordava amb els signataris dels capítols de població i nous residents al lloc de Setla, que “se hagen de obligar per sí e per tots sos successors de fer per tanda al dit senyor que hui és [...], tans jornals quant aquell haurà menester”⁴³⁹.

En resum podem observar allò comentat, tot fent-ne una ullada a la temàtica tractada en cadascun dels capítols de la Carta Pobra de Setla en la següent graella. Si més no, podria servir-nos per fer una comparativa amb les cartes de poblament atorgades al comtat de Cocentaina pels Corella, tal i com hem fet als epígrafs anteriors entre aquestes, i què recull i enfronta les exigències contingudes als capítols de les Cartes Pobles del comtat.

⁴³⁸ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las Cartas Pueblas del Condado...*; SILVESTRE PÉREZ, Sergi; *El procés repoblador postmorisc al Comtat...*; i PÉREZ I PAVIA, Gonçal; *Carta Pobra de Gaianes...*

⁴³⁹ AMO, *Protocolos Notariales Cosme Eiximeno*, 1609, s.f.

Carta Pobra de Setla

<i>Capítol</i>	<i>Temàtica</i>
1	- Obligació d'avassallar-se. - Jurisdicció senyorial.
2	- Obligació de residència al lloc. - Permís per vendre.
3	- Obligació d'acudir als monopolis senyorials (forn, tenda, fleca, taverna, carnisseria i molí.
4	- Sisa del blat i ordi en l'era - Pagament del salari del guarda
5	- Obligació de conservar la sèquia del reg de Setla, Benifit, Benàmer i Alcosser, com també a l'assut, i les altres sèquies de l'aigua de Muro.
6	- Drets d'aigua francs per al senyor.
7	- Obligació de manternir i reparar les cases.
8	- Obligació de plegar totes les olives. – Obligació d'acudir a l'almàssera del senyor, i del pagament de la moltura de l'oliva. - Participió de l'oli a l'alcasseria.
9	- Participió de grans, fruits i productes hortícoles davall la sèquia de Setla.
10	- Participió de grans i fruits entre el vessant de la vinya del senyor i el camí de València.
11	- Participió de grans i fruits terres amunt del camí de València i fins els plans, davall de la vinya del senyor en Gaianes.

<i>Capítol</i>	<i>Temàtica</i>
12	- Participió de la fulla de morera, de les fruites i de la llenya. - Participió de la pansa i el vi, segons on s'hi trobe. - Llicència per plantar vinyes noves.
13	- Pagament d'una exàbega de palla de 10 arroves.
14	- Cens per les cases i heretats. - Drets de lluiisme i fadiga.
15	- Obligació dels successors.
16	- Obligació de dur a la casa, graner, corral i botes de la senyoria les particions.
17	- Obligacions personals a tanda de vila.
18	- Obligació de complir els capítols de població.
19	- Drets del senyor a executar deutes.
20	- Obligació d'abocar el fem en terres de participió.
21	- Provisió de gra per a sembrar. - Obligació de tornar al senyor el gra deixat per a sembrar.
22	- Exempció de participió d'alfalsos i dacsos, amb obligació de participió en cas de venda. - Dret del senyor a segar herba i dacsos per a les cavalgadures.

Graella d'elaboració pròpia. Font: AMO, Protocols Notarials Cosme Eiximeno, 1609, s.f.

6.3. Els establiments

La perspectiva del moment de la repoblació ve completada pels establiments immediats a les cartes pobles. Mitjançant aquests, els distints senyors cedeixen les seues propietats immobles, procedents i augmentades considerablement amb els béns deixats pels moriscs expulsats, en lots adequats a la unitat de treball familiar i amb un règim de tinença de la terra tradicionalment vinculat als processos de repoblació: l'emfiteusi.⁴⁴⁰ Tanmateix, els lots que obsevem, a simple vista no pareixen seguir cap lògica.

La imatge que ens presenten els establiments no s'ha d'entendre completament com una foto fixa del moment inicial de la repoblació, sinó com una evolució d'aquest primer moment⁴⁴¹, ja que molts dels establiments de béns realitzats simplement complenten un procés d'oficialització d'unes terres que tres o quatre anys abans havien estat colonitzades, en molts casos, per aquests nous pobladors. I per tant, caldrà tenir presents les possibles donacions i deixes que s'hagueren pogut produir ja en aquests moments, com també, els diferents perfils dels nous pobladors o els atorgaments en forma de mercès i agraïments recompensatoris per part de l'administració comtat.

Com a font documental, els *Establiments* són una de les fonts que més ens interessien per anar lligant la informació que se'ns ofereix amb les cartes de poblament i amb els protocols notariais. La conjunció i complementarietat de la informació d'aquestes tres tipologies documentals en permet teixir l'estructura argumentativa del procés de repoblació i la posterior consolidació. Si bé és cert, en cap cas resta importància i rellevància a les cartes pobles, que enquadren aquest important procés de repoblació interior a que donà lloc la dràstica mesura de l'expulsió dels moriscs i que assenyalen les línies directrius a partir de les quals es realitzarien els establiments.

El llibre dels establiments del comtat de Cocentaina, que ha estat i continua sent cabdal per a la nostra investigació, ens ofereix una visió general a tot el comtat de Cocentaina. Tot i que no podem en aquesta tesi doctoral escometre l'anàlisi íntegra i detallada de tota la font documental, hem volgut centrar l'anàlisi detallada en el nord-est del comtat de Cocentaina, concretament en la parròquia de Gaianes i un dels seus annexos, Alcosser.

⁴⁴⁰ PLA ALBEROLA, Primitivo; "Benillup 1609-1630: alternativas y dificultades... *Op. Cit.*, pp. 171-203

⁴⁴¹ Tanmateix, sí que pot considerar-se com una instantània a nivell de parcel·lari i paisatge agrari, per exemple, on s'aprecia la fossilització dels sistemes de reg i explotació anterior, per exemple.

6.3.1. Llibre dels establiments del comtat de Cocentaina

A l'arxiu dels Ducs de Medinaceli, situat a l'Hospital de Tavera de Toledo, en la secció Cocentaina i en el subfons de llibres de rendes del comtat, trobem una sèrie única conformada per un llibre que conté tots els establiments realitzats, entre 1611 i 1618, als nous pobladors de les cases i terres de les alqueries i llocs que havien restat “despoblats”⁴⁴² amb l'expulsió dels moriscs.

Concretament, els establiments que conté l'esmentat llibre són els del raval de Cocentaina, Fraga, l'Alcúdia, Muro, Gaianes, Alcosser, Benataer, Benifloret i Turballos, tots ells antics nuclis de població morisca del comtat de Cocentaina. Amb la primera pressa de contacte amb la documentació, podem observar l'existència, dintre del llibre, d'una certa lògica i organització, probablement realitzada amb posterioritat a la data de creació dels documents, i amb la intenció de tenir concentrats en un mateix volum tots els establiments, tal i com demostra el full que a mena d'índex ens resumeix el contingut.

Si observem les dates d'atorgament d'aquests establiments podem veure la separació temporal entre uns i altres, com també les posteriors rectificacions. A més a més, altre aspecte que es desprèn d'aquest índex, i que reforça la nostra hipòtesi, és una interessant varietat pel que fa a la redacció d'aquests documents, sobretot observada a partir dels productors o les estructures formals emprades. Cal destacar, doncs, que la qualitat d'informació que ens apareix als establiments no és uniforme a tots, i així trobem com alguns estan molt complets, mentre que altres semblen ser esborranys o fins i tot, resums esquemàtics que no estan quasi ni redactats.

Abans però de centrar-nos en l'anàlisi dels establiments d'Alcosser i Gaianes, creiem interessant fer un resum del contingut d'aquest llibre dels establiments del comtat de Cocentaina. Tot i desconèixer el criteri seguit en la confecció de l'índex i del propi llibre, el més segur és que vaja en consonància amb la data d'atorgament de les cartes pobles, fetes amb anterioritat a la realització d'aquests establiments. En primer lloc es situen les poblacions a les que se'ls atorgà una carta pobla pròpia, i tot seguit, les que es regiren per les cartes pobles d'aquests llocs més propers que ja comptaven amb una, i al

⁴⁴² Cal tenir en compte que en emprar el terme despoblat no ho fem en el sentit exacte d'aquest, doncs hem de ser conscients, tal i com apunten alguns autors, entre ells, Primitiu Pla Alberola o Gonçal Pérez Pavia, que en el moment que els moriscos abandonaven les seues llars, un contingent de pobladors amb ànsies de noves terres venien ràpidament a substituir-los, fins i tot coincidint l'arribada d'aquests darrers i l'eixida dels primers.

que no se'ls pogué atorgar una pròpia bé per adquisició posterior del senyoriu per part del comte o bé per problemes hereditaris i plets familiars dels mateixos comtes. Llavors, podem resumir el contingut d'aquest llibre de la forma següent:

A Fa referència als establiments del raval de Cocentaina, remetent a una taula resum existent en el full 176, i alhora deixant present que són part d'un protocol, que començaria en maig de 1611 i acabaria en 1613, en el qual s'hi trobaven juntament amb altres actes, tal i com podia observar-se al baldufari de dit protocol⁴⁴³. A més a més, es deixa constància que a partir de 1613, els establiments realitzats continuaven en un protocol més menut, juntament amb els realitzats per als llocs de Fraga i l'Alcúdia.

B Es refereix als establiments de l'Alcúdia, tot deixant constància que la taula resum està al finals dels mateixos, i que es podien trobar en un protocol menut abans esmentat fins a 1614, com també al final dels protocols relatius als anys 1612 i 1613, tal i com s'observava en el respectiu baldufari.⁴⁴⁴

C Són els establiments referits a Muro, que també tenen taula resum en el full 24. S'indica que estan buidats de forma més neta que els anteriors,⁴⁴⁵ a partir d'un còdex conformat per quatre mans de paper enquadrades en pergamí.

D Conté els establiments de Gaianes amb la seua taula resum, i observem que s'indica que com ningú els ha demanat ni n'ha fet cas, no estan allargats ni tan desenvolupats com els anteriors, fet que explicaria l'estructura esquemàtica d'aquests. A més a més, ens fa centrar l'atenció en el fet significatiu que els establiments anteriors si que hagen estat demanats, però, amb quina intenció? Simplement per a consulta, o per realitzar rectificacions o revisions? I en aquest sentit, les demandes per qui foren fetes? Foren els nous pobladors o les institucions del comtat de Cocentaina? Altre aspecte significatiu que se'ns apunta és que el mateix ocorre per als casos d'Alcosser, Benataher, Benifloret i Turballos, que no han estat objecte de demandes; tanmateix, si és així, per què els establiments d'Alcosser estan tan detallats i complets? Probablement, els d'Alcosser són els de millor qualitat i detall de tota la sèrie, tot i que és cert que no tenen

⁴⁴³ No indica el notari. Llavors, no sabem si en l'actualitat existeixen els referits protocols i baldufari als quals es fa referència.

⁴⁴⁴ No sabem a quin notari es refereix, ni tampoc si els protocols de 1612 i 1613 són els mateixos que els que es nomenen per als establiments del raval de Cocentaina, tot i que podem suposar que sí.

⁴⁴⁵ Amb aquesta dada podem deduir que els documents relatius als establiments d'aquestes poblacions i que conformen aquest llibre, són la conseqüència del buidatge dels originals i realitzats de forma primerenca per notari, probablement per disposar d'un altre registre més pràctic i on estigueren tots els establiments concentrats, com pot suposar-se.

tantes rectificacions posteriors i afegitons com pot observar-se per a cas de Muro. Sent així, per què aquest detall? Potser tinga a veure aquest fet amb el conflicte sobre la seua possessió mantingut pels comtes? Si bé és cert que cal tenir en compte que estem parlant de nuclis de població de diferent entitat, i que de fet, aquests últims van a sotmetre's a les cartes pobles dels quatre primers, el cas d'Alcosser sembla ser diferent i més problemàtic en aquest sentit, tot i ser conscients de la dificultat de repoblació que també va lligada a Benataher, Benifloret i Turballos.

E Ve a englobar els pocs establiments fets a Alcosser, és a dir, una vintena sense cap taula resum, i que estan regits per la carta pobla de Muro, amb alguna referència a la carta pobla de Gaianes. Aquesta antiga alqueria morisca, no tindrà carta pobla degut al conflicte sobre la seua jurisdicció que va dur de cap als comtes de Cocentina durant aquest segle XVII, i que va dificultar bastant la seua repoblació.

F Fa referència als establiments de Benataer, i s'indica que no tenen taula resum. Com apunta el professor Primitiu Pla Alberola, no va tenir carta pobla específica, sinó que estigué regit per la de l'Alcúdia. El comte, que havia adquirit la senyoria directa d'aquest menut lloc l'any 1614, va establir els béns immobles a set pobladors, entre ells, a un dels seus antics senyors, que a més, apareix al memorial de deutes com a creditor de béns dels moriscs expulsos.⁴⁴⁶

G Aquesta lletra és la concernent als establiments de Benifloret, que com en el cas anterior tampoc compta amb taula resum. Segons Pla, Benifloret era un senyoriu amb certa entitat, dintre dels límits de l'antic comtat de Cocentina, què va arribar a comptar amb una vintena de cases en 1609. Després de l'expulsió és repoblat, però sotmès en part a les condicions de la carta pobla del raval de Cocentina. Aquest senyoriu estava dividit entre els hereus de Miguel Estanya, i en 1614 un d'ells ven la seua part al comte, qui procedirà a establir a nou pobladors el 1615. Tanmateix, l'altra meitat s'observa que estava explotada mitjançant mitgers, fet que acabarà que les terres pertanyents a l'altre Estanya acaben explotant-se mitjançant arrendament a curt termini.⁴⁴⁷

H Aquest últims són els que fan referència a Turballos, i que tampoc tenen taula resum. En paraules de Pla Alberola, en un principi no es planteja la seua repoblació, i les seues terres són assignades als colons de Muro, però el 1616 el comte va estimar convenient repoblar el lloc i establir sis heretats, constituint el nucli de la nova població,

⁴⁴⁶ PLA ALBEROLA, Primitivo; *Las cartas pueblas...* Op. Cit, pp. 26

⁴⁴⁷ *Ibidem*

sota les condicions de la carta pobla de Muro. Tanmateix, l'any 1627 el comte es veu obligat a recordar als establits en Turballos l'obligació de residència en dit lloc.⁴⁴⁸

6.3.2. Establiment d'Alcosser i Gaianes

Tot i que al capítol 3 hem pogut veure l'emplaçament i particularitats d'ambdues poblacions dintre del terme de l'antic comtat de Cocentaina, recordarem breument alguns aspectes que cal tenir presents. Pel que fa a Alcosser, hem de tenir en compte la seua estratègica situació, la qual el dota d'uns espai de terra d'horta molt preuat aleshores, i que ve a combinar-se amb altres espai de secà, un d'ells en direcció a Gaianes i estructurat respecte l'antic camí reial de Gandia. El nucli de població està situat al marge esquerre del riu d'Alcoi, sobre un turonet des del qual s'albira el pas d'aquest riu al llarg del seu terme, i entre els barrancs de Turballos i Gaianes, que desaiqüen les possibles escorrenties des de la solana del Benicadell en direcció a l'esmentat riu. Important també és l'espai d'horta, anomenat el Ràfol, que s'estructura en paral·lel al riu d'Agres, afluent del d'Alcoi, tot seguint la sèquia del reg de Setla. És significatiu el contrast de l'espai agrari amb el de la veïna població de Gaianes, amb la què des de sempre s'observa un lligam de germanor bastant fort, i a excepció de la zona al voltant de l'Albufera i algun que altre reduït espai d'horta, el secà és el predominant. En aquest sentit, el seu emplaçament està més elevat respecte a Alcosser, pràcticament a les faldes de la solana del Benicadell.

Gaianes

Pel que respecta als establiments de Gaianes, aquest van ser atorgats durant el mes de maig de 1613, malgrat tot, observem algunes rectificacions i ampliacions posteriors, per exemple durant l'any 1616. Com venim comentant, tot i aportar-nos una informació molt valuosa, a l'hora de fer el buidatge dels establiments originaris sense les rebaixes i rectificacions posteriors, ens adonem que probablement el document que tenim al davant és un patró molt esquemàtic, i no tan desenvolupat com el que tenim per a Alcosser. Si en fixem en allò que és l'estructura individual, a un cop de vista entenem que l'autor d'aquesta mena d'esborrany, resumeix els aspectes més significatius i necessaris dels establiments de Gaianes. En aquest sentit, no se'ns aporta dades tan importants com la

⁴⁴⁸ *Ibidem*, pp.28-29

localització de les parcel·les i les fites. No obstant això, continua mantenint, més o menys, el mateix model que la resta dels establiments fets per al comtat. De fet, observem en primer lloc un índex, amb els noms i primer cognom dels vint-i-nou emfiteutes als que se'ls atorga béns.

Centrant-nos amb els establiments individuals pròpiament dits, tot i tenir una estructuració esquemàtica, en cadascun s'observa al marge esquerre el nom del colon al qual se li atorga l'establiment, i en l'encapçalament, la data en que es realitza el document. Aquesta va seguida d'una breu descripció del bé o béns immobles establerts, amb el corresponent cens en metàl·lic amb el qual respon. Tot seguit, el cos principal és el destinat a la nòmina de terres establertes, i s'organitza en sis columnes. En la primera, situada al marge esquerre, s'indica el cens al qual respon cada parcel·la, enllaçant amb la següent columna on s'especifica la classe de terra i destinació (terra campa, tomillar, ferraginal, vinya, olivar...). La columna tercera, que és la més cèntrica en cada establiment, és la destinada al nombre de parcel·la, que segons s'indica amb les referències en els establiments, segueix el nombre assignat respectivament als inventaris on s'anotà la medició de les terres de cada població a repoblar, i que quedà registrat als llibres d'hortes i de secà. A continuació, observem dos columnes més menudes, on s'indica si escau, el nombre d'oliveres i figueres existents en cada parcel·la. L'última de les columnes, i situada més a la dreta, és la corresponent a l'extensió de les terres establertes. Finalment, cada document ve a concloure amb els testimonis present a l'acte i el lloc on es realitza. Tanmateix, en alguns casos, a continuació s'afegeixen les diferents ampliacions o modificacions realitzades en els anys posteriors.

Vist fins ací, amb l'ajuda d'unes graelles que hem elaborat, i disponibles als annexos, què conclusions inicials podem extreure de l'anàlisi del contingut? Doncs allò que podem apuntar en primer lloc, són els aspectes percentual entre el terme de Gaianes i les terres establertes en 1613. Aleshores, si tenim en compte que el terme de Gaianes disposa en total d'unes 11824 fanecades, que equivalen a 9'6 km², ens adonarem que estem al davant d'un espai quasi amb el doble d'extensió que la veïna població d'Alcosser, malgrat que molt d'aquest terme estiga conformat per serra. Un total del què el 1613 se n'establiran oficialment en emfiteusi 4189'715 fanecades, és a dir, un 35'43 % de les fanecades de què es compon el terme. De totes aquestes fanecades establertes als repobladors, 4079'455 es corresponen amb terres de secà, que són majoritàriament les que defineixen l'espai agrari de Gaianes, i solament 106'26 són terres destinades al reg o l'horta, a les quals s'afegiran el 1616 les 84 fanecades de terra d'horta, destinades a prat,

que es corresponen a l'Albufera; però que són establertes al mateix emfiteuta, Joan Blasco.⁴⁴⁹ Davant d'aquesta fotografia de l'espai rural, ens adonem que pràcticament tot l'espai d'horta disponible es pot considerar ínfim o innexistent en comparació amb el de secà, que a més al llarg del segle XVII i XVIII, serà ampliat degut a la pressió demogràfica i la rompuda de noves terres, en les quals es caracteritzaran els abancaments amb marges de pedra en sec.

Del total de terres establertes entre 1613 i 1616, un 95'54 % són terres de secà enfront a un 4'46 % de terres d'horta. Altres dels aspectes a comentar és que el 43'24 % d'aquestes està en les mans d'un únic emfiteuta i, per ser un prat, probablement es dediqués a la pastura ramat boví. En aquest sentit, cal mencionar la importància que ha de tenir l'activitat ramadera entre els repobladors de Gaianes, no sols pel que hem comentat anteriorment, sinó per l'espai de montanya existent i propici per a d'aquesta, com també per la quantitat de corrals existents i que comptabilitzem als establiments, nou en total; i sobretot, tenint en compte que la nòmina de terres establertes, destinada a tomillar, retanal, romeral o ferraginal suposa un 17'9 % de les totals cedides, és a dir, 766'245 fanecades susceptibles de ser emprades per a aquesta activitat, juntament amb l'ample espai disponible a la solana del Benicadell.

Tot seguit passem a veure de forma individual la quantitat de terres que els són establertes a cadascun dels emfiteutes residents a Gaianes, fent constar la desigualtat existent entre uns i altres, ja que s'observa el major pes que tenen alguns, i si no el tenen ells propiament, la família. Si bé és cert, pot sorprendre'ns la major extensió de terra amb la que compten els de Gaianes si els comparem amb els d'Alcosser, però no hem d'oblidar que Alcosser compta amb un espai dedicat a l'horta molt major, on la productivitat de la terra és més elevada.

Ens fixarem, en primer lloc, amb una de les famílies que més terres acaparen en Gaianes, els Balaguer. Així, el primer que ens adonem, és que entre tots els membres que pertanyen a aquest llinatge concentren un 28'16 % de totes les terres establertes el 1613, però a més, a cap d'ells se li estableix una quantitat inferior a 100 fanecades. Però a més, si ens fixem en la terra d'horta que se'ls estableix, és pràcticament el 38'31 % de tota la terra d'aquest tipus establerta, exceptuant el cas de Joan Blasco ja al 1616. Es pot observar com Miquel Balaguer és un dels pobladors que més terra d'horta concentra amb 11'2

⁴⁴⁹ Aquestes 84 fanecades no les inclourem en fer el càlcul de les terres establertes el 1613, ja que com s'ha dit, li foren establertes el 1616 a Joan Blasco, del què sabem poca cosa. Tan sols que no fixà la seua residència a Gaianes. Si bé, sí les inclourem en parlar-ne del còmput total per al període 1613 – 1616.

fanecades, juntament amb el citat Blasco, i Miquel Pérez, major, que alhora és el sogre de Lluís Balaguer, fill de Vicent.

Família Balaguer

<i>Membre</i>	<i>Extensió terra horta (f)</i>	<i>Extensió terra seca (f)</i>	<i>Extensió total (f)</i>	<i>% sobre el total familiar</i>
Jusep Balaguer, de Vicent	0	146'76	146'76	12'44
Jusep Balaguer, major	3'3	130	133'3	11'30
Jusep Balaguer, menor	5'7	102	107'7	9'13
Lluís Balaguer, de Jusep	6'36	97'3	103'66	8'78
Lluís Balaguer, de Vicent	5'5	174'055	179'555	15'22
Miquel Balaguer	11'2	110'9	122'1	10'35
Pere Balaguer	3'15	185'31	188'46	15'97
Vicent Balaguer, de Joan	5'5	192'95	198'45	16'82
Totals	40'71	1139'275	1179'985	100

Graella d'elaboració pròpia

Altres de les famílies que concentren bastants terres són els Miralles, els Valls i els Pérez. Pel que fa als membres d'aquesta primera família, observem que Vicent Miralles és el que més pes té dintre del col·lectiu familiar amb un 61'92 % del total de terres en mans del llinatge Miralles, les quals suposen un 10'02 % de les fanecades establertes el 1613.

Família Miralles

<i>Membre</i>	<i>Extensió terra horta (f)</i>	<i>Extensió terra seca (f)</i>	<i>Extensió total (f)</i>	<i>% sobre el total familiar</i>
Pere Miralles	0	59'875	59'875	14'26
Pere Miralles, fill de Juan	0	100	100	23'82
Vicent Miralles	3'26	256'74	260	61'92
Totals	3'26	416'615	419'875	100

Graella d'elaboració pròpia

Si ens fixem en els Valls, pare i fill respectivament, posseeixen un 7'74 % de l'extensió territorial que l'administració comtat va cedir oficialment en emfiteusi mitjançant els establiments. Quant als Pérez, observem que aclaparen una quantitat de terra horta

gens menyspreable en relació a l'espai existent i extensió establerta en Gaianes l'any 1613, un 21'8 %; a més, que si ens fixem individualment, Miquel Pérez, major, és un dels que més terra de reg concentra amb 14'61 fanecades. Pel que fa al total familiar, aquest representa un 9'69 % del total de terres establertes.

Família Valls

<i>Membre</i>	<i>Extensió terra horta (f)</i>	<i>Extensió terra secà (f)</i>	<i>Extensió total (f)</i>	<i>% sobre el total familiar</i>
Joan Valls	4'02	183'4	187'42	57'80
Lluís Valls	2'76	134'05	136'81	42'20
Totals	6'78	317'45	324'23	100

Família Pérez

<i>Membre</i>	<i>Extensió terra horta (f)</i>	<i>Extensió terra secà (f)</i>	<i>Extensió total (f)</i>	<i>% sobre el total familiar</i>
Miquel Pérez, major	14'61	167'55	182'16	44'85
Miquel Pérez, menor	5'9	90'65	96'55	23'77
Vídua de Joan Pérez	2'66	124'75	127'41	31'37
Totals	23'17	382'95	406'12	100

Graelles d'elaboració pròpia

Tanmateix, cal destacar també els casos de Sebrià Llopis, Nicolau Gironés o Vicent Llàzer, major, qui per si sols ja representen un percentatge bastant alt de les terres que l'administració comtat va establir als colons assentats en Gaianes: un 5'75 %, 5'73 % i 4'86 % respectivament.

<i>Membre</i>	<i>Extensió terra horta (f)</i>	<i>Extensió terra secà (f)</i>	<i>Extensió total (f)</i>
Sebrià Llopis	6	235'175	241'175
Nicolau Gironés	4'58	235'	240'23
Vicent Llàzer	5	199'5	203'5
Totals	15'58	669'675	685'255

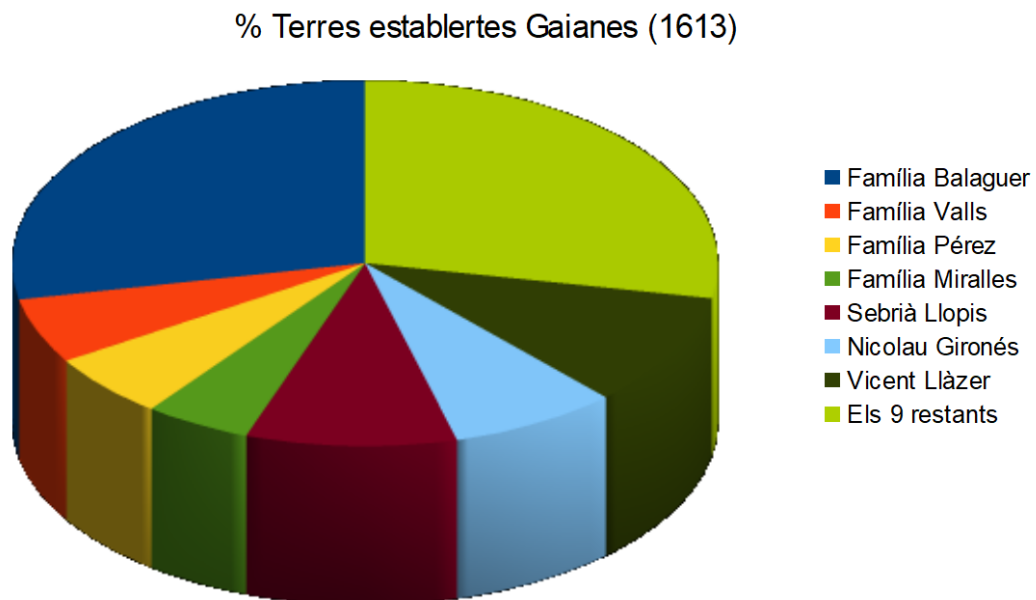
Graella d'elaboració pròpia

Podríem parar-nos a analitzar individualment un per un els establiments, però a les úniques conclusions que podríem arribar de moment són l'existència de tres grups d'establiments, alguns dels quals no els entendríem sense fixar-nos en els lligams de

parentiu, i a més, que de vegades sembla que poden no tenir una lògica a l'analitzar-los de forma individual. Cal tenir present, que molts d'aquests emfiteutes haurien ocupat les terres poc després de l'expulsió.

Per tant, hem cregut més entenedor, fer l'anàlisi observant i agrupant basant-nos en les xarxes de parentiu, ja que en el cas de Gaianes, s'observa clarament aquest envolcall de lligams familiars en el procés de repoblació. Però a més, un aspecte que hem obviat per no estendre's massa, és fer el mateix interrelacionant les xarxes socials entre els propis pobladors, ja que pràcticament tots els nous pobladors de Gaianes provenen d'Alcoi, i hem pogut documentar que abans de l'expulsió, pràcticament tots d'ells eren llauradors o artesans, pertanyents a un grup de petits propietaris, i que a més, mantenien entre si relacions comercials, tal i com es pot observar a partir de les obligacions, compravendes, testaments... atorgats davant notari, i que es desprén de la consulta dels protocols del notari alcoià Miquel Valls.

Per últim, i abans de passar a analitzar els establiments d'Alcosser, presentem un gràfic percentual en el qual s'observa la distribució d'aquestes 4189'715 fanecades de l'espai rural agrari de Gaianes, entre els grups familiars existents.

Gràfica d'elaboració pròpia

Alcosser

Els establiments van ser realitzats entre gener i juny de 1616, tot i que es poden observar alguns afegits i modificacions posteriors, però no relacionades amb rebaixes de censos. En primer terme trobem un índex on se'ns indica el nom i primer cognom dels emfitèutes. En total, són vint els colons als quals se'ls estableixen casa i terres, i un al qual únicament se li atorguen terres. Entre la nòmina, podem adonar-nos que molts d'ells comparteixen cognom amb alguns dels establerts a Muro cinc anys abans, o també amb els de Gaianes en 1613.

Passant a l'estructura que segueix el document, observem que estan numerats individualment per a cada un dels nous pobladors, el nom dels quals es pot observar al marge esquerre de l'inici de cada establiment. Encapçalant-lo s'observa la data en què es redacta i s'atorga, com també els encarregats de fer dit atorgament, per continuar tot seguit amb la nòmina de béns que passen a establir-se-li al colon en qüestió.

En aquesta nòmina s'observa la qualitat del registre en relació als establiments de les altres poblacions, i s'organitza en tres columnes. La primera, situada a l'esquerra, en la que s'anota el nombre de parcel·la⁴⁵⁰ i la classe de la terra (horta o secà), com també en alguns casos si s'ha realitzat alguna modificació, com per exemple reducció del cens per desastre natural o canvi de mans. La columna central és on està el gros de la informació sobre les parcel·les i cases, indicant aquests en primer terme, i tot seguit les terres. Així doncs, en la descripció que fa dels immobles, especifica la localització dintre del nucli d'hàbitat (carrer, fites i el cens a pagar, i en alguns casos l'estat de conservació, per exemple: un corral derruït), i per a les terres, indica el cens sota el qual estarà sotmesa la terra⁴⁵¹, com també l'emplaçament i extensió de les parcel·les (nom de la partida, fanecades i brases), les fites o elements significatius que l'emmarquen, l'ús que se li dona (olivar, vinya, terra campà, figueral...) i en alguns casos la quantitat i classe d'arbres existents. A la dreta del document, observem la tercera columna, on s'expressa de forma numèrica el cens a pagar per colon al comte. Per últim, com a tancament de cada establiment observem els testimonis presents en cada atorgament i el lloc on es realitza

⁴⁵⁰ Fent referència a l'inventari del parcel·lari immediat a l'expulsió dels moriscs del terme d'Alcosser, resultat de l'impressionant treball d'agrimensura ja comentat anteriorment, i que estaria fonamentat en una sèrie de plànols i llibres de registre, que no s'han pogut localitzar fins al moment.

⁴⁵¹ Sota règim d'emfiteusi, i els censos de la terra en espècie, seguint les condicions de la carta pobla de Muro. Els únics censos que responen una part en metàl·lic són les edificacions.

l'acte, i en alguns casos, podem observar a continuació alguns afegits posteriors que ens informen d'una ampliació en l'establiment o modificació del mateix.

Arribats a aquest punt, i amb el recolzament de les graelles adjuntes als annexos, cal fer el mateix que abans s'ha fet per a Gaianes i veure què és allò més significatiu que es desprén de la seua una anàlisi inicial. En primer lloc, cal apuntar que el terme d'Alcosser compta en total d'unes 5270 fanecades, que equivalen a 4'39 km²; de les quals el 1616 se n'establiran oficialment en emfiteusi 1788'41 fanecades, és a dir, un 33'93 % de les fanecades de què es compon el terme. De totes aquestes fanecades establertes als repobladors, i exceptuant les 8 fanecades establertes a Francesc Satorre⁴⁵², 403'06 es corresponen amb terres d'horta, majoritàriament destinades al reg, i 1376'25 són terres destinades a conreus de secà. Tanmateix, cal tenir present que pràcticament tot l'espai d'horta disponible serà ocupat ja des d'aquests primers moments, mentre que l'espai destinat a secà el veurem augmentar al llarg del segle XVII, degut a la pressió demogràfica i la rompuda de noves terres, almenys en 200 fanecades.

Per tant, observem que l'any 1616, els nous pobladors disposen d'un espai rural en el qual, per una banda, el 7'65 % del total del terme està dedicat al regadiu, i que s'estructura en parcel·les d'extensió variable i que en certa manera són heretades dels sistemes d'explotació i regs moriscs; i per altra, amb un secà que ocupa un 26'11% del total de la baronia. Així doncs, ens adonarem que resta molt poc espai per a la ramaderia, que seria molt minsa, i més tenint en compte la proximitat de Gaianes i l'ample espai que per a d'aquest ofici oferia. A tot açò, caldria veure quin percentatge ocuparia el nucli urbà de la població dintre del territori de la baronia. No obstant, estem davant d'un ample conjunt de terres de conreu que es reparteixen, de forma molt desigual entre els 21 repobladors, dels quals 2 són únicament emfiteutes i residents en altres localitats.

Si de l'anàlisi individual dels establiments observem indicis d'una certa desigualtat, aquest fet encara es posa més de rellevància en observar les xarxes de parentiu abans comentades. Així, els Planelles, posseeixen en diversa proporció cadascú, al voltant de 435'76 fanecades, és a dir, un 24'49 % del total de les terres establertes, de les quals 62'54 fanecades són d'horta i 372 de secà. Si ens fixem en el següent quadre, en el qual exposem la terra que li és establerta a cada membre de la família, podem intentar entendre una certa

⁴⁵² Aquestes 8 fanecades, per correspondre's a una mercè feta pel senyor, com també per ser la vinya que era de la senyoria, hem cregut convenient no contabilitzar-la en el còmput de les terres establertes al repobladors, ja que Satorre ho serà de Muro, i no d'Alcosser. A més, la terra establerta podria fer-nos caure en algun error, al ser una extensió menuda, si no tinguérem en compte les terres establertes en Muro.

lògica que tindria el seu origen en el moment de la colonització posterior a l'expulsió, igual entre 1611 i 1615, com també en el perfil de cadascun, on els tres que més tenen, també tenen fills al seu càrrec.

Família Planelles

<i>Membre</i>	<i>Extensió terra horta (f)</i>	<i>Extensió terra secà (f)</i>	<i>Extensió total (f)</i>	<i>% sobre el total familiar</i>
Josepa Planelles, vídua de Geroni Sala	13'18	28	41'18	9'45
Pere Planelles	19'49	120'5	139'99	32'13
Vicent Planelles	8'595	115	123'595	28'36
Dorothea Sala, vídua de Fco Planelles	22'495	108'5	130'995	30'06
Totals	62'54	372	435'76	100

Graella d'elaboració pròpia

Altra família que concentra un extensió considerable de terres són els Marín, amb 200'88 fanecades que sobre el total de les establertes és un 11'29 %. D'aquestes fanecades de terra, 39'88 són d'horta i 161 de secà. Si fem una ullada a nivell individual, la proporció de terres que posseix cadascun seria similar, i els defectes de terra d'horta de secà de Francesc Marín, fill, estarien compensats amb una extensió major de terra d'horta, i a l'inrevés li succeiria al seu germà Anton Marín.

Família Marín

<i>Membre</i>	<i>Extensió terra horta (f)</i>	<i>Extensió terra secà (f)</i>	<i>Extensió total (f)</i>	<i>% sobre el total familiar</i>
Joan Marín, pare	11'195	66	77'195	38'43
Frances Marín	19'795	30	49'795	24'79
Anton Marín	8'89	65	73'89	36'78
Totals	39'88	161	200'89	100

Graella d'elaboració pròpia

Crida l'atenció, doncs, que solament amb aquestes dos famílies ja concentren el 35'78 % de les terres establertes. Percentatge que és veu incrementat considerablement amb altres 4 pobladors, i que pel seu perfil és interessant comentar. Els quatre estan relacionats amb la veïna localitat de Gaianes, de fet, 3 són fills d'alguns dels colons

establerts i signataris de la Carta Pobra d'aquesta població, i l'altre té establiments en ambdós localitats per sí mateix. Ens referim a:

- Miquel Pérez, menor, també té establertes 96'55 fanecades de terra a Gaianes, a les quals amb els establiments d'Alcosser, suma altres 128'23 fanecades de terra. D'aquestes darreres, 21'23 són de terra d'horta, mentre 107 corresponent a secà. Així doncs, estem parlant-ne que les terres establertes a d'aquest representen el 7'21 % del total de l'extensió territorial concedida en emfiteusi als nous pobladors per part de l'administració comtal en Alcosser.
- Jordi Balaguer: és un cas que resulta significatiu per diversos motius. Hereda part de l'establiment del seu pare en Gaianes, i a més està emparentat amb els Marín. El fet de pertànyer als Balaguer de Gaianes, que proporcionalment són els que més terres tenen establertes en aquesta població, ja fa que tinguem que tindre'l present, però en observar que se li establiran terres el mateix 1616 en Turballos i en Alcosser, encara el converteix més objecte d'atenció. En aquest darrer cas, li són establertes 22'33 fanecades d'horta, i 102 de secà, que en el còmput total signifiquen un 6'99 % de les terres establertes en Alcosser.
- Joan Valls, menor: compta amb 18'31 fanecades d'horta i 97 de secà, és a dir, que representa sobre el total de terres establertes al voltant de 6'48 %; i com sabem, son pare i el germà resideixen a Gaianes i també posseeixen terres en extensió superior a les 100 fanecades.
- Vicent Miralles: com hem vist anteriorment, el 1613, en Gaianes se li estableixen 260 fanecades de terra, de les quals 3'26 són d'horta i 256'7 són de secà. Un fet que sembla molt interessant quan ens adonem que el 1616, se li atorga també béns en Alcosser, amb la facultat de "que no moga sa casa de Gaianes, i que pugui a sa voluntat habitar en lo lloch que vulla...". Entre aquests béns, comptarà amb 37'02 fanecades de terra horta i 78 fanecades de secà, les quals suposen sobre el còmput total de terres establertes en Alcosser un 6'46 %. I en conjunt, entre els béns de Gaianes i Alcosser, aquest posseirà un total d'unes 375'02 fanecades.

Per altra banda, caldria ressenyar els casos de Tomàs Blanes i Francesc Satorre. Al primer d'aquests dos, que és veí del raval de Cocentaina, se li concedixen per part de

l'administració comtat com a gràcia, i en favor i pagament dels seus bons serveis com a batlle de la baronia d'Alcosser i de Gaianes, 38'88 fanecades d'horta més 38 fanecades de secà, juntament al que se li havia concedit en els establiments del raval. Seria un dels casos, que per gaudir del favor del comte, podia viure on volgués. Així doncs, les terres establertes a d'aquest suposen sobre el total de les atorgades un 4'32 %. Pel que fa a Francesc Satorre, aquest era veí i batlle de Muro, i com hem vist abans un creditor censalista, un fet que motivaria l'establiment de 8 fanecades de terra vinya.

La resta, posseïxen un extensió de terres que es situa, individualment parlant, per la meitat dels primers que hem vist, però que no és gens menyspreable, exceptuant dos casos, Francesc Satorre que és l'enfiteuta que menys terres té establertes, però ja hem comentat els motius, i Vicent Llàzer, menor, amb 24'89 fanecades de les quals 7'39 són d'horta i 17'5 de secà, ja que té també vincles amb Gaianes, sent el seu pare un dels que més terres té establertes en aquesta població.

Resta d'establerts

<i>Emfiteuta</i>	<i>Extensió terra horta (f)</i>	<i>Extensió terra secà (f)</i>	<i>Extensió total (f)</i>	<i>% sobre el total de terres establertes</i>
Miquel Sanjuan	12,915	57	69,915	3,92
Miquel Simó	17'705	28	45'705	2'57
Joan Guillem	15'97	44	59'97	3'37
Catalina Esteva, viuda de Pere Salvador	15'315	74	89'315	5'02
Frances Esteve	35'835	50	85'835	4'82
Pere Fabra	33'95	64	97'95	5,50

Graella d'elaboració pròpia

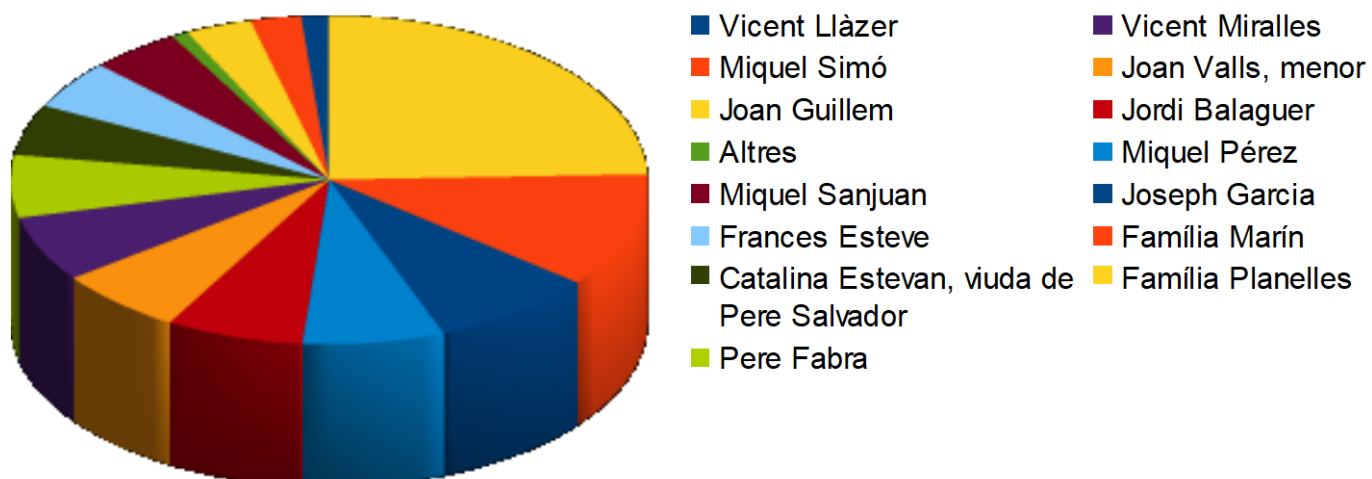
Per últim, concloem aquest epígraf i capítol, amb un quadre resum que ben bé reflexa una aproximació bastant suggeridora de la dinàmica seguida en la concessió i confirmació de les terres establertes a aquests colons.

Així, malgrat que s'aprecien desigualtats, podem apreciar que a la majoria dels repobladors d'Alcosser, individualment se'ls vindrà a establir una quantitat de terres al voltant del 4 i el 7 % del total de terres establertes.

Emfiteuta	% sobre el total de terres establertes
Vicent Llàzer, menor	1'40
Miquel Simó	2'57
Joan Guillem	3'37
Miquel Sanjuan	3,92
Thomas Blanes	4'32
Frances Esteve	4'82
Catalina Estevan, vídua de Pere Salvador	5'02
Pere Fabra	5,50
Vicent Miralles	6'46
Joan Valls, menor	6'48
Jordi Balaguer	6'99
Miquel Pérez	7'21
Joseph Garcia	8'36
Família Marín	11'29
Família Planelles	24'49

Graells i gràfics d'elaboració pròpia

% Terres establertes Alcosser (1616)

Capítol 7. Un venen, altres se'n van

Davant d'un panorama com el què hem pogut veure al capítol anterior, i que es succeí entre 1617 i 1623, és precís reflexionar al voltant del que passarà a partir d'aleshores. Sabem, per haver-ho comentat, que la repoblació d'Alcosser i Gaianes finalment es consolidarà; però, després d'aquest anys de crisi i dificultats amb la què s'enfrontaren els repobladors, i que posaven en perill el procés repoblació, com es desenvoluparen els esdeveniments? Què fou dels repobladors originaris? Hi hagué noves ocupacions i reocupació? S'hi tornaren a produir crisis abans de la consolidació i estabilització definitiva?

7.1. La redistribució de població i l'arribada de nous colons.

Al primer epígraf d'aquest capítol és imprescindible abordar la distribució de població provocada per la citada crisi de subsistència, com també pels desastres naturals i demés conflictes que es succeïen. A més, estretament lligat a d'aquesta redistribució demogràfica, esdevindrà l'arribada de la nova onada de colons que permetrà fixar d'una forma més sòlida aquestes bases per a la consolidació del procés de repoblació iniciat amb l'expulsió dels moriscs, i del que centrarem de nou especialment als llocs d'Alcosser i Gaianes..

7.1.1. Una mobilitat decreixent, però elevada: segona onada.

Malgrat adonar-nos que la mobilitat a partir de la dècada de 1630 sofreix una davallada considerable en comparació al moment previ i posterior a l'expulsió, com també al moment en que es produeix aquesta segona onada entre 1623 i 1628, cal tenir present tal i com s'observa clarament als registres parroquials d'Alcosser i Gaianes, que la mobilitat existirà, i no d'una forma esporàdica, com més endavant veurem. En comparació amb la primera onada, que va mobilitzar un gran contingent humà per tal d'acudir a ocupar els llocs abandonats pels anteriors habitants forçosament foragitats, en

aquesta segona onada de repoblació, el que ens trobem són tres situacions similars tan per a Gaianes, com per a Alcosser.

En un primer lloc, observarem en Alcosser els casos d'aquells primers nous pobladors o descendents seus que bé han resistit les adversitats i han mantingut la seua residència, com per exemple els Simó o Sanjuan, o bé en Gaianes, aquells que malgrat canviar la residència momentàniament en els moments més durs, una vegada passades les dificultats, tornen, com és el cas d'alguns dels Balaguer. En segon lloc, cal fixar-nos en tots aquells que espentats per les difícils circumstàncies que provocaren els terratrèmols, la fam, les malalties i la mort, entre altres factors com poden ser els econòmics o familiars, procedeixen a canviar el lloc de residència participant en un procés de redistribució demogràfica, com per exemple els Planelles que canvien la seua llar d'Alcosser a Muro i a Alcoi, o bé els Llàzer que ho fan de Gaianes a Muro; fins i tot, un dels germans Marín, bascularà entre Alcosser, Turballos i Gaianes, assentant-se finalment en aquest darrer. I per últim, i no menys important, observarem a un nou contingent repoblador que defineix aquesta segona onada de repoblació, i que a més, està caracteritzat per la citada redistribució demogràfica i, en molts casos, per l'atracció dels vincles existents amb una xarxa de parentiu. En aquest darrer sentit, per exemple, s'explica l'arribada d'Antoni Sanjuan o de Sebastià Simó a Alcosser, i també la de Josep Silvestre a Gaianes.

Si ens fixem als *Quinque Libri* de la parròquia de Gaianes pertanyents a d'aquest període, disposem d'una xicoteta mostra de casaments celebrats en Alcosser durant 1623 i 1629, encara que no és fins els anys successius quan els registres comencen a tenir una certa continuïtat. Així, a partir dels poc registres de la dècada de 1620, pertanyents tots ells a Alcosser, podem esbrinar l'esmentada dinàmica de mobilitat demogràfica. Així, el 1626 documentem tres casaments en Alcosser, i un en 1627. Ens serviran com a exemples l'enllaç entre Baltasar de Navas, viudo d'Anna Serrano, natural de la Oia, i Mariana Aznar, viuda de Cristóbal Lopes; o bé, l'hagut entre Juan Sanjuan, fill d'Antoni Sanjuan i Jerònima Silvestre, natural de Bocairent, i Andreua Martínez, filla de Miquel Martínez i Àngela Balaguer, natural d'Alcoi, i tots residents en Alcosser. I pel que fa als testimonis, observem en els casaments, l'any 1625, la presència de Pere Fabra, Bertomeu Planelles, Vicent Planelles i Jaume Català, indicant-se "tots del lloch de Alcosseret". I en els haguts el 1626 ens apareixen, confirmant-nos la seua residència en Alcosser, Joan Valls "menor",

Miquel Sanjuan, Jaume Català “major”, Pere Fabra “major”, Anton Marín o Bertomeu Planelles.⁴⁵³

Per altra banda, és també interessant fer referència a un document que juntament amb els registres parroquials, ens reflexa aquesta situació posterior a 1625. El document en qüestió és el carregament d'un censal de 8309 lliures i 15 sous, atorgat en València l'11 de setembre de 1628 pels síndics dels llocs de Muro, l'Alcúdia, Alcosser, Gaianes i Turballos, davant del notari Cristòfol Moles, en favor de la comtessa de Cocentaina,⁴⁵⁴ on ens apareix la nòmina de veïns i habitants de cada població, i allò que cadascú li respondria pel censal a la citada senyora. El percentatge de la pensió del censal que s'ha de satisfer va en funció de la població, però a més, s'observa que les quantitats a satisfer per cada veí no són les mateixes per a tots, pel que suposem que les pensions que hauria de satisfer la comunitat amb el carregament aniria en funció dels deutes, béns i renda que cadascú degué i tingués ja contretes amb dita comtessa. Per exemple, mentre Muro tenia 6101 lliura i 10 sous de propietat del censal, pagant una pensió de 6101 sous i 6 diners, Alcosser i Gaianes tenien de propietat 537 lliures i 13 sous el primer, i 543 lliures i 10 sous el segon; responent amb una pensió de 537 lliures i 8 sous Alcosser, i 543 lliures i 6 sous Gaianes. Aquest fet és bastant important, per què? Doncs primer per veure que l'interés es manté al 5%, i per altra, perquè ens ofereix una nòmina dels veïns i habitants d'aquestes poblacions en 1628, o almenys dels que tenien deutes amb la comtessa, i també, dels deutes que aquests tenien amb aquesta última. Un fet que ens indica l'impagament a la casa de Cocentaina, o als seus arrendadors, d'unes quantitats a les que hagueren de fer front per tirar endavant la repoblació i que amb la difícil situació viscuda no havien pogut satisfer. Sembla que seria un motiu pel qual s'acordaria carregar un censal en favor de la comtesa, per part dels veïns de les poblacions repoblades del comtat, i així satisfer-li els deutes que tenien pendants. A aquest document, podem veure que alguns dels establerts a Gaianes i Alcosser el 1613 i 1616, respectivament, ara són veïns de Muro, com per exemple Vicent Balaguer, fill de Lluís, o Pere Planelles. Tot seguit, sintetitzem mitjançant les següents graelles la informació que se'ns dona per a Alcosser i Gaianes.

Alcosser

A simple vista, si observem la graella que s'adjunta, ens adonem que dels llinatges dels primers pobladors encara s'hi mantenen la família Marín, però també el Sanjuan, el

⁴⁵³ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668, f. 93-93v

⁴⁵⁴ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 6, n. 61]

Fabra, el Simó i el menut dels Planelles. A més, observem que entre tots tenen un deute amb la comtessa d'unes 997 lliures. És important assenyalar la major continuïtat dels establerts a Alcosser, respecte a Gaianes, tot i rebre un nou influx de repobladors a partir d'aquest moment, i tenint en compte que alguns havien canviat la residència a pobles veïns.

Deutes amb la comtessa

<i>Veí i habitador</i>	<i>Deute</i>	<i>Observació</i>
Francesc Marín, moliner	94 lliures 9 sous 2 diners	Pel temps de la regalia
Pedro Ivañez	59 lliures 9 sous 6 diners	
Miquel Sanjuan	119 lliures	En raó i obligació d'allò que li devia al procurador general
Josep Marín	21 lliura 6 sous 2 diners	En obligació de l'establiment que se li feu primerament en el raval de Cocentaina. Respon per aquest Joan Marín
Miquel Simó, major	139 lliures	
Francesc Marín	95 lliures	
Joan Lleó	113 lliures 11 sous 5 diners	
Bertomeu Planelles	117 lliures 7 sous 4 diners	
[...]	77 lliures 10 sous	
Pere Fabra	138 lliures 12 sous 9 diners	
Joan Marín	21 lliures 4 sous 3 diners	

Graella d'elaboració pròpia

Gaianes

Si ens fixem ara en Gaianes, la nòmina de veïns que li són deutors de quantitats a la comtessa de Cocentaina és la següent:

Deutes amb la comtessa

<i>Veí i habitador</i>	<i>Deute</i>	<i>Observació</i>
Vicent Balaguer	75 lliures	
Tomàs Planelles	162 lliures 4 sous 2 diners	
Bernat Vicent	34 lliures 7 sous 4 diners	
Jaume Planelles	68 lliures 7 sous 4 diners	
Damià Botella	109 lliures 9 sous	
Josep Francés	75 lliures 12 sous 4 diners	
Pere Francés	95 lliures 19 sous	
Onofre Reig	165 lliures	
Miquel Martínez	55 lliures	Per obligacions degudes al procurador general del comtat
Vicent Balaguer, fill de Miquel Balaguer	94 lliures 13 sous 3 diners	

Graella d'elaboració pròpia

El primer que ens sobta, és el fet d'una substitució bastant significativa dels repobladors i establerts a Gaianes entre 1611 i 1613, sols mantenint-se el cognom Balaguer, el Martínez i el Reig. De fet, si ens fixem, en aquest moment tots estan vinculats a Muro. No obstant, aquesta vinculació amb Muro no resta ni impedeix que molts d'ells també estiguen estretament lligats i relacionats amb Alcosser, com per exemple ho estan en aquest moment els Planelles o Martínez. Però en definitiva, si centrem la nostra atenció amb els personatges que ens apareixen a aquesta graella, podem relacionar-los majoritàriament amb membres de la mateixa xarxa familiar residents a Muro, entre ells els mateixos Balaguer, i no sols els Francés; o fins i tot el Vicent, que a més propiciarà l'arribada a Gaianes de paisans seus oriünds de Bocairent.

Si observem els padrins dels batejats en Gaianes a partir del 1631, ens adonem de la vinculació que els veïns de Gaianes han estretit amb Muro, i ara també amb Bocairent. Una vinculació que s'uneix a la que Gaianes continua mantenint amb Alcosser, població amb la qual estretirà els lligams arran de la segona onada de repobladors. Un exemple representatiu que concentra quasi totes aquestes relacions que apuntem seria el bateig de Cristòfol Pérez Simó, fill de Lluís Pérez i Catarina Simó. Aquest va ser batejat en Gaianes el 3 de juliol de 1638, sent padrins “Miquel Pérez, dit de Gayanes, justícia de la Universitat de Muro, i Elisabeth Joan Simó, muller de Jaume Català, maior, de Muro i Alcosser respectivament habitants”. Altres exemples que podríem citar, i que sintetitzen totes aquestes relacions, serien el del bateig de Bàrbera Margarita Maura, filla de Bernat Vicent i Mònica Vidal, conjuges de Gaianes. Aquesta fou batejada en Gaianes el 3 de desembre de 1634, sent padrins “Jusep Micó, serugià de la vila de Bocairent, i Gerònima Sempere, muller de Vicent Balaguer de Gaianes”; com també, el bateig de Jacinta María Martínez Molina, filla de Juan Martínez i Àngela Molina, que va ser batejada en Gaianes el 25 de març de 1630, sent padrins “Pasqual Llaser de Muro, i Isabet Ferri, muller de Bertomeu Silvestre de Bocairent”.⁴⁵⁵ Pel que fa als deutes amb la comtessa, observem que entre tots sumen una quantitat pròxima a les 1120 lliures.⁴⁵⁶

7.1.2. Continuitat de famílies o substitució per nous pobladors?

Per tal d'analitzar aquesta continuïtat dels primers colons o els seus descendents, o bé la substitució d'aquests per nous pobladors, anem a donar-li contestació a la pregunta

⁴⁵⁵ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668, f. 3v, 9 i 10]

⁴⁵⁶ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 6, n. 61

que planteja aquest epígraf, tot i que com ja sabem, la seua resposta seria mixta: tan a Alcosser com a Gaianes, hi ha continuïtat de famílies, però alhora, també hi ha l'aparició de nous pobladors que vénen a substituir a aquells que se n'havien anat o se n'aniran. Així doncs, el primer que cal fer és confeccionar, amb les dades que disposem, unes graelles que ens permeten comparar aquesta continuïtat o substitució de famílies en l'esdevenir de les tres primeres dècades després de l'expulsió. Per a fer-ho, sols emprarem en aquest cas, aquelles fonts que ens han semblat més completes ⁴⁵⁷

Alcosser

<i>Establiments 1616</i>	<i>Relació plet 1644</i>	<i>Veïnatge 1646</i>
Balaguer, Jordi	Calatayud, Josep	Beneito, Lluís
Blanes, Tomàs	Català, Jaume	Català, Jaume (major)
Estevan, Catalina (vda de Pere Salvador)	Català, Jaume (menor)	Català, Jaume (menor)
Esteve, Francesc	Fabra, Pere	Català, Vicent
Fabra, Pere	Ferrer, Vicent	Fabra, Pere
García, Josep	Guill, Pere	Ferrer, Vicent
Guillem, Joan	Lleó, Joan	Guill, Pere
Llàzer, Vicent (menor)	Marín, Francesc	Marín, Alonso
Marín, Anton	Marín, vda de Francesc	Marín, vda de Francesc
Marín, Francesc	Martínez, Francesc	Martínez, Sebastià
Marín, Joan	Martínez, Sebastià	Mora, Antoni
Miralles, Vicent	Pardines, Antoni	Pastor, Jaume
Pérez, Miquel	Pastor, Vicent	Pastor, Vicent
Planelles, Josepa (vda Geroni Sala)	Pérez, Joan	Pérez, vda de Lluís
Planelles, Pere	Pérez, vda de Lluís	Ros, Joan
Planelles, Vicent	Ros, Joan	Sanjuan, Antoni
Sala, Dorotea (vda de Francesc Planelles)	Sanjuan, Antoni	Sanjuan, Joan
Sanjuan, Miquel	Sanjuan, Joan	Silvestre, Josep
Satorre, Francesc	Sanjuan, vda de Miquel	Simó, Joan
Simó, Miquel (major)	Silvestre, Josep	Simó, Josep
Valls, Joan (menor)	Simó, Joan	Simó, Llorens
	Simó, Josep	Simó, Nadal
	Simó, Llorens	Terol, Batiste
	Simó, Sebastià	
	Simó, vda de Miquel	
	Terol, Batiste	

Graella d'elaboració pròpia

Si ens fixem en les tres columnes de la graella, on exposem ordenats per ordre alfabètic les relacions nominals de veïns d'Alcosser corresponents als anys 1616, 1644 i 1646 respectivament ⁴⁵⁸, què és el que podem dir?

⁴⁵⁷ Aquestes fonts són la relació d'emfiteutes que es desprén dels establiments de 1616 i el veïnatge realitzat per al regne de València l'any 1646. No obstant, per a Alcosser, emprarem una relació de veïns més que per a Gaianes, corresponent a l'any 1644, ja que ens sembla interessant.

⁴⁵⁸ ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2; ARV. Reial Audiència, *Processos 1ª Part. Lletre P*, exp. 1842 i 1882; ARV. Generalitat, *Veïnatge del regne de València*, leg. 4825 – 4829

En primer lloc, allò que observem d'immediat és la consolidació i pervivència d'alguns cognoms, com els Fabra, Simó, Sanjuan, Marín o Pérez; mentre que els Planelles, Garcia, Valls, Garcia o Esteve han estat substituïts per altres com els Guill, Pastor, Terol, Ros o Català. Tanmateix, com s'ha comentat, aquesta substitució conseqüència de la segona onada de repoblació, es produeix a finals de la dècada de 1620. De fet, així ens ho confirmen els registres parroquials, i un altre exemple als ja aportats a l'epígraf anterior, serien les confirmacions de 1633.⁴⁵⁹ Aquestes ens revelen l'arribada de noves famílies, les quals, venen a establir-se en Alcosser junt a les famílies que han resistit estoicament a uns anys difícils. En aquest sentit, observem que l'11 de juliol de 1633 rebien el sagrament de la confirmació un total de 29 persones, sense especificar l'edat que tenien aquestes.

Tot seguit, simplifiquem en una graella, els aspectes més interessants de la nòmina de confirmats, per tal d'afavorir la comparació amb les relacions nominals anteriors, i així, completar la visió dels procés que conforma aquesta segona onada de repoblació en la que s'alterna un contingent de colons ja establerts, amb un contingent redistribuït i altre nou vingut. A més, si ens fixem amb els pares i padrins dels confirmats, podem copsar, interrelacionar i esbrinar vincles de parentiu anteriors i nous; però sobretot, ens adonem de les relacions socials existents, i de la mobilitat anteriorment citada entre Gaianes i Alcosser⁴⁶⁰, però també, i no menys important, amb altres poblacions.

Una mobilitat propiciada en gran mesura per l'epidèmia de paludisme provocada per l'estancament d'aigües de l'albufera, i que com ja s'ha comentat, va ocasionar el despoblament de Gaianes l'any 1623. Un fet, que entre les morts i la migració dels veïns a altres llocs com Muro o Alcosser, quasi feu fracasar la repoblació de Gaianes. No obstant, en aquest moment ja s'havia recobrat més o menys la normalitat; però es poden observar reminiscències de la citada migració. De fet, si observem la relació dels confirmats en Alcosser, ens adonem que de l'existència de tres matrimonis de Gaianes residents en Alcosser, prova d'açò és la confirmació dels seus respectius fills en dit poble, i no en Gaianes, quan el mateix dia també es varen celebrar les confirmacions a Gaianes i no apareixen en la seua relació de confirmats. Cal ressenyar també, l'aparició de cognoms sense vinculació anterior aparent, com els Calatayud, Guill o Teixidor, que serien la prova de la dinàmica de mobilitat comentada. A d'aquests s'uniria el contingent

⁴⁵⁹ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668, f. 85-86

⁴⁶⁰ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668

nou vingut dels Català i Sanjuan, però que sí que tenen vinculació familiar amb els antics colons assentats.

Quadre Confirmats a Alcosser l'any 1633

<i>Confirmats</i>	<i>Pares</i>	<i>Padrí/Padrina</i>
Cristòfol Planelles Pérez	Fill de Bertomeu i Maria Anna	Vicent Planelles
Vicent Català Simó Sebastià Català Simó Miquel Català Simó Josep Català Simó	Fills de Jaume i Elisabeth	Miquel Sanjuan Joan Payà Miquel Simó
Francesc Sempere Terol	Fill d'Onofre i Elisabeth, conjuges de Gaianes	Jaume Català
Francesc Calatayud Andrés	Fill d'Aleix i Anna, conjuges de la vila de Cocentaina	Joan Payà
Joan Garcia Sánchez	Fill de Joseph i Catarina	Joan Payà
Francesc Martínez Serrano	Fill de Francisco i Inés, conjuges del lloc de Gaianes	Joan Payà
Joana Ana Vta Simó Moreno Àgueda Pasquala Simó Moreno	Fills de Joan i Àgueda	Elisabeth Joana Terol, muller de Sebastià Martínez Josepa Reig, muller de Joan Valls
Margarita Anna Simó Planelles Miquel Simó Planelles Joseph Simó Planelles	Fills de Miquel i Eleonor Àngela	Josepa Reig, muller de Joan Valls Vicent Planelles Joseph Simó
Francisca Valls Tortosa	Filla de Lluís i Josepa, conjuges del lloc de Gaianes	Josepa Reig, muller de Joan Valls
Vicenta Planelles Català	Filla de Vicent i Àngela	Josepa Reig, muller de Joan Valls
Betriu Anna Reig Cabrera	Filla de Joseph i Àngela	Inés Serrano, muller de Francisco Martínez
Felip Sanjuan Martínez	Fill de Joan i Andreua	Francesc Sanjuan
Diego Guill Vaello María Guill Vaello	Fills de Pere i Serafina	Joseph Calatayud Àgueda Joan, muller de Miquel Sanjuan
Josepa Anna Pérez Simó María Pérez Simó	Filles de Lluís i Catarina	Francisca Simó, muller de Joan Lleó Joana Àngela Planelles
Maria Teixidor	Filla de Joan i Hierònima	Hierònima Silvestre, muller de Joseph Silvestre, maior
Joana Anna Lleó Simó Josep Lleó Simó	Filla de Joan i Fca	Andreua Martínez, muller de Joan Sanjuan Jaume Català
Anna Luca Marín Micó Joan Marín Micó	Fills d'Alonso i Maria Anna	Andreua Martínez, muller de Joan Sanjuan Anton Marín

Graella d'elaboració pròpia

Documentem a la nòmina de confirmats el cas d'un matrimoni de Cocentaina, Aleix Calatayud i Anna Andres, casats en la parròquia del Salvador el 6 d'abril de 1612. Malgrat no tenir aparentment relació amb cap veí d'Alcosser, casualment ens adonem que no és així. I en aquest sentit, de seguida podem veure que el seu nebot, Josep Calatayud Ferrandis, fill del seu germà Tomàs Calatayud, és veí d'Alcosser, i casat en primeres noces amb Maria Garcia, filla del repoblador alcosserí Josep Garcia. Per tant, tenim documentada la seua vinculació. Per altra banda, pel que fa a la trajectòria vital del matrimoni Calatayud – Andrés, com la dels seus fills, la tenim documentada en el raval de Cocentaina. I de fet, ens adonem a partir de la consulta dels protocols notariais existents a l'arxiu municipal d'Ontinyent, que aquests Calatayud eren oriünds d'Alfafara i Bocairent. Pel que fa a Josep Calatayud, observem la seua residència a Alcosser i després a Gaianes, tal i com podem observar a la relació de veïns d'Alcosser de 1644, i al cens de 1646 de Gaianes. Per últim, cal fixar-nos en l'actuació de Joan Payà, en aquests moments veí d'Alcosser, i del que esbrinem era natural d'Alcoi. Poc després migrarà d'Alcosser, i el tenim documentat a ell i a la seua descendència en la veïna població de Benimarfull, tot i que abans també havien passat per Muro.⁴⁶¹

Gaianes

Vist però el cas d'Alcosser, cal fixar-nos ara en la dinàmica de Gaianes. Si abans de 1623 el contingent de repobladors estava format en la seua majoria per famílies provinents d'Alcoi interrelacionades entre sí, a partir d'aquesta data, i com a conseqüència d'unes pèssimes condicions de salubritat provocades dels aires infectes, com també els insectes provinents de l'albufera, que sembraren la malaltia i la mort entre els veïns de Gaianes i Beniarrés, segons ens apunta Primitiu Pla, la component demogràfica de Gaianes es veurà modificada; i no sols fins estar uns anys despoblat, sinó que després algunes de les famílies abans residents ja no hi tornaran, i en compte d'elles, en apareixeran de noves en un context de mobilitat que conforma aquesta segona onada de població que arribaria fins el 1644, moment el qual començaria a observar-se la influència de la tercera i última onada de repoblació, provinent de les zones interiors de la vall de Seta, o també de les Marines a través de les properes localitats de l'Orxa i Beniarrés.

⁴⁶¹ AMO. *Protocolos Notariales Cosme Eiximeno*, Bocairent, 1592 – 1609, *Protocolos Notariales Josep Ferre*, Bocairent, 1594 – 1616, *Protocolos Notariales Miquel Lluís Alcaraz*, Bocairent, 1600 – 1620, *Protocolos Notariales Bertomeu Maïques*, Bocairent, 1609 – 1648; APSMC. *Llibre dels matrimonis*, 1568 – 1628, f. 314; APSC. *II Quinque Libri*, 1578 – 1609, f. 115v; APB. *I Quinque Libri*, 1657 – 1730; ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2; APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668]

Tot seguit, presentarem dues graelles comparatives amb la nòmina de veïns de Gaianes en 1613 i 1646, amb la intenció de veure aquesta evolució dels llinatges existents abans i després de l'interval indicat (1625-1644), i que conforma el període que integra la segona onada de repoblació. Destacar que, el primer que observem en comparar ambdues graelles, és que els Balaguer continuen mantenint en 1646 un pes important en la composició veïnal de Gaianes, juntament amb els Martínez, malgrat haver estat residint durant el període més conflictiu a Muro, com de fet s'observa als Consells Generals i al Llibre d'elecció d'oficis d'aquesta localitat.⁴⁶² Si més no, cal no oblidar mencionar que una part del llinatge no tornarà ja a Gaianes.

Per altra banda, els Llàzer, Sempere, Miralles i Gironés notem que han emigrat, i en tot cas, les que queden són filles que han emparentat amb alguns dels llinatges nou vinguts o bé ja existents en aquest primer moment de la repoblació. Unes dades aquestes darreres que obtenim amb l'encreuament de fonts documentals. Però, veiem-ne les graelles on hom podrà observar millor la continuïtat o substitució dels llinatges.

<i>Establiments 1613</i>
Alcayna, Pere
Balaguer, Josep (fill de Vicent)
Balaguer, Josep (major)
Balaguer, Josep (menor)
Balaguer, Lluís (fill de Josep)
Balaguer, Lluís (fill de Vicent)
Balaguer, Miquel
Balaguer, Pere
Balaguer, Vicent (fill de Joan)
Esteve, Juan
Gironés, Nicolau
Llàzer, Vicent
Llopiz, Cebrià
Martínez, Francisco
Martínez, Miquel
Miralles, Pere
Miralles, Pere (fill de Juan)
Miralles, Vicent
Monçon, Lluís
Pérez, Miquel (menor)
Pérez, Miquel (major)
Pérez, vídua de Joan
Reig, Andreu
Ridaura, Jaime
Sempere, Josepa (vda d'Ausias Gironés)
Sempere, Nofre
Terol, Joaquin
Valls, Joan
Valls, Lluís

<i>Veïnatge 1646</i>
Aleix, Gabriel
Arques, Antoni
Asnar, Sebastià
Balaguer, Josep (menor)
Balaguer, Lluís
Balaguer, Miquel
Balaguer, Vicent
Beneito, Pere
Bosch, Nadal
Bosch, Sebastià
Calatayud, Josep
Company, Jaume
Company, Miquel
Eiximeno, fra Gaspar (rector)
Herman, Vicent
Marín, Joan
Marín, Josep
Martínez, Francesc
Martínez, Miquel
Martínez, vda de Fco
Monjo, Miquel
Pastor, Joan
Pérez, Agustí
Pocoví, Pere
Quintana, Francesc
Sanjuan, Lluís
Valls, viuda de Lluís
Vicent, Bernat

Graelles d'elaboració pròpia

Tot açò comentat, cal emmarcar-ho dintre del context de mobiliat i redistribució demogràfica que venim exposant. No obstant, com s'ha esmentat anteriorment, els caps

⁴⁶² AMM, *Llibre d'elecció d'Oficis i de Consells Generals*, 1609 – 1674

de família dels llinatges emigrats els tenim documentats a llocs com Muro, o bé també Alcoi.⁴⁶³ També és cert, que alguns canviaren la residència momentània o definitivament a la veïna població d'Alcosser. Com a exemples podem citar el cas de Nicolau Gironés, que en la dècada de 1620 veiem que torna a ser veí d'Alcoi, o bé els Llàzer que són veïns de Muro. Pel que fa al nou contingent repoblador, caldria citar als Company, provinents de Benilloba. El cap de família del llinatge, era oriünd de Penàguila, i havia format part del contingent repoblador de Benilloba després de l'expulsió dels moriscs. El 17 de juliol de 1631⁴⁶⁴ va quedar vidu, i uns anys després, concretament el 14 de novembre de 1639 casarà en Gaianes amb Josepha Taça viuda de Vicent Balaguer⁴⁶⁵, i a partir d'aleshores, la família Company es desplaça a la solana del Benicadell.

Altres d'aquests llinatges nou vinguts serien els bocarients Bosch i Beneito, mentre que els Vicent i Sanjuan, nous a Gaianes, malgrat que en origen procedien de Bocairent, cal rastrejar la seua arribada a Gaianes mitjançant Muro, el primer, i a través d'Alcosser, el segon⁴⁶⁶. Similar situació que aquesta darrera seria el cas d'una branca del llinatge Marín, que d'Alcosser passarà en la dècada de 1630 a Gaianes.

Destacar, tot i que es tractarà més endavant, la presència a partir d'aquest any 1646 a Gaianes, d'un menut contingent descendent dels repobladors mallorquins arribats a les valls de la Marina i la vall de seta després de l'expulsió dels moriscs. Aquest són els Pocoví i Monjo. No obstant, hom pot preguntar-se, però que passà entre 1625 i 1644?

La resposta a aquesta pregunta ens la donen els registres sacramentals, que comencen a tenir una continuïtat a partir de 1631. Si més no, emprarem el mateix procediment que hem utilitzat per a Alcosser, i esboçarem l'anàlisi i explicació a partir dels confirmats l'any 1633.⁴⁶⁷ Així, a partir dels confirmats, d'igual forma que als batejats del moment en Gaianes, observem més clarament el que apuntavem línies més a dalt: per una banda, l'arribada dels cognoms bocairentins Vicent, Bosch i Sanjuan, aquest darrer lligat a Alcosser per lligams amb un dels primers establerts en aquesta població, Miquel Sanjuan. I per altra, la pervivència d'alguns dels cognoms dels primers establerts en Gaianes. A més, lligat a aquest aspecte, també observem en la relació de confirmats (on

⁴⁶³ *Ibidem*.

⁴⁶⁴ APBN. *I Quinque Libri*, 1580 – 1614; *III Quinque Libri*, 1627 – 1652

⁴⁶⁵ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668

⁴⁶⁶ AMM, Llibre d'elecció d'Oficis i de Consells Generals, 1609 – 1674 ; ADM-FBS. Secció Cocentaina, leg. 33, n. 2; AMO. Protocols Notarials Pere Gumiel, Bocairent i itinerant, 1607 – 1620, Protocols Notarials Miquel Lluís Alcaraz, Bocairent, 1600 – 1620, Protocols Notarials Josep Ferre, Bocairent, 1594 – 1616; AMB. Sig. 1/1, Llibre d'Oficis, 1561 – 1660.

⁴⁶⁷ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668, f. 121-122v

consten els pares i padrins) la presència de les branques femenines d'alguns dels llinatges dels primers colons establerts, i que en aquests moments havien canviat la seua residència. Podríem posar com a exemple el cas de Josepa Miralles, la qual es casarà amb un d'aquests bocairentins nou vinguts a Gaianes a primeries de la dècada del 1630, per influència del seu germà. Ens referim a Josep Silvestre, i al seu germà Juan, que havia casat amb Vicenta Balaguer Tassa. No obstant, cal fixar-se en el quadre per anar observant el que estem exposant, com també, per constatar aquestes xarxes socials i familiars que ben bé s'entreveuen a l'hora d'actuar com a padrí o padrina, en aquest cas de confirmació. Per tant, a continuació, presentem un resum de les dades més interessants d'aquest registre dels 28 confirmats de Gaianes, l'any 1633.

Quadre confirmats a Gaianes l'any 1633

<i>Confirmats</i>	<i>Pares</i>	<i>Padrí/Padrina</i>
Josep Balaguer Martínez	Fill de Josep, major, i de Juana	Juan Martínez, veí de Gaianes
Lluís Balaguer Marín	Fill de Jordi i Anna	Juan Martínez, veí de Gaianes
Ana Marín Esteve Isabel Marín Esteve Anton Macià Marín Esteve	Fills d'Antoni i Anna	Jerònima Silvestre Mònica Vidal, veïna de Gaianes Joan Marín, veí de Gaianes
Vicenta Balaguer Tassa Àngela Balaguer Tassa	Filla de Vicente i Jusepa	Mariana Vanyó Jerònima Sempere, veïna de Gaianes
Josepa Bosch Maïques Maria Bosch Maïques	Filles de Sebastià i Isabel	Jerònima Martínez Mònica Vidal, veïna de Gaianes
Francesc Martínez Molina Juan Martínez Molina Jacinta Martínez Molina	Fills de Juan i Àngela	Francesc Sanjuan, veí de Gaianes Micer Garcia, lletrat de Cocentaina Agustina Aleix, veïna de Gaianes
Agustina Aleix Fabra Bàrbera Aleix Fabra	Filla de Gabriel i Jerònima	Àngela Molina, veïna de Gaianes Mònica Vidal, veïna de Gaianes
Úrsula Sanjuan Vanyó Jerònima Sanjuan Vanyó	Fills de Lluís i Marianna	Àngela Molina, veïna de Gaianes Jerònima Miralles, veïna de Gaianes
Jusepa Miralles Balaguer	Filla de Pere i Isabel	Mònica Vidal, veïna de Gaianes
Francesc Marín Llario	Fill de Francesc, major, i Gerònima	Juan Marín, veí de Gaianes
Geroni Vicent Vidal Dídac Vicent Vidal	Fill de Bernat i Mònica	Vicent Balaguer, veí de Gaianes Gregoria Aleix, veí de Gaianes
Antoni Sanjuan Silvestre	Fill d'Antoni i Jerònima	Bernat Vicent, veí de Gaianes
Antoni Martínez Serrano Francesc Martínez Serrano María Martínez Serrano Josep Martínez Serrano	Fills de Francesc, major, i Inés	Bernat Vicent, veí de Gaianes Joan Payà, veí d'Alcosseret Betriu Anna Reig, veïna de Gaianes Josep Simó, veí del Real de Gandia
Gaspar Balaguer Figuerola	Fill de Jordi i Ventura	El doctor Garcia, de Xàtiva
Francesca Valls Tortosa Andreua Valls Tortosa	Filles de Lluís i Josepa	Inés Serrano, veïna de Gaianes Josepa Reig, veïna d'Alcosseret

Graella d'elaboració pròpia

Per últim, i amb la intenció de no estendre'ns molt més, cal apuntar abans de passar a analitzar les xarxes relacionals més importants en Gaianes i Alcosser durant aquest

període (1625 – 1644). Hom pot preguntar-se el perquè d'aquestes dates límits. Hem cregut adient fixar aquestes dates per dos motius significatius.

El primer, perquè la primera data, és a dir, l'any 1625, sembla que és quan es restableix la normalitat en les localitat d'Alcosser i Gaianes, una vegada superades la crisi de subsistència i l'epidèmia del 1623, però també les conseqüències dels terratrèmol de 1617. Per altra banda, quant a l'altre dels motius, és perquè la segona data, l'any 1644, ens ha semblat un indicador perfecte per produir-se aquest any un greu terratrèmol que causà greus danys materials en els pobles del comtat de Cocentaina, entre ells Alcosser

De fet, als registres parroquials observem que en Alcosser des del 19 d'abril de 1644 fins el 2 d'abril de 1645 no hi ha inscrit cap bateig, i en aquest primer de l'any 1645 hi consta la següent anotació

“...bategí esta criatura en la font de Gaianes per causa que en la ruina dels terremotos quedà la pila de Alcoseret sin agua, y la fiu portar la criatura a Gaianes a on fonch batejada...”. ⁴⁶⁸

7.1.3. Noves xarxes relacionals, altres llinatges.

Com s'ha apuntat al capítol anterior, la importància de l'estudi de les xarxes socials, i en aquest cas els lligams de parentesc, ens aporta una visió molt interessant per a l'estudi de la repoblació. Per tant, per a aquest segon interval de temps, comprés entre 1625 i 1644, i en el què es produeix la segona onada de repobladors, ens centrarem en l'anàlisi i reconstrucció de set famílies d'Alcosser i Gaianes, i no en el total d'elles. Dos d'aquests llinatges ja havien estat establerts durant els primers anys de la repoblació, i la resta, ho faran durant aquesta segona onada.

Començarem parlant-ne de dos famílies, que si bé estan lligades a Alcosser des dels primers moments de la repoblació, en aquesta segona onada atrauen a altres membres de la mateixa família, que decideixen a finals de la dècada de 1620 establir-se en Alcosser, formant per tant, també part d'aquesta segona onada. Els cognoms en qüestió són: el Sanjuan i el Simó.

⁴⁶⁸ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668, f. 47

SANJUAN

La primera referència sobre aquest llinatge, en vinculació amb les poblacions que en aquest cas en centrem, és l'apareguda als establiments d'Alcosser realitzats el 1616. En aquest sentit, a dit document podem observar tots els béns que se li estableixen a Miquel Sanjuan. A partir d'ací, què més podem dir-ne d'aquest personatge i la seua família? En primer lloc, ens adonem que no va tenir descendència legítima coneguda, i era natural de Bocairent, on havia casat l'any 1609 amb Agueda Joan Ferre.⁴⁶⁹ L'any 1612 Miquel Sanjuan i Àgueda Joan potser encara residiren en Bocairent, ja que aquest primer atorgà una àpoca davant el notari Pere Gumiel, en la qual reconeixia haver rebut 43 lliures en concepte de la dot que havia d'aportar al matrimoni la seua muller.⁴⁷⁰

Però... què vinculació té amb els Sanjuan que documentem establerts en Alcosser i Gaianes durant aquesta segona onada de repobladors? Doncs molta, ja que Miquel Sanjuan és una de les peces claus per les quals Antoni Sanjuan, germà d'aquest, junt amb la seua muller Jerònima Silvestre i els seus 5 fills es desplaçà cap a 1625 des de la vila de Bocairent fins a Alcosser.

A partir dels protocols notariais dels notaris bocairentins conservats a l'arxiu municipal d'Ontinyent, documentem que el germans Miquel i Antoni Sanjuan són fills de Lluís Sanjuan, veí de Bocairent. Al llibre de l'almoïna deixada per Nicolau Abat, genovés, difunt i veí de Bocairent, per a constituir anualment a les donzelles pobres i òrfenes una dot de 10 lliures, documentem que l'any 1597 se li concedeix l'almoïna a Joana Sanjuan, filla de Lluís. Però a més, també li serà concedida a la seua germana Magdalena Sanjuan l'any 1608, i la sol·licitarà el 1614 l'altra de les germanes, Margarita. Aquest fet ens indica, que els germans i germanes Sanjuan, fills de Lluís, des d'abans de 1597 havien quedat òrfens, i la seua situació econòmica no era molt bona. Un motiu que pogués afavorir la participació de Miquel Sanjuan, i posteriorment d'Antoni Sanjuan, en el procés repoblador. Una dot que també rebrà Marianna Vanyó, l'any 1625, abans de casar-se amb Lluís Sanjuan Silvestre, fill dels ja citats Antoni i Jerònima.⁴⁷¹

Per altra banda, si ens fixem en Antoni Sanjuan, una de les últimes referències de la seua presència en Bocairent la tenim al setembre de 1620, data en què ell i la seua muller Jerònima Silvestre compren a Lluís Maïques i Margarita Martí, també veïns de Bocairent,

⁴⁶⁹ AMO. *Protocols Notariais Pere Gumiel*, Bocairent i itinerant, 1609 i 1612; *Protocols Notariais Cosme Eiximeno*, Bocairent, 1592 – 1609; APA. *Testaments i llegats a l'església*, 1609 – 1875

⁴⁷⁰ AMO, *Protocols Notariais Pere Gumiel*, 1612

⁴⁷¹ AMB. Sig. 30/2, *Llibre de l'Almoïna de Nicolau Abat*, 1587 – 1742.]

una casa i un bancal de terra horta en dita població per la quantitat de 95 lliures.⁴⁷² No obstant això, el moment en el qual la família mudà la seua residència d'un lloc a altre es degué produir sis anys després, és a dir, l'any 1626. A l'octubre d'aquest any, s'atorgaren en Bocairent les cartes nupcials per al casament d'un dels seus fills, Lluís, amb Marianna Vanyó, filla de Joan, i també natural d'aquesta població.⁴⁷³ Però apenes dos mesos després, ja tenim constància de la seua residència en Alcosser. Una dada que es desprén de l'acta de casament d'altre dels seus fills, Joan, celebrat en Alcosser el 22 de desembre de 1626, i on s'indica que el matrimoni Sanjuan – Silvestre, com els seus fills són naturals de Bocairent, però ara residents d'Alcosser⁴⁷⁴. Per últim, si observem el cens o veïnatge del regne de València que es realitzà en l'any 1646⁴⁷⁵, i en el què apareixien tots els caps de casa de cada població, Antoni Sanjuan és un dels 24 caps de casa d'Alcosseret, mentre que podem constatar que Miquel Sanjuan ja no hi és, doncs havia mort el 22 de febrer de 1644⁴⁷⁶ deixant com a hereua universal de tots els seus béns la seua muller Àgueda Joan, i en cas de que aquesta es tornara a casar (com així feu), deixava hereua universal la seua ànima.⁴⁷⁷ Per tant, i obviant els aspectes interessantíssims del testament de Miquel Sanjuan, amb la mort d'aquest sense descendència coneguda, sols queda una branca amb la qual es consolida el llinatge Sanjuan tan en Alcosser com en Gaianes, és a dir, la de la descendència d'Antoni Sanjuan i Jerònima Silvestre. Tot seguit podem veure de forma molt esquemàtica i simple, l'arbre genealògic familiar, en el què observem en verd aquells membres que consoliden la seua residència en Alcosser, i en taronja els que ho fan a Gaianes.

⁴⁷² AMO, *Protocolos Notariales Bertomeu Maïques*, 1620

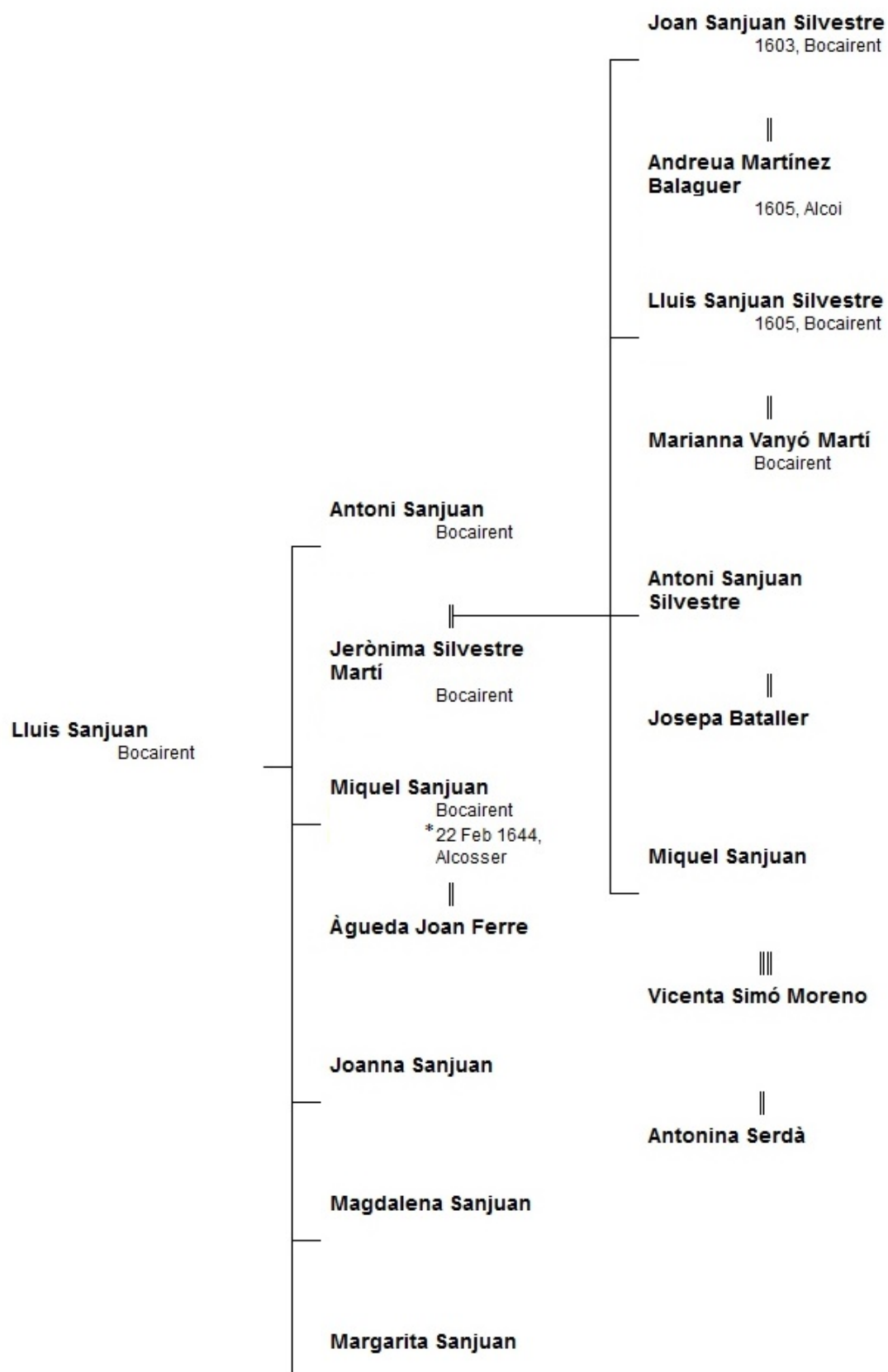
⁴⁷³ *Ibidem*, 1626

⁴⁷⁴ Es desprén aquesta dada a partir del casament de seu fill Juan: "...Juan Sanjuan hijo de Antoni Sanjuan y Jeronima Silvestre naturales de Bocairent y residentes en Alcoceret de una..." [APG. *I Quinke Libri*, 1631 – 1668, pp 90v]

⁴⁷⁵ ARV. Generalitat, *Veïnatge del regne de València*, leg. 4825, pp. 226

⁴⁷⁶ APG. *I Quinke Libri*, 1631 – 1668, pp. 102

⁴⁷⁷ L'interessant testament nuncupatiu que atorgaren Miquel Sanjuan i Àgueda Joan, com també l'execució posterior d'aquest i tots els actes realitzats per al soterrament no tenen desperdici. Vegeu: SILVESTRE PÉREZ, Sergi, *Aproximació a l'estudi dels testaments en els segles XVII i XVIII: els alcosserins davant la mort*, treball inèdit, any 2011.

SIMÓ

Aquest llinatge, com s'ha vist, ja el tenim documentat als establiments d'Alcosser, atorgats el 1616. De fet, és el repoblador Miquel Simó, major, qui inicia aquesta relació del llinatge amb la citada població. Tanmateix, si aquest forma part de la primera onada de repobladors, per què l'incloem en aquest capítol? Doncs, com en el cas anterior, perquè propiciarà l'arribada del seu germà Sebastià Simó durant aquest segon període. Vist però, anem a intentar aproximar-nos una mica a la trajectòria vital d'aquests dos germans, per tal d'explicar la participació en el procés repoblador, com també, la vinculació amb Alcosser. En primer lloc, si ens fixem en Miquel, tot i que se'ns diu a la documentació que és natural de Gandia, població on a finals del segle XVI i primeries del XVII hi ha bastants Simó que semblen tenir relacions de parentiu, tal i com es desprèn de l'antroponímia⁴⁷⁸, no hem pogut fins al moment relacionar-lo clarament amb cap d'aquests. No obstant, amb l'únic que podem constatar la relació és amb Sebastià Simó, germà seu, i per tant, ambdós fills de Pere Simó. Sembla que aquest darrer, Pere, hauria marxat a Castelló de Rugat, on viuria durant un temps, mentre que els seus germans Nadal, Juan, i els també anomenats Miquel i Sebastià, tots oncles dels Miquel i Sebastià que nosaltres pretenem estudiar, haurien continuat vivint en Gandia, tal i com es desprèn dels registres parroquials d'aquesta població. Així doncs, tindríem que el nostre Miquel Simó, tot i ser de Gandia, hauria passat la seua infantesa a Castelló de Rugat, on hauria casat amb Marianna Mollà, fet que no podem comprovar amb exactitud per haver desaparegut els registres parroquials d'aquesta població. Tanmateix, ens toquem amb una informació on es documenta a Pere Simó com a propietari de casa i terres emfitèutiques en Castelló de Rugat, que era del duc de Gandia. Al Capatró de 1576, s'observa que el registre encapçalat per Miquel Roami, on s'anoten les seues propietats, després d'alguns transpassos, arribaren a mans de Miquel Simó. No obstant això, al següent Capatró, el de 1597, ja no hi apareix.⁴⁷⁹

A més a més, també comptem amb algunes referències aparegudes a la documentació consultada de primeries del segle XVII corresponents als registres

⁴⁷⁸ Entre els noms dels Simó de Gandia es repeteixen moltes vegades els noms de Miquel, Sebastià, Joan i Nadal, fet que els vincula entre ells i també entre els d'Alcosser, que anomenen als seus descendents amb aquests noms. [APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668; APCG. *Llibre de batejos*, 1572 – 1611; *Llibre de matrimonis*, 1580 – 1611]

⁴⁷⁹ AHN, Nobleza, Osuna, C 1220, D 6, ff. 188 y 359v. Agraïm aquestes notícies documentals a Alexandre Ordiñana, qui està preparant una tesi sobre Castelló de Rugat.

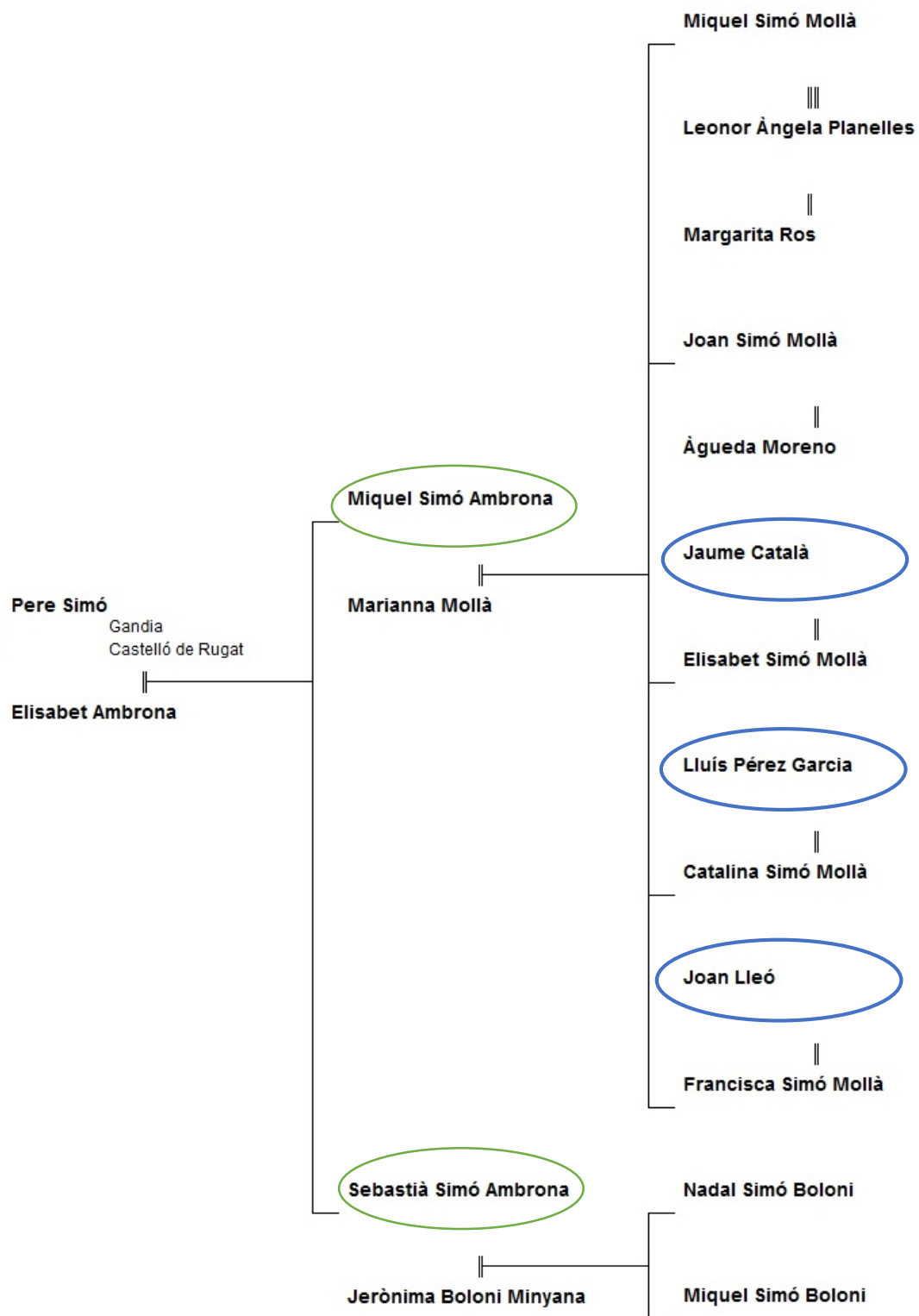
parroquials de Gandia i d'Alcosser, com ara el casaments del propi Sebastià Simó, o les referències a membres que semblen ser d'aquesta família. Intuïm que Miquel Simó, major, moriria a finals de la dècada dels vint o principi dels trenta del segle XVII, ja que l'última vegada que trobem una referència a d'aquest és l'any 1627.

Pel que fa a Sebastià Simó, el fet que el seu germà Miquel s'haguera assentat en Alcosser després de l'expulsió, influiria per decidir-se a emigrar, i així, formaria part del contingent que conforma la segona onada de repobladors esdevinguda al voltant de la dècada dels trenta del segle XVII. Però, que podem dir-ne d'ell? El primer que documentem amb claretat, és que aquest sí era natural de Castelló de Rugat, fill de Pere Simó, natural de Gandia, i d'Elisabeth Ambrona. Es va casar en Gandia el 3 de maig de 1604 amb Hieronima Boloni Minyana, natural de Gandia, i filla de Miquel Boloni i Elisabeth Minyana.⁴⁸⁰ La seua relació amb Alcosser començaria a finals de la dècada de 1620 o primeries de la següent. Podem assegurar l'any 1645 encara vivia, com es desprén del soterrament de la seua muller, que havia mort en Alcosser l'1 de gener d'aquest mateix any⁴⁸¹, tal i com reflexa el registre parroquial. No obstant, no degué sobreviure-la molt de temps, ja que al cens de 1646 Sebastià ja no hi apareix com a cap de casa, un fet que ben bé indicaria la seua mort.

Tot seguit exposem el seu arbre genealògic, en el qual podem observar, com ràpidament es consoliden a Alcosser ambdós germans. Un durant el primer període, i l'altre posteriorment. I a més, un fet a destacar és l'observació del casament de Miquel Simó, menor, amb Leonor Àngela Planelles, que ben bé pot ser una estratègia matrimonial per consolidar el poblament dels Simó i accedir a un nombre major de terres al que pels establiments havien accedit. Recordem que mentre Miquel Simó havia rebut al voltant d'unes 45 fanecades, entre horta i secà, els Planelles concentraven sobre les 400 fanecades. També és interessant fixar-nos en el marits de les filles, marcats amb un cercle blau, com són Lluís Pérez, fill del repoblador Miquel Pérez, i Jaume Català, major, qui formaria part de la segona onada de repoblació, uns anys després d'haver casat amb una filla de Miquel.

⁴⁸⁰ APCG, *Llibre de matrimonis*, 1580 – 1611

⁴⁸¹ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668

Exposats aquests dos llinatges, vinculats com hem vist principalment a Alcosser i als primers colons establerts després de l'expulsió, ara cal centrar-se l'exposició de les noves famílies que arriben amb la segona onada, és a dir, aquelles que s'estableixen en Gaianes i Alcosser entre 1625 i 1644. Unes gents, que a més de conformar les seues pròpies xarxes socials, també n'establiran de noves amb els ja residents en dites poblacions, ampliant la xarxa relacional. No obstant, com veurem tot seguit, i s'ha pogut observar també en el cas dels Simó i Sanjuan, molts d'aquest colons nou vinguts sembla que ja mantenien lligams amb els residents, bé de parentiu, bé de naturalesa o bé d'altre tipus més comercial. Un fet que degué propiciar l'esmentada segona onada.

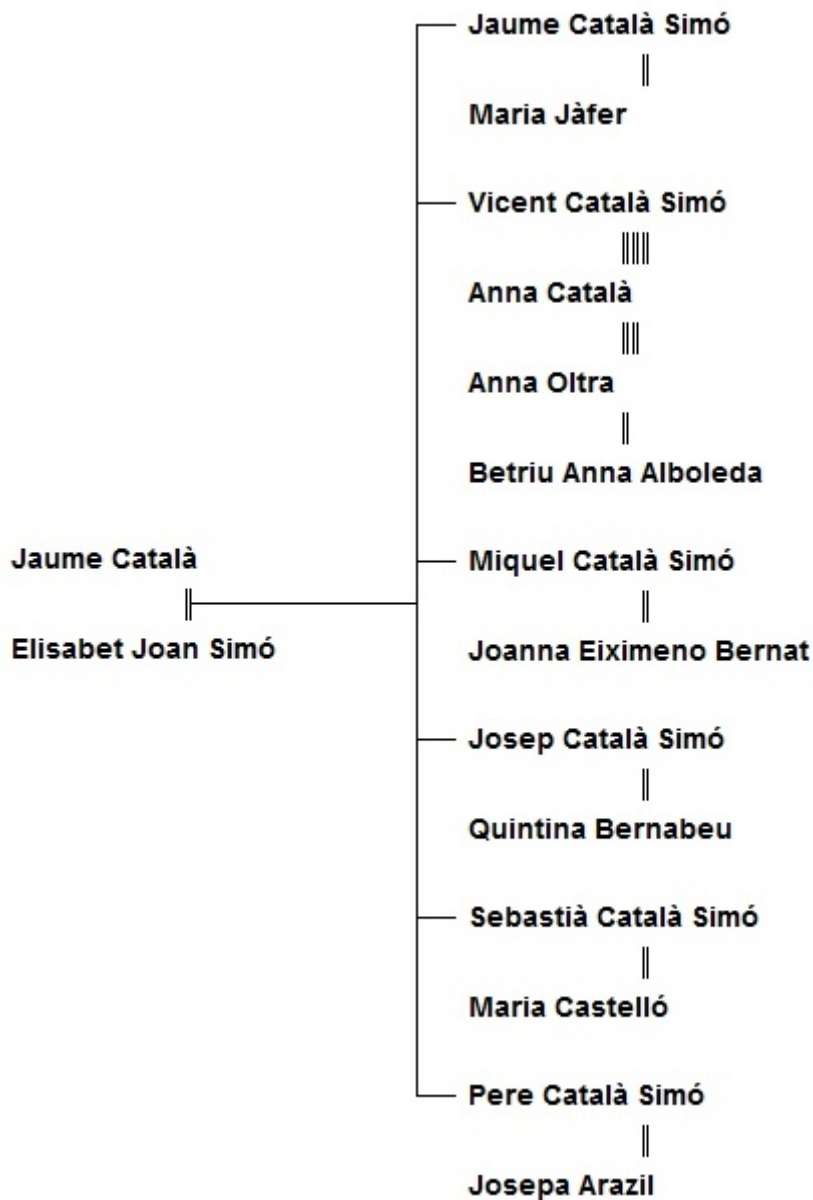
No obstant, podem comptabilitzar alguns casos propis de la dinàmica migratoria del moment, com ho serien aquelles famílies que semblen estar de pas, ja que no estan gaire temps a la població, o bé, aquells que resideixen una temporada, i després marxen. Com a exemple podem citar el cas d'un francès, Juan Convallés, provinent de França, i que després de la seua arribada a finals de la dècada de 1630, casarà amb Anna Maria Marin Ferrandis, veïna de Gaianes; o bé, el matrimoni de Traiguera, al principat de Catalunya, Gabriel Cornella i Tomasa Estellera, els quals no semblen estar gaire temps a Gaianes.⁴⁸² Dit açò, passem a veure les xarxes de parentiu d'alguns dels nous llinatges existents a Alcosser i Gaianes: Català, Silvestre, Beneito, Pastor i Bosch.

CATALÀ

Arribats a Alcosser durant aquesta segona onada de repobladors, l'any 1633 ja els trobem plenament assentats, i com hem pogut veure, aquest any seran confirmats quatre dels fills del cap del llinatge, és a dir, de Jaume Català, major. Però, què més podem dir-ne de la família Català? El primer que s'ha de comentar és, que Jaume Català, llaurador, havia casat al Real de Gandia, el 3 de novembre de 1613 amb Elisabeth Joan Simó Mollà,⁴⁸³ filla d'un matrimoni que tres anys després, 1616, constatem que forma part dels nous pobladors establerts en Alcosser. Un fet, que és clau fonamental per entendre i explicar que Jaume Català forme part d'aquest nou contingent de persones que entre 1625 i 1630 arriba a Alcosser. Tanmateix, membres de la família Català, abans d'aquest darrer

⁴⁸² APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668

⁴⁸³ ADV.Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats Visitació de Nostra Senyora de Real de Gandia, *II Quinque Libri*, 1608-1669

període els podem relacionar i documentar en una vila de cristians vells com ho era Planes⁴⁸⁴, un fet que junt a aquest primer, és un clar reflex d'una mobilitat on el pes del factor familiar en la redistribució de la població era bastant important. Per tant, ens trobem que mentre que Miquel Simó participa de la primera onada de repoblació, el seu gendre ho farà en la segona.

Per altra banda, si ens fixem amb els casaments dels fills del matrimoni Català – Simó, ens adonem de la seua representativitat, ja que són un clar exemple de que la mobilitat del moment no sols era endogàmica i endògena. De fet, els cinc fills de Jaume Català i Elisabeth Simó, alhora néts d'aquell Miquel Simó,

repoblador d'Alcosser, tot i que tindran ben present en tot moment el factor familiar i de parentiu, no seguiran a simple vista les mateixes directrius a l'hora de contraure matrimoni. Així, Jaume Català Simó, menor, casarà amb Maria Jàfer, veïna de Salem; Vicent Català Simó, casarà en primeres noces amb Anna Català, de Planes, i segones i terceres noces, casant amb Anna Oltra, també veïna de Planes, i després amb Betriu Anna

⁴⁸⁴ L'any 1624, concretament el 24 de març, als registres de defuncions de la parròquia de Planes, documentem la mort de Jaume Català, marit de [...] Llorens, natural de Planes, i habitador del lloc de Benialfaquí. Però a més, al registre de confirmacions de l'any 1633 són confirmats Jaume Català, fill de Miquel Català i Agnès Andrés, i Juan Català, fill de Pere Català i Gerònima Lloret. Aquest fet, juntament amb l'antroponímia i relació que es constata mitjançant els registres sacramentals dels membres del llinatge Català de Planes amb els que arribaran a Alcosser, ens fa suposar un lligam de parentiu. [ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Santa Maria de Planes, *I Quinque Libri*, 1623 – 1696]

Alboleda, vídua de Miquel Garcia de Benillup;⁴⁸⁵ l'altre germà, Miquel Català Simó, casarà el 25 de setembre de 1644 en Dènia amb Juana Eiximeno Bernat⁴⁸⁶; pel que fa a Josep Català Simó, aquest casarà amb Quintina Bernabeu, i si bé residiran fins 1657 en Alcosser, a partir d'aquesta data el matrimoni es desplaçarà a viure en Muro; per últim, Sebastià Català Simó, casarà en Alcosser amb Maria Castelló, viuda de Batiste Garcia, mentre que Pere Català Simó, ho farà en Beniarres el 20 de febrer de 1658 amb Jusepa Arazil, viuda de Juan Moncho.⁴⁸⁷

SILVESTRE

L'arribada dels Silvestre a Gaianes i Alcosser, cal situar-la en el context de la segona onada de repobladors nou vinguts, i després de passades tota una sèrie de calamitats ja apuntades; és a dir, cap a finals de la dècada de 1620-30. Tanmateix, és primordial retrocedir uns anys abans, girant la nostra mirada cap a la veïna població de Bocairent, lloc des d'on provenien els germans Joan i Josep Silvestre quan arriben a repoblar aquestes dues poblacions, situades a la solana del Benicadell, cap al voltant de l'any 1630.

La consulta de diversos protocols notariais relatius a Bocairent, entre els quals troben els testaments de Lluís (1603), Salvador (1591) i Bertomeu (1582), conservats a l'arxiu municipal d'Ontinyent, se'ns permet la coneixença de les arrels i la descendència d'aquests, que ens du a relacionar-los directament amb aquells que s'instal·laran a Alcosser i Gaianes; tot i que l'arbre genealògic queda corroborat amb el testament de Joan Silvestre, fill de Bertomeu, quan exposa que:

“estant malalt en el llit de malaltia corporal de la qual tem morir, [...] nomene en marmessors a Joan Silvestre i Bertomeu Silvestre, oncle i germà meus [...] (i) nomene hereua universal a la mia molt amada muller Isabet Martí; i com a tutors i curadors a la menor edat dels meus fills, deixe a Lluís i Bertomeu Silvestre, oncle i germà meus”⁴⁸⁸

També se'ns permet conèixer altres aspectes interessants pel que respecta a les seues vides anys abans d'emigrar, com ara quan el 1607, Francesc i Joan Silvestre, germans, fills de Salvador, habitants de la vila de Bocairent, reconeixen a Elisabet Belda, vídua de

⁴⁸⁵ APB. *I Quinke Libri*, 1657 – 1730; ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Santa Maria de Planes, *I Quinke Libri*, 1623 – 1696

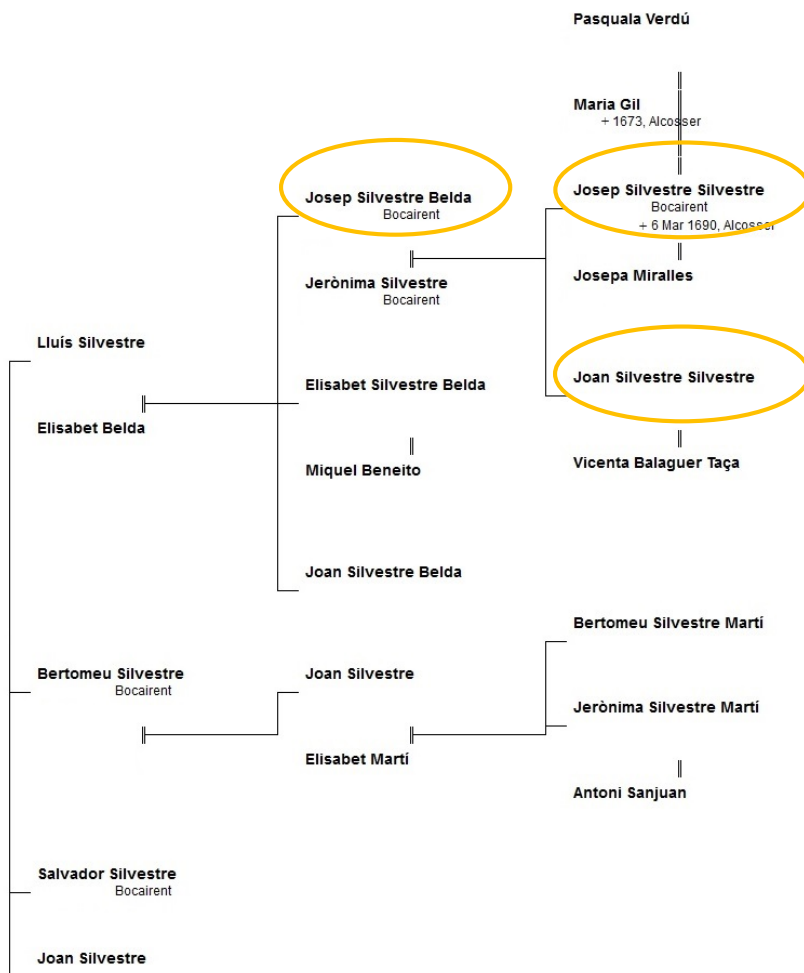
⁴⁸⁶ Dada facilitada per en Juan Ramon Pérez Martínez, qui està realitzant un treball d'investigació genealògic familiar, juntament amb alguns treballs d'indexació d'arxius parroquials, entre ells el de Dènia.

⁴⁸⁷ Dada facilitada per Vicent Moncho Grau, el qual, ha realitzat la indexació i buidatge dels arxius parroquials de Beniarres i l'Orxa. A més, hem pogut consultar consultar la font a través de la digitalització existent a l'arxiu arquebisbal de la diòcesi de València. [ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Sant Pere de Beniarres, *I Quinke Libri*, 1611 – 1649]

⁴⁸⁸ AMO, *Protocols Notariais de Cosme Eiximeno*, 1593, s.f.

Lluís Silvestre, i als seus fills, Elisabet, Josep, Joan i Vicent Silvestre, estar contents i plenament satisfets de certa quantitat que aquests els devien en relació a la tutela i cura de Francesc i Joan Silvestre feta pel difunt Lluís Silvestre.⁴⁸⁹

És interessant exposar que l'any 1618, davant del notari Pere Gumiel, Bertomeu Silvestre, major; Bertomeu Silvestre, menor; Joan Silvestre, fill de Lluís; Josep Silvestre, fill de Lluís; Miquel Beneito, fill d'Antoni; Vicent Ferre i Antoni Sanjuan, llauradors de la vila de Bocairent, reconeixen deure a Baltasar Riba, mercader de la ciutat de Xàtiva, la quantitat de 39 lliures pel preu de 4 cafissos i 4 barcelles de forment que li compraren i reberen de la següent forma: Bertomeu Silvestre, major, 6 barcelles; Bertomeu Silvestre, menor, 6 barcelles; Miquel Beneito, 1 cafís; Antoni Sanjuan, 10 barcelles; Joan Silvestre, 8 barcelles; Vicent Ferre, 4 barcelles; i Josep Silvestre, 6 barcelles.⁴⁹⁰

Així doncs, tot seguit exposem l'arbre genealògic del llinatge Silvestre, i que parteix de la base dels germans bocairentins Salvador, Bertomeu, Lluís i Joan Silvestre naturals de Bocairent.⁴⁹¹

Exposat aquest arbre genealògic, passem a parlar-ne exclusivament dels que més ens interessen en el nostre cas que són els germans Joan i Josep Silvestre, fills de Josep Silvestre Silvestre, i nets de Lluís Silvestre, els quals, hem marcat amb un cercle groc.

⁴⁸⁹ AMO, *Protocols Notarials de Miquel Lluís Alcaraz*, 1607, s.f.

⁴⁹⁰ AMO, *Protocols Notarials de Pere Gumiel*, 1618, s.f.

⁴⁹¹ Les fonts consultades a partir de les quals hem confeccionat aquesta relació genealògica són les següents: AMO, *Protocols Notarials de Miquel Lluís Alcaraz*, 1599-1607; *Protocols Notarials de Bertomeu Mahiques*, 1616-1636; *Protocols Notarials de Pere Gumiel*, 1607-1620; *Protocols Notarials de Josep*

En primer lloc, cal apuntar que són oriünds i naturals de Bocairent, i fills de Josep Silvestre i Jerònima Silvestre, tal i com constatem amb l'encreuament de fonts documentals.⁴⁹² La primera referència que ens els localitza a Gaianes ve de la mà del notari bocairentí Bertomeu Maïques, davant del qual, el 29 de novembre de 1630, Josep Silvestre, llaurador, veí de Gaianes i pare dels referits Joan i Josep, atorga una obligació, on reconeix deure-li a Damià Llobregat, mercader de la ciutat de València, 56 lliures pel preu d'una mula que li havia comprat.⁴⁹³ Una data a partir de la qual ja comencem a tenir testimoni documental, d'una forma bastant continuada, de la residència de Josep Silvestre i Jerònima Silvestre en Gaianes. Llavors, si tot seguit ens fixem en els registres parroquials, ens adonem que Joan Silvestre Silvestre, va casar amb Vicenta Balaguer Tasa, filla dels repobladors de Gaianes Vicent Balaguer i Josepa Tasa. D'aquest matrimoni naixeran 5 fills, el primer dels quals va ser batejat en l'església parroquial de Gaianes l'11 de juny de 1633.⁴⁹⁴

Pel que fa a Josep, casà amb Josepa Miralles, probablement emparentada amb el Miralles establerts a Gaianes després de l'expulsió. D'aquest matrimoni naixerà Josep Joan Silvestre Miralles, qui serà batejat en Gaianes el 5 de maig de 1634. Tanmateix, poc després del naixement del seu primer fil, Josep Silvestre i Josepa Miralles, mudaran la seua llar a la veïna població d'Alcosser. S'establia així una dinàmica dual que interrelaciona a la família amb ambdós pobles, tal i com s'observa per als Sanjuan o els Marin, per exemple.

Podria ser una mena d'estratègia familiar? Potser, ja que cal recordar que ambdós localitats conformen una dualitat complementària pel que fa als espais agraris, i igual seria una forma d'accedir els de Gaianes a l'horta i els d'Alcosser a una major zona de secà. En aquest sentit, al cens del Regne de València, realitzat l'any 1646, tan sols s'observa a un dels dos com a cap de casa en Alcosser.⁴⁹⁵

Per últim, i com a curiositat, cal apuntar que ambdós germans seran bastants longeus per a l'època, rondant els 80 anys d'edat, ja que Joan morirà en Gaianes el 4 d'agost de 1681; mentre que a Joseph, la mort li arribarà en Alcosser el 6 de març de 1690. Aquest

Ferre, 1594-1611; *Protocols Notarials de Cosme Eximeno*, 1592-1603; *Protocols Notarials de Cristòfol Llorens*, 1580-1582; APG, *I Quinque Libri*, 1631-1668; ANC, *Protocols de Gregori Vidal*, 1615

⁴⁹² AMO, *Protocols Notarials de Miquel Lluís Alcaraz*, 1599-1607; *Protocols Notarials de Bertomeu Mahiques*, 1616-1636; *Protocols Notarials de Pere Gumiel*, 1607-1620; *Protocols Notarials de Josep Ferre*, 1594-1611; *Protocols Notarials de Cosme Eximeno*, 1592-1603; *Protocols Notarials de Cristòfol Llorens*, 1580-1582; APG, *I Quinque Libri*, 1631-1668; ANC, *Protocols de Gregori Vidal*, 1615.

⁴⁹³ AMO, *Protocols Notarials de Bertomeu Mahiques*, 1630

⁴⁹⁴ APG, *I Quinque Libri*, 1631-1668

⁴⁹⁵ ARV. Generalitat, *Veïnatge del regne de València*, leg. 4825

darrer, a més, s'havia tornat a casar en segones noces amb Maria Gil, natural de Quatretondeta, a la Vall de Seta; i posteriorment, a la mort d'aquesta, en terceres havia contret matrimoni amb Pasquala Verdú, de Muro.⁴⁹⁶

BENEITO

Originari de Bocairent, Miquel Beneito, fill d'Antoni, arriba a Gaianes durant aquesta segona onada, més o menys cap 1625. Desconeixem per complet si tenia qualsevol relació de parentiu amb Aparici Beneito, també natural de Bocairent, arribat i establert a Muro tot just després de l'expulsió dels moriscs. No obstant, el que sí que observem és que aquest Beneito establert a Gaianes, manté un estret vincle amb altres dels arribats durant aquesta segona onada de repoblació a Gaianes i Alcosser, no sols per ser oriünds de la mateixa vila, sinó també a nivell parentelar.⁴⁹⁷ De fet, observem que Miquel Beneito estava casat amb Isabel Silvestre Belda, és a dir, que era cunyat del Josep Silvestre que documentem arribat a Gaianes el 1630, i per tant, oncle de Joan i Josep Silvestre Silvestre, fills d'aquest darrer, com hem vist.

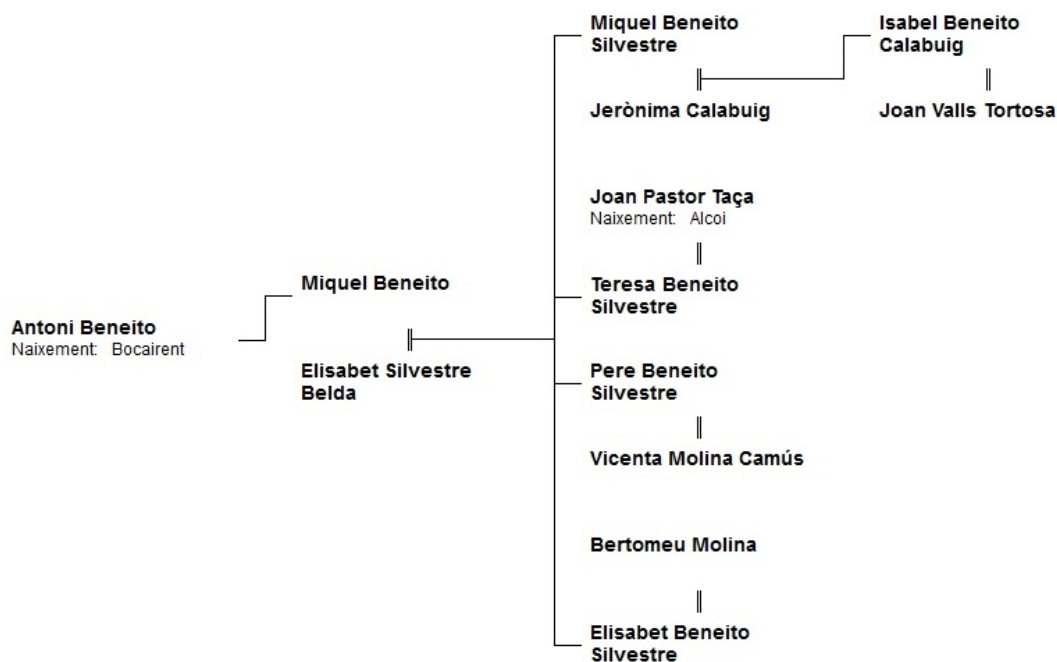
Però a més, la seua dona Isabel és cosina germana del pare de Jerònima Silvestre, muller d'Antoni Sanjuan, també establert a Alcosser durant aquests anys. Tota una xarxa de vincles familiars que té el seu reflex en les relacions socials, i que probablement afavoriria l'emigració progressiva de molts dels membres d'aquesta xarxa parentelar des de Bocairent fins a aquestes dues poblacions del comtat.

Per altra banda, si parem l'atenció en analitzar els casaments dels fills del matrimoni Beneito – Silvestre, observem que es realitzen amb veïns de Bocairent, a excepció del de la filla menuda. Així, Miquel Beneito Silvestre, va casar amb la bocairentina Gerònima

⁴⁹⁶ Una altra curiositat, és el fet que Joseph Silvestre Silvestre, l'any 1689, va ser padrí de bateig de la seua besnéta. Però a més, i no ja com a simple curiositat, seria interessant analitzar els testaments d'ambdós, on s'observa la importància del factor familiar en la vida d'aquestes gents, però a més la preocupació i obligació com a caps de família de que tots els seus descendents estigueren el millor dotats possibles, intentant preservar els béns familiars més preuats per a l'economia familiar. [APG. *II Quinque Libri*, 1668 – 1698; APA. *I Quinque Libri*, 1668 – 1736; ANC. *Protocolos Notariales Joseph Francés*, Muro, 1698; *Protocolos Notariales Roc Reig*, Muro, 1682 – 1692; ADM-FBS. *Secció Varia del Regne de València*, leg. 1, n. 23-29, i 125-129; *Protocolos Notariales d'Andreu Cister*, Cocentaina, 1661 – 1675; *Protocolos Notariales de Joseph Francés*, Muro, 1670 – 1688]

⁴⁹⁷ Les relacions entre els membres de la xarxa familiar les hem pogut constatar i documentar mitjançant la consulta d'alguns dels protocols notarians dels notaris Bocairentins, conservats a l'AMO. Per posar algun exemple, podem citar que el 8 d'agost de 1603, Elisabeth Belda, vídua de Lluís Silvestre, per a poder ser representada en alguns assumptes pendents, va constituir com a procurador seu al seu gendre Miquel Beneito. [AMO, *Protocolos Notariales de Miquel Lluís Alcaraz*, 1603] Però a més, sembla que aquests assumptes estaven relacionats amb la tutela que el difunt Lluís Silvestre havia exercit dels seus nebots Francesc i Joan Silvestre, com també amb alguns negocis, tal i com consta a diferents actes notarians atorgades durant els anys 1604 i 1607. [AMO, *Protocolos Notariales de Miquel Lluís Alcaraz*, 1604-1607]

Calabuig, participant d'aquest segon moviment migratori juntament amb els seus pares i sogres respectivament, i per tant, establint-se a Gaianes. Pel que fa a Pere i Elisabet Joan Beneito Silvestre, ambdós van casar amb amb membres de la família bocairentina dels Molina, una rama dels quals havia participat en la primera onada de repoblació, assentant-se a Muro. El primer ho feu amb Vicenta Molina, i la segon, amb Bertomeu Molina. L'excepció serà la filla menuda del matrimoni, qui sembla ja va casar en Gaianes amb Juan Pastor Tasa, fill d'uns dels colons nou vinguts també durant aquest mateix període, però en aquest cas des d'Alcoi.⁴⁹⁸

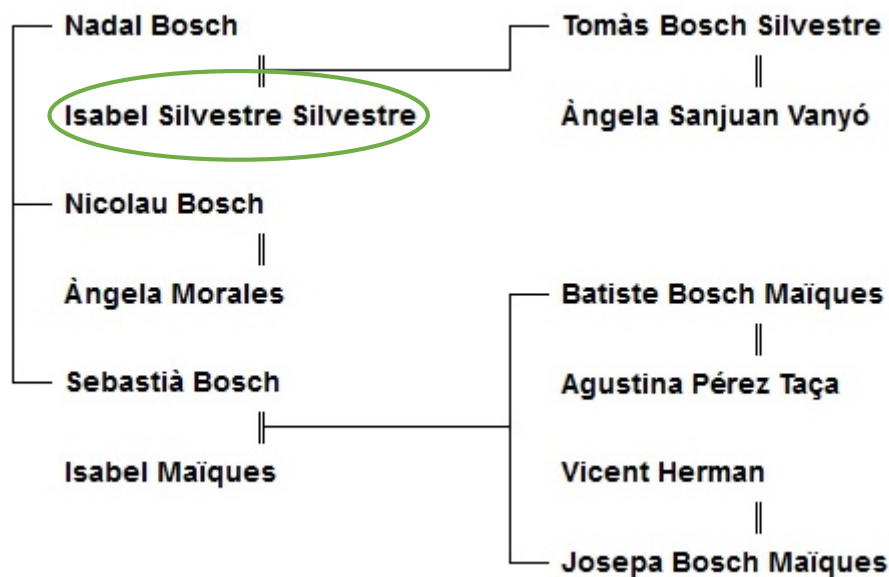

BOSCH

Tot i que els Bosch són un altre llinatge participant en aquesta onada de mobilitat migratòria i repobladora, i a més formen una altra xarxa familiar, alguns dels seus membres estan estretament vinculats a la xarxa de parentiu dels Silvestre i dels Sanjuan. Un fet, que explica encara més si cap que la major part dels establerts durant el període de 1625 i 1644 en Gaianes i Alcosser siguen naturals de Bocairent.

⁴⁹⁸ APG, *I Quinque Libri*, 1631-1668; APG, *II Quinque Libri*, 1668 – 1698; APA, *I Quinque Libri*, 1668 – 1736; AMO, *Protocolos Notariales de Bertomeu Mahiques*, 1616-1636

Així doncs, si observem la documentació, podem adonar-nos que Isabel Silvestre Silvestre, que assenyallem en color verd a l'arbre genealògic que tot seguit exposarem, és germana del Joan, veí de Gaianes, i de Josep, en un primer moment també veí de Gaianes i posteriorment d'Alcosser, i per tant, cunyats del seu home Nadal Bosch. Però a més, un dels fills del matrimoni Bosch – Silvestre, casarà amb una filla del matrimoni bocairentí Sanjuan – Vanyó,⁴⁹⁹ arribat a Alcosser també durant aquest període, i establert poc després a Gaianes.

Aquesta xarxa relacional no acaba ací, sinó que un dels altres dos germans Bosch, Sebastià, casat amb Isabet Maïques, no sols també s'estableix a Gaianes, sinó que un nebot de la seua dona, Genís Maïques, casarà i s'establirà a Alcosser un poc després d'aquest període.⁵⁰⁰ Per tant, estem al davant d'un interessant teixit en el qual aprofundir amb l'objectiu d'explicar més a fons aquests processos de repoblació, i com no la mobilitat lligada als mateixos.

PASTOR

Per últim, hem de parlar-ne del llinatge Pastor. En aquest cas, procedeix d'Alcoi, i ràpidament observem una vinculació amb una família assentada en Gaianes tot just després de l'expulsió dels moriscs, els Balaguer. Hom es preguntarà, per on aquesta vinculació? Doncs, si ens fixem amb la muller d'Onofre Pastor, Elisabet Taça, i que

⁴⁹⁹ APG, *I Quinque Libri*, 1631-1668.

⁵⁰⁰ *Ibidem*.

assenyem amb un cercle vermell, ens adonarem que era germana de Josepa Taça muller de Vicent Belenguer. Però a més, si fem una ullada cap a la veïna localitat d'Alcoi, lloc d'origen tan dels Balaguer com dels Pastor i els Taça, ens adonarem com demostren els protocols notariaux consultats⁵⁰¹, que les relacions entre els parents que havien quedat a Alcoi i els que havien marxat a Gaianes, encara es mantenien durant aquest motiu, sobretot en la vessant comercial. Un fet, que entre altres motius, influiria en la decisió d'Onfore Pastor i Elisabet Taça de mudar la seua residència d'Alcoi a Gaianes durant la dècada final de 1620, on vivia la cunyada i germana respectivament.

Per altra banda, cal fixar-nos com venim fent amb els altres llinatges, amb la descendència del matrimoni Pastor – Taça, ja que veiem alguns aspectes suggeridors. Per una banda, observem que Lluïsa Pastor Taça casarà amb un veí de Muro, Llorens Boronat, mentre que Antoni i Juan Pastor Taça casaran amb veïns de Gaianes. El primer, Antoni, ho farà amb Francisca Pérez Taça, casualment parent seua, i a més, descendent dels Pérez

⁵⁰¹ AMA. *Protocolos Notarial*, Sig. 735-752. Miquel Valls, Alcoi, 1595-1610; *Protocolos Notariales*, Sig. 798-800. Agustí Valls, Alcoi, 1639-1644; AMA. *Protocolos Notariales*, Sig. 833. Gaspar Molla, Alcoi, 1665 – 1695; *Protocolos Notariales*. Sig. 819. Tomàs Gisbert, Alcoi, 1658 – 1664; APG, *I Quinque Libri*, 1631-1668.

assentats en Gaianes cap a 1611; mentre que Juan, casarà amb Teresa Benito Silvestre, establint lligams amb l'extensa xarxa familiar del contingent de repobladors nou vinguts i establerts després de 1625. Més interessant és el cas de l'últim dels fills, Pere, que casarà amb l'alcosserina Maria Simó, estretint vincles amb aquesta família, i a la mort d'aquesta, i coincidint amb l'arribada de l'influx de la tercera onada, casarà amb Anna Pocoví Oller, natural de l'Orxa, i descendent dels repobladors mallorquins que havien arribat a terres de la Marina després de l'expulsió.⁵⁰²

A aquest darrer aspecte, cal afegir-li per analitzar-lo, que molts d'aquests descendents de mallorquins arribats a les terres del comtat durant la dècada de 1644 a 1650 ho féren, entre altres motius, espentats per la falta de terres on una orografia escarpada, com per exemple la de l'Orxa no podia absorbir un numerari demogràfic creixent, mentre que sí Gaianes, Beniarrés o Alcosser, que comptaven encara amb algunes terres per establir, i sobretot espais per rompre.

7.1.4. Cap a la consolidació del poblament

Vist però, i exposats tots aquests aspectes, caldrà fer una anàlisi aproximada des del punt de vista demogràfic. Per a què? Doncs, simplement per veure i valorar la dinàmica que s'observa, i constatar que poc a poc s'estava experimentant una consolidació del poblament, sobretot a partir d'aquest moment en què havent-se superat els difícils inicis (amb epidèmies, crisis de subsistència i terratrèmols), s'enceta la dècada de 1640. Una dècada en la qual també es sofrirà un important cop provocat pel terratrèmol de 1644, data a partir de la qual s'enceta un nou període fins 1693. Aquest període serà, probablement, un interval de temps en el què els protagonistes viuran molt millor que els seus descendents al llarg del segle següent. Aspecte que compartim amb el professor Pla Alberola, entre altres, i que aquest ha estat manifestat en diverses vegades. Un període que s'extendrà fins a finals del segle XVII, i en el qual, s'experimenta un creixement demogràfic i econòmic ascendent.

En definitiva, i com venim apuntant, en aquest context s'observarà un nou contingent repoblador, almenys en Alcosser i Gaianes, immerss en la pròpia dinàmica marcada per la mobilitat geogràfica i condicionada per les xarxes socials, bé siguen de

⁵⁰² APG, *I Quinque Libri*, 1631-1668; ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Santa Maria Magdalena de L'Orxa, *II Quinque Libri*, 1654 – 1693; Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Sant Pere de Beniarrés, *I Quinque Libri*, 1611 – 1649

parentiu o bé relacionals de diferent tipus, però en la qual també hi juguen altres factors, com l'econòmic, l'espacial, o no menys important, el jurisdiccional.

Fent-ne una ràpida ullada als recomptes de població existents en l'interval que engloba les dues onades de repobladors analitzades fins ací per al cas d'Alcosser i Gaianes, és a dir, el marc temporal que dista entre 1609 i 1650, podrem veure que més o menys la dinàmica demogràfica que ofereixen aquestes fonts, per deficientes que siguen, és la d'una consolidació progressiva de la repoblació. Un fet que, comparat amb la dinàmica de batejos que s'obté dels registres parroquials, analitzarem al proper capítol; tot exposant i comentant l'evolució demogràfica, durant el segle XVII, d'aquestes dues localitats del comtat de Cocentaina.

Capítol 8. Cap a la consolidació del poblament

Al llarg de la segona meitat del segle XVII observem com les poblacions d'Alcosser i Gaianes aconsegueixen consolidar-se demogràficament; com també, a nivell econòmic i dinàmic.⁵⁰³ Un fet que culminarà el procés repoblador iniciat tot just després de l'expulsió dels moriscs, i no amb pocs entrebancs pel mig. No obstant, abans d'aquesta estabilització, encara s'hi produirà una tercera onada de repobladors que vindran a sumar-se a les dos anterior. Així, entre 1645 i 1655, unes quantes famílies es sumaran progressivament al col·lectiu humà resident en Gaianes i Alcosser. Serà a partir de llavors, quan podrem constatar la consolidació definitiva dels procés repoblador i l'estabilització de les famílies assentades al llarg d'aquest llarg procés. Tanmateix, tot i que ja no es rebrà cap onada de nou vinguts amb una importància tan rellevant com les vistes fins ara, sí que caldrà tenir present la mobilitat, ja que en un context com el que se'ns presenta en aquesta societat del segle XVII, els moviments migratoris esporàdics o estacionals eren comuns, i molts d'ells condicionats per tema de casaments o, fins i tot, per motius comercials.

8.1. Estabilització de la mobilitat: tercera onada

Entre 1645 i 1655 arriben una sèrie de famílies a Gaianes i Alcosser, que esdevé en un moment en que ambdues poblacions estaven recuperant-se dels desastres ocasionats pel terratrèmol de 1644. Una migració que s'ha d'entendre dintre d'un moviment de mobilitat circumstancial de la població, tot i que per l'origen, perfil d'aquestes famílies i nombre d'individus que les integren, hem considerat caracteritzar al col·lectiu com a protagonistes d'una tercera onada de repoblació. Per què? Doncs, com s'ha indicat, perquè al col·lectiu nou vingut els uneix i defineix una sèrie d'aspectes i característiques comuns, més enllà de les que trobem a l'analitzar les relacions entre veïns i pobles de la zona, bé propiciades per acords matrimonials o intercanvis comercials, o bé per gents que tenen una estància temporal curta.

⁵⁰³ Una ullada als protocols del notari murer Roc Reig, que exercí durant l'últim terç del segle XVII, ens dona a entreveure la quantitat d'actes atorgades pels veïns de Gaianes i Alcosser, comparativament als de Muro pel que fa a nivell demogràfic. [ANC, *Protocols Notarials Roc Reig*, Muro, 1682 – 1692]

Per altra banda, i pel que respecta a la mobilitat entre veïns de les poblacions de la vall de Cocentaina, podem dir-ne que és una dinàmica normal en qualsevol societat, doncs les relacions comercials tendeixen a que s'establisquen entre veïns del mateix poble o bé dels pobles dels voltants, i més atenent que Gaianes i Alcosser, tot i situar-se perifèricament, estan estretament vinculats des dels inicis de la repoblació a les localitats pròximes, com són Muro, Cocentaina, Alcoi o Bocarient, per citar alguns exemples. Però a més, cal tenir en compte la situació geogràfica dintre de la vall, ja que malgrat l'esmentada situació perifèrica, no deixen d'estar enclavats en una zona de pas cap a uns nuclis demogràfics i comercials d'una certa importància comarcal, com ho eren Cocentaina i Alcoi, i on aquest darrer començava a comptar amb una incipient manufactura drapera. A més a més, no hem d'oblidar-nos tampoc de la importància que havien tingut en el procés repoblador, continuaven tenint, les rutes de comunicació existents amb pas per Gaianes, una pel port d'Albaida i l'altra pel port de Salem; però també, les altres tres vies que comuniquen el comtat de Cocentaina amb la frontera castellana, la Marina i l'horta d'Alacant; una per l'estret d'Agres i Bocarient, altra per la baronia de Planes i l'última per Alcoi.

Aquestes cinc rutes, conformen els eixos de comunicació principal de la zona, que si bé tindran molt a veure amb el procés repoblador postmorisc inicial, com en les següents onades, també influiran en major o menor mesura en les relacions socials i comercials. Una mobilitat explícitament constatada durant aquests primers trenta anys, amb pobladors que venen i se'n van o simplement canvien el domicili a un poble veí per diferents circumstàncies, contrastant amb el que s'estipula normalment a les cartes de població. Exemple d'aquesta mobilitat circumstancial, és el cas de Batiste Rovira i la seua muller Bàrbera López, als quals documentem l'any 1643 com a veïns de Muro, participant aquest en el Consell General⁵⁰⁴, però, tres anys després, mitjançant el veïnatge de 1646⁵⁰⁵, observem que estan residint a Setla.

Uns fets als que se'l afegeix, el bateig d'una filla en Alcosser, l'any 1650⁵⁰⁶, i que finalment acaben els seus dies en Alfafara, on morirà Rovira el 3 d'abril de 1694.⁵⁰⁷ També ens serveix com a exemple de mobilitat, el matrimoni Gerónimo Escalas i Francisca de Flores, d'ètnia gitana, i que al seu pas per Alcosser, l'any 1653, bategen a

⁵⁰⁴ AMM, *Llibre d'elecció d'Oficis i de Consells Generals*, 1609 - 1674

⁵⁰⁵ ARV. Generalitat, *Veïnatge del regne de València*, leg. 4825 – 4829 (Setla)

⁵⁰⁶ APG. *I Quinque Libri*, 1631 - 1668

⁵⁰⁷ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Transfiguració del Senyor d'Alfafara, *I Quinque Libri*, 1625 - 1694

una filla.⁵⁰⁸ O altres, com el casament celebrat a Gaianes el 27 de gener de 1648 entre Jaume Pasqual, espardenyer, fill de Jaume Pasqual i Rafela Vidal, conjuges residents en Muro i naturals d'Agres, amb Paula Ferrero, donzella, filla de Vicent Ferrero i Gerónima Artés, conjuges també residents a la Universitat de Muro;⁵⁰⁹ o bé, la celebració de noces el 23 de novembre de 1642, en Alcosser, entre Josep Vicianà, espardenyer, víduo de Maria Verdú, natural de Cocentaina, amb Vicenta Llopis, filla de Cristòfol Llopis i Maria Anna Asnar, natural de Muro i resident en Alcosser.⁵¹⁰

Per altra banda, podem observar la mobilitat propiciada per relacions de parentiu, o bé per contractes matrimonials, que moltes vegades anaven parells i vinculats a tractes comercials. Per posar alguns exemples, podríem citar el cas del casament en Alcosser, el 15 d'agost de 1650⁵¹¹, entre Ginés Maïques⁵¹², llaurador, fill de Josep Maïques i Gilaberta Anna Garrigós, conjuges naturals de la vila de Bocairent, amb Marianna Lleó, filla de Joan Lleó i Francisca Simó, veïns d'Alcosser.

Però llavors, dintre d'aquesta mobilitat circumstancial, hom no deixarà de preguntar-se, quina és aquesta característica definitòria del col·lectiu nou vingut? Doncs, el lligam comú que els uneix amb els repobladors mallorquins que arribaren a territori valencià després de l'expulsió dels moriscs, i que a l'apartat següent analitzarem amb major deteniment.

8.1.1. Els descendents del repobladors mallorquins de les Marines.

Els protagonistes d'aquesta tercera onada són un col·lectiu de gent que descendeix del contingent mallorquí que arribà a terres valencianes durant els primers anys de la repoblació postmorisca, concretament a la zona i les valls de les Marina i La Safor, i que fins i tot, es feu extensiva durant les primeres dècades a valls pròximes al comtat de Cocentaina, com és la vall de Seta o l'Orxa.⁵¹³ Tanmateix, no serà fins aquests moments,

⁵⁰⁸ APG. *I Quinque Libri*, 1631 - 1668

⁵⁰⁹ *Ibidem*.

⁵¹⁰ *Ibidem*.

⁵¹¹ *Ibidem*.

⁵¹² Aquest és parent d'Isabet Maïques, muller de Sebastià Bosch, els quals van arribar a Gaianes durant la segona onada de repobladors. Aquest fet, que ens induïx a pensar que Ginés Maïques és el nebot d'aquest matrimoni provinent també de Bocairent, juntament amb les relacions comercials que durant aquest període mantenen alguns veïns d'Alcosser i Gaianes amb el seu poble natal, ens sustenta la nostra hipòtesi plantejada en relació a aquest aspecte de la mobilitat circumstancial.

⁵¹³ Actualment els pobles de la vall de Seta, com també l'Orxa, formen part de la comarca del Comtat. Cal citar-los, perquè seran nuclis representatius de repoblació mallorquina, tal i com es pot observar a Fageca, Famorca, Tollos, Benimassot.

ja a mitjans del segle XVII, quan la presència d'aquests descendents d'alguns dels repobladors mallorquins que havien deixat "ses illes" per establir-se a terres valencianes, s'observe als pobles de l'antic comtat de Cocentaina. Però, quins foren els motius que obligaren a tornar a emigrar, dintre d'un context que apunta a una redistribució demogràfica, cap a altres zones a alguns dels descendents d'aquests colons mallorquins assentats en aquestes valls?

Una pregunta aquesta, que ens obliga a retrotraure'ns als moments en que es produí el primer moviment repoblador, i en aquest cas, fixant-nos en els repobladors mallorquins i la seua arribada a les terres de la Marina. Segons apunten Antoni Mas i Joan-Lluís Monjo, els colons, una volta arribats a València, es trobaren amb una situació que possiblement frustrà en gran mesura les expectatives que s'havien plantejat amb l'emigració: sovint reberen terres poc aptes per als conreus cerealístics, sotmesos a una major pressió jurisdiccional i subjectes al pagament de drets, censos i particions de les collites més gravosos que els satisfets normalment a Mallorca. Tanmateix, aquesta circumstància es compensava pel fet que els colons rebien una extensió de terra molt major que tenien a l'illa⁵¹⁴, i, perquè de moment, el patrimoni que els fou assignat no estava gravat amb censals i censos, com solia passar a Mallorca. Però per altra banda, els colons ensopegaven amb altres problemes: els llauradors valencians cobejaven les millors terres, i els creditors dels senyors, que pretenien cobrar els interessos endarrerits.⁵¹⁵

En aquest sentit, Mas i Monjo, posen en evidència mitjançant els registres de difunts de les parròquies, quina era la situació de bona part dels colons mallorquins unes dècades després de la seua arribada a les valls interiors de la Marina, o també a les zones limítrofs a l'antic comtat de Cocentaina, com la vall de Seta. Una situació en la qual s'observa que no havien reeixit de la pobresa amb l'emigració i moriren tant pobres, o més encara, que quan se n'anaren de les Illes. Els citats autors ens enumeren els casos d'alguns d'aquests, on hi ha bastants que són morts de manera violenta o accidentada, com per exemple els casos d'en Joan Femenia de Fageca (1623), d'en Joan Ferrer de Xaló (1630), de na Bàrbera Vives de Xaló (1630), d'en Miquel Olzina, de Fageca (1631), de n'Antonina Mòger de Fageca (1633), d'en Jaume Perpinyà de la Vall de Gallinera, (1636), d'en Miquel Llodrà de Fageca (1637), d'en Pere-Joan Vilanova de Tàrbena, (1640), d'en Joan

⁵¹⁴ Si és que n'havien tingut.

⁵¹⁵ MAS I FORNERS, Antoni i MONJO I MASCARÓ, Joan-Lluís; *Per poblar lo regne de Valentia. L'emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVIII*, Col·lecció "Els camins de la quimera", Binissalem, Conselleria de Presidència de les Illes Balears, 2002.

Maçanet de Famorca (1646), d'en Antoni Oliver de Xaló (1648), de na Joana Mas de Tàrbena (1655) o el d'en Jaume Roger de Xaló (1655).⁵¹⁶

Aquest fet explicaria l'arribada entre 1645 i 1655 del contingent de descendents d'aquests mallorquins als pobles de l'antic comtat de Cocentaina, com per exemple Muro, l'Alqueria d'Asnar, Alcosser i Gaianes, i també a d'altres veïns com Beniarrés o Benimarfull, tots ells amb la intenció de buscar unes condicions de vida millors a les dels seus predecessors, com també amb l'objectiu de poder accedir a un nombre majors de terres. Però a més, en aquest marc contextual, també caldria tenir present una de les pautes que han definit des de sempre els col·lectius d'emigrats translladats en massa a un mateix destí. Segons apunten Mas i Monjo, el comportament d'aquests grups, en molts casos queda reclus respecte a la societat d'acollida, almenys en les primeres generacions. En aquest sentit, es pot observar que és així, sobretot en els moments inicials de l'arribada d'aquest contingent mallorquí a terres valencianes i, fins almenys, finals de la dècada de 1650. Tal i com han documentat els citats Mas Forners i Monjo Mascaró, l'observació de diversos arxius parroquials permet localitzar una xarxa de relacions encara molt estreta entre persones del mateix origen (en aquest cas, entre mallorquins i, fins i tot, entre oriünds del mateix poble). Tots aquests aspectes permeten intuir que existia un ferm sentiment de solidaritat de grup entre les primeres generacions d'aquests repobladors, més enllà, segons pareix, dels lligams de família, en què seria més comprensible aquesta vinculació.

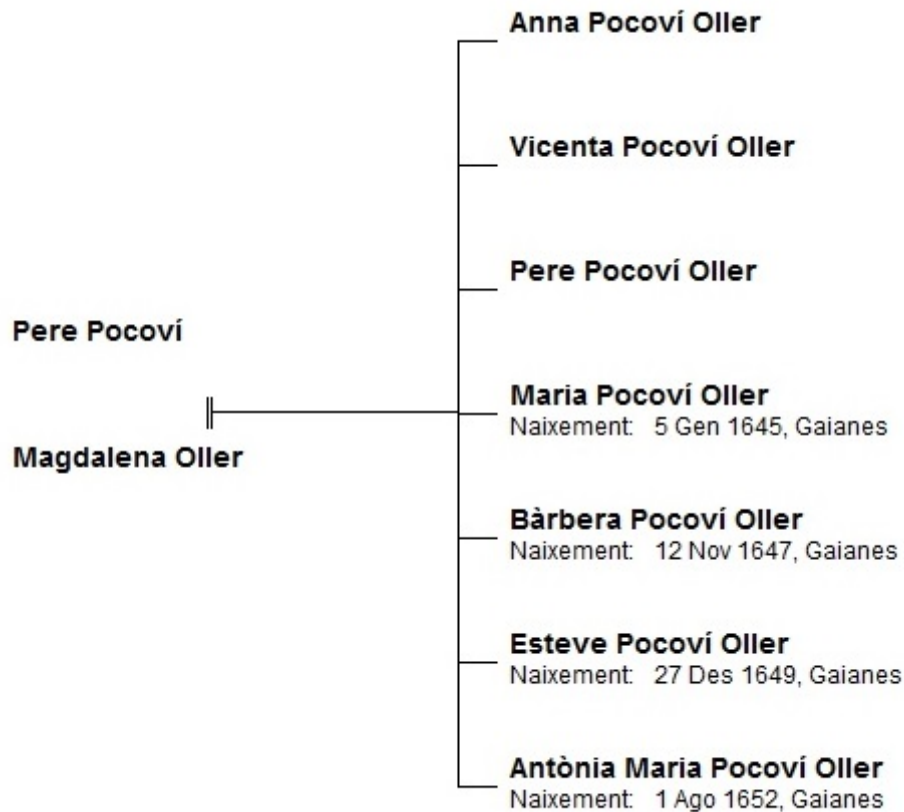
Una vinculació que encara s'hi pot observar de forma tangencial entre els arribats a Alcosser i Gaianes, pels voltants de 1645, i que poc a poc anirà difuminant-se, ja que començaran a interrelacionar-se de forma més normalitzada amb la resta dels veïns. Tot seguit, passem a veure els casos que ens resulten més significatius, i que són els dels llinatges: Pocoví, Betnàser o Pericàs. Altres dels llinatges d'aquest col·lectiu també existents a Gaianes i Alcosser, i que no analitzarem ací, són: els Monjo, els Ros o els Cloquell.

POCOVÍ

Arribats a Gaianes cap a la dècada de 1640, els Pocoví provenien de l'Orxa, població que havia estat repoblada quasi al complet per famílies mallorquines, entre elles els Pocoví, dels quals descendeix Pere Pocoví, casat amb Maria Oller. Aquest matrimoni

⁵¹⁶ *Ibidem*, pp. 82

va marxar de l'Orxa a Beniarrés, població on van estar resident almenys fins 1640, any què passaran a establir-se i residir definitivament en Gaianes. De fet, dels seus primers fills, Anna Pocoví Oller, havia nascut l'any 1630 a l'Orxa, mentre que els dos fills que moriren albats i anomenats Pere, ho havien fet en Beniarrés l'any 1638 i 1639 respectivament.⁵¹⁷ La resta de fills ja els documentem nascuts i batejats a Gaianes.⁵¹⁸

Uns anys després, consolidada la seua residència a Gaianes, observem com han extés vincles de relacions amb la resta dels veïns de la població, i així observem als registres parroquials els casaments que el 17 de desembre de 1652, Anna Pocoví Oller casava en Gaianes amb Pere Miquel Pastor Taça, fill dels anteriorment citats Onofre i Elisabeth.⁵¹⁹ Però a més, emparentaran amb els Marín de Gaianes, al casar un fill i una filla dels Pocoví, amb una filla i un fill dels Marín; és a dir, Maria Pocoví Oller casarà

⁵¹⁷ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Sant Pere de Beniarrés, *I Quinque Libri*, 1611-1649; i Santa Maria Magdalena de l'Orxa, *II Quinque Libri*, 1654 – 1693. En aquest cas, també agrair la informació facilitada al respecte, sempre que ho he necessitat, per Vicent Moncho i Grau.

⁵¹⁸ APG. *I Quinque Libri*, 1631 - 1668

⁵¹⁹ APG. *I Quinque Libri*, 1631 - 1668

amb Roch Marín Aleix, mentre que uns anys després, ho farà Esteve Pocoví Oller amb Jusepa Marín Aleix.⁵²⁰

BETNÀSER

El cas de la família dels Betnàser és d'allò més suggeridor, alhora que interessant, ja que a finals del segle XVII, a conseqüència de la Segona Germania, substituïran el cognom Betnaser pel de "Campanet", malnom de la família i que feia clara referència a la localitat mallorquina d'on provenia el llinatge. Tanmateix, per analitzar com arriben els Betnàser a Alcosser, cal fer una ullada a la seua trajectòria, una vegada van arribar des de la vila de Campanet (Illes Balears) a terres valencianes.

La primera referència que tenim documentada en terres valencianes en relació als Betnàser, és a Benirrama, on el 24 de desembre de 1618 va casar Miquel Betnàser Bisquert, fill dels mallorquins Salvador i Polònia, naturals de la vila de Campanet i veïns del Patró, amb Francisca Ferrer Perpiñà, filla dels també mallorquins i veïns del Patró Joan Ferrer i Francisca Perpiñà.⁵²¹ A partir d'aquest moment, els perdem el rastre, i no serà fins a finals de la dècada de 1640 quan tenim referències indirectes que ens apunten a la seua residència en Alcosser.⁵²² Així, tornem a documentar-los ja a primeries de la dècada de 1650, trobant a diversos membres de la família establerts en l'Orxa i Alcosser. De fet, el mateix any 1650, Lluís Betnàser Serdà nét del repoblador mallorquí Salvador Betnàser, està residint a l'Orxa, com també altre dels seus néts, fill del seu fill Miquel Betnàser Bisquert, recentment difunt, i què sembla vivia a Alcosser. Però a més, Salvador Betnàser Bisquert i Antonina Serdà, el 22 de maig d'aquest any 1650 bategen en Alcosser a un fill, que anomenen Miquel, i tres anys més tard, el 04 de maig de 1653, tornaran a batejar a un altre fill, Roc. Aquests fets ens constaten la seua residència entre l'Orxa i Alcosser.⁵²³ Finalment, observem que Miquel Betnàser Ferrer, fill del difunt Miquel

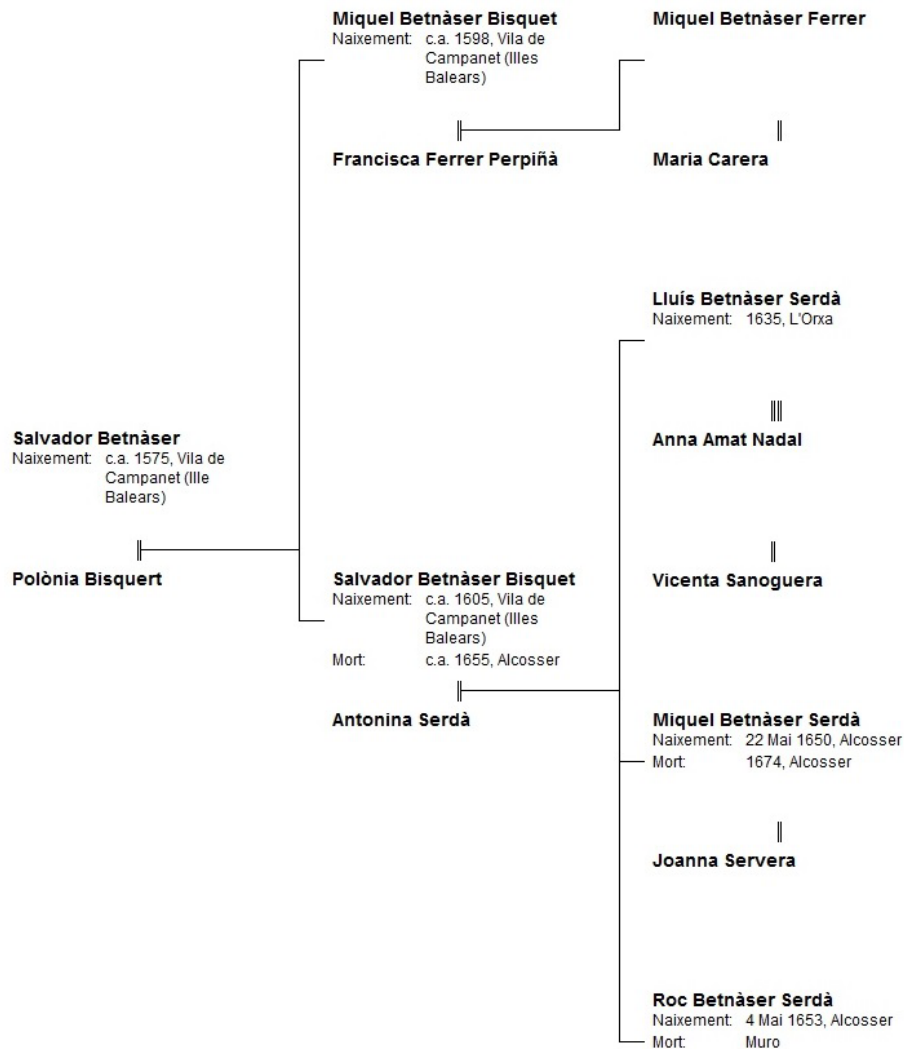
⁵²⁰ *Ibidem*.

⁵²¹ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Sant Cristòfol de Benirrama, *I Quinque Libri*, 1611-1681

⁵²² Aquestes referències les obtenim a partir del capbreu de 1686-1687 en el qual se'ns indica que abans de 1650 Salvador Betnàser, va cabrevar terres en Alcosser en nom de la seua néta, filla del difunt Miquel Betnàser Bisquert. [ADM-FBS. Secció Varia del Regne de València, leg. 1, n. 140 i n. 155]

⁵²³ Aquesta relació dels membres de la família Betnàser assentats en Alcosser, amb l'Orxa, es manté encara uns anys després, tal i com observem amb el casament en l'Orxa, el 8 d'octubre de 1670, en les segones noces, de Lluís Betnàser Serdà amb Ana Maria Amat Nadal, també descendent de mallorquins. A més a més, el mateix Lluís i la seua primera muller, Vicenta Sanoguera, varen residir en l'Orxa entre 1660 i 1660, tornant a Alcosser als voltants de 1667 o 1668, ja que el 22 d'abril de 1668, a la mort de Vicenta Sanoguera, ja residien en dita població, com ho demostra l'acta de soterrament d'aquesta. [APG. I Quinque Libri, 1631 – 1668; ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Santa Maria Magdalena de l'Orxa, II Quinque Libri, 1654 - 1693; APA. I Quinque Libri, 1668 – 1736.]

Betnàser Bisquert, i nét del mallorquí Salvador, casarà a Aiello de Rugat el 1651⁵²⁴, i morirà amb apenes trenta anys d'edat, a l'Orxa el 05 de febrer de 1655⁵²⁵. Però per altra banda, els fills de Salvador Betnàser Bisquert amb Antonina Serdà⁵²⁶, arrelaran en Alcosser, a excepció de Roc, que mudarà el seu habitatge a Muro en la dècada de 1680.⁵²⁷

⁵²⁴ Hem d'agrar a Vicent Mahiques Roig, la informació sobre el casament de Miquel Betnàser Ferrer, com també que ens haja facilitat altra informació sobre l'Arxiu Parroquial de Montitxelvo (APMO), parròquia a la que estava adjunt Aiello de Rugat.

⁵²⁵ AMM, *Llibre d'elecció d'Oficis i de Consells Generals*, 1609 – 1674; i ADM-FBS. Secció Varia del Regne de València, leg. 1, n. 23 – 29 i 124 i 129. Protocols notarials d'Andreu Cister (1661-1675) i Joseph Frances (1670 – 1688)

⁵²⁶ Antonina Serdà, en quedar vídua de Salvador Betnàser Bisquert cap a l'any 1655, casarà el 10 de desembre de 1656, en segones noces, i en Alcosser, amb Miquel Sanjuan Silvestre, fills d'Antoni i Jerònima, els quals havien arribat a Alcosser durant la segona onada de repoblació. [APG. *I Quinqué Libri*, 1631 - 1668]

⁵²⁷ Aquesta dada l'obtenim de la curadoria que s'atorga l'any 1681, davant del notari de Cocentaina, Andreu Cister, a favor de Roc Betnàser Serdà, per tal de fer-se càrrec com a tutor dels hereus del seu germà Miquel Betnàser Serdà, de malnom Campanet. [ADM-FBS. Secció Varia Regne de València, leg. 1, n. 23 – 29]

Per últim, cal comentar que entre els alcosserins que participaren en els esdeveniments de l'última batalla de la Segona Germana, és a dir, la batalla de Setla, estigué aquest Lluís Betnàser Serdà, també com els seus germans de malnom Campanet, qui fou apressat i conduït a València juntament amb altres agermanats d'Alcosser, Gaianes i poblacions veïnes. Tanmateix, no pogueren processar, doncs va morir poc temps després en el presidi de les torres de Serrans, al cap i casal de regne.⁵²⁸ En aquest sentit, i com s'ha comentat adés, és curiós observar com els descendents del seu germà Miquel, poc a poc aniran substituint el cognom Betnàser, i assimilant en el seu lloc el malnom de Campanet com a cognom.

PERICÀS

El primer membre d'aquest llinatge que apareix per Gaianes és Guillem Pericàs Montaner, al què documentem per primera vegada en Gaianes l'any 1647. Aquest any, de fet, va casar durant el mes de març amb Andreua Valls Tortosa, filla de Lluís Valls i Josepa Tortosa, veïna de Gaianes. Tanmateix, prompte canviaran la seua residència, primer a Planes. Documentem als registres sacramentals de la parròquia de Planes que el 22 de desembre de 1647, Guillem Pericàs i Andreua Valls, bategen en dita població a la seua primera filla, un fet que ens indica que després del casament passaren a residir a Planes durant uns anys, ja que també són batejats fills d'aquest matrimoni en la mateixa localitat els anys 1650, 1653 i 1655. No obstant això, al primer Quinqui Libri de la parròquia de Gaianes, en els registres referents a Alcosser, quasi 12 anys després ens trobem que el matrimoni havia passat a assentar-se en Alcosser, com proven els batejos de la resta de fills celebrats en l'església d'Alcosser els anys 1663, 1666 i 1668.⁵²⁹ Abans de casarse però, també el documentem vivint a Planes amb la resta de familiars, població on s'havien establert els seus pares durant la dècada de 1630, provinents de Benirrama.

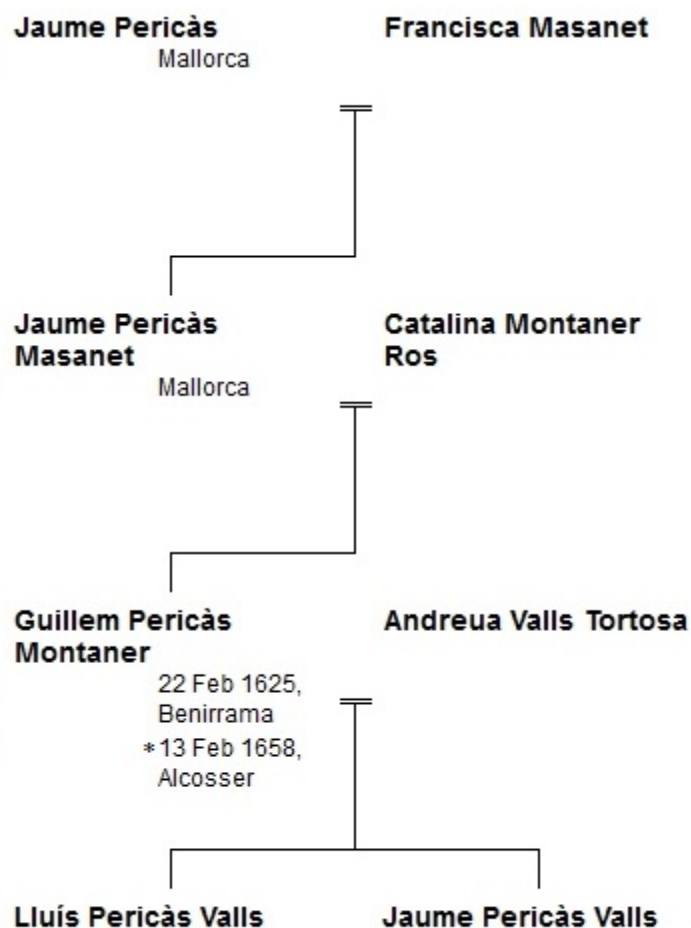
Llavors, si rastregem una mica entre els arxius parroquials, seguint la trajectòria de la família Pericàs, ben prompte ens adonem que els avis de Guillem, van arribar a Benirrama, un poble de la Marina situat a la vall de Gallinera, poc després de l'expulsió dels moriscs. Però a més, formaven part del contingent de repobladors mallorquins arribats durant aquests primers anys des de les Illes Balears. L'any 1621, el dia 28 de

⁵²⁸ GARCIA MARTÍNEZ, Sebastià; *Valencia Bajo Carlos II: bandolerismo, reivindicaciones agrarias y servicios a la monarquía*, Villena, Ayuntamiento de Villena, 1991, pp. 263 – 282; MOMBLANCH GONZÁLBEZ, Fco de Paula; *Historia de la Villa de Muro*, Muro, Ajuntament de Muro, 1993, pp. 173.

⁵²⁹ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Santa Maria de Planes, I Quinqui Libri, 1623 – 1696; APG. I Quinqué Libri, 1631 - 1668

juliol, havien casat els seus pares en dit poble, tal i com ens indica la partida de casament on se'ns diu

*“desposé i dí las vendiciones nupciales (...) a Jaime Pericàs, hijo de Jaime Pericàs y de Francisca Masanet, de una; y de otra, a Catalina Montaner, hija de Guillem Montaner y de Antonina Ros”*⁵³⁰

El 22 de febrer de 1625, també a Benirrama, havia nascut Guillem. Com s'ha dit, juntament amb els seus pares i germans es desplaçaran a la vila de Planes. Anys després, Guillem Pericas i Andreua Valls passaran a residir en Alcosser, població on el 13 de febrer de 1698 li sobrevindrà la mort a Guillem.

⁵³⁰ ADV. Fons d'Arxius Parroquials Digitalitzats, Sant Cristòfol de Benirrama, *I Quinque Libri*, 1611-1681

Pel que fa als fills dels matrimoni Pericàs – Valls, casaran majoritàriament amb veïnes d'Alcosser, com a exemple podem citar a Lluís Pericàs Valls que casarà amb Gerònima Monllor, viuda de Joseph Silvestre Terol; o també, a Jaume Pericàs Valls, que casarà amb Laura Pérez.

8.2. Evolució demogràfica al segle XVII: Alcosser i Gaianes

Per a comparar el nombre inicial de repobladors que s'estableixen a Alcosser i Gaianes amb els veïns que en aquests viuran anys més tard, i per a poder conèixer la dinàmica de la població al llarg del segle XVII, comptem amb poques fonts d'informació i de no molt bona qualitat. Les primeres dades amb les què podem comptar són les visites *Ad-limina* de l'arxidiòcesi de València. Tot i que el recompte té una clara intencionalitat religiosa, i una dubtosa fiabilitat, ens són interessants per correspondre's als anys 1620 i 1654. Sobretot és interessant perquè les dades que se'ns aporta en el primer cas, és a dir, l'any 1620, es corresponen a abans de l'epidèmica del paludisme i de la subsegüent crisi de substistència de l'any 1623. Però, què podem dir-ne d'aquesta font documental? Que és una font de tipus eclesiàstic i caràcter diocesà, i que ha estat treballada pels germans Vicent i Maria Milagros Càrcel Ortí⁵³¹, tenint el seu origen en el Concili de Trento, a resultes del qual s'intensificà la vigilància sobre l'acció pastorals dels bisbes. A partir d'aleshores s'institucionalitzà l'antiga costum de visitar la seu apostòlica, imposant a d'aquests l'obligatorietat d'informar periòdicament al Papa sobre l'estat de les seues respectives diòcesis. Segons apunta Mª Milagro Càrcel en el seu estudi sobre la població de les diòcesis valencianes, en aquests informes o relacions, amb major o menor detall depenent de la diòcesi, el prelats o les circumstàncies, es dona compte de l'estat material i espiritual dels pobles de les diòcesis, atenent a un qüestionari preestablert que acabarà imposant-se a meitat del segle XVIII.⁵³²

⁵³¹ Alguns d'aquests treballs són: CÀRCEL ORTÍ, Vicente i Maria Milagros, *Historia, Derecho y Diplomática de la visita "ad limina"*, Valencia, Universitat de València, 1990; CÀRCEL ORTÍ, Maria Milagro, «Las visitas pastorales y las "relaciones ad limina" como fuente para el estudio y comprensión de la geografía eclesiástica», en *Memoria ecclesiae*, n°28 (*ejemplar dedicat a: Geografía eclesiástica hispana y archivos de la iglesia santoral hispano-mozárabe en las Diócesis de España. Actas del XIX Congreso de la Asociación celebrado en Santa Cruz de Tenerife y Las Palmas, del 15 al 20 de septiembre de 2003*), II vol, 2006, pp. 11-302; CÀRCEL ORTÍ, Maria Milagros, "La población de las diócesis valencianas a través de las relaciones ad limina (siglos XVI – XIX)" en *Estudios sobre la población del País Valencià, València*, vol. I, 1988, pp. 33-67

⁵³² CÀRCEL ORTÍ, Maria Milagros, "La población de las diócesis valencianas ..., Op. Cit., pp. 33-67

Malgrat el seu interès demogràfic, tal i com apunta la citada Milagro Càrcel, les dades cal agafar-les amb la major precaució possible, ja que el seu caràcter no és estrictament demogràfic sinó que respon a l'aspecte religiós i espiritual. A més a més, es pot observar una reiteració de les relacions, que evidencien la còpia de les xifres de població donades en les anteriors. Aquest fet s'observa al llarg d'amplis períodes de temps, que fa que aquestes dades, com hem comentat, siguin de dubtosa utilitat.⁵³³ Tanmateix, segons apunta la mateixa autora, per a la diòcesis de València les dades són més explícites a l'aportar-nos, a més del nombre de cases, el nombre de combregants. En aquest aspecte s'afegiria un altre problema pel que fa a la quantificació demogràfica, ja que si bé ens aporta una dada més per poder apropar-nos al nombre d'habitants de les poblacions de la diòcesis de València, deixa fora del seu còmput un sector de població que encara no hauria arribat a l'edat de combregar i que no podem esbrinar amb exactitud, ja que tampoc sabem amb seguretat i resta encara per esclarir des de quina edat s'ha de considerar a un habitant com a combregant, tot i que pareix ser que sota el pretext d'una major preparació, en el segle XVII la primera comunió es veuria retardada fins als 16 anys, quedant circumscrita en el segle XVIII entre els límits dels 10 i 14 anys.⁵³⁴ No obstant, Càrcel remarca que en opinió de Francisco Bustelo, la falta dels menors de 15 anys no contemplats en aquestes relacions de nombre de combregants podria esmenar-se multiplicant per un índex corrector d'1'33.

Si observem les dades que sobre Alcosser i Gaianes apareixen en la relació de parròquies de l'arxidiòcesis de València, que enumera la Dra. Càrcel Ortí⁵³⁵, i que hem recollit en la següent graella, podem veure que per al període que ens ocupa tan sols ens servien les dels anys 1622 i 1654. Malauradament s'aprecia de forma clara una repetició de les dades que les privaria de valor, almenys a les segones.

<i>Alcosser</i>				<i>Gaianes</i>			
1622		1654		1622		1654	
Cases	Comunió	Cases	Comunió	Cases	Comunió	Cases	Comunió
20	40	20	40	20	36	20	36

Graelles d'elaboració pròpia⁵³⁶

⁵³³ Vegeu els llistats d'aquestes relacions corresponents a les diòcesis valencianes i enumerades per poblacions que M^aMilagro Càrcel Ortí adjunta al seu treball: CÀRCEL ORTÍ, Maria Milagros, "La población de las diócesis valencianas a través..." *Op. Cit.*, pp. 33-67

⁵³⁴ CÀRCEL ORTÍ, Maria Milagros, "La población de las diócesis valencianas a través..." *Op. Cit.*

⁵³⁵ *Ibidem.*

⁵³⁶ A partir de: CÀRCEL ORTÍ, Mª Milagros, "La población de las diócesis valencianas a través..." *Op. Cit.*, pp. 49 i 51

Per altra banda, si apliquem al nombre de cases el coeficient 4'1, proposat per al segle XVII per Joan Serafí Bernat i Martí, obtindríem per a tot aquest període una població al voltant dels 82 habitants en ambdós localitats. Tanmateix, obtenim unes xifres prou més baixes si fem el càlcul aproximat, aprofitant el nombre de combregants que se'n aporta, i aplicant-li l'índex corrector abans comentat (1'33), ja que obtenim una població al voltant d'uns 53 i 48 habitants respectivament per al període de 1622 a 1654, xifres que no ens pareixen molt versemblants si les comparem amb els registres parroquials i amb les dades que ens ofereix el veïnatge de 1646. Aquest fet seria un altre factor que ens decantaria a deixar de banda aquesta font, i a dubtar més encara de la seua fiabilitat per al cas d'Alcosser i Gaianes, en el qual s'haurien estat copiant, per part dels eclesiàstics regents de la parròquia, les relacions de cases i combregants anteriors durant un moment concret. De fet, si ens fixem en les dades que aquesta font dona per a 1675, aquestes no han variat. Malgrat la major o menor incidència de les epidèmies i catàstrofes de mitjans de segle, no és lògica ni acceptable que Alcosser i Gaianes, el 1675, continuaren igual que en el moment de la repoblació sense experimentar un augment demogràfic, aspecte que contrasta amb l'augment de batejos i casaments que podem veure al registre parroquial.

Continuant amb els recomptes de població dels què disposem, tenim un parell més de censos, un es correspon a l'any 1646 i l'altre al 1692. El caràcter fiscal i l'objectiu militar potser anirà en aquest, sense dubte, a l'ocultació de dades, però al cap i a la fi, no deixa d'oferir-nos unes mínimes xifres des d'on analitzar l'evolució de la demografia del sis cents.

En efecte, per al mitjans de segle xvii, disposem del veïnatge del regne de València de l'any 1646. Aquest recompte de mitjans del segle XVII, és el primer que recull el nombre de caps de família de cada poble del territori Valencià.⁵³⁷ Segons P. Pérez Puchal, tal i com apunta Remedios Belando Carbonell al seu llibre *Estudio Demográfico de Monóvar*⁵³⁸, en realitat es tracta de dos veïnatsges pròpiament dits.

El primer, ordenat pel virrei, comte d'Oropesa, el 24 de desembre de 1645, requereix l'ajuda dels bisbes per a confeccionar el «...apeo de vecinos y moradores de ciudades, villas y lugares...» de les respectives diòcesis. Segons Belando, el resultat fou

⁵³⁷ Aquesta documentació fou publicada per T. Halperin Donghi, i posteriorment estudiada per P. Pérez Puchal. Actualment es conserva i pot consultar-se a: ARV. Generalitat, *Veïnatge del regne de València*, leg. 4825-4829.

⁵³⁸ BELANDO CARBONELL, Remedios; *Estudio demográfico de Monóvar (siglos XVI-XX)*, Alacant, Universitat d'Alacant – Caja de Ahorros Provincial de Alicante, 1980

la redacció d'unes memòries en els primers mesos de 1646, on es dona una relació nominal dels veïns. Tanmateix, estaria afectat per ocultacions de població, degut a la por que els seus realitzadors mostraven davant d'una possible utilització fiscal. Així doncs, en aquest recompte, es donarien xifres menors, on els eclesiàstics es detenen en ressaltar la pobresa de les seues feligresies, especificant les vídues i els desposseïts.⁵³⁹ El segon, que és el que millor opinió rep per la historiografia, correspon al que hem pogut consultar a l'ARV, i fou disposat per la Diputació de la Generalitat el 13 d'octubre de 1646. En aquest, s'ordenava als jurats i justícies de tots el pobles de l'antic Regne de València, la realització d'una relació de totes les cases habitades en les seues demarcacions, incloent-hi eclesiàstics, convents i militars. Aquesta relació nominal dels “caps de cases” i del nombre de convents fou entregada en novembre del mateix any, i segons el que apuntava el ja traspasat Dr. Pedro Pérez Puchal, pareix ser el més fidedigne d'ambdós. La seua finalitat és clarament impositiva, ja que d'acord amb el volum d'habitants de cada poble se li assignava tant una contribució econòmica com una aportació de soldats. Així doncs, i malgrat la seua certa fiabilitat, cal considerar les quantitats de veïns de cada poble com a mínimes, en el sentit de que en ninguna població existiria menys gent de l'expressada, però en prou s'acolliria a alguns més dels expressats.⁵⁴⁰ En el nostre cas, en aquest segon recompte, el nombre total de cases comptabilitzades per a Alcosser i Gaianes fou el següent:

	<i>Caps de casa</i> ⁵⁴¹	<i>Habitants</i> ⁵⁴²
Alcosser	24	98
Gaianes	28	115

Graella d'elaboració pròpia

El segon és el recompte de població ordenat per la Real Pragmàtica sanció promulgada el 26 de febrer de 1692. Aquesta estadística demogràfica, tal i com apunten Joan Serafí Bernat i Miquel Àngel Badenes, malgrat estar incompleta, pot ajudar-nos a valorar el grau de recuperació de la població valenciana després de la greu crisi epidèmica de mitjans de segle. En ella s'especifica el nombre de veïns i la quota de soldats que li

⁵³⁹ BERNAT I MARTÍ, Joan Serafí; BADENES MARTÍN, Miquel Àngel; *Crecimiento de la población valenciana (1609-1857): Análisis y representación de los censos demográficos*; Col·lecció Arxius i Documents nº11, València, Edicions Alfons el Magnànim - Diputació de València, 1994, pp. 32-33

⁵⁴⁰ *Ibidem*.

⁵⁴¹ ARV. Generalitat, *Veïnatge del regne de València*, leg. 4825-4829.

⁵⁴² Utilitzem el coeficient 4'1 de Joan Serafí Bernat i Martí. Font: BERNAT I MARTÍ, Joan Serafí; BADENES MARTÍN, Miquel Àngel; *Crecimiento de la población valenciana (1609-1857)... Op. Cit.*

corresponia aportar a cada població, ja que es tractava de reorganitzar el sistema defensiu del regne de València, ineficaç fins aleshores, davant la possibilitat d'un atac dels enemics de la monarquia hispànica. Tanmateix, quedaven exclosos de contribuir a l'allistament la capital i els nuclis costaners. Per aquest motiu, és molt possible que hi haguera una certa ocultació de població, donada la seua finalitat clarament visible i encaminada al reclutament de soldats.⁵⁴³

En resum, les xifres de població que els diversos recomptes ens ofereixen és la següent:

	<i>Alcosser</i>		<i>Gaïanes</i>	
	Veïns	Habitants	Veïns	Habitants
1613	?	?	29	119
1616	19	78	?	?
1620	20	82	20 ⁵⁴⁴	82
1646	23	94	29	119
1654	20	82	20	82
1692	40	162	60 ⁵⁴⁵	246

Graella i gràfica d'elaboració pròpia

Com podem observar, la dinàmica que ens mostrarien els recomptes de població, malgrat les seues mancances i deficiències, seria un creixement progressiu fins a mitjans del segle XVII, i a partir de la dècada de 1650 un creixement accelerat. Tanmateix, tot i que s'aproxima a l'evolució i dinàmica demogràfica d'ambdós poblacions, no reflexa la forta crisi que l'any 1623 va sofrir Gaïanes, com tampoc és sensible al punt d'inflexió provocat pel terratrèmol de 1644.

Per aquest motiu, passem a continuació a exposar l'evolució en funció dels dades ofertes pels registres parroquials. Comptem, en efecte, amb els llibres parroquials de la

⁵⁴³ BERNAT I MARTÍ, Joan Serafí; BADENES MARTÍN, Miquel Àngel; *Crecimiento de la población valenciana (1609-1857): Análisis y representación de los censos demográficos*; Col·lecció Arxius i Documents nº11, València, Edicions Alfons el Magnànim, Diputació de València, 1994, pp. 34-35

⁵⁴⁴ Dubtem d'aquesta dada, com també de la de 1654. Pensem que deu ser superior, però la visita ad limina és el nombre de cases que aporta, i que nosaltres fem com a indicador de nombre de veïns.

⁵⁴⁵ Fem les dades que ens donen per al cens de 1703, ja que per al de 1692 el nombre de veïns de Gaïanes es comptabilitzen conjuntament amb les localitats de Muro, l'Alcúdia, l'Alqueria d'Asnar, Turballos i Cocentaina. Tanmateix, fixant-nos en Alcosser, que d'un recompte a l'altre no varia el nombre de veïns, fem la mateixa lògica, tot i ser conscients dels errors que s'hi afegixen al que ja de per sí contenen aquests censos. Recordar, que no ho fem com a única referència, sinó que tan sols pretenem que en serveixa com a indicador aproximatiu.

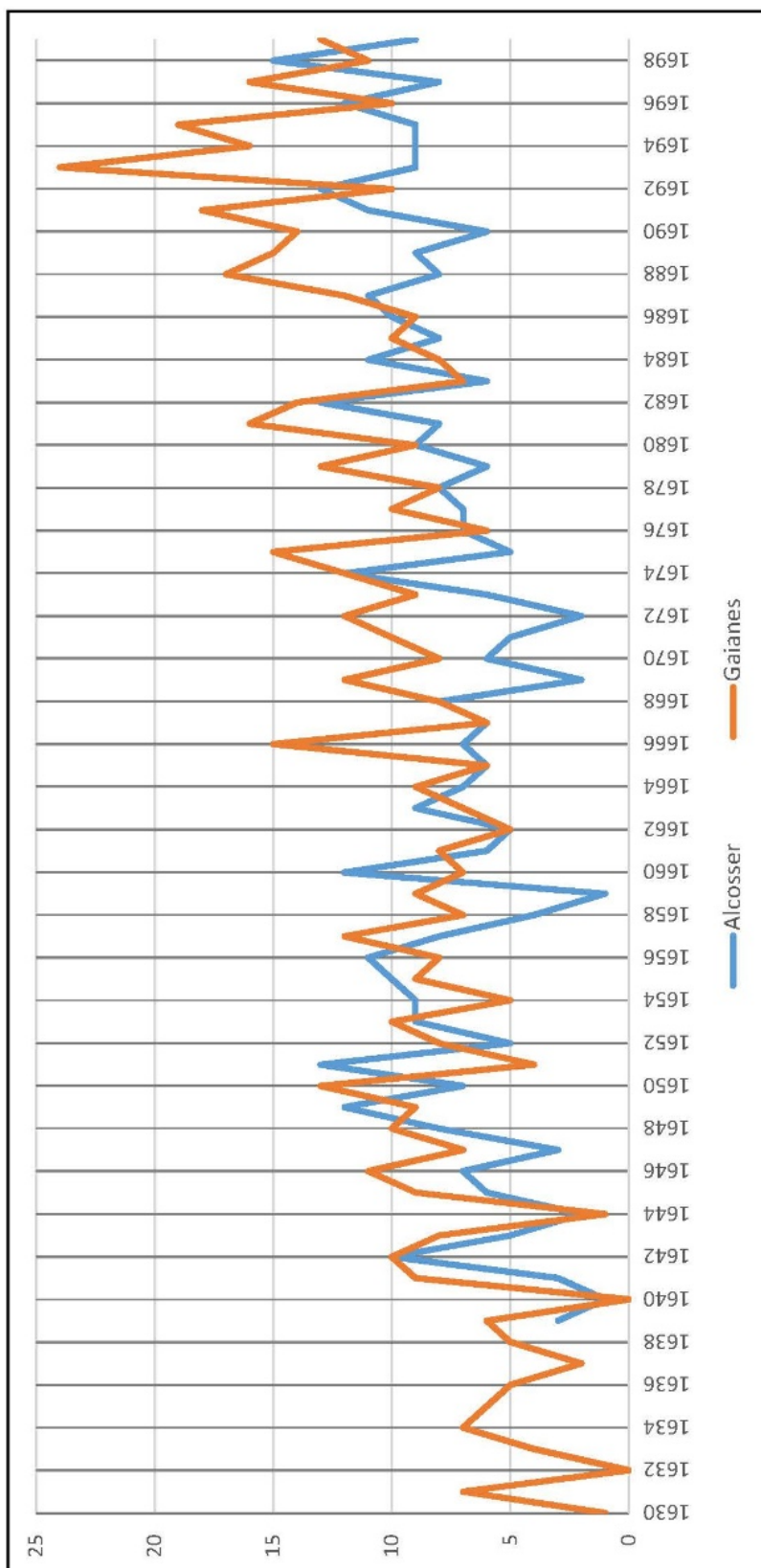
rectoria de Gaianes, que engloba, com s'ha dit abans, els annexos de Turballos i Alcosser.⁵⁴⁶ Tot seguit exposem al Quadre A les dades dels batejos. No obstant això, les tres series poden veure's recollides al Quadre 7 dels annexos.

Quadre A		
BATEJOS		
Anys	Alcosser	Gaianes
1630		1
1631		7
1632		0
1633		4
1634	2	7
1635		6
1636		5
1637		2
1638		5
1639	3	6
1640	1	0
1641	3	9
1642	10	10
1643	5	8
1644	2	1
1645	6	9
1646	7	11
1647	3	7
1648	8	10
1649	12	9
1650	7	13
1651	13	4
1652	5	8
1653	9	10
1654	9	5
1655	10	9
1656	11	8
1657	8	12
1658	4	7
1659	1	9
1660	12	7
1661	6	8
1662	5	5
1663	9	7
1664	7	9

1665	6	6
1666	7	15
1667	6	6
1668	8	8
1669	2	12
1670	6	8
1671	5	10
1672	2	12
1673	6	9
1674	12	12
1675	5	15
1676	7	6
1677	7	10
1678	8	8
1679	6	13
1680	9	9
1681	8	16
1682	13	14
1683	6	7
1684	11	8
1685	8	10
1686	10	9
1687	11	12
1688	8	17
1689	9	15
1690	6	14
1691	11	18
1692	13	10
1693	9	24
1694	9	16
1695	9	19
1696	12	10
1697	8	16
1698	15	11
1699	9	13

Graella d'elaboració pròpia

⁵⁴⁶ APG. *I Quinque Libri*, 1631 – 1668, *II Quinque Libri*, 1668 – 1698; APA. *I Quinque Libri*, 1668 - 1736

Gràfic A.1. Evolució del baptismes al segle XVII en Alcosser i Gaianes

Com s'observa, els baptismes no comencen a registrar-se a aquest llibre fins a 1630 per a Gaianes, que era la capçalera de la parròquia i a la qual acudien els de Turballos, i encara més tard -1639- per a Alcosser, i a més el registre no apareix complet fins als anys 1640.⁵⁴⁷ Així, es detecten desajustaments cronològics en les anotacions per haver-se realitzat aquestes a posteriori, i fins i tot s'indica la pèrdua de pàgines que s'intenta solucionar recorrent a la memòria dels pares:

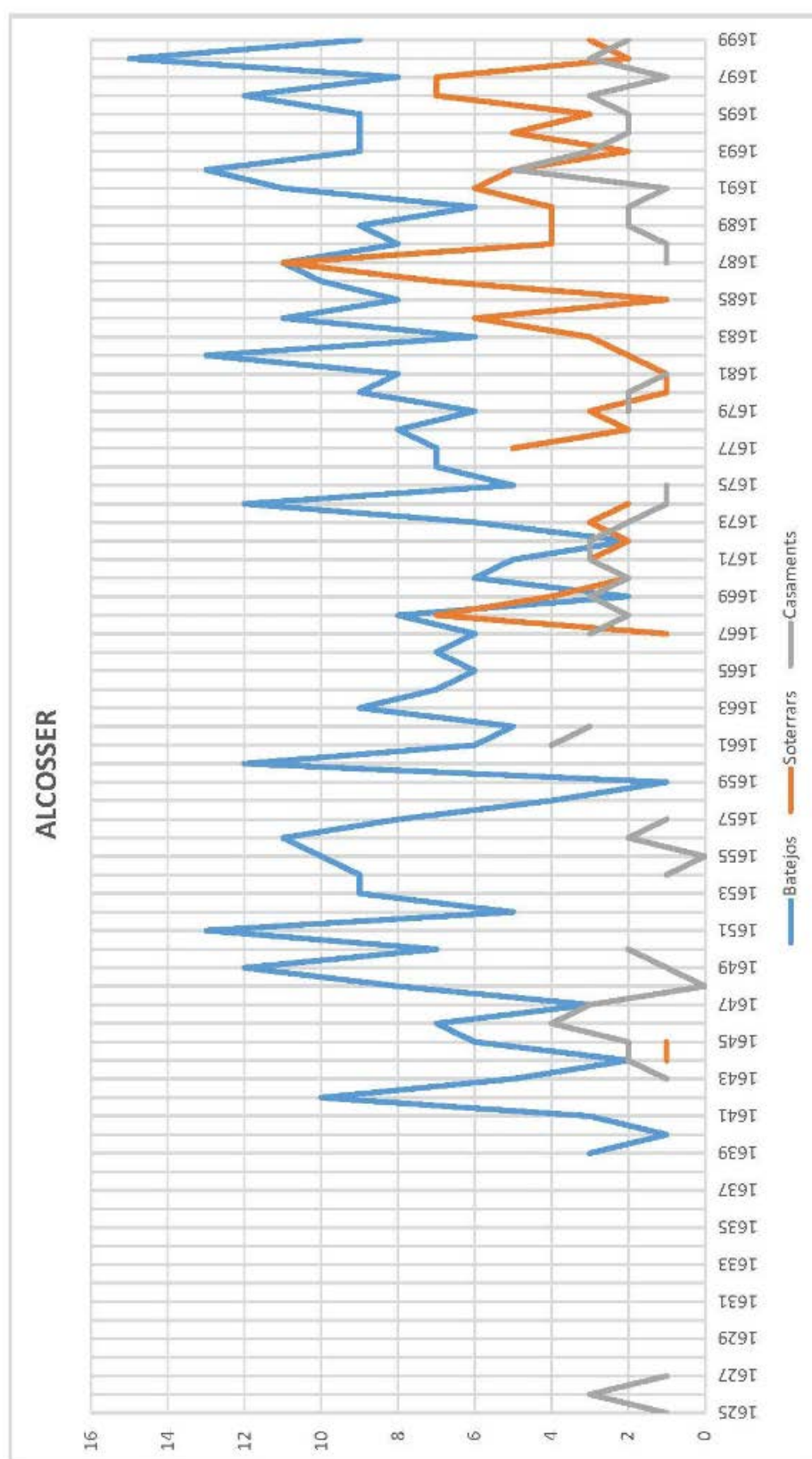
*“an faltado algunas ojas deste libro, y así, pondré aquí los bautizados que en ellas estaban escritos, por la memoria de sus padres y padrinos, que para lo que se ofreciere se pondrán aquí”*⁵⁴⁸

Pel que fa als matrimonis, comencen una mica més tardanament en Gaianes; mentre que a Alcosser la sèrie, després d'oferir dades per al trienni 1625-1627, no s'inicia fins a 1643, amb nombrosos anys en blanc que, donat el reduït nombre d'enllaços anuals no podem assegurar que siguin degudes a falta de registre o a l'absència de matrimonis. I aquest mateix fenomen pot assenyalar-se per a Gaianes, on la sèrie comença a 1637. Més irregulars són les sèries d'enterraments, que només ofereixen dades contínues per a l'últim període del segle.

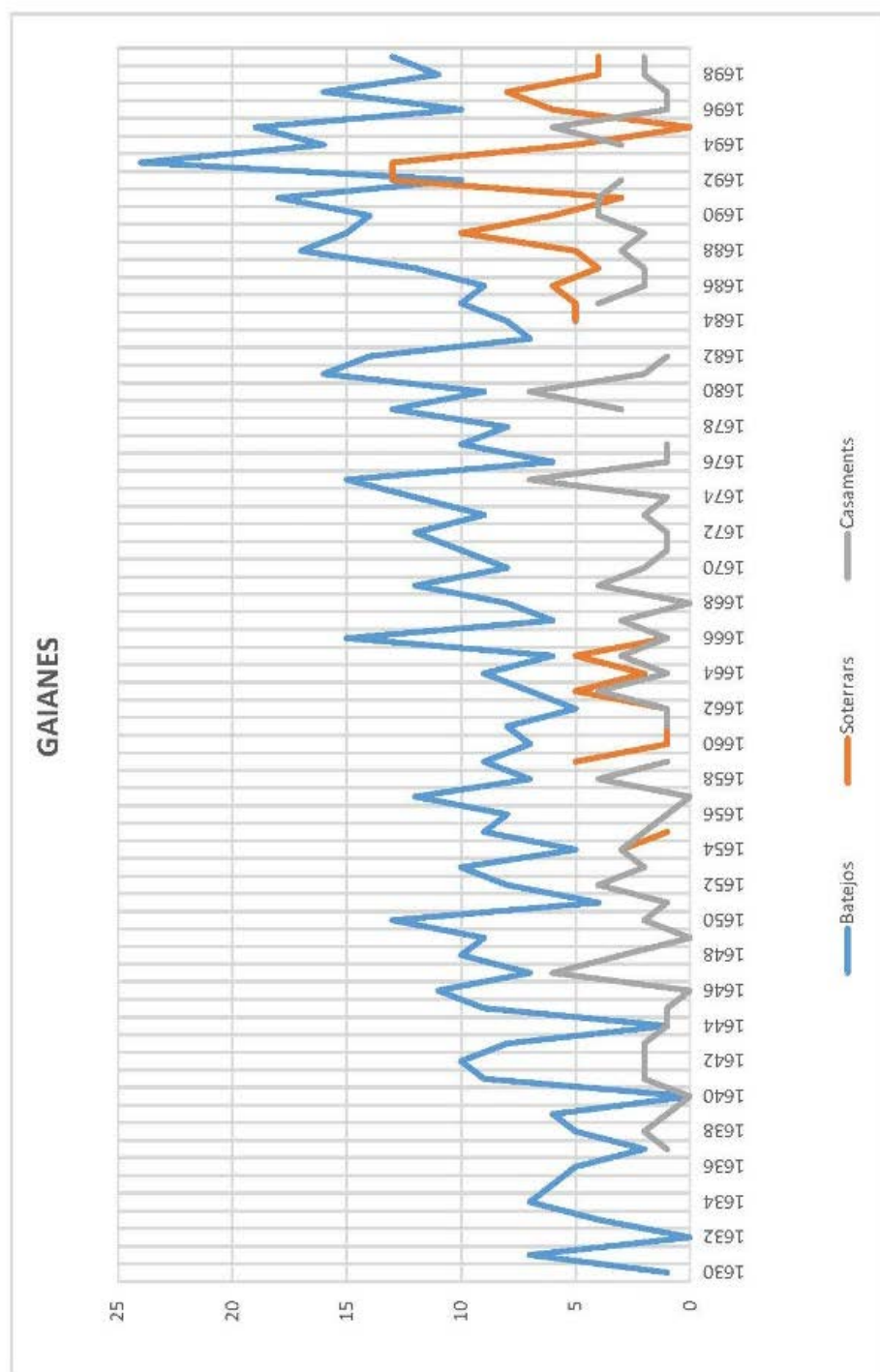
Les sèries es representen als gràfics que s'adjunten a continuació. I tot i que es pot observar el nivell anual dels matrimonis en ambdues localitats, dins de la seua escassetat, tendeix a romandre estable en el llarg termini. Pel que fa a les defuncions reflectides en el registre d'enterraments, crida l'atenció no trobar cap crisi demogràfica típica de l'antic règim, excepte, potser, en Alcosser al 1668, any en què les defuncions se situen molt per sobre dels immediats i en el qual, si en lloc de considerar els naixements d'aquest any, recorreguérem a les concepcions que van donar lloc a naixements el 1669, podríem trobar el típic rombe representatiu de la crisi en la gràfica. Com es veu, molt poca cosa, que cal atribuir a un infraregistrament dels enterraments.

⁵⁴⁷ En efecte, en 1645 s'observa que el regent de la parròquia, Fr Gaspar Ximeno, porta el registre amb molt bon ordre. No obstant això, en 1654, l'arquebisbe de València, en visita parroquial, ordenarà que s'efectuïn les anotacions amb més detall (f. 31).

⁵⁴⁸ APG, *I Quinque Libri*, 1631 – 1668, f. 3v

Gràfic A.2. Evolució dels baptismes, casaments i enterraments al segle XVII en Alcoşser

Gràfic A.3. Evolució dels baptismes, casaments i enterraments al segle XVII en Gaianes

PART III

VALORACIONS I CONCLUSIONS FINALS

Capítol 9. Valoracions i conclusions finals

Arribats a aquest últim capítol, cal extreure conclusions. I si bé és cert que algunes d'aquestes tan sols constaten, sense diferir gaire, allò que la historiografia ja va apuntar durant les dècades de 1980 i 1990, no creiem que la tasca haja sigut de bades, doncs pensem que era i és necessària. De fet, som conscients que cal aprofundir i ampliar molt més en aquesta línia d'investigació i estudi, des d'una òptica analítica, *glocal* i microhistòrica. Per què? Doncs, perquè a banda de corroborar els paradigmes i hipòtesis generals ja formulades, també pot descobrir-nos altres aspectes més desconeguts i fins i tot oblidats o obviats. Per aquest motiu ens són suggeridors alguns d'aquests darrers aspectes, ja que com s'haurà pogut observar, a partir d'allò que en inici pot semblar un simple exercici de genealogia, ens adonem que estem al davant d'un teixit complex de relacions que en ajuden a comprendre molt més del discurs i dels processos de repoblació esdevinguts com a conseqüència de l'expulsió dels moriscs.

Factors importants en aquest procés de repoblació, i clarament constatats, com el de la mobilitat, a l'estudiar-los des d'una altra òptica i duent a terme un minuciós exercici de recerca i encreuament de fonts diverses, amb força important dels registres notariais i parroquials, ens desvelen relacions interessants per explicar els moviments migratoris i, fins i tot, les relacions microeconòmiques dels habitants del comtat de Cocentaina abans i després de l'expulsió.

S'ha intentat esbossar de forma expositiva i el més explicativa possible, no sabem si amb èxit o no, tots aquells indicadors que hem pogut localitzar i constatar com a rellevants. Creiem fermament que aquests ens mostren com es va desenvolupar el procés de repoblament des de l'òptica més propera als colons, tan als seus inicis, com posteriorment. Unes gentes, que a poc a poc, van aconseguir consolidar el poblament d'alguns llocs que anteriorment havien estat habitats per una comunitat minoritzada i exclosa, la morisca, els membres de la qual van ser forçosament foragitats l'any 1609 cap a terres que els eren desconegudes.

Enmig d'aquesta inestabilitat que provocà l'expulsió, agreujada per la crisi dels censals i altres mals endèmics a una societat d'antic règim, com les epidèmies o crisis de

subsistència, hem pogut observar tres onades en el procés de repoblació. Tot i que l'estudi de la segon i tercera onada ha estat centrat més en la parròquia de Gaianes, i concretament en les poblacions ubicades en la solana de la serra del Benicadell (Alcosser i Gaianes), val a dir que totes tres onades són comuns a tot el comtat de Cocentaina, sobretot les dues primeres.

Hem vist que el contingent demogràfic provient de Bocairent serà dels més nombrosos pel que fa a la repoblació del comtat de Cocentaina, juntament amb els provinents d'Alcoi, l'Horta d'Alacant, Villena, Iecla i Ontinyent. Els focus més importants de repoblació bocairentina durant la primera onada, compresa entre 1609 i 1620, podrien ser Almudaina, Muro, Setla o Beniarrés, tot documentant alguns dels següents llinatges: Arsis, Belda, Beneito, Bosch, Castelló, Domínguez, Ferre, Ferrero, Olzina, Sanxis, Silvestre, Tomàs, Vicent... La distribució de la població, junt amb l'arribada de nous colons, va ampliar durant la segona onada, envers 1625 i 1644, la presència dels bocairentins a altres poblacions de la vall de Cocentaina. Alcosser, Gaianes o l'Alcúdia veuran com la nòmina de bocairentins entre la seua població augmentarà durant aquest període amb llinatges com ara els Beneito, Bosch, Calatayud, Calabuig, Castelló, Sanjuan, Silvestre, Vanyó, Vicent...

En aquest sentit, amb el plantejament de les indicades tres onades, vindríem a coincidir plenament amb el nombre d'etapes fixades per en James Casey a partir de l'estudi particular del cas de Pedralba (Camp del Túria), o també per en Ricardo Franch amb l'anàlisi de Corbera, que ben bé podrien fer-se extensives a la majoria dels casos valencians en els seus trets generals: una aflluència massiva de colons en el període en què es redacten la majoria de les cartes de població (1610-1611), seguida d'una etapa de forta renovació entre la primera generació de colons, devers l'any 1630 i, finalment, una etapa d'estabilitat i creixement de cada comunitat, que podríem situar en el període comprès entre el 1630 i el 1640; on les aportacions o emigracions són ja poc significatives.

Hem pogut observar, doncs, com la dinàmica de les poblacions estudiades s'emmarca dintre del context general, i així, els primers decennis es caracteritzaren per una forta inestabilitat i per continus trasbalsaments, on jugaren un paper destacat els vincles i xarxes de parentiu.

A més, no sempre els primers pobladors es mantingueren a les localitats que havien ocupat inicialment; recordem el cas dels Llàzer per exemple, que canviaran la residència a Muro. Tanmateix, un nucli de repobladors restaren a les terres on s'havien assentat des d'un primer moment. En molts casos, aquests havien estat beneficiats amb millors

establiments, ja que cal tenir present que no sempre varen ser igualitaris. De fet, un clar exemple els tindríem en el cas dels Balaguer a Gaianes. Per altra banda, dintre d'aquests que mantingueren la residència també trobem a aquells repobladors que incrementaren els seus patrimonis per transmissions o aliances familiars avantatjoses, com per exemple els Simó d'Alcosser.

Els interessos i motivacions d'aquests primers colons, com també dels protagonistes de les següents onades, són altre aspecte que se'ns presenta com una peça clau; i en el que pretenem aprofundir a llarg termini, no sols per estudiar el procés de repoblació o la mobilitat, sinó també per esbrinar les relacions socials i xarxes comercials que aleshores sembla s'intenten establir entre uns nuclis d'una important manufactura drapera, com ho eren Alcoi, Bocairent i Ontinyent, i els llocs recentement repoblats, on veïns d'aquestes viles de cristians vells s'havien establert intentant aprofitar les oportunitats ramaderes i agràries que aquests espais oferien al quedar abandonats pels seus antics propietaris. Recordem el paper jugat pels bocairentins Pere Gumiel, Tomàs i Agustí Belda, o fins i tot, el prevere mossèn Jeroni Ferris.

Per altra banda, i en línies generals, podem afirmar que un greu entrebanc per a l'èxit de la colonització va ésser, en molts de casos, l'escàs grau d'aplicació de les condicions d'establiment fixades en les cartes pobles i l'acaparament de terra per clients o criats dels senyors, terratinents i ciutadans. Però a més, observem en Alcosser un exemple bastant significatiu, on sembla que la vinculació i aplicació de les cartes pobles de Muro i Gaianes va anar en funció de la persona establerta i dels interessos que hi tenien, per una banda els repobladors, i per altra la casa comtal de Cocentaina. De fet, Pla Alberola apunta que al comtat de Cocentaina molts dels establerts beneficiats, eren criats del senyor, els quals es van fer amb una part important del gruix de les terres que havien de ser establides, no pas els repobladors. Per tot açò, i més, el cas d'Alcosser ens sembla una mica excepcional. Hom podria preguntar-se el perquè, i amb raó, però el fet de no tenir una carta pobla pròpia, i que a més no hi apareguen revisions posteriors ens fa pensar en corrupció i relacions fraudulentes entre els establerts i els administradors o recaptadors dels comtes de Cocentaina; i més tenint en compte les constants interrelacions i forts lligams dels veïns d'Alcosser amb els de Muro, però sobretot amb els de Gaianes.

En aquest sentit, creiem que el fet d'enfrontar-nos a l'estudi del procés de repoblació, ens ofereix una realitat molt més complexa que la del simple terme repoblador, que en principi agrupa a un mateix col·lectiu de gent. De fet, quan parlem de repobladors en genèric, ens referim a tots aquells colons arribats a una població per tal

d'establir-se allí. No obstant, si ens endinsem en l'observació de les fonts, tenim a molts d'aquests suposats repobladors que no ho són, sinó que simplement són hisendats o persones de confiança de l'administració comtat, per exemple, als qual se'ls recompensa el seu servei o bé es satisfà un pagament de deutes probablement censals, amb l'atorgament i concessió en emfiteusi d'una sèrie de béns. Com és el cas de les donacions realitzades en Alcosser a Francesc Satorre o Tomàs Blanes, i en Gaianes a Joan Blasco. Aquests, tampoc se'ls ha de considerar com a veïns, ja que normalment no solen residir en la localitat on se'ls han otorgat terres. Així doncs, caldrà diferenciar entre:

1. Emfiteutes: són tots aquells als quals se'ls cedeixen uns béns en règim d'emfiteusi, independentment de si tenen o no la seua residència en el lloc on estan situats els béns concedits.
2. Veïns: per la seua condició normalment recaptatoria, i segons les concepcions de l'època, aquests eren els caps de casa o cap de família, i a banda de ser emfiteuta, residia en la població.
3. Repoblador: tots els membres arribats a una localitat per establir-se i residir en aquesta, és a dir, tornar a poblar-la. En referir-nos a pobladors, podríem pensar que estem fent un ús quasi com a sinònim d'habitant. Tanmateix, si és així, caldria excloure als enfiteutes absentistes.

Altre aspecte a remarcar és la importància que tindran en el procés repoblador les rutes de comunicació existents amb pas per Muro i per Gaianes: una pel port d'Albaida i l'altra pel port de Salem; però també, les altres tres vies que comuniquen el comtat de Cocentaina amb la frontera castellana, la Marina i l'horta d'Alacant; una per l'estret d'Agres i Bocairent, altra per la baronia de Planes i l'última per Alcoi. Totes cinc, conformen els eixos de comunicació principal d'aquesta zona, que si bé tindran molt a veure amb el procés repoblador postmorisc, també influiran en major o menor mesura en les relacions socials i comercials. Una mobilitat explícitament constatada durant aquests primers trenta anys, amb pobladors que venen i se'n van o simplement canvien el domicili a un poble veí per diferents circumstàncies, contrastant amb el que s'estipula normalment a les cartes de població, i que ens complica la tasca i el seguiment d'unes famílies vingudes a repoblar els llocs que havien deixat a la força els seus anteriors habitants. A més, la coneixença d'aquests colons és imprescindible per arribar a extreure hipòtesis sòlides i interessants al respecte, com també, assabentar-nos d'on eren oriünds; tot a partir de la reconstrucció de les famílies, basant-nos en l'exhumació i encreuament de diferents fonts documentals.

No debem oblidar tampoc, la magnífica informació que les fonts ens aporten al voltant del paisatge agrari, i que hem pogut veure, sobretot per la rellevància que no deixen de tenir. El fet de disposar, a partir de les fonts documentals, d'una instantània d'aquest paisatge agrari de primeries del segle XVII abandonat a la força pels moriscos, i amb el què es trobaren els primers repobladors, ja és del tot suggeridora; però per què? Doncs, perquè ens permet fer-nos una idea de paisatge existent al segle XVI i XVII, però a més, ens permet observar el parcel·lari, la seua distribució, com també, la seua fragmentació. A més, ens presenta l'oportunitat d'introduir-nos en la possibilitat d'investigar aspectes com l'extensió de la propietat morisca, els conreus o els sistemes de reg, per posar alguns exemples. Tots aquests aspectes, que estudiats de forma pormenoritzada i més a fons del que ací hem tractat, ens permeten ampliar la coneixença i comprensió d'aspectes que ben bé ajuden a entendre la repoblació i als repobladors, com ho és la fossilització observada d'estructures parcel·làries anteriors; però també, el mateix entorn rural, paisatgístic i agrícola d'ara i d'abans.

Per últim, cal concloure que la dinàmica demogràfica que s'observa i constatem a grans trets a Gaianes i Alcosser al llarg d'aquest període, salvant les deficiències i mancances documentals, juntament amb les característiques generals del procés repoblador, s'inclouen dintre del context general assenyalat per Manuel Ardit per al conjunt del territori valencià durant el segle XVII, i per tant, podríem extrapolar-la a la resta del comtat de Cocentaina.

PART IV

BIBLIOGRAFIA, ANNEXOS I APÈNDIX DOCUMENTAL

Bibliografia.

ALABAU CALLE, José Antonio, “De la Qustantaniya islámica a la Cocentina Cristiana” en *Els musulmans al Comtat*, Centre d’Estudis Contestants, Cocentina, 2009, pp. 53-68

ALEMANY GARCIA, Salvador; *Les cartes de poblament de l’Atzúbia i Forna*, Oliva, Institut d’Estudis Comarcals de la Marina Alta i l’Ajuntament d’Atzúbia – Forna, 2012.

ARDIT LUCAS, Manuel; *Els homes i la terra del País Valencià (segles XVI-XVIII)*, Barcelona, Curial, vol I i II, 1993.

-----; *Creixement econòmic i conflicte social. La foia de Llombai entre els segles XIII i XIX*, Sueca, Editorial Afers, 2004

-----; “Projecte de població i carta pobla de Vilamarxant”, *Mirades al camp del Túria*, 4/5, 2013

AZUAR, Rafael; “Los orígenes islámicos de Muro” en *Actes de les I Jornades d’Història Local a Muro*

BALDÓ LACOMBA, Marc; *Introducció a la història: praxi, estructura i canvi*, València, Universitat de València, 2011

BAÑÓ I ARMIÑANA, Ricard; *Manual de la història d’Alcoi*, Alcoi, Misèria i Companyia, 1999.

BARCELÓ TORRES, Mª Carmen; *Toponímia aràbiga del País Valencià: alqueries i castells*, Canals, Gráficas Castillo, 1983

BELANDO CARBONELL, Remedios; *Estudio demográfico de Monóvar (siglos XVI-XX)*, Alacant, Universitat d’Alacant – Caja de Ahorros Provincial de Alicante, 1980.

BENÍTEZ SÁNCHEZ-BLANCO, Rafael; “Justicia y Gracia: Lerma y los Consejos de la Monarquía ante el problema de la repoblación del Reino de Valencia” en *La Monarquía de Felipe III: los Reinos*, Volumen IV, Madrid, Fundación MAPFRE – Instituto de Cultura, 2008, pp. 255 – 332

-----; “Islam ocult, evangelització i repressió inquisitorial” en *Entre terra i fe. Els musulmans al regne cristià de València (1238 – 1609)*, València, Universitat de València, 2009, pp. 111 – 132

-----; “En les dues ribes” en *Entre terra i fe. Els musulmans en el regne cristià de València (1238 – 1609)*, València, Universitat de València, 2009, pp. 133 – 148

BERNABÉ GIL, David; “Quince años de estudios sobre el régimen senyorial valenciano en la Edad Moderna” en *Estudios sobre señorío y feudalismo: homenaje a Julio Valdeón*, coord. por Esteban Sarasa Sánchez i Eliseo Martín, 2010, pp. 197 -234

BERNABÉ PONS, Luís Fernando; *Los moriscos. Conflicto, expulsión y diáspora*, Madrid, Los Libros de la Catarata, 2009

BERNAT I MARTÍ, Joan Serafí, i **BADENES MARTÍN**, Miquel Àngel; *Crecimiento de la población valenciana (1609 – 1857): Análisis y representación de los censos demográficos*, Col·lecció Arxiu i Documents, n.º 11, València, Edicions Alfons el Magnànim – Diputació de València, 1994.

BORONAT I BARRACHINA, Pasqual; *Los moriscos españoles y su expulsión. Estudio histórico-crítico*, València, Impremta Vives i Mons, 2 vols., 1901 (edició facsímil, València, Llibreries París – València, 1991).

BRAUDEL, Fernand; *El Mediterráneo y el mundo mediterráneo en tiempos de Felipe II*, Fondo de Cultura Económica, Mèxic-Buenos Aires, 1987

BURNS, Robert I.; *Diplomatarium II*, València, Edicions 3 i 4, 1995

CALZADO ALDARIA, Antonio; “La Guerra Civil desde La Vall d’Albaida” en Girona Albuxec, Albert i Navarro, Javier (coord.), *Fa setanta anys: La Guerra Civil al País Valencià (1936-1939)*, València, Universitat de València, 2011, pp. 217 - 224

CÀRCEL ORTÍ, Maria Milagros; “La población de las diócesis valencianas a través de las relaciones ad limina (siglos XVI – XIX)” en *Estudis sobre la població del País Valencià*, València, vol. I, 1988, pp. 33-67.

CARO BAROJA, Julio; *Los moriscos del Reino de Granada: ensayo de historia social*, Madrid, Istmo, 1985.

CASEY, James; *El Regne de València al segle XVII*, Barcelona, Curial, 1981.

-----; *La terra i els homes. El País Valencià a l’època dels Austries*, Catarroja, Afers, 2005.

CATALÀ SANZ, Jorge A.; “Violencia nobiliaria y orden público en Valencia durante el reinado de Felipe III. Una reflexión sobre el poder de la nobleza y la autoridad de la monarquía”, *Estudis: Revista de Historia Moderna*, n.º 19, València, 1993

CATALÀ SANZ, Jorge A., i **URZAINQUI SÁNCHEZ**, Sergio; *La conjura morisca de 1570: la temptativa de alzamiento en Valencia*, València, Generalitat Valenciana, 2009

CAVANILLES I PALOP, Antonio José; “Observaciones sobre la historia natural, geografía, agricultura, población y frutos del Reyno de Valencia”, en *Las Observaciones de Cavanilles. Doscientos años después*; transcripció i textos de Julio Lacarra i Ximo Sánchez, pròleg de Jose M. López Piñero, amb introducció de Joan F. Mateu Bellés i epíleg de Vicent M. Rosselló Verger; València, Fundació Bancaixa Obra Social, 1997

CISCAR PALLARÉS, Eugenio; *Tierra y señorío en el País Valenciano (1570 – 1620)*, València, Del Cénia al Segura, 1977.

-----; *Moriscos, nobles y repobladores*, Paiporta, Institució Alfons el Magnànim, 1993

-----; *La Valldigna siglos XVI y XVII. Cambio y continuidad en el campo valenciano*, Col·lecció Investigacions 1, València, Diputació de València, 1997

-----; *Vida cotidiana en La Valldigna (siglos XVI – XVIII)*, Simat de la Valldigna, Edicions la Xara, 1998.

CORREDOR PEINADO, Pedro; “El Ràfol Blanch: la dificultat de seguir la pista a una alqueria independent” en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l’assimilació i el desterrament. Actes del Congrés 400 anys de l’expulsió dels moriscos* (Muro, octubre, 2009), Muro, Ajuntament de Muro, 2010, pp. 289 – 309

D.D.A.A., Benimantell. *La Vall de Guadalest 1611-2011*, Ajuntament de Benimantell – Diputació d’Alacant, Alacant, 2011.

DOMÍNGUEZ ORTÍZ, Antonio; *Moriscos: la mirada de un historiador*, Granada, Universidad y El Legado Andalús, 2009

EPALZA, Mikel; *Moros y moriscos en el levante peninsular*, introducción bibliográfica. Alicante, 1983.

-----; *Los moriscos antes y después de la expulsión*, Madrid, 1992.

ESCOLANO, Gaspar; *Década primera de la Historia de Valencia*, València, 1611. Edició facsímil publicada pel Departament d'Història Moderna, Universitat de València, 1972.

FELIPO ORTS, Amparo; “La conformación del señorío de Villatorcas (1668 – 1696)” en *Campo y campesinos en la España moderna. Culturas políticas en el mundo hispano*, Salamanca, Fundación de Historia Moderna, 2012, pp. 669 – 680.

FERRAGUD DOMINGO, Carmel; *El naixement d'una vila rural valenciana. Cocentaina 1245 – 1304*, València, Universitat de València – Ajuntament de Cocentaina, 2002.

FERRER NARANJO, Pau; “Los moriscos de la Corona de Aragón. La propiedad morisca en los realengos de Valencia en 1609” en *Pedralbes: Revista d'Història Moderna*, núm. 2, 1982, pp. 239-247

FULLANA MIRA, Luis (fra); *Historia de la Villa y Condado de Cocentaina*, València, 1920.

FURIÓ DIEGO, Antoni; “Senyors i senyories al País Valencià al final de l'edat mitjana” en *Revista d'Història Medieval*, núm. 8, València, 1997, pp. 109-151.

FUSTER I ORTELLS, Joan; “Pròleg al llibre *Economia agrària i història local. I Assemblea d'Història de la Ribera*”, València, IVEI Alfons el Magnànim, 1981

GARCIA CÀRCEL, Ricardo; “La historiografía sobre los moriscos espanyoles. Aproximación a un estado de la cuestión” en *Estudis: Revista de Historia Moderna*, n.º 6, 1977, pp. 71-100

GARCIA MARTÍNEZ, Sebastià; *Valencia Bajo Carlos II: bandolerismo, reivindicaciones agrarias y servicios a la monarquía*, Villena, Ayuntamiento de Villena, 1991.

GIL OLCINA, Antonio; *La propiedad señorial en tierras valencianas*, València, Del Cenia al Segura, 1977.

-----; *Singularidades del régimen señorial valenciano. Expansión, declive y extensión de la señoría directa*, Publicaciones Universidad de Alicante, Sant Vicent del Raspeig, 2012

GIMÉNEZ FONT, Pablo; “El paisatge morisc del comtat” en *Els musulmans al Comtat*, Cocentaina, Centre d'Estudis Contestants, 2009, pp. 171-179

GLICK, Thomas F.; “Agricultura morisca” en *Entre terra i fe. Els musulmans en el regne cristià de València (1238 – 1609)*, València, Universitat de València, 2009, pp. 237 - 248.

GÓMEZ BENEDITO, VICENTE; *El ocaso de los dominios valencianos de los Medinaceli. El tránsito del Antiguo Régimen al Liberalismo en los estados señoriales de Segorbe, Dénia y Aitona*, Publicacions de la Universitat de València i Ajuntament de Sogorb, València, 2017

GOZÁLBEZ ESTEVE, Elia; *El señorío de Benilloba*, Caja de Ahorros de Alicante y Murcia, Alcoi, 1985.

-----; “Repoblación y repobladores (s. XVII – XVIII)” en *Actes de les I Jornades d’història local de Muro*, Alcoi, Institut d’Història l’Almoroig i l’Ajuntament de Muro, 2005, pp. 67 – 158

-----; *Carta Pobla de Muro, 26 abril 1611*. Estudi preliminar i transcripció. Editat per Ajuntament de Muro. Muro, 2015.

GRAU ESCRIHUELA, Antoni F.; *Domini i propietat a la Marina Alta. Dénia, Xàbia i El Verger, segles XV-XIX*, Beca d’Investigació Ajuntament de Dénia, núm. 2, Alacant, Ajuntament de Dénia, 2001.

GUICHARD, Pierre; *Al-Andalus frente a la conquista cristiana*, València, Biblioteca Nueva, Universitat de València, 2001

GUINOT I RODRÍGUEZ, Enric, SELMA CASTELL, Sergi; “L’estudi del paisatge històric de les hortes mediterrànies: una proposta metodològica” en *Revista d’Etnologia*, nº 3, València, Museu Valencià d’Etnologia, 2008, pp. 101–124

GUINOT RODRÍGUEZ, Enric; ARDIT LUCAS, Manuel (eds.) (2015) *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, Col·lecció Fonts Històriques Valencianes, 62a. PUV, Universitat de València. València.

-----; (2016) *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, Vol. II. Col·lecció Fonts Històriques Valencianes, 62b. PUV, Universitat de València. València.

-----; (2017) *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, Vol. III. Col·lecció Fonts Històriques Valencianes, 62c. PUV, Universitat de València. València.

HALPERIN DONGHI, Tulio; *Un conflicto nacional: moriscos y cristianos viejos en Valencia*, València – Granada – Saragossa, Universitat de València – Universidad de Granada – Universidad de Zaragoza, 2008. (1ª ed. Buenos Aires, Facultad de Filosofía y Letras, 1955; 1ª ed. Espanyola, València, Institució Alfons el Magnànim, 1980).

HINOJOSA MONTALVO, José; “Arriendo de los lugares de Alcocer y del Rafal” en *Los Caminos de la Lengua: Estudios en Homenaje a Enrique Alcaraz Varó*, Alacant, Universitat d’Alacant, 2010, pp. 1091 – 1106

IMÍZCOZ BEUNZA, José María; “Redes sociales y correspondencia epistolar. Del anàlisis cuantitativo de las relaciones personales a la reconstrucción de redes egocentradas” en *Redes 21*, núm 4, Madrid, 2011, pp. 98 – 138.

LAPARRA LÓPEZ, Santiago; *Los Borja y los moriscos. Repobladores y terratenientes en la huerta de Gandía tras la expulsión de 1609*, València, IVEI, 1992.

-----; “Sobre las causas de la expulsión de los moriscos” en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l’assimilació i el desterrament. Actes del Congrés 400 anys de l’expulsió dels moriscos* (Muro, octubre, 2009), Muro, Ajuntament de Muro, 2010, pp. 143 -170

LAPEYRE, Henri; *Geografía de la España Morisca*, Biblioteca de Estudios Moriscos, Granada i Saragossa, Universitat de València, 2009

LLIBRER ESCRIG, J. Antoni; *Industria textil y crecimiento regional: la vall d’Albaida y el Comtat en el siglo XV*, Universitat de València, 2014.

LOMAS CORTÉS, Manuel; “L’expulsió” en *Entre terra i fe. Els musulmans en el regne cristià de València (1238 – 1609)*, València, Universitat de València, 2009, pp. 149 – 167

-----; *El puerto de Dénia y el destierro morisco (1609-1610)*, València, Universitat de València, 2009.

-----; *El proceso de expulsión de los moriscos de España (1609-1614)*, Biblioteca de Estudios Moriscos, núm. 8, Universitat de València, Universidad de Granada, Universidad de Zaragoza , 2016.

MARTINEZ ALMIRA, Magdalena; **PAYÀ SELLÉS**, Jorge; **MARCOS FUSTER**, Noelia, *Visitas Pastorales a la Parroquia de Sant Joan d’Alacant (XVII)*, Sant Joan, 1606-1679. Estudi preliminar, codicològic i dels segells amb transcripció i regest de textos. Editat per Ajuntament de Sant Joan. Elx, 2001

MAS I FORNERS, Antoni, i **MONJO I MASCARÓS**, Joan-Lluís; *Per poblar lo regne de València... L’emigració mallorquina al País Valencià en el segle XVII*, Col·lecció Els Camins de la Quimera, Binissalem, Conselleria de presidència de les Illes Balears, 2002.

MAS I FORNERS, Antoni, **MONJO I MASCARÓS**, Joan-Lluís, i **MAS I MARTÍ**, Josep; *Llíber i Llucmajor. Les arrels històriques d'un agermanament*, Benissa, Ajuntaments de Llíber i Llucmajor, 2006.

MENÉNDEZ FUEYO, Jose Luís; “*Construatis domos et hedificia vestra*. Los procesos de construcción en la Cocentaina medieval durante el dominio de la casa de Llúria (ss. XIII-XIV)” en *Arqueología y Territorio Medieval*, 22, 2015. pp. 79-120;

MOMBLANCH GONZÁLBELZ, F. (1993) *Historia de la villa de Muro*. Edita l'Ajuntament de Muro, Alcoi.

PIQUERAS, Juan: “Geografia de la població morisca al regne de València al començament del segle XVII” en *Entre tierra y fe. Los musulmanes en el reino cristiano de Valencia (1238-1609)*, València, Universitat de València, 2009.

PELLICER I BATALLER, Joan; *De la Mariola al Mar. Viatge pel riu Serpis*, Bellreguard, Col·lectiu de Mestres de La Safor, 1997.

PERCEVAL, Jose Maria; “La situación actual de las investigaciones sobre los moriscos: nuevas visiones y retos del siglo XXI” en *Diversidad*, n. 5, 2012, pp. 1-21

PÉREZ MEDINA, Tomàs; “Relacions agràries de classe a les cartes de poblament de 1611 del migjorn valencià” en *Associació Recerques. Història, Economia, Cultura*, Recerques, nº69, 2014, pp. 131-162

PÉREZ I PAVIA, Gonçal; *Carta Pobla de Gaianes*, Muro, Ajuntament de Gaianes, 2006

-----; “Gaianes al segle XVI” en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l'assimilació i el desterrament. Actes del Congrés 400 anys de l'expulsió dels moriscos* (Muro, octubre, 2009), Muro, Ajuntament de Muro, 2010, pp. 255 - 277

PLA ALBEROLA, Primitivo; “Benillup 1609-1630: alternativas y dificultades de una repoblación” en *Anales de la Universidad de Alicante. Historia Moderna*, nº 1, Alacant, 1981, pp. 171-203

-----; *La población del marquesado de Guadalest en el siglo XVII*, Alacant, Publicacions de l'Institut d'Estudis Alacantins, Serie I, Número 87, 1984.

-----; “Hambre, peste y guerra: los embates de la muerte en el condado de Cocentaina (1609 – 1709)” en *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, nº5, Alacant, 1985, pp. 67 - 126

-----; *Las cartas pueblas del condado de Cocentaina*, Alacant, Institut de Cultura Juan Gil-Albert, 1986

-----; “Los movimientos migratorios en el Condado de Cocentaina tras la expulsión de los moriscos” en PÉREZ APARICIO, Carme (ed.) *Estudis sobre la població del País Valencià*, València, S.E.P.P.V., Vol. I, 1988, pp. 301 - 314

-----; “Despoblación y repoblación. La crisis del XVII en el Cuartel de La Marina y Las Montañas” en *Actas del II Congreso de la Asociación de Demografía Histórica, Alacant, abril de 1990*, coord. Vicente Gozábez Pérez, Antonio Eiras Roel, Massimo Livi-Bacci, Jordi Nadal Oller, Josep Bernabeu Mestre, vol. 3 (*Evolución demogràfica bajo los Austrias*, coord. per Jordi Nadal Oller), 1991

-----; La jurisdicción alfonsina como aliciente para la recolonización del territorio”, en *Revista de Historia Moderna*, Sant Vicent, 1993, pp. 79-140.

-----; “El funcionamiento de las instituciones locales en un lugar de moriscos: Muro en vísperas de la expulsión”, *Revista de Historia Moderna: Anales de la Universidad de Alicante*, nº 19, Sant Vicent del Raspeig, 2001, pp. 123-164

-----; “Notas sobre la historia de Muro a lo largo del siglo XVI” en *Actes de les I Jornades d’Història local de Muro*, Muro, Ajuntament de Muro – Institut d’història l’Almoroig, 2005, pp. 29 – 48.

-----; “Señorío y repoblación a fines del siglo XVIII. Dificultades tras la fundación del Lugar Nuevo de San Rafael (1773)” en *Campo y campesinos en la España moderna. Culturas políticas en el mundo hispano*, Salamanca, Fundación de Historia Moderna, 2012, pp. 497 – 509

REGLÀ I CAMPISTOL, Joan; *Estudios sobre los moriscos*, Col·lecció Ariel quincenal, Barcelona, Editorial Ariel, 1974 (3era edició, i pròleg de Joan Fuster).

REIZÁBAL GARRIGOSA, Mª Socorro, “La familia valenciana de los Juliá, de mercaderes a señores de la baronía de Benidoleig (1565-1637)”, *Estudis. Revista de Historia Moderna*, nº 18, 1992, pp. 59-75.

RICHART MOLTÓ, Juan (coord.); *El Comtat a l’època medieval (s. XIII-XV)*, Centre d’Estudis Contestants, Cocentaina, 1992.

RUIZ TORRES, Pedro; *Señores y propietarios. Cambio social en el sur del País Valenciano (1650-1850)*, València, IVEI, 1981.

SALVADOR ESTEBAN, Emilia; “Bandos y fórmulas de solidaridad. La instrumentalización de las rivalidades de los poderosos de la corona”, en **CLARAMUNT RODRÍGUEZ**, Salvador (coord.) *El món urbà a la Corona d’Aragó, del 1137 als decrets de Nova Planta: XVII Congrés d’Història de la Corona d’Aragó* [Barcelona, Poblet, Lleida, 7 al 12 de desembre de 2000], I, 2003, pp. 19 – 34

SÁNCHEZ ALÉS, Fco Javier, i **SILVESTRE PÉREZ**, Sergi; “Notes al voltant de les elits rurals d’Alcoi: el llinatge dels Valls”, article inèdit, 2012.

SANTONJA I CARDONA, Josep Lluís; “La tragedia morisca. De la conversió a l’expulsió dels moriscos valencians” en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l’assimilació i el desterrament*. Actes del Congrés 400 anys de l’expulsió dels moriscos (Muro, octubre, 2009), Muro, Ajuntament de Muro, 2010, pp. 87 – 141

SANZ DE BREMOND Y MAYANS, Ana; *Benilloba morisca y cristiana: historia de una evolución social*, tesi doctoral en línia, dirigida per la Dr. Na Magdalena de Pazzis Pi Corrales, Universidad Complutense de Madrid, Madrid, 1998

SERNA, Justo, i **PONS**, Anaclet; “En su lugar. Una reflexión sobre la historia local y el microanálisis”, en **RUIZ CARNICER**, Miguel Ángel i **FRÍAS CORREDOR**, Carmen (coord.), *Nuevas tendencias historiográficas e historia local en España, Actas del II Congreso de Historia Local de Aragón (Huesca, 7 al 9 de julio de 1999)*, Huesca, Instituto de Estudios Altoaragoneses, 2001, pp. 73-92

SILVESTRE PÉREZ, Sergi; “Notes sobre l’Alcosser dels segles XIII al XVII: mudèjars i moriscos” en *Conversos i Expulsats. La minoria morisca entre l’assimilació i el desterrament*, Muro, Ajuntament de Muro, 2010, pp. 197 – 232

-----; “Aproximació a l’estudi dels testaments en els segles XVII i XVIII: els alcosserins davant la mort”, treball inèdit, 2011.

-----; “Els orígens dels Sanjuan a Alcosser” en *Revista de Festes d’Alcosser*, Muro, Ajuntament d’Alcosser, 2011, pp. 6 -8

-----; “Joseph Marín, un gaianer de les quadrilles de Pedro Ponce i Martín Muños. Últim terç del segle XVII”, treball inèdit, 2013

-----; “Aproximació al parcel·lari rural d’Alcosser i Gaianes: localització i evolució dels principals conreus (segles XVI i XVII)”, Treball inèdit, 2013.

-----; “Els orígens dels Silvestre a Alcosser” en *Revista de Festes d’Alcosser*, Muro, Ajuntament d’Alcosser, 2013, pp. 7 - 15

-----; “Notes inicials per a l’estudi i posada en valor del nostre paisatge rural i agrari: els regs de Setla i del Ràfol d’Alcosser, en *Revista de Festes de Setla*, Muro, Ajuntament pedani de Setla de Nunyes, 2013, pp. 10 – 13.

-----; *El procés repoblador postmorisc al Comtat de Cocentaina: entre la mobilitat i la consolidació. Una perspectiva local a partir de l’estudi de les localitats d’Alcosser i Gaianes*, tesi de màster defensada a la Universitat de València, 2013

-----; “Setla al testament de mossèn Hieroni Ferriz (1616): notes al voltant de la repoblació postmorisca”, *Revista Festes de Setla*, 2014.

-----; “Noves aportacions al voltant de les repoblacions postmorisques: la Carta Pobla de Setla (1609)”, dintre de *Alberri: Quaderns d’investigació del Centre d’Estudis Contestants*, nº 24, Centre d’Estudis Contestants, Cocentaina, 2014, pp. 27-72

-----; “El memorial de deutes de 1609: una primera aproximación a las relaciones entre cristianos viejos y moriscos en el condado de Cocentaina” en *Identidades Cuestionadas. Coexistencias y conflictos interreligiosos en el Mediterráneo (ss. XIV-XVIII)*, Universitat de València, València, 2016, pp. 179-188

-----; “Notes inicials entorn a la participació bocairentina en la repoblació postmorisca de la vall de Cocentaina”, *IV Congrés d’Estudis de la Vall d’Albaida* (Actes), Estudis Comarcals 4, Institució Alfons el Magnànim, pp. 479-498

TEROL I REIG, Vicent; “L’expulsió dels moriscos a la vall d’Albaida” (*en premsa*)

TORRES MORERA, Juan Ramon; *Repoblación del reino de Valencia tras la expulsión de los moriscos*, València, Publicacions de l’arxiu Municipal de València, sèrie 3ª, estudis monogràfics, 1969.

TORRÓ ABAD, Josep; *Poblament i espai rural: transformacions històriques*, València, Institució Alfons el Magnànim, 1990.

-----; “El urbanismo mudéjar como forma de resistencia: Alquerías y morerías en el reino de Valencia (siglos XIII-XVI)” en *VI Simposio internacional de Mudejarismo*, Teruel, 16-18 de septiembre de 1993. Actes, 1995

-----; *El naixement d'una colònia: dominació i resistència a la frontera valenciana (1238 – 1276)*, València, Publicacions de la Universitat de València, 2006

-----; “Vall de Laguar. Asentamientos, terrazas de cultivo e irrigación en las montañas del Sarq al-Andalus: un estudio local”, en *Recerques del Museu d'Alcoi*, nº 16, Alcoi, 2007, pp. 151 – 182.

-----; “Formes de poblament i urbanisme. Com s'organitzaven els llocs d'habitació dels musulmans del regne de València (segles XIII – XVI)” en en *Entre terra i fe. Els musulmans en el regne cristià de València (1238 – 1609)*, València, Universitat de València, 2009, pp. 201 – 218

-----; “Els camperols musulmans del Regne de València: de la conquesta a la conversió” en *Els musulmans al Comtat*, Centre d'Estudis Contestants, Cocentaina, 2009, pp. 27-38

TORRÓ ABAD, Josep, i **FERRER MARSET**, Pere; “La societat andalusí al comtat” en *Els musulmans al Comtat*, Centre d'Estudis Contestants, Cocentaina, 2009, pp. 69-84

TORRO GIL, Lluís; *Abans de la indústria. Alcoi als inicis del sis-cents*, Murcia, Universitat d'Alacant i l'Institut de Cultura Joan Gil-Albert, 1994.

-----; *La reial fàbrica de draps d'Alcoi (segles XVI al XVIII)*, Alcoi, Institut de cultura Juan Gil-Albert, 1996.

YUNÉN ZOUAIN, Rafael Emilio; “Las historias locales: su importancia para el desarrollo comunitario” en *CLIO*, nº165, 2003.

VALLDECABRES RODRIGO, Rafael; *El cens de 1510. Relació dels focs valencians ordenada per les Corts de Montsó*, València, Universitat de València, 2002.

VICIANA, Martí de; *Crónica de la ínclita y coronada ciudad de Valencia*, València, 1566. Edició facsímil preparada per Sebastià Garcia Martínez, València, Universitat de València, 1972

VICIANO, Pau; *Els peus que calciguen la terra. Els llauradors del País Valencià a la fi de l'edat mitjana*, València, PUV, 2012

VIDAL BELTRÁN, Eliseo; “El cuaderno de un visitador de moriscos” en *Estudis: Revista de Historia Moderna*, n.º 8, València, 1979

VINCENT, Bernard; “La vida social i religiosa” en *Entre tierra y fe. Los musulmanes en el reino cristiano de Valencia (1238 – 1609)*, València, Universitat de València, 2009, pp. 363 – 374

Annexos.

Tot seguit, adjuntem uns annexos que poden servir-nos per a recolzar la comprensió d'alguns dels aspectes analitzats en els capítols 4, 5, 6, 7 i 8, com també a la resta de la tesi. No obstant, advertir que tan sols hem adjuntat les graelles o quadres que ens han semblat més interessants.

Índex:

- ◆ *Quadre 1.* Temàtica dels capítols i comparativa entre 4 cartes pobles del Comtat.
- ◆ *Quadre 2.* Notes metrològiques i equivalències.
- ◆ *Quadre 3.* Fitxes establiments individuals Gaianes (terres).
- ◆ *Quadre 4.* Fitxes establiments individuals Alcosser (terres).
- ◆ *Quadre 5.* Fitxes edificacions establertes en Gaianes (1613).
- ◆ *Quadre 6.* Fitxes edificacions establertes en Alcosser (1616).
- ◆ *Quadre 7.* Evolució dels batejats, soterrats i casats a Alcosser i Gaianes

Quadre 1

Taula comparativa dels capítols de les Cartes de Poblament del Comtat

Continguts	Muro	Raval	l'Alcúdia	Gaianes
Pagament de delmes i primícies	1	1	1	1
L'altar major és del comte	2	2	2	2
Els béns de la mesquita	3	3	3	3
Terres de altres senyories	4	4	-	-
Obligació de residir en el lloc	5	5	4	4
Obligació de residència de cinc anys	6	6	5	5
Obligació d'avassallar-se	7	7	6	6
Condicions per canviar de domicili	8	8	7	7
Obligacions per als successors	9	9	8	8
Jurisdicció	10	10	9	9
Condicions per a l'establiment	11	11	10	10
Càrregues en cas de venda	12	12	11	11
Permís per a vendre	13	13	12	12
Prohibicions per a les cases	14	14	13	13
Fites i màrgens	15	15	14	14
Terres franques	16	16	15	15
Cases i terres no establertes	17	17	16	16
Terres no manifestades	18	18	17	17
Monopoli de venda de teles	19	19	18	18
Elecció d'oficials	20	20	19	19
Nomenament d'oficials	21	21	20	20
Condicions per a ser oficials	22	22	21	21
Consells Generals	23	23	22	22
Forma de votar en els Consells	24	24	23	23
Presidència dels Consells Generals	25	25	24	24
Clau de la porta de la cerca	26	26	-	-
Assumpció de causes	27	27	25	25
Part del comte en les penes	28	28	26	26
Una promesa del comte	29	29	27	27
Antics establiments	30	30	-	-
Censos del comú	31	31	-	-
Prohibició de noves sises	32	32	28	28
Exempts de sises i derrames	33	33	29	29
Regalies del comte i escrivania	34	34	30	30
Corredors i corredories	35	35	-	-
Mines d'algeps	36	36	67	66
Panaderia	37	37	31	31
Tenda	38	38	32	32
Forn	39	39	33	33
Molí fariner	40	40	34	34
Importació de farina	41	41	35	35
Prohibició de comprar fora tenda	42	-	-	-

Mercat i plaça pública	43	-	-	-
Taberna	44	-	-	-
Mesón	45	-	-	-
Carnisseria	46	42	36	36
Regalies lliures de taxes i peites	47	43	37	37
Teules i rajoles	48	44	38	38
Peita per les terres que es venguen	49	45	39	39
Abandonament de l'establiment	50	46	40	40
Obligacions de qui abandona	51	47	41	41
Pagament íntegre de peites i censos	52	48	42	42
Gra per a sembrar	53	49	43	43
El terç dels delmes	54	50	44	44
Aigües sobrants	55	51	45	-
Prohibició de crear noves hortes sense permís	56	52	46	45
El terç de les olives	57	53	47	46
Conreu de l'olivar i recol·lecció	58	54	48	47
Conrear primer els de partició	59	55	49	48
Conservar les oliveres i repoblar	60	56	50	49
Els terç de les noves oliveres	61	57	51	50
Olives de partició en casa del poblador	62	58	52	51
Obligació d'acudir a l'almàssera	63	59	53	52
Olives dels no residents	64	60	-	-
Prohibició de venda de les olives	65	61	54	53
La llenya de la poda	66	62	55	54
Prohibició de sembrar en certes terres sense	67	63	56	55
Obligació de replantar arbres secs	68	64	57	56
La meitat de la fulla de morera	69	65	58	57
La quarta part de les figues	70	66	59	58
Arbres fruitals	71	67	60	59
La quarta part del vi i la pansa	72	68	61	60
Prohibició plantar vinya sense permís	73	69	62	61
Ajudes als que planten vinya	74	70	63	62
Els fruits de la terra campa conforme allò acordat	75	71	64	63
Pagament del blat, olives, fulla i vi	76	72	65	64
Meitat de les canyes	77	73	-	-
Censos de les cases	78	74	66	65
Obligacions per als de Turballos / Penella	79	75	-	-
Camins	80	-	-	-
Drets d'aigua	81	-	-	-
Obligació de renunciar als Furs	82	76	68	67
Obligació complir les capitulacions	83	77	69	68
Manaments i imposició de penes	84	78	70	69
Antics privilegis	85	79	71	70
Perpetuitat de capitulacions	86	80	72	71
Jurament de fidelitat	87	81	73	72
Incompliment de capítols	88	82	74	73

Quadre 2

Notes metrològiques i equivalències.

Extret de:

ARDIT LUCAS, Manuel; *Els homes i la terra del País Valencià, segles XVI – XVII*,

Barcelona, Curials Edicions Catalanes, 1993, pp. 219 - 223

PÉREZ PAVIA, Gonçal; *Carta Pobla de Gaianes*,

Muro, Ajuntament de Gaianes, 2006, pp. 17-19

UNITATS DE SUPERFÍCIE

<i>Unitat</i>	<i>Equivalència</i>
Jovada	6 cafissades
Quartó	9 fanecades
Cafissada o jornal	6 fanecades
Fanecada	200 braces quadrades
Quartó de fanecada	50 braces quadrades
Almut	25 braces quadrades
Braça quadrada	81 pams quadrats (9 x 9)
1 fanecada (Comtat = València)	831 m ² = 0'0831 ha

UNITATS DE VOLUM

<i>Unitat</i>	<i>Equivalència</i>
Arrova (oli)	30 lliures
Lliura (oli)	12 unces
Lliura d'oli (Comtat = València)	11,9 litres
Cafís	6 fanegues
Fanega	2 barcelles
Barcella	4 almuts
Almud	4 quarterons
Quarteró	2 mitges

La moneda de compte valenciana

1 Lliura = 20 sous = 240 diners

1 sou = 12 diners

Quadre 3

Fitxes establiments individuals Gaianes (terres).

Font: ADM-FBS. Secció Cocentaina, leg. 33, n. 2.

NOM	ALCAYNA, PERE		
<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta (f)</i>	<i>Secà (f)</i>	<i>Total general (f)</i>
3		9,5	9,5
56		10	10
92		24	24
93		7	7
113		12	12
129	2,76		2,76
143		2	2
197		13,5	13,5
254	0,3		0,3
263		7	7
290		14	14
390		15	15
395		13	13
Total general	3,06	127	130,06

NOM	BALAGUER, JUSEP major		
<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
7		4,5	4,5
8		3,5	3,5
52		10	10
53		21	21
104		14	14
112		12	12
133	1,2		1,2
136	1,8		1,8
196		15	15
255	0,3		0,3
380		30	30
381		20	20
Total general	3,3	130	133,3

NOM	BALAGUER, JUSEP menor		
<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
31		13	13
64		2	2
87		16	16
103	4,2		4,2
213		2	2
218		5	5
220		40	40
239	1,5		1,5
273		6	6
287		8	8
289		6	6
409		4	4
Total general	5,7	102	107,7

NOM	BALAGUER, JUSEP fill de Vicent	
<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>	
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
18	10,78	10,78
21	1,38	1,38
37	1,25	1,25
58	8,75	8,75
73	15	15
74	7,5	7,5
98	3	3
99	7,5	7,5
225	4	4
227	50	50
257	0,6	0,6
274	9	9
375	20	20
406	8	8
Total general	146,76	146,76

NOM	BALAGUER, LLUIS fill de Joseph
-----	--------------------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
12		1,5	1,5
46		12	12
95		20	20
105		18,55	18,55
121	2,16		2,16
123	4,2		4,2
223		14	14
226		5	5
304		4	4
305		6,25	6,25
372		8	8
373		8	8
Total general	6,36	97,3	103,66

NOM	BALAGUER, LLUIS fill de Vicent
-----	--------------------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
12		1,5	1,5
15		2,88	2,88
19		4	4
20		8,4	8,4
46		12	12
117		16,875	16,875
119	4,5		4,5
204		10	10
223		14	14
246	1		1
260		1,4	1,4
265		4	4
271		9	9
286		18	18
327		12	12
329		12	12
376		48	48
Total general	5,5	174,05	179,55

NOM	BALAGUER, MIQUEL
-----	------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
24	11,2	9,8	9,8
40		2,1	2,1
138			11,2
149		16	16
150		16	16
231		11	11
285		5	5
288		13	13
393		12	12
394		12	12
413		2	2
415		12	12
Total general	11,2	110,9	122,1

NOM	BALAGUER, PERE
-----	----------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
17	2,4	14,21	14,21
47		10,5	10,5
107		24,4	24,4
134			2,4
148		18	18
198		11,2	11,2
206		10	10
215		1	1
258			0,75
299		20	20
335		34	34
351		20	20
363		16	16
389		6	6
Total general	3,15	185,31	188,46

NOM	BALAGUER, VICENT fill de Joan
-----	-------------------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
4		12,5	12,5
14		3,75	3,75
68		7,2	7,2
69		14	14
70		9	9
76		1,5	1,5
96		9,6	9,6
116		16	16
120	4,5		4,5
195		32	32
233		6	6
250	1		1
261		3,4	3,4
323		34	34
324		20	20
353		12	12
354		8	8
417		4	4
Total general	5,5	192,95	198,45

NOM	BLASCO, JAUME
-----	---------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>	
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Total general</i>
109	84	84
Total general	84	84

NOM	ESTEVE, JUAN
-----	--------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
29		13	13
66		21	21
75		2,4	2,4
79		8	8
80		7,5	7,5
94		24	24
106		25	25
128	3		3
199		28	28
205		6	6
238	0,5		0,5
277		15	15
292		8	8
Total general	3,5	157,9	161,4

NOM	GIRONÉS, NICOLAU		
<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
22		15,3	15,3
137	4,08		4,08
152		42	42
153		41	41
157		25	25
160		1,35	1,35
187		15	15
188		24,5	24,5
189		12	12
190		15	15
209		5	5
210		3	3
211		3	3
259	0,5		0,5
318		13,5	13,5
319		20	20
Total general	4,58	235,65	240,23

NOM	LLÀZER, VICENT		
<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
2		8,5	8,5
83		30	30
127	3		3
164		1	1
174		39	39
217		50	50
247	1		1
289		16	16
307		3	3
355		2	2
384		20	20
387		18	18
388		12	12
Total general	4	199,5	203,5

NOM	LLOPIS, CEBRIÀ
-----	----------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
23		12,8	12,8
41		1,125	1,125
59		8,75	8,75
85		30	30
86		30	30
131	3		3
146	3	6	9
191		3	3
192		12	12
193		3	3
207		6	6
229		45	45
253		0,5	0,5
293		16	16
298		8	8
302		5	5
317		14	14
325		16	16
405		18	18
Total general	6	235,175	241,175

NOM	MARTÍNEZ, FRANCISCO
-----	---------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
28		11	11
36		19,5	19,5
62		8,1	8,1
82		10	10
132		3,54	3,54
200		24	24
214		3	3
253	0,05		0,05
256	0,25		0,25
264		4,5	4,5
269		4	4
272		6	6
401		20	20
402		4	4
Total general	0,3	117,64	117,94

NOM	MARTÍNEZ, MIQUEL
-----	------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
6		10,5	10,5
42		12,8	12,8
44		0	0
45		25,25	25,25
54		7,5	7,5
108		40	40
111		21	21
130	3		3
252	0,5		0,5
301		9	9
314		15	15
364		8	8
368		10	10
369		12	12
404		9	9
408		1	1
Total general	3,5	181,05	184,55

NOM	MIRALLES, PERE
-----	----------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>	
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
16	9	9
202	13	13
270	17,875	17,875
383	20	20
Total general	59,875	59,875

NOM	MIRALLES, PERE fill de Juan
-----	-----------------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>	
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
158	20	20
159	32	32
224	14	14
267	3	3
291	6	6
310	8	8
323	17	17
Total general	100	100

NOM	MIRALLES, VICENT
-----	------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
32		5,94	5,94
33		12	12
34		6	6
60		10,8	10,8
63		15	15
88		24	24
89		22	22
126	2,26		2,26
154		42,5	42,5
155		42,5	42,5
156		33	33
216		20	20
241	1		1
248		1	1
275		22	22
Total general	3,26	256,74	260

NOM	MONÇON, LLUIS
-----	---------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>	
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
57	10	10
186	2,25	2,25
204	2	2
262	5	5
297	12	12
Total general	31,25	31,25

NOM	PEREZ, MIQUEL, menor
-----	----------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
73		15	15
115		14,85	14,85
141		8,8	8,8
142	4,9		4,9
222		24	24
249	1		1
284		15	15
398		10	10
408		1	1
414		2	2
Total general	5,9	90,65	96,55

NOM	PEREZ, MIQUEL major
-----	----------------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>			
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>(en blanc)</i>	<i>Total general</i>
61		11		11
72		13,8		13,8
121	2,16			2,16
138	11,2			11,2
139		5,25		5,25
140		7		7
228		27		27
232		13		13
234		4,5		4,5
235		12		12
251	1,25			1,25
317		18		18
333		30		30
367		10		10
403		12		12
418			4	4
Total general	14,61	163,55	4	182,16

NOM	PEREZ, VÍDUA DE JOAN
-----	-----------------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
5		8	8
11		4,25	4,25
81		20	20
90		40	40
114		13,5	13,5
118	2,16		2,16
203		21	21
212		5	5
245	0,5		0,5
276		10	10
411		3	3
Total general	2,66	124,75	127,41

NOM	REIG, ANDREU
-----	--------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
50		5,5	5,5
55		12	12
57		8,25	8,25
65		3	3
67		2,4	2,4
124	2,4		2,4
194		21	21
236		5,75	5,75
237		4	4
242	1		1
266		4	4
320		10	10
349		30	30
356		4	4
370		6	6
371		10	10
386		16	16
396		8	8
412		6	6
Total general	3,4	155,9	159,3

NOM	RIDAURA, JAIME
-----	----------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
30		13	13
100		7,5	7,5
135	3		3
219		8	8
240	0,5		0,5
296		8	8
300		16	16
378		35	35
379		16	16
392		10	10
393		12	12
395		4	4
Total general	3,5	129,5	133

NOM	SEMPERE, JOSEPA vda d'Ausias Gironés
-----	--------------------------------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
27		6,75	6,75
37		1,25	1,25
244	0,5		0,5
318		13,5	13,5
Total general	0,5	21,5	22

NOM	SEMPERE, NOFRE
-----	----------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>	
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
9	11	11
10	9,5	9,5
221	28	28
308	6	6
360	5	5
361	4	4
362	24	24
399	24	24
400	24	24
407	6	6
410	3	3
Total general	144,5	144,5

NOM	VALLS, LLUIS
-----	--------------

<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la n°</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
26		10,4	10,4
38		1,25	1,25
51		8,4	8,4
125	2,76		2,76
194		21	21
268		10	10
306		3	3
315		8	8
331		20	20
332		25	25
357		3	3
396		3	3
397		13	13
416		8	8
Total general	2,76	134,05	136,81

NOM	VALLS, JOAN		
<i>Suma de Extensió total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Parcel·la nº</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
1		15,5	15,5
77		3	3
78		2,4	2,4
97		10	10
100		4,5	4,5
110		24	24
122	3,6		3,6
208		4	4
218		5	5
243	0,42		0,42
278		14	14
279		12	12
334		34	34
352		3	3
358		6	6
359		30	30
366		12	12
395		4	4
Total general	4,02	183,4	187,42

Quadre 4

Fitxes establiments individuals Alcosser (terres).

Font: ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2.

Nom Poblador	Balaguer, Jordi		
<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
6	3		3
15		18	18
19		2	2
35		0,5	0,5
37		0	0
41	7,82		7,82
42	0		0
49		2,5	2,5
73		16	16
79		4	4
85		16	16
92	6,19		6,19
100		20	20
103	5,32		5,32
109		15	15
134		8	8
Total general	22,33	102	124,33

Nom Poblador	Blanes, Thomas		
<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
17		10	10
30	3,825		3,825
31	3,825		3,825
43		8	8
86	22,965		22,965
87	0		0
89	0		0
90	0		0
94	8,265		8,265
95	0		0
130		20	20
(en blanc)			
Total general	38,88	38	76,88

Nom Poblador	Çatorre, Francesc
--------------	--------------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>	
<i>Nº Parcela</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
83	8	8
Total general	8	8

Nom Poblador	Estevan, Catalina vídua de Pere Salvador
--------------	---

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
6	3		3
16	3,565		3,565
20	2,415		2,415
46		4	4
68		54	54
96	2,255		2,255
107		6	6
122		10	10
124		0	0
(en blanc)	4,08	0	4,08
Total general	15,315	74	89,315

Nom Poblador	Esteve, Francesc
--------------	-------------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
7	6		6
18		20	20
37	1,64		1,64
46	3,75		3,75
49	1,49		1,49
68	13,655		13,655
93		30	30
107	9,3		9,3
108	0		0
Total general	35,835	50	85,835

Nom Poblador	Fabra, Pere
--------------	--------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
35	1,79		1,79
57		8	8
66	12,4		12,4
67	0		0
68	8,315		8,315
70	1,525		1,525
85	5,89		5,89
96		50	50
110	4,03		4,03
124		6	6
Total general	33,95	64	97,95

Nom Poblador	Garcia, Joseph
--------------	-----------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
9	13,28		13,28
11	0	10	10
12	11,62		11,62
25	7,475		7,475
28	0		0
29	0		0
39		3,75	3,75
40		2	2
60		18	18
61		0	0
74	0		0
75	6,655		6,655
76	0		0
77	0		0
101		30	30
108		6	6
(en blanc)	0		0
Total general	39,03	69,75	108,78

Nom Poblador	Guillem, Joan
--------------	----------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
21	5,2		5,2
22	0		0
23	4		4
56		6	6
78	5,7		5,7
91		30	30
102	1,07		1,07
117		8	8
Total general	15,97	44	59,97

Nom Poblador	Llàzer, Vicent fill de Vicent de Gaianes
--------------	---

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
33	7,39		7,39
34	0		0
36		1,5	1,5
121		4	4
125		12	12
Total general	7,39	17,5	24,89

Nom Poblador	Marin, Anton
--------------	---------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
5	3		3
13		7	7
27		8	8
28		12	12
48	5,89		5,89
50	0		0
80		8	8
127		30	30
(en blanc)		0	0
Total general	8,89	65	73,89

Nom Poblador	Marín, Francesc
--------------	------------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
5	2,77		2,77
12		8	8
62	11,885		11,885
63	0		0
64	0		0
65	0		0
91	5,14		5,14
95		16	16
120		6	6
Total general	19,795	30	49,795

Nom Poblador	Marin, Joan
--------------	--------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
10	4,5		4,5
43	4,5		4,5
81		16	16
83	2,195		2,195
89		30	30
91	0		0
104		20	20
Total general	11,195	66	77,195

Nom Poblador	Perez, Miquel
--------------	----------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
7	3		3
15	5,03		5,03
17	0		0
38	13,2		13,2
45		79	79
48		0	0
51		9	9
53		0	0
119		6	6
126		22	22
Total general	21,23	116	137,23

Nom Poblador	Planelles, Josepa vídua de Geroni Sala
--------------	---

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
14		14	14
24	3,565		3,565
50		6	6
53	2,125		2,125
54	1,49		1,49
98	6		6
132		8	8
(en blanc)	0		0
Total general	13,18	28	41,18

Nom Poblador	Planelles, Pere		
<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
7		12	12
14	7,515		7,515
33		4	4
56	2,77		2,77
60	2,075		2,075
62		38	38
63		0	0
94		50	50
97	3,365		3,365
106	1,49		1,49
122		12	12
123	2,275	0	2,275
142		4,5	4,5
143		0	0
Total general	19,49	120,5	139,99

Nom Poblador	Planelles, Vicent		
<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
1		14	14
18	1,4		1,4
19	2,79		2,79
47	4,405		4,405
51	0		0
52		9	9
71		70	70
77		10	10
78		0	0
116		12	12
(en blanc)			
Total general	8,595	115	123,595

Nom Poblador	Sala, Dorotea vídua de Frances Planelles
--------------	---

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
16		9	9
20		7	7
26	3,16		3,16
38		1,5	1,5
57	1,785		1,785
58	1,47		1,47
59	1,89		1,89
71	6,31		6,31
72	0		0
73	0		0
74		48	48
106		24	24
110		13	13
111	5,88	0	5,88
126		6	6
(en blanc)	2		2
Total general	22,495	108,5	130,995

Nom Poblador	Sanjuan, Miquel
--------------	------------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
13	3,21		3,21
26		7	7
27	5,47		5,47
29		12	12
58		8	8
79	4,235		4,235
103		30	30
(en blanc)		0	0
Total general	12,915	57	69,915

Nom Poblador	Simó, Miquel major
--------------	---------------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
8	6		6
10		16	16
30		12	12
31		0	0
32		0	0
44	3,705		3,705
45	0		0
99	2,12		2,12
100	5,88		5,88
101	0		0
Total general	17,705	28	45,705

Nom Poblador	Valls, Joan menor
--------------	--------------------------

<i>Suma de Extensió Total</i>	<i>Tipus terra</i>		
<i>Nº Parcela</i>	<i>Horta</i>	<i>Secà</i>	<i>Total general</i>
10	4,5		4,5
21		53	53
22		0	0
23		0	0
24		0	0
25		0	0
38	6,6		6,6
39	0		0
40	0		0
64		18	18
68	0		0
97		20	20
104	7,21		7,21
105	0		0
112		6	6
Total general	18,31	97	115,31

Quadre 5

Fitxes edificacions establertes en Gaianes (1613).

Font: ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2.

<i>Cognoms, Nom (Poblador)</i>	Tipus d'immoble				Total general
	<i>Casa</i>	<i>Corral</i>	<i>Corralet</i>	<i>Pallisa</i>	
ALCAYNA, PERE	1				1
BALAGUER, JOSEPH fill de Vicent	1				1
BALAGUER, JOSEPH major	1			1	2
BALAGUER, JOSEPH menor	1		1		2
BALAGUER, LLUIS fill de Vicent	1				1
BALAGUER, MIGUEL	1				1
BALAGUER, PERE	1				1
BALAGUER, VICENT fill de Joan	1	1			2
ESTEVE, JOAN	1				1
GIRONÉS, NICOLAU	1	2			3
LLÀZER, VICENT	1	1			2
LLOPIS, CEBRIÀ	1				1
MARTÍNEZ, FRANCÉS	1				1
MARTÍNEZ, MIQUEL	1				1
MIRALLES, PERE fill de Joan	1				1
MIRALLES, PERE fill de Pere	1				1
MIRALLES, VICENT	1	2			3
MONÇON, LLUIS	1				1
PÉREZ, MIQUEL major	1				1
PÉREZ, MIQUEL menor	1				1
PÉREZ, VÍDUA DE JOAN	1				1
REIG, ANDREU	1				1
RIDAURA, JAIME	1	1			2
SEMPERE, NOFRE	1				1
TEROL, JOAQUIN	1				1
VALLS, JOAN	1				1
VALLS, LLUIS	1		1		2
<i>Total general</i>	27	7	2	1	37

Quadre 6

Fitxes edificacions establertes en Alcosser (1616).

Font: ADM-FBS. *Secció Cocentaina*, leg. 33, n. 2.

Tipus d'immoble

<i>Cognoms, Nom (Poblador)</i>	<i>Casa</i>	<i>Corral</i>	<i>Cups (2)</i>	<i>Total general</i>
BALAGUER, JORDI	1			1
BLANES, THOMAS	1			1
ÇALA, DOROTHEA (vídua de Frances Planelles)	1			1
ESTEVEAN, CATALINA (vídua de Pere Salvador)	1			1
ESTEVE, FRANCÉS	1			1
FABRA, PERE	1			1
GARCIA, JOSEPH	1	1		2
GUILLEM, JOAN	1	1		2
LLÀZER, VICENT	1			1
MARÍN, ANTON	1			1
MARÍN, FRANCÉS				
MARÍN, JOAN	2			2
MIRALLES, VICENT				
NE (no establertes)				52
PÉREZ, MIQUEL				
PLANELLES, JOSEPA (vídua de Geroni Çala)	1			1
PLANELLES, PERE	1			1
PLANELLES, VICENT	2			2
SANJUAN, MIQUEL	2			2
SIMÓ, MIQUEL major	1			1
VALLS, JOAN menor	1			1
Total general	20	2		74

Quadre 7

Batejos, soterrars i casaments (segle XVII)

Alcosser i Gaianes.

Font: APG. *I i II Quinque Libri (1631-1668) i (1668-1698)*

APA. *I Quinque Libri (1668 – 1736)*

ALCOSSER

Anys	Batejos	Soterrars	Casaments
1625	-	-	1
1626	-	-	3
1627	-	-	1
1628	-	-	
1629	-	-	
1630	-	-	
1631	-	-	
1632	-	-	-
1633	-	-	-
1634	2	-	-
1635	2	-	-
1636	2	-	-
1637	5	-	-
1638	1	-	-
1639	3	-	-
1640	1	-	-
1641	3	-	-
1642	10	-	-
1643	5	-	1
1644	2	1	2
1645	6	1	2
1646	7	-	4
1647	3	-	3
1648	8	-	0
1649	12	-	1
1650	7	-	2
1651	13	-	-
1652	5	-	-
1653	9	-	-
1654	9	-	1
1655	10	-	0
1656	11	-	2
1657	8	-	1
1658	4	-	-
1659	1	-	-
1660	12	-	-
1661	6	-	4
1662	5	-	3

Anys	Batejos	Soterrars	Casaments
1663	9	-	-
1664	7	-	1
1665	6	-	-
1666	7	-	-
1667	6	1	3
1668	8	7	2
1669	2	4	3
1670	6	2	2
1671	5	3	3
1672	2	2	3
1673	6	3	2
1674	12	2	1
1675	5	-	1
1676	7	-	-
1677	7	5	-
1678	8	2	-
1679	6	3	2
1680	9	1	2
1681	8	1	1
1682	13	2	-
1683	6	3	-
1684	11	6	5
1685	8	1	-
1686	10	7	-
1687	11	11	1
1688	8	4	1
1689	9	4	2
1690	6	4	2
1691	11	6	1
1692	13	5	5
1693	9	2	3
1694	9	5	2
1695	9	3	2
1696	12	7	3
1697	8	7	1
1698	15	2	3
1699	9	3	2

GAIANES

Anys	Batejos	Soterrars	Casaments
1625	-	-	-
1626	-	-	-
1627	-	-	-
1628	-	-	-
1629	-	-	-
1630	1	-	-
1631	6	-	-
1632	0	-	-
1633	4	-	-
1634	7	-	-
1635	6	-	-
1636	5	-	-
1637	2	-	1
1638	5	-	2
1639	6	-	1
1640	0	-	0
1641	9	-	2
1642	10	-	2
1643	8	-	2
1644	1	-	1
1645	9	-	1
1646	11	-	0
1647	7	-	6
1648	10	-	3
1649	9	-	0
1650	13	-	2
1651	4	-	1
1652	8	-	4
1653	10	-	2
1654	5	3	3
1655	9	1	2
1656	8	-	1
1657	12	14	0
1658	7	-	4
1659	9	5	1
1660	7	1	-
1661	8	1	1
1662	5	1	1
1663	7	5	4
1664	9	2	1
1665	6	5	3
1666	15	1	1
1667	6	-	3
1668	8	-	0
1669	12	-	4
1670	8	-	2

Anys	Batejos	Soterrars	Casaments
1671	10	-	1
1672	12	-	1
1673	9	-	2
1674	12	-	1
1675	15	-	7
1676	6	-	1
1677	10	-	1
1678	8	-	-
1679	13	-	3
1680	9	-	7
1681	16	-	2
1682	14	-	1
1683	7	-	-
1684	8	5	-
1685	10	5	4
1686	9	6	2
1687	12	4	2
1688	17	5	3
1689	15	10	2
1690	14	6	4
1691	18	3	4
1692	10	13	3
1693	24	13	-
1694	16	5	3
1695	19	0	6
1696	10	6	1
1697	16	8	1
1698	11	4	2
1699	13	4	2

Apèndix documental.

Ans de passar a veure els documents que adjuntem en el present apèndix, cal ressenyar dos aspectes. Per una banda, que tan sols hem fet l'edició d'alguns dels documents que ens han paregut més interessants o significatius; i per altra, la necessitat d'especificar i deixar clars els criteris bàsics seguits en les transcripcions.

Criteris d'edició de documents

El principi general és l'estricta respecte del text i les grafies originals. Tot i això, a efectes de fer més intel·ligible el text hem normalitzat l'accentuació a tots els textos en vulgar, el desenvolupament d'abreviatures, la separació o unió de paraules i la puntuació, segons els criteris normatius moderns. Així mateix, als textos escrits en català, hem normalitzat — sempre que ha estat possible i sense vulnerar el principi general de respecte a la grafia — l'apostrofació. També hem restituit la dièresi i el guionet. En el cas que la contracció no es faja a l'actualitat li hem aplicat la norma general del punt volat "·". L'ús de majúscules es troba regulat per les normes generals de transcripció. Tractaments com ara el "don", "donya", "en " o "na" no apareixeran en majúscula. Si que hi apareixeran, si és el cas, altres com "Il·lustre" o "Excel·lentíssim". Els noms d'organismes públics apareixeran sempre en majúscula, no així els càrrecs. En el cas d'organitzacions polítiques com ara "regne", "ciutat" no apareixeran en majúscula sempre i quan s'acompanyen del nom o topònim.

En cas de no poder desenvolupar amb certesa una abreviatura, perquè presenta dubtes — cas de noms propis o de cognoms — les lletres afegides se introduiran entre parèntesi. Per exemple amb la B. Que potser, B(enet) o B(ernat). Les llacunes del text perquè el suport de paper s'ha fet malbé, si les hem pogut restituir les hem escrit entre claudàtors: []. Si no les hem resolt utilitzarem els claudàtors amb punts suspensius: [...]. Així mateix, en cas de dubte de la paraula transcrita hem col·locat a continuació el símbol (?). Els espais deixats en blanc per l'escrivà per oblit o per desconeixement els hem assenyalat de la següent forma: (*en blanc*). En cas d'error de l'escrivà a l'hora d'escriure una o diverses paraules ho hem fet de la següent forma. Hem escrit correctament la paraula per a la correcta comprensió del text i ho hem indicat a peu de pàgina acompanyat de (*sic.*) i la paraula original. Les omissions de lletres en una paraula o d'una paraula perquè tinga sentit el que s'escriu s'introduiran al text mitjançant el parèntesi: (). Hem regularitzat l'ús de les u i la v, de la i i la j, així com l'ús de la c i la ç. Així mateix hem simplificat les consonants dobles inicials.

En el cas de pragmàtiques i documents de l'estil d'aquestes, l'habitual apunt al marge de cada ítem, tant se val si es troben amb lletra d'impremta o manuscrita, s'introduiran encapçalant cada ítem entre claudators "[]" amb la finalitat de facilitar la lectura del text. Elements no gràfics s'indicaran entre parèntesis; per exemple (Escut). Els mots escrits en altra llengua diferent a la del text els hem posat en cursiva. La transcripció de cifres numèriques l'hem realitzada tal com apareixen a l'original, bé en cifres àrabis o romanes. En el cas de dur l'ordinal, ho indiquem en forma volada (M^oD^oLXXX^o). En el cas de cifres i dates numèriques col·locades entre dos punts, no cal mantindre'ls. Per exemple, “ M CC sous”.

Índex de documents

1	Capítols de nova població de Setla de Núnyes (1609)	313
2	Capítols de nova població de Muro (1611)	318
3	Capítols de nova població de Gaianes (1611)	339
4	Capítols de nova població del Ràfol Blanch (1626)	356
5	Capítols de nova població de l'Alqueria d'Asnar (1697)	361
6	Cartes nupcials entre Àgueda Joan i Miquel Sanjuan, de Bocairent.	368
7	Elecció de Justícia i magistratures locals de Muro.	369
8	Execució instada per Gaspar Sisternes contra Vicent Llàzer.	370
9	Execució instada per Joan Espí contra Jaume Planelles i altres.	371
10	Àpoca atorgada per Pere Fabra i muller, a favor de Cosme Aiz.	372
11	Venda atorgada per Vicent Llàzer i muller a favor de Pere Miralles.	373
12	Cessió atorgada per Pere Balaguer a Francisco Valls i Pere Mollà	374
13	Execució instada per Tomàs Planelles contra Francisco Rodrigo.	375
14	Establiment a favor de Cebrià Llopis (Gaianes).	377
15	Establiment a favor de Josep Balaguer, fill de Vicent (Gaianes).	378
16	Obligació d'Antoni Sanjuan, fill de Lluís, a Agustí Belda, fill de Tomàs.	379
17	Testament de Geroni Sala	380
18	Establiment a favor de Miquel Sanjuan (Alcosser)	382
19	Establiment a favor de Tomàs Blanes (Alcosser)	384
20	Inventari de béns de l'herència del difunt Francesc Satorre	387
21	Acte de capbreu realitzat per Miquel Sanjuan	390
22	Inventari de béns de l'herència del difunt Miquel Sanjuan	392

1609, octubre, 21. Setla.

Capítols de nova població del lloc de Setla de Nunyes, pactats i signats entre Jeroni Nunyes, senyor de Setla i Sempere, i els nous pobladors.

Notari, Cosme Eiximeno.

A. Arx. Mun. Ontinyent (AMO), PN, Cosme Eiximeno, 1609

Edicions:

- a. Silvestre Pérez, S., "Noves aportacions al voltant de les repoblacions postmorisques: la carta pobla de Selta (1609)", Alberri, núm. 24 (2014), pp. 62-67
- b. Guinot Rodríguez, E. i Ardit Lucas, M. (ed), Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII), doc. Núm. 87, (2015), pp. 188-193

(Creu)

*Die XXI mensis octobris, anno a Nativitate Domini MDC nono*⁵⁴⁹

In Dei nomine presentis, quod divina gracia humiliter implorata amen.

Noverint universi quod nos, dompnus Hieronymus Nunyes, miles, dominus locorum de Selha e Sanct Pere, in dicto loco de Selha repertus, parte ex una, Christoporus Thomas, Joannes Reig, Petrus Ribes, Onufrius Belsa, Sebastianus de Orries, Ludovicus Olzina, Onufrius Sanchiz, Petrus Sanchiz, Blasius Castello, Petrus Olzina, Thomas Sanchiz natu major, Petrus Calbo, Baptista Thomas, Ludovicus Sesplugues et Thomas Sanchiz natu minor, in dicto loco de Selha reperti, partibus ex altera.

Attendentes et considerantes ob mahometicorum et agarenorum huius regni Valencie eiectionem et expulsionem iussu domini nostri regis Philipi dictum oppidum de Selha desertum et absque vassallis et habitatores remansisse unde expedit de novo novisque habitatores providere ad coloniam eiusdem opidi et incrementum dicti regni ut ad impleatur ex gremio christiano sanctumque Evangelium confitentes Deique timentes subsdicti et fideles regne i magestati et domino dicti oppidi ea propter \pronon nova collonia et populatione dicti loci inter nos partes predictas asta in sita et [...] fuerunt capitula infrascripta lingua materna declarata et sunt que secuntur:

Capítols fets e fermats, havenguts y concordats, per y entre don Hierony Nunyes, cavaller, senyor dels llocs de Selha y Sant Pere de part una, Christopol Thomàs, Joan Reig, Pere Ribes, Nofre Belsa, Sebastián de Orries, Loís Olzina, Nofre Sànciz Pere Sànciz, Blay Castelló, Pere Olzina, Thomàs Sànciz major, Pere Calbo, Lois Sesplugues e Thomas Sanchiz menor, tots nous pobladors del dit lloch de Selha de part altra, sobre la nova població e habitació en lo dit lloch de Selha per rahó de la expulsió dels moriscos del present regne de València e senyaladament per los que vivien y habitaven en lo dit lloch de Selha en virtud dels reals manaments de la magestat del rei nostre senyor gloriosament regnant.

E primerament, és estat, pactat, avengut i concordat per y entre les dites parts que, ans de pendre posesió los dits nous pobladors de les cases y heretats del dit lloch de Selha que·s senyalaran a cascú dels dits nous pobladors, se hagen de avasallar aquells en lo

⁵⁴⁹ Al marge esquerre: ab protest de salari [...] els vassalls.

present lloc prestant los omenatges de fidelitat acostumats someten-se al for y jurisdicció del senyor del dit lloc qui de present és y per temps serà, en tant quant per furs del present regne li és permés lo exersisi de la jurisdicció alfonsina.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que los dits nous pobladors se hajan de obligar per si e per tots sos successors a residir continuament ab son domicili, cassa e cap major en dit lloch, e lo que faltará per temps de mig any contínuo en dita residència, perçonalment encórega en pena de comís de cassa y heretats, y que no puguén vendre ses casses y heretats a foraster algú que primerament aquell no se obligue a venir dins dos messos, avassallar-se en dit lloch y portar sa cassa y família ad aquell, sots pena de comís de cassa y heretats li seran venudes.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que així mateix los dits nous pobladors se hajan de obligar, per aquells y sos successors de coure en lo forn y comprar en la tenda, fleca o taverna, e carniceria de dit lloch sots pena de sexanta sous, per cascuna vegada que contrafaran. Y no res menys, que sempre y quant lo señor de dit lloch que hui és e per temps serà, edificant molí dins lo dit lloch eo terme de aquell, o en altra manera adquirirà algun molí dins terme de Cocentayna, tinguen obligació de moldre en aquell sots la mateixa pena.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts que la primera herada de forment e ordi de cascuna heretat de dit lloch se hajan de traure de tot montó, cascun any, abans de delmar, una barcella a corrent de forment e altra de ordi per a pagar lo salari del guardià, les quals hajan de colectar y guardar los jurats, per a pagar al guardià o guardians que per temps y haurà en dit lloch.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que los dits nous pobladors e tots sos successors en dit lloch, sien obligats de conservar, a ses pròpies despesses per sa part, lo açut y sèquia comuna del rech de dit lloch de Selha, Benifich, Benàmer y Alcocer, y les demés cèquies de les altres ortes del aigua de Muro. Açò emperò, entés y declarat que tostamps y quant se haurà de fer nova calçada o altra obra de cals y obres de vila en dita sèquia comuna y la part que tocarà del gasto al dit lloch de Selha exedirà suma de deu lliures, que en tal cas lo dit senyor que hui és e per temps serà sia tengut y obligat a refer a dits vehins de dit lloch de Selha la tercera part del que aquells hauran gastat e pagat per dita rahó exedint la dita suma de deu lliures.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que lo dit senyor de dit lloch de Selha se retura per a si e tots sos successors en lo dit lloch, perpètuament, tres hores de aigua cada dilluns, franques de tots los gastos del rech de la dita cèquia de dit lloc de Selha, per a regar lo ort de la senyoria conforme tostamps se à acostumat.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que los dits nous pobladors e tots los successors de aquells, vehins del dit lloch de Selha, sien obligats a conservar a ses pròpies despesses les casses de casquí de aquells conforme pareixerà necessari. Y deixando de fer, segons és dit puga lo senyor de dit lloch que hui és e per temps serà, compellir-los y forsar-los a fer dites obres ab remeys pretoris segons està dispost de justícia.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que los dits nous pobladors, y tots los successors de aquells en lo dit lloch, sien tenguts y obligats de plegar totes les olives de les oliveres que tendran en ses heretats, y portar aquelles a la almàcera del senyor per a què en aquella lo almacerer faça dit oli a despesses del senyor de dit lloch, pagant per la moltura una barcella per cascun caffès de olives, y lo pinyol conforme és acostumat de temps immemorial a esta part, y partir lo oli en la alcateria ab lo dit senyor de dit lloch al ters, ço és, dos arroves per al vazall y una arrova per al senyor.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que los

dits nous pobladors e tots los successors de aquells en lo present lloch de Selha, sien tenguts de partir perpètuament ab lo senyor que hui és e per temps serà, tots los grans, fruyts, hortalices, alfalsos y qualsevol altres splets que·s colliran y extaran en totes ortes del dit lloch y en les demés terres que estan davall la dita cèquia de Selha al ters, ço és, les dos parts per al vazall y la una per al senyor.

Ítem, és estat, pactat, havengut i concordat, per y entre les dites parts, que los dits nous pobladors e tots sos successors en lo present lloc hagen de partir així mateixa ab dit senyor e los demés que per temps seran del dit lloch, tots los grans, fruyts e altres qualsevol splets que·s colliran en totes les terres des del vessant de la vinya del senyor fins al mateix camí real de València al quart, ço és, una part per al dit senyor y les tres per al vassall.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que los dits nous pobladors et vostros successors en lo present lloch de Selha, hagen així mateix de partir ab lo dit senyor e los demés senyors que per temps seran de dit lloch, tots fruyts grans e altres quals sevol splets que·s colliran en totes les terres damunt lo camí real de València y dels plans davall la vinya de la senyoria en Gaianes fins a la ralla del terme de dit lloch de Selha per aquella part, fins l'aigua del baranch que partix entre Selha y Gayanes a la cinquena, ço és, les quatre parts al vassall y la una al senyor.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que los dits nous pobladors e successors de aquelles, en lo dit lloch sien tenguts i obligats a partir la fulla de les moreres y la fruyta de tots los fruytals e demés arbres e la lenya de aquells al ters ab lo dit senyor, y la pança y vi al quart y cinqué, segons la partitíó del sòl de la terra hon estan les vinyes que·ls assignaran de present e les que en avant se plantaran ab llicència de la senyoria en lo terme de dit lloch, lo qual vi hagen de partir al duell dels cups de la senyoria.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que los dits nous pobladors e successors de aquells en lo dit lloch e cascun vehí del dit lloch sient tenguts e tengut a pagar cascun any una exàbega de palla de pes de deu arroves al dit senyor que hui és e per temps serà del dit lloch, per cascuna cassa cascun any, sens altra partició alguna per tota la palla que culliran en ses heretats.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre dites parts, que los dits vehins de Selha, cascun any e perpètuament hagen de donar al dit senyor de dit lloch e successors en aquell, una gallina bona per cascun cap de cassa en lo dia e festa de Nadal, y lo dia de sent Joan deu sous de sens, fadiga y lloïsme, per cascuna casa y heretat de les del dit lloch, les quals casses y heretats, lo dit senyor los stablirà ab acte públich a cascu de dits nous pobladors respectivament la cassa y heretats que a cascu li serà assignada ab lo cens e pactes desusdits e dejús espezifadors *ad bene meliorandum et in aliquo non deteriorandum* francament e sens preu algú per a sí e tots sos successors e no de altra manera, returant-se dit senyor per a si e tots los que seran senyors de dit lloch tots los drets de lluisime y fadiga e al present regne los senyors directes se poden y deuen retornar.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que les dessus dites casses y heretats, que dit senyor de dit lloch de Selha concedeix e concedirà als dits nous pobladors de dit lloch enphitheossim tostemps y quant hagen de pertànyer algú dels fills y desendents de aquells a qui ara s'establiran o al senyor que hui és o per temps serà de dit lloch, li hagen de pertànyer ab totes ses millories, accessions y augments que tindran en dita ocació e sens que les puguen detraure lo dit senyor ni los hereus de aquell.

Ítem, ab pacte y condició que los dits nous pobladors e tots los successors de aquells sien tenguts y obligats sie segons que de temps immemorial a esta part se ha acostumat de portar y carregar ab ses cavalcadures a la cassa, graner y corral y botes de

dit senyor tots los fruyts y splets e llenya dels arbres de les heretats e de les heres la part al dit senyor, pertanyent franca y respectivament, ço és, cascú la part que de ses heretats haurà de donar a la senyoria.

Ítem, és estat, pactat, havengut y concordat, per y entre les dites parts, que los dits nous pobladors se hagen de obligar per sí e per tots sos successors de fer per tanda al dit senyor que hui és e per temps \serà/ de dit lloch, tans jornals quants aquell haurà menester, ço és, lo llaurar a parell per quatre reals castellans, de forcat sis sous, home y cavalcadura per a carregar sis sous, y peó dos reals castellans, sens que dit senyor los haja de donar altra cossa més de dits preus per cascun jornal que dit senyor los ocupará en son servici llaurant, cavant, carregant e caminant per dins lo present regne com en altra qualsevol faheina.

Ítem, ab pacte y condició que los dits nous pobladors se hagen de obligar, segons que per lo present capítol se obliguen, per si e per tos sos sucseors, que los presents capítols e cascú de aquells hagen de ser executoris en benefici del senyor que hui és e per temps serà del dit lloch y roborat ab les cláusules de renunciació de proprii for, variació de juhí e altres segons lo stil y pràctica del notari rebedor de aquells.

Ítem, ab pacte y condició que lo senyor que hui és e per temps serà del dit lloch, puga executar a dits nous pobladors e successors de aquells, vehins de dit lloch, per rahó de tos deutes, deguts a la senyoria, com deutes de senyor ab prompta real y fiscal execució segons en los demás llochs del present regne és acostumat.

Ítem, ab pacte y condició que tot lo fem que·s farà en les casses de dit lloch de Selha, se aja de possar en la terra del ters en o en altra terra, mentres la orta del ters de cascú no estiga femada, sots les penes a la senyoria benvistes, e lo que faran en lo corral del Almorig lo hagen així mateix de possar en les terres del quart o en altres algunes sots les mateixes penes e que tosemps y quant se n'anirà del present lloch mudant sa cassa eo habitació a altra part qualsevols dels habitants de aquell, lo tal vehí sia tengut y obligat de partir ab la senyoria la mitat de tot lo fem y palla que aquell tindrà dins lo present lloch e que alfarrasada y estimada la part del dit vehí del tal fem, lo puga vendre per lo preu que serà stimat lo senyor qui serà del dit lloch.

Ítem, ab pacte y condició que lo dit senyor de dit lloch que hui és, se obliga per si e tots sos successors, als dits nous pobladors e tots los successors de aquells, a donar-los tot lo forment i ordi que cascun any hauran menester per a sembrar les heretats del dit lloch que lo tal any se deuran sembrar, les quals llavors respectivament, los dits nous pobladors les hagen de tornar al dit senyor segons que per lo present ho prometen y se obliguen aquells, per si e tots sos successors, a pagar-les en la hera de la part que a cascú de aquells li restarà de forment i ordi

Ítem, ab pacte y condició que cascú dels vehins del dit lloch no tinga obligatió de partir ab la senyoria cossa alguna per los alfalsos y daixa speça que respectivament haran menester cascú de aquells per al sustento de un parell de cavalcadures, y que si per cas fessen més alfalfes y més daxes espesses de la que hauran menester, per a vendre o sustentar més de un parell cascú, en tal cas hagen de partir al ters, com està dit dessús e no en altra manera, açò emperò ajustat que tostemps que lo senyor vindrà al dit lloch, o algú de la cassa y família de aquell, puga segar erba y dacça de tots los dits vehins lo que haurà menester per a les cavalcadures ab que seran venguts.

Quibus quidem capitulis lectis publicatis et intelligi datis nos dicte partes laudantes et aprobantes, fatientes, concedentes, et firmantes predicta capitula et omnia singula, renunciamus scienter omni exceptioni rei sich non geste etcetera, et doli etcetera. Et etiam pacto speciali solempni stipulatione interveniente roborado atque vallato.

Promittimus et fide bona convenimus, una pars nostrum alteri et altera alteri ad in vicem et vicissim, predicta omnia et singula in preincertis capitulis et eorum singulis

contenta scripta pactata atque promissa pro ut uniuersae parti nostrum pertinent et spectant facere, complere et ad impere pro ut de super in prefactis capitulis et eorum sigulis continentur et scribiuntur omnibus dilationibus etcetera, sub pena centum solidorum monete regali Valencie pro pena etcetera, ratto pacto etcetera. Ad quorum omnium et singulorum etcetera. Fiat executoria large cum fori submissionem propriis fori renuntiationem variatione iudicii, renuntiationes, appellationis, iuste frivole et iniuste ex pacto etcetera, et cum clausulis iuratis non litigandi neque impetrandi etcetera, sub pena consimilium centum solidorum prefacte monete ultra perjurio penam pro pena etcetera, ratto pacto etcetera, itaque etcetera, et predicta omnia et singula facere attendere et complere promittimus una pars nostrum alteri et altera alteri ad in vicem et vixissim una cum omnibus dampnis etcetera, super quibus credatur etcetera. Renuntiantes etcetera, et pro predictis etcetera, obligamus una pars nostrum alteri et altera alteri ad in vicem et vicissim omnia et singula bona et iura nostra respective mobilia etcetera. Actum in loco de Selha etcetera.

Testes huius rei sunt Hieronimus Ferriz, presbiter in villa Bocairant residens et Michael Belda filius Michaelis, panniparator, dicte ville Bocairant, in dicto loco de Selha reperti.

2.

1611, abril 26. Muro.

Gastó Roís de Corella, comte de Cocentaina i La Puebla, mitjançant el seu procurador Francesc Roís de Corella, atorga la carta de poblament del lloc de Muro del Comtat per a disset cristians. El document no còpia el nomenament del procurador i remet a la seua inclusió en la carta de poblament del raval de Cocentaina, datada tres dies abans.

Notari, Francesc Domènec.

A. Arx. Ducal de Medinaceli, Secció Cocentaina, ligall 6, exp. 65/1. Còpia legalitzada feta a Cocentaina el 20 de març de 1770 pel notari Vicent Joan Reig, a partir del protocol original que es trobava conservat a l'arxiu parroquial de Cocentaina.

B. Arx. Ducal de Medinaceli, Secció Cocentaina, lligall 6, exp. 65/2. Còpia simple, lletra del segle XVIII.

C. Arx. Ducal de Medinaceli, Secció Cocentaina, lligall 6, exp. 65/2 (b). Còpia simple d'una traducció castellana de la carta pobla.

D. Arx. Ducal de Medinaceli, Secció Cocentaina, lligall 6, exp. 65/3. Còpia del segle XVIII. Traducció al castellà pel doctor José Reig.

E. ARV, Reial Justícia, llibre 821, ff. 31r-42v. Còpia de 1774 a partir d'un trasllat datat el 29 d'octubre de 1755.

Edicions:

a. Pla Alberola, P.J., *Cartas pueblas del Condado de Cocentaina*, Alacant, 1986, pp. 37-71.

b. Cita: M. Gual, *Las cartas pueblas....*, doc. núm. 268.

c. Gozalbez Esteve, E., *La carta pobla de Muro*, Muro, 2015

d. Guinot Rodríguez, E. i Ardit Lucas, M. (ed), *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, doc. Núm. 87, (2015), pp. 625-652

TEXT

Dicto die XXVI mensis aprilis anno a Nativitate Domini M DC XI.

En nom de la santíssima Trinitat, Pare, Fill y Esperit Sant, tres perzones y un sols Déu verdader, y de la santíssima Verge Maria del Miracle, protectora y amparo de la casa y família dels il·lustríssims senyors condes de Cosentayna.

Sàpien tots los que la present carta y acte de població veuran y entendran com nosaltres, don Francisca Ruiz de Corella, en nom de procurador del il·lustríssim senyor don Gastón Ruiz de Corella, conde de Cosentayna y de La Puebla etc., tenint de sa senyoria ple y especial poder per a les coses desús especificadores segons consta ab acte rebut per Joaquín Monrrós, notari de la ciutat de València, en XVI del mes de dehembre del any M DC y nou, un capítol a el qual és del tenor següent:

Item, ad nomine mea et pro me populandum etc., ynseratur al peu de la lletra de la manera que està en lo acte de la població del Raval, rebut en XXIII de est, y diga après:

Axí, de una part, y Joan Domènech, justícia de la present varonia y lloch de Muro, Francés Martí, Vicent Martí, Lluís Asnar, Andreu Andrés, Ginés Alonso, Aparicio Ortunyo, Anton Ortunyo, Felip Sempere, Miquel Yvorra, Joan Solbes, Joan Ferrandis, Jaume Planelles, Lluís Bonanat, major, Francés Satorre, menor, Francisco Domingues y Garci Gasque, tots veïns, habitants y nous pobladors de dita varonia y lloch, y llegítim.ament congregats y ajustats en forma de consell general en la església parrochial del dit lloch y varonia, construïda sots invocació del gloriós sent Joan Batiste, cridats y

convocats per veu de Francisca Garcia, ministre y pregoner públich de tot lo dit condat, lo qual, com en dit ajust y congregació estigués present, féu, davant de tots los convocats y en presència del notari y testimonis dejús escrits, relació que ell, en lo dia de aïr, ya casi de nit, a les primeres oracions, ab veu de crida pública per ell preconisada per tots los carrers de dita varonia y lloch, haver cridat y convocat a tots los veïns y habitants y nous pobladors d'ell per a la present hora, al present lloch y parrochial església, a tenir y celebrar consell general en nom y veu de tota la comunitat de dita varonia y representant aquella. Y estant en dit ajust número sufficient per a en dit nom ser creada y eregida universitat, y concloure, determinar, fer y fermar les coses dejús escrites, per nosaltres y per nostres successors, de part altra. Atés y considerat que per la universal expulsió dels moros del present regne, seguida en execució dels edictes y manaments del rey nostre senyor, dels quals moros estava poblada la dita varonia, està aquella de present sens població, pactes, capítols y ordinacions ab los quals se dega regir y viure la comunitat de ella, que de nou, subrogan-se en lloch de la antiga, se ha de formar, crear y elegir, y també los nous pobladors, vehins y habitants de ella. Y perquè per rahó de la dita expulsió totes les cases, terres, heretats y posecions de dita varonia y lloch, que abans eran posehides per los dits moros habitants d'ella, així per lo dispost y ordenat en dits reals edictes publicats al temps de la expulsió com àlias per lo que està escrit de justícia, són de present pròpies del dit il·lustríssim senyor conde de Cosentayna, y així, per a deguda execució de dita nova població y efecte de aquella, se hagen de dividir, repartir y establir entre los nous pobladors de dita varonia y lloch. Per so, havent precedit entre nosaltres, dites parts, diverses juntes, col·loquis y parlaments, ab molt trasteig y consideració, sobre la població y assiento perpètua de dita varonia y lloch y dels successors en aquella, capitulam y acordam, fem y pactam los pactes, capítols, ordinacions y conveniènsies següens:

1. *Diezmos y primicias*⁵⁵⁰

E primerament és estat pactat, avengut, concordat y capitulat entre les dites parts que tots los nou pobladors, per si y per tots sos successors, hagen de prometer y obligar-se, segons que de fet prometen y se obliguen, de pagar ab la deguda puntualitat y fidelitat, com a bons y fells christians, los delmes y primícies que per rahó dels fruits y esplets deuran y seran obligats a pagar a qualsevol persones, així ecclesiàstiques com seculars. Volent que si per lo temps constàs y es provàs haver en alguna manera defraudat los dits delmes y primícies, puguen ser y sien executats, no sols en les penes que per furs y privilegis del present regne estan estatuïdes y ordenades, però en les altres que per sa senyoria y sos successors se imposaran o els pareixerà deure's imposar, segons les ocurrències y casos dels temps.

2. *Altar principal de San Juan Bautista*

Ítem, que jatsia que la capella major y cap de altar de la església de sant Joan Batiste, qu'és parrochial de dita varonia y lloch de Muro, sia segons és notori pròpia dels il·lustríssims senyors contes de Cosentayna, sens que en aquella lo dit lloch ni particulars de aquell hagen pretès tenir ni tinguen dret algú. Emperò, per a major clarícia y reseca tot dupte y dificultat y a major cautela, sa senyoria se reserva la dita capella major y cap de altar de dita església per a si y a sos successors en dit condat, renunciant, segons que de fet renunciën los dits nous pobladors, a qualsevol dret y acció que en dit cap de altar y capella major tinguen y puguesen tenir, y cedint-lo en quant menester sia en favor y benefici de sa senyoria y de sos successors en dit estat y condat de Cosentayna, per a què puguen usar del dit cap de altar y capella major, tenir y posar en aquell les sues insígnies y armes en senyal del dit domini y posició.

⁵⁵⁰ Els epígrafs en castellà estan afegits al marge esquerre amb lletra posterior.

3. *Administración de pobres*

Ítem, que per quant abans de la expulsió dels moros de dita varonia y lloch de Muro, los justícia, jurats y officials de aquell tenien en administració diverses terres y béns, los quals y ses rendes y fruits repartien entre les persones necessades de dit lloch, y lo intent y voluntat del dit senyor conte, com a senyor y poseïdor de dits béns y terres, sia de les rendes de aquelles, precedint llicència y authoritat aposthòlica de sa santetat, instituhir y fundar alguns beneficis en la dita església, reservant-se sa senyoria per a si y a sos successors lo dret del patronat dels dits beneficis per a poder-los provehir en les perzones benemèrites a sa senyoria y, en son cas, a sos successors ben vistes. Per so, és estat pactat entre les dites parts que los dits nous pobladors hagen de renunciar, segons que ab lo present capítol renunciem, a qualsevol drets y accions que *comodocumque et qualitercumque* els competeixen y puguen competir en respecte dels dits béns, terres y rendes de dita administració, fent-ne cesió y transportació als dits senyor conte y a sos successors, a tota utilitat y benefici de sa senyoria y de aquelles respectivament, y per a els obs y efectes desusdits. Y ab pacte y condició que, no podent tenir deguda execució la fundació de dits beneficis o àlias, declarant-se y provehin-se per Sa Magestat que les dites terres y béns de la administració dels pobres no recagüen en la confiscació y adjudicació generals dels béns dels moros feta als senyors, conforme dits reals edictes y bandos, en tal cas o casos la administració de dits béns y terres se haja de restar y reste en poder dels officials de dita varonia y lloch.

4. *Tierras de otra señoría*

Ítem, que per quant totes les terres, heretats y posecions que abans de la expulsió de dits moros de dita varonia eren posehides per los dits moros de ella, segons dites concecions y edictes reals, són hui pròpies de dit senyor conte y sa senyoria, de present tracte en establir-les als dits nous pobladors per recaure com recauen en lo terme de son condat y estat, entenga y tinga justa causa de presumir y creure que totes són franques y no sencides *ab antico* a altra perzona que a sa senyoria, com a senyor del dit condat. Y podria, forsan ab lo temps, mostrar-se y parèixer que alguna o algunes de dites terres que sa senyoria establix y acensa ab emphiteosi, ser censides a altre senyor directe, lo que al present se ignora. Per so, declarant la voluntat y ànimo de sa senyoria, fa acte de declaració y diu que per rahó de caussa del dit establiment y assensiment faedor de les terres que per ventura seran censides a altres senyors directes, no entén en manera alguna perjudicar a la dita senyoria directa totstamps y quant llegítimament constarà de aquella, ni que per rahó de dites esdevenidors establiments, quant a dites terres sencides, a altres senyors directes se'ls adquerisca ni puga adquerir dret algú quant a sa senyoria útil de dites terres, ni per a pretendre dret algú en aquelles més del que abans tenien. Ans bé, vol que en dit cas lo establiment o establiments que faran en respecte de dites terres sien nul·les e invàlids; volent, en dit cas, restar-se lo dit senyor conte ab la senyoria útil de aquelles *per inde*, com si no les hagués establides, per a poder-se llavós dispondre de dites terres *servatis servandis* segons que millor li pareixerà.

5. *Residencia personal*

Ítem, que tots los nous pobladors de dita varonia y lloch de Muro y los sucesors de aquells *imperpetuum* que tindran cases o terres establides en dit lloch, tinguen obligació de assistir ab sa casa, família y capmajor ab personal residència en dita varonia y lloch. Y si per cas algú fara absència ab la dita sa casa y família, mudant-se en altra part sens obtenir llicència o permís per escrit del dit senyor conte o de sos successors, y estarà absent per temps de sis mesos, sia cas de comís de la dita casa y terres que tindrà establides, sens tenir obligació en dit cas de refer-li millores algunes ni altres treballs o gastos que aurà fet en les dites cases y terres, sinó ipso iure, havent pasat lo dit temps, se segueixa lo dit cas de comís y consolidació de la senyoria útil ab la directa de dites casa

y terres per no haver recidit personalment en dit lloch, y puga sa senyoria establir-les y donar-les a la perzona que ben vist li serà. Y que si dins los dits sis mesos se sabrà y tindrà notícia que algú de dits pobladors se'ns anat de dit lloch ab sa casa y família, ab determinació e intent de no tornar a aquell sinó mudar son domicili en altra part, se puga en dit cas, de orde de sa senyoria, fer-li notificar personalment que torne a fer recidència personal a dit lloch dins termini de un mes, pasat lo qual, y no tornant a fer dita recidència o declarant que vol tornar dins dit temps llegal de sis mesos, se seguexa lo dit cas de comís de dita casa y terres y puga, sa senyoria y sos successors, establir-les a qui ben vist li serà en la forma desusdita abans que pasen los dits sis mesos.

6. *Forsosa recidencia los 5 años primeros*

Ítem, per quant seria contingent que alguns de dits nous pobladors, ab títol de aprofitar-se los primers anys de la població de les terres y heretats que se'ls han de establir, admetesen aquella deixant-les y derrenclint-les après dins de poch temps y anys, lo que seria en gran perguhí y dany de dita senyoria del senyor conte y de sos successors y encara de les mateixes terres. Per so, és estat concordat y pactat entre les dites pars que los dits nous pobladors hagen de prometer, segons que cascu promet y se obliga, que assistirà y recidirà en la dita varonia y lloch cinch anys contínuos, contadors del dia que se'ls farà lo acte o actes dels establiments, cultivant y beneficiant les terres que se'ls establiran. Y si abans de pasat dit temps y plaso de quinqueni, se'n anaran o intentaran de anar-se'n de dita varonia a altre lloch algú, encara que sia del present condad, no sols encórreguen en pena de comís de dita casa y terres que se'ls auran establí, y de qualsevol acció y dret que tendrien per a poder pretendre y demanar millores y treballs alguns de dites cases y terres, però encara hagen de fer y pagar qualsevol pijores si acàs les hi aurà en los dits béns establits, et *ultra predicta* pagar per pacte laco pene cinquanta lliures moneda reals de València, per les quals puguen ser executats via executiva per qualsevol jutge o tribunal a elecció de sa senyoria, ab facultat de variar y ab les demés renunciacions y clàusules acostumades apposar en la executòria.

7. *Avasallamiento*

Ítem, que qualsevol persona que per ara o en algun temps esdevenidor vendrà a poblar y recidir en la dita varonia, tinga obligació de avasallar-se en esta, precedint llicència y facultat del batle que de present és y per temps serà del present condad eo de dita varonia. Y que de dita llicència y avasallament se haga de rebre acte públich per lo escrivà que serà en dit temps de la cort de la baylia, y continuarlo en la mà de dita cort perquè n'i haja memòria en lo esdevenidor. Y que lo concedir y donar, y per lo contrari denegar dita llicència, toque y s'esguar de al dit bal·le, sens que en assò se puga entrometre ni entrometa altre oficial algú.

8. *Lizencia per a variar el domicilio*

Ítem, que si algú o alguns dels nous pobladors que ara són y per temps seran de dita varonia, pasats los dits cinch anys de presisa y forsosa recidència, se'n voldran anar en qualsevol temps a viure y recidir fora de dita varonia a altre qualsevol lloch, encara que sia del present condad, no u puguen fer sens haver demanat y obtès llicència per escrit de dit bal·le y haver contat ab aquell y pagat si cosa alguna deurà. Y lo que contravindrà al desusdit, no sols encórrega en la pena de comís de dites cases y terres establides, y en no poder demanar millores algunes fetes en aquelles y en haver de refer les pijores si n'i aurà, segons està dit en respecte dels que se'n anaran en dits primers cinch anys, però encara, per pacte, paguen en nom de pena lo ters de lo que montarà lo deute que restarà a la senyoria al temps de la sua anada y partensa, y asò ademés y ultra del deute principal, de manera que si degué trenta lliures a la senyoria, les ha de pagar ab més deu per la pena, que és lo ters de les trenta.

9. *Succesores en las cosas establecidas*

Ítem, que tostemps y quant les dites cases y terres que se han de establir previndran y pertanyeseran, així per títol universal com per qualsevol altre particular lucratiu o honerós, en qualsevol altres perzones, los que succeïran en dites cases y heretats per qualsevol temps estiguen obligats, al respecte de les cases y terres que posehiran, als mateixos pactes, condicions y obligacions de la present població y capitulació, de la manera y com ho estan y han de estar los que personalment fermen en ella.

10. *Jurisdicción*

Ítem, que los dits nous pobladors que de present són y per qualsevol temps seran de dita varonia, no pugen exemir-se de la jurisdicció de la senyoria del dit senyor conte y de sos successors, ans bé, així en respecte de les cases y terres establides con-i per rahó de qualsevol contractes o delictes per aquells comesos o cometadors en terres y jurisdicció de esta senyoria, hagen de estar subgetes a d'aquella en primera y qualsevol altres instàncies, sens que se'n pugen exemir de dita jurisdicció y coneixensa ab títol y motiu de privilegi y exempció alguna general o particular, per renunciar, segons que renunciem, a qualsevol privilegis y exempcions que de present tinguen o pugen per avant tenir per a pretendre en rahó de aquelles ser exempts de la dita jurisdicció del dit senyor conte y de sos successors. Volent que aquesta renunciació general tinga la mateixa forza y efecte y compenga a qualsevol privilegi especial, com si es específica y particularment estigués nomenat, mencionat y individuat en lo present capítol y renunciació. Renunciant també a qualsevol for o privilegi que per a pretendre dita exempció en qualsevol cas los pogués sufragar, y açò en tant quant de justícia poden renunciar a dits furs y privilegis.

11. *Establecimientos*

Ítem, que tots los establiments que es faran ara y per qualsevol temps de les dites cases, terres y posecions que abans eren de dits moros de la present varonia, se entenga que es fan y han de fer establint-se aquelles ab sens y fadiga, lluíme y tot altre dret emphitèutich, segons furs del present regne y no de altra manera; y que qualsevol responció ànua que es farà y pagarà en part de fruits o diners, sia ab títol y causa de cens de la casa y terres, ab fadiga y lluíme y tot altre dret emphitèutich com està dit.

12. *Luisimos*

Ítem, que en tot cas de venda, transportació, alienació, pagament, partició, carregament de censal de dites cases y terres o especial hipoteca de aquelles, o en qualsevol altres casos y conforme furs del present regne *aut alias* de rahó natural escrita, se deurà lluíme o part de lluíme per causa de dites alienacions y hipoteques, tinguen obligació los dits nous pobladors y senyors útils de les dites cases y terres de pagar a sa senyoria y a sos successors la quantitat deguda y disposta per dits furs y rahó natural escrita en aquells, y conforme a justícia dispostes y ordenades.

13. *Lizencia para vender y enagenar*

Ítem, que no-s pugen fer dites vendes, transportacions, particions, alienacions, carregaments ni altre qualsevol acte algú per lo qual se dega lluíme o part de aquell, cens que primer preseheixca llicència del dit senyor conte o de sos successors o del bal·le que ara és o per temps serà de dita varonia, so les penes imposades per los dits furs del present regne. Y que les tals llicències les haja de rebre lo escrivà de la cort de dita bal·lia y no altre algú, sots pena de nul·litat de actes de les llicències que per altre escrivà y notari seran rebudes.

14. *No puede unirse una cassa con otra ni habrir puertas ni ventanas sin lizencia*

Ítem, que ningú de dits nous pobladors y successors de aquells que tindran y posehiran les dites cases establides en dita varonia, puga emmiscuir ni juntar una casa ab altra, fent-ne de dos una ni de una dos, ni obrir finestra ni porta, sens precehir llicència del dit senyor conte o de sos successors o del bal·le que hui és o per temps serà de dita

varonia. Y que la dita llicència se haja de obtenir per escrit sots pena de conús de la tal casa, la qual llicència la haja de rebre lo escrivà de la cort de la bal·lia y no altre, sots pena de nul·litat del acte de dita llicència.

15. *Margenes y hitas*

Ítem, que ningú de dits nous pobladors pugua en dany de la senyoria directe de dites cases y terres, ni qualsevol posseïdor de aquelles o per ningun temps, rompre ni desfer marge algú ni llevar les fites ni mudar-les, mesclant un bancal ab altre, sots pena de comís de la tal terra. Y si alguna de les terres en les quals se rompran dits màrgens o mudaran o llevaran dites fites serà franca, en lloch de pena reste la dita terra que abans era franca, des de sellavors, censida a la senyoria y a sos successors, ab altre tant cens com serà lo que responia la terra censida que se aurà agregat ab la franca, y estiga subgecte als mateixos càrrechs y responcions y fadiga, lluíisme, a lo qual estarà la dita terra censida agregada.

16. *Manifiesto de las tierras francas*

Ítem, que per a què y haga llum y clarícia y se sàpia y tinga notícia de les terres franques que posehiran los dits nous pobladors de dita varonia, al temps del establiment de les altres terres y per evitar confusió de les franques ab les cenci-des, tinguen obligació de manifestar davant lo escrivà y notari rebedor del present acte de capitulació y població les terres que tindran franques, mostrant també los títols si-n tindran, per a què lo dit manifest, ab los actes que de dites terres mostraran, los servixca per a d'assí avant en lloch de títol de dites terres franques. Y si no faran dit manifest dins lo termini que-ls serà prefigit, se entenga de allí en avant ser la terra no manifestada censida a sa senyoria y, com a tal, se li pugua imposar cens y les demés imposicions que se imposaran en les demés terres y posecions que se establiran en virtut de la present capitulació y població als nous pobladors.

17. *Casas, tierras y demás cosas no establecidas*

Ítem, que totes cases, terres, camps, abres y altres qualsevol béns sitis que sien estats així de la comunitat de dita varonia com dels particulars d'ella abans de la expulsió dels moros, que no estaran ni mostraran haver-se establert per sa senyoria ab establiments y actes particulars, se entenga restar tot y ser del dit senyor conte y de sos successors, per a poder en qualsevol temps establir-o o dispondre de dits béns no establits a sa voluntat com de cosa pròpia.

18. *Tierras no manifestadas*

Ítem, que si es trobarà que alguna de dites terres o posecions que al temps de la expulsió dels moros de dita varonia era posehida per algú de aquells y, après de dita expulsió, la han ocupada y detenguda algun particular de dita varonia sens haver-la manifestada a sa senyoria o a sos oficials, a més de les penes en què auran encorregut imposades y que se imposaran per crides fetes y faedores per sa senyoria, tinga obligació lo que-s trobarà posehint dites terres de pagar lo ters que se arbitrarà que-s podia traure de la tal terra si serà orta o regadiu, y lo quart si serà terra de secà. Lo qual ters y quart, respectivament, lo haga de pagar de tots los anys que discorreran des del dia de la present nova població y capitulació, sens que pugua escusar de pagar dita pena y responció ab al·legar que no haurà sembrat ni procurat tots los anys la dita terra ni rebut lo fruit de aquella, puig ab sols no haver manifestat y provar-se que ha procurat la tal terra un any, tinga obligació de pagar la dita pena per tots los anys correguts.

19. *Paños forasteros*

Ítem, per a més facilitar la despedida y venda dels draps que-s faran en lo present condat de Cosentayna, se reserva sa senyoria, per a si y per a sos successors, facultat per a poder prohibir sempre que serà sa voluntad que no entren draps alguns forasters en lo dit condat. Y que esta prohibició la pugua revocar y suspendre sempre que serà voluntat

de sa senyoria y de sos successors y per lo temps ad aquells ben vist. Y que si per cas se obtingués per a alguna universitat o perzones provisió y facultat de tenir botigues y tendes de draps forasters en algun o alguns llochs del present condad, que·n lo dit cas los pobladors y vehins de dita varonia no puguen, sots les penes que per sa senyoria seran imposades, anar a comprar los dits draps forasters de les dites tendes y botigues dels llochs del present condad, per a què, a més de la facilitat de la expedició, se repremixca y atalle pretendre obtenir facultat de tenir botigues de draps forasters en llochs del present condad. Emperò, puguen en lo dit cas, per a son ús y servici, comprar drap foraster de fora los llochs y termes generals del dit y present condad, y portar-lo a dita varonia y lloch cascú per a son vestir y servici.

20. *Elección y nombramiento de oficiales*

Ítem, que la elecció y nominació de les persones que han de concórrer per als oficis de dita varonia se haga de fer y fasa segons los furs y costums del present regne, y en particular conforme lo que se acostuma en la vila de Cosentayna, nomenant totstamps y elegint perzones abonades y idònees y proposant-les a sa senyoria del dit senyor conte y a sos successors, per a què de les perzones així elegides y proposades haja de fer la elecció de justícia, jurats y mustasaf de dita varonia. Y si alguna de les perzones que seran proposades y nomenades a dit senyor conte o a sos successors per als dits oficis, tingués algun llegítim impediment per a no poder concórrer en aquells, puja sa senyoria y sos successors llevar-lo y, en son lloch, nomenar y posar a la que li pareixerà idònea y suficient. Y si en respecte de la perzona nomenada en dit cas per sa senyoria se pretengués per la dita varonia que i ha algunes causes per les quals no deu tampoch concórrer en dits oficis, que les dites causes e impediments haja de conèixer un advocat de sa senyoria sumàriament, a la declaració del qual se haja de estar, aprovant la dita varonia les eleccions y nominacions de dits oficials en lo modo y casos sobredits nomenats per sa senyoria y per sos successors. Reservant-se emperò sa senyoria lo nomenar y elegir los justícia, jurats y mustasaph la primera vegada a sa voluntat.

21. *Remesa del nombramiento de oficiales al señor conde*

Ítem, que les eleccions que en la forma sobredita se han de fer de les perzones per als oficis de dita varonia, tinga obligació aquella de embiar-les a ses pròpies despeses a la part y lloch hon se trobarà en dita ocasió lo dit senyor conte o sos successors, ab què sia dins lo present Regne de València. Y si es trobaran fora de aquell, en dit cas tinga la mateixa obligació la dita varonia de embiar dita elecció a la perzona que tendrà la procura general de sa senyoria o de sos successors en lo present regne, per a què puja fer la elecció y nominació per a dits oficis en la fornía desusdita.

22. *Prohibidos de obtener oficios*

Ítem, que en la dita varonia no puga concórrer a tenir ofici algú en aquella ningú de sos vehins y habitants que no tindra casa y terres establides en dita varonia.

23. *Concejos generales*

Ítem, que·n dita varonia no·s puga tenir ni celebrar consell general algú sens precedir primer llicència de sa senyoria o de sos successors o de son procurador general, o de la perzona que en lloch de aquell estarà en lo present condad, y ab assistència y presència del dit procurador general o de alguna perzona nomenada per aquell. Y que la dita llicència se·ls haja de concedir per escrit y tinguen obligació de declarar y especificar les coses que han de proposar y tratar en lo tal consell general, y que per a d'aquelles y no altres coses se les done la dita llicència, la qual haja de rebre lo escrivà de la cort del dit procurador general. Y que si contravindran a les coses contengudes en lo present capítol, a més de què seran nul·les les determinacions del dit consell general, han de encórrer los oficials de dita varonia en pena de vint-y-cinch lliures pagadores de sos propis de dits oficials.

24. *Modo de votar en los concejos generales*

Ítem, perquè la experiència ha mostrat los danys y inconveniens que·s segueixen de què en los consells generals y altres ajuntaments se vote ab faves blanques y negres, o de altra manera que no sia declarant cascú de paraula son vot y mostrant les rahons que·l mohuen per a ser de dita opinió y parer. Per so, per evitar dits inconvenients y danys, és estat pactat y concordat entre dites parts que en ninguna manera en los consells y ajuntaments que·s selebraran en dita varonia se vote ni es puga votar ni determinar cosa alguna de la que en aquell se determinarà, si no serà de paraula, dient cascú son vot públicament, y això sots pena de nul·lidad de les determinacions que·s faran y pendran en semblant consell y ajuntament, y de vint-y-cinch lliures exhigidores dels béns del oficials que contravendran al present capítol.

25. *Presidencia en los consejos generales*

Ítem, que lo bal·le de dita varonia, y en abscència de ell son llochtinent no trobant-se present lo procurador general del present condat de Cosentayna o son llochtinent o subrogat, hagen de presehir en los llochs y asientos y demás preheminències als justícia y jurats y demás oficials de dita varonia. Emperò, que trobant-se present lo dit procurador general o son subrogat, no·ls puga precedir lo bal·le o son llochtinent.

26. *Llave de una de las puertas de Muro*

Ítem, que la dita varonia o sos oficials, a ses pròpies despeses, hagen de donar y entregar al llochtinent del bal·le que en dita baronia serà una clau del hu dels portals ab què·s tanca dita varonia, a elecció del dit llochtinent, a fi que aquell puga entrar y exir, sempre que convindrà y li pareixerà necessari, a rondar y fer altres diligències convenients per a la deguda administració de justícia en la dita varonia.

27. *Evocación de causas*

Ítem, que lo dit senyor conte y sos successors, y lo procurador general de aquell que huy és y per temps serà, puguen evocar-se y assumir-se en primera instància totes y qualsevol causes, així sevils com criminals, dels dits pobladors y vehins de dita varonia, encara que les dites causes estiguen ya pendents y con- testades o prevengudes per lo justícia de dita varonia y la cort de aquell. Y que la dita evocació y assumpció de causes la puga fer sa senyoria y sos successors, y lo dit procurador general, a sa mera y llibera voluntat y arbitre, sens que en assò se puga fer contradicció ni obstacle algú, puig en lo que toca a la determinació y declaració de dites causes se'ls guardarà justícia, administrant-la conforme furs y privilegis del present regne, y ab parer de perzones perites en dret y advocats de sa senyoria no suspectes a les parts quant convindrà y ho requirirà la calitat del negosi.

28. *Tercera parte de penas*

Ítem, que totes les penes que se imposaran y executaran per la justícia, jurats y mustasaph de dita varonia se hagen de imposar y executar adjudicant la tercera part de dita pena als cofres de sa senyoria; la qual tercera part no·s puga remetre ni perdonar ni en altra manera ocultar en dany de dits cofres, y si·s perdonarà o ocultarà, la haja de pagar lo oficial, de béns propis, en doble.

29. *Promesa del señor conde*

Ítem, per quant és just y a rahó conforme que concedint y establint sa senyoria del dit senyor conte les dites cases, terres y posecions als dits nous pobladors, ab los càrrechs, censos y obligacions contengudes en lo acte de la present població, los fasa haver y tenir les coses concedides en emphitheosis. Per so, és estat pactat que lo dit senyor conte, per si y per sos successors prometa, segons que ab lo present capítol promet, que guardarà de dany als dits nous pobladors y als successors d'ells en dits béns per rahó de qualsevol censals, deutes y obligacions a què paregués estar obligades les dites cases y

terres que se establiran, causades y causats per los dits moros o altres abans de dita expulsió, a tota utilitat y profit dels dits posehidors.

30. *Casas establecidas sin noticia de las cargas antiguas*

Ítem, per quant se segueixen grans danys y inconvenients de suspendre y dilatar la població de la present varonia, y per no tenir sa senyoria notícia particular ni explícita dels càrrechs, censals y obligacions a qui farsant podran estar obligades les cases y terres que·s tracta de establir als dits nous pobladors, y seria cosa molt contingent que per lo temps apareguesen tantes obligacions, apothèques sobre dits béns establits que convingués millor a dit senyor conte, si de present ne tinguera notícia, relaxar-les per a què·s dividisen y partisen en tals acrehedors que no usar-ne de aquelles ni establir-les. Per so, és estat pactat entre dites parts que, totstemps y quant sobre dits béns establits o parts de aquells apareixeran tans càrrechs y obligacions dels quals, si se tinguera sabiduria, no se haguera usat de dits béns, y per rahó de dites obligacions serà executat lo posehedor y senyor útil de dites casa o terres, que en dit cas tinga sa senyoria y sos successors facultat per a fer oferta y deixació de semblants casa o terra que seran executats, no obstant qualsevol establiment que·stiga fet de aquell, sens que per rahó de la evicció y promició contenguda en lo antedent capítol puga sa senyoria ni sos successors ser compelits a fer, haver y tenir la cosa establida; emperò, que tinga obligació en lo dit cas de donar y transportar al dit habitador altra tanta terra o béns de consemblant calitat, valor y consideració quals seran los béns que li aurà pres per a fer dita relaxació, y no donant-la, tinga dit poblador llibera facultat de recindir y apartar-se del dit establiment que a principio tindrà fet de la casa y béns que se li han de establir *per inde* com si no fos fet.

31. *Cenzos que responde el común*

Ítem, per quant la present varonia y lloch de Muro, abans de la expulsió dels moros del present regne, estava obligada a alguns censals carregats en nom de universitat eo comunitat del dit lloch y per obs de aquella, y no tenint com no tenen de present propis alguns ab què pagar los dits censals, y obligant-se los pobladors de dit lloch a pagar per rahó de dites cases y posecions los censos, part de fruits y demás coses contengudes en la present capitulació, sia just que no sien carregats ni executats per altres deutes de aquella. És estat per so pactat que lo dit senyor conte haja de pagar y pague les pencions dels censals que·s trobaran carregats en nom de la comunitat de dita varonia y lloch, guardant també de dany als dits pobladors per rahó de aquells com també per los altres censals y obligacions particulars a què estan obligades les dites cases y terres que se han de establir.

32. *No pueden imponerse sisas ni derramas sobre cosas establecidas*

Ítem, que la dita varonia no puga per algun temps imposar noves sises y imposicions algunes en aquella, ni sobre cosa de la comunitat ni de sos particulars, sens precehir llicència, facultat y permís del dit senyor conte o de sos successors, de la qual ha de constar ab acte públich rebedor per lo escrivà de la bal·lia; y assò sots les penes imposades per furs del present regne *et alias* dispuestos y ordenades de justícia.

33. *Exemptos de sisas*

Ítem, que ningun oficial ni criat del dit senyor conte ni de sos successors tinguén obligació de contribuir ni pagar en ninguna sissa, tacha ni pecho de les que se himposaran ni auran imposat per la dita varonia ni per als obs y necessitats y utilitat de ella, ans bé, siguen exempts de semblants taches, pechos e imposicions y sisses imposades y imposadores, y sols hagen de pagar les sises que deurà per rahó y causa de mercaderies, grangeries y negociació, y no en lo demás que per al sustento y obs necessaris de sa casa vendran o compraran. La qual exempció y franquícia se entenga y comprenga no sols als criats de sa senyoria y de sos succesors en dit condat que seran naturals del present regne, però també als forasters de aquell, puig ab tenir ració y quitació del dit senyor conte

o de sos successors han de estar inclusos y compresos davall del nom de criats del senyor conte, y gojar aquells y sos béns de dita exempció de no haver de pagar sises, taches ni impositcions algunes sinó en lo cas particular damunt dit. Declarant així ni.ateix que, los que en nom de oficials de la senyoria han de gojar de dita exempció, han de ser lo procurador general, lo bal·le, lo alcait del castell, lo asesor de procurador general y lo escrivà de la cort de aquell, y lo colector de les rendes dominicals, y lo subroгат y subdelegat de dit procurador general y bal·le y alcait, y no altres.

34. *Regalies*

Ítem, que universalment totes les regalies de dita varonia y lloch sien y hagen de ser pròpies de dit senyor conte y de sos successors, segons que en los capítols dejús espezifcadors més en particular se designarà y declararà, sens derogació alguna de aquesta general reservació. Y en especial se reserva sa senyoria, per a si y a sos successors, la escrivania del justícia de la dita varonia, per a poder-la concedir, establir o arrendar segons li pareixerà y més ben vist li serà.

35. *Corredor*

Ítem, que al dit senyor conte y a sos successors toque, y no a altre algú, la elecció y nominació de corredor y corredors en la dita varonia, y que sols haja de senyalar-los un diner per lliura de les correduries y coses que vendran. Y que ningun altra perzona sinó les nomenades per sa senyoria puga en dita varonia fer ofici de corredor, ni pendre dret algú de correduries, sots les penes imposades per los furs del present regne.

36. *Minas de yesso*

Ítem, que totes les mines de algeps que i ha en lo terme del present condat de Cosentayna hagen de ser y sien de sa senyoria y de sos successors, segons totstamps fins a hui són estades. Y que puga sa senyoria y sos successors arrendar-les y cobrar lo dret acostumat, així dels particulars de dita varonia com de tots los dem és de dit condat, so és, que puga sa senyoria y sos successors, segons de temps immemorial ensà han acostumat, pendre de tots los que faran algeps la part que li pareixerà, pagant vint diners per cascun cafís molt, posat en la algepseria. Y si serà per moler, puga pendre lo cafís als mateixos vint diners, medint-lo ab cafís de cals, que ve a ser al doble que la mesura del algeps.

37. *Panadería*

Ítem, que la fleca de dita varonia, com a una de les regalies de aquella, sia pròpia del dit senyor conte y de sos successors, y que ninguna persona puja pas tar per a vendre pa ni vendre aquell si no serà lo que tindrà dita fleca per orde y ab títol de la senyoria. Y lo que contravindrà al present capítol encórrega en pena de sexanta sous y perdut lo pa, assò declarat que los pobladors de dita varonia puguen lliberament comprar pa fora de ella, a han ben vist los serà.

38. *Tienda*

Ítem, que en la dita varonia no hi puga haver més de una tenda, la qual sia del dit senyor conte y de sos successors en dit condat. Y que ninguna persona en sa casa ni fora de ella, de les de dita varonia, puxa vendre per menut cosa alguna de venderia que·s ven en la dita tenda sots pena de sexanta sous y perdició de la cosa que·s vendrà; exceptat lo oli, lo qual pugen vendre tots los que·l tindran a arroves y miges arroves tan solament. La qual prohibició se ha de regular y entendre en dita varonia, declarant que fora de ella cascú puga anar a comprar oli per menut de han li pareixerà.

39. *Horno*

Ítem, que en la dita varonia no·s puja haver més de un forn, lo qual, com a regalia de senyor, haja de ser y sia del dit senyor conte y de sos successors en dit estat. Y que los vehins y habitants de dita varonia no puguen anar a coure ses farines ni pa a altre forn algú sinó al de dita varonia, pagant en aquell lo dret ordinari y acostumat. Y si aniran a

coure a altre forn, encórreguen en pena per cada vegada de sexanta sous y perdut lo pa. Y que lo forner, havén-hi molta presa en lo forn, tinga obligació de despedir y despachar en primer lloch als vehins de dita varonia que a altres. Y si per cas, ab lo temps, per abundància y molt número de pobladors no·s podrà donar cumplit recapte a tots ab un forn, puguen sa senyoria y sos successors, restant assò a son arbitre, manar fer y construhir altre forn ab los mateixos drets y obligacions desusdites, y repartir y senyalar les cases de anar a coure en dit cas a cascú de dits forns, imposant consemblant pena als que no anaran al forn que·ls serà senyalat.

40. *Molinos harineros*

Ítem, que tots los pobladors de dita varonia tinguen obligació de anar a moldre sos blats y grans als molins que el senyor conte els senyalarà, ab facultat de poder mudar a son beneplàsit ab tal que sia dins los térmens del present condat y no sia del pas de Planes en amunt, a saber, del pas han se pasa lo riu per a anar de Cosentayna a Planes. Et *pro nunch*, sa senyoria els senyala tres molins, so és, lo Nou, lo de Sela y lo de Alcoser, ab pacte que sempre y quant per lo dit senyor conte se portarà altra mola al dit molí Nou, hagen de anar a dits dos molins, so és al dit Nou y al de Alcoser, y també que si cas fos que lo dit molí Nou, per qualsevol causa o en qualsevol temps fos evensut a sa senyoria y a sos successors, en lo dit cas, donant-los y fabricant-los altre molí competent ab altres dos moles en lo dit trast de riu, so és, des de el barranch de les Fontanelles en avall, tinguen obligació de anar a moldre a dits dos molins de Sela y al que·s fabricarà y no a altre molí algú, sots la mateixa pena.

41. *Harinas forasteras*

Ítem, que ningú vehí ni habitador de dita varonia puga portar ni entrar en aquella farines algunes forasteres per a obs de fer grangeria y negociació, y si la entrarà encórrega en pena de perdició de la tal farina. Emperò, que qualsevol forasters puguen portar-ne a la dita varonia y tenir-la venal públicament en aquella, per a son avituallament y provisió. Y que totstamps y quant y haurà farina venal públicament dins dita varonia al mateix preu que·s vendrà en la vila de Cosentayna, no puguen los dits habitants eixir a comprar dita farina a la vila sinó proveir-se y comprar de la que y haurà en dita varonia, sots pena de sexanta sous y altres a arbitre de sa senyoria.

42. *No pueden comprarse ni venderse fuera la tienda cosas que en ella haya vendibles*

Ítem, que·n la dita varonia y lloch de Muro no y puga haver ni haja sinó sols una tenda, la qual sia pròpia de dit senyor conte y de sos successors, y que ningú dels vehins y habitants del dit lloch ni foraster algú pugen vendre ni comprar en lo dit lloch coses que y haja venals en dita tenda, sinó que tinguen obligació de acudir a comprar de la del senyor conte. Emperò, se·ls dóna facultat per a què puguen comprar fora de dit lloch y de son terme tot lo que hauran menester per al servici y provisió de sa casa, ab què no sia des del pont de la Alcúdia en avall, devés Muro. Emperò, de totes les altres parts puga cascú per menut comprar tot lo que aurà menester per a ús y servisi de sa casa y no per a venderia, y que qui contrafarà pague per pena sexanta sous.

43. *Mercado y plaza pública*

Ítem, per a la deguda provisió y avituallament de dita varonia y lloch y per a què se aumente lo comersi de aquell, concedix sa senyoria, per si y per sos successors, facultat que un dia tan solament en cascuna semana y haja mercat y plaza pública en dita varonia. Y que en lo dit dia que sa senyoria senyalarà, puguen vendre y portar los de la terra y forasters tot lo que·ls pareixerà y vendre-o en dit mercat y plaza y per los carrers del dit lloch. Y lo tender no puja vendre les coses a major for del que comunament correrà en les tendes de la vila de Cosentayna.

44. *Taverna*

Ítem, que no puja haver en dita varonia y lloch de Muro més de una taverna, la qual, com a regalia del senyor, haja de ser y sia del dit senyor conte y de sos successors. Y que ningú dels vehins y habitants del dit lloch ni altre algú, encara que sia foraster, puja vendre ni comprar vi per menut en sa casa ni fora d'ella dins lo dit lloch y son terme, so pena de sexanta sous y altres a arbitre de sa senyoria. Emperò, se'ls dóna facultat per a què cascun vehí puja vendre en sa casa a cànters y a mig cànters lo vi que tindrà de sa collita. Y los de la terra y los forasters pugen vendre tot lo vi que voldran foraster a cànters y a mig cànters per los carrers, ab què lo tal vi no sia dels llochs y alqueries del present condat sinó de la vila o llochs del senyor conte. Y també pugen, per al avituallament y provisió cascu de sa casa y família, comprar en gros o en menut lo vi que aurà menester, ab què·l hagen de comprar de dins la vila de Cosentayna o de la universitat del raval o de altres tavernes pròpies de dit senyor conte y de sos successors o de qualsevol part fora del condat y sos tèrmins. Emperò, que no pugen comprar dels demás llochs, alqueries o cases que·stan dins del condat fora dels damunt expresats y declarats, sots pena de deu lliures y perdició del vi que compraran.

45. *Messón*

Ítem, que·n lo dit lloch y varonia de Muro no puja haver més de un hostel, lo qual, com a regalia de senyor, se'l reserva sa senyoria per a si y a sos successors. Y que ningú dels vehins y habitants del dit lloch puja, per via de grangeria y prenent interés, recullir ni hospedar en sa casa a foraster algú, so pena de sexanta sous y altres a arbitre de sa senyoria.

46. *Carnicería*

Ítem, que·n la dita varonia y lloch sols y ha de haver una camiseria, la qual sia pròpia de dit senyor conte y de sos successors, y que aquells hagen de imposar lo for y preu de les carns que vendran en dita camiseria sens intervenció de oficial algú ni altra perzona de dita varonia. Y que lo dit for se haja de posar al respecte y conforme se vendrà la carn en los llochs circumvehins, y havén·hi diferens preus, se pose prenint un medi entre lo més alt y més baix. Y que no puxen los vehins de dita varonia anar a comprar a altra camiseria, encara que sia del senyor conte, de la carn que y haura i·s vendrà en la camiseria de dita varonia; emperò, puguen a sa voluntat comprar y portar de la carn que no·s vendrà ni n'i haurà en la dita camiseria. Y qui contravindrà al present capítol encórrega, per cada vegada que contravindrà, en pena de sexanta sous. Y se mana, al que tallarà la carn en dita camiseria, haja sempre de preferir y donar y en primer lloch y millor recapte als de la dita varonia que no als forasters, sots la mateixa pena.

47. *Tachas y pechos en perjuizio de las regalías y rentas dominicales*

Ítem, que la dita varonia no puga imposar taches, pechos ni imposicions algunes sobre coses de ella ni de sos particulars d'ella, de les quals imposicions se perjudique en manera alguna, directe ni indirectement, a les dites regalies y demás rentes dominicals del dit senyor conte, so pena de nul·litat de semblans imposicions y tacha.

48. *Ladrillo y texa*

Ítem, que qualsevol persona dels vehins y habitants de dita varonia que farà rajola, teula y altra qualsevol obra de terra, tinga obligació de pagar, de deu peses, una al dit senyor conte y a sos successors, de la manera y com fins a hui se ha pagat y acostumat observar y observa entre tots los pobladors del condat. Y que lo dit dret de dites teules y rajola y demás obra se haja de pagar, no sols de la que·s farà en los teulars de sa senyoria però també de la que cascu farà en sa pròpia terra o altra part, segons que de temps immemorial a esta part se ha observat.

49. *Ygualdad en los pechos y cenzos*

Ítem, per quant lo intent de dit senyor conte en lo establiment y repartició de les cases y terres que se han de consedir als pobladors de la dita baronia és que la responció

de aquelles sia ab igualtat, pagant cada una de dites terres segons la calitat y cantitat de aquella, y sia cosa notòria lo dany gran que·s segueix y redunda, així per al senyor directe com per als senyors útils y emphiteutes, que les terres no estiguen carregades totes ab igualtat y uniformitat de cens y responció, sinó ab deformitat y diferència. Per so, és estat pactat entre dites parts que tostemps y quant algú de dits pobladors o posehidors de dites terres heretats vendrà, presehint llicència y facultat del senyor directe en la fornía damunt dita obtesa, algun tros o part de les terres que li seran establides, separan-lo dels demés, haja de pagar y pague per rahó de dit cens y responció de les terres que li restaran, justament la part que cabrà a d'aquelles al respecte de lo que per junt li fonc carregat y imposat en totes les terres al temps del establiment, atenent sempre a la calitat y cantitat de les terres que·ls restaran, sens que per pacte algú al temps de la venda del tros de terra que vendrà, se puga carregar aquell de més cens que li tocarà al repecte del que li fonch imposat sobre totes les terres, ni enfranquir en part les que li restaran ab lo dit medi e indirecte, ni niés carregar la part venuda de lo que li tocarà segons dita igualtat y repartició. Y que lo mateix se observe y guarde en les cases y altra qualsevol cosa que respondrà sens en diners, de manera que si la tal casa se partirà, se haja de carregar y dividir lo sens que sobre ella al principi estarà imposat, segons lo valor de les parts en què se dividirà y partirà. Y que de ninguna manera se puja donar llicència per a la partició, venda o alienació de part de dites terres o cases si no·s guardada la forma disposta en lo present capítol, com les dites pars vullen que aquell inviolablement sia observat y guardat.

50. *Dexación de las cosas establecidas*

Ítem, que si algú de dits nous pobladors de dita varonia o successors de aquells voldrà, pasat lo termini de dits cinch anys de presisa y forsosa recidència, anar-se'n de dita varonia y mudar son domicili de aquella, tinga obligació, en temps idòneo y hàbil per a sembrar la terra, declarar sa voluntat y determinació davant lo bal·le de dita varonia y fer deixació y derenclement de les terres y casa que tindrà establides, del qual derrenclement se'n haja de rebre acte públich per lo escrivà de la cort de dita bal·lia per a què, precehint lo desusdit, lo dit senyor conte les puja establir y acomanar a persona que les cultive y procure. Y no fent y afermant les coses contengudes en lo present capítol, tinga obligació, lo que contravindrà a d'aquell, de pagar la imposició y cens que sobre les cases y terres estarà imposat, com si realment hagués cullit la cullita del dit any.

51. *Obligación de los que querrán dexar las cosas establecidas*

Ítem, que los dits nous pobladors de dita varonia y lloch de Muro y los que per temps seran tinguen obligació, tostemps que se'n voldran anar y mudar-se de dita varonia, deixar guaretada la mitat de les terres que tindrà en secà, per a què·s puguen sembrar lo any següent. Y no fent-ho en la forma contenguda en lo present capítol, tinga obligació de pagar de buit tot lo dret y cens que deurà per causa de dites terres per lo dit any.

52. *Pechos y censos siempre han de pagarse íntegros*

Ítem, que les dites imposicions y censos que los dits nous pobladors y successors tindran obligació de pagar, que·ls seran imposats sobre les casa y terres que se'ls han de establir, tinguen obligació de pagar-los per entregue annualment, no obstant que pretenguesen o provasen no haver collit collita alguna en algun any. Perquè en qualsevol manera prometen y se obliguen de pagar la dita responció y cens ànuo de dites casa y terres, y no pretendre diminució ni exempció de pagar lo dit cens y responció en cada un any per qualsevol cas que succeeixca, cogitat o incogitat, al qual ab lo present capítol renuncien.

53. *Granos para sembrar*

Ítem, que lo dit senyor conte ni sos sucesors en dit condat no tinguen obligació alguna, ni pugen ser compel·lits per los vehins o habitants de dita varonia, a donar gra algú per a llavor. Y si per cas alguna vegada sa senyoria o sos successors la voldran

espontàea y voluntariament donar, se entenga que ho fan per sa mera voluntat y no per obligació alguna, sens que del donar-la en algun any se pugui, per algun temps, induir o inferir obligació alguna en sa senyoria ni en sos successors.

54. *Tercio diezmo no que no queda comprendido en otras resposiones*

Ítem, que ab la imposició dels censos y responcions ab les quals se'ls han de establir y establiran als nous pobladors de la dita varonia les dites cases y terres, no se entenga ni sia comprès lo ters delme, que totstemps y contínuament de temps immemorial ha esta part ha cobrat sa senyoria y sos predesesors, com además y ultra del dit ters delme acostumat se haja de pagar al dit senyor conte y a sos successors la imposició y cens contengut y que se especificarà en la present capitulació y altres qualsevol establiments.

55. *Aguas sobrantes*

Ítem, que ningun vehí y habitador de dita varonia pugui estorbar ni impedir, aprés que no haurà menester la aygua que tindrà en sa tanda per al rech de ses heretats, que no's prenga dita aygua per a regar los olivars que seran de partició; emperò, que pugui, demanant-la-y dos o tres o més persones, dispondre de dita aygua en benefici y favor de qui li pareixerà de aquells que la y demanaran, com sia per a regar dits olivars de partició y no per a altres terres.

56. *Secanos no pueden reducirse a huerta sin lizencia*

Ítem, que ninguna terra que serà establida com a secà se pugui fer ni reduir a horta sens primer demanar llicència de sa senyoria o del bal·le de dita varonia, y consertar-se ab aquell del cens y responció que ha de pagar per rahó de dita terra que farà horta, y de dita llicència ha de constar ab acte rebedor per lo escrivà de la bal·lia. Y si, sens prechir les coses damunt dites, la terra de secà se farà horta, tinga obligació lo posseïdor de pagar lo mateix dret, ters y cens que pagaran les demás terres de horta, extinguin-se y suprimint-se en dit cas la responció y cens que abans solia pagar com a terra de secà.

57. *Tercera parte de azeytunas*

Ítem, que tots los dits nous pobladors de dita varonia y los que per temps seran poseïdors dels olivars que se han de establir, hagen de pagar per rahó de cens y responció ànua la tercera part de les olives que faran en los olivars que seran establits. Lo qual se ha de observar comprenent també y pagant lo mateix dret de qualsevols oliveres, encara que estiguen en terres que paguen y responen altre cens y responció sabuda en gra, perquè de qualsevol manera y en qualsevol part que y haja oliveres en les terres establides se ha de pagar la dita tercera part y cens, sens reservació ni excepció de arbre algú de olivera.

58. *Cultivo de los olivares de población*⁵⁵¹

Ítem, que totes les perzones que tindran olivars o arbres de oliveres establides subjectes a la dita partició y cens de ters, tinguen obligació de llaurar-los, procurar-los y cultivar-los segons ús y costum de bon llaurador, y en son cas cullir les olives de aquells no obstant que sia la anyada curta y les olives poques, y fer tot lo demás que al benefici de dites terres y olivars convindrà, de la manera que's fa y acostuma fer per les perzones que tenen olivars franchs.

59. *Cultivo y recolección de las azeitunas de los olivares de partición ha de preceder a losfrancos*

Ítem, que los vehins y habitants de la present varonia que tindran olivars franchs y també olivars establits ab dita partició y cens, no puguin llaurar ni procurar los olivars franchs que en primer lloch no tinguen llaurats y procurats los olivars de partició, sens prechir llicència del bal·le de dita varonia; y que lo mateix se guardi en lo recullir de les olives, puig en primer lloch se han de recullir les dels olivars de partició. Y no fent-ho,

⁵⁵¹ Sic, per partició.

estiga en facultat del bal·le o del arrendador fer procurar y cultivar los olivars de partició y, en son cas, cullir les olives a despeses del posehidor de dita terra.

60. *Conservación de los olivos y obligación de replantar los que se mueren o arrancan*

Ítem, per quant en les terres camps en les quals, s·i haurà algunes oliveres plantades, sols se ha de carregar la responció y cens en respecte de lo que serà la terra campa, y no en lo que ocuparan les dites oliveres, per lo que ja aquelles paguen la dita responció en part de fruits, y seria contingent que, secant-se o arrancant-se les dites oliveres, lo posehidor sols pagàs per tota la terra la mateixa responció y cens que abans pagava estant en aquella les dites oliveres, perdent sa senyoria lo ters de la partició de aquelles. Per so, és estat pactat y concordat entre les dites pars que los posehidors de les dites terres tinguen obligació de conservar les oliveres que y haurà en aquelles al temps dels establiments, y subrrogar-ne y posar-ne altres en tot cas que·s seguen o arranquen, per a què d'esta nmanera se guarde la igualtat que·s considera al temps dels establiments y pactes de aquells.

61. *Terzera parte de azeytunas de los olivos que en lo succesivo se planten*

Ítem, que la dita tercera part, responció y cens que se ha de pagar de les olives per los posehidors de dites terres y heretats que se establiran, no sols se entenga que se ha de pagar de les oliveres plantades fins al dia de hui, però de les demás que plantaran de assí en avant per qualsevol temps en les dites terres que se han de establir per lo dit senyor conte, com de totes les oliveres plantades y que·s plantaran en les dites terres se haja de pagar a sa senyoria la dita tercera part, responció y cens de les olives.

62. *No pueden colocarse las azeytunas en otra parte que en la cassa del emphiteuta*

Ítem, que ningú dels dits pobladors y vehins de dita varonia puga portar les olives que cullirà en les dites terres si no és a la casa que aquell tindrà en dita varonia; emperò, que les puja portar a altra part obtenint llicència de sa senyoria y, estant arrendat lo dit dret, del que serà arrendador. Y si per cas se trobarà desencaminada la oliva o es provarà haver contravengut al present capítol, haja de pagar y pague, lo que cometrà dit frau, sexanta sous de pena y la oliva perduda; y en la mateixa pena encórrega lo que mesclarà la oliva de terres de partició ab la oliva que·s cullirà de terres franques.

63. *No puede hazerse el azeyte sino en la almazara señalada por el señor conde*

Ítem, que los vehins y habitants de dita varonia no puguen, en manera alguna, portar les olives ni fer oli de aquelles en altra almasara sinó en la que serà senyalada per lo senyor o per son bal·le; y que y hajen de pagar al almaserer, han los serà senyalat que porten les olives, la moltura justa y deguda, que és de cada cafís una barsella, llevant lo esplet del pinyol, y lo mateix pinyol o pasta d'ell per al almaserer. Y si en alguna manera contravindran a la disposició del present capítol y coses en ell contengudes, hajen de pagar y paguen per cascuna vegada deu lliures de pena y perduda la oliva.

64. *Azeytunas de dueños que no reciden en la varonía*

Ítem, que si alguna persona dels vehins y habitants de dita varonia no viurà ni habitarà en aquella per permició y llicència del dit senyor conte o de sos successors, y tindrà y posehirà olivars ab la dita partició y cens del ters, tinga també obligació de portar les olives que cullirà en dits olivars y terres a la dita varonia y lloch de Muro y no a altra part fora de aquella, sots la dita pena de sexanta sous y perdició de la oliva.

65. *Azeytunas de partición no pueden venderse ni poner en adobo*

Ítem, que ningú de dits vehins y habitants de dita varonia puja vendre olives de partició ni posar-ne en adob de aquelles, poques ni demanar y obtenir llicència del bal·le de dita baronia o del arrendador. Y lo que contravindrà al present capítol encórrega en

pena de sexanta sous per cascuna vegada y en altres penes arbitràries a sa senyoria, conforme la qualitat y frau de les persones que auran comés aquell.

66. *Lizencia para decimalar y limpiar los olivos*

Ítem, que ningú de dits vehins y habitants de dita varonia puja decimalar olivera de partició que no sia precedint llicència y permís del bal·le de dita varonia. Y en cas que la tinga, de la llenya que tallarà o decimalarà haja de fer tres muntons, tallant-la de manera que·s pugua carregar, y lo dit bal·le o la persona que aquell nomenarà haja de triar y elegir lo hu de dits tres muntons; y que fins tant se haja fet dita partició y triat lo dit bal·le dita tercera part, no pugua lo amo de dita terra traure del bancal la dita llenya en tot ni en part, so pena de sexanta sous. Y que la dita tercera part tocant a la senyoria, a despeses de aquella la haja de fer portar lo bal·le a la casa del senyor. Y que lo mateix se guardi y observe en tots los demés arbres que en dites terres que se establiran, se secaran o arrancaran.

67. *Tierras que pagan pecho sabido en grano no pueden sembrarse sin lizencia*

Ítem, que ningunes terres de olivars, morerals ni altres arboledes en les quals no y haurà obligació de pagar responció y cens sabut cascun any en gra, sinó sols partició de fruits, no les puguen sembrar los senyors útils y posehiders de elles de ninguns grans ni esplets que no sia presehint llicència del bal·le que de present és o per temps serà de dita varonia; y si·s sembraran, encórreguen en pena de sexanta sous y los grans y treballs perduts. Y si per cas al bal·le li pareixerà que·s deu concedir dita llicència, haurà de ser precehit consert ab aquell de lo que haurà de respondre per la dita permició y facultat de poder sembrar terra de partició. Y qualsevol llicència que per a dit efecte se ha de donar, sols puja durar lo any que·s consedirà aquella, exceptat si·s demana y consedix per a sembrar alfalses, puig en dit cas ha de durar per temps de quatre anys continúos y no més.

68. *Árboles que se secan deven replantarse*

Ítem, que si per algun temps o cas se secaran algunes oliveres o moreres, figueres o vinyes, restant camps del tot les terres que abans solien ser de partició y sens de fruit, y no pagaven responció de gra per no poder-se sembrar aquelles, tinguen en dit cas obligació los senyors útils y posehiders d'elles de replantar de nou les dites terres com estaven abans, subrogant y posant altre tans arbres de la mateixa qualitat y espècie que abans y havia. Y pareixent que no convé tornar a replantar de dits arbres o vinya la dita terra, sinó que reste campa, se ha de des de llavors imposar y carregar responció y cens sabut de gra y forment, al respecte de lo que seran carregades y respondran les demés terres establides en la horta o secà, segons serà la terra.

69. *Metad de la oja de todas las moreras*

Ítem, que los dits pobladors, vehins y habitants de dita varonia tinguen obligació de pagar, per rahó de cens anual, la mitat de la fulla que cullirà y prosehirà de les moreres, així de present plantades com de les que per lo temps se plantaran en dites terres que se han de establir, no obstant que·stiguen les tals moreres en bancals que responen cens y responció sabuda de gra. Y que la dita partició se haja de fer y fasa cascun any, senyalan lo posehidor y senyor útil dos parts de les quals lo bal·le haja de elegir la que li pareixerà. Y que fins tant dita divisió de les moreres y elecció de la mitat de elles se haja fet en la forma desus- dita, no pugua lo posehidor cullir poca ni molta fulla, sots pena de sexanta sous. Y que tinga obligació lo dit emphiteuta y senyor útil, abans y après de dita elecció y divisió de fulla, conrrear y procurar lo dit moreral, així la part tocant y senyalada per a sa senyoria com la que restarà per a dit poseïdor, y esporgar totes les moreres.

70. *Quarta parte de higos*

Ítem, que los dits vehins y habitants de dita varonia tinguen obligació de pagar la quarta part de les figues de qualsevol figueres que·staran en terres establides per dit

senyor conte; lo qual dret y quarta part de figues se dega pagar estant aquelles seques. Y que los dits posehidors no puguen vendre, donar ni gastar part alguna després que staran seques dites figues, fins tant que haja fet dita partició y pagat dit dret y quarta part a la senyoria, sots pena de sexanta sous y perdició de dites figues.

71. *Arboles frutales solo deven pagar el tercio diezmo del paner*

Ítem, que de tots los demés arbres fruytals no tinguen obligació los dits pobladors de pagar dret algú al dit senyor conte ni a sos successors, exceptant lo ters delme del paner, lo qual se li ha de pagar en la forma fins a huy acostumada.

72. *Quarta parte del vino o passa*

Ítem, que tots los dits particulars, vehins y habitants de dita varonia tinguen obligació de pagar, de les terres vinyes que ls seran establides, la quarta part del vi o pansa que s farà o traurà de les dites vinyes, y que ningú puga cullir raïm de elles per a vendre, penjar ni donar, ni a fi de veremar, sens primer conser- tar-se ab lo bal·le de dita varonia y acordar ab aquell o ab lo arrendador de pagar-li en fruit o diners lo que importarà y montarà lo dret de dita quarta part que han de pagar; y assò sots pena de vints sous. Emperò, puga cascú menjar-ne y portar-ne per a menjar a sa casa y família a sa voluntat.

73. *No pueden plantar viñas sin lizencia en las tierras que tienen señalado pecho sabido*

Ítem, que si algú de dits vehins y habitants de dita varonia voldrà plantar alguna vinya en terra que tindrà senyalada a responció y cens sabut cascun any, ara sia en partició de fruits o en responció de gra, no u puga assò fer sens presehí llicència y facultat, atorgada per lo bal·le per medi de acte rebedor per lo escrivà de dita bal·lia, exhimint y delliurant en dit cas la dita terra de la responsió o cens de fruits a què abans estava, y carregant-la de nou ab la responció, cens y partició de vi o pansa damunt dits.

74. *Grazia a los que planten viñas*

Ítem, per a què los vehins y habitants de dita varonia se animen a plantar vinyes y puguen plantar aquelles ab més comoditat, és content lo dit senyor conte y li plau que tots los que plantaran vinyes en terres camps sien franchs de pagar la dita quarta part y responció per espay y temps de cinch anys contínuos, ab què dins lo dit temps del fruit, si algú se'n traurà de dites vinyes, sols tinguen obligació de pagar lo delme segons se ha acostumat.

75. *Pago de frutos según establecimientos*

Ítem, que de totes les terres camps, així de regadiu y horta com de secà, que se establiran per lo dit senyor conte als nous pobladors y habitants de dita varonia, tinguen obligació aquells y sos successors en dit condat de pagar, per via de responció y cens ànuo, la part y porció certa de fruits que serà acordat y se asentarà en los establiments particulars que cascú de aquells se farà de dites terres, les quals parts de fruits se ls hagen de pagar a la senyoria ademés del ters delme ordinari y collint-se o no collint-se en dites terres com està dit.

76. *Modo de pagar el trigo, azeitunas, vino, oja e higos.*

Ítem, que los dits vehins y habitants de dita varonia tinguen obligació de pagar lo gra que deuran per rahó de dita responció y cens de gra en les eres, si són les ordinàries de dita varonia, y si trillarà en altra era forana, tinga obligació lo tal poblador de portar a sa casa pròpia la part de senyor y dar-la de allí; y que lo forment y gra sia net, sense mescla alguna; y la oliva se haja de pagar y pendre del montó y casa hon estarà la oliva de partició; y la fulla se haja de pagar en los arbres, com està dit, ab què lo collir la part tocant a la senyoria sia a despeses d'ella o del que la y comprarà. Y que lo vi se haja de pagar ab igualtat de allò que realment se traurà, és a saber, la quarta part de lo que y haurà y se traurà en lo trull eo cup, y la altra quarta part de lo que s traurà de la prempsa, de

manera que la senyoria reba del bo y del mal igualment. Y que les figures se hagen de partir, seques, en la casa del vehí y habitador que les aurà collides.

77. *Metad de las cañas*

Ítem, que tots los dits pobladors que tindran canyars establits per sa senyoria tinguen obligació de pagar, per dret y cens dels dits canyars, la mitat de les canyes tallades y fetes feixos; y que no puguen los senyors útils de dits canyars traure ninguna canya de aquelles sens que primer haja fet dits feixos y elegir de aquells la mitat lo bal·le per a la senyoria. Assò declarat, que la dita part o mitat tocant a la senyoria la ha de portar a despeses de ella lo dit bal·le y posar-la en cobro, y en cas de contravenció, lo tal senyor útil haja de pagar per pena vint sous.

78. *Cómo se han de establecer las casses*

Ítem, que les cases de dita varonia que se han de establir als vehins y habitadors de ella se'ls hagen de consedir a cens, fadiga y lluíme y tot altre dret emphitheòtich, segons fur del present Regne, en esta forma: que prechint la estimació que sia feta del valor de dites cases, y deduïda la quarta part de dita estimació y valor, lo restant de dita estimació se haja de pagar so és, carregant lo cens que li pareixerà a sa senyoria y se acordarà a sou per lliura, ab fadiga y lluíme, y del compliment de dita estimació se'n haja de fermar un debitori ab responció de interès a sou per lliura, y ab promició de haver-lo de redimir y quitar dins vint anys en pagues higuals cada any, rel·levant-se y defalcant-se del interès lo que correspondrà a la quantitat de la propietat que'n cascun any se anarà pagant y redimint del dit debitori; lo qual se haja de fermar ab totes les clàusules executòries, renunciacions, promicions en semblants actes aposar acostumades juxta lo estil del notari rebedor.

79. *Obligación de los pobladores de Turballos*

Ítem, que si per cas per lo temps se poblàs lo lloch y varonia de Torballos, que de present se troba y està despoblat, hagen y tinguen obligació qualssevol nous pobladors de aquell de estar tenguts, subjectes y obligats als mateixos capítols, pactes y condicions aposades y aposats en lo present acte de capitulació.

80. *Caminos*

Ítem, que los vehins y habitadors de dita varonia de Muro tinguen obligació, a ses pròpies despeses, de donar y adrezar camins plans y segurs per los quals puga pasar coche des del lloch de Muro, per lo camí que va a la vila de Cosentayna, fins a encontrar-se ab lo terme de la Alcúdia, lo qual camí se ha de entendre que ha de ser lo que passa per les parets del mateix lloch Alcúdia; y lo camí que va de Muro a Alcoseret, fins a arribar al terme del dit lloch; y lo camí que pasa des de dit lloch de Muro al corral nomenat de Estanyà, que va a exir y donar cap al camí real de València, declarant-se que aquest camí no és lo que pasa per la foyeta dita de Andrés, sinó lo camí que's pren venint de València en lo corral de Estanyà, a mà esquerra. Los quals camins tinguen obligació de tenir-los adobats a ses despeses tantes quantes vegades se gastaran, y ab condició que si per lo temps pareixerà altra univercitat o particulars persones estar obligades y deure adobar y aderezar dits camins per a colche, en tal cas resten de lliures los del dit lloch de Muro de adobar los dits camins; emperò, que lo averiguar y liquidar si toca a d'aquells semblants obligació, estiga a càrrech de la dita varonia y lloch de Muro y, mentres no ho averiguaran, estiguen subjectes a dar los camins en la forma continguda en lo present capítol.

81. *Facultad de poder el señor conde tomar de todas las fuentes cierta porción de agua*

Ítem, se reserva sa senyoria per a si y a sos successors en dit condat llibera facultad per a poder pendre totstamps que li pareixerà, de cascuna de les fons que y ha en lo terme de la present varonia, la porció de un real castellà de agua, ço és, la agua que puga cabre per un forat del tamany de un real castellà per al ús, servici y hornato de la casa y hort

que sa senyoria té en dita varonia y lloch. Y assò, además y ultra de la aigua ordinària que sa senyoria ha tengut y té ya destinada y senyalada per al servici y ús de dita casa y hort, ab què no emplee dites aygües en altres obs y efectes. Y també puja sa senyoria y dits sos successors, totstemps que·s pareixerà y serà ben vist, fer una devesa en les espales del dit son hort, cercat ab paret lo que li pareixerà y induint en dit cerco totes les fons, des de la font nomenada la Santa fins a la dita casa y hort inclusivament, ab tal que del dit hort y deesa la han de deixar discórrer per al ús y servici dels pobladors de dit lloch.

82 *Renuncia de los pobladores*

Ítem, que tots los vehins, habitants y nous pobladors de dita varonia y lloch, per si y per sos successors, hagen y tinguen obligació de renunciar, segons que ab lo present capítol renunciem, a qualsevols furs, privilegis, disposicions de justícia y costums que·n son favor y haja y puga haver disposat contra lo ordenat y capitulat en tots los antedens capítols y cascú de aquells respectivament, y coses pactades, avengudes y concordades en la present capitulació, convenció y població, volent que ella y tot lo que és estat pactat y acordat se observe y guarde inviolablement *et imperpetuum*, sens alguna alteració, derogació ni novació, y que tinga forza per a entre les dites parts y successors de aquelles de lley convencional y paccionada, per a què irrevocablement se guarde y observe a la lletra.

83 *Obligación de los pobladores*

Ítem, que no sols los dits pobladors y vehins y habitants de dita varonia que ara són y per temps seran tinguen obligació de observar y guardar y cumplir los presents capítols y coses en aquells avengudes, disposades y ordenades quant a les dites parts contrahents, però també si la dita vila de Cosentayna o altra qualsevol univercitat o particular perzona, directe o indirectement, tractarà, intentarà o voldrà, judicial o extrajudicialment, impedir que la present capitulació y població y coses en aquella contengudes, o qualsevol de aquelles, no·s guarden ni observen en la forma capitulada y acordada, tinga obligació la dita varonia y particulars d'ella exir a la defensa de la dita capitulació y població, pactes y condicions de aquella juntament ab lo dit senyor conte o succeors en dit condat. Y que la dita defensa se porte y tracte a despeses comunes de sa senyoria y de sos successors y de dita varonia y particulars d'ella, fent totes les instàncies y diligències que convindrà y serà necessari, judicials o extrajudicials, per a validitat y deguda observància y execució de la present capitulació y població.

84 *Prohibiciones, pregonas, mandamientos e imposición de penas*

Ítem, que lo dit senyor conte o sos successors en lo dit condat puguem lliberament fer los manaments, crides y prohibicions, ab imposició de les penes que pareixerà conveniens y necesàries, així per lo bon govern y deguda administració de justícia, quietut y benefici universal de la dita varonia, com també per a què la present població y capítols de aquella y coses avengudes y concordades tinguen, sens frau algú de sa senyoria ni de sos successors ni de les rendes dominicals, son degut efecte y compliment. Les quals crides, manaments y penes les puguem, sa senyoria y sos successors, alterar, revocar y disminuir a son arbitre y mera voluntat, segons la ocurrència del temps y lo que veuran ser necessari y convenient per al complement de dites coses y cascuna de aquelles respectivament.

85 *Ynmunidades, franquezas y privilegios de la varonía*

Ítem, que per quant la dita varonia y lloch de Muro, que de present se funda de christians vells per la expulsió dels moros de què abans estava poblada, subrogant-se com se subroga en lloch de dita varonia antiga, sia just y a rahó conforme que goje dels mateixos drets, privilegis y exempcions que abans tenia y gojava la dita varonia y lloch quant estava poblat de moros, puig milloran-se en les persones dels nous pobladors que són christians vells no hagen de ser de pijor ni deterior condició que los pasats, és estat

per so pactat y declarat entre dites pars que los privilegis, franquees, immunitats y exempcions de què abans gojaven los de dita varonia y lloch, y los drets que tenien o pretenien tenir contra la vila de Cosentayna o contra qualsevol altra univercitat o particulars abans de la dita expulsió, los resten intactes, salvos e il·lesos en tot y per tot per a poder-se valer y usar de aquells totstemps y quant los pareixerà y ben vist los serà. Ab tal emperò, que no sien en manera alguna directe ni indirectement contràries y repugnans a les coses dispostes, avengudes y concordades en la present capitulació y població, com aquella en tot y per tot haja de prevalèixer a qualsevol privilegi, costum, possessió, dret o letigi que forsan y hagués en contrari abans de la expulsió dels moros de dita varonia y lloch de Muro.

86 *Subsistencia de esta capitulación*

Ítem, considerant que seria cosa contingent que algú o alguns dels capítols antedents y coses contengudes, dispostes y practicades en la present capitulació y població, per lo discurs del temps no·s guardasen ni observasen, ara fos per permició o tolerància, ara per descuit y ignorància de dites coses o per altra qualsevol causa y rahó, y lo intent y voluntat de les dites parts contrahents sia que la present capitulació, concòrdia y població se guarde y observe perpetualment a la lletra, no obstant que·s mostre per lo temps inobservància y costum en contrari, encara que fos immemorial, és estat per so pactat, avengut y concordat entre dites pars que, m.entre no·s mostrarà haver-se alterat, mudat o corregit lo dispost en la present capitulació y població, en tot o en part de aquella, mijansant contrària determinació y capitulació feta entre dites parts o a sos successors, de la qual ha de constar ab acte públich y prova provada, se haja en tot y per tot de estar al present acte de població y coses en aquell avengudes, no obstant qualsevol contrari ús, tolerància y poseció, encara que aquella sia immemorial, puig volen que sia infecta y invàlida ab lo títol de la present capitulació y població.

87 *Omenaje y juramentos de fidelidad y vasallage*

Ítem, que los dits nous pobladors, vehins y habitants de dita y present varonia, per si y per sos successors, tinguen obligació y hajen de prestar los sòlits y acostumats homenajes y jurament de fidelitat y vasallage al dit senyor conte y a sos successors *imperpetuum*, regoneixent-lo per senyor verdader y natural y prometent guardar-li la fidelitat segons és sòlit y acostumat, ab les promicions y obligacions en sem blans juramens acostumades posar.

88 *Al cumplimiento de esta escritura se ha de apremiar por vía executiva*

Últimament, és estat pactat y concordat entre dites pars que los presents capítols y cascú d'ells sien executoris y puga la una part, qualsevol d'elles, ser compelida al compliment y execució de les coses en dits capítols contengudes y sengles d'elles per lo tribunal y juhí del jutge que la altra part elegirà, ab facultat de poder mudar y variar, per a tot lo qual les dites parts y cascuna d'elles renunciem a son propi for, sotsmeten-se etc., y prometen y juren etc., no litigar etc., y renunciem a beneficis de apel·lació y recors y a tot altre dret y benefici de què puguen usar per a impugnar y invalidar la present capitulació, so pena de vint sous etc. De la qual pena se puga fer consemblant execució, *rato pacto* etc.

Los quals capítols, llests y declarats per lo notari dejús scrit ab veu alta y intel·ligible en presència de dites parts, tots digueren que lloaven y aprovaven aquells de la primera línia fins a la darrera inclusive, prometent la una part a la altra, *ad invicem et vicissim*, que·ls guardaran y observaran inviolablement y que en manera alguna no contravindran ni consintiran que perzona alguna contravinga a les coses en dita capitulació contengudes, so les penes en cascú de dits capítols respectivament scriptes y aposades. Y per a atendre y cumplir totes les dites coses y sengles d'elles, les dites parts, a saber és, lo dit don Francisca Roiz de Corella, en dit nom, obliga los béns y drets del dit

senyor conte, y los dits Juan Domènech, notari, y sos consorts, representant la univercitat eo comunitat de dita varonia, obliguen los béns y drets d'ella y dels vehins y habitants d'ella *simul et insolidum*, presents y esdevenidors, de qualsevol estat y condició que sien y seran, renunciant a beneficis de dividir y cedir accions y al for de València: «*De principalí prius conveniendo*»; y en nom de les dones de dita varonia renunciem el benefici del Senatconsult Velleyà y a les demés en favor de les dones introduïts; y en nom dels absents y dels menors, renunciem als beneficis de m error etat y restitució *in integrum* y a tot altre dret etc. En fee y testimoni de les quals coses etc.

Quod est actum en la dita església de Sent Joan, parroquial que és de dita varonia y lloch de Muro.

Testimonis foren presents a dites coses, a saber és, quant a les fermes de dits don Francisca Roiz de Corella y de Juan Domènech, Francés Martí, Vicent Martí, Lluís Asnar, Andreu Andrés, Ginés Monsó, Aparicio Ortunyo, Anton Ortunyo, Phelip Sempere, Miquel Yvorra, Juan Solbes, Juan Ferrandis, Jaume Planelles, Lluís Borronat, major, Francés Satorre y Francés Domingues, foren testimonis mosèn Lluís Andrés, prebere, retor de la parroquial de dita varonia de Muro, y Andreu Sanchis, ciutadà, nou poblador de la dita vilanova, arraval de Cosentayna.

Y quant a la ferma del dit Garci Gasque, lo qual dit dia, en lo mateix lloch de Muro, havent oït y entès los dits capítols y coses en ells y cascú d'ells contengudes, y ben certificat de sos drets, fermà, prometé, obligà y jurà y renuncià, foren testimonis Miquel Navarro, escudem, habitador de València, y Francés Alberola, fill de Agostí, de dita vila de Cosentayna.

3.

1611, agost 7. Gaianes.

Jaume Agulló, doctor en medicina i procurador del comte de Cocentaina, Gastó Roís de Corella, en el seu nom atorga nova carta pobla al lloc de Gaianes.
Notari, Francesc Domènech.

- A. Arx. Ducal de Medinaceli, Secció Cocentaina, lligall 7, exp. 15 (A). Trasllat data el 15 de març de 1770, fet pel notari Vicent Joan Reig, de Cocentaina, a partir del protocol original que es conservada a l'arxiu parroquial de dita ciutat.
- B. Arx. Ducal de Medinaceli, Secció Cocentaina, lligall 7, exp. 15-B. Còpia simple del final del segle XVIII.
- C. Arx. Ducal de Medinaceli, Secció Cocentaina, lligall 7, exp. 15-C. Còpia simple del segle XVIII, traduïda al castellà.
- D. ARV, Reial Justícia, llibre 821, ff. 43-55r. Còpia simple datada el 1774 i traduïda al castellà.

Edicions:

- a. Navarro Reig, J., «Capítulos de población del lugar de Gayanes», *Revista del Instituto de Estudios Alicantinos*, 38 (1983), pp. 61-87. A partir d'un trasllat fet el 9 de gener de 1754 que es conservava a l'arxiu parroquial de Gaianes.
- b. Pla Alberola, P., *Cartas pueblas del condado de Cocentaina*, Alacant-Coentaina, Instituta Juan Gil-Albert-Ajuntament de Cocentaina, 1986, pp. 103-131.
- c. Pérez i Pavia, G., *Carta pobla del lloch de Gayanes atorgada en 7 de agost de 1611 : copia del original de 1611 concedida en enero de 1754 a Joseph San Juan por el escribano real D. Francisco Lorca*, Gaianes, Ajuntament de Gaianes, 2006.
- d. Cita: M. Gual, *Las cartas pueblas...*, doc. núm. 293.
- e. Guinot Rodríguez, E. i Ardit Lucas, M. (ed), *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, doc. Núm. 143, (2016)

TEXT

Die VII mensis augusti anno a Nativitate Domini M DC XI.

En nom de la santíssima Trinitat, Pare, Fill y Sant Sperit, tres perzones y un sol Déu verdader, y de la santíssima Verge Maria del Miracle, protectora y amparo de la casa y família dels ilustríssims senyors contes de Cosentayna. Sàpien tots los que la present carta y acte de població veuran com nosaltres, Jaume Agulló, dotor en medicina, procurador general d'est estat y condot de Cosentayna, y tenint especial poder del ilustríssim senyor don Gaston Ruiz de Corella, conte de Cosentayna y de la Puebla, en virtut de una substitució a mi feta per lo senyor don Francisca Roíz de Corella, procurador general del dit senyor conte, y orde exprés de fer y fermar les coses dejús scriptes, del qual consta en altres molts actes per mi fermats y que de cada dia se fermen y atorguen en mà y poder del notari dejús scrit, de una part; y Jaume Valls, Vicent Llàzer, Vicent Balaguer, Cosme Mataix, Miquel Pérez, Christòfol Pérez, Nicolau Llopis, Andreu Roig, Cebrià Llopis, Pere Arcayna, Jusep Balaguer de Juseph, Lluís Balaguer, Damià Pérez, Nicolau Gironés, Jusep Balaguer, major, Vicent Balaguer, Vicent Miralles, Nofre Sempere de Nofre y Francés Martínez, llauradors, nous pobladors y habitants del present lloch de Gayanes, del condot de Cosentayna, de part altra. Llegítimament ajustats y

congregats en forma de consell general en la església parrochial de dit lloch, construhida sots invocació del venaventurat sen Jaume Major, acridats y convocats per veu de Francisca Garcia, ministre del justícia de la vila de Cosentayna y trompeta públich de tot lo present condad, lo qual, com en dit ajust y congregació estigués present, dix y relació féu, en presència de dits convocats y dels notari y testimonis dejús scrits, ell en lo dia de aïr, ya post lo sol, de manament y provisió del sobredit dotor Jaume Agulló, procurador general d'est condad, haver, ab so de trompeta y veu de pública crida, preconisat que tots los nous pobladors y habitants del present lloch, en lo present dia de hui y en la present hora, que és entre les tres y les quatre hores après de mijorn, acudisen a la present església a tenir y celebrar consell general y tractar y concloure lo asiento de la població del present lloch, jurant y afermant estar en lo present ajust y congregació més de les dos terceres parts dels pobladors y habitants de dit lloch, y número suficient per a tenir y celebrar consell general y concloure y fermar les coses sobredites, en nom de la comunitat de dit lloch y representant aquella.

Attés y considerat que per la dita general expulsió dels moros, seguida en execució dels edictes y manaments reals de la magestat del rey nostre senyor, e dels quals moros estava poblat lo dit e present lloch, aquell al present està sens població ni ordinacions algunes, ab les quals se dega regir y viure la comunitat que ara de nou, subrogan-se en lloch de la antiga, se ha de formar, crear y eregir. Y per quant per rahó de la dita general expulsió totes les cases, terres, heretats y posecions de dit lloch y son terme y territori, que abans eren possehides per los moros habitants de aquell, així per lo disposat y ordenat en dits reals edictes publicats al temps de dita expulsió com als per lo que està scrit y disposat de justícia, són de present pròpies del dit ilustríssim conte de Cosentayna; y, per a deguda execució de dita nova població y efecte de aquella, se ha de dividir, repartir y establir dits nous pobladors. Per tal, havent presehit entre les dites pars diverses juntes, col·loquis y parlamens ab molt tracteig y consideració sobre la població y asiento perpètua del dit lloch y pobladors y habitants d'ell, presents y esdevenidors, hanc fet y acordat, pactat y capitulat los capítols, ordinacions y pactes en la forma següent:

1. Diezmos y primicias

E primerament, és estat pactat, avengut y concordat y capitulat entre les dites parts que tots los dits pobladors nous de el dit lloch, per si y per sos successors, hajen de prometre y obligar-se, segons que prometen y se obliguen, pagar ab la deguda puntualitat y fedelitat, com a bons y fells christians, los delm.es y premícies que per rahó dels fruits y splets deuran y seran obligats a pagar a qualsevols perzones, així eclesiàstiques com seculars. Volent que si per lo temps constàs y se provàs haver en alguna manera defraudat les dites dézimes y premícies, puxen ser y sien eixecutats, no sols en les penes que per furs y privilegues del present regne estan estatuhides y ordenades, però en les altres que per sa senyoria o sos successors se imposaran o els pareixerà deure's imposar, segons les ocurrencies y casos dels tems.

2. Altar principal de San Jayme

Ítem, jatsia que la capella major y cap de altar de la yglésia de Sen Jaume Major, parrochial del dit lloch de Gayanes, sia, segons es notori, pròpia dels dits ilustríssims senyors contes de Cosentayna, segons que en aquella lo dit lloch ni particulars alguns hajen pretés tenir ni tinguen dret. Emperò, ab major clarícia y reccar tot dupte y dificultat y a major cautela, sa senyoria se reserva la dita capella major y cap de altar de dita església de Sent Jaume Major per a el dit senyor conte y a sos sucesors, renunciant los dits nous pobladors qualsevol dret y acció que en lo dit cap de altar y capella major tinguen o puguesen tenir, y reduhint-ho, en quant menester sia, en favor y benefici de sa senyoria y de dits sos sucessors en dit estat y condad de Cosentayna, per a què puguen usar del dit

cap de àltar y capella major, tenir y posar en aquella les sues insígnies y armes e senyal de dit domini y posició.

3. *Administración de pobres*

Ítem, per quant abans de la expulsió dels moros del dit lloch, los justícia, jurats y oficials de aquell tenien en administració diverses terres y béns, los quals y ses rendes y fruits repartien entre les persones necessitades del dit lloch, y lo intent y voluntat de dit senyor conte, com a senyor y possehedor de dits béns y terres, sia de les rendes de aquelles, presehint llicència y authoritat aposthòlica de Sa Santitat, instituhir y fundar alguns benifets en la ,dita església del dit lloch, reservan-se sa senyoria, per a si y a sos successors, lo dret del patronat dels dits benifets per a poder-los provehir en les perzones benemèrites a sa senyoria y, en son cas, a sos successors, ben vistes. Per so, és estat pactat entre dites parts que los dits nous pobladors hagen de renunciar, segons que ab lo present capítol renunciem, a qualssevol drets y accions que *quomodocumque et qualitercumque* los competixquen y puguen competir en respecte dels dits béns, terres y rendes de dita administració, fent-ne ceció y transportació al dit senyor conte y a sos successors, a tota utilitat y benefici de sa senyoria y de aquells respectivament, y per a els obs y efectes desusdits. Y ab pacte y condició que, no podent tenir deguda execució la fundació de dits benifets, o àlias declaran-se y provehin-se per Sa Magestat que les dites terres y béns de la administració dels pobres no recauen en la confiscació y adjudicació general dels béns dels moros feta als senyors, conforme dits reals edictes y bandos, en tal cas o casos la administració de dits béns y terres hagen de restar y resten en poder de dit lloch y oficials de aquell.

4. *Recidencia personal*

Ítem, que tots los nous pobladors de dit lloch y los successors de aquells, imperpetuum que tindran cases o terres stablides en dit lloch, tinguen obligació de assistir ab sa casa, família y capmajor, ab personal recidència, en lo dit lloch. Y si per cas algú fara absència ab la dita sa casa y família, mudan-se en altra part sens obtenir llicència o permís per escrit de dit senyor conte o de sos successors, y estarà absent per temps de sis mesos, sia cas de comís de la dita casa y terres que tindrà establides, sens tenir obligació en dit cas de refer-li millores algunes ni altres treballs o gastos que aurà fet en les dites cases y terres, sinó que, ipso iure, havent pasat lo dit tems, se siguixa lo dit cas de comís y consolidació de la senyoria útil ab la directa de dites casa y terres, per no haver recedit personalment en lo dit lloch, y puga sa senyoria establir-les y donar-les a la persona que ben vist li serà. Y que si, dins los dits sis mesos, se sabrà y tindrà notícia que algú de dits pobladors se vés anat ab sa casa y família de dit lloch, ab terminació de tornar a d'aquell y no de mudar son domicili en altra part, se puga en dit cas, de orde de sa senyoria, fer-li notificar personalment que no torne a fer recidència personal a dit lloch dins termini de un mes, pasat lo qual, y no tornant a dita recidència o declarant que vol tornar dins lo tems llegítim de sis mesos, se segixa lo dit cas de comís de dita casa y terres, y puxa sa senyoria y sos successors establir-les a qui ben vist li serà, en la forma desusdita, abans que pasen los dits sis mesos.

5. *Forsosa recidencia en los 5 años primeros*

Ítem, per quant seria continguent que alguns de dits nous pobladors, ab títol de aprofitar-se los primers anys de la població de les terres y heretats que se'ls han de establir, admetesen aquella deixan-les y derrenclin-les après cap de poch temps y anys, lo que seria en gran perjudí, dany de dita senyoria del senyor conte y de sos successors y encara de les mateixes terres. És estat per so concordat entre dites pars que los dits nous pobladors hagen de prometre, segons que cascú promet y se obliga, que assistiran y recidiran en lo dit lloch cinch anys contínuos, presisos, cantadors des de el dia que se'ls farà lo acte de dits establiments, cultivant y beneficiant les terres que se'ls establiran. Y si abans de pasar

dit temps y plaso del dit quinqueni, se'n aniran o intentaran anar-se'n de dit lloch, no sols encórreguen en la pena de comís de dita casa y terres que se'ls auran establitz y de qualsevol acció y dret que tendrien per a poder pretendre y demanar millores o treballs alguns en dites cases y terres, però encara hajan de fer y pagar qualsevols pijores, si acas les i aurà en los dits béns establitz, et ultra predicta, pagar per pacte loco pene cinquanta lliures moneda real de València, per les quals puguen ser executades via executiva per qualsevol jutge o tribunal, a elecció de sa senyoria, ab facultat de variar y ab les demás renunciacions y clàusules acostumades a posar en la executòria.

6. Avasallamiento

Ítem, que per qualsevol perzona que de present o per algun temps esdevenidor vindrà a poblar, viure y recidir en lo dit lloch, tinga obligació de avasallar-se en ell, presehint llicència y facultad del bal·le que de present és y per temps serà del present condat, y que de dita llicència y avasallament se'n haja de rebre acte públich per lo escrivà que serà en dit temps de la cort de la bal·lia, y continuar-lo en la mà de dita cort perquè n'i haga memòria en lo esdevenidor. Y que lo concedir y donar, o per lo contrari denegar, dita llicència, toque y s'esgarde al dit bal·le, sens que en assò se puga entrometre ni entrometa ningun altre oficial de aquell.

7. Variación de domicilio

Ítem, que si algú o alguns de dits nous pobladors que ara són o per. temps seran de dit lloch, passat los dits cinch anys de presissa y forsoza recidència, se'n voldran anar en qualsevol temps a viure y recidir fora de dit lloch a altra qualsevol varonia o lloch, encara que sia del present condat de Cosentayna, no u puguen fer sens haver demanat y obtés llicència per scrit del dit bal·le y haver contat y pagat ab aquell. Y lo que contravindrà al desusdit, no sols encórrega en pena de comís de dites casa y terres establides, y en no poder demanar millores algunes fetes en aquelles y en haver de fer les pijores, si n'i aurà, segons és estat dit en respecte dels que se'n anaran en dits primers cinch anys, però per pacte encara pague, en nom de pena, lo ters del que montarà lo deute que restarà divent a sa senyoria al temps de la sua anada y partensa, y assò ademés y ultra del deute principal, de manera que si degué trenta lliures a sa senyoria, les ha de pagar ab deu més per la pena, qu'és lo ters.

8. Succesores en las cosas establecidas

Ítem, que tostemps y quant les dites cases y terres que se an de establir pervindran y pertanyeran, així per títol universal com per qualsevol altre particular, lucratiu o onerós, en qualsevols altres persones, los que succehiran en dites terres, cases y heretats per qualsevol temps estiguen obligats y subjectes, al respecte de les cases y terres que posehiran, als matexos pactes, condicions y obligacions de la present població y capitulació, de la manera y com ho estan y han de estar los que personalment fermen en aquella.

9. Jurisdicción

Ítem, que los dits nous pobladors que de present són y per qualsevol temps seran de dit lloch de Gayanes, no puguen eximir-se de la jurisdicció de sa senyoria del dit senyor conte y de sos successors, ans bé, així en respecte de les cases y terres establides com per rahó de qualsevol contractes o delictes per aquells comesos o cometedors en terres y jurisdicció de sa senyoria, hajan de estar subjectes a d'aquella en primera y qualsevol altres instàncies, sens que puguen exemir de dita jurisdicció y conexensa ab títol ni motiu de privilegi y exempció alguna, general o particular, per renunciar a qualssevols privilegis y exempcions que de present tinguen o puguen havant tenir per a pretendre, en rahó de aquells, ser exemps de la dita jurisdicció del dit senyor conte y de sos successors. Volent que aquesta renunciació general tinga la mateixa farsa y efecte y comprenga a qualsevol privilegi especial, com si espesífica y particularment estigués

nomenat, mencionat e judicat en lo present capítol y renunciació. Renunciant també a qualsevol fur o privilegi que per a pretendre dita exempció en qualsevol cas los pogués sufragar, y assò en tant quant de justícia poden renunciar a dits furs y privilegis.

10. *Establecimientos*

Ítem, que tots los establiments que s faran ara y per qualsevol temps de les dites cases, terres y posecions que abans eren de dits moros del present lloch, se entenga que es fan y han de fer establint-se aquelles a cens, fadiga y lluïsmo y tot altre plen dret emphyteutic, segons furs del present regne, y no de altra manera. Y que qualsevol responció ànnua que es farà y pagarà en part de fruits o diners, sia ab títol y causa de cens de la casa y terres, ab fadiga y lloïsmo y tot altre dret emphyteutic, com està dit.

11. *Luismos*

Ítem, que n tot cas de venda, transportació, alienació, pagament, carregament de censal de dites cases y terres o especial hipoteca de aquells, o en qualsevol altres casos que conforme a furs del presente regne *aut alias* de rahó natural escrita, se deurà lluïsmo o part de lluïsmo, que per causa de dites alienacions e hipoteques tinguen obligació, los dits nous pobladors y senyors útils de les dites cases y terres, de pagar a sa senyoria y a los successors la quantitat deguda y disposta per dits furs y natural rahó escrita, sots les penes en aquelles y conforme a justícia dispuestos y ordenades.

12. *Lizencia para enagenar*

Ítem, que no s puguen fer dites viandes, transportacions, alienacions, carregaments ni altre qualsevol acte algú, per lo qual se dega lluïsmo o part de aquell, sens que primer presehixca llicència del dit senyor conte o de sos successors o del bal·le que ara és o per temps serà de dit lloch, sots les penes imposades per los dits furs del present regne. Y que les tals llicències les haga de rebre lo escrivà de la cort de dita bal·lia y no altre algú, sots pena de nul·litat de actes de les llicències que per altre escrivà y notari seran rebudes.

13. *No pueden juntarse unas casas con otras, ni habrir puertas y ventanas sin lizencia*

Ítem, que ningú de dits nous pobladors y successors de aquells, que tindran y possehiran les dites cases establides en lo dit lloch, no puga immiscuhir ni juntar una casa ab altra, fent-ne de dos una ni de una dos, ni obrir finestra ni porta sens precehir llicència del dit senyor conte o de sos successors, o del bal·le que hui és o per temps serà del present condat; y que la dita llicència se haga de obtenir per escrit, pena de comís de la tal casa. La qual llicència la haja de rebre lo escrivà de la cort de la bal·lia y no altre, sots pena de nul·litat de acte de la dita llicència.

14. *Hitas y margenes*

Ítem, que ningú de dits nous pobladors puga, en dany de la senyoria directe de dites terres, ni qualsevol posehidor de aquelles per ningun temps, rompre ni desfer marge algú, ni llevar les fites ni mudar-les, mesclant un bancal ab altre, sots pena de comís de la tal terra. Y si alguna de les terres en les quals se rompran dits màrgens o mudaran o llevaran dites fites, serà franca, en lloch de pena reste la dita terra que era abans franca, des de sellavós, cencida a sa senyoria y a sos successors ab altre tant cens com serà lo que responia la terra cencida que se aurà agregat a la franca, y estiga subgete als mateixos l càrregs, responcions, fadiga, lluïsmo als quals estarà la dita terra cencida agregada.

15. *Manifiesto de las tierras francas*

Ítem, que perquè y haga llum y clarícia y se sàpia y tinga notícia de les terres franques que posehiran los dits nous pobladors de dit lloch de Gayanes al temps del establiment de dites terres, y per evitar confusió de les franques ab les cencides, tinguen obligació de manifestar, davant lo escrivà y notari rebedor dels establiments faedors, les terres que tindran franques, mostrant també los títols de aquelles si n tindran, per a què

lo dit manifest, ab los actes que de dites terres mostraran, los servixca per a d'assí avant en lloch de títol de dites terres franques. Y si no faran lo dit manifest dins lo termini que-Is serà prefixit, se entenga de allí en avant ser, la tal terra no manifestada, cencida a sa senyoria y, com a tal, se li puga imposar cens y les demés imposicions que se imposaran en les demés terres y posecions que se establiran, en virtut de la present població y capitulació, als nous pobladors.

16. *Casas y tierras no establecidas*

Ítem, que totes les cases y terres y camps, arbres y altres qualsevol béns citis que sien estat, així del dit lloch de Gayanes com dels particulars de aquell, abans de la dita expulsió dels moros, que no estaran ni mostraran haver-se establí per sa senyoria ab establiments y actes particulars, se entenga restar tot y ser del dit senyor conte y de sos successors, per a poder en qualsevol temps- establir-o y dispondre de dits béns no establits a sa voluntat, com a cosa pròpia.

17. *Tierras no manifestadas*

Ítem, que si es trobarà que alguna de les terres o posecions que al temps de la expulsió dels moros de dit lloch era posehida per algú de aquells y, après de dita expulsió, la han ocupada y detenguda algun particular de dit lloch sens haver-la manifestada a sa senyoria o a sos oficials, a més de les penes en què haurà encorregut, imposades y que se imposaran per crides fetes y faedores per sa senyoria, tinga obligació, lo que es trobarà posehint dites terres, de pagar lo ters que se arbitrarà que·s podrà traure de la tal terra si serà horta y regadiu, y lo quart si serà terra de secà. Lo qual ters y quart, respectivament, lo haga de pagar de tots los anys que discorreran des de la present nova població y capitulació, sens que·s puga escusar de pagar dita pena y responció ab al·legar que no haurà sembrat ni percurat tots los anys la dita terra ni rebuts los fruits de aquella, puig, ab sols no haver manifestat y provar-se-li que ha procurat la tal terra un any, tinga obligació de pagar la dita pena per tots los anys correputs.

18. *Paños*

Ítem, per a més facilitar la despedida y venda dels draps que·s faran en lo present condat de Cosentayna, se reserva sa senyoria, per a si y a sos succesors, facultat per a poder prohibir, sempre que serà sa voluntat, que no entren draps alguns forasters en lo dit condat. Y que esta prohibició la puga revocar y suspendre sempre que serà voluntat de sa senyoria y de sos successors, y per lo temps a d'aquells ben vist. Y que si per cas se obtingués, per alguna univercitat o perzones, provisió y facultat de tenir botigues y tendes de draps forasters en algú o alguns llocs del present condat de Cosentayna, que·n lo dit cas los pobladors y vehins del present lloch no puguen, sots les penes que per sa senyoria seran imposades, anar a comprar los dits draps forasters de les dites tendes y botigues dels llocs del dit condat, per a què, a més de facilitar la dita expedició, se reprimixca y atalle lo pretendre obtenir facultad de tenir botigues de draps forasters en los llocs del present condat. Emperò, que puguen, en lo dit cas, per a son ús y cervici, comprar drap foraster de fora los llocs y térmens generals del dit y present condat, y portar-lo a dit lloch, cascú per a son ús y servici.

19. *Ellección y nombramiento de oficiales de justicia*

Ítem, que la elecció y nominació de les perzones que han de concurrir per als ofisis de dit lloch se haja de fer y fasa segons los furs y costum del present regne, y en particular conforme lo que se acostuma en la vila de Cosentayna, nomenant tostemps y elegint persones abonades, idònees y suficiens, y proposant-les a sa senyoria del dit senyor conte y a sos successors per a què, de les perzones elegides y proposades, haja de fer la elecció de justícia, jurats y mustasaf de dit lloch. Y si alguna de les perzones que seran proposades y nomenades al dit senyor conte, o a sos successors, per a els dits oficis, tingués algun llegítim impediment per a no poder concórrer en aquells, puga sa senyoria

y sos successors llevar-lo y, en son lloch, nomenar y posar a la que li pareixerà idònea y suficient. Y si en respecte de la perzona nomenada en dit cas per sa senyoria, se pretengués per lo dit lloch que y ha algunes causes per les quals no deuran tampoch concórrer en dits oficis, que de dites causes e impediments haja de conéixer un advocat de sa senyoria sumàriament, a la declaració del qual se haja de estar. Aprovant lo dit lloch les eleccions y nominacions de dits oficials en lo modo y casos sobredits nomenats per sa senyoria y los successors. Reservant-se emperò sa senyoria lo nomenar y elegir lo justícia, jurats y mustasaph la primera vegada a sa voluntat.

20. Remesa del nombramiento de oficiales al señor conde

Ítem, que les eleccions que en la forma sobredita se han de fer de les per- zones per als oficis de dit lloch de Gayanes, tinga obligació aquella de embiar-les, a ses pròpies despeses, a la part y lloch hon se trobarà en dita ocasió lo dit senyor conte o sos successors, ab què sia dins lo present Regne de València. Y si-s trobaran fora de aquell, en dit cas tinga la mateixa obligació, lo dit lloch, de embiar la dita elecció a la persona que tindrà la procura general de sa senyoria o de sos successors en lo present Regne, per a què-s puga fer la elecció y nominació per a dits oficials en la forma desusdita.

21. Prohibidos de obtener oficios

Ítem, que en lo dit lloch de Gayanes no puga concórrer ni tenir oficis alguns en aquell, ningú de sos vehins y habitants que no tindrà casa y terres establides en lo dit lloch.

22. Concejos generales

Ítem, que no es puga tenir ni celebrar en dit lloch de Gayanes consell general algú sens prehir primer llicència de sa senyoria o de sos successors, o de son procurador general o de la perzona que en lloch de aquell estarà en lo present condad, y ab assistència y presència del dit procurador general o de alguna perzona nomenada per aquell. Y que la dita llicència se la haja de concedir per escrit, y tinguen obligació de declarar y especificar les coses que han de proposar y tractar en lo dit consell general, y que per a d'aquelles y no altres se les done la dita llicència, la qual haja de rebre lo escrivà de la cort del dit procurador general. Y que si contravindrà a les coses contingudes en lo present capítol, a més de què seran nul·les les determinacions del dit consell general, han de encórrer los oficials de dit lloch en pena de vint-y-cinch lliures, pagadores de propis de dits oficials.

23. Cómo ha de votarse en los concejos generales

Ítem, perquè la experiència i mostrat los danys y inconvenients que-s seguexen de què en los consells generals y altres ajuntaments de dit lloch se vote ab faves blanques y negres, o de altra manera· que no sia declarant cascú de paraula , son vot y mostrant les rahons que·l mohuen per a ser de dita opinió y parer. Per so, per evitar dits inconvenients y dany, és estat concordat entre dites parts que·n ninguna manera en los dits consells y ajuntaments no-s puga votar ni determinar cosa alguna de la que en aquell se proposarà ab faves blanques y negres, ni en altra manera si no serà de paraula, dient cascú son vot públicament. Y assò sots pena de nul·litat de les determinacions que-s faran y pendran en semblant consell y ajuntament, y de vint-y-cinch lliures exhigidores dels béns dels oficials que contravendran al present capítol.

24. Preidencia en los consejos generales

Ítem, que lo bal·le de dit lloch, y en absència de aquell son lloctinent, no troban-se present lo procurador general del condad de Cosentayna o son lloctinent o subrogat, hagen de prehir en los llochs y asientos y demás preheminències als justícia, jurats y altres oficials de dit lloch. Emperò, que trobant-se present lo dit procurador general o son subrogat, no·ls puga prehir lo bal·le ni son lloctinent.

25. Evocación de causas

Ítem, que lo dit senyor conte y sos successors, y lo procurador general de aquell que huy és y per tostemps serà, puguén evocar-se y asumir-se en primera instància totes y qualsevol causes, així civils y criminals, dels pobladors y vehins de dit lloch, encara que les dites causes estiguen ja pendens, contestades o prevengu- des per lo justícia de dit lloch y en cort de aquell. Y que la dita evocació y asumició de causes la pugua fer sa senyoria y sos successors, y lo dit procurador general, a sa mera y llibera voluntat y arbitre, sens que en açò se puxa fer contradicció ni obstacle algú puix, en lo que toca a la determinació y declaració de dites causes, se'ls guardarà justícia, administrant-la conforme furs y privilegis del present regne y ab parer de perzones perites y advocats de sa senyoria, no suspectes a les parts, quant convindrà y ho requirirà la qualitat del negoci.

26. Tercera parte de penas

Ítem, que totes les penes que se imposaran y executaran per los justícia, jurats y mustasaf de dit lloch de Gayanes, se haja de posar y adjudicar la tercera part de dita pena als cofres de sa senyoria, la qual tercera part no-s pugua remetre ni perdonar ni en altra manera ocultar en dany de dits còfrens; y si-s perdonarà o ocultarà, la haga de pagar lo oficial de béns propis en doble.

27. Promesa del señor conde

Ítem, per quant és just y a rahó conforme que, consedint y establint sa senyoria de dit senyor conte les dites cases, terres y posecions als dits nous pobladors, ab lo càrrech, cens y obligacions contengudes en lo acte de la present població, los fasa haver y tenir coses establides y concedides en emphyteusi. Per so, és estat pactat que lo dit senyor conte, per si y per sos successors, prometa, segons que ab lo present capítol promet, de guardarlos de dany als dits nous pobladors y als successors d'ells en dits béns, per rahó de qualsevol censals, deutes y obligacions a què paregués estar obligades les dites cases y terres que se establiran, causades y causats per los dits moros o altres abans de la expulsió, a tota utilitat y profit de dits posehidors.

28. No pueden imponerse nuevas sisas sin lizencia

Ítem, que lo dit lloch de Gayanes no pugua per ningun temps imposar noves sisas ni imposicions algunes en aquell ni sobre casa de dit lloch de los particulars, sens precehir expresa llicència, facultat y permís del dit senyor conte o de sos successors, de la qual ha de constar ab acte públich rebedor per lo escrivà de la cort de la bal·lia; y assò sots les penes imposades per los furs del present regne *et alias* dispuestos y ordenades de justícia.

29. Exemptos de sisas y derramas

Ítem, que ningun oficial ni criat del senyor conte, ni de sos successors, tinguen obligació de contribuir ni pagar en ninguna de sisa, tacha ni pecho de les que se hauran imposat ni imposaran per lo dit lloch ni oficials de aquell per als obs necessaris y utilitat de dit lloch. Ans bé, sien exempts y franchs de semblants pechos, imposicions y pechos, imposicions y sisas imposades y imposadores, y sols hagen de pagar les sisas que deuran per rahó y causa de mercaderia, grangeria y negociació, y no en lo demás per al sustento y obs necessaris de sa casa vendran o compraran. La qual exempció y franquesa se entenga y comprenga no sols als criats de sa senyoria y de los successors en dit condat que seran naturals del present Regne, però també als forasters de aquell, puix en tenir ració y quitació del dit senyor conte, o de sos successors, han de estar inclusos y compresos davall de dit nom de criats del senyor y gojar aquells y sos béns de dita exempció de no haver de pagar sisas, taches ni imposicions algunes, sinó en cas particular damunt dit. Declarant, així mateix, que los que en nom de oficials de sa senyoria han de gojar de dita exempció, han de ser lo procurador general, lo bal·le, lo alcayt del castell, lo asesor de procurador general y lo escrivà de la cort de aquell, y lo colector de les rendes dominicals y lo subrogat y subdelegat de dits procurador general, y bal·le y alcayt, y no altres.

30. *Regalías y escrivanía numeraria*

Ítem, que universalment totes les regalies de dit lloch de Gayanes sien y hajan de ser pròpies del dit senyor conte y de sos successors, segons que en los capítols dejús especificadors més en particular se designarà y declararà, sens derogació emperò alguna de aquesta general reservació. Y en especial se reserva sa senyoria, per a si y a sos successors, la escrivania del justícia de dit lloch, per a poder-la concedir, establir y arrendar segons li pareixerà y ben vist li serà.

31. *Panadería*

Ítem, que la fleca de dit lloch, com a una de les regalies de aquell, sia pròpia del dit senyor conte y de sos successors, y que ninguna persona pugui pastar per a vendre pa, ni vendre aquell, si no serà lo que tindrà dita fleca per orde y ab títol de de sa senyoria. Y lo que contravindrà al present capítol encórrega en pena de sexanta sous y perdut lo pa, però puguen lliurement, fora de dit lloch, comprar pa segons ben vist los serà.

32. *Tienda*

Ítem, que el dit lloch no pugui haver més de una tenda, la qual sia del dit senyor conte y de sos successors en dit condat, y que ninguna persona, en sa casa ni fora de ella dins dit lloch, pugui vendre per menut cosa alguna de venderia que ven en la tenda, so pena de sexanta sous y perició de la cosa que vendrà; exemptat lo oli, lo qual puguen vendre tots los que tindran a arroves y migues arroves tan solament. La qual prohibició se ha de regular y entendre dins de dit lloch, per ço que fora de aquell bé no podrà comprar y vendre.

33. *Horno*

Ítem, que lo dit lloch de Gayanes no pugui haver més de un forn, lo qual, com a regalia de sa senyoria, haja de ser y sia del dit senyor conte y de sos successors en dit Estat. Y que los vehins y habitants de dit lloch no puguen anar a coure ses farines ni pa a altre forn algú sinó al del dit lloch, pagant a d'aquell lo dret ordinari y acostumat. Y si anirà a coure a altre forn, encórregue en pena, per cada vegada, de sexanta sous y perdut lo pa. Y que lo forner, havent-hi molta presa en lo forn, tinga obligació de preferir y despachar en primer lloch als vehins y habitants de dit lloch. Y si per cas, ab lo temps, per la abundància y molt número dels pobladors, no podrà donar recapte a tots sols ab un forn, puguen, sa senyoria y sos successors, restant açò a son arbitre, manar fer y constituir altre forn en lo dit lloch ab los mateixos drets y obligacions desusdites, y repartir y senyalar les cases que han de anar a coure en dit cas a cascú de dits forns, y imposar consemblant pena als que no anaran al forn que ls serà senyalat.

34. *Molino harinero*

Ítem, que no hi pugui haver en lo dit lloch de Gayanes més de un molí fariner per a poder moldre los vehins y habitants de aquell sos grans y forment, lo qual molí haja de ser de sa senyoria y de sos successors com a una de dites regalies, y que sia lo molí que serà-senyalat per lo dit senyor conte y, en son cas, per sos successors. Y que senyalat aquell, tinguen los vehins de dit lloch obligació de anar a moldre al dit molí y no a altre algú, encara que sia de sa senyoria, y no fent-ho encórrega en pena de sexanta sous y perició de gra o farina que se ls trobarà en frau. Y si cas serà que lo molí no estigues molent y corrent, tan solament y mentres durarà lo dit impediment, y no més, tinguen facultat de anar a moldre a altre molí com sia de sa senyoria, sots la mateixa pena.

35. *Harinas forasteras*

Ítem, que ningun vehí y habitador de dit lloch pugui portar ni entrar en aquell farines algunes forasteres per a obs de grangeria y negociació, y si la entrarà, encórrega en pena de perició de la tal farina. Emperò, que qualsevols forasters puguen portar-ne al dit lloch y tenir-la venal públicament en aquell, per a son avituallament y provisió. Y que totstemps y quant aurà farina venal públicament de dit lloch de Gayanes, al mateix preu

que·s vendrà en la vila de Cosentayna, no puixen los de dit lloch eixir de aquell a comprar farina a la vila, sinó provehir-se y comprar de la que y aurà en dit lloch, sots pena de sexanta sous y altres al albitre de sa senyoria.

36. *Carnicería*

Ítem, que en lo dit lloch sols haja una camiseria, la qual sia pròpia del dit senyor conte y de sos successors, y que aquells hagen de imposar lo for y preu a les carns que·s vendran en dita camiseria, sens intervenció de oficial algú ni altra perzona. Y que lo dit for se haga de imposar al respecte y conforme se vendrà la carn en los llochs circunvehins, y havent-hi diferents preus, se pose prenint un medi entre el més alt y més baix. Y que no puguén los del dit lloch anar a comprar a altra camiseria, encara que sia del senyor conte, de la carn que y aurà y es vendrà en la camiseria de dit lloch, però que puguén comprar y portar la carn que no·s vendrà ni aurà en dita carnizeria de Gayanes. Y si·s contravendrà al present capítol, encórrega lo que contravindrà per cada vegada en pena de sexanta sous. Y lo que tallarà la carn en dita camiseria, haja sempre de preferir y donar en primer lloch y millor recapte al del dit lloch, que no als forasters de aquella, sots la mateixa pena.

37. *Tachas y pechos en perjuizio de las regalías y rentas dominicales*

Ítem, que lo dit lloch ni oficials ni consellers de aquell no puguén imposar taches, pechos ni imposicions algunes sobre coses de dit lloch ni de sos particulars, per rahó de les quals imposicions se perjudique en manera alguna, directe o indirectement, a les regalies y demés rendes dominicals del dit senyor conte, sots pena de nul·litat de semblants imposicions y taches.

38. *Texa y ladrillo*

Ítem, que qualsevol persona dels vehins y habitants de dit lloch que farà rajola, teula y qualsevol obra de terra, tinga obligació de pagar, de deu peses, una al dit senyor conte y a sos successors, en la manera y com fins a hui se à costumats observar en tots los pobladors del dit condat de Cosentayna. Y que lo dit dret de dites teules, rajola y demés obra se haja de pagar, no sols de la que·s farà en los teulars que són de sa senyoria, però també de la que cascú farà en sa pròpia terra o altra part, segons de temps immemorial a esta part se ha observat.

39. *Tierras que se enagenan y dividen, han de llevar el pecho correspondiente*

Ítem, per quant lo intent del dit senyor conte, en lo establiment y repartició de les cases y terres que se han de concedir als de dit lloch, és que la responció de aquelles siga ab igualtat, pagant cada una de dites terres segons la calitat y can- titat de aquelles; y sia cosa notòria lo gran dany que·s segueix y redunda, així per al senyor directe com per als senyors útils y emphyteutes, que les terres no estiguen carregades totes ab igualtat y uniformitat. Per ço, és estat pactat y concordat entre les dites parts que tostamps y quant algú de dits pobladors y posehidors de dites terres y heretats vendrà, preshint llicència y facultat de dit senyor directe en la forma damunt dita obtesa, algun tros de terra o part de les terres que li seran establides, separant-les de les demés, haja de pagar y pague, per rahó de responció de dit cens de les terres que li restaran juntament, la part que cabrà a d'aquelles al respecte de lo que per junt li fonch carregat y imposat en totes les terres al temps del establiment, atenent sempre a la calitat y quantitat de les terres que li restarà, sens que per pacte algú al temps de la venda del tros de la terra que vendrà, se puga carregar de més cens del que li tocarà al respecte del que fonch imposat sobre totes les terres, ni enfranquir en part les que li restaran ab lo dit medi y indirecte, ni més carregar la part venuda de lo que li tocarà segons dita igual repartició. Y lo mateix se observe y guarde en les cases y altra qualsevol cosa que respondrà cens en diners, de manera que si la tal casa se partirà, se haja de carregar y dividir lo cens que sobre ella estarà imposat segons lo valor de les parts en què se dividirà y partirà. Y que de ninguna manera se puga donar llicència per a la partició, venda o alienació de part de dites terres o cases, si no és

guardada la forma disposta en lo present capítol, com les dites parts vullen que aquell inviolablement sia observat y guardat.

40. Dexación de las cosas establecidas

Ítem, que si algú de dits nous pobladors de dit lloch o successors de aquells voldrà, pasat lo termini de dits cinch anys de presisa y personal recidència, anarse'n de dit lloch y mudar son domicili de aquell, tinga obligació, en temps ydòneo y hàbil per a sembrar la terra, declarar sa voluntat y determinació davant lo bal·le de dit lloch, y fer deixació y derenclement de les terres y cases que tindrà establides, del qual derenclement se haja de rebre acte públich per lo escrivà de la cort de dita bal·lia per a què, presehnt lo desusdit, lo dit senyor conte les puga establir o acompanyar a perzona que les cultive y procure. Y no fent y efectuant les coses contingudes en lo present capítol, tinga obligació, lo que contravindrà a d'aquell, de pagar la imposició y cens que sobre les cases y terres estarà imposat, com si realment aguera cullit la cullita del dit any.

41. Obligación de los que querrán dexar las tierras establecidas

Ítem, que los dits nous pobladors del dit lloch de Gayanes, y los que per temps seran, tinguen obligació, tostemps que se'n voldran anar y mudar-se del dit lloch, deixar guaretada la mitat de les terres que tendrà en sa casa, per a què's puga sembrar en lo any següent. Y no fent-ho en la forma continguda en lo present capítol, tinga obligació de pagar de buit tot lo dret y cens que deurà per causa de dites terres per lo dit any.

42. Pechos y cenos deven pagarse siempre íntegros

Ítem, que les dites impositons y cens que los dits nous pobladors y sos successors tindran obligació de pagar, que seran imposats sobre les casa y terres que se les han de establir, tinguen obligació de pagar-los per éntregue annualment, no obstant que pretenguesen o provasen no haver cullit collita alguna en algun any. Perquè, en qualsevol manera, prometen y se obliguen de pagar la dita responció y cens ànnuo de dites casa y terres, y no pretendre disminució ni exempció de pagar lo dit cens y responció en cada un any, per qualsevol cas que succehixca, cogitat o incogitat, al qual, ab lo present capítol, renuncien.

43. Granos para sembrar

Ítem, que lo dit senyor conte ni sos successors en dit estat no tinguen obligació alguna, ni puixen ésser compeltits per los vehins y habitants de dit lloch de Gayanes, a donar gra algú per a llavor. Y si per cas alguna vegada sa senyoria o sos successors lo voldran espontànea y voluntàriament donar, se entenga que hu fan per sa mera voluntat y no per obligació alguna, sens que del donar en algun any o anys gra per a llavor voluntàriament, se puga per algun temps induhir o inferir obligació alguna en sa senyoria ni en sos successors.

44. Tercio diezmo no queda comprendido en otras responciones

Ítem, que ab la imposició dels censos y responcions ab les quals les han de establir y establiran als nous pobladors de dit lloch de les dites cases y terres, no se entenga ni sia comprés lo ters delme que, tostemps y contínuament de temps immemorial a esta part, ha cobrat sa senyoria y sos predecesors, com, además y ultra del dit ters delme acostumat, se haja de pagar al dit senyor conte y a sos successors la imposició y cens contingut y que se especificarà en la present capitulació y altres qualsevols establiments.

45. Secanos no pueden reducirse a huerta sin lizencia

Ítem, que ninguna terra que serà establida com a secà, no se puga fer ni redigir a horta sens primer demanar y obtenir llicència de la senyoria, o del bal·le de dit lloch de Gayanes, y concertar-se ab aquell dels cens y responció que à de pagar per rahó de dita terra que's farà horta; y de dita llicència ha de constar ab acte rebedor per lo escrivà de la bal·lia. Y sens presehir les coses damunt dites, si la terra de secà se farà horta, tinga obligació lo posehidor de pagar lo mateix dret, ters y cens que pagaran les demás terres

de la horta, extinguint-se y suprimint-se en dit cas la responció y cens que abans solia pagar com a terra de secà.

46. Tercera parte de azeytunas.

Ítem, que tots los dits nous pobladors de dit lloch, y los que per temps seran posehedors dels olivars que se han de establir, hajan de pagar y paguen, en via y rahó de cens y responció ànnua, la tercera part de les olives que faran en los olivars que·ls seran establits. Lo qual se ha de observar comprenent també y pagant lo mateix dret de qualsevols oliveres, encara que·stiguen en terres que paguen y responen altre cens y responció sabuda en gra, perquè de qualsevol manera y en qualsevol part que y haja oliveres en les terres establides, se haja de pagar la dita tercera part y cens, sens reservació ni exempció de arbre algú de olivera.

47. Cultivo de los olivares de población y recolección de sus azeytunas

Ítem, que totes les perzones que tindran olivars o arbres de oliveres establides subjectes a la dita partició y cens del ters, tinguen obligació de llaurar-los, procurant-los segon ús y costum de bon llaurador y, en sos cas, collir les olives de aquelles, no obstant que sia la anyada curta y les olives poques, y fer lo demás que al benefici de dites terres y oliveres convindrà, de la mateixa manera que es fa y acostuma fer per les persones que tenen olivars franchs.

48. Cultivo de los olivares de población, ha de preceder a los francos

Ítem, que los vehins y habitants de dit lloch de Gayanes que tindran olivars establits ab dita partició y cens, y també olivars franchs, que·n primer lloch no·stiguen llaurats y procurats los olivars de partició sens precehir llicència del bal·le de dit lloch; y que lo mateix se guardi en lo recollir de la oliva, puix en primer lloch se han de recollir les dels olivars de partició. Y no fent-ho, estiga en facultat del bal·le o del arrendador fer procurar y cultiyar los olivars de partició y, en son cas, collir les olives, a despeses del posehedor de dita terra.

49. Conservación de los olivos y obligación de replantar los que se mueren o arrancan

Ítem, per quant en les terres camps en les quals y haurà algunes oliveres plantades, sols se ha de carregar la responció y cens en respecte de lo que serà la terra campa, y no en lo que ocuparà les dites oliveres per lo que ja aquelles paguen la dita responció y tercera part de fruits; y seria cosa contingent que, secant-se o arrancan-se les dites oliveres, lo posehidor sols pagàs per tota la terra la mateixa pensió y cens que abans pagava estant en aquella les dites oliveres, perdent sa senyoria lo ters de la porció de aquelles. Per ço, és estat pactat y concordat entre les dites parts que los posehidors de dites terres tinguen obligació de conservar les oliveres que y haurà en aquelles al temps dels establiments, y subrogar-ne y posar-ne altres en tot cas que·s seguen o arranquen, per a què de esta manera se guardi la igualtat que·s considera al temps de dits establiments y actes de aquells.

50. Tercera parte de azeytunas de los olivos que en lo sucesivo se planten

Ítem, que la dita tercera part, responció y cens que se ha de pagar de les olives per los posehidors de dites terres y heretats establides, y que se establiran, no sols se entenga que se han de pagar de les oliveres plantades fins al dia de hui, però de les demás que·s plantaran de assí avant per qualsevol temps en les dites terres que se han de establir per lo dit senyor conte, com de totes les oliveres plantades y que·s plantaran en les dites terres se haja de pagar a sa senyoria la dita tercera part, responció y cens de les olives.

51. Azeytunas de partición han de colocarse en la cassa del emphyteuta

Ítem, que ningú dels dits nous pobladors, vehins y habitants de dit lloch de Gayanes pugui portar les olives que collirà de dites terres si no és a la casa que aquell tindrà en lo dit lloch; emperò, que les pugui portar a altra part obtenint llicència de sa

senyoria y, estant arrendat lo dit dret, del que serà arrendador. Y si per cas se trobarà desencaminada la oliva, o es provarà haver contravengut al present capítol, haja de pagar y pague, lo que cometrà dit frau, sexanta sous de pena y la oliva perduda; y en la mateixa pena encórrega lo que mesclarà la oliva de ters de partició ab la oliva que·s collirà de les terres franques.

52. No puede hazerse el azeyte sino en la almasara del lugar

Ítem, que los vehins y habitants de dit lloch de Gayanes no puguen, en manera alguna, portar les olives ni fer l'oli de aquelles en altra almàsera sinó en la del dit lloch, y que hajen de pagar al almaserer de ella la moltura justa y deguda, que és, de cada cafís, una barcella, deixant lo esplet del pinyol y pasta d'ell per al almaserer. Y si en alguna manera y contravendran a la desposició del present capítol y coses en ell contengudes, hajen de pagar y paguen per cascuna vegada deu lliures de pena y perduda la oliva.

53. Azeitunas de partición no pueden venderse ni poner en adobo

Ítem, que ningú de dits vehins y habitants de dit lloch puga vendre olives de partició, ni posar-ne en adob de aquelles, poques ni moltes, sens demanar y obtenir llicència del bal·le de dit lloch o del arrendador. Y lo que contravindrà al present capítol encórrega en pena de sexanta sous per cascuna vegada y en altres penes arbitràries a sa senyoria, conforme a la qualitat del frau y de les perzones que hauran comés aquell.

54. No pueden limpiarse olivos de población sin lizencia y tercera parte de la leña

Ítem, que ningú de dits vehins y habitants de dit lloch de Gayanes puga desimalar olivera de partició que no sia pi-esehint llicència y permís del bal·le de dit lloch, y en cas que la tinga, de la llenya que tallarà y desimalarà haja de fer tres mantons, tallant-la de la manera que·s puga carregar, y lo dit bal·le o la perzona que aquell nomenarà haja de triar y elegir lo hu de dits tres mantons. Y que fins tant se haja fet la dita partició y triat lo dit bal·le dita tercera part, no puga lo amo de dita terra traure del bancal la dita llenya en tot ni en part, so pena de sexanta sous. Y que la dita tercera part tocant a la senyoria, a despeses de aquella la haja de fer portar lo bal·le a la casa del senyor. Y que lo mateix se guardi y observe en tots los demés arbres que en dites terres que se establiran se secaran o arrancaran.

55. Tierras cuia responción se haze en frutos, no pueden sembrarse sin lizencia

Ítem, que ningunes terres de olivar, moreral, ni altres arboledes en les quals no y haurà obligació de pagar responció y cens sabut cascun any de gra, sinó partició de fruits, no les puguen sembrar los senyors útils y possehidors de aquelles, de ninguns grans ni esplets, que no sia presehint llicència del bal·le que de present és o per temps serà de dit lloch de Gayanes; y si·s sembraran, encórreguen en pena de sexanta sous y los grans y treballs perduts. Y si per cas al bal·le le pareixerà que·s deu dar dita llicència, haurà de ser presehint consert ab aquell de lo que aurà de respondre per la dita permició y facultat de poder sembrar terra de partició. Y que qualsevol llicència que per a dit efecte se donarà, sols puga durar lo any que·s concedirà aquella, exceptant si·s demana y concedix per a sembrar alfals, puix en dit cas à de durar per temps de quatre anys contínuos y no més.

56. Árboles que se secan deven replantarse o imponer nuevo pecho sobre la tierra

Ítem, que si per algun temps o cas se secaran algunes oliveres, moreres, figueres o vinyes, restant del tot les terres camps, que abans solien ser de partició y cens de fruit y no pagaven responció de gra per no poder-se sembrar aquelles, tinguen en dit cas obligació los senyors útils y posehidors de aquelles de replantar de nou les dites terres com estaven abans, subrogant o posant altres tans arbres o seps de la mateixa qualitat y espècie que abans y havia. Y parexent que no convé tomar a replantar-o de dits arbres y vinya la terra, sinó que reste campa, se ha des de sellavós y carregar responció y cens sabut de gra y forment, al respecte de lo que seran carregades y respondran les demés terres establides en la horta o secà, segons serà la terra.

57. Metad de la oja de todas las moreras

Ítem, que los dits pobladors, vehins y habitadors de dit lloch de Gayanes tinguen obligació de pagar, per via y rahó de cens ànuo, de la mitat de la fulla que·s collirà de les moreres, així de present plantades com per les que per lo temps se plantaran en dites terres que han de establir-se, no obstant que·stiguen les moreres en bancals que responen y paguen cens y responció sabuda de gra. Y que la dita partició se haja de fer y fasa cascun any senyalant lo posehidor y senyor útil dos parts, de les quals lo bal·le haja de elegir la que li pareixerà. Y que fins tant dita divisió de dites moreres y elecció de la mitat d'elles se haja fet en la forma desusdita, no puga lo posehidor cullir poca ni molta fulla, sots pena de sexanta sous. Y que tinga obligació lo dit emphitheuta y senyor útil, abans y après de dita elecció y divisió de fulla, de conrrear y procurar lo dit moreral, així la part tocant y senyalada per a sa senyoria com la que restarà per al possehidor, y esporgar totes les moreres.

58. Quarta parte de higos

Ítem, que los dits vehins y habitadors de dit lloch tinguen obligació de pagar la quarta part de les figues de qualsevol figueres que·staran en terres establides per lo dit senyor conte, lo qual dret y quarta part de dites figues se dega pagar estant aquelles seques. Y que los dits posehidors no puguén vendre, donar ni gastar part alguna de dites figues, després que·staran seques, fins tant se haja fet dita partició y pagat dit dret y quarta part a la senyoria, sots pena de sexanta sous y perdició de les figues.

59. Árboles frutales sólo deben pagar el tercio diezmo del paner

Ítem, que tots los demés arbres fruitals no tinguen obligació, los dits pobladors, vehins y habitadors de dit lloch de Gayanes, de pagar dret algú a dit senyor conte ni a sos successors, exceptat lo ters delme del paner, lo qual se haja de pagar en la forma fins a hui acostumada.

60. Quarta parte de vino y passa

Ítem, que tots los dits particulars, vehins y habitadors del dit lloch tinguen obligació de pagar, de les terres vinyes que·ls seran establides, la quarta part del vi o pansa que·s farà y traurà de les dites terres. Y que no puguén cullir raïm de les dites vinyes per a vendre, penjar o veremar ni donar, sens primer consertar-se ab lo bal·le de dit lloch y, acordat ab ell, ab lo arrendador, de pagar-li en fruit o diners lo que importarà y montarà lo dret de quarta part que han de pagar, y assò sots pena de vint-y-cinch sous, però puga menjar-ne y portar-ne per a menjar a sa casa y família.

61. No pueden plantarse viñas sin licencia

Ítem, que si algú de dits vehins y habitadors de dit lloch de Gayanes voldrà plantar alguna vinya en terra que tindrà senyalada responció y cens sabut cascun any, ara siga en partició de fruits o en responció de gra, no·n puga assò fer sens presehí llicència y facultat atorgada per lo bal·le per medi de acte rebedor per lo escrivà de dita bal·lia, exhimint y delliurant en dit cas la dita terra de la responció y cens de fruits o gra que abans tenia, y carregant-la de nou ab la responció, cens y porció de vi o pansa damunt dita.

62. Gracia a los que planten viñas

Ítem, per a què los vehins y habitadors de dit lloch se animen a plantar vinyes y puguén plantar aquelles ab més comoditat, és content y plau al dit senyor conte de què, tots los que plantaran vinyes en terres camps, sien franchs de pagar la dita quarta part y responció per espai y temps de cinch anys contínuos, ab què lo dit temps del fruit, si algú se'n traurà de dites vinyes, sols tinguen obligació de pagar lo delme segons se à costumad.

63. Pago de frutos conforme establecimientos

Ítem, que totes les terres camps, així de regadiu y horta com de secà, que se establiran per lo dit senyor conte als nous pobladors y habitadors de dit lloch, tinguen obligació, aquells y sos successors que possehiran dites terres, de pagar a sa senyoria y a

sos successors en dit condad, per via de responció y cens ànnuo, la part y porció certa de fruits que se acordarà y posarà en los establiments particulars que a cascú de aquells se farà de dites terres, les quals parts de fruits certes se li hajan de pagar a la senyoria ademés del ters delme ordinari, y collint-se o no collín-se en dites terres, com està dit.

64. Modo de pagarse el trigo, azeitunas, oja, vino e higos

Ítem, que los dits vehins y habitants de dit lloch de Gayanes tinguen obligació de pagar lo gra que deuran per rahó de dita responció y cens de gra en les eres, si són les ordinàries de dit lloch; y si trillaran en altra hera forana, tinga obligació lo tal vasall de portar a sa casa pròpia la part del senyor y dar-la de allí; y que lo dit forment y gra sia net, sens mescla alguna. Y que la oliva se haja de pagar y pendre del mantó y casa hon estarà la oliva de partició. Y la fulla se haja de pagar en los arbres, com està dit, ab què lo collir la part tocant a sa senyoria sia a despeses de aquella o del que la y comprarà. Y que lo vi se haja de pagar ab igualtat de allò que realment se traurà, és a saber, la quarta part de lo que y haurà y es traurà en lo trull o cub y l'altra quarta part de lo que s traurà de la prensa, de manera que la senyoria reba del bo y del mal higualment. Y que les figues se hajan de pagar seques, en la casa del vehí y habitador que les haurà cullides.

65. Cenzo en las casas

Ítem, és estat pactat que cascun poblador del dit lloch de Gayanes tan solament ha de pagar un sou de cens per la casa que se li establirà, ab fadiga y lluíme, cascun any, com la voluntat de dit senyor conte sia establir les cases de dit lloch tan solament ab lo dit cens y sens entrada ni preu

66. Minas de yesso

Ítem, és estat pactat entre dites parts que totes les mines del algeps que y ha en lo terme del present condad sien del senyor conte y de sos successors, y puga sa senyoria arrendar-les y cobrar lo dret acostumat. Y en cas que no les arrende, puga sa senyoria, segons que de temps immemorial ensà té acostumat, pendre de tots los que faran algeps la part que li pareixerà, pagant vint diners per cascun cafís molt, posat y rebedor en la algepseria; y si serà per moldre, puga pendre lo cafís als mateixos vint diners, medint-lo ab cafís de cals, que ve a ser al doble que la mesura del algeps.

67. Renuncia de los pobladores

Ítem, que tots los vehins y habitants y nous pobladors del dit lloch de Gayanes, per si y per sos successors, hajan y tinguen obligació de renunciar, segons que ab lo present capítol renunciem, a qualsevols furs, privilegis, disposicions de justícia y costums que n son favor y haja y puga haver disposat contra lo ordenat y capitulat en tots los antedents capítols y cascú de aquells, respectivament, y coses pactades, avengudes y concordades en la present capitulació, convenció y població. Volent que ella y tot lo que s'és estat pactat y concordat, se observe y guarde mimorablement et imperpetuum, sens alguna alteració, derogació ni novació, y que tinga forza, per a entre les dites parts y successors de aquelles, de lley convencional y paccionada, per a què irrevocablement se guarde y observe a la lletra.

68. Obligación de los pobladores

Ítem, que no sols los dits pobladors y vehins y habitants de dit lloch que ara són y per temps seran tinguen obligació de observar, guardar y cumplir los presents capítols y coses en aquells avengudes, dispostes y ordenades quant a les dites parts contrahents; però també, si la dita vila de Cosentayna o altra qualsevol univercitat o particular perzona, directe o indirectement, tractarà, intentarà y voldrà, judicial o extrajudicialment, impedir que la present capitulació y població y coses en aquella pactades y convengudes, o qualsevol de aquelles, no s guarden ni observen en la forma capitulada y acordada, tinga obligació lo dit lloch de Gayanes de exir a la defensa de dita capitulació y població, pactes y convencions de aquella juntament ab lo dit senyor conte o successors en dit condad. Y

que la dita defensa se porte y tracte a despeses comunes de sa senyoria o de sos successors y de dit lloch, fent totes les instàncies y deligències que convindrà y serà necessari, judicials o extrajudicials, per a validitat y deguda observància y execució de la present capitulació y població.

69. Mandatos, pregones, prohibiciones e imposición de penas

Ítem, que lo dit senyor conte o sos successors en lo dit condat puguen lliberament fer los manament, crides y prohibicions, ab imposicions de les penes que pareixerà convenientes y necessàries, així per al bon govern y deguda administració de justícia, quietut y benefici universal de dit lloch, com també per a què la present població y capítols de aquella y coses avengudes y concordades tinguen, sens frau algú de la senyoria ni de sos successors ni rendes dominicals, son degut efecte y complement. Les quals crides, manaments y penes puguen sa senyoria y sos successors alterar, revocar, millorar y disminuir a son arbitre y mera voluntat, segons la ocurrència del temps y lo que veuran ser necessari y convenient per a el compliment de dites coses y cascuna de aquelles respectivament.

70. Privilegios que gozava Gayanes antes de la expulsión deven subsistir hajo cierta limitación

Ítem, que per quant lo dit lloch de Gayanes, que de present se funda de crestians vells per la expulsió dels moros de què abans estava poblada, subroga-se com se subroga en lloch de dit lloch antich, sia just y a rahó conforme que fruixca y goze els privilegis, exempcions, drets y prerrogatives de què abans gozava y tenia en son favor lo dit lloch al temps que aquell estava poblat de moros, puix, millorant-se en les persones dels nous pobladors, que són christians vells, no hajan de ser de deterior ni pijor condició que los pasats. És estat per so pactat, declarat y avengut entre les dites parts que los dits privilegis y prerrogatives, franquees, immunitats y exempcions de què abans gojava, tenia y acostumava tenir lo dit lloch, li resten intactes, salvos y ilesos en tot y per tot, per a poder-se valer y usar de aquells sempre que convindrà y li pareixerà. Ab tal, emperò, que no sien en manera alguna contràries a les coses dispostes, avengudes y concordades en la present capitulació y població, com aquella haja de prevalèixer a qualsevol privilegi, costum o posició que forsan y agués, abans de dita expulsió de moros, en contrari.

71. Perpetua validad y subsistencia de esta capitulación

Ítem, considerant que seria cosa contingent que algú o alguns dels capítols antedents y coses contengudes, dispostes y ordenades en la present capitulació y població, per lo discurs del temps no-s guardasen ni observassen, ara fos per obmició y tolerància, ara per descuït y ignorància de dites coses, o per altra qualsevol causa y rahó, y lo intent y voluntat de les dites parts contrahents sia que la present capitulació, concòrdia y població se guarde y observe perpetualment a la lletra, no obstant que-s mostre per lo temps y observància y costum en contrari, encara que fos immemorial. És estat per so pactat, avengut y concordat entre les dites parts que, mentres no-s mostrarà haver-se alterat, mudat o corregit lo dispost en la present capitulació y població, en tots o part de aquella, mijantsan contrària determinació y capitulació feta entre dites parts o sos successors, de la qual ha de constar ab acte públich y prova provada, se haja en tot y per tot de estar al present acte de capitulació y població y coses en aquella avengudes, no obstant qualsevol contrari ús, tolerància y posessió, encara que aquella sia immemorial, puix volen que sia infecta y invàlida ab títol de la present capitulació.

72. Omenages y juramentos de fidelidad y vassallage

Ítem, que los nous pobladors, vehins y habitants de dit lloch de Gayanes, per si y per sos successors, tinguen obligació y hajan de prestar los sòlits y acostumats homenatges y jurament de fidelitat y vasallatge al dit senyor conte y a sos successors *imperpetuum*, regonexent-lo per verdader y natural senyor y prometent guardar-li la

fedelitat segons és sòlit y acostumat fer, ab les promisions y obligacions en semblants juraments y homenatges apposar acostumades.

73. *Al cumplimiento de esta capitulación han de ser apremiadas sus partes por vía executiva*

Últimament, és estat pactat y concordat entre dites parts que los presents capítols y cascú de aquells sien executoris, y puga la una part, qualsevol de elles, ser compel·lida al compliment y execució de les coses en dits capítols contengudes y sengles de elles per lo tribunal y juhí del jutge que la altra part elegirà, ab facultat de poder mudar y variar. Per a tot lo qual, les dites parts y cascuna de aquelles renunciem a son propri for, sotsmeten-se etc., y prometen y juren etc., no litigar etc., y renunciem a beneficis de apel·lació y recors y a tot altre dret y benefici de què puguen usar per a impugnar y invalidar la present capitulació, so pena de vint sous etc. La qual pena se puga fer comsemblant etc., execució, *ratto pacto* etc.

Los quals capítols, llests y declarats per lo notari dejús scrit ab veu alta entelegible en presència de dites parts, tots digueren que llohaven y aprovaven aquells de la primera línia fins a la darrera indusive. Prometent la una part a l'altra, *ad invissem et vicissem*, que·ls guardaran y observaran inviolablement y que·n manera alguna no contravindran ni consentiran que perzona alguna contravinga a les coses en dita capitulació contengudes, so les penes en cascú de dits capítols respectivament scrites y aposades. Y per a atendre y cumplir totes les dites coses y sengles d'elles, les dites parts, a saber és, lo dit doctor Jaume Agulló, en lo dit nom, obliga los béns y drets del dit senyor conte; y los dits Juan Valls y sos consortes, representant lo dit lloch, obliguen los béns y drets d'ell y dels vehins y habitants d'ells, simul et insolidum, presents y esdevenidors, de qualsevol estat y condició que sien y seran, renunciant a beneficis de dividir y cedir accions y al for de València: «*De principali prius conveniendo*»; y en nom de les dones de dit lloch que ara són y per temps seran, renunciem al benefici del senatconsult Velleyà y als demás en favor de les dones introduïts; y en nom dels absents y dels menors, renunciem als beneficis de menor etat y restitució *in integrum* y a tot altre dret etc. En fee y testimoni de les quals coses etc.

Quod est actum en la dita església del benaventurat Sent Jaume, parrochial que és del dit lloch de Gayanes, del condat de Cosentayna.

Testimonis foren presents a les dites coses Juan Sentamaria y Lluís Jordà, nous pobladors del lloch de Muro, del terme de dit condat.

4.

1626, març 31. Ràfol Blanc.

Josep Aznar, en nom propi i com a procurador de sa muller, Anna Maria Santonja, senyora del Ràfol Blanc (ara conegut com Alqueria d'Asnar), posen per escrit la carta de poblament de dita alqueria seua, a la fi de fer els establiments individuals de terres i cases, malgrat que ja fa bastant temps que el lloc restava poblat.
Notari, Miquel Valls.

A. Arx. Municipal d'Alcoi, Fons Notarial, Protocols de Miquel Valls, any 1626.
Document original.

Edicions

- a. Pla Alberola, P., *Cartas pueblas del condado de Cocentaina*, Alacant, 1986, pp. 133-140.
- b. Cita: M. Gual, *Las cartas pueblas...*, doc. núm. 350.
- c. Guinot Rodríguez, E. i Ardit Lucas, M. (ed), *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, doc. 266, (2017)

TEXT

Die XXXI marcii anno a Nativitate Domini M DC XXVI.

In Dei nomine, amen. Jusep Aznar, ciutadà, senyor del loch de Torrent, axí en son nom propi com encara en nom de procurador de Anna Maria Sentonja, sa muller, \senyora de la alqueria de Ràfol Blanch,/ com consta de la procura ab acte rebut per lo notari dejús scrit a XXX dies del present mes y any, tenint en aquella plen poder per a fer y fermar les coses dejús scrites, de una part. Y Andreu Giner, Berthomeu Sempere, Nofre Miralles, Luch Castelló, Andreu Ferri, Pere Morell, Gabriel Goday, pobladors de dita alqueria, de part altra. Attés que fins huy no se han fet los stabliments de les heretats y cases de dita alqueria a dits pobladors, les quals aquells à molt temps que possehixen, per ço és estat tractat entre dites parts de fer y firmar tots los infrascrits capítols, pactes y condicions per a fer los dits stabliments y per a el bon govern de dita alqueria de Ràfol Blanch y dels pobladors de aquella, y per a la utilitat y profit dels senyors de dit poble que huy són y per temps seran, los quals capítols són los infra et immediate següens:

Capítols fets y fermats per Joseph Aznar, ciutadà, senyor del loch de Torrent y de la alqueria de Ràfol Blanch, axí en son nom propi com de procurador de Anna Maria Sentonja, sa muller, a la qual la dita alqueria de Ràfol Blanch à pertanygut ab acte de pagament de sa dot y crex que per lo dit Joseph Aznar, senyor de Torrent, precehint condempnació, li és estat fet, de una, y los nous pobladors de la dita alqueria de part altra.

[I]. Primerament, és estat pactat, avengut y concordat entre dites parts de Joseph Aznar, en dits noms, de una, y dits pobladors, de altra, que lo dit senyor donarà, concedirà, stablirà, com ab los presents capítols stablex a cascú de dits pobladors, la casa y heretat, axí de horta com de secà, que cascuna heretat té en lo present loch respectivament, a ben millorar y no deteriorar, ab lo cens, fadiga y luïsme, pactes, càrrechs e particions dejús especificadores. Returant-se dits senyors, per a si y a tots sos successors, tot lo dret de luïsme y fadiga y tot dret emphiteòtich que conforme a furs del present Regne los senyors directes se poden y dehuen returar. No entenén emperò stablir ninguna terra tenguda a directa senyoria ad algun altre senyor directe, com les tals terres entén dit senyor sol

acomantar-les ab càrrech de les particions davall scrites, a beneplàcit de dit senyor y de sos successors en dit loch y no en altra manera; pagant lo dit senyor y sos successors la ànnua pensió a dits senyors directes, no entenent ni volent en res ni per res defraudar dita senyoria directa de dits senyors directes.

[II]. Ítem, és estat pactat, avengut y concordat entre dits senyors de dits lochs, de una, y dits nous pobladors de altra, que los dits nous pobladors se hagen de obligar, per si e per sos successors, a residir contínuament ab son domicili, casa y capmajor en lo dit loch. Y lo que faltará y no farà la residència personal, encórega en pena de comís de la casa y heretat que tindrà en dit loch y son territori y fora de aquell, lo qual comís ipso facto sia fet, sense haver de fer prova en forma de juhí ni altra solemnitat alguna.

[III]. Ítem, és estat tractat entre dit senyor, en dits noms, de una, y dits nous pobladors de altra, que si per algun temps qualsevol de dits pobladors e successors voldran anar-se'n de dit loch, primer y ans de totes coses hagen de contar ab lo senyor de dit loch que huy és y per temps serà, y pagar lo que li deurà. Y feta dita paga tinguen facultat de vendre dita sa casa y heretat a foraster o persona de dit loch, la qual venda no puga fer que primer lo dit comprador no se obligue personalment a residir en dit loch dins tres mesos, portar sa casa a dit loch y prometre residència personal, sots pena de comís de les tals cases y heretat. De tal manera que, no fent- ho en la manera sobredita, o no venint dit comprador a dita residència personal passats dits tres mesos, la dita casa y terres, sens ningun procés ni forma de juhí, resten comissades y la senyoria directa ab la útil consolidada.

[IIII]. Ítem, és estat tractat y concordat entre dit senyor, de una, y los dits nous pobladors de altra que, tostemps y quant que dits pobladors los parexerà vendre dita casa y heretat que tendran stablida en dit loch, la puxen vendre a persona forastera o de dit loch. Ab tal emperò pacte, que sia hàbil y suficient per a procurar y fer tot lo contengut en dita capitulació, y no sia inquiet ni altres taches de infàmia, demanant lisència al dit senyor que huy és o per temps serà per a poder vendre dita casa y heretats; y ans de vendre aquelles haja de donar al dit senyor y pagar-li lo que li deurà, y fer obligar a dit nou poblador que haja de residir en dit loch dins trenta dies, sots pena de comís. Y axí matex, se retura facultat dit senyor de poder despedir a qualsevol de dits pobladors, donant-los quatre mesos de temps per a poder Vendre dites casa y heretats, constant emperò que dits poblador o pobladors sien inquiets, rebovedors de pobles y abtes de mans e infames de casa, y no per altra causa ni en altra manera sia encorregut en pena de comís.

[V]. Ítem, és estat pactat y concordat entre dit senyor, de una, y los dits pobladors de part altra, que de totes les vendes, alienacions, transportacions y altres qualsevol gènere de actes que faran de dites casa y terres hagen de pagar, a dit senyor que huy és o per temps serà, lo luïsme a dos sous per liura, y lo mig luïsme a sou per liura, reservant los actes que conforme forals disposicions no dehuen dret de luïsme. Y que dits actes de vendes, alienacions y transportacions se hagen de fer en mà y poder del notari que a dit senyor ben vist li serà, sots pena de comís.

[VI]. Ítem, és estat pactat entre dites parts de dit senyor, de una, y dits pobladors que huy són y per temps seran, tinguen obligació de coure en lo forn, comprar en la tenda y taverna de dit loch, sots pena de sexanta sous per cascuna vegada que contravendran, havent-hi emperò recapte competent en cascuna de dites regalies de forn, tenda y taverna, y no en altra manera.

[VII]. Ítem, és estat tractat, avengut y concordat entre dit senyor, de una, y los dits nous pobladors de altra, que ningú de dits pobladors, ni los successors que perpètuament seran en dits lochs, no puguen vendre ni gozen vendre per menut ninguna manera de collita ni mercansia [...] que toque a regalies de tenda y taverna, com dites regalies resten y les se retura dit senyor per a ell y sos successors de dit loch, per a arrendar-les y fer-ne

a ses llibres voluntats, sots les penes a dits senyors y a sos successors ben vistes. Açò entès y declarat que lo oli el puguen vendre a miges arroves y de ahí en amunt, y lo vi a mig cànter, y qualsevol gènere de llegums a almut y de ahí en amunt, com sien dits fruits de ses collites.

[VIII]. Ítem, és estat tractat entre dit senyor, de una, y los dits pobladors de altra, que los dits nous pobladors, y successors en dit loch que per temps seran, que voldran adobar ses cases, hajan de portar a ses costes lo algeps, cals, bigues, manobra y demés pertrets; y que lo senyor haja de pagar lo que costarà, y que los pobladors, cada hu en sa casa, haja de ajudar en dita obra, y lo mestre lo haja de pagar lo senyor.

[VIII]. Ítem, és estat pactat entre dites parts que los dits nous pobladors que huy són y per temps seran perpètuament hajan de partir y partixquen, ab lo dit senyor y ab los seus successors en dit loch, tots los fruyts dels arbres de qualsevol spècie que sien, axí en la horta com en lo secà, ço és, los arbres de fruytes al quart, Y les moreres y oliveres al ters, ço és, les dos parts per a ells y la tercera part per al senyor. És a saber, les moreres en los arbres, y que tinguen obligació los pobladors de escombrar, axí les moreres de la part del senyor com les moreres de la part dels pobladors, a ús y costum, fent tres parts de dita fulla y que lo senyor haja de tirar la una. Lo oli, axí lo most com lo repremut, fet que sia clar, en sa almàcera, tirant lo senyor, de tres parts, la una, la qual part los dits pobladors hajan de portar y posar en lo seller del dit senyor francament, dexant lo pinyol en dita almàcera per a dit senyor; y que y haja en les alcaterres dos claus y tanques en cascuna clau, una per al senyor y l'altra per al que farà lo oli; y que no puguen escaldar los peus de les olives. Y tots los demés fruyts de arbres, la part del senyor la hajan de portar a la casa del senyor y posar-la en los puestos y lochs a hon se acostuma posar, francament. y que los dits pobladors hajan de fer lo oli ab ses cavalcadures.

[X]. Ítem, és estat pactat, entre dit senyor, de una, y dits vassalls de altra, que los dits nous pobladors que huy són y per temps seran perpètuament hajan de partir, ab lo dit senyor y ab los successors de aquell en dit loch, tots los grans de forment, ordi, adaxa que-s collirà en la horta en terra de rech, del riu ensà, al ters; y lo forment y ordi y avena que-s collirà dellà lo riu se haja de partir a la sisena, ço és, cinch parts per als pobladors y una al senyor.

[XI]. Ítem, és estat pactat entre dites parts que los dits nous pobladors hajan de pagar, de tot gènere de ortalises, llegums, lli, sebes y qualsevol gènere de ortalisses que colliran en la horta, al quart; y los siurons y qualsevol altre gènere de llegums que-s collirà en lo secà se haja de partir a la sisena. Les quals parts pertanyents al senyor les hajan de posar y portar a la casa y graner de dit senyor, dits pobladors, francament. Y lo lli se haja de partir amerat que sia.

[XII]. Ítem, és estat pactat entre dit senyor y dits pobladors que dits pobladors tinguen obligació de donar cascun any en la era, al dit senyor, deu arroves de palla de forment, la qual li hajan de portar a la casa del dit senyor o en lo paller en la hera. [XIII]. Ítem, és estat pactat que los dits nous pobladors y los pobladors que seran puguen fer y facen, en les heretats de la horta que aquells tindran, una fanecada y mija de herba de alfalfes o adaxa de herba per a ses cavalcadures, francament; y si per cas la venesen, tinguen obligació de pagar-li al quart; y, si no voldran fer més de alfalfa además de la fanecada y mija, tinguen obligació de pagar nou sous per cascuna fanecada al dit senyor cascun any.

[XIII]. Ítem, és estat pactat entre dit senyor, de una, y dits pobladors, que tot lo fem que cascun any se farà en les cases, corrals y heres y terres de dits pobladors, y en qualsevol part del dit territori de dit loch, se hajan de posar en les terres hortes que dits pobladors tindran en lo territori de dit loch y no en altra part fora del territori, en pena de LX sous.

[XV]. Ítem, és estat pactat entre dit senyor y dits pobladors que, los que huy són y per temps seran, hajan de batre tots los grans de forment y ordi que·s culliran en les terres de dit loch, en les heres que lo senyor té senyalades; y fent lo contrari, batent fora de dites heres, los dits grans sien perduts y encórreguen en pena de XXV sous.

[XVI]. Ítem, és estat pactat entre dites parts que se hajan de tancar tots los portells de dit loch, y que dits pobladors sols sien obligats a ajudar ab ses persones y cavalcadures, y lo demás ho haja de fer dit senyor a ses pròpies despeses. Y axí matex, hajan de conrrear y conrehen totes les céquies de les aygües e ponts del dit territori del dit loch, cascú en son enfront. Y tinguen obligació de pagar y paguen totes les talles y gastos de les aygües que reguen, que per ningun temps se llansaran, axí ordinaris com extraordinaris, com lo senyor sols haja de pagar dita part conforme la dita partició dels grans de la horta.

[XVII]. Ítem, és estat pactat entre dit senyor, de una, y dits pobladors de altra, que dit senyor se retura, per a si y a sos successors, tots y qualsevols gènere de arbres que no faran fruyts de partisió, y totes les soques de tot gènere de arbres que·s secaran y la tercera part de la llenya de aquelles. Les quals soques o canyes de arbres tinguen obligació los dits pobladors de arrancar-les tan solament y partir la llenya al ters; y dels nogués que·s secaran o arrancaran se reserva la soca y tota la fusta que·s podrà serrar, la qual soca axí matex hajan de arrancar dits pobladors.

[XVIII]. Ítem, és estat tractat entre dit senyor y dits pobladors que per ningun temps ningun poblador en dit loch goze ni presumexca ni puga desimalar oliveres ni altres arbres, si no és ab expressa licència del senyor que huy és o per temps serà, sots les penes a dit senyor ben vistes. Y llogant-hi dit senyor a qui desimale, que u entenga, y contribuint en lo ters del gasto del desimalar, prenint lo ters de la llenya per a fer de aquella lo que ben vist li serà, com al present no són tots hàbils per a desimalar; y lo que u sabra fer de dits pobladors, ho haja de fer, sens paga, en sa heretat.

[XVIII]. Ítem, és estat tractat entre dit senyor y dits pobladors que lo senyor haja de donar tot lo planter de moreres que hajan de menester per a plantar en ses heretats, ab tal que dits pobladors hajan de anar ab ses cavalcadures a portar moreres per a plantar.

[XX]. Ítem, és estat tractat entre dites parts que totes les olives que·s colliran en lo territori de dit loch, los dits pobladors les hajan de portar a ses cases; y que·n puguen collir dos barselles de mesura de forment per a posar en la aygua sens pagar part, y si per cas ne posen més, ne hajan de pagar lo ters al senyor.

[XXI]. Ítem, és estat pactat entre dit senyor de una y dits pobladors de altra, que la conservació de la almàcera, biga, ruglons de aquella, y dels graners, toque y s'esguarde a dit senyor que huy és o per temps serà. Y sols los dits pobladors tinguen obligació de ajudar ab ses persones y cavalcadures, si seran menester, per a portar les pessas que seran menester per a dita almàcera, teules, algeps, cals y altres qualsevols pertrets y portar francament aquells; ab què lo dit senyor y los successors en dit loch hajan de pagar lo preu de dits pertrets y bigues, y los jornals dels mestres, axí de obrés de vila com de fusters, que seran menester.

[XXII]. Ítem, és estat tractat entre dites parts que dits pobladors, y los que per temps seran, hajan de conrrear y conreen totes les terres y heretats, arbres y vinyes, axí de la horta com de secà, a ús y costum de bons lauradors y emphiteotes.

[XXIII]. Ítem, és estat pactat que lo dit senyor que huy és o per temps serà tinga llibera voluntat y estiga en beneplàcit de imposar qualsevol gènere de inposicions, tostemps y quant ben vist li serà, per a la conservació dels fruyts, rendes y regalies a senyor pertanyens, y per a la conservació de les coses dispostes y ordenades en la present capitulació y establiment. Y axí matex, tinga llibera facultad de poder fer, provehir y manar se facen y publiquen qualsevols crides, prohibicions y manaments obtemperen, guarden y observen les coses que per aquell seran provehides y manades per a la bona

administració de justícia, pau, quietud y seguretat de les persones y béns dels pobladors que ara són y per temps seran en dit loch y bon govern de aquell; imposant qualsevols penes, axí corporals com pecuniàries, que segons furs y privilegis y reals pramàtiques del present regne et alias de justícia li sera lícit y permès poder-les imposar.

[XXIII]. Ítem, és estat tractat que tots los pobladors que voldran plantar vinyes en lo territori de dit loch, les puguen plantar en les terres que no són bones per a fer forment ni ordi, y que hagen de partir tot lo vi que's cullirà a la setena, donant set anys franchs, cantadors del dia que les plantaran en avant.

[XXV]. Ítem, és estat tractat que lo dit senyor que huy és o per temps serà sia obligat y se obligue a donar lavor de forment, ordi y avena cascun any per a sembrar en dites heretats de dit loch, y que los pobladors sien obligats a tornar dits grans y lavors en la hera de la sua part, barsella per barcella. Y en cas que los senyors la donen garbellada, la hagen de tornar garbellada.

[XXVI]. Ítem, és estat pactat que los dits pobladors tinguen obligació de laurar les vinyes que plantaran, dos relles cascun any en lo mes de janer y dos relles en lo mes de maig; y en cas que no puguen laurar les dos relles, en lo mes de maig tinguen obligació de pegar una rella ab forcat y cavar los seps; y si per cas no u faran, ho puga manar fer lo senyor a ses costes.

[XXVII]. Ítem, és estat pactat que dits nous pobladors se obliguen, per si y per tots sos successors, que los presens capítols y cascú de aquells hagen de ser executoris en benefici de dit senyor que huy és y dels senyors que per temps seran, y ab les clàusules de renunciació de propri for, variació de juhí y altres clàusules segons lo stil y pràctica del notari rebedor de aquells.

[XXVIII]. Ítem, és estat tractat que los dits pobladors tinguen obligació de laurar los olivars dos relles cascun any.

[XXVIII]. Ítem, és estat pactat que si per cas passaran cinch anys y los dits pobladors no hauran laurat les terres del secà, les puga comissar, manant-los y donant-los terres que a dit senyor li parexerà; y si dexaran de laurar la horta y los olivars tres anys, la puga comissar o fer-la laurar a ses costes.

Los quals capítols y cada hu de aquells, y tot lo que ab aquells se ha tractat y concordat, les dites parts, *ad invicem et vicissim*, loen y aproven de la primera línia fins a la darrera inclusive, y prometten guardar y observar aquells y cascú de aquells si e segons en aquell se conté. Volent que dits y cada hu de aquells sien executoris, ab submissió y renunciació de propri for, variació de juhí y ab totes les demés clàusules en semblans actes posar acostumades.

De totes les quals coses dites parts requeriren a mi, Miquel Valls, notari dejús scrit, los ne rebés acte públich, lo qual per mi, dit e infrasrit notari, los fonch rebut en la dita vila de Alcoy.

Presents foren per testimonis Nadal Descals, de la vila de Cocentayna, y Juan Reig, de Muro, en dita alqueria atrobats.

5.

1697, maig 12. Alqueria d'Asnar.

Joan Merita, procurador de Francisco de Benavides Ruiz de Corella, marqués de las Navas i comte de Cocentaina, pacta la modificació de la carta pobla de 1626 amb els 15 veïns de la baronia de Benavides, antic Ràfol Blanc i actual Alqueria d'Asnar. Concretament canvien la partició de fruits per un cens anual fix en diners a pagar per cadascuna de les heretats, per a valorar el qual nomenen una comissió amb dos experts per cada banda. El document també recull amb detall el patrimoni de cada heretat familiar, però només hem inclòs en aquesta edició els béns del primer veí, Rafael Sanoguera, a tall d'exemple, per no allargar excessivament la transcripció.

Notari, Andreu Cister.

A Arx. Ducal de Medinaceli, Secció Cocentaina, lligall 6, exp. 48.

a. Pla Alberola, P., *Cartas pueblas del Condado de Cocentaina*, Alacant-Cocentaina, Instituto Juan-Gil Albert-Ajuntament de Cocentaina, 1986, pp. 141-151.

b. Cita: M. Gual, *Las cartas pueblas...*, doc. núm. 359.

c. Guinot Rodríguez, E. i Ardit Lucas, M. (ed), *Cartes de poblament valencianes modernes (segles XVI-XVIII)*, doc. 307, (2017)

Die XII mensis madii anno a Nativitate Domini M DC LXXXVII.

In Dei nomine, amen. Noverint uníversi que Juan Merita, generós, batle y procurador general de la present vila y condad de Cocentayna, y procurador del excel·lentíssim senyor don Francisca de Benavides Ruiz de Corella, marqués de Las Navas, conde de Santistevan y Cozentayna, consta de la procura ab acte rebut per Joan de Siles, notari de la vila de Madrid, en dénou dies del mes de febrer del corrent any y certificada per don Joseph de Villanueva Fernandes de Íxar, del Consell de Sa Magestat y su protonotario en los regnes de la Corona de Aragón, en vint de dit mes de febrer de dit e present any, y sellada ab lo sello secret de Sa Magestat, tenint ple y bastant poder en aquella per a les coses infrascrites, de una; Jaume Pasqual, Joachim Morales, Berthomeu Sempere, Joseph Pasqual, Andreu Ferri, Sebastià Llopis, Vicenta Reig, viuda de Diego Quilis, Rafel Sanoguera, Macià Morales Miquel Alemany, Joseph Pérez, Gerony Morales, Franscisca Betnàzer, viuda de Pasqual Sanoguera, Joseph Cana, tudor y curador dels hereus de Miquel Cano, y Vicent Monserrat, tots vehyns y habitants de la baronia de Benavides, olim de Ràfol Blanch; Vicent Juan Climent, Roch Alonso, Maria Alberch, viuda del doctor Çeva, de la universitat de Muro, y Onofre Soler, de la vila de Bèlgida, attrobats en dita baronia, de part altra. Attenent y considerant que nosaltres, dits vasalls responíem y pagàvem a dit excel·lentíssim senyor conde de Cocentayna la part dels fruyts que percebíem y cullíem de les terres del territori de dita baronia en lo modo, forma y manera següents, ço és, en les terres dellà el riu, a la part de la sisena de dits fruyts, excepto lo oli, que és al terç; y deçà lo riu, al terç de dits fruyts y terç de oli; y ab los pactes y condicions contenguts en lo acte de capitulacions eo stabliment fernet per Joseph Asnar, senyor que fonch de dit loch de Ràfol Blanch, de una, y els vasalls que *tunc temporis* eren de dit lloch, de altra, com pus largament consta ab acte rebut per [en blanc] notari de la vila de Alcoy, en [en blanc] de [en blanc] del any mil [en blanc]. Y per quant es més útil y convenient per a nosaltres, dits vasalls, el imposar sobre dites casses y terres de dita baronia cens eo pecho cert y sabut, el qual cascú pagarà cascun any per les terres

y casses que posehirà, en los terminis y plaços que a cascú se li senyalaran, que no pagar a dit senyor conforme abans se pagava a la partició de fruyts. Y per quant per part nostra, dits vasalls, se ha suplicat y demanat a dit excel·lentíssim senyor els concedís y fes merced el que sobre dites terres y cases se els inposàs cens y pecho cert y sabut en aquelles. Y havent sa excel·lència vengut bé y concedit dita merced, en execució de aquella, per a haver de inposar dits censos eo pechos sabuts, havem nomenat per nostra part dos persones expertes que són Joseph Vidal y Joseph Soriano, vehyns de la universitat de Muro, y per part de dit excel·lentíssim senyor eo de son batle y governador, se hàgien nomenat altres dos, que són Pere Cascant y Juan Roig, també de dita universitat, los quals, de conveni de dites parts, han acudit a les terres y casses que cascú de nosaltres, dits vasalls, detenim y possehim en lo dit territori y baronia, Y aquells hajen inposat en cascun tros de terra y casa lo cens y pecho sabut que cascun any perpètuament havem de respondre y pagar en cascun mes de juliol, ab dret de fadiga y luïsme etc., com pus largament consta de la relació de dits experts feta en poder del notari infrascrit en lo dia de huy, los quals, conforme los ítems de cases y terres que cascú poseheix inferius se dirà y expecificarà.

E inseguint el thenor de dita execució, se han inposat los pechos eo censos que cascun vassall y successors de aquells en dites casses y terres han de pagar cascun y per les cases y terres que cascú al present poseheix y per temps posehirà de dites cases y terres de dit loch de Ràfol Blanch, ab los capítols, pactes y condicions que inferius, après de les inposicions eo censos y pechos sabuts que nunc a cascú de altres se li imposarà y es diran, y són los que es segueixen:

Primo, per una casa que deté y poseheix en dita baronia en lo carrer del Forn, que afronta ab cassa de la viuda o hereus de Diego Quilis, ab casa de Miquel Alernany, per les espatles ab terra de Miquel de Miquel Cano y ab dit carrer, haja de respondre y pagar cascun any, en lo mes de juliol, al excel·lentíssim senyor conde de Cocentayna y als seus successors en dit condat, set sous y sis dinés de moneda de València, ab dret de fadiga y luysme y tot altre dret emphyteòtich, la qual cantitat tinguen obligació de pagar lo possessidors de dita casa que huy són y en eventum seran⁵⁵².

Los quals censos eo pechos sabuts es posen ab los pactes, condicions y capitulacions següents:

I. Primerament, que qualsevol persona que de present o per algun temps venidor vindrà a poblar, viure y residir en dita baronia, tinga obligació de avasallar-se en la dita baronia, precehint licència y facultat del batle y procurador general que de present és y per temps serà de la vila y condat de Cocentayna. Y que de dita llicència y avasallament se'n haja de rebre acte públich per lo escrivà que serà en dit temps de la cort de dit batle y procurador general, y continuar-lo en la mà de dita cort perquè n'i haja memòria en lo esdevenidor. Y que lo concedir y donar, o per lo contrari denegar dita llicència, toque y s'esguarde a dit batle de la dita vila y condat, sens que en açò s'i puga entremetre ni entremeta ningun altre jutge eo oficial algú de aquella. són y

II. Ítem, que si algú o alguns vehyns y habitants de dita baronia que huy son y per temps seran, se'n voldran anar en qualsevol temps a viure y recidir fora dita baronia, a altra baronia o lloch, encara que sia del present condat de Cocentayna, no u puguen fer sens haver demanat y obtés licència per escrits del dit batle y haver contat y pagat ab aquell. Y lo que contravindrà a lo desusdit encórrega en pena de comís de la casa y terres que tindrà en dita baronia.

III. Ítem, que tots los stabliments que es faran, ara o per qualsevol temps, de terres y per a fabricar casses en dita baronia y territori de aquella, se entenga que es han

⁵⁵² El document segueix amb el cappatró de les terres d'aquest veí i, seguidament, la resta de veïns. Atenent seua extensió, no reproduïm per seguir les mateixes pautes que aquest establiment de la casa.

de fer stablint-se aquelles a cens, fadiga y luysme y tot altre ple dret emphyteòtich segons furs del present regne de València, y no de altra manera. y que qualsevol responsió ànnua que es farà y pagarà en part de fruyts o dinés, sia ab títol y causa de cens de la casa y terres, ab fadiga y luysme y tot altre dret emphyteòtich com està dit.

IV. Ítem, que en tot cas de venda, transportació, alienació, pagament, part-carregament de censal de dites cases y terres, o especial hypotheca de aquelles o en qualsevol altres casos que conforme a furs del present regne, *aut alias* de rahó natural escrita, se deurà luysme o part de luysme per causa de dites alienacions e hypotheques, tinguen obligació, los dits vasalls y senyors útils de les dites cases y terres, de pagar a sa excelència y a sos successors la quantitat deguda y disposada per dits furs y natural rahó escrita, sots les penes en aquelles y conforme justícia disposades y ordenades.

V. Ítem, que no es puguen fer dites vendes, transportacions, alienacions, carregaments ni altre qualsevol acte algú, per lo qual se dega luysme o part de aquell, sens que primer precehixca llicència del dit senyor conde o de sos successors, o del batle que ara és o per temps serà de dita vila y condat, sots les penes imposades per los dits furs del present regne. Y que les tals llicències les haja de rebre lo escrivà de la cort de dita batlia y no altre algú, sots pena de nul·litats de les llicències que per altre escrivà seran rebudes.

VI. Ítem, que ninguna persona y successors de aquells que tindran y possehiran cases en la dita baronia no puga immiscuir ni juntar una casa ab altra, fent-ne de dos una ni de una dos, ni obrir finestres ni porta, sens precehir llicència del dit senyor conde o de sos successors, o del batle que huy és o per temps serà de dita vila y condat. Y que la dita llicència se haja de obtenir per escrits, sots pena de comís de la tal casa, la qual llicència la haja de rebre lo escrivà de la cort de la batlia sots pena de nul·litat de acte de dita llicència.

VII. Ítem, que ningun vehy de dita baronia puga, en dany de la senyoria directa de dites terres, ni qualsevol posehidor de aquelles per ningun temps, rompre ni desfer marge algú, ni llevar les fites ni mudar-les, mesclant un bancal ab altre, sots pena de comís de la tal terra. Y si alguna de les terres en les quals lo rompran dits màrgens, o mudaran o llevaran dites fites, serà franca, en lloch de pena reste la dita terra, que era abans franca, de sellavos censida a sa excelència y sos successors, ab altre tant cens com serà lo que responia la terra censida que serà agregat a la franca, y estiga subjecta als mateixos càrrechs, responsions, fadiga, luysme als quals estarà la dita terra censida agregada.

VIII. Ítem, que no es puga tenir ni celebrar en dita baronia cancell general algú, ni particular, sens precehir primer llicència de sa excelència o de sos successors o de son procurador general, o de la persona que en loch de aquell estarà en lo present condat, y ab assistència y presència de dit procurador general o de alguna persona nomenada per aquell. Y ans de concedir-los dita llicència, hajen de dir y especificar les coses que han de proposar y tractar en lo tal consell general o particular y que per a adaquelles y no altres se'ls dóna dita llicència. Y que si contravindran a les coses contingudes en lo present capítol, a més de què seran nul·les les determinacions de dit concell, han de encórrer los oficials de dita universitat eo baronia en pena de vint-y-sinch liures pagadores de propis de dits oficials.

VIII. Ítem, perquè la experiència ha mostrat los danys e inconvenients que es segueixen de què en los consells generals e altres ajuntaments se vote ab faves blanques y negres, o de altra manera que no sia declarant cascu de paraula son vot y mostrant les rahons que el mohuen per a ser de dita opinió y parer. Per ço, per a evitar dits inconvenients y danys, és estat concordat entre dites parts de ninguna manera en los dits cancells y juntes no es puga votar ni determinar cosa alguna, de què en aquell se proposarà, ab faves blanques y negres ni en altra manera si no serà de paraula, dient cascú son vot públicament. Y açò sots pena de nul·lilat de les determinacions que es faran y

pendran en semblant consell y ajuntat, y de vint-y-sinch liures exigidores dels béns dels oficials que contravindran al present capítol

X. Ítem, que la dita baronia no puxia per ningun temps imposar sises ni imposicions algunes en aquella, ni sobre cossa de la dita baronia ni de sos particulars, sens precehir expressa licència, facultat y permís del dit senyor conde o de sos successors, de la qual ha de constar ab acte públich per lo escrivà de la cort de dit de dit batle, y açò sots les penes imposades per los furs del present regne et alias dispuestos y ordenades.

XI. Ítem, que universalment totes les regalies sien y hagen de ser del senyor y de sos successors, segons que en los capítols dejús especificadors més en particular se designarà y declararà, sens derogació emperò alguna de aquesta general reservació.

XII. Ítem, que ningun vehy y habitador puxa anar a moldre ningun gènere grans que no sia en los molins que sa excelència té dins lo present condat, sots pena de seixanta sous.

XIII. Ítem, que la dita baronia ni sos oficials ni consell de aquella no puguen posar taches, pechos ni imposicions algunes sobre coses de dita baronia ni a sos particulars, per rahó de les quals imposicions se perjudique en manera alguna, directa o indirectament, a les regalies y rendes dominicals del dit senyor conde, sots pena de nul·litat de semblants imposicions y taxes.

XIV. Ítem, que les dites imposicions, censos sabuts que huy de present se són imposat sobre les terres y casses de dita baronia, los vehyns de aquella que huy son y sos successors tinguen obligació de pagar-los per entregue cada un any, no obstant que pretenguesen o provasen no haver collit collita alguna en algun any. Perquè en qualsevol manera prometen y se obliguen de pagar la dita responsió y cens ànno de dites casses y terres, ni pretendre disminució ni excempció de pagar o dit cens y responsió en cada un any per qualsevol cas que succehixca, cogitat o incogitat, al qual ab lo present capítol renuncien.

XV. Ítem, que lo dit senyor conde ni sos successors en dit condat \no/ tinguen obligació alguna, ni puguen ser compel·lits per los vehyns y habitants de dita baronia, a donar gra algú per a llavor. Y si per cas alguna vegada sa excel·lencia o sos successors la voldran spontàneament y voluntàriament donar, se entenga que u fan per sa mera voluntat y no per obligació alguna, sens que del donar en algun any o anys gra per a llavor voluntàriament se puxa per algun temps induhir O inferir obligació alguna en sa excelència ni en sos successors.

XVI. Ítem, que ninguna terra que serà posat cens en aquella com a secà, se puxa fer ni redigir a horta sens demanar primer o obtenir licència de sa excelència o del batle de dita vila, y consertar-se ab aquell del cens y responsió que ha de pagar per rahó de dita terra que es farà horta; y dita licència ha de constar ab acte rebedor per lo escrivà de la badia. Y sens precehir les coses damunt dites, si la terra de secà se farà horta, tinga obligació lo possehidor de pagar lo mateix dret, terç y cens que pagaran les demás terres de la horta, extinguin-se y suplint-se en dit cas la responsió y cens que abans solia pagar com a terra de secà.

XVII. Ítem, que tots los vehyns de dita baronia que huy són y per temps seran posehidors de olivars, o terra que haja alguna o algunes oliveres, hagen de pagar y paguen, en via y per rahó de cens y responsió ànno, la tercera part del oli que aquelles faran, lo qual se ha de observar comprenint també y pagant lo mateix dret de qualsevols oliveres, encara que estiguen en terres que paguen y responguen altre cens y responsió sabuda en gra; perquè de qualsevol manera y en qualsevol part que haja oliveres en les terres se ha de pagar la dita tercera part y cens, sens reservació y excepció de arbre algú de olivera.

XVIII. Ítem, que totes les persones que tindran olivars o albres de oliveres subjectes a la dita partició y cens de terç, tinguen obligació de laurar-los, procurar-los y cultivar-los segons ús y costum de bon llaurador, y en son temps cullir les olives de aquells, no obstant que sia la anyada curta y les olives poques. Y fer lo demás que ab benefici de dites terres y olivars convindrà, de la mateixa manera que es fa y acostuma fer per les persones que tenen olivars franchs.

XIX. Ítem, que ningú de dits vehyns y habitants de dita baronia puxa vendre olives de partició ni posar-ne en adop de aquelles, poques ni moltes, sens demanar y obtenir licència del batle de dita vila y condat o del arrendador. Y lo que contravindrà al present capítol encórrega en pena de xixanta sous per cascuna vegada y en altres penes arbitràries a sa excelència, conforme a la qualitat del frau Y de les persones que hagen comés aquell.

XX. Ítem, que ningú dels dits vehyns de la dita baronia puxa desimalar olivera de partició que no sia precehint licència y permís del batle de dita vila Y condat, y en cas que la tinga, de la llenya que tallarà y desimalarà haja de fer tres mantons, tallant-la de manera que es puga carregar, y lo dit batle o la persona que aquell senyalarà haja de triar y elegir lo hu de dits tres mantons. Y que fins tant se haja fet la dita partició y triat lo dit batle dita tercera part, no puga lo amo de dita terra traure del bancal la dita llenya en tot ni en part, sots pena de seixanta sous, dita tercera part tocant a la senyoria, a despesses de aquella la haja de fer. Y que la dita part tocant a la senyoria la haja de fer portar lo batle a la casa del senyor, y que lo mateix se guardi y observe en tots los demás arbres que es secaran o arrancaran.

XXI. Ítem, que ningunes terres de olivar, moreral ni altres arboledes en les quals no hi urà obligació de pagar responció y cens sabut cascun any de gra, sino és de fruyts, no les puguen sembrar los senyors útils y posehiders de aquelles de ninguns grans ni esplets que no sia precehint licència del batle que de present és o per temps serà de dita vila y condat; y si sembraran, encórreguen en pena de seixanta sous y los grans y treballs perduts. Y si per cas al batle li pareixerà que es deu concedir dita licència, haurà de ser precehint concert de aquell de lo que haurà de respondre per la dita permissió y facultat de poder sembrar terra de partició. Y que qualsevol licència que per a dit effecte se donarà, sols puxa durar lo any que es concedirà aquella, exceptat si es demana y concedix per a sembrar alfals, puixien en dit cas ha de durar per temps de sys anys continúos y no més.

XXII. Ítem, que si per algun temps o cas se secaran algunes oliveres, moreres, figueres, restant del tot les terres camps que abans solien ser de partició y cens de fruyts, y no pagaven responsió de gra per no poder-se sembrar, aquelles tinguen en dit cas obligació, los senyors útils y posehiders de aquelles, de replantar de nou les dites terres com estaven abans, subrogant o posant altres tants arbres de la mateixa calitat y espècie que abans hy avia. Y parexent que no convé tomar a replantar-ho de dits arbres la terra, sinó que reste campa, se ha des de llavors imposar y carregar responsió y cens sabut de gra y forment, al respecte de lo que seran carregades y respondran les demás terres stablides en la horta o secà, segons serà la terra.

XXIII. Ítem, que los dits vehyns y habitants de dita baronia tinguen obliga pagar la quarta part de les figues de qualsevols figueres que estaran en terres stablides per lo dit senyor conde, lo qual dret y la quarta part de dites figues se dega pagar estant aquelles seques. Y que los dits posehiders no puxen vendre, do ar ni gastar part alguna de dites figues después que estaran seques, fins tant se haja fet dita partició y pagat dit dret y quarta part a la senyoria, sots pena de seixanta sous y perdició de les figues.

XXIV. Ítem, que tots los demás arbres fruytals no tinguen obligació, los dits vehyns y habitants de dita baronia, de pagar dret algú al dit senyor conde ni a sos

successors, exceptant lo terç delme del paner, lo qual se li ha de pagar en la forma fins huy acostumada.

XXV. Ítem, que tots los vehyns y habitants de dita baronia, per si y per sos successors, hajen y tinguen obligació de renunciar, segons que al present capítol renuncien, a qualsevols furs, privilegis, disposicions de justícia y costum sa favor y haja y puga haver disposats contra lo ordenat y capitulat en tots los antecedents capítols y casquí de aquells respectivament, y coses pactades, avengudes y concordades en la present capitulació, convenció y població. Y volent que ella tot lo que està pactat y concordat se observe y guarde immemorablement et in perpetuum, sens alguna alteració, derogació ni novació, y que tinga força per a les dites parts y successors de aquelles de lley convencional y paccionada, per a que irrevocablement se guarde y observe a la lletra.

XXVI. Ítem, que no sols los dits vehyns y habitants de dita baronia que per temps seran tinguen obligació de observar, guardar y cumplir los presents capítols y coses en aquells contengudes, dispostes y ordenades quant a les dites parts contrahents, però també, si la vila de Cocentayna o altra qualsevol universitat o particular persona, directe o indirectament, tractarà, intentarà y voldrà, judicial o extrajudicialment, impedir que la present capitulació y coses en aquella pactades y contengudes, o qualsevol de aquelles, no es guarden ni observen en la forma capitulada y concordada, tinga obligació la dita baronia de exir a la defensa de la dita capitulació, pactes y convencions de aquella juntament ab lo senyor conde o successors en dit condat. Y que la dita defensa se porte y tracte a despeses comunes de sa excelència o de sos successors y dita baronia, fent totes les instàncies y diligències que convindran y serà necessari, judicials o extrajudicials, per a validitat y deguda observància y execució de la present capitulació.

XXVII. Ítem, que lo dit, senyor conde o sos successors en lo dit condat puguen lliberament fer los manaments, crides y prohibicions, ab imposició de les penes que pareixerà convenientes o necessàries, axí per a el bon govern y deguda administració de justícia, quietut y benefici universal de dita baronia, com també per a què la present publicació y capítol de aquella, y coses avengudes y concordades, tinguen, sens frau algú de sa excel·lència y de sos successors, ni rendes dominicals, son degut efecte y compliment. Les quals crides, manaments y penes puguen, sa excel·lència y sos successors, alterar, revocar, millorar y disminuir a son arbitre y mera voluntat, segons la ocurrència del temps y lo que veuran ser necessari y convenient per a el compliment de dites coses.

XXVIII. Ítem, considerant que seria cosa contingent que algú o alguns dels capítols antecedents y coses contengudes, dispostes y ordenades en la present capitulació, per lo discurs del temps no es guardasen ni observasen, ara fos per ommissió y tolerància, ara per descuyt o ignorància de dites coses o per altra qualsevol causa Y rahó, y lo intent y voluntat de les dites parts contrahents sia que la present capitulació y concòrdia se guarde y observe perpetualment a la lletra, no obstant que es mostre per lo temps inobservància y costum en contrari, encara que fos inmemorial. És estat per ço pactat, havengut y concordat entre les dites parts que, mentres no es mostrarà haver-se alterat, mudat o corregit lo dispost en la present capitulació, en tot o en part de aquella, mijançant contrària determinació y capitulació feta entre dites parts o sos successors, de la qual ha de constar ab acte públich y prova provada, se ha, en tot y per tot, de estar al present acte de capitulació y cos quell avengudes, no obstant qualsevol contrari ús, tolerància y possessió, encara que aquella sia inmemorial, puix volem sia infecta y invàlida ab lo títol de la present capitulació.

XXVIII. Ítem, que tots los vehyns y habitants de dita baronia, per si o per sos successors, tinguen obligació y hajen de prestar los sòlits y acostumats homenatjes y juraments de fidelitat y vassallatge al dit senyor conde y sos successors, y inperpetuum

regonèixer-lo per verdader y natural senyor. Y prometen guardar fidelitat segons és sòlit y acostumat, ab les promissions y obligacions en semblants juraments y homenatjes apposar acostumades.

XXX. Ultimament, és estat pactat y concordat entre les dites parts que lo present acte de ajust eo mutació de censos, y els presents capítols y cascú de aquells sien executoris, y puga la una part y qualsevol de elles ser compel·lida del compliment y execució de les coses en dits capítols contengudes y sengles de elles per lo tribunal y juhy del jutge que l'altra part elegirà, ab facultat de poder mudar y variar. Per a què tot lo que dites parts y cascuna de aquelles renuncien a son propi for sosmetent-se etc. Y prometen y juren etc., no litigar etc., y renuncien a beneficiis de apel·lació y recors y tot altre dret y benefici de què puguen usar per a impugnar y invalidar la present capitulació, sots pena de vint lliures etc., de la qual pena puga fer consemblant execució, *ratto pacto* etc.

Los quals capítols, llests y declarats per lo notari dejús escrit ab veu alta e inteligible en presència de dites parts, tots digueren que lloaven y aprobaven aquells de la primera línia fins a la darrera inclusive, prometent la una part a l'altra ad invicem et vicissim, que els guardaran y observaran inviolablement, y que en manera alguna no contravindran ni consentiran que persona alguna contravinga a les coses en dita capitulació contengudes, ço les penes en cascú de dits capítols respectivament escrites y apposades.

Y per a atendre y cumplir les dites coses y sengles de elles, les dites parts, a saber és, lo dit Juan Merita, en dit nom, obligà los béns y drets del dit senyor conde, y los dits vehyns y habitants de la dita baronia obligaren los béns de aquella *simul et in solidum*, presents y esdevenidors, de qualsevol estat y condició que sien y seran, renunciant als beneficis de çedir y dividir accions y al for de València: *principali prius conveniendo*; y en nom de les dones de dita baronia que ara són temps seran, renuncien al benefici del senatconsult Velleyà y als demés en fàvor les dones introduïts; y en nom dels absents y dels menors renuncien als beneficiis de menor edad y restitució *in integrum* y a tot altre dret etc.

Actum in dita baronia de Benavides etc.

Testes: March Lorens, notari, y Juan Roig, obrer de vila, de la villa de Cocentayna y universitat de Muro respective, habitants, atrobats en dita baronia.

El presente instrumento pasó ante mí, Andrés Cister, notario público por todo el reyno de Valencia, de la villa de Cocentayna. Y para que fe y crédito sea dado, pongo mi sig+no.

6.

1609, març, 1. Bocairent

Còpia de les cartes nupcials entre Àgueda Joan Ferre, filla d'Antoni i Brégida, i Miquel Sanjuan, fill de Lluís, naturals de Bocairent.

[A] AMO. *Protocolos notariales Cosme Eiximeno*, 1609, s. f.

[B] APA. *Testaments i llegats a l'església*, lligall 1, 1609 – 1644, s. f.

Die primo mensis martis anno a nativitate domini MDCVIII

In dei nomine amen, Àgueda Joan, donsellà, filla de Antoni Joan, habitadriu de la vila de Bocayrent, colocant-se en matrimoni ab Miquel Sentjoan, llaurador, habitador de dita vila, en presència de Brégida Ferre, sa mare, y de voluntat de aquella, dona e constituheix al dit Miquel Sentjoan, segon fur de València, quaranta tres lliures reals de València, ço és vint lliures per rahó de la soldada que aquella a guanyat en casa de Pau Castelló, e vintitres lliures en roba de lli y llana benvalents aquelles, les quals li promet donar consumat lo matrimoni en sas i benedictió de sancta mare església, segons dit és de *sus proquibus* etc. obliga etc. E lo dit Miquel Sentjoan, acceptant a la dita Àgueda en lo·s devenidor muller sua, juntament ab dita dot, confessa haver agut aquella en lo modo constituïda, y perque a les donselles segons fur de València los se deu fer augment, o, creys de la mitat de la dot, per ço fa augment de vinti una lliures deu sous desta manera, que dit creys acumulat pren suma universal de xexanta quatre lliures deu sous, les quals assegura sobretots sos béns etcètera, e promet restituhir aquelles en totes y lloch de restitució de dot *proquibus* etcètera obliga etcètera. *Actum* Bocairent etcètera. Testes Jaume Puig, llaurador, y Agostí Galbis, perayre, de Bocairent habitants.

(al marge esquerre) Iesuschristi

Per mi inserta per alia infrascripta pretia cent mi antecedenti folio propria manu exacta sunt abstracta alitris Cosmes Eximeno quondam notarius dictorum instromentorum receptoris per me Josephum Calatayu, notarius, dictos libros regentem, mensus rei testimonium hinc meum por sig(rúbrica)num.

7.

1609, desembre, 26 / 1610, setembre, 29. Muro

Elecció del justícia, jurats i mustaçaf de la Universitat de Muro, durant el primer any de la nova població.

AMM. *Llibre d'elecció d'oficis i de Consells Generals*, 1609 – 1674, f. 1 – 1v

Elections de justícies, jurats y mustasafs de la Universitat de Muro, comensant en lo any 1610, que fon lo primer any de la nova població, per quan la expulsió dels moriscos de dita universitat fon en XXII de octubre de MDCVIII

(*al marge esquerre*) Any 1610. Electió al justícia per a lo any 1610. Justícia Joan Doménech, notari.

Diumenge a 26 de dehembre de 1609, que fon segona festa de Nadal, lo Ilustrisim señor don Gastón Roiz de Corella y Mendoza, conte de Cocentayna y de la Puebla, nomenà en justícia de la present vila de Muro per a lo any de 1610, a Joan Doménech, notari, y dit dia jurà en poder de Carlos Venrrell, cavaller governador de la vila y condot de Cocentayna, y feu dita electió sa señoria ilustrísima per no haver-i en dita ocasió officials en dita Universitat de Muro per a fer-la, per ser lo primer any de la nova població, y per a que *in eventum* conste etcètera.

(*al marge esquerre*) Electió de jurats per a lo any 1610 en 1611.

Dilluns a 31 de mag de 1610, que fon 2ª festa de Pasqua del Sperit Sanct, lo Ilustríssim don Gaston Roiz de Corella y de Mendoza, comte de Cocentina y de la Puebla, nomenà en jurats de la present vila de Muro per a lo any que comensa huy en 31 de mayg de 1610 y finirà vespra de Pasqua Esperit Sanct de 1611, a Lois Asnar 1, Antoni Ortuño 2 y Jaume Planelles 3, y dit dia juraren en poder de Carlos Venrrell, cavaller governador de la vila i condot de Cocentina, y feu dita electió sa señoria Ilstrísima per ho haver-i en dita ocasió altres jurats en dita Universitat de Muro per a fer-la, per ser lo primer any de la nova població, y per a que *in eventum* conste etcètera.

(*al marge esquerre*) Electió de mustasaf per a lo any 1610 en 1611. Mustasaf Andreu Andrés.

Dimecres a 29 de setembre de 1610, que fon dia del gloriós sanct Miquel, lo Ilustríssim señor don Gaston Ruiz de Corella, conte de Cocentina y de la Puebla, nomenà en mustaçaf de la present vila de Muro, per a lo any que comensa huy y finirà vespra de sanct Miquel de setembre de 1611, a Andreu Andrés, y jurà dit dia en poder de Carlos Venrrell, caveller governador de la vila y condot de Cocentina, y feu dita electió sa señoria per no haver-i alre mustasaf en dita Universitat per a fer-la, per ser lo primer any de la nova població, y per a que *in eventum* conste etcètera.

8.

1610, juny, 28 / 1610, setembre, 23. Alcoi

Execució instada per Gaspar Sisternes, cavaller de la vila d'Alcoi, contra Vicent Llàzer, habitador del lloc de Gaianes, al comtat de Cocentaina.

AMA. Cort del Justícia, sig. 384, f. 377 -378

Anno MDCX die XXVIII junii

Al procurador general de la vila y condat de Cosentayna o a son loctinent de nos Joseph Molla, ciutada, justícia de la vila de Alcoy [...] instant i requerent Gaspar Sisternes, cavaller, nostre vehí, a vostra mercè requerim y prevehint legítima scriptió i adnotació dels béns mobles y per simovents de les cases et extra de Viçent Lazer, habitador en aquel condad, en lo loch de Gaianes, que cumplem e basten; y possant aquelles subtuto y per ministre de la sua cort, mane donar e just deu dies peremptoris de [...] al dit executat, dins los quals aja donat y pagat al dit requirent XVIII lliures VI sous VIII diners moneda de València, que aferma esser-li degudes de dos pagues pasades, finides en quinse de janer propossant y son per raho de aquells CLXXXIII sous III [diners] de dita moneda censall per lo dit executat, Pere Miralles y ses mullers, carreats a Dimas Paya ab acte rebut per Miquel Valls, noatri, a XVI de janer MDLXXXVII, del qual yo dins aquelles (...)

die XXIII septanbris MDCX

Al justícia de la vila de Alcoy Carlos Vermell, cavaller procurador general de la vila y condad de Cosentayna, [...] per execució y juxpenada die xxviii preventi instant Gaspar Sisternes, cavaller, de aquexa vila contra Vicent Lazer, poblador del loch de Gayanes de aquell condad, en continent [...] loch a la casa de aquel, y no sean trobat bens mobles alguns que poder executar, y (...)

die XV junii MDCXI lo justícia de la vila de Alcoy, aconsellar que present instant mossèn Gaspar Sisternes, prevere, attès que ab dita responsiva consta no averse trobat bens mobles en casa de Vicent Lazer, hom dit mossèn Gaspar Sisternes tinga notícia que en casa de Vicent Lazer y a una caixa de roba en la qual esta Andreu Aznar, provehí que accedixca la cort a casa de dit Andreu Aznar y que medio jurament responga quina roba té, y si constara tenir alguna roba, aquella escriga y adnote en la present execució.

(al marge esquerre) III sous III diners

E per execució de dita provisió e inseguint aquella, accedí Bertomeu Alleix, loctinent de justícia, ab son scrivà y ministre a casa de Andreu Aznar y essent en aquella lo dit Andreu Aznar, medio jurament respongué que te una caixa de roba en sa casa de Vicent Lazer, la qual fonch uberta y en aquella foren atrobats los béns mobles següents (...)

9.

1611, juliol, 1611. Alcoi

*Execució instada per Joan Espí, de Galcerà, veí de la vila d'Alcoi,
contra Jaume i Frances Planelles*

AMA, *Cort del Justícia*, sig. 385, Alcoi, 1611, f. 493-494

Anno MDCXI, die primo julii davantii

Al justícia de la universitat de Sant Joan y Benimagrell, o a son loctinent, de nos Jordi Mayor, ciutadà justícia de la vila de Alcoy [...] instans requirent Jordi Espí de Galcerà, nostre vehí, a vostra merced intanis subsidium requerim y de part nostra pregam que sens perjuí de qualsevol altra execució per la quantitat infrascrita instada ans a major corroboració de aquella per ministre de la sua cort mane donam i intimar deu dies peremptoris de sut executori in forma solitat a Jaume Planelles y franses Planelles fil de Jaume, originals carregadors del censal desus sent fills y ereus de aquells y a qualssevol desesvindor y posehidor de les especials obligacions del censal desus scrit y senyaladament al desenvidor y posehidor de un tros de terra que an plantat de oliveres y altres arbres y part terra campa que solia ser e dit Frances Planelles situat y posat en la orta de la ciutat de Alacant en la partida dita de Benieta que seran quinze tafulles de terra poch més o menys que al temps de l'original carregament afrontava ab terra de Frances Rodrigo ab terra de Joan Alberola ab terra de Frances Alberola ab terra dels ereus de Domingo Terol ab alqueria de Sebastià Llidó brasal del aljaver en mig. [*Item*] al desevidor y posehidor de mig fil de aigua que solia ser de dit Frances Planelles descorrent en la cequia del consell de la ciutat de Alacant en la [...] segona de dimecres ab son dia y partidor com se acostuma. [*Item*], al posehidor de unes vinyes que solien ser de dit Frances Planelles situades y posades en la dita orta en la partida dita de la Ralla si que poden ser dotze tafulles de terra poch mes o menys que al temps del dit carregament afrotava ab alqueria de Joan Planelles ab terra dels ereus de Jaume Planelles ab terra de herencia de Mateu Vich camí en mmig ab terra de Luis Joan Torres ab terra de Pere Arques ab terra del doctor Colomina o a qui pertanyga dins los quels ajeu donat y pagat al dit requirent doscents reals castellas que aferma esserli deguts de quatre pagues finides en termini propasat salvo etcétera. (...)

10.

1611, octubre, 17. Alcoi

Àpoca atorgada per Pere Fabra i Àngela Asnar, conjuges, davant del notari alcoià Miquel Valls, en favor de Cosme Aiz, ciutadà de la vila d'Alcoi, reconeixent haver rebut la soldada guanyada per Àngela Asnar en casa de Cosme Aiz.

AMA. *Protocols Notarial*, Sig. 753, Miquel Valls, Alcoi, 1611, s. f.

Die XVII octobris anno a nativitate domini MDCXI

Sit omnibus notum quod nos, // Petrus Fabra, lane textor, et Angela Aznar et de Fabra, conjuges presentis ville de Alcoi habitatores, scienter et gratis cum hoc presenti publico instrumentos consitemur et in veritate recognoscimus vobis Cosme Aiz, civi dicte ville de Alcoy habitatore, presentis et vestris quod de dicti et [solvistimabus?] nos quod a vobis habimus et recepimus voluntate nostre omni move realiter numerando decem et octo libras et decem solidos monete regalium Valencie prosimichi dicte Angela Aznar debitas et debitos pro solidata duorum annorum et nonem mensis per me in domo et servitio vestris curate ad usum et consuetudinem predicte ville de Alcoi et quia renunciamus etc. Actum Alcodi.

Testes huius recipient Onofrius Cantó et Anthonius Castelló, agricultores, dicte ville de Alcoi habitatores.

11.

1611, març, 21. Alcoi

Venda d'un tros de terra amb oliveres situat en Alcoi, atorgada per Vicent Llàzer i la seua muller Àngela Miralles, habitants del lloc de Gaianes, davant del notari alcoià Miquel Valls, a favor de Pere Miralles, llaurador, fill de Lluís, i veí d'Alcoi.

AMA. *Protocols Notarial*, Sig. 753, Miquel Valls, Alcoi, 1611, s. f.

Die XXI marcii anno a nativitate domini MDCXI

Nos Vicentis Lazer, agricultor, et Angela Miralles et de Llazer, conjuges, in loco de Gaianes habitatores, hunc Alcodii reperti scienter et gratis cum hoc presenti publico instrumento ambosimul et uterque nostrum, per se et insolidum, damus, vendimus vobis Petro Miralles, filio Ludovici, agricultori dicte ville de Alcodi habitatore, per nostris et vestris quoddam olive terra nostrum, situm et positum in termino dicte ville in partita dicta de la creu de Cocentaina, confrontatum et limitatum cum itinere de Cocentaina per quod tenditur ad villam de Cocentaina, cum oliveto vidue Joannis Moltó, cum oliveto vidue Michaelis Matas, cum itinere dicto de la garrofera, et cum oliveto Esthephani Jordà. Hanc autem venditionem vobis et vestris facio cum una hora o que a dit quandum atquem cum omnibus suis juribus pretio [...] sexaginta quinque librarum monete regalium valentie quos omnes et quia renunciamus et ex causa dicte venditionis, damus, cedimus omnia juro quibus juribus intrumente ectètera, habendum excetis [...] melioribus ectètera promittens et tenemur et teneri volumus de forma et legali [huietiones?] ita quod si forte fiat huietio largo modo uuna cum omnibus dampni super quibus credatur renunciante pro quibus obligamus mobilios, renunciamus scienter et expresse super huius beneficiis cedendarum dicti dendarumque actionem nonarum constitutio nunch foro valentie de principali [...] et omni alis juris jusee per ego dicta Àngela Miralle juro cuius quidem juramenti vigore promitto et certifiata per nostrum in fratrum de onibus juribus meis et signater de beneficio senatus consulti vellejani [...] renuncio dicto fenefitio senatus consulti velljanis et omni alis juris quod etcètera. Actum Alcodii.

Testes huius reisunt Vicentius Guerau, pamiparator et Onofrius Companym, agricultor dicte ville de Alcodi habitatores.

Dicto die

Fiat apoca de dicto pretio habito et recepto suis omni modis voluntatibus hoc modo [...] quod dictus et [...] voluntate dictorum venditorum penes sereltiner illed scilicet viginti sextem libras decenis et septem solidos proconsimilibus qua illi debebam ex comprotis interhos habitis, et restantes triginta septem libras et tres solidos // etiam penes se [rettnier?] quia illas deber solvere post obitum Ludovici Miralles eius patris et quia. Renunciamus. Actum Alcodi.

Testes predicti

Dictis die et anno

Ego Petrus Miralles, agricultor, presentis ville de Alcoi habitator, scienter et gratis cum hoc presenti publico instrumento confiteor et in veritate recognosco me debere vobis Vicentio Lazer, agricultori, presentis et vestris triginta septem libras et tres solidos monete regalum valentie, per me vobis debitas restantes et ad complementum illarum sexaginta quinque librarum dicte monete pro quibus et meis vendi dicti quoddam olivetum situm et positum in termino dicte ville in partita de la creu de Cocentina, pro ut constar instrumento recepto per notarium infrascriptum sub die presenti [paulu?] cum ante estud et quia etcètera, renuncio quo vobis et vestris solvere et realiter paccare promitto post obitum Ludovici Miralles patris mei absque vele interesse omnibus dilationibus etcètera, sub pena decem solidorum dicte monete dandorum propena ratto pacto, ad quorum omnium fiat extra largo modo cum fori submissione variatione iudicis sub pena vetra perjurii penam viginti solidorum dicte monete dandorum pro pena ratto pacto pro quibus obligo mobilia quod, etcètera. Actum Alcodii.

Testes huius reisunt qui supra.

12.

1611, març, 21. Alcoi

Pere Balaguer, llaurador, resident en el lloc de Gaianes, atorga una cessió a favor de Francesc Valls i Pere Mollà, com a pagament de les 44 lliures i 26 sous que els devia del total del preu d'unes cabres.

AMA. *Protocols Notarial*, Sig. 753, Miquel Valls, Alcoi, 1611, s. f.

Dicto die et anno

Ego Petrus Balaguer, agricultor, presentis ville de Alcoi habitator, in loc de Gayanes residens, scienter et gratis cum hoc presenti publico instrumento pro solvendi et paccandis vobis infrascriptis Francisco Valls et Petro Mollà, omnibus illis quadraginta quator libris sexdecim solidis monete regalum valentie, per me vobis debitis ex pretio de desmenyos de cabriu et sunt restantes et ad complementarium illarum centum viginta octolibrarum quas ego et aliis confessi fuimus debere vobis ideo doçedos vobis dictis Francisco Valls et Petro Mollà et vestris omnia jura et actiones que michi competendi spectam competere et spectare possum et debem adversus sive contra Vicentium Company, ville de Penàguila ad ex actionem consimilium quadraginta quator librarum et sexdecim solidorum dicte monete quos michi confessus fuit debere ex pretio ovium instrumento recepto per Joannem Torrozella, notarium. Hanc autem cessionem vobis et vestris facio cum omnibus suis iuribus de quibus et quibus instituentis in [...]. Ad habemus pro ut melius promittens et teneor de huiustione [... ..] forte fiat [...] largo modo una cum onibus dampnis super quibus eredamus renunciando pro quibus, etcètera, obligo mobilia etcètera. Actum Alcody.

Testes huius reisunt Joannes Verdú et Josephus Verdú, pamtansores dicte ville de Alcoi habitatores.

13.

1611, novembre, 1611. Alcoi

Execució instada per Tomàs Planelles, veí de la ciutat d'Alacant, contra Francisco Rodrigo, de la Universitat de Mutxamel.

AMA, *Cort del Justícia*, sig. 384, Alcoi, 1611, f. 891-897

Die XV novembriis anno MDCXI per Nicolau Fillol, procurador.

Thomas Planelles de la ciutat de Alacant vehí, cursa executió contra Frances Rodrigo de la Universitat de Muchamel, ab lletres subsidiaries dirigides de la cort del Justícia de la Universitat de Sant Joan i Benimagrell, a la cort del Justícia de dita Universitat de Muchamel, en virtud de un acte de provisió i guarda de dany executat larg ab sumició i renunciació de propri for i variació de julii i com en virtud de la clàusula de variació de julii li va lícit variar la execució al tribunal que servit li sia, per ço, usant de dita clàusula ab los presents scrits diu que varia dita execució per al tribunal i cort del Justícia de la vila de Alcoy. E per ço, requir a vostra merced, lo dit Justícia de la vila de Alcoy, que dita variació li sia admesa i treta lletra de comprador conra dit Joseph Rodrigo que es en punt que esta dita execució, i proseguir aquella fins tant sia pagat de lo demanat en la prexent execució [... ...]
(...)

De Tomas Planelles contra Joseph Rodrigo y Frances Rodrigo, y ses mullers

Als Justícia de la Universitat de Muchamel, de nos, Jaume Carratalà, Justícia de la present Universitat de Sant Joan i Benimagrell [...] justícia [...] Thomas Planelles ab les presents a vostra merced de part de sa magestat requerim, i de la nostra pregam, que en lo loch nostre i per nos prehint llegítima escriptió i adnotació de tants de béns mobles e per simovents, de les cases et extra de Juseph Rodrigo e Juana Alemany, conijuges, i Frances Rodrigo e Melchiora Alemany, conjuges, que cumplen e basten a pagar la quantitat infrascrita [...] i aquells a caplleuta donats i de falliment de béns manara cruar i secrestar tots los fruyts de les heretats dels dits Joseph Rodrigo i Frances Rodrigo i mullers, les quals manara acomanar a bon comendatari de cort fent la comisió asueta manant intimar los per medi el ministre de la sua cort deu dies de manament executori more solito et cuius finus clausulis asuetis als dits Joseph Rodrigo i Frances Rodrigo i mullers dins los quals lloixquen i quinten los cens als següents: Primo aquells cinquanta reals castellans cascuns anys pagadors a Joan Espí de Galcerà de la vila de Alcoy en tres dies de cascan mes de giner ques poden quitar per cinquanta lliures moneda de València. Ítem, tots aquells sexanta sous censals cascuns anys pagadors en lo mes de mars als hereus de la quondam Melchiora Pérez, muller que fonch de Frances Juan Bernabeu lo [...] ques poden quitar per preu de quaranta lliures iam dicte monete. Ítem, aquells trenta sous censals rendals i annuals cascuns anys pagadors lo primer dia del mes de giner al clero de Santa María e la ciutat de Alacant ques poden quitar per vint lliures i paguen les pensions i porrates de dits censals fins lo dia del quitament de aquelles juntament ab les despeses i gastos que per dit Joan Espí se an fet i faran contra dit requirent ab lletres susbsidiaries dirigides de

la cort del Justícia de la dita vila de Alcoy a la present Universitat los quals quitar i pagar prometeren los dits Rodrigues segons apar ab acte de promició rebut per Joseph Blanquer, notari, en dihuyt dies del mes de juny del any MDLXXXII el qual es executori large del qual a nos etc. rescrivinnos etc. offos etc. dattum en Sant Joan i Benimagrell die XV julii MDCXI.

Al Justícia de la Universitat de Sant Joan i Benimagrell, Frances Aiala, justícia de a Universitat de Muchamel [...] per execució de la lletra de vostra merced a nos directe e de la sua cort impetrada per part e instansia de Tomás Planelles vers e contra Joseph Rodrigo i Frances Rodrigo, inseguint la qual mijansant nostre scriva i ministre avem acsedit a casa de Frances Rodrigo i essent en aquella avem scrit deu botes buydes, dos caires de costelles, una caldereta tots los desusdits béns avem estimat en vint lliures reals de València, los quals avem dat a bon capllevador de cort axi mateix avem sacrestat la vinya que dit Rodrigo te en dita partida de Bonany, ço és, Vifigua, la qual avem dat a bon comendatari i axi mateix li avem instat lo manament executori en sa lletra request al dit executat personalment i axi li avem dextat de instat al dit Joseph Rodrigo per no tenir béns mobles e axí a vostra merced etc. offos etc. dattum Muchamel die XXX julii MDCXI

14.

1613, març, 25. Muro

Establiment de béns en Gaianes, atorgat pel comte de Cocentaina, a favor Cebrià Llopis de Gaianes.

ADM-FBS. Secció Cocentaina, leg. 33, n.2, establiments Gaianes, s. f.

(en el marge superior esquerre) Cebrià Llopis⁵⁵³

A xxv de mars 1613, en Muro, lo comte mi señor a establert ha Cebria Llopis de Gayanes present tot lo contengut en esta plana.

La casa en que vivia ab cens de tres sous

			Oliveres	Figueres	
17 b 3 a	Ferreginal	23	4		12f 160b
¿?	Tomillar	41			1f 25b
3 b 1 a	Secana	59			8f 150b
6b 0a ¼	Retanal	85			30f
6b 3a	Secano	86			30f
¿?	Huerta	131			3f
3b _a ¼	Huerta	146			3f
	Secano	146			6f
¿?	Tierra campa	191			3f
	Olivar	192	33	41	12f
	Olivar	193	10	5	3f
¿?	Mas olivar	207	36	6	6f
6b ¿?a	Tierra campa	229			20f
	Romeral	229			25f
3a ¼	Huerta	253	2		100b
2a ½	viña	293		10	8f
	figueral	293		20	8f
1a	viña	298	¿?	10	8f
¿?	higueral	302	5	20	5f
1b 1a ¼	vinya	317			14f
1b 4a ½	inajuelo	325			4f
	tomillar	325			12f
4b	Tierra campa	405			8f
	tomillar	405			¿?

Testes Joan Andreu y Thomas Blanes

(al marge inferior esquerre) anyadit al dit lo n° 247 que estava per [...] a Vicent Yacer ab set almuts forment – a primo de juny – 1614 – en Gayanes.

Testes Joan Andreu y Tomas Blanes

⁵⁵³ (al marge superior esquerre, sota Cebrià Llopis, i en mà posterior) Lluís Sentjuan

15.

1613, maig, 29. Gaianes

Establiment de béns en Gaianes, atorgat pel comte de Cocentaina, a favor Joseph Balaguer, fill de Vicent

ADM-FBS. Secció Cocentaina, leg. 33, n.2, establiments Gaianes, s. f.

(al marge superior esquerre) *Josephe Balaguer, hijo de Vicente*

A 29 de maig 1613 lo comte mi señor li establí a Joseph Balaguer present los bens següents:

Una casa que·s la que·està (*en blanc*) ab cens de tres sous.

			Oliveres	Figueres	
10b	Ferreginal	18 ⁵⁵⁴			10f 156b
2b 2a	Ferreginal	21			1f 76b
3b 1a	Secano	58			8f 150b
6b 2a ½	Secano	73			15f
3b ½	Secano	74			7f 100
2a ¼	Terra campa	98			3f
	Olivar	99	30	5	7f 100
1a ½	Olivar	225	10		4f
	Més olivar	227	87		50f
1b	Horta	257			120b
	Viña	274	19	16	4f
1b 3a ½	Terra campa	375			20f
	Higueral	406		20	4f
	Retorma	406			4f
	Higueral	37			1f 50b

Y lo dit Visent Balaguer fill de Vicent, present, es prometé y obligat. *Actum* en Gayanes. Testimonis lo balle Pujaçons y Thomas Blanes.

(al marge inferior esquerre) *Anyadidura*: Lo [...] 27 dixat per la vídua de Ausias Gironés.

⁵⁵⁴ Aquesta columna fa referència a la numeració de la parcel·la; mentre que la primera columna fa referència als censos, la segona al conreu i la sisena a l'extensió de les parcel·les.

16.

1613, maig, 9. Bocairent

Obligació atorgada per Antoni Sanjuan, fill de Lluís, llaurador del lloc d'Alcosseret, davant el notari bocairentí Pere Gumiel, a favor d'Agustí Belda, fill de Tomàs, ciutadà de Bocairent i curador de l'hereu de Joan Antoni Jaquero, on reconeix deure'ls 12 lliures.

AMO. *Protocolos Notariales Pere Gumiel*, Bocairent i itinerant, 1613, s. f.

(al marge en altra mà) Està cancel·lada.

Die XVIII maii anno a nativitate domini MDCXIII

Antoni Sentjuan filius Ludovici, agricultor, loci de Alcoseret habitatore, in villa de Bocairent inpresentiarium repertus, gratis et scienter cum hoc presenti publico instrumento confiteor et in veritate recognosco me debere vobis Agustino Belda, filio Thome, civi dicte ville Bocairent habitatore, ut et tanquam tutor et curador Laurentis Jaquero, fill i hereu de Joan Antoni Jaquero, quondam, licet absenti etcètera, not tanem et estipulante et vestris duodecim libras monete regalium valentie, proquibus seu quarum pretio at vobis dicto nomine e mi habui et recepi mel omnimode voluntatis quandam, et contentus, vobis et vestris dare, solvere et paccare promito in die sanct Joan de juny primer vinent unica solutione omnibus dilationibus etcètera sub pena decem solidorum dicte monete [... ...] Actum Bocairent.

Testes Petrus Oltra et Bartolomeus Silvestre, menor, agricultoris de Bocairent.

Postea vero die v mensis septembris eiusdem anni 1613, dictus Agustinus Belda, dicto tutore nomine censitens se habuisse et recipisse a dicto Antonio Sentjuan omnes illas duodecim libras in preinserta obligatione contenitas et quas [... ...] Actum Bocairent.

Testes Andrea Molet, presbiteris de la ciutat de Xàtiva, i Josephus Molina, filius de Petrus, peraire de Bocairent.

17.

1615, març, 20. Alcosser

Testament atorgat per Geroni Sala, llaurador i habitador del poble d'Alcosser, davant el notari murer Geroni Vidal.

ANC, *Protocols Notarials de Gregori Vidal*, 1615, f. 76 – 80

Dictis die et anno

En nom de la santíssima trinitat, pare, fill, esperit sant e de la gloriosa verge Maria, mare sua advocada mia e de tots los pecadors molt piadosa, amén, sapien tots com io Geroni Sala, llaurador, vehí y habitador del poble de Alcoçer, estant detengut en lo llit de greu malaltia corporal de la qual temch morir, estant emperò ab mon bon seny y memòria íntegra e manifesta paraula e ab tal dispussió de mà persona qual e he indubítadament puc testar, codiciliar, fer e ordenar qualsevol última e darrera voluntad mia invocada primerament hans de totes les coses la gràcia de mon deu y señor, y feta la solemnitat que en semblants esperits introduida fas e orden mon últim e darrer testament, última e darrera voluntad dispusició en lo modo e forma següent, cesant, ivitant e anul·lant primerament e ans de totes coses tots e qualsevols tetaments, codicil eo codicils e qualsevol altra última e darrera dispussió mia y mi fins la present ara de ara, fets en mà y poder de qualsevol notari eo notaris çots expresió de qualsevols paraules encara que sien rogatories volentes aver así y escrites y adnotades com si de llun serie aposades y [...] sen com de aquelles me'n penida i no·m sia recordat sent mon últim e darrer testament en e y la forma següent.

E primerament, encoman la mia ànima a mon señor Déu Hiesuschrist qui aquella a criat al qual prec humilment, al tems de la mia fi, vulla col·locar-me aquella en la sua santa glòria.

[Ítem] vull y man que tots mos deutes sien pagats e satisfets torts e injúries, igualades e restituhides aquells emperò, i aquelles que al tems de la mia fi se mostrar ijo he ser tengut e obligat ab actes, contractes, albarans eo testimonis e altra qualsevol legítima prova fou de [...] mia e bona consència benignament observant.

[Ítem] vull i man el meu cos dia soterrat en la església parrochial del poble de Muro.

[Ítem] dese per ànima mia e de tots fels difunts, dotse lliures moneda reals de València, de les quals vull se me fasa la mia sepultura bé e honradament conforme en semblants casos se sol y acostuma a fer, i lo que seobrara vull, man se me diguen mises de rèquiem, tantes quants dir e celebrar ce poran en la dita església de Muro y ànima mia e de tots fels difunts.

[Ítem] vull i man que de la mia hacienda el meu marmesor davall esent, prenga deu lliures i les carregue, i em fasa dir cascun any un neveruari en la dita església de Muro, en lo dia de la Mare de Déu del Oretó, que fon festa n'Alacant, en lo primer dia del mes de mars, i si iuarà prou que·s diga lo dit neveruari cantant, i sinó que·s diga resat.

[Ítem] ellegeixich en marmesor del present meu últim e darrer testament executor, a mon cuñat Pere Planelles, llaurador, habitador en lo dit poble de Alcoser, al qual done tot aquell ample e plen poder que de justícia pua e donar per a que puxa tans de mos béns pendre i aquells rebre i vendre, que lo prosuit de aquells baste per a fer y cumplir les coses

pies per mi desus disposades e ordenades, lo que puxa fer e fasa sens llicència, autoritat ni de alt jutge ni official algú, obtesa ni demanada e sens perjuí de sos béns.

[Ítem] vull y man que de una vaca que compràrem io he lo dit mon cuñat, que io en paguí vint y tans reals, que la dita vaca se la tinga i dels vint y tans reals seus fasa una señal de dol, i si per çort no voldrà fer en dol, que a la sua Geronimeta li fasa unes faldetes negres.

E de tots los altres béns meus mobles e immobles, deutes, drets, accions mies e meus a mi pertanyents e pertañer podens e devents, lluny o prop, ara o en lo esdevenidor y qualsevol causa, títol, manera e rahó, fas e instituhixc a mi hereus, meu propi universal i encara gentral y dret de institució, a Jusepa Planelles, muller mia molt amada, la qual puga fer dels dits béns y herència a ses planes y lliberes voluntats.

Aquest és el meu últim e darrer testament, última e darrera voluntat mia, la qual e la qual vull valga e valer puxa he dejà per dret de darrer testament meu, i si aquell per dret de darrer testament valer no podrà, aquell vull valer e que valga per dret de última e darrer codicil, e si pas per dret de últims e darrers codicils valer no pera, aquell vull valder e que valga per dret de última e darrera voluntat mia e per tota aquella via, fur, dret eo lley que més e millor de justícia valer puga e deïà e a la mia intensió sia més aplicable. Lo qual fonc fet en lo poble de Alcoser en vint dies del mes de mars de l'any de la nativitat de nostre Senyor Déu Hiesuchrist de mil siscent y quinse.

(*rúbrica*) De mi dit testador quie dit testament llo heprovi e conferme.

Presentes per testimonis foren convocats i cridats Pere Fabra, Miquel Senjuan i Christòfol Carbonell, llauradors del dit poble de Alcoser habitants, los quals interrogats y lo notari davall, esperet si coneixien a dit testador, e tots dixeren que sí, y ell als dits, y io dit notari coneguí molt bé a dit testador e a dits testimonis y ell a mi dit notari.

En a presen dotse dies del mes de abril del any mil siscent y quinse, a instància y requista de Jusepa Planelles y Pere Planelles, en la casa y habitació o en solia habitar lo dit Geroni Sala, y mi Gregori Vidal, notari, lo dit testament fonch llegit y publicat de la primera línia fins la darrera e respongué sa saberes la dita Jusepa Planelles que no acceptava la dita herència, y so que veu més los deutes que son marit avia dexat que no la hacienda, e lo dit Pere Planelles que acceptava la marmesoria de totes les quals coses en requerimen a mi dit notari los reubés acte públic per aver-ne memòria en lo esdevenidor, lo qual los fonch rebut dit dia, mes e any, e sent presents e testimonis Pere Vilaplana de Benimarfull, atrobat en Alcoser, i Nofre Sempere de Alcoser.

18.

1616, gener, 19. Cocentaina

Establiment de béns en Alcosser, atorgat per Joan Andrés, batlle i procurador de la vila i comtat de Cocentaina a favor de Miquel Sanjuan, resident en Alcosser, i natural de Bocairent.

ADM-FBS. Secció Cocentaina, leg. 33, n.2, establiments Alcosser, f. 6

(*al marge superior esquerre*) Miquel Sentjoan

A XVIII de giner de MDCXVI

Joan Andreu, balle y procurador etcètera, per execució *ut supra*, havent interrogat y dit Miquel Sentjoan respost que no te terres en este condad, li establix lo que·s seguex:

Casa 48	Primo, una casa en lo carrer de la plaça, ab cens de sis sous una gallina y una arrova de palla, afronta ab casa que te Joan Marin y altre costat ab casa no establida.	cens 6 sous gallina 1 palla 1 arrova
Horta 13 (<i>al marge</i>) no s'entén en establiment	[Ítem] tres fanecades quaranta y dos brases de terra de rech en la horta nova, que afronta ab camí de Gorga al port, ab riu de Alcoy y ab cèquia mare. Ab cens ⁵⁵⁵ tres barcelles y dos almuds de forment. (<i>taxat</i>)	3 barcelles 2 almuds (<i>taxat</i>)
Hortes 27	[Ítem] cinch fanecades noranta quatre brases terra de rech en les hortes davall lo poble, ab cens de deu barcelles y dos almuds forment, que afronta ab terres que tenen Joseph Garcia y Frances Planelles y cèquia mare.	10 barcelles 2 almuds
Hota 79	[Ítem] quatre fanecades quaranta y set brases terra de rech en les hortes del ràfol, que afronta ab lo camí que va del molí a Celha, ab terres que tenen Pere Fabra, Joan Guillem y Joseph Garcia, ab cens de sis barcelles forment.	6 barcelles
Secà 26 ⁵⁵⁶	[Ítem] set fanecades terra campa ⁵⁵⁷ en la partida de la canal, axí com afronta ab la mateixa canal, ab lo barranch de Celha y ab terra que te Joan Valls. Ab cens de set barcelles forment.	7 barcelles
Secà 29	[Ítem] dos fanecades terra de secà en lo barranch de Celha, afronta ab camí que va de Cocentaina a Alcocer, ab lo fil de la aygua del barranch sobredit y la fonteta que en exa part està en dit barranch, y en lo alt ba terra de Joan Valls. Ab cens de tres barcelles.	3 barcelles
Secà 58	[Ítem] huit fanecades olivar en la partida de sobre el poble, afronta ab terres que tenen Joseph Garcia, mosén Frances Torregrosa y Pere Fabra	Tot olivar

⁵⁵⁵ Ratllat: "quatre"

⁵⁵⁶ Ratllat: "27 y 28"

⁵⁵⁷ Ratllat: "sobre les hortes"

Secà ⁵⁵⁸ (<i>al marge</i>) <i>no medido y</i> <i>ab [...]</i>	[<i>Ítem</i>] ab cens de dos barcelles de forment, li establíx un secanet que serà mig jornal de terra davall lo camí que va de Alcocer a Planes, que afronta ab dit camí y ab cèquia y terra que tenen Frances Planelles y Joseph Garcia	2 barcelles
Secà 103	[<i>Ítem</i>] trenta fanecades terra campa dellà lo riu, que afronta ab dit riu y ab camí de Gorga al port, y ab barranch que devalla de Benimarfull, ab cens de huit barcelles	8 barcelles
Secà	[<i>Ítem</i>] una vinya en la partida sobre la horta nova, ab lo figuerat que li estè contiguo, y afronta ab la cèquia mare que va a la horta nova, ab un marge de pedrez que la roda y ab lo riu.	Tot vinya
Secà	[<i>Ítem</i>] una hera en les heres communes del dit lloch, que afronta ab terra <terra de> Miquel Pérez y ab altres heres. Ab cens de un almut.	1 almut

Y al present, promet e jura y obliga. *Actum Cocentina.*

Testes Jaques Deltell, manyà, vehí de Cocentina, y Joan Guillem d'Alcocer.

⁵⁵⁸ Ratllat: “secà 75. [*Ítem*] quatre fanecades”

19.

1616, juny, 6. Cocentaina

Establiment de béns en Alcosser, atorgat per Gerónimo Ruiz de Corella i Mendoza, comte de Cocentaina, marqués d'Almenara i senyor d'Alcosser, a favor de Tomàs Blanes, mercader, veí del raval de Cocentaina, i batllet.

ADM-FBS. Secció Cocentaina, leg. 33, n.2, establiments Alcosser, f. 21

(*al marge superior esquerre*) Lo borrador és en la plana 17 deste plech y allargat assi

Die sexto mensis junii anno domini MDCdecimosexto

(*al marge esquerre*) % y advertixli que abans de aso la Ilustre nostra senyoria ha establitz al dit Blanes la vinya de Alcocer que era del senyor ab acte rebut per mi a 15 de desembre de 1614 y està continuat en lo none intern del volum destablimens del arrabal.

Noverint universi que nos don hieronimus Roiz de Corella et Mendoza, comes Cocentaine, marchioque Almenara et dominus baronia de Alcocer posite intraterminos dicte nostri comitatus quia per grata et accepta servicia impensa percte Thomasus Blanes, mercatorem, vasallum nostrum habitatore et novum populatorem suburbii dicte nostre villa Cocentaine, erga dominu don Gastonem Roiz de Corella, quondam, comitem Cocentaine, fratrem ques nostrum perquod calendi qui en anno MDCnono statim post expulsionem [...] nominactit et llegit in baiulum et administratorem dicte baronie de Alcocer et loci de Gayanes qui coniunctus est dicte baronie et quod officium cum omnimoda satisfactione desescriste at que de servis a die nominationis utque inpresentem diem et erga dominam dompnam Guiomarem Roiz de Corella quondam dictis donicellam fratris nostri filiam et pariter comitissam Cocentaine, predecessoram que nostram et erga nos in cuius servicio et in dicto officio fuistis et es per manem merito nos indevent ut erga te liberales efficiamus et indies augramus peculium et seu patrimonium tuum bonis inferius deducendis et cum inferius prerrogativas et inmonitatibus ideo augendo stabilimentum tibi fastum cum divrsis instrumentis factis et firmatis per procuradores dicti domini comitatus gratis nostra et per procuratoris domine comitissa de la Puebla tutreris et curatrites dicte domine dompre Guiomaris Roiz de Corella sobrine et predecesore nostre quipus instrumentis cum ipso ratificatione nos oferimus et pro executione capitulos oppositorum in instrumento nove populationis dicti loci de Gayanes recepto per notarium infrascriptum die septimo augusti anni MDCundecimi quia scimus ordinatum et dispositionem fuiste per predictum dominum commitem fratrem nostrum quod predicta baronia de Alcocer et predictus locus de Gayanes essentorum et idem respective capitulos et conditionum espactantium ad novam populationem et ad estabilimenta facienda de domibus et terris dictorum baronie et loci scienter et grátis cum presenti stabilimus et in perpetuum emphyteusim concedimus ac tradimus sen quasi tradimus tibi predicto Thome Blanes [...] et cum [...] gratiam actione acceptanti etcètera. et Luis hu que seguntus bonado bonis predictae baronie de Alcocer cum censibus et onerebus enfiteusis et cum laudimio et fatica alii.

Et primo cum onere pestandi et respondendi nobis et successoribus nostris em perpetuum viginti sollicitus monete regne Valentie et duas arrovas palle sive de palla de forment em quod mense julii et unam gallinam in quod [...] die nativitate domini tibi stabilimus quendam domum positam in dicta baronia et que ultima est in exita versus locum de Gayanes et confrontatur cum torcularibus sive ab los capitols predictis de dit lloch et ab alio la sere cum solo inculto et arretro cum quodam onili stabilato Joseph Garcia.⁵⁵⁹

[Item] cum onere prestandi et respondendi nobis et nostris anno quodem et perpetuo in mense julii terdecim barsella tritici tibi stabilimus septem fanecatas centum et [...]ginta brachias terra regui positas in partita dicta les hortes antigues de Alcozer confrontatas cum terris stabilites Joseph Garcia, Vicentio Llazer et Vicentio Miralles.

[Item] cum onere prestandi et respondendi nobis et nostris ut supra vigintiquatuor barcellas tritici tibi stabilimus vigintiduas fanecatas centum et nonaginta tres brathias terre rigue, posita in territorio dicte baronia in partita nominata del ràfol, confrontate cum semita per quaritur a molendino dicte baronia in locum de Celha, cum riba fluminis nominate de Agres, cum terra stabilita Joanni Marin et cum terra que adul non establita.

[Item] cum onere prestandi et respondendi nobis et nostris anno quod ut supra unam barcellam tritice staabilimus dicti dcem fanecatas terra sicani partim campe et partim plantate olivis posite in dicti terminio et partitat del ràfol, confrontate cum itinere regio de Cocentina a Gandia et in superiore parte cum terris stabilitis vidue Franciscus Planelles et Salvatori (en blanc).

[Item] cum onere prestandi et respondendi nobis et vobis ut supra septem barcellas tritici tibi stabilimus octo fanecatas terre sicani campa posita in dicto termino in partida dita del pohuet, confrontate cum predicta domo de super tibi stabilita mediante itinere per quod huius a dicto loco in locum de Gayanes et cum parietibus aliis domo dicte baronie et cum torrenticulo dicto lo regall de pohuet.

Ultimo cum onere prestandi et respondendi nobis et nostris anno quodem ut supra quatuor barcellas tritici tibi stabilimus viginti fanecatas terra sicani campe posita in dicto terminorum partitas nominata la Solana del riu de Agres confrontate cum alveo dicti fluminis et cum ripa et cum vinea Ludovici Descals cum olivare stabilato Antonio Marin et cum quadam semita vicinali qua decenditur in flúmen predictum.

Que quidem bona et alia tibi stabilita in termino dicte baronie cum instrumento recepto per notarium infrascriptum die xv decembris anni MDCXIII per particulare indultum per nos ut predictur tibi concessum possis pondere durante vita sua stando et residendo in dicto subúrbio nostre ville Cocontaine vel in predicta baronia ad libitum tur voluntatis non obstanti capitulo dicti instrumento populationis cum quo dispositum fuit omnes populatores debere facere personalim residentem em locis cobi habent bona establita superquo capitulo de nostre potestatis plenitudine respective tui et ad totam tuam vitam dispensamus, dicta iluque bona tibi et tuis stabilicimus et in perpetuam emphyteosim concedimus cum predictis indulto et plaerogatiis et cum onere prestandi et respondendi nobis et nostris imperpetuum dictos census certos et constantes et recursus cum onere dandi et prestandi nobis et nostris imperpetuum tertiam partem olivars et medietatem frondis sericus juxta pacta de capitula prechalendas populations instrumento et cum onere ad implendi et observandi conditiones et obligationes in dictis capitulis et in quode eo apposatas et contentas eo que hoc prop expressis haberi volumus per inde

⁵⁵⁹ (al marge esquerra) Ratllat: “nos dapte de lo borrat em estes ralles peque posat quen son principi stan establida la casa ab esta reservacio pero em la rattificació quen feu lo señor conte se establira com se vea atrás em lo borrador pag. 17 dest plech”

ac si de verbo ad verbum posita essent et inserta nec non cum pactis, capitulis et conditionibus seguentibus (...)

(...) domino meo comitatis Cocentina presentis et successoribus vestris dominationibus in perpetuum quod [...] et respon de lo census predictos suis in terminos [...] et observado destas condiciones, pactas et capitula tan aposita et contenta in dicto populationis nostrorum de quibus plenam confiteor habere notitiam quam etiam in presenti et propi dictis et [...] singulis sui atendandis firmiterque complendis, obligo vestris dominationis et sucessoribus vestris dominationis quecumque bona et mira mea habitatores quod est. Actum Cocontaine.

Testes sunt Joannes Andrés, baiulus dicti commitatus et Ludovicus Giner, sartor, Cocontaine habitatores.

20.

1623, desembre, 23. Cocentaina

Inventari dels béns recaients en l'herència de Francesc Satorre, difunt, veí i mercader de la vila de Cocentaina.

AMC. *Protocolos Notariales Nicolau Ferri*, Sig. 19/3, any 1623

Die XXIII decembris anno a nativitate domini MDCXXIII

Cum ob doli, maula e evisandian onerumque fraudis suspiciones bollendam et removendam tutores curatores et heredes tenetur facere inventarium de omnibus bonis que invenimus pertinere dictis hereditari et iure ut ne heredes ultra uries hereditarios tenentur et ne lapsu temporis aliqua bona prossuit la sitari et ocultari Id circo ego Françiscus Çatorre, loci de Muro, loci de Muro habitatore, ut et tan gran heres beneficio inventari bonorum oninium et jurimu Francisci Çatorre, quondam, patris mei t de dicta hereditate constat último testamento dicti quondam Franscisci Satorre pater quondam mei, rezepto per notarius infrascriptum sub die decimo octavao martii anni MDC decimi noni et publicato sub die vigesimo terçio decembris anni MDCxxiii precedente signo sancte creu ficis faceo inveritatrium de oneribus bonis que ad presens invenio pertinere dicte hereditati in modum seguentem:

Primo, attrobe recaure una casa situada en Cocentaina, afronta ab casa de Miquel Vaello i ab casa del justícia [...] Sanchiz, i entrant en dita casa en la entrada foren attrobas los béns següents:

Primo una caxa de botiga gran de pi ussada.

[Ítem], dos taules, una de tizora y altra de quatre peus ussades.

[Ítem], dos banquetes de possar antorches

[Ítem], tres cadires, una de cerdes i dos de costelles.

[Ítem], un pual ab corriola.

[Ítem], quatre botes, les dos sexantenens que y haurà en les dos cent i vint cànthers, poch més o menys, i les altres dos, questan en lo seller, en la una cab trenta cànthers i la altra vint, plenes.

[Ítem], tres tonells buyts de vint cànthers.

[Ítem], en lo dit seller set gerres olieres, les dos gras i les cinch chiquetes.

[Ítem], en la cuyna de dita casa, dos cadires de cordes.

[Ítem], un cosi i un llibrell.

[Ítem], en lo haposento hon sen morí dit diffunt, fonch attrobat una conceptio ab un retaule.

[Ítem], una caxa de pí, dins la qual fonch attrobat una saboiana de setí negre.

[Ítem], unes vasquiñes blanques de filadís i ceda, guarinades de setí blanch ussades.

[Ítem], un cos de filadís morat i vert ab possa mans ussat.

[Ítem], unes vasquiñes de setí [...] e guarinades de vellut ussades.

[Ítem], un davant de altar de [...]

[Ítem], una altra caxa buyda de pí ussada buyda.

[Ítem], altra caxa buyda de pí.

[Ítem], en un altre aposento fonch atrobada una casa de noguer buyda.

[Ítem], en un altre aposento fonch attrobat altra de pí buyda.

E venint a inventariar los béns sitis attroba que recauhen en béns de dita herència, un tros de terra en la partida dels secans, que seran set jornals de viña de una rella, que hafronta ab terra que va a la fonteta de na Salvadora, ab terres de Gaspar Andrés.

E venint ha enventariar los çensals attroba recaure en béns de dita herencia los çensals següents:

Primo, tots aquells 116 sous 5 diners censals, ara reduhits, carregats per Berthomeu Frances en cert nom a Frances Satorre, ab acte rebut per Jaume Micó, quondam notari, en 18 de nohembre de 1591, per preu de 69 lliures 17 sous i 2 diners ab lo que constara deures.

[Ítem], tots aquells 166 sous 8 diners censals, pagadors a 24 de octubre, que foren carregats per Gaspar Amer i muller, moros expulsos de Muro, a Frances Çatorre, ab acte rebut per Jaume Micó, quondam notari, en 23 de octubre de 1598, per preu de 100 lliures, ab les pensions ques deuran.

[Ítem], tots aquells 51 sous censals pagadors a 31 de mars, carregats per Damià Barçello i altres a Miquel Moltó, per preu de 30 lliures 12 sous ab lo ques constara esser deutor.

Ítem, tots aquells 166 sous 8 diners, ara reduhits a sou, carregats per Pere Ordoño, prevere, i altres a dit Frances Çatorre per preu de 100 lliures, ab acte rebut per Jaume Micó, notari, a 6 de setembre 1600, ab lo qual constara esser deutor.

[Ítem], tots aquells 166 sous 8 diners pagadors en 20 de octubre, carregats per Jaume Benader, de Fraga, y Àngela Benader, viuda, a dit Frances Çatorre, per preu de 100 lliures, ab acte rebut per dit Jaume Micó, notari, a 19 de octubre 1600, ab lo que constara deures.

[Ítem], tots aquells 83 sous 7 diners carregats per Ginés Terol i muller, a dit Frances Çatorre per preu de 50 lliures, ab lo que constara esser deutor, ab acte rebut per Jaume Micó, quondam notari, en 24 de maig de 1601.

[Ítem], tots aquells 83 sous 4 diners, ara reduhits, pagadors a 25 de setembre, carregats per Berthomeu Terol y altres a dit Frances Çatorre per preu de 50 lliures, ab acte rebut per Jaume Micó, notari, a 24 de setembre de 1601, ab lo ques deura.

[Ítem], tots aquells 250 sous, pagadors a 21 de setembre, carregats per Auzias Puchos i altres de Muro ha dit Frances Çatorre per preu de 150 lliures, ab acte rebut per Jaume Micó, notari, a 26 de setembre 1600, ab lo ques deurà.

[Ítem], tots aquells 166 sous 8 diners çensals, pagadors a 13 de desembre, carregats per Miquel Bridal i altres a Frances Çatorre, per preu de 100 lliures, ab acte rebut per Jaume Micó, notari, a 12 de desembre 1600, ab lo ques deurà.

[Ítem], tots aquells 166 sous 8 diners, pagadors a 24 de agost, carregats per Miquel Pardal y Jeronima Moaddi y altres a dit Çatorre, per preu de 100 lliures ab acte rebut per dit Micó en 26 de agost 1602 ab lo ques deurà.

[Ítem], tots aquells 98 sous 1 diner pagadors a 22 de febrer, carregats per Antoni Mallol i muller a Frances Çatorre, per preu de 58 lliures 12 sous 1 diner, ab acte rebut per Jaume Micó, notari, a 26 de febrer 1597 ab lo ques deurà.

[Ítem], tots aquells 233 sous 4 diners pagadors a 11 de febrer, carregats per Frances Estaña i muller a Lluís Sempere, per preu de 140 lliures ab acte rebut per Juan Doménech, notari, a 10 de febrer de 1602, en après ab acte rebut per Lluís Juan Micó, notari, a 3 de abril 1604 pertanygué a dit Frances Çatorre, ab lo ques deurà.

Ítem, tots aquells 103 sous 4 diners pagador a 8 de agost, carregats per Miquel Ribelles i muller ha dit Çatorre, ab acte rebut per Jaume Micó, notari, a 7 de agost 1605 per preu de 62 lliures ab lo ques deurà de porrata.

[Ítem], tots aquells 166 sous 8 diners pagadors a 17 de octubre carregats per Jeroni Moratalli y Gaspar Errus i altres a Frances Çatorre, per preu de 100 lliures ab acte rebut per Jaume Micó, notari, a 16 de octubre 1601 ab lo ques deurà.

[Ítem], tots aquells 98 sous 6 diners pagadors a 22 de febrer, carregats per Jaume Verdú i altres a Berthomeu Francés en cert nom, ab acte rebut per Jaume Micó, notari, a 28 de febrer de 1597 i son decendents de aquells 390 sous 7 diners carregats ut supra ab lo ques deurà.

[Ítem], tots aquells 133 sous 4 diners pagadors a 11 de juny carregats per Pere Bellón a Lleonor Aznar per preu de 80 lliures ab acte rebut per Frances Miquel Bellot, notari, a 11 de juny 1597, ab lo qes deurà.

[Ítem], tots aquells C sous pagadors a 24 de novembre, carregats per Pere Selfa a dit Frances Çatorre per preu de 60 lliures, ab acte rebut per Lluís Juan Micó, notari, a 23 de nohembre 1602, ab lo ques deurà.

[Ítem], tots aquells 32 sous 8 diners pagadors en 14 de octubre, carregats per Cosme Alberola i muller a Jaume Sanchiz, per preu de 20 lliures y ab acte rebut per Nicolau Ferre, notari, en 6 de juny 1602 pertanygué a Frances Çatorre.

[Ítem], tots aquells C sous pagadors a 29 abril, carregats per Nofre Martí Garró i altres a Guisabeth Llopis, per preu de 60 lliures i ab acte rebut per Pere Castell, notari, a 29 abril 1560, pertanygué a dit Frances Çatorre ab lo ques deurà.

[Ítem], tots aquells C sous pagadors a 15 de maig, carregats per Miquel Andrés en 14 de maig 1609, ab lo ques deurà.

[Ítem], dos casetes ques tan dins los murs de la present vila al cap de carrer de Sebina, que hafronta ab torre de Falcó, la una, i la alra ab la dita caseta.

[Ítem], attroba recaure en bens de dita herència altra casa situada dins los murs de la present, en lo carrer dit de Setina que afronta ab casa de Pere Andrés, ab casa de Sabastià Vila, carrer en mig.

Hec sunt bonaque ad presens primenio fore et pertinere dicti hereditati protestor tamen quasi inventum oppa everint aliqua alia bona recapossim in presenti inventario addere vel alive de novo conficere in cuius rei testimonium etc. Actum Cocentina etcètera.

Testes Jacobus Agulló, olim Marianus, et Vicentius Jordà, agricultor, ville Cocentina habitatores.

21.

1638, febrer, 17. Alcosser

*Acte de capbreu de les cases i terres de Miquel Sanjuant
llaurador i veí d'Alcosser.*

APA. *Testaments i llegats a l'església*, lligall 1, 1609 – 1644, s. f.

Anno a nativitate domini MDCXXXVIII, die vero intitulado decimo septimo februarii, davant la presentia de don Carlos de Sosa y Tallada, balle y procurador general de la present vila y condad de Cocentaina, y jutge delegat en totes les causes emphyteuticals de dit present condad, personalment comparegué Miquel Senjoan, llaurador, vehí y habitador del lloch y baronia de Alcoser el qual present e instant Alonço Poveda, procurador patrimonials del present condad, medio juramento per a aquell prestat en ma y poder del dit jutge delegat per aquell fou interrogat diga y responga quines cases y terres deté y posseheix en dit present condad sots directa señoria de mi senyora lla condesa de Cocentayna y dels seus, a quins cens y en quin termini pagador ab dret de fadiga y lloisme el qual respongue y judicialment confessa que detenia y possehia les cases y terres infraseguents en cascun dels infrascrits ittems especificadors ab los censos en aquells especificats ab dret de fadiga y lloisme.

(al marge dret) cens 13 sous

Primo una casa nº 48 del stabliment del dit confessant, full 6, en dit lloch eo baronia de Alcoser, en lo carrer de la Plaça, afront ab casa de dit confessant y ab casa de la viuda de Frances marín tenguda a cens de sis sous, una gallina y una arrova de palla, y esta en facultat de sa señoria cobrar per dita gallina sis sous y un sou per arrova de palla tots anys pagadors en lo més de juny perpetuaments dret de fadiga y lloisme, etcètera.

[Ítem] altra casa nº 49 dels stabliments dels dit confessant, full 6, en dit lloch y en dit carrer afronta ab la casa damunt dita del dit confessant, ab casa de Juan Senjuan, tenguda a cens de tres sous, un pollastre y una arrova de palla, y esta en facultat ut supra pagadors ut supra dret de fadiga y lloisme etcétera.

(al marge dret) cens 6 sous.

[Ítem] un bancal de terra horta nº 27 y son sinch fanecades y noranta quatre brazes del dit seu establiment en les ortes davall lo poble, afronta ab terres de Joseph Calatayu ab terres de Berthomeu Planelles ab cequia mare y ab terres del dit confessant tenguda a cens de deu barcelles dos almuts de forment tots anys pagadors en juliol perpetuament dret de fadiga y lloisme etcétera.

(al marge dret) cens 10 barcelles i 2 almuts

[Ítem] un bancal de terra horta nº 79 y son fanecades quatre y quaranta set brases del dit seu establiment en lo rech dde les hortes del Rafols, afronta ab lo camí que va del molí a Çelha, ab terra de Pere Fabra, ab terra de Miquel Simó, ab terra de Juan Peres, tenguda a cens de sis barcelles de forment tots los anys pagadors *ut supra* dret de fadiga y lloisme. *(al marge dret)* cens 6 barcelles

[Ítem] un tros de terra secà nº 26 y son fanecades set, del dit establiment en la partida de la canal, afronta amb la mateixa canal ab lo baranch de Celha ab terra de la viuda na Valls y ab terra de Sebastià Martínez, tengudes a cens de set barcelles de forment tots anys pagadors ut supra dret de fadiga y lloisme etcétera.

(*al marge dret*) cens 7 barcelles

[Ítem] un tros de terra seca nº 29 y son fanecades dotze del dit seu establiment en la partida del barranch de Celha, afronta ab camí que va de Cocentaina a Alcoser ab lo fil del aygua del dit barranch y ab terra de Juan Simó y ab terra de Sebastià Martínez, tenguda a cens de tres barcelles de forment tots anys pagadors ut supra dret de fadiga etcétera. (*al marge dret*) cens 3 barcelles

[Ítem] un olivar nº 58 y son fanecades huyt del dit seu establiment en la partida sobre el poble, afronta ab terra de Joseph Calatayu, ab terres de Pere Fabra ab terra de Pere Guill y ab lo camí real de Gandia, tenguda a partició de oli conforme capítols dret de fadiga etcétera.

[Ítem] un tros de terra nº 103 del dit seu establiment y son fanecades 30 en la partida della el Riu, afronta amb camí de Gorga al port de Salem, ab barranch que davalla de Benimarfull al riu, tenguda a cens de huyt barcelles de forment agadores tots anys ut supra dret de fadiga etc. y també afronta ab terra de Joseph Calatayu y en ribàs gros.

[Ítem] un tros de terra seca no te nº per no estar medida, serà tres fanecades poch més o menys, davall lo camí que va a Planes ab terra de Joseph Calatayu y ab terra del dit confessant cequia en mig, tenguda etc a cens de dos barcelles forment tots anys pagadors ut supra dret de fadiga y lloisme del dit establiment.

[Ítem] un tros de terra secà no te nº y seran quatre jornals poch mes o menys del dit seu establiment en la partida del camí que va a la horta nova, afronta ab terra vinya del dit confessant pared en mig, ab terra de Jaume Catala, ab lo riu ribàs en mig y ab cequia de la horta nova, tenguda a cens de dos barcelles de forment perpetuament pagadors en juliol dret de fadiga y lloisme.

[Ítem] un tros de terra seca planta de vinya, no te nº sera dotze fanecades poc mes o menys del dit seu establiment en la partida sobre la horta nova e ab algunes figueres, afronta ab cequia mare que va a la horta nova ab terra del dit confessant paredo en mig ab lo riu tengut a cens de tres barcelles de forment en lloch de vi pagadores en lo mes de juliol cascan any perpetuament dret de fadiga y lloisme etcétera.

(*al marge dret*) cens 3 barcelles

[Ítem] una hera no te nº del dit establiment afronta ab les heres comunes de dit lloch ab terra de la herencia de Thomas Blanes a cens de un almut de forment tots anys pagadors ut supra dret de fadiga y lloyme etcétera.

(*al marge dret*) cens 3 sous

[Ítem] un tros de terra campa secà part del nº 92, no es troba establert, situat en la partida de la Foya. Es esta part vint y sinch fanecades mitat de les sinquanta deste nº con l'altra mitad la te Juan Lleó, afronta ab dit Lleo ab terra de Jaume Català ab terme de Gayanes, ab terres que posseheix Joseph Calatayu, tenguda a cens de tres barcelles de forment pagadors ut supra dret de fadiga y lloyme etcétera.

(*al marge dret*) cens 3 barcelles

[Ítem] un tros de terra campa sera que serà sis fanecades poch més o menys part del nº102 y nos troba establida en la partida dellà el riu, afronta ab terra de dit confessant del nº103, ab barranch ab camí de Gorga, tenguda en part a cens de dos almuts de forment pagadors ut supra ab fadiga y lloisme. (*al marge dret*) cens 2 almuts

[Ítem] un solar de casa que no te nº eo corral en lo dit lloc de Alcoser contiguo a les espalles de les cases del dit confessant dels nº 48 y 49, segons que afronta ab dites cases ab la almaguera derruyda de la señoria y ab corral de Gerony Molla tengut a cens de tres sous cascan any pagadors en lo mes de juny perpetuament dret de fadiga y lloisme.

(*al marge dret*) cens 3 sous (...)

22.

1644, març, 15. Alcosser

*Inventari dels béns recaients en l'herència de Miquel Sanjuan, difunt
llaurador i veí d'Alcosser.*

APA. *Testaments i llegats a l'església*, lligall 1, 1609 – 1644, s. f.

Die XV martii anno a nativitate domini MDCXXXIII

Com per evitar tota malizia de dol et olre tota esprecio de frau, los hereus marmessors e curadors e aquells que porten e tenen administracio de algun defunt de aquelles sien tenguts e dejen fer per lur descarrech invetari repertori eo capbreu, per ço que per discurs del temps los dits béns nos puixen perdre en manera alguna (...) nosaltres Mossèn Vicent Terol, prevere rector de la parrochial de Muro, y lo doctor Onofre Tari, prevere rector de la parrochial de Gayanes y Alcoçer, marmessors del anima herencia del quondam Miquel SentJuan del loch e baronia de Alcoçer consta de la marmesoria ab lo últim testament de aquell (...) y en presencia de Lorens Simó, justicia de dit loch de Alcoçer fonch fet lo inventari dels béns, recahents en la herencia de dit quondam Miquel SentJuan los quals son del thenor següent:

Primo, Una casa possada y situada en lo lloch de Alcoçer que afronta ab casa de Juan Sanjuan y de la vídua de Francés Marin, y ab dos carrers públics, y en la entrada de dita cassa fonch atrobat lo següents:

- Primo una taula de quatre peus usada ab un manil de damunt vell.
- Ítem quatre cadiretes velles de cordell
- Ítem un banch de fusta
- Ítem una albarda y un albardó

Ítem en la entrada segona de dita cassa foren atrogades:

- dos botes sexantenos buydes sercobades de fusta.
- Ítem dos calderes, la una gran y la altre chiqueta usades.
- Ítem una post de anar al forn.
- Ítem un cosí.

Ítem en lo corral de dita cassa:

- Una premsa de fer vi ab fusalls y tot son arreu.
- Ítem un aladre de forcat.

En la cuina de dita cassa

- Una tauleta chiqueta y de damunt un llibrell de pastar.

En dit corral:

- un aladre ab sa rrella.

En altra cassa recahent en dita herencia contingua fonch atrobat un selleret ab dos botes, so es, la una sexantena y la altra quarantena en cosa de quaranta canters de vi.

- Ítem un tonellet.
- Ítem set gerres buides, cinch grans y dos chiquetes.
- Ítem en la cambra de dita cassa fonch atrobat un llit de posts vell, ab una màrfega vella ab dos coxins vells.

- Ítem un cofre vell ab son pany y clau.
- Ítem tres lliures de llana filada.
- Ítem dos pans de sagí salat.

Ítem en altra cambra foren atrobades dos caixes velles y dins de la una lo següent:

- Primo dos llansols usats.
- Ítem una camissa de home.
- Ítem altra camissa vella, sis torcaboques usats.
- Ítem en la altra caixa fonch atrobat un sobrero forrat nou.
- Ítem una saboiana de filadís.
- Ítem dos mantos usats de filadís.
- Ítem en lo apocento de dita cassa un llit de posts ab una màrfega nova y dos matalfs usats, dos coxins i dos flassades blanques usades y un quadro chiquet de Nostra Señora del Milacre.
- Ítem un parell de machos, lo hu pel castany y laltre pel negre.

Ítem trobaren recaure en béns de dita herencia vint y cinch lliures reals de Valencia que resta divent Batiste Terol de dit loch de Alcocer de resta de preu de una mula.

Ítem un bancal de terra orta que serà un jonal poch més o menys, posat y situat en la orta de dit loch, segons afronta ab camí de la orta nova y de Joseph Calatayu y ab Vicent Ferrer.

Ítem altre bancal contiguo de secà.

Ítem altre tros de terra secà que seran dotze jornals de llaurar poch més o menys possat i situat en dit terme en la partida dita les onsenes que afronta ab Francés Marín barranch en mig ab Joseph Calatayu ab Joseph Simó y ab lo riu dit de Alcoy.

Ítem un tros de terra campa y viña de planta, que serán cinch jornals poch més o menys, posat y situat en dit terme en lo camí de la orta nova que afronta ab Joseph Calatayu i ab Jaume català.

Ítem altre tros de terra secà que seran huit jornals poch més o menys posat y situat en dit terme, damunt lo asut de Planes que afronta ab Joseph Calatayu ab Juan Lleó, ab Francés Merin y ab Geroni Mollá.

Ítem altre tros de terra secà que sera un jornal poch mes o menys posat i situat en dit terme en la partida de la canal que afronta ab Juan Lleó, ab la vídua na Martinesa que solia ser e Juan Valls, y ab Juan Simo, y ab Jaume Català.

Ítem altre tros de terra plantat de viña que sera un jornal poch mes o menys possat y situat en dit terme en la partida dita del rafol que afronta ab Pere Fabra, ab Juan Perez y ab terres dels hereus de Miquel Simó, tengudes dites terres sots directa senyoria [...] la condessa de Cocentayna a de los pechos que estan impossats en aquelles ab dret de fadiga y luisme etc. estos son los béns que per ara trobarens en dita herencia protesten que sia parexeran altres béns de dita herencia es pugen añadir en lo present inventari, o, de nou ferne altre no testant que per a ferlo temps algun ols pro carrega ans los reste salvo (...) Actum Alcocer.

Testes Joseph Estarca de Cocentayna y Christofol Ferrer de Muro respective habitants.

RESUM/RESUMEN/ABSTRACT

Resum:

Al setembre de 1609 la notícia de l'expulsió dels moriscos entre les comunitats de cristians vells va provocar de seguida el degoteig d'un contingent humà, amb ànsies de colonització de terres, cap a aquells llocs que anaven a quedar abandonats. La ràpida reocupació d'algunes poblacions del comtat de Cocentaina, fins al moment morisques, ja es veu reflectida en la documentació durant els dies posteriors a l'expulsió, i fins i tot setmanes abans d'aquesta. Casos com els de Setla o Muro n'he són un bon exemple. Però, d'on provenien aquests repobladors? Són diversos els indrets; però majoritàriament d'Alcoi, Bocairent, Banyeres, l'Horta d'Alacant, Iecla, Ontinyent o Villena. Dintre del contingent demogràfic novament arribat a les terres de la jurisdicció comtal dels Corella, com també a les rodalies d'aquesta, observem que l'aportació bocairentina serà de les més nombroses demogràficament parlant, alhora que suggeridora per a entendre el propi procés repoblador i la seua consolidació, almenys en aquest indret. De fet, no és casualitat que l'existència prèvia a l'expulsió de relacions de caràcter comercial entre moriscos i cristians vells pogués afavorir la recolonització del territori estudiat, sinó que més aviat diríem que està estretament lligada, i és una de tantes causalitats i factors que conflueixen en aquest procés de repoblació.

Paraules claus: repoblació, segle XVII, expulsió moriscos, cartes de poblament, comtat de Cocentaina.

Resumen:

A lo largo del mes de setiembre de 1609 la noticia de la expulsión de los moriscos entre las comunidades de cristianos viejos bien pronto provocó el goteo continuo de un contingente humano, con ansias de colonización de tierras, hacia aquellos lugares que iban a quedar abandonados. La rápida reocupación de algunas poblaciones del condado de Cocentaina, hasta el momento moriscos, se observa durante los días posteriores a la expulsión, e incluso semanas antes, tal y como se puede observar en Setla o Muro. Pero, ¿de dónde procedían estos repobladores? Su procedencia es diversa, aunque mayoritariamente podemos afirmar que son de Alcoi, Bocairent, Banyeres, la Huerta de Alacant, Yecla, Ontinyent o Villena. Sin embargo, en el presente artículo solo se analizará de forma breve la participación de los bocairentinos. ¿Por qué? Simplemente porque dentro del contingente demográfico recién llegado a tierras de la jurisdicción condal de los Corella, como también a las cercanías de éstas, observamos que la aportación bocairentina está entre las más numerosas demográficamente hablando, a la vez que sugeridora en lo que respecta a la explicación y entendimiento del proceso repoblador y su consolidación. De hecho, no es casualidad que la existencia previa de relaciones de carácter comercial entre moriscos y cristianos viejos pudiese favorecer la recolonización del territorio estudiado, sino que más bien diríamos que está estrechamente relacionada, y por lo tanto, es una de tantas causalidades y factores que confluyen en este proceso de repoblación.

Palabras clave: repoblación, colonización, siglo XVII, expulsión moriscos, cartas pueblas, condado de Cocentaina.

Abstract

The study of the postmorisca repopulation process is postulated as a very interesting as well as necessary process to understand the XVII century in the valenciano territory, with this doctoral thesis, unknown until that moment we have the opportunity to contribute to the study of the postmoriscas repopulation.

Keywords: Repopulation, colonization, XVII century, Moorish expulsion, Population letters, Cocentaina county.